

2400 E

15 emtio

Ex Bibliotheca Seneca 1592

IO. MARIANAE

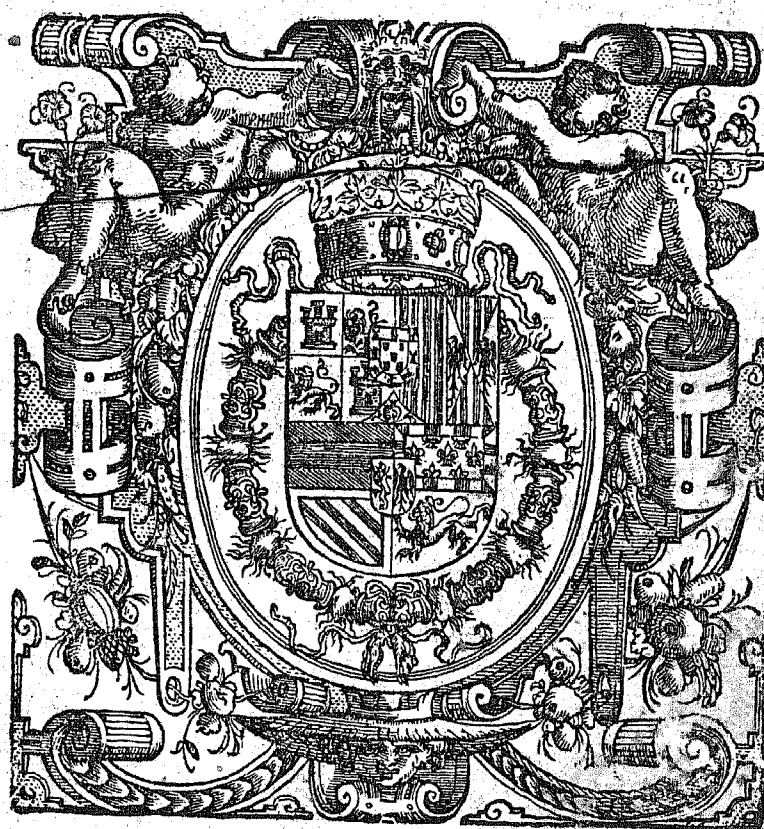
Hispani.

E SOCIE. IESV,

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE

LIBRI XX.

Toleti,

Typis Petri Roderici.

1592.

Cum facultate & Privilegio.

Librarius Lectori.

E libris viginti quinque, quibus hoc opus includitur, viginti modo damus. Re necessaria compulsi cessamus. Reliquos libros auctor, cum erit commodum, & cum vacabit adijciet. Interim oblatis fruire, libens gratusque: si quid erratum est, humanitatis non immemor.

I V D I C I V M.

AVCTORITATE REGII SENATUS
factum á Martino Baillo de libris XXV. Historiarum Joan.
Mariana, de Rebus Hispanis.

IOANNES Mariana Societatis Iesu, vir ut doctrinae, ac pietatis laude florens, sic disertus imprimis, atque eruditus, cum Hispanorum res cognitione nostrorum hominum & exterorum dignissimas, tum veteres, tum recentiores, siue ad Rempubicam, siue ad Ecclesiam spectantes in omni memoria praclarissimas, Latinis nondum litteris, neque vulgaribus plenè, aut satis pro dignitate, neque ordine certo, aut perpetuo comendatas esse perspiceret: quod per multis mirabile accidit, cum alio qui Dei singulari munere, hac praesentim aetate, excellentium ingeniorum, praestantia nostra affluat Hispania: huic occurrere pro virili, incommodo cupiens, ut familiae huius viri perpetuo actiones suas omnes ad communem referunt utilitatem, is vnus inter alios laudatissimus, minime instituti sui inmemor, se totum ad hanc vnam curam videtur contulisse: ut summa eas diligentia, nec sine diuturno labore colligeret, atque explicaret. Ex quo factum planè est, ut huiusmodi narrationem, immensi sane operis molem, quinque & viginti libris comprehensam, ab Tubalis in Hispaniam aduentu institutam, & productam vsque annum Christi M. cccc xcij. capta vrbe Granata insignem, quam verif me fieri potuit in maxima vetustatis caligine, rerum, temporu, scriptorumque incredibili varietate, perfecit. Hanc igitur, Senatu Regio iubente, studio flagranti perlustravi: quam meo iudicio quantumque ingenij tenuitate consequi possum nihil habere, quod rectae Christianae pietati noxium, aut optimis moribus, & institutis aduersetur, prorsus arbitror: immo potius multa in ea reperiri, quae ad sacram eiusdem Christianae religionis disciplinam illustrandam, multa, quae ad totius Hispaniae dignitatè, splendoremque augendum summopere videntur pertinere, omnino iudico: ipsumque auctorem verbis illustrem, sententijs grauem, optima fide, iudicioque praeditum penitus esse censeo. Quod attestor propria manu.

Doct̃or Martinus Baillus
Regius Capellanus.

E L R E Y.

POR quanto por parte de vos el padre Iuan de Mariana dela Cõpañia de Iesus, me fue fecha relacion que vos auia des com puesto vn libro, intitulado, Ioannis Mariana Hispani è Societate Iesu, Historiæ de Rebus Hispaniæ libri XXV. De que ante nos hezistes presentaciõ, en quatro cuerpos: y nos supplicastes os mandassemos dar licencia para le imprimir, y priuilegio por diez años, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron todas las diligencias, que la pregmatica por nos hecha sobre la impresion de los libros dispone, fue acordado que deuiamos de mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon: y nos tuui moslo por bien, y por la presente (por os hazer bien y merced) os damos licencia e facultad, para que por tiempo de diez años, primeros siguientes, q̃ corren y se cuenta desde el dia del a fecha desta nuestra cedula, podays imprimir el dicho libro, de que de su so se haze
( ) mencion,

mencion, por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado, e firmado de Pedro çapata del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los que en el nuestro Consejo residen. Con que antes que se venda le traygays ante ellos, juntamente con el dicho original, para que se vea si la dicha impresion esta conforme a el: e traygays fe en publica forma, como por corrector nombrado por nuestro mandado, se vio y corrigi la dicha impresion por el original. Y mãdamos al impressor, que ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, ni primer pliego del, ni entriegue mas de vn solo libro, con el original al auçtor, o persona a cuya costa le imprimiere, ni a otra alguna para effecto de la dicha correction, y tassa, hasta q̄ antes y primero el dicho libro este corregido, e tassado por los del nuestro Consejo. Y estando fecho, y no de otra manera, pueda imprimir el dicho principio, y primer pliego, y segundamente ponga esta nuestra cedula, y preuilegio, y la approuacion, tassa, y erratas: so pena de caer e incurrir en las penas cõtenidas en la dicha pregmatica, y leyes de nuestros reynos. Y mandamos que durante el dicho tiempo, persona alguna sin vuestra licencia no lo pueda imprimir, y vender. So pena de el que lo imprimiere aya perdido todos e qualesquier moldes, y aparejos, que de los dichos libros tuuiere: y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis, por cada vez q̄ lo contrario hiziere. La qual dicha pena sea la tercia parte para el juez q̄ lo sentenciar, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara. Y mandamos a los del nuestro Consejo, Presidente, y oydores de las nuestras audiencias, alcaldes, y alguaziles, de la nuestra casa, corte, y chancillerias, y a todos los Corregidores, Asistente, Governadores, Alcaldes mayores, y Ordinarios, y otros juezes, e justicias, qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nuestros reynos, e señorios, así a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula, y merced que así vos hazemos, y contra el tenor e forma dello no vayan, ni passen, ni consientan yr, ni passar en manera alguna, so pena de la nuestra merced, y de diez mil marauedis para la nuestra camara. Fecha en san Lorenço, a postrero dia del mes de Agosto, de mil y quinientos y nouenta y vn años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Juan Vazquez.

La tassa a quatro marauedis cada pliego.

YO Pedro çapata del Marmol, escriuano de camara de su magestad, de los que en el su Consejo residen, doy fe que los señores del Consejo, de pedimiento y supplicacion del padre Iuan de Mariana, de la Compañia de Iesus, tassaron vn libro por el compuesto, intitulado *Historia de España*, en lengua Latina, que con licencia y preuilegio de su magestad imprimio, a quatro marauedis cada pliego en papel: y al dicho precio, y no mas, mandaron que se venda. Y que antes que se venda ningun libro se imprima esta tassa en la primera hoja de cada volumen. Y para que dello conste de pedimiento del dicho padre Iuan de Mariana, y mandamiento de los señores del Consejo di la presente firmada de mi nombre, que es fecha en la villa de Madrid, a veynte y tres dias del mes de Abril, de mil y quinientos y nouenta y dos años.

Pedro çapata
del Marmol.

Errata, minutissima etiam notata sunt, è quibus tamen in quibusdam voluminibus non pauca castigata iam esse inuenies.

P Ag. 1. linea. 19. ad occasum. lege. ad extremum occasum. pa. 2. linea. 11. speluncas, lege; speculares. 3. 9. aliquando, l. aliquantò. 2. 42. Pyrenæys, l. Pyrenæis. 4. 35. Viruestam, l. Viruescam. 8. 4. excusis, l. excusit. linea. 7. mnuitam, l. munitam. 16. 31. Hesperaim, l. Hesperiam. 23. 42. nunnullis, l. nonnullis. 35. 38. agi, l. agere. 36. 10. reliquæ, l. reliquæ. 40. 4. æsturia, l. æstuaria. 41. 17. a Pelusio, l. ab Ampelasio. 54. 31. tepore, l. tempore. 55. 20. decimo sexto, l. sextodecimo. 56. 34. præfidijs, l. præfidij. 64. 28. Accitanios, l. Accitanos. 35. hyberna, l. hiberna. 73. 26. multi, l. multis. 37. cõstituendum, l. cõstituendum. 81. 19. seditiones, l. seditionis. 87. 41. dista est, l. dicta est. 89. 32. iungerat, l. iunxerat. 90. 25. tertio Kalendis, l. quarto Kalendas. 94. 5. amittente, l. annitente. 95. 7. concordia, l. concordia. 101. 21. Romanis, l. Numãtinis. 106. 43. pœnitē, l. pœni. 107. 33. Cap. XII. l. XI. 111. 5. filij, l. filios. 118. 26. ad marg. 701. l. 699. 120. 34. cunstabat, l. cõstabat. 123. 44. Numasij, l. Numatij. 131. 34. tenebat, l. tenebant. 138. 21. patris, l. fratris. 144. 6. iniectus, l. inuectus. 142. 2. iuricũdo l. iuridicundo. 12. propior, l. propior. 146. 7. Episcopum, l. Episcoporum. 152. 2. Archilleũ l. Achilleum. 26. ducentesimo, dele. 154. 9. Albinum, l. Balbinum. 155. 15. dele numerum. 193. 159. 20. venialium, l. venalium. 162. 25. argumenta, l. argumenta. 173. 36. Homusij, l. Homusij. 174. 3. Imperatori, l. Imperatore. 33. dele vocem trecentesimo. 177. 4. siæ naria, l. funaria, 29. Gallus, l. gallus. 181. 36. suafor, l. suafor. 184. 28. vitæ, l. vitæ. 194. 24. proprius, l. propius. 23. cocordiam, l. concordiam. 202. 43. & 44. Ledicus, l. Ecdicus. 207. 37. Euthericus, l. Eutharicus. 210. 14. prouinciam, l. Prouinciam. 215. 15. num. 565. l. 567. 218. 5. interius, l. interitus. 219. 36. Ermenigildus, l. Ermenigildus. 221. 42. inhil, l. nihil. 230. 33. habitns, l. habitus. 231. 43. mali, l. male. 233. 44. iucunditas, l. iucunditas. 234. 12. syncerē, l. synceræ. 238. 13. altero & sexcente, l. sexcente. primo. 243. 14. veneruat, l. venerunt. 247. quos, l. quas. 247. 17. breuiarum, l. breuiarium. 249. 34. duos, l. duo. 253. 20. dele sexcentesimo. 254. 7. contributa, l. contributam. 255. 26. curauit, incontinenti. Quartum, l. curauit. In continenti quartum. 256. 17. Recibergæ, l. Ricibergæ. 31. octauo, l. tertio. 278. 4. & 26. Leone XI. l. Leone II. 287. 15. Africam, l. Africa. 290. 44. stimulari, l. stimulare. 299. 13. Soligenes, l. Soligenes. 303. 36. libidine, l. libidini. 310. 41. vndæ, l. vnde. 315. 38. num. 734. l. 739. 320. 34. demonstratum, l. demonstratum. 37. vtrinque, l. vtrinque. 328. 3. ltiori, l. altiori. 380. 2. armi. armis. 21. vesturæ, l. verustæ. 384. 9. Amaliarci, l. Amalarici. 436. 29. muro, l. muri. 437. 36. triumphantis, l. triumphantis. 440. 11. hortos, molas, l. horti, mola. 449. 14. Raymundi, l. Raymundo. 454. 39. comulatē, l. cumulatē. 460. 15. ad margi nem dele num. 1081. 462. 17. Hispani, l. Hispania. 43. voluntates, l. volurantes. 467. 12. comissæ, l. commissæ. 470. 43. præmeditatatum, l. præmeditatum. 478. 7. Cadureos, l. Cadurcos. 481. 28. piorum, l. priorum. 483. 26. repetebatur, l. repetebantur. 487. 15. Therasia, l. Eluira. 497. 28. Ba, l. Ea. 500. 31. alia qua, aliqua. 510. 21. num. 1156. l. 1152. 512. 27. fuisse, l. fuisse. 517. 42. præcipua, l. præcipua. 522. 13. Ligionensis, l. Legionensis. 525. 7. Cap. XII. l. XI. 532. 32. Regi, l. Rege. 546. 30. tempe, l. tem. 554. 12. vtrunque, l. vtranque. 555. 30. datæ, l. date. 556. 3. momentis, l. monentis. 563. 36. Aquitaniæ, l. Aquitanæ. 564. 15. Sordissimo, l. Sordidissimo. 568. 20. Beueuentano, l. Beneuent. 576. 43. iuuifal, l. iuuifa. 596. 41. desiecit, l. disiecit. 607. 26. Iaguesæ, l. Iaguesæ. 38. sta, l. statu. 614. 28. Princi, l. Prin. 628. 2. Calatauniæ, l. Catalauniæ. 637. dele ad marg. num. 1255. 641. 28. Puteolo, l. Puteolo. 643. 37. non vir, l. non. 658. 1. dele res. 660. 1. Rex, l. Res. 61. 43. munda uit, l. mandauit. 670. 4. prohidendis, l. prohibendis. 680. 16. habentis, l. habenis. 36. animus, l. animos. 682. 27. distitutam, l. destitutam. 685. 15. expe, l. ex. 705. 40. conato, l. conatu. 708. 18. Alhamade, l. Alhamare. 737. 23. vtilitatis, l. vtilitati. 743. 43. præstitutum, l. præstitum. 753. que studio, l. studio. 757. 36. Ponticis, l. Pontificis. 762. 9. munimento, l. monumento. 764. 7. imperio, l. imperij. 766. 25. artificium, l. artificum. 785. 23. restagnatis, l. restagnantis. 791. 1. septimus decimus, l. sextus decimus. 793. 18. ob res res gestas, dele, res, alterum. 806. 36. tyranum, l. tyrannum. 808. 8. frigori, l. frigo. 41. Bernardus, l. Bertrandus. 811. 3. v Romam, l. vt Romam. 18. paucis, l. paruis. 813. 19. Alburquium, l. Alburquerqueum. 814. 12. quan primum, l. quam primum. 816. 16. municifi, l. munifici.

821.26. Aquita, l. Aquis. 822.27. regnare, l. regna. 833.2. Lusitana, l. Lusitani. 841.39. conuenire, l. conuenire. 842.6. cæremo, l. cære. 846.6. Cantabria, l. Calabria. 846.7. cære, l. cære. 850.17. Ferdinandi, l. Henrici. 856. victum, l. victum. 856.14. consilio, l. concilio. 872.30. prosequente, l. prosequente. 875.40. Sunicæ, l. Stunicæ. 894.15. sedidus, l. sedibus. 901.34. defuncti, l. defunctæ. 911.12. extru, l. ex. 926.13. atrocitate, l. atrocitate. 941.32. subtrahere, l. subtrahere. 943.35. dimittas, l. demittas. 949.20. beneficiarum, l. beneficium. 950.11. delectis, l. dilectis. 951.18. Augustæ, l. angustæ. 20. diditionem, l. deditioem. 955.1. daturus, l. daturus. 956.34. prouideret, l. prouideret. 958.2. celebratæ, l. celebratæ. 26. auersabatur, l. auersabantur.

AD PHILIPPVM II. HISPANIAE Regem Catholicum.

Auctoris Præfatio.

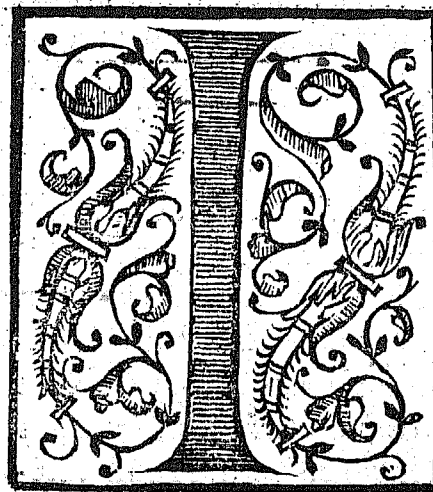

*Q*UOD nostri homines expetebant, externi conuitio efflagitabant, Philippe Rex Maxime, sub tuo felicissimo imperio præstitum est. Annales de rebus Hispaniæ Latina lingua confectos in publicum damus, exemplonationum aliarum uno volumine comprehensos. sic orbem terrarum unius tabula angustijs includimus aliquanto detrimento magnitudinis, nulla veritatis iniuria. sed in ea tamen breuitate res maximè nobiles, bellaque sæpe pleniori narratione explicantur: non secus ac ex angustijs ripis egressus amnis in patentes campos latè diffunditur restagnatque. multarum vigiliarum magnique laboris opus: utinam tam felix gratumque, quam piuum debitumque patriæ officium. Herculeam planè audaciam, quis neget? quis non videat? Sed scriptorum tamen in hoc genere penuria, argumenti nobilitas, otium, quod confecta Italica Gallicaque peregrinatione nonnullum Toleti suppetebat, ad scribendum impulit. Et erat spes sublata perficiendi, quæ de Theologia superioribus annis institueram, huic temporis quamuis, nostræque vitæ rationibus magis accommodata commentaria. Dicendi arte et elegantia potiores multi sunt: rerum nostrarum cognitione qui excellent, occurrant in Hispania passim. qui ad utriusque rei nonnullam facultatem, adiunxerit voluntatem studiumque ingentes labores tolerandi, quales historico subeundi sunt, nulla præmiorum spe, exiguis in præsentis opibus, fortasse nullus existat. Nostræ ætatis Hispani scriptoribus quibusdam certe, comparari non volumus, non optamus. adiutos ab ijs esse his annalibus conficiendis, quasi parata materia, congestisque rudibus structura faciliore, non negamus tamen: cum sit sordidi et humilis animi usuram accepti fœnoris non soluere, unde census augeatur, nihil detrahatur certè de capite. Et alioqui sumpsisse fatendum est, ne silentio surripuisse videamur. fortasse etiam ijs ducibus aliquando erratum est, non sine spe veniæ, cum alienis vestigijs insistamus. Veteres Hispaniæ historias euoluimus: excusimus veteres schedas monumenta antiquitatis, acceptas publicè ex vetustis templorum tabularijs, ab amicis que priuatim præstanti humanitate eruditioneque viris. Quæ prima lex est historia, veritatis in primis cura est habita: quæ lux maxima, temporibus designandis superstiosè sæpe sudatum est. Arabum annos cum nostris annis exacta ratione comparauimus primi, atque exæquauimus. Locis, oppidis, fluuijs, montibus,

vetera

IOANNIS MARIANAE HISTORIAE DE REBUS HISPANIAE, LIBER PRIMVS.

De Tubale, & Hispaniæ fertilitate. Cap. I.

IAPHETI filius Tubal, mortalium primus in Hispaniam venit. sic magnorum virorum consentiens opinio est, eam orbis terrarum partem alijs aliò deductis colonijs, multis per late patētem prouinciam oppidis constitutis imperio, iusto moderatoque tenuisse. Anno enim post diluuium terrarum generale iuxta veriore[m] cōputandi rationē centesimo trigesimo primo in omnes prouincias Adæ posterius dissipati sunt. Tētatē Nembroto duce turris Babylonicæ ædificationis, spretique numinis ea scilicet merces fuit. sublato diuinitus sermonis cōmercio cum

a. 131. post diluuium.

inter se non intelligerent homines, necessariò terrarum orbis trifariam diuisus in trium filiorum Noe ius ditionemque concessit. Semo Asia omnis ab Euphrate versus orientem Solem Syriæque data est. Chami posteritas Babylonem, Arabias, Aegyptum, totamque Africam obtinuit. Iapheti familiæ Asiæ pars ad Septentriones obuēta à Tauro & Amano montibus, Europaque vniuersa obuēnit. Alij Iapheti filij in alias regiones abierunt. Tubal autem quinta eius proles ad ^{Occidentem} Occiduum ablegatus, Hispanorum gētem & regnum primis illis temporibus, rudique adhuc seculo, auspiciatō numine annuente atque auctore in æternum ea in orbis parte constituit. Vnde excellentes bello paceque viri ab omni memoria prodierunt, bonorum omnium copia extitit. ampla ad scribendum materia ob rerum amplitudinem & varietatem. scriptorum tamen inopia, qui res Hispaniæ per se præclaras, litteris ipsi illustrarent. Prouocauit hæc ipsa penuria quosdam quidem, ut poeticis fabulis quàm incorruptæ historiæ propiora memoriæ propagarent: nos autem ut hoc ingenio, & hac eruditionis tenuitate grauissimum scribendæ historiæ onus subiremus, magis vindicandæ ab iniuria veritatis studio, quàm laudis spe præmijque: quod neque cupimus ab hominibus, neque reddi poterit laboribus par quocunque tandem successu. Ergo de regionis natura, situ, linguis, moribus quædam initio dicenda sunt. Hispania terrarum plaga cōparanda optimis, nulli cedit, neque salubritate cæli, neque frugum

A omne

vetera nomina reddidimus: neque reipublicæ casus, sed uti erat necesse, ecclesiæ etiam vicissitudines explicuimus. cum prouentu singula, an vano conatu, nostrum diiudicare non est: ne lector quidem facile statuatur. tempus aperiet iudex, testisque syncerus, obtrectatione & inuidia sublata. Apri-
mis temporibus ad auorum atatem narratio progreditur, cum Mauro-
rum imperium euersum est in Hispania. recentiora contrectare ausi non
sumus, multorum offensione vitanda: præsertim leui gratia operapretioque,
cum multa in utraq[ue] lingua monumenta de rebus postea gestis extarent. Fe-
licioribus ingenijs via patefacta est & campus, ubi eruditionem iactent,
Hispania res maiori copia elegantiaque sermonis illustrent. Nobis cœpisse
sit satis: aliosque prouocasse fructus erit, multo maximus, siue ad scriben-
dum denuo, siue ad castigandum nostra. Synceris tantum animis fiat, &
sine contentionis studio, uti viros decet memores humanitatis. Nam in
tanta rerum sylua nunquam offendere miraculi instar esset. Locorum pro-
pria ac familiarum considerabunt alij accuratius: si monuerint quod in
rem sit, non sine gratia emendabitur. si quid temerè præterisse, aut non sa-
tis explicasse videbimur, docti facile & libèter sententiam commutabimus.
Tenuitatem ingenij nostri, imbecillitatemque agnoscimus. Historia conscri-
benda quanta sit difficultas, si initio esset ignoratum, usus docuit. infirmam
valetudinem, quid attinet excusare, nisi ad confessionem culpæ ipso supra
vires conatu susceptæ? Tuo quidem, Rex, Augusto nomini hos labores con-
secramus, nulla neque spe, neque ambitione mala inducti. sed humanitas
singularis mutauit: & rerum qua in vniuersa Hispania contigerunt ex-
plicatio, cui aequius adscriberetur, quàm adiecta nuper Lusitania Regum
Hispania felicissimo, latèque fusum imperium ad utrunque cali axem ijs-
dem quibus Solis cursus regionibus terminanti? Quod ut proprium fau-
stumque sit, atque nouis incrementis maius, dies noctesque pro tua salute
& incolumitate vota facimus.

omne genus vbertate, neque metallorum gemmarumque copia, quibus tota ferme caret. Non vt Africa violento Sole torretur, neque vt Gallia ventis, cæli rigore, humiditate terræ aerisque fatigatur, sed media inter vtranque, verni caloris temperie, & tempestiuus sæpe imbribus geluque hyemis tempore fecundatur: adeo vt ex Hispania non indigenis tantum, verum externis etiam remotisque nationibus, ipsique Italiæ multarum rerum copia suppeditet. Omni enim materia affluit, cuiusque pretium aut vitæ necessitas fecit, aut humani ingenij vitium & ambitio conciliauit. Suaves imprimis arborum fructus sunt, vinearum viniq; nobilitas præcipua: frumenti, mellis, oleique copia: pecoris, saccari, bombycis, lanarumque vis maxima: argenti & auri lecturas habet. ferrariæ vbiq; occurrunt: sunt & speluncæ lapides, sunt & marmorum lapicidina, mira ludentis naturæ colorum varietate. Mini nulla regio feracior. Soli multiplex & varia natura: alibi multa arbor, alibi arboribus nudi montes agrique. rari sæpe fontes, pingue solum, cum vigesimo trigesimoque sæpe efficit, nonnunquam octogesimum excedit, sed rara ea felicitas agrorum est. Quæ mitiora sunt frugibus frumentoque seruiunt: cætera pabulo pecorum. Magnam Hispaniæ partem squalida siccitate loca, rupes horridæ & saxa tenent (nonnulla ea iniuria est) qua certe parte ad Septentrionem vergitur: Australia benigniora sunt, eximiaque felicitate conspicua. Maritimi piscatu abundant, cuius in Mediterraneis penuria est, propter maris longinquitatem, raris fluminibus, paucis stagnis: nihil tamen otiosum, nihil sterile: quacunq; parte frugum messis denegatur, sparticopia funditur ad nauticos funes cõficiendos, variosque vitæ vsus. Equorum velocitas tanta est, vt ex ea re commento probabili vento gigni, apud exteras nationes veteresque scriptores vulgatum sit. Plinij etiam testimonio in extrema historia naturali, quacunq; ambitur mari, omniũ terrarum optima & vberissima Hispania est secundũ Italiani: cui ipsi læta cæli facie, atq; aeris nulla paludum graui nebula infecti æquabili salubritate præstat: ac nisi per æstatem aliquando terræ ariditate, pluuiarumq; inopia laboraret, rebus omnibus ad victum cultumq; vitæ necessarijs, cæteras omnes prouincias Europæ atque Africæ absque controuersia vinceret. Hoc quidem tẽpore propter Indicum cõmercium, quo ad orientis occidentisq; Solis oras, Hispanorum arma nostra & auorum ætate inuicta virtute penetrarunt, copijs omnibus, omneque genus mercibus beata facile regionum omnium obtinet principatum. Inde auri, argenti, gemmarumque vis immensa ac vix fidem factura, si ad numerum referatur, publice & priuatim nauigationibus anniuersarijs aduecta propitio cælo, magno nostræ gentis splendore famaue, aliarum nationum haud leui prouentu: ad quas ex nostris opibus fructus redit multo maximus.

Hispania situs & ambitus. Cap. II.

EX T R E M A terrarum ad Solis occasum Hispania iacet, à Gallia Pyrenæys montibus, ab Africa angusto fretu dirempta: corio bubulo similis figura (sic regionum descriptores aiunt) circumfuso vndique mari: nisi quo latere Pyrenæos mōtes finem habet

habet perpetuis iugis ab Oceano tendentes ad Mediterraneum mare, duobus promontorijs altero in Oceanum proieceto, cui Olarsoni nomen, altero in mare nostrum, cui olim à Veneris templo, nunc religione mutata à Cruce facta est appellatio. Ab hoc promontorio, vbi Gallia Narbonensis terminatur, ad extremas vsque Gaditani freti fauces, Hispaniæ latus vnum è quatuor præter Austrum Occasumque longissimo littorum tractu porrigitur ad Mediterraneum mare, leucas colligens ducentas & septuaginta (continent autem leucæ singulæ millia passuum quatuor) si quidem extrema leuantes littora totum spatium metiamur: alioqui breuius aliquando iter est mari terraque, si à promontorijs, vbi se mare flexu locorum insinuat, introrsus extrorsusve recedatur. Ad hoc Hispaniæ latus Illiberis in ora antiquæ Galliæ sita est, vetustate & portus commoditate aliquanto, quam elegantia & ciuium frequentia hac tempestate nobilior. Post Veneris promontorium, quod Illiberi vicinum est, succedunt Lunarium, Ferraria siue Tenebrium promontoria, pari propemodum interuallo ab Iberi ostijs. Eo spacio Rubricati ostium est (quod hodie Lobregat dicitur) Barcino, Tarraco, Dertusa, atque Saguntum, fidei constantia suaque ruina nobilis, Valentia, Sucronis (nimirum Xucaris) ostium, Dianium. Sequitur promontorium Scombraria, propeque noua Carthago, & longiori interuallo, quod ab achatis hodie, quarum ijs locis magna copia est, nomen habet promontorium: & à Græcis olim quoniam ij lapides ad conciliandam gratiam valere crediti sunt, Charidemum vocabatur. Succedit Almeria, quæ ex Abdera ruinis creuisse creditur: alijs Vrci est in Basteranis: deinde Malacata tandem ad freti angustias Hera clea siue Calpe à Calpe monte, cui imposita est. Mox Tartessus, nostris Tarriffa, vnde totum fretum Tarteftiacum dictum est: & fortassis vtrumque nomen à Tharsis hoc est Carthagine vel Tuneto manauit, ob frequeris quondam Pœnorum ijs in locis commercium trouis, vt sit, appellationibus factis. Herculeum fretum vocitatum est, quod Hercules suscepta expeditione in Hispaniam, Calpemque & Abylan montes vtrinque fretu impositos (Herculis columnæ ex sunt) magnis in mare iactis molibus exaggerans eas maris angustias arctasse obturareque voluisse dicitur: quarum longitudo quindecim millia passuum efficit, latitudo, qua breuissimus traiectus est, vix septem. Idem Gaditanum fretum à Gadibus vocatũ est, quæ insula fauces freti egresfis ad dexteram in Oceano occurrit, à Pœnis deducta voce, quod vt Hispaniæ sepes (id enim Hebræis etiam Gheder est) obiecta marinis fluctibus esset: olim septingentis passibus à continenti diuisa, ambituque duceta passuum millia numerans, nunc summa longitudine vix duodecim, ponteque cum continente commissa. Ab extremis freti faucibus vsque ad promontorium Nerium in Calæcia, quod hodie finis terræ dicitur, leucas ducentas viginti sex numerant præternauigantes. Nam Sancti Vincentij promontorium Sacrum è regione Pyrenæi montis positum, longissimoque ab illo Hispaniæ tractu disitum, excurrensque in Oceanum littorum anfractus efficit longiores aliquanto quam essent rectâ progredientibus. In his Oceani littoribus Hispalis ad Bætum est, atque qua parte se Tagus in mare exonerat, vrbs Oli-

aliquanto

*

*

Columnæ herculis

sipo amplitudine, frequentia, commercioque cum primis Europæ comparandæ: propeque Artabrum promontorium: vnde ad læuam Oceano Atlantico terminato, incipit ad dextram Oceanus Gallicus, quemadmodum in mari infero (sic arbitror) Iberici & Balearici appellationes Iberus amnis secreuit. Latus Hispaniæ tertium Septentriones inter & Gaurum protensum leucas centum triginta quatuor patet, haud quaquam directis exæquatisque littoribus, vt Pomponius Mela existimauit, sed maris recessibus, littorumque inæqualitate non minus quam reliqua castigatum sinuosumque. Portus insignes maxime Brigantinus, Lauretanus, Sanctique Emeterij (hi hodie portus Corugna, Laredius, Santaderiusque sunt) & fortassis Hispaniæ littorum sicut reliquarum prouinciarum vetus forma immutata est, alibi exesis vetustate, alibi noua materia exaggeratis congestisque montibus, ad veterum descriptionum terræ iniuriam, neque minorem denuo scribentium difficultatem naturæ inconstantia comparatum. Pyrenæi montis (quod quartum Hispaniæ latus est) longitudo Hispaniam versus incuruata aliquantum est: atque præter Ortum Septentrionemque porrecta ab Oceano ad Mediterraneum mare octoginta leucas continet: Iustino sexcenta millia passuum, numeris proculdubio iniuria temporis vitiat. & ex altissimo Cantabriæ monte, cui à D. Adriano nomen, despectum in vtrumque mare esse memorant, quibus ea parte iter est: nisi oculorum ludibria pro vera specie venditantur.

Præcipui Hispania montes & flumina. Cap. III.

ANTABROS inter & Vascones ad Rocidam vallem, Gallorum procerum nobilem clade, quo tempore Carolus Imperator cognomento Magnus irrumperere in Hispaniam conatus est, montes ex Pyrenæi iugis præcisi rectaque in Occasum delati, Cantabris Asturibusque ad dexteram Septentrionem versus relictis, Calæcosque medios secantes Nerium promontorium, quod longissime procurrat in mare, in extrema Hispania constituunt. Citramontanorūq; appellationem ab Ultramontanis vulgò in Hispania secernunt. Ex his montibus Idubeda mons versus Austrum ad Iberi fontes in Pelendonibus deriuatur: (saltum Aucensem hodie vocat ab Auca vrbe veteri, cuius ad Villā-francam vigesimo supra Burgos milliari vestigia monstrantur) & per Viruestam Areuacesque, vbi Orbionis cacumina surgunt, neque procul Caunum, qui hodie Moncaius est, Bilbilim, Darocamque præteruectus mare Mediterraneum attingit non procul Dertusa vrbe, vnde extremæ eius montis partes hodie etiam nomen habet. Iberum amnem cōtra quam reliqui insigniores Hispaniæ faciunt ad Occasum ire Idubeda mons prohibet, duobus ostijs sese confundentem mari Mediterraneo. Paulò infra Caunum ex Idubeda emissus Orospeða mollibus initio iugis vix assurgere videatur: sensim tamē sese efferens vltimusque progressus Molinæ primum montes erigit, Conchæ deinde: vbi Sucronem ad læuam, ad dextram Tagum emittit. Inde Consa-
buronis seu Consuegræ montibus cōstitutis & in campis Laminitanis Anæ fontes

fontes enixus, ad Alcarassum, Segurāq; procedens in diuersas partes mariaq; diuersa Taderem (hic hodie Segura fluiuius est) Bætique in saltu Tigenli non longe à Casorla oppido fundit, ab Anæ fontibus remotum amplius cētum millibus passuum. vnde in duo brachia scissus parte vna é regione Murcia factus ad Murgim hoc est Muxacram mareq; terminatur, relictis ad occasum Bastetanis à Basta vrbe, quæ hodie Baza est, ad ortum verò Contestanis veteris Hispaniæ populis. parte altera versus Malacam porrectus, & Eliberritanis iugis sese annectens, vltra Galpem vltraque Tartessum tanta procurrat auiditate, vt penetrato mari fretique angustijs tantum non obturatis, Africa complexum non semel appetere videatur. Ex Orospeða prope Alcarassum Mariani montes (nostris Serramorena) surgunt. quorum radices perpetuò ferme vsque ad Oceanum Bætis ad læuam alluit, ab Illiturgi Bætiam mediam secans Cordubam, Italicam, atque Hispalim præterlabens demum in Oceanum euoluitur ad oppidum, quod antiquis Luciferi templum erat, vno nunc ostio, olim duobus, quando Nebrissa & Alta ab antiquis in Bætis æstuarijs ponebantur, à quo modo octonis passuum millibus remotæ sunt. Non procul ab origine Orospeðæ propeque Caunum é media camporum vastitate atque planicie montes alij oriri quidem videntur, cæterum in Pyrenæi brachijs quibus vniuersa innectitur Hispania numerandos esse nemini dubium est. tametsi initio vix assurgere viderentur, nisi aquarum diuertia facerent, Durijque cursum in Pelendonibus exorti nō obscure Meridiem vsque ad Numantiam appetentem, rectà ad occasum auerterent. Horum montium apud veteres scriptores neque nomen ac ne mentionem quidem inuenio: nunc numerosis nominibus atque nouis identidem & ferme à vicinis ciuitatibus insignes per Numantiam, Segobiam, Abulamque, Castellam (vt mox dicemus) latissimam inter Hispaniæ prouincias in veterem nouamq; secernunt. præterque Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad læuam alluuntur, sequentes, Portugaliam in duas ferme æquas partes secant. ad oppidum Sintram demum Tagro monti viginti octo millibus passuum ad Septentrionem ab Olisipone vrbe impositum, occiduum Oceanum attingunt, desinuntque promontorio in mari constituto, cui Artabro apud Solinum quidem certè nomen est.

Hispania tum vetus tum recentior diuisio. Cap. IIII.

ET V S Hispania in tres partes diuisa est, Lusitaniam, Bætiam, atque Tarraconensem. Lusitani extremam Hispaniam ad Oceanum occiduum obtinebant, Durio ad Septentrionem, ad Austrum Ana fluminibus comprehensi: atque à Durij parte ea, quæ é regione Septimancarum est, linea ducta ad Tagi potem, cui ab Archiepiscopo appellatio est indita, vsque ad Oretanos Anæque ripam ab Hispania Tarraconensi secreti sunt Abulam, Caurium, Placentiæ agrum, Castra Iulia, Salmanticam, aliasque Castellæ nostra ætate contributas vrbes & oppida suo ambitu continebant. Bætici sequebantur Ana flumine

atque utroque mari tribus ex lateribus cincti usque ad Murgim: quod oppidum prope Charidemum promontorium situm erat, & hoc tempore Muxacra esse creditur. unde ad finem Castulonis supra Emeritam usque ad Oretanos, ubi Almagrum est lautum municipium, ducta linea extremus Bæticæ limes ad Solis ortum constituebatur. Quidquid verò terrarum in Hispania relictum est, à Tarracone Scipionum colonia nobilissima, ubi Imperij Romani sedes diu fuit, unde iura dari populis, belli pacisque cõsilia prodire moris erat, Tarraconensis Hispaniæ nomen tulit. Hanc Isidorus Hispaniæ partem Hadriani seu Constantini Magni apud Sex. Rufum diuisionē secutus, in Tarraconensem, Carthaginensem, Galæciamque nulla finium certa designatione partitus est. neque erat facultas, finibus sæpe harum prouinciarum pro voluntate imperantium proque rerum euentu alternantibus. Tarraconensem alij Citerioris Hispaniæ nomine vniuersam, quæadmodum Lusitaniam & Bæticam vna Vltioris Hispaniæ appellatione cõprehendunt. nam qui Ibero anne Citeriorem Hispaniam ab Vltiore secernunt, quod aliquando certe factum est, ijs antiquior Plinius & maiori viri eruditione resistant. Vtraque hodie Hispania in varia & numerosa nomina abiit: quæ quinque tamen regnorum nominibus comprehendi omnia nihil vetat, postquã gens Maurica Hispania pulsa est. Portugaliæ gentem, nomen, regnum, & linguam primi condiderunt Galli Henrico Lotarigo duce: cui Portus vrbs ad Durij ostium, & vicina oppida ab Alfonso Castellæ Rege eo nomine Sexto, dotis nomine data sunt. unde à Portu & Gallia duplicata voce (quæ opinio magnos auctores habet) seu potius, quod maiori viri eruditione sequuntur, de Cale oppidi, quod nũc Gaia est portui imminens, nomine Portugaliæ appellatio facta est, veteri Lusitania aliquanto longioris: vltra Durium enim præcipua regionis nobilitate solique fertilitate ad Minium usque fluuium extensa centum decem & septem leucas ad Oceani littora efficit vniuersa, angustior regionibus, ac ferme locorum latitudine ad Solis ortum equabili, paulo supra Brigantiam per Durium Tagumq; ad Pacis Iuliæ finem in Anæripa (quã ad Austrum clauditur) perticens. Portugaliæ ad Septentrionem & Ortum Legionis regnum adhæret (sic dictum ab eius prouinciæ vrbe regia Legionem). Continet Galæcos omnes & Astures Ouetenses, à Mearo flumine & Ribadeo oppido ad Llanis portum secundum littus extensos: ac præterea è Castella veteri quidquid Pernia saltu, & (qui inde ortum habet) Carrione fluuiio & Piforica, quousque cum Durio coniungitur, inclusum est. Durioque trãsmisso Heua & qui in Heuam influit, Regamon eius prouinciæ litem constituunt, Salmanticam inter & Abulam usque ad montium culmina & Portugaliam extensum. Accessit deinde, vno excepto Placetiæ agro ditioneque sacra, totus ille tractus, cui Extremaduræ nomen fecit, quod post Hispaniæ vastitatem rebus Christianorum resurgentibus, bellique alternatè fortuna, vtriusque nationis longo tempore ea prouinciæ pars, limes esset extremus. alij diuersam vocis notationem asserunt, quam nec resellimus hoc loco, nec probamus. Prolati etiam aliquando eius regni fines sunt usque ad Emeritam veteris Lusitanæ & Pacem Augustam Bæticæ ciuitates, vti locis

cis competentibus historia declarabit. Nauarri in Vasconibus censebantur. Pyrenæis iugis à tergo parteque eius montis, quem in Nerium promontorium excurrere demonstratum est: reliquis ex partibus Aragonæ flumine ad Austrum, ad occasum fluuiio ignobili, qui infra Calagurrim influit in Durium, Durijque parte cincti sunt. vltra Iberum hæc: citra autem Tudela Nauarræ aliaque vicina oppida ijs Regibus postmodum dotis nomine accesserunt. Quam prouinciam quamuis angustis regionibus circumscriptam, neque incolarum numero frequentissimam (nam hoc tempore quadraginta millia familiarum tota ditione numerantur) in præcipuis Hispaniæ partibus poni placuit: quod Vascones veteres eius prouinciæ cultores à reliquis prouincialibus seiuncti loca, quæ à Mauris armis inter primos vindicarunt, regio occupato nomine ad patrum memoriam constanter retinuerunt: bellorum sæpe alternante fortuna vltra præscriptos fines imperium proferentes. nam in vrbe Anagaro Regum Nauarræ sepulcra, alijsque vicinis locis, eius gentis extant illustria ditionis maioris monimenta. Nauarræ quasi naua erria dicta est, vt quidam arbitrantur, ex Catabrica & Hispanica linguis voce duplicata, conflato nomine. nauas Hispani vulgò planicies, terram Cantabri vocant erriam. commentum haud insulsum. nos his commentarijs, Vasconum voce eam Hispaniæ partem nominamus. Aragoniæ regnum in Catalaunos, Valentinos, & qui peculiari nomine Aragonij dicuntur, tributum est. Mediterraneo mari, Pyrenæi saltus parte extrema, vbi Ceretani erant, Vasconumque finibus, tribus ex lateribus ad Austrum, Ortum, atque Septentrionem cinctum, ad Occasum Ibero definitur, qua parte Vasconum fines attingit: lineaque magno sæpe locorum flexu per Turiasontem, Darocam, Harisam, Turulim, Setabimque & Horihuelam ad Staberij ostium Illicim inter & Carthaginis portum ad mare terminata. Legibus & institutis ab alijs, Aragonij, Hispaniæ populis discrepant plurimum, retinendæ libertatis aduersus Regum potestatem studio acres & incitatisquam antiquis maiorum sanctionibus, scitisque, ne sese nimia efferat, luxurietque in subditorum perniciem, degeneretque in tyrannidem, circumscriptam hætenus tenuerunt, non ignari a paruis inijs ius sæpe minui libertatis. nomē verò vel à Tarracone, vel vt alij malunt, ab Aragonæ flumine, unde eius regni fines initio extendi cõperunt, mutuatum habent. In Castella, quam ab arcium frequētia dictam putant, vnaque regionum amplitudine, cæli clementia, soli bonitate, ingeniorum præstantia, diuiti cultu, ac quodam fertili & peculiari nitore reliquas Hispaniæ prouincias facile superat, exterarum nulli concedit, Asturum partem cõprehendimus, totamque Cantabriam olim angustam regionibus neque Pyrenæos montes attingentem, deinde latiore, indicio Cantabrigæ, quæ vrbs præter Lugrunium & Vianam ad Iberi ripam sita fuisse creditur in edito colle, cui Cantabriæ hoc tempore nomen est: & D. Eulogio martyri fluuius est Cantaber, cui Arago amnis confunditur. Ega aut Iberus scilicet, argumēto maioris olim latitudinis Cantabriæ, quàm quibus hodie finibus circumseribitur, in Visciam, Guiposcoam, Alauam, & montanos ditisa. Continet præterea Castellæ regnum è Castella veteri vrbes non paucas: atque in his

Burgos, Segobiam, Abulam, Soriam, Vxamam, agrum Toletanum (nouam Castellam hodie vocant, antiquis Carpetani) quam Tagus amnis interfluit, ab arenis voluentibus aurum, aquarum suauitate, agrorum per quos decurrit nitore prouentuque vnus maxime celebratus. Fluit versus Occasum aliquanto ad meridiem flexu riparum: quod cum Durio, Ana, Bæti que commune habet. Is Toletum in Hispaniæ vmbilico urbem amplam, totius Hispaniæ lucem, arcemq; , natura loci munitam, incolarū tum forma tum ingenio, & religionis cultu sapientiæque studijs excellentem, totam ferme circulo, vastis præruptisque montibus magno naturæ miraculo penetratis ambit, angusto arduoque aditu ad Septentrionem relicto, cæli salubritate, & in sterili solo 10 propter agrorum vicinorum bonitatem, rerum omnium ad vitæ cultum victumque copia beatam ciuitatem. Inde Liboram præteruehitur frequēs municipium, agri amœnitate bonitateq; præcipua, quod hodie oppidum vocatur Talauera, atque per mediam vicinamque Lusitaniam, multis auctus fluminibus in Oceanum effunditur. In eadem Hispaniæ parte prouincia Carthaginensis est, vbi Carthago Spartaria, Murcia, Conchaque numerantur: & Celtiberia, cuius caput fuit Numantia: præterea Aragoniæ marca in cõtestanis, quam vulgò Manchiam dicimus: Bæticaque, quæ ferme Vandalusia est, vbi Hispalis & Corduba sunt, atque Granata olim Eliberris, certe prope illa sita, portæ urbis atque vicini montis, quæ Eluiræ nomen retinent, indicio 20 certissimo.

De Hispanorum linguis. Cap.V.

HISPANIS omnibus hoc quidem tempore lingua ea communis est, quam vulgò homines Castellanam vocant, ex multarum linguarum colluione, ac præsertim ex Latinæ degenerantis corruptione conflata. nominis argumento, nam Romana etiam vulgò appellatur, tãtæque cum Latina affinitatis, vt quod ne Italorum quidem linguæ conceditur, perpetua oratione tum soluta, tum adstricta numeris loqui liceat simul Latine & Hispanice. Extremis Lusitanis peculiaris lingua est ex Gallico sermone & Hispanico temperata atque confusa, cõque elegans audituque grata. Valentini & Catalauni, vnde originem habuerunt, Narbonensi idiomi, affini lingua vtuntur: & fere, locorum vicinitate & commercio vocabula magna ex parte moresque mutantur. Solum Cantabri linguam hætenus retinuerunt rudem & barbaram, cultum abhorrentem, multumque à reliquis omnibus discrepantem, & totius olim Hispaniæ communem (sic fertur) & antiquissimam, priusquam in eam prouinciam Romanorum arma sermoque penetrassent. Gens enim agresti rudique ingenio, quæ plantarum instar translata tamen, terræ bonitate mitigatur, & motanis inaccessa locis, externi imperij iugum vel admisit penitus nunquã, 30 vel excussit quam primùm: atque cum antiqua libertate veterem gentis, atque communem prouinciæ sermonem conseruatum fuisse fide non caret. Alij cõtra differunt veterum auctorum testimonio, voces Cantablicas oppidorum præ cæteris Hispaniæ duriores esse confirmantium, atque Latinæ linguæ cultum 40

cultum respicientes maxime: ac Strabo non vnum genus litterarum, neque linguam vnã Hispanis omnibus esse ait. Vocum Briga, Cetra, Falarica, Gurdus, Cusculia, Lancea, Bureus, Vepio, Neco pro Marte, multarumque id genus aliarum argumentum accedit: quas Hispanorum linguæ fuisse proprias, magnorum auctorum testimonio confirmatur, & nonnullas inde in Latinam linguam mansisse minime dubitare licet: neque eæ tamen hodie lingua Cantabrica vsurpantur. quam vnã è multis tamen priscis Hispaniæ linguis esse minime negant. quorum opinionem pluribus neque refellere operæ pretium est, neque confirmare animus.

Hispanorum mores. Cap.VI.

VETERES Hispani moribus fuere rudes sane & sine more, feris propiora quàm hominibus ingenia, secreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, a sapientiæ studijs abhorrentes: tametsi ingenio maximo, quod translati in alias prouincias declararunt, neque mētis perspicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem copia ab vlla gente superari. Armis aliquantò aduersus hostes, quàm cõsilio meliores fuerunt: cultu vitæ agresti, victu copioso magis quàm exquisito, vino parcissimo, aquæ sæpe potu contenti vitam propagabant: aduersus fontes seueri, in aduenas humani & hospitales. Hoc tempore vitij & laudibus multum est additum: nam sapientiæ studia, vt si quæ alia in orbis parte, coluntur vigētque maxime: nullibiq; maiora virtuti certioraque præmia proposita sunt, cursusque ad laudem apertus magis, quàm in vlla alia gente. humaniorum litterarum cultus desideratur, sine iniuria tamen cæterarum disciplinarum. Iustitiæ cultores maximi sunt, summos cum medijs, atque cum his infimos, æquabili iure deuinctos tenent legibus armati, & auctoritate muniti magistratus. quorū industria latrocinia sublata, à cædibus, ab iniuria manus abstinet. nulli enim 20 impune est, quicumque vel sacrosanctas leges, vel quemuis de populo violare ausus fuerit. Retinendæ veteris religionis constantia, quo tempore sacra omnia apud nationes alias rerum nouarum cupiditate mutantur & conuelluntur passim, clari atque præstantes. Domi consilium viget, foris arma pulsis intestinis hostibus, atque profligata Saracenorum impietate, magnam orbis terrarum partem inuicta virtute peruagata sunt. Laborum atque inediæ, quibus virtutibus omnes difficultates mari terraque superarunt, patientissima natura corpora. nostra tamen ætate affluenti copia voluptatum, illecebris omnis amœnitatis maritimæ terrestisque, atque commercio gentium exterarum ad copiarum Hispaniæ famam accurrentium, easque importantium 30 merces, quibus vigor animorum extinguitur, emolluntur labefactanturque vires, eneruati, & peregrinis moribus deprauati, tum obsequio principum, & licentia lasciuientis plebis corrupti, nec libidini, nec sumptibus, nec vestium pretio modum faciunt. vnde quasi ex summo volente se fortuna graues calamitates prudentibus videntur imminere: cum præsertim ab ingeniorum 40

austeritate, morumque seueritate atque arrogãtia odium nationum omnium sustineant, grauiſſimum atque indiuiduum magnorũ imperiorum aſſeciam.

De fabuloſis Hispania Regibus. Cap. VII.

TAQVE veniſſe Tubalem in Hispaniam in conſeſſo eſt. quibus verò in locis inſederit, quamque latiffimæ prouinciæ regionem primũ colendam habitandamque ſuſceperit, dicere non habemus, diuinare non iuuat. Tameſi Setubalis oppidi indicio quidam in Luſitania putãt, alij in ea Vaſconum parte ma-
lunt, cui Nauarræ nomen eſſe demõſtratum eſt, ex Tafala atque Tudela, quas Tubalis colonias eſſe magis ob affinitatem vocum ſuſpiciantur, quàm certo aliquo argumento cõfirmant, ſumpta pronũciandi occasione. Nam toti prouinciæ de primi conditoris appellatione Setubaliæ nomen factum, quod nõ nulli ne probabili quidem & ad ſcænæ oſtentationem apto mendacio affirmarunt, eruditæ aures auerſantur. quid enim niſi hoc deſipere ſit, tãtam ve-
tuſtatem ad linguæ Latinæ etymon velle præpoſtere reuocare, & venerandam antiquitatis formam nouis commentis ſcõdare? quod ij faciunt, cum Setubaliã Tubalis cõetum ſignificare perſuadent. Tarraconem & Saguntum alij in Tubalis colonijs numerant, quod neque affirmare hoc loco, neque re-
fellerẽ in animo eſt. Nimirum quod ignotas remotasque à noſtro cõmercio regiones deſcribentibus ſæpe accidit, vt inaccessos montes, paludes perpetuas, horrida gelu, aut ardoribus vaſta loca eſſe dicant, varias piſcium, ferarũ, auiumque formas, prodigioſos hominum mores, inſolentes vultus ijs in regionibus ad intuentium legentiumve voluptatem eſſe conſingant, nullo qui redarguat abſque exiſtimationis periculo prorsus impune: idem pleriq; noſtris tum externis hiftoricis video contigiſſe. qui vbi lumen hiftoriæ deficiebat, rerumque ignoratio antiquitatis velum oculis opponebat, ipſi illuſtrandi eam gentem ſtudio, cuius res geſtas in hiftoriam cõferre erat pro-
poſitum, & ad maiorem ſcriptionis gratiam, ſi nullis lacunis præciſa & im-
pedita, cõtra magnarum rerum luminibus illuſtris narratio eſſet, de ſuo multa commenti ſunt. Sed antiquitati fas eſſe ais, cõſecrare gentis origines, initiaque multo quàm ſint, ſplendidiõra facere miſcendo falſa veris. Sit ſane, modo ne male aſſictæ urbium origines, inauditæ Regum progenies, & nomina, & bella, ſexcentaque alia id genus portenta ex anicularum fabulis & populari rumore collecta poſteritati prodantur: ſimplexque veritatis facties apertis mendacijs deformetur. quod imitari profectò non debemus, quamuis cum ſpe veniæ aliena veſtigia ſectaremur. Ac multo minus Berofio adſcripti, qui non ita pridem in lucem prodijt, & ceteros in errorem miſit, libri opiniones venditare, ſomniaq; ex fabulis & mendacio compoſiti eius, qui ſuas cogitationes alieno nomine, ſpecioſoque titulo, quia diſſidebat ingenio, more malorum mercatorũ voluit illuſtrare, haud ſatis diſſimulata fraude: neque enim coherentia loquitur, neque alia ex alijs apta & colligata ita reſpondent ſecunda primis, poſteriora medijs, vt non commẽti veſtigia expreſſa

preſſa vbique cernantur, extentque: ſi præſertim veterum ſcriptorum, quæ nobis relicta lux eſt, tenuis certe & maligna, ſed lux tamen nõnulla propius admoueatur. Itaque quod ex noui Berofi officina prodijt, Noemum in Hispaniam, ex longo nimirum errore, tandem appulſum, Noelam in Calæcia, in Aſturbus Noegam primum fundaffe, ſpecioſo mēdacio, quoniam de his oppidis Plinius, Strabo Ptolemæus meminerunt, repudiamus. Neque recipimus ab Ibero Tubalis filio, Ibero fluuiio, toti deinde prouinciæ Iberiæ nomina fuiſſe facta, cum ſit potius veriſimile, Iberos ad Pontum Euxinum intra Colchida & Armenias Caucaſijs montibus incluſos, inde in Hispaniam magno numero delatos, atque vrbe Iberia ſupra Dertuſam conſtituta, vicino fluuiio primũ, vniuerſæ deinde prouinciæ, nouas Iberi & Iberiæ appellationes feciſſe: quemadmodum Aragonis fluminis, ab alio eiũdem appellationis in Iberia, nomen quidam fluxiſſe putant. Nam Celtiberiæ nomen ab Iberis & Celtis duplicata voce venit: qui & ipſi ſuperatis Pyrenæi iugis, ex Gallia finitima in Hispaniam delati (& Celtas Appianus in Citeriori Hispania collocat) mixto cum Iberis ſanguine Celtiberiæ appellationem effecerunt. Neque maiorem meretur fidem, Idubedam Ibero patre defuncto Hispaniæ Regem monti Idubedæ, cuius montis initia, media, atque progreſſus demonſtrata paulò ſuperius ſunt, ſuam appellationem communicaffe. Adijciũt huius filium Brigum, cum aucta gente numero, opibus, auctoritate in varias orbis partes colonias dimiſiſſet, Brigiam, quæ poſtea ſit Phrygia dicta, vbi Ilium erat, in Aſia cõdidiffẽ de ſuo nomine, in Alpium iugis Varobrigam e ducibus Brigi vnum, alium in Gallia Latobrigam, quò ſua nomina conſecrarent, & à ſuo Rege gratiam inirent nouis colonijs deductis. Mēdacio probabili accomodata fides eſt: cum Plinius referat tranſiſſe ex Europa Brigas, à quibus appellantur Phryges, & plures in Hispania ciuitates Brigas nominari cernerent, vt Mirobriga, Segobriga, Flauiobriga: arbitrati ſunt Regẽ aliquem extiſſe in Hispania, Phrygiæ gentis auctorem, cõditorem Ilij, multarũque urbium eo nomine in Hispania conſtructorem. Cum Brigas ex Hispania profectos in Aſiam credere, non eſſet neceſſe (Midamque Brigibus ad Brimium montem imperaſſe Conon ait, quibus in Aſiam trãſuectis, Phrygibus nomen fuit) & in promptu eſſet exiſtimare, vel priſca Hispanorum lingua urbem, Brigam communi voce nuncupatam: aut quod verius eſſe puto, Germanorum nationem prole foecundiffimam, aliquando ſe in Hispaniam primis illis temporibus infudiſſe, atque à Burgis, quæ vox oppidum ipſorum lingua ſignificat, obtinuiſſe vt vrbes in Hispania facili litterarum permutatione dicerentur Brigæ. aut ſi qua alia commodior ſit ratio, quæ ignoretur: tãtũ ne fabulis in hiftoria ſit locus. Tagum poſt Brigum regnaſſe, quod ijdem affirmant, cõ pertinet, vt nihil ſit paulo maioris rei in Hispania, cui non contuò Rex cognominis aſſingatur: quò omnium rerum certa deſignari origo & appellationum ſingularum exacta reddi ſcilicet notatio videatur. quaſi nõ liceat in rebus ipſis reſiſtere, nefasque ſit ſacra Regum nomina vterius perſcrutando inquiredoque, contrectare. ac non is fluuius in Carthaginenſi prouincia exortus, à Carthagine potius nomẽ traxiſſe videatur. auctor Iſidorus. Eiuſdem

Eiusdem formæ est, Bætum Tagi successorem Bætici nomen dedisse, in Tur-
 cætanos, Turdulos, Bastulosque olim tributæ, atque ab insigni rerum omniũ
 copia poetarum ingenijs concelebratæ cum primis: adeo vt Elysios campos
 sedesque beatorum non alibi collocarent teste Strabone. qui legibus, ait, car-
 mine modulatis vti suo tempore cõsueuisse, vt ipsimet iactabant, ante sex am-
 plius annorum millia promulgatis. & fortassis annus eorum Romano mul-
 to breuior erat, & quatuor tantum mensibus voluebatur. Est autẽ vero pro-
 pius quod numero & auctoritate potiores historici tradiderũt: Bæticiam pro-
 uinciam à flusio ipsam interfluente dictam, quem incolæ Cirium, externi
 Bætum vocarunt, fortassis Hebraica voce à crebris domibus, villis, oppidis, 10
 quibus dextrâ leuâque ob agri subiecti bonitatem, cultum collucentemq; vi-
 debant. Atque de commentitijs Hispaniæ Regibus hæctenus hoc loco. quorũ
 statuo audeoque asfirmare, neque regnum, neq; nomen in ea prouincia, ac ne
 obscuram quidem mentionem vsquam in probatis scriptoribus extare. Sed
 vt aniles fabulas colligere, & figmẽtis oblectare lectores velle, procul graui-
 tate suscepti operis esse arbitrator: ita quæ magni auctores vulgarunt tradide-
 runtque, repudiare non ausim.

De Geryonibus. Cap. VIII.

PRIMUM Geryonem Græcis & Latinis litteris celebratum
 licet, Regem Hispaniæ numerare. Is cum aliunde applicuisset in
 Hispaniam, quod Geryonis nomen Chaldaïca lingua decla-
 rat, peregrinum fuisse, opimæ prouinciæ copijs oblectatus,
 auriculis congestis, cuius quia vsus ignorabatur, glebæ passim negle-
 ctæ iacebant in agris, nullis fornacibus victæ, sed vt natæ erant, vnde apud
 Græcos Chrysei illi nomen factum est: pecorumque armentis propter læta
 pascua copiosus, in prouinciales eatenus rudes ingenio, & per agros ferarum
 ritu pagosque dissipatos, nulliusque vnus, cuius imperium respicerent, cuius
 virtute allatam vim propulsarent, sub iure ditioneque deuinctos tyrãnidem 30
 occupasse primus & exercuisse putatur: arcemq; operibus è regione Gadium
 munivisse Gerondam, cuius præsidio arreptum semel imperium staret: vr-
 bemque alteram (nisi ex nomine ducta coniectura fallit) eadem appellatio-
 ne ad Pyrenæi radices atque in Ausetanis exædificasse oram maritimam cõ-
 plexus, vnde rebus suis tranquillitatem pollicebatur. Osiris, quem Aegyptij
 etiam in suis Regibus primum ponunt Diodoro teste, quique alio nomine
 Bacchus & Dionysius vocitatus est, non ille Semele natus atq; in vrbe Myro
 educatus (vnde fabule occasio, quia myron foemur significat) sed Aegyptius
 Geryonis rationes aduentu inopinato turbavit. cum enim longissima pere-
 grinatione suscepta atq; obita orbem ferme terrarũ vniuersum, ab Aethio- 40
 pia ad Indos, Asiam, & Europam victorijs illustrasset, vitesque & frumenti
 ferendi scientiam vsunque vbique primus monstrasset, tandem in Hispaniã
 perlatus, quod in alijs orbis partibus nullo suo priuato compendio ductus,
 sed odio tantum ardens improbitatis extirpandæ præstiterat, & exactis ty-
 rannis

rannis pristinam reuocaret libertatem, idem in Hispania faciendum sibi iu-
 dicauit. quam in seruitutem redactam, omnes indignitates contumeliasque
 perferre fuerat ante denunciatum. & quia voluntate tyrannum copijs opi-
 busque præualidum, facturum quicquam pro sano non sperabat, ad arma vè-
 tum est. Instructis vtrinque copijs collatisque vexillis in Tartesiâcis cam-
 pis ad fretum Gaditanum dimicatum ferunt, magno quidem animorum ar-
 dore ancipitique Marte: cæterum victoria cæsis & fugatis Hispanis penes
 Aegyptios stetit. Geryon ipse in prælio cecidit, occisique corpus victoris
 iussu (sic aiunt) sepulturæ mādatur, in extremis freti faucibus ad locum, vbi
 10 nunc Barbate oppidum situm tumulo composito. Diuinitati consecratum,
 constitutum in ora Siciliæ ab Hercule templum, atque Geryonis oraculum
 Patauij famosissimum, quod à principibus etiã viris religionis ergo frequẽ-
 tabatur, satis declarant. Pace igitur per hunc modum restituta Osiris benefi-
 cio, depulsaque tyrannide, cum acerbum, remque non optimi exempli ad po-
 steritatem victor iudicaret, parentum peccata filijs puniendis emẽdare, gra-
 ueque videretur tres Geryonis filios ætate pueros, forma præstanti, atque in
 spem paterni regni educatos in turbam conijcere, aut perpetuæ seruituti exi-
 lioque mancipare: & fere magnis animis post victoriam aduersus prostratos
 20 succedit humanitas: quorum mentes non magis paternis vitijs & exemplis
 ad crudelitatem erudiri, quàm funesto exitu castigari posse non desperabat,
 viris prudentiæ opinione excellẽti, qui infirmam puerorum ætatem, regniq;
 tantisper molem regerent, commendatos, optimisque præceptis institutos in
 paterno Hispaniæ regno collocavit. Ipse vt longinquæ expeditionis tanto-
 rumque laborum fructus aliquis per otium esset in patria, in Aegyptum re-
 uersus est. Geryones fratres ætate confirmata opibus aucti, atque paterni Re-
 gni administratione suscepta, beneficij immemores, memores iniuriæ pater-
 nas inimicitias persequi, cædem vlcisci, atque quod gratissimum venire so-
 let, parentis occisi manibus hostili sanguine parẽtare decreuerunt. quod cum
 præ se ferrent, alia ex arcano cura non minus sollicitabat tyrannidis exẽplo
 30 patris in Hispaniam reuocandæ: quod Osiri superstite impune fore non spe-
 rabant. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei conficiendæ satis expli-
 cantibus, optimum visum est Typhonem Osiris fratrem ad eam rem sollici-
 tare. quem fama ferebat regnãdi ambitione vltro corruptum esse: & alioqui
 dira dominandi cupiditas omnia naturæ iura subuertit. Missi legati muneribus
 haud difficulter se in Typhonis gratiam insinuant: sensimque opem om-
 nem polliciti, data vltro citroque fide eosdem amicos inimicosque futuros
 persuadent, vt fratre germano sublato, armis ipse Aegypti regnum inuade-
 ret occuparetque. Quod cum occultissime factum esset, occisi quidem corpus
 40 diligenter conquisitum, Isis Regina in Abato tumulauit eius paludis insula,
 quæ Memphi proxima est: quam idcirco Stygem, hoc est mœrorem, vulgò
 homines nominarunt. Tanta perfidia latere non poterat, neque occulti quic-
 quam esse in intestina discordia. Orus qui eo tẽpore res gerebat in Scythia,
 celeriter in Aegyptum rediẽs, paternam cædem morte Typhonis vltus est.
 & cum cognouisset impiæ conspirationis conscios impulsoresq; præcipuos,
 Geryones

Geryones fratres exitisse, paternæ gloriæ æmulatione & vindictæ cupiditate inflammatus, suscepta non minori quàm pater expeditione, varias toto orbe gentes in fide cõfirmavit, nouasque ad amicitiam adiunxit: & quam à matre acceperat, medendi arte diuinitatis honorem obtinuit, opinionem excitauit. Vnde à quibusdam Apollo est dictus, ab alijs propter militarem scientiã, & pugnandi dexteritatem Martis nomen tulit: ab omnibus Hercules vocatus est, non ille Amphitrionis filius, sed Libyus: quem monstra domuisse fama tenuit, claua & leonis exuijs armatum, armorum è calybe vsu nõdum per ea tempora ad humani generis exitum excogitato. Ergo numerofo conflato exercitu, & collectis vndique auxilijs, formidabilis in Hispaniam tandem contra Geryones penetrauit, Gadeisque peruenit: quò se illi iam dudum receperant collatis in vnum regni copijs, comparato in multos dies, si forte ducendum esset bellum, comœatu, finitimorumque auxilijs vndique conuocatis. Nam conscientia patrati sceleris animos debilitabat, & scisis prouincialium studijs pro ipsis & aduersus ipsos, erectisque multorum animis ad spem recuperandæ libertatis, in ambiguo erat, suis an externis magis diffiderent. Desperata salus si Aegyptij vicissent, ad rabiem magis quàm audaciã accendebat. Itaque locis munitis se tenere constituunt. Hercules contra instructis copijs progressus, in hostium conspectum peruenit. & quoniam neq; bellum duci volebat, & tantos vtrinque exercitus cõtēplatus, ad honestam vllam pacis conditionem venturos hostes non sperabat: neque si venirent nisi patre, Geryonum sanguine vindicato, satis foret è dignitate ab armis discere: animo reputans tamen quanta vtrinque hominum strages futura esset, si totis vtrinque copijs esset dimicatum: Geryonibus misso Feciali iubet denunciari: vt si quidem corporis robore fiderent, quo erant firmissimo, vel æquitate causæ, qua niti videri volebant, prædicantes se ab Osiri fuisse iniuria prouocatos, violatosque priores: eam vltro se conditionem componendæ totius contentionis, proponere, quam ne desiderare quidem ipsis venisset in animum. Vnde culpa orta esset, ibi periculum cõsisteret: parceretur innoxio sanguini, à ciuium & cognatorum laniena temperarent. Neque vereri se pro communi vtriusque exercitus salute contra tres ipsos vnus ex prouocatione dimicare, suoque periculo multorum redimere incolumitatem, singulari quidem certamine & aduersus singulos separatim, numinis auxilio fretum, cuius arbitrio res humanæ vniuersæ, sed & maxime bellorum euentus gubernatur. Eam conditionem Geryones libenti animo susceperunt, minime de victoria dubitantes. Die dicta vbi ad manus deuentum est contra accidit. tres Geryones ab vno Hercule superati iugulatique. Tumulus in eadem insula eorũ corporibus compositus. quo ex tempore nomen Erythrææ inde tulisse putatur, non ipsa sola, sed & vicinã Gadibus insula, obiectaque continentis Hispaniæ pars: quoniam gentes ex Erythraeo mari Orum secuta, eius consensu pace facta loca ea domicilio delegerunt. Demum in freti Gaditani faucibus, magnis vtrinque molibus iactis in mare, Calpe & Abyla montibus constitutis (quæ Herculis columnæ dictæ sunt) rebusque cæteris in Hispania ordinatis, Hispalum è sociorum numero ad prouinciæ gubernacula reliquit: cuius fidei, constantiæ,

stantiæ, atque industriæ domi militiæque præclara moniméta extabant. ipse in Italiam nauigauit.

De Hispalo Rege & Herculis morte. Cap. IX.

HISPALVM in Hispania post Geryones regnasse, constanti omnium fama & prædicatione traditum est. Iustinus affirmat ab Hispalo dictam Hispaniam vnus permutatione litteræ. adiiciunt alij conditam huius industria atque nomine Hispalim, vrbem amplitudine, opibus, commercio propter Bætis iubectiones, inclytæ fertilitatis glebam, nulli in Hispania secundam: ab ea procedente tempore ad totam prouinciã Hispaniæ appellationem deriuatam. Isidorus eius vrbis conditionem Iulio Cæsari adscribit, quo tẽpore res in Hispania gessit scilicet, Iuliamque Romulam suo illam & Vrbis Romæ iunctis nominibus nuncupasse ait. dictam verò Hispalim, quòd in palustri loco suffixi profunde pali fundamenta contineant. & fortassis tunc primùm amplificata locis, ædificijs illustrata, & iure coloniæ donata est: nam à Plinio Romulensis colonia vocatur. verùm vt eo primùm tempore fuerit ædificata, fide caret, idonea argumenta auctoresque deficiunt. Plutarchus scripsit, altero Dionysio, Semele nimirum nato, in Hispaniam appulso, totaque prouincia victribus armis parere imperio compulsæ, è socijs vnum ad res gerendas relictũ Pana nomine effecisse, vt prouincia primùm Pania, deinde vnus litteræ adiectione Spania diceretur. Verùm de his liberum opinaturis iudicium esto. Illud non recipimus: Hispalum reliquisse filium nomine Hispanum, qui patre defuncto regnaret. tantũ eundem hominem gemina voce significari à diuersis scriptoribus credimus: cum Hispaniæ nomen vtrique acceptum feratur: & qui alterum ponunt, nullam de altero mentionem faciunt, vno excepto Beroso, cuius male cõsarcinatas fabulas paulò ante repudiauimus. Huius Regis res gestæ cum ignorentur ob longinquitatem, nostri historici vt gracilem, tenuique riuo historiam corruatis aliunde aquis antenorem facerent, & ne quis esset Regum, cui non continuò Hispaniæ rerum aliquod siue nomen, siue ædificium ad maiorem celebritatem, quod male cohæreret, assuerent: Hispalum scripserunt vrbem Segobiam, aquæ ductumque in ea, mirabili tum forma tum altitudine excitasse. quod de aquæ ductu constat Traiani Imperatoris esse opus, certe per ea tempora factum. In portu verò Brigantino (Corugnia hodie vocatur) turrim speculo imposito, vnde erat despectus in mare, nauesque procul venientes speculari atque prospicere ex imagine obiecta consueuerant. atque eo præsidio vitare pericula, exædificasse Hispalum vt existimarent: ex Latinæ tum linguæ tum historiæ pudenda ignorantia factum est, speculæ voce, quæ eas turres significat, in speculi significatione vsurpata. & constat turrim illam in honorem Augusti Cæsaris fuisse à Brigantinis ciuibus constitutam. C. Seuius Lupo Lusitano architecto, cuius nomen hoc ipso tempore vicinis rupibus incisum legitur. nimirum in publico id opere facere lege vetitum erat: quæ lex inter Romanas in Pandectis extat.

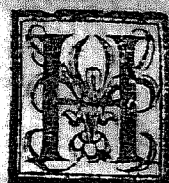
Hispalis.

Aquæ ductus Segobienis

Turris in po. Brigantino.

extat. fuitque Phidiæ Athenis capitale, violata ea lege suam & Periclis imagines in scuto Palladis efformasse, quamuis in dissimulato habitu: in quo religio etiam læsa esse poterat iudicari. Defuncto Hispalo, quo tempore auctores variant, sed defuncto tamen Hercules ex Italia, vbi eatenus moram traxerat, rerum nouarum metu continuo Atlante, cuius magnitudinem animi perspectam habebat, rebus in Italia præfecto, accurrit in Hispaniam. Vbi re, recte & sapienter administrata, nouisque in ea vrbibus constitutis, in quibus Iulia Libyca & Vrgelia in Pyrenæi montis complexu, Barcino & Turiaso in Citeriori Hispania à quibusdam commemorantur Herculis coloniz fuisse, in senili affectaque ætate defunctus, propensa vniuersæ prouinciæ voluntate diuinitati est consecratus. diuini honores decreti templo dicato. Quo loco corpus Herculis solennibus sacris, non tantum à prouincialibus, sed etiam ab exteris nationibus religionis ergo eò confluentibus coli cœptum magno sacrificulorum quæstu & loci nobilitate. Templum illud Herculis sepulcro clarum qua in Hispaniæ parte extiterit, auctores in diuersum trahunt: & in rebus tam antiquis diuinare ex coniecturis facilius fuerit, quam certa ratione in alteram partem pronunciare: alijs Barcinone dicentibus, vbi ad templum maximum vetusti operis reliquiæ & magnifici sepulcri vestigia extant: alijs in Gadibus: alijs, quorum auctoritas potior erat eruditio maior, Tartessi existimantibus ad fretum Herculeum: quo loco constat, eam religionem diu fuisse conseruatam Herculis magnifico templo excitato.

Hesperus & Atlas Hispania Reges. Cap. X.

HISPALO & Hercule in Hispania sine vlla prole defunctis, Hesperus Atlantis frater, in Africa, vt perhibent, natus atq; vnus è socijs Herculis, quod is testamento sanxerat, Hispaniam regendam suscepit tanto gentis consensu, quanto haud quisquã alius. Rerum gestarum fama & virtutis exactæ opinio maxime ad populum commendabant: vsque eò vt vniuersam Hispaniam de Hesperii nomine Hesperiam cœpisse dici, Græcis & Latinis auctoribus persuasum sit. Macrobius & Isidorus ab Hespero stella occidua malunt, quæ in Hispania occidit, & ad quam ferme respiciunt in eam regionem nauigantes. Lata certe huius regni initia breui luxuriarunt vanaque euaserunt. Atlas Hesperii frater ex Italia, vbi relictus ab Hercule fuerat, Hispaniæ copijs & amplitudini iniurias sibi factam exostulabat fratre prælato. Nec mora: in Hispaniam delatus, incensis pro eo militum studijs, quem militari gloria florere considerabant, regnum cepit. Hesperus à suis desertus fuga in Italiam euadere coactus est. Hetrusci eiectionis atque profugi calamitatem nulla ipsius culpa, fraterna tantum ex ambitione contractam miserati benigne primum hospitio acceperunt: deinde probitatis & modestiæ experimento, fama que rerum gestarum permoti Hesperum, qui Corythi Regis (huc Ianum etiam quidam & Iouem nominant) teneram ætatem præsidio indigentem atque rectore, veris virtutibus informaret: regni que tantisper molem, dum ille

ille adulesceret, humeris sustineret, omnibus suffragijs delegerunt. Communi prouincialium lætitia. Spem de eius probitate conceptam animis irritam non fuisse declarat Italiæ nomen, ab eo tempore Hespericæ etiam appellatio ne mutatum Hispaniæ exemplo, atque Hesperii probitatis argumento efficaci. Qua re in Hispania nunciata Atlas sibi metuens, ne prima negligendo serperet malum, resurgenteque à secundo hominum fauore, fratris potentia, de Italiæ primum imperio cadere, deinde etiam de Hispaniæ possessione periclitari cogeretur: suorum concilium aduocare, novos delectus habere, omnibusque posthabitis in Italiam festinare constituit. Sequebatur valida Hispanorum manus, in qua plerique Hispani proceres in expeditionem deducti per speciem honoris, & vt se ijs auxilijs confirmaret, re vt obsidum loco essent, ne se absente, externo repudiato nouis imperijs studerent. Suscepta nauigatio secunda non fuit. vi tempestatis in Siciliam abreptus, eius insulæ copijs oblectatus Hispanorum in ea partem non exiguam reliquisse memoratur: quorum virtute insulæ occupatum imperium retineri posse sperabat. Cui reliquis copijs ex longo interuallo atque post longas moras in Italiam tandem delatus, Hespero interea rebus humanis exēpto, Corythum Hetruscum Regem facile in potestatem redegit: rerumque in Italia nullo resistente arbitro, è duabus filiabus alteram Electram nomine Corytho vxorem dedit: vnde Iasius & Dardanus nati sunt, de quibus mox sermo redibit. Altera cui nupsit incertum est, ferunt tamen Romen vocatam, ditioneque tenuisse loca, per quæ Tiberis fluit, qui tunc fluuius Albula dicebatur. addit ijs locis prius Hispanorum copias ab Atlante fuisse collocatas. præterea memorant Romen deinde in Palatino monte eius vrbis prima fundamenta posuisse, quæ à paruis initijs profecta orbis imperium longo interuallo nata est. An fabulæ hæ sunt Fabij quamuis Pictoris auctoritate affirmatæ: nostrorum mulcēdis auribus datum, ab Hispanis conditam urbem Romam? nam alij Romen eius vrbis conditricem AENEÆ neptim faciunt, Ascanij filiam. Alijs post Ilij excidium cum AENEÆ in Latium delata nobilissima captiuarum fuit, incensis nauibus ad Tiberis ripam oppidi ijs locis condendi auctor, quod eius nomine Roma sit dicta. Omnino Urbem Romam ante Romulum conditam fuisse, magnorum virorum testimonia confirmant: neque obscurum est, nomen alterum fuisse Romæ, quod foras enunciarum arcana veterabant. eius violati silentij reum Valerium Soranum capite poenas dedisse. Cæterum quale illud nomen fuerit clam est: neque satis fixum à nostra gente eam urbem fundatam, quod nostri historici affirmarunt. Quid me scribere par sit, leges historiæ, quam quid nostrates laudaturi sint, considerabo: neque in tempestiuus commentorum floribus, quibus Hispaniæ rerum splendor non eget, simplicem veritatis faciem exornabo. Itaque Romam Hispanorum coloniam fuisse, inter incertæ fidei res (ne quid grauius dicam) ablegamus. Quemadmodum Sicorum, Sicanum, Sicelem, Lusum, quos recentes historiæ in Hispaniæ Regibus ponunt, eorum veteres nihil meminerunt, penitus repudiamus. Ac ne illud quidem recipimus: Atlantis filium nomine Morgeitem à patris obitu in Italia regnasse: vnde Hispani Atlantem in Italiam se-

cuti, Morgetes fuerint dicti: quod nihilo meliori fide stat: & credam potius eam gentem ab urbibus, in quibus habitabant, appellationem tulisse: cum duplex Murgis in Bætica extiterit, altera ad maris littus, quæ modò Muxacræ nomen habet: in interiori prouincia altera, quæ hodie Murga nuncupatur: atque his locis finitima Murcia, quam Morgetum sedem quidam faciunt. Vnde in Sicilia Murgantium vrbs atque Murgentini populi fortassis hoc ipso tempore aut alio quouis manarunt. & est omnis coniectura fallax, quæ nominum tantum similitudine nixa est.

De Siculo Hispania Rege. Cap. XI.

ILLVD Philistij Syracusani auctoritate munitum pro vero recipiatur: Siculum Atlantis filium, post patris ex Hispania discessum, pro absente vicarium eam prouinciam gubernasse, successisse defuncto. Regno is suscepto, rebusque in Hispania ordinatis, cupiditate incensus regni Italici hæreditatem cernendi, cum lectissimis copijs eò profectus est. Paterni exercitus reliquiæ ab indigenarum iniuria tuendæ erant: Iasij & Dardani cõtroversiæ pacandæ post Corythi patris obitum de Hetruriæ possessione certatum. Iasij, cuius melior erat causa, vires infirmiores, vt maturaret littere sollicitabât, Multum temporis in ea navigatione cõsumptum. ex itinere vltro, siue tempestatis vi in Siciliam appulsus veterum sociorum vires confirmasse fertur, Cyclopiibus & Lestrigonibus feris & immanibus gentibus bello illato. Parta victoria ei insulæ, quæ Trinacria erat, noua nomina facta (sic quidam suspicantur) Siciliæ à Rege Siculo, Sicanæ ab Hispanis, quos ad retinendum eius insulæ imperium reliquit, ex ea Hispaniæ parte auctos, quam Sicoris amnis interfluit. nam ijs in locis olim Sicanam gentem habitasse in confesso est. Sunt qui Sicoriæ etiam nomen ei insulæ adhæsisse tradant à Sicoris gente Sicanis vicina, siue alio nomine eadem Siculum etiam secuta. Deinde Romen Atlantis filiam cõtrea Aborigenes bello identidem laceffentes opportunis auxilijs à fratre Siculo firmatam addunt, nullo cõmodiori argumẽto, quàm quòd Siculorum Sicanorumq; in Latio etiam mentio facta ab idoneis scriptoribus reperiatur: quod quati pòderis sit, alij iudicabunt. In Hetruria demum Dardanum validis Aboriginum copijs stipatum ferocietemq; aduersus fratrem, eò redegit: vt positis armis ex animo seu simulata fraude in auunculi se fore potestate promiserit, & sua innocẽtia confisum, & Siculi æquitate, nõ passurum eripi iniuria, quod paterna ex hæreditate debitum, armis etiam vindicaret. Fœdus inter fratres Siculi auctoritate factum. quam breui Dardanus ludibrio habens, Iasium fratrem per fidem conuentionis securum, nihilque minus cogitantem, ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculum ad se pertinere ratus, parricidam insgni prælio victum expulit in Samothraciam: vnde Hellesponto is superato in Asia primus Ilium condidit. Iasij filio Corybanto pro patre regnum Italiæ de manu est traditum. Rebus ad hunc modum compositis repetita Hispania, quid Siculum egerit clam est: ac ne referre quidem proptum aliquid

aliquid per hæc tempora memorabile. nisi inania quorundam somnia pro historia venditare placet, vnde noua rursus Hispanorum Regum nomina post Siculum prodierunt. Testa vrbs Testæ, & Contestanæ gentis conditor, ex Africa ad Hispaniæ imperium translatus. Romus Valentia fundator in Edetanis, cuius antiquum Romæ nomen in Valentiam fuerit trãsformatum retenta sententia, voce modò mutata. quemadmodum Romam, cum prius diceretur Valentia, ab Euandro vulgatum Romæ nomen accepisse Solinus est auctor. Palatuus, à quo Palatui populi, & magno terrarum interuallo Palentia. Cacus abactarum bouum indicio Herculis Thebani manibus peremptus in Auëtino môte, vbi Roma est, ipseq; morabatur ex Hispaniæ possessione pulsus. Erythrus è mari Rubro profectus, à quo Gadeis insula Erythræa dicta sit. Mellicola alio nomine Gargoris, de quo Iustinus meminit. Quæ omnia neq; tanquam foueam intacta præterire debuimus, cum in eam nõ vulgus modò, sed expoliti doctrina homines præcipitarint: neque verum ea probare, quæ ad anicularum fabulas ableganda potius esse, præiudicatum habebamus. Siculum sane à Iustino arbitror Sicorum nominari.

Variæ gentium migrationes in Hispaniam, Cap. XII.

UPERIORVM Regum tempora tum imperij tum ætatis certa ratione designare promptum non est: ac ne ab orbis quidem constitutione annos numerare facile. neque deesset studiũ, si qua se via conantibus panderet inquirenda veritate, nunc cõiecturis standum. Quibus Geryones Hispaniæ Reges suspicabar quarta aut quinta post diluuium ætate vixisse. Siculum ducentis amplius annis ante bellum Troianum. Huius ætate aut non multo post, numerosa classis soluens ex Zacyntho (quæ insula Peloponneso ad Occasum in Ionio mari adiacet) in eam Hispaniæ partem perlata, vbi nunc Valentia cernitur, Zacynthum condidit (quod deinde nomen Sagunti appellatione mutauit) tribus à littore passuum millibus, se muniendi cura contra prouincialium viam, & vt esset quò fortunas aurum & argẽtum conferrent, scrutis vilissimisq; rebus mutatum. simplici homines ingenio sua bona & natuas opes ignorabât. Eius arcis præsidio liberius in prouinciam penetrare ausi sunt, atq; vicina littora explorare: adeò vt sexaginta ad Occasum passuum millibus idoneo loco, templum Hispaniæ celeberrimum Dianæ exædificare aggressi sint (vnde Dianium promõtorium dictum) moreq; è Græcia aduecto simulacris exornare, multoq; victimarum sanguine nobilitare. Cæremoniarum insolentiam & totius structuræ maiestatem admirati incolæ, quasi è cælo lapsos homines, maiores cõditione mortali heroes credere. & est innatus humano ingenio sensus & reuerentia diuinitatis. sic nulla re magis capitur quàm religionis studio, vero aut simulato. Tẽpli huius cõtignationem ex iunipero materia imprimis odorata, Plinius ad suam ætatem incorruptam mansisse est auctor. Secudum Zacynthos Dionysius alter centum quinquaginta circiter annis ante bellum Troianum, in extremam Hispaniam penetrasse fertur: atque in Bætis æstua-

rijs inter duo eius fluminis ostia, quibus tunc decurrebat in mare, Nebrissam ædificasse, à nebridibus, id est, ceruinis pellibus, quibus Dionysius & socij in communi vita & cum sacris operabantur, vti soliti erant, Nebrissæ appellatione facta. cui deinde oppido Veneriæ cognomen accessit. Tres fuisse Dionysios seu Bacchos Diodorus scribit. Primum Deucalionis, vt ego interpretor, Noë filium, Osirim nempe Aegyptium, de quo superius est demonstratum. Alterum Proserpinæ seu Cereris filium, cuius ad simulacra cornua adhibere moris fuit, boues primùm ad aratrum iunxisse monimentum. Tertius Semele ex adulterio natus fuit, & in vrbe Myro (quæ vox fœmur significat) educatus: vnde materia fabulandi in patris Iouis fœmore creuisse. Hunc ferunt primi Dionysij æmulatione, suscepta expeditione, multis obicis prouincijs, defunctum victorijs Hispaniam maleficijs omnibus atque immanitate repurgasse eorum, qui in tenuiorum fortunas grassabantur. Quo tempore Milicus Myricæ filius, fortassis & ipse è Siculi posteritate, gratia, opibus, auctoritate plurimùm poterat inter Hispanos. Milici nepotes non procul Batiæ Castulonem condiderunt in Bætici agro, vrbem quondam inter primas Hispaniæ nobilem. Dionysij duo socij ab eo reditum ad suos adornante in Hispania relictis cum potestate. Lusus à quo Lusitanorum nomen & gens, & Pan, quem delusi vana superstitione homines diuinitati consecrarunt, & ab eo vniuersa prouincia Pania primùm, deinde Spania dicta est. auctores Varro atque Plutarchus. Non longo annorum interuallo Iason Theffalus gloriæ cupiditate incensus, pyratice deditus (quod ingentes opes parabat, littoribus nondum munitis, hominibus per agros pastorum in morem in tugurijs habitantibus) Argi industria excellenti forma nauim ædificandam curauit: multisque socijs sibi adiunctis, Hercule Thebano, Orphæo, Lino, Castore & Polluce ex Theffalia soluens ad Sigeum Troiæ promontorium Hesionem Laomedontis filiam eripuit ab interitu: inde in Colchidem perlatus, vellusq; aureum furatus, hoc est, auri gazam, quod per riuos è monte Caucaſo dilapsum villosis pellibus piscari quasi retibus soliti erant, cum ijs copijs raptaque Medea in Mæotidem Cimmerio bosphoro superato penetravit. Tanai mox aduerso, quo fluuio ab Europa secernitur Asia, nauim aliquanto spatio, quæ pertractam remulco, quæ solutam in partes humerisque deportatam in Sarmatico littore rursus compegisse fama est Germaniæ, Galliæ, atque Hispaniæ circumductis littoribus, tandem ad freti Gaditani fauces constitisse. in ijs extremis, quæ in Mediterraneum mare se pandunt, monti Calpi imposuisse arcem: quæ de Herculis nomine Heraclea dicta est. Prædæ cupiditate ex ea cum Hispanis varia fortuna pugnatum. Ingens præda fuit. qua in naues imposita, iustoque præsidio in arce relicto, Saguntum abiit. ibi benigne accepti propter communem originem linguæque commercium, ad Balceas excensionem facta, Bocorique earum Rege in potestatem redacto, quia nullum ijs in locis aurum inueniebatur, comparato comœatu, bobusque lectissimis in naues impositis in Italiam transmisere. Quo loco in montis Auentini antro interfecto Hercules Caco, morem etiam sustulit, Saturnum

Saturnum quotannis placandi homine de ponte Miluio iactato, quod crudele erat & inhumanum, ritu tamen permanente, vt effigies hominum scirpeæ verorum vicariæ mitterentur in aquas. Longissima nauigatio fuit, miraculo comparanda. præsertim cum soluta rursus nauis per Liguriam, qua parte breuissimus in Padum traiectus est, in Hadriam delati absoluta nauigatione læti & incolumes, tantis rebus perfectis clarissimi in patriam peruenisse credantur. Verùm externa mittamus, satis oneris sustinentes Hispaniensium rerum commemoratione. Auctorem habeo Hecataem, qui Herculem Amphitrionis, alio nomine Alcæum, venisse neget in Hispaniam. Diodori & aliorum omnium opinio resistit. Vestigia præterea in Hispania, Pyrenæis iugis, & Gallia Narbonensi huius expeditionis multis seculis impressa, ipso in Italiæ aditu Alpes Lepontiæ & Euganeæ ab Herculis comitibus sic dictæ declarant, venisse quidem in Hispaniam Herculem, & copiarum quidem partem terram in Italiam peruenisse, inde locis Græca nomina facta. Nam quod Geryonum cædes eidem à Virgilio tribuitur, errare potuit vt humanus, ex nominum similitudine temporibus commutandis. Post Herculis expeditionem & Milici ætatem, Gargoris in Hispania regnauit, mellis colligendi inuenta arte vsuque nobilis, vnde Mellicolæ cognomen assignendi occasio. Huius ætate bello Troiano confecto, atque vtriusque exercitus reliquijs in varias orbis partes dispersis, non pauci neque contemnendi Græcorum Duces in Hispaniam nauigarunt. & nostrorum scriptorum consentiens opinio confirmat, multas gentes eò antiquitus traductas propter locorum commoditatem in varijs eius prouinciæ partibus consedisse. In quo numero Teucer amisso Aiace fratre, eoque à patre Telamone aditu patriæ prohibitus, in Cypro Salaminâ vrbem patriæ cognominem cõstituit. In Hispania deinde, quibus locis Carthago est, vrbem alteram de suo nomine Teucricam posuisse memoratur. quod pro vero relinquerem, si Isidori testimonio, qui Teucrum quidem in Hispaniam venisse ait, confirmaretur: aut eius vrbis aliqua vestigia vel obscura possent demonstrari. Illud constanti auctorum fide traditur, Teucrum freti faucibus enauigatis, flexisq; ad dextram prorsis, ac promotorio Sacro superato, in Calæciæ littore vrbem Hellenem construxisse, quo nunc loco Ponteuedra sita est, de socij nomine Amphilochem, quam Romani Aquas calidas dixerunt, Sueui (quo tempore ijs locis imperiũ tenuere) Auriam. Diomedem rursus memorant Tydei filium Hispaniæ littoribus præternauigatis, repulsum vndique prouincialium virtute supra Lusitaniã Tudem siue Tydem vrbem paterni nominis monimentum exædificasse, eo terrarũ tractu, qui Minij & Limiæ ostijs ad mare est inclusus. Omnino Mnestheus Atheniensis auctore Strabone libro tertio, sua & ipse classe in Gadis delatus, è regione eius insulæ qua parte Belõ, qui Guadales est, in mare influit, vrbem sibi cognominem ab imo totã cõstruxit portu munitam. Templum etiã in eodẽ littore inter duo Bætis brachia, cui olim tẽplo Mnesthei oraculo nomẽ fuit: quod ad Græcam superstitionem inter Hispanos suscipiendam, magnum attulit momẽtum. Vlyssẽm tandem venisse in Hispaniã, atq; in Lusitaniæ littore vrbe Vlyssiponem cõdidisse Strabo Solinusq; ipsoq; ex no-

mine ducta coniectura confirmant. Refellunt quidam tum nominis argumēto, nam Olisipo ex antiquis monumentis, & lapidum inscriptionibus nominari scribique debet. & quoniam Vlyssis aræ supra mare Armoricum in Belgis non vno loco extabant. nempe ex Græca vanitate, quem in Deorum numero habebant, ei templa atque oppida consecrabant. quod Hispanis contigisse etiam, non inepte prorsus arbitrantur.

Habidis res gesta, & generalis Hispania siccitas. Cap. XIII.

INTEREA Gargoris Rex in Tartesiolorum saltu, vbi Titanas aduersus deos bella gessisse antiquitas finxit, Curetum regnū tenens auctore Iustino, cæteras virtutes omnes, quæ magnæ in illo fuerunt, vna crudelitate suggillabat. Habidem nepotem ex filia furto conceptum ad depellendam generis ignominiam, dolorem ex eo casu procurandum, feris laniandum in mōte obijci mandauit. Illæ naturæ conditione mutata tam infanti exhibuerunt humanitatem, quem effertus aui animus denegarat, vberibus distentis lacte etiam in os instillato. Repertum incolumem, in angusto primū tramite pecoribus conculcandū, aui iussu proiectum ad maiora fata numinaq; seruarunt. Multorum dierum inedia maceratae canes, quibus & suis denuo fuerat obiectus, quodam misericordiae sensu vltro lactarunt. In mare demum præcipitatum fluctus sustētarunt, cerua in littore diligenter aluit. Pro alimenti cōditione animi mores corporaq; mutantur. eo lacte educatus, mirabile dictu est, quantam pedibus grandior celeritatem excitarit. ferarum cursum adæquabat, vndique prædas agebat importunus & audax. neque resisti poterat, cum ad velocitatem vires & industriam adderet. Insidijs tamen exceptus, laqueoq; implicitus ad auum perductus est. Ille ad iuuenis conspectum sensu naturæ tacito, quo sæpe ignorantēs tangimur, (& nescio quid ea fortuna maris micabat in facie) vultu nepotis & noui, quæ infantulo inultæ erant, attente consideratis, intellexit nepotem suum non absque deorum consilio è tot periculis fuisse seruatum. Odium humanitate mutatum. Habidem nominatum regio cultu, dum vixit, apud se habuit moriens successorem regni, heredem fortunarum reliquit. Suscepto imperio cæteros ante se Reges industria & virtute superauit ingenio præstanti, corpore tatis laboribus durato; quæ res magnas difficultates nō solum mitigare, sed exhaurire etiam consuevit. Feros homines per agros dissipatos in vrbes & oppida coire persuasit, quantum præsidij esset in mutua societate, atq; communis iuris commercio demonstrans. ad vitæ cultioris commoda, disciplinæ studium adiectum. sic feri gētis mores humanitate mutati. Vini vsum, agriq; colendi rationem longo ex interuallo restituit; nam herbis antea, & sponte natis frugibus pomisque tolerabant vitam. Leges sanxit, foras constituit, iudicia & magistratus ordinauit. Quo virtutum tenore incredibilem a suis gratiam, apud exteris nationes nominis celebritatem consecutus, ætate omni ad vltimam senectutem peracta, vitam morte mutauit. Eius postereri per multa secula regnum tenuisse traduntur, nulla neq; nominum neq; temporum

temporum designatione. nisi quod Habidis res gestæ in Dauidis Iudaici Regis ætatem incidisse creduntur. Iustinus videtur Geryonibus æqualem facere, & in diuersa parte tenuisse imperium. Consequenti tempore nihil in Hispania accidit memorabile, quod quidem in litteras sit relatū, præter insignem & diuturnam, quæ non multo post consecuta est in Hispania, terre aerisque viginti sex annorum siccitatem, vt nostrates historiæ affirmant, tantam vt fontibus fluuijsque omnibus, præter Iberum & Bætum, præ ariditate consumptis, humoreque penitus exsiccato, quo partes terræ puluisq; coagmētantur, agri in vastos hiatus abirent, facultatē sublata aliō commigrare cupientibus vitæ sustentandæ necessitate. Sic Hispania locis præsertim mediterraneis arborum & herbarum honore nudata (paucas quasdam arbores ad Bætis ripas conseruatas aiunt) bestijs & hominibus consumptis fame, in solitudinem reducta est miserabilem vastitatem. Regum nobiliumque progenies à stirpe defecit, tenuioribus, quibus res angusta domi erat neque in multos dies paratus commeatus, in vicinas prouincias locaque maritima tempestiue dilapsis. Vnde terræ tandem post vim ventorum maximam, qui subsecuti sunt, & arbores omnes radicitus conuulserunt, copiosis pluuijs depulso malo, ad pristinas sedes alijs permixti gentibus reuersi Hispanorum gētem & nomen ferme ad interitum perductum instaurasse creduntur. Sic nostræ historiæ sentiunt. Alij præstanti homines ingenio eruditione magna, huius narrationis fidem conantur eleuare his fere argumentis. Quod nullus neque Latinorum neque Græcorum scriptorum, ac ne nostræ quidem omnes historiæ tantæ rei mentionem faciant, cum sæpe leuia & minutissima quæque persequantur. Nulla neque profectio Hispanorum neque reditus vestigia extent, nulla monumenta, minori sæpe de causa excitari solita. Negant deinde tanta & tam diuturna siccitate, qualem fuisse perhibent, humoris partem aliquam in Bæti, Ibero aut omnino vlla in parte conseruari potuisse, quantum humoris vnus ætatis spatium ob pluuiarum raritatem Solis æstu consumatur ad coniecturam de re tota reuocantes. quo tempore sæpe copiosa flumina exsiccantur consumptis penitus aquis: præsertim si maligni sideris vis terris incubuerit, eoque maiori aliqua ariditate laboratum fuerit. Adijciunt tam longi temporis siccitate, non fatiscere terram, sed in puluerem comminui necesse fuisse: cum humore cōcreuant corpora, soluatur ariditate: Africae Libyæque exemplo, vbi præ Solis æstu terræ humore consumpto, pulueris fluctus montesque vi ventorum concitantur. Hæc illi. Nos ductam per manus famam, & historiæ nostrarum consentiens testimonium temere repudianda non putamus. & licet antiquitatem excusare, quæ summam rerum nunciat tantum, ordinem & vestigia confundit: aut quæ alijs contigerunt, in alios permutat. fama omnia in maius auget, vt in magnorum fluminum lapsu, non temporum interuallo modo, sed & locorum longinquitate non maxima sæpe memoria vitata. Quod in re præfenti euenisse arbitror ariditate eius temporis, minus diuturna, certe minus graui. pluuijs malignis nonnullis tamen terram irrigatam subactamque, ne solueretur in puluerem: neque fluuiorum aquas omnium penitus defecisse, fructus modo arborum terræque

fruges ad maturitatem perducere, hiatusque & voragine semel patefactos, coagmentari nimiam siccitatem verasse. Et fortassis quod Phaetonis ætate in alijs prouincijs accidit: terras exustas Solis ardoribus, aeris insolenti siccitate (fabulæ commento rem gestam antiquitas adumbravit) eandem calamitatem Hispania pertulit, huic alioqui malo inter primas obnoxia.

Celta, Rhodij, Assyrij in Hispaniam veniunt, Cap. XIII.

HISPANIAE vastitatis fama finitimarum gentium animos misericordia compleuit, rerum humanarum vices considerantium: deinde depulso malo magnam earum multitudinem in prouinciam attraxit. Agros, cultum, & copias Hispanorum, aut suis ipsi oculis viderant rebus integris, aut ex aliorum prædicatione adamare cœperant. Cum vxoribus, liberis, atque impedimentis omnibus populariter commigrarunt: vastæque & latissimæ prouinciæ eam pro se quisque partem domicilio delegit, quam rebus suis maxime idoneam fore iudicabat: siue pecore diues esset, siue agrorum cultui commercioque deditus. Horum industria, multitudine, fecunditate haud longissimo tempore pristina elegantia, cultus, frequentia restituta locis est, nouaque rebus facies reddita malorum colluione sublata. Ex finitima Gallia Celtae Pyrenæi iugis superatis, Hispaniæ tractum incolendum suscipere ad Iberi ripam protensum, Idubedæ monti ad Solis ortum adiacentem, lætissima cæli solique facie, vbi Turiaso, Nerobriga, & Arcobriga erant. Ab his & Iberis mixto inter se sanguine Celtiberiæ gentis appellatio conflata etiam est, initio angustioris: deinde sobole aucta fines gentis nomenque ad Austrum prolatum, argumento Segobrigam, Belsinum, Valeriam, Vrceliam, aliaque oppida locis remota ab idoneis scriptoribus in Celtiberis poni. quod plerisque gentibus accidit, ut procedente tempore earum gentium fines alternarent, nunc angusti nunc lati pro rerum euentu vario. His finitimi ad Septentrionem Arcuaces, vbi Vxama & Agreda sunt, Duraci, Pelendones, Neritæ, Præfamarci, Cileni Celtiberis contributi, iisque sanguine coniuncti, locis finitimi vno se tempore ex Gallia in Hispaniam infudisse creduntur, coniectura probabili, argumento euincente nullo. Illud maiori fide nritur: Rhodios propter magnum in re nautica usum, maris imperium tenuisse annis viginti tribus, & quod in alijs prouincijs præstitum erat, ut se muniendi causa, classesque continendi maris tempestatibus clauso mari, præterea vnde commercij cum prouincialibus facultas esset, arces multis locis construerent: idem sibi in extrema Hispaniæ ora faciendum iudicasse, ad Pyrenæi montis radices Rhodope constituta ad idoneam maris stationem. quæ vrbs à nostris Roses vocatur, in eam amplitudinem quondam aucta, ut Gotthorum imperio Episcopi sede esset insignis: nunc ad casus redacta præter ruinas & antiquæ nobilitatis vestigia nihil retinet. Nauticos ex sparto funes plectere, atque ad varios vitæ vsus storeas Rhodij primi docuerunt Hispanos. molas trusatiles versare manu molendo frumento, & ad facilitatem conficiendi panis: quod multo ante labore rudibus ingenijs

nijs & industriæ omnis ignaris constabat. Numos ex ære percussos primi mortalium in Hispaniam inuenerunt, magno miraculo risuque initio prouincialium, cum paruo ære, vnde nullus vsus sperabatur, viderent cibos, tegumenta, variaque instrumenta mutari. Accessit religionis cura Dianæ templo Saguntinorum imitatione ædificato: quod exquisitis cæremonijs hostijsque colebatur. Fortassis etiam (nam ritus non explicatur) more è Tauris translato, apud quos hospites Dianæ immolare vsitatum erat. Herculi oraculum præterea constitutum sacraque: quæ non faultis acclamationibus, neque sacerdotum placida præce, sed maledictis & execratione peragebantur: nullaque re magis contaminari habebant persuasum, quam si inter solennes ritus vel imprudenti bonum verbum excidisset. Cuius rei hæc ratio reddebatur. Hercules Lyndum, quod est oppidum Rhodi, delatus forte, ab aratore bouem alterum pretio sibi vendi postulauit: & cum non impetraret, vtrunque vi abstulit. Iniuriam ille, quoniam nihil aliud supererat, maledictis vltus est. quæ Hercules tum quidam inter epulas cum risu & cachinnis audiuit. Postmodum eo ad diuinitatem consecrato Lyndi ciuibus placuit rei gestæ monumentum perpetuis sacris celebrare ara posita, quam Bouzygon, id est, bouis iugum dixerunt: atque eo ipso rustico sacerdote creato, binis mastratis bobus, conuitia in Herculem certis temporibus instaurari sanxerunt. Is mos ritusque à posteris conseruatus hoc tempore ex Græca vanitate, Rhodiorum commercio, cum multis venit in Hispaniam. Rhodope ex aduersum Emporiarum sita est duodecim millium traiectu interualloque inter vtrâque ciuitatem. Pyrenæi montes, quibus hæc vrbes vicinæ sunt, per hoc tempus omni ex parte conflagrasse memorantur, de cælo tacti, an à pastoribus incendio per imprudentiam excitato. forte etiam de industria arboribus dumisque combustis causas pandere, idonea culturæ & habitationi reddere rura propositum erat. Ex ea re Pyrenæi vocari ij montes cœperunt à Græcis hominibus, quorum lingua, Pyr, ignem significat. Alij malunt ab igne cælesti eam appellationem conflata, quo sæpe tanguntur ob sublimitatem. Nam quod de Pyrene quidam fingunt ab Hercule adamata, atque ijs in locis defuncta, aut à Pyrrho Rege quodam Hispano affirmant Pyrenæorum vocem fluxisse: à sanioribus tanquam fabulosum repudiatur. Omnino eius incendij vi, auri & argenti venæ, quibus tum ij montes tum vniuersa Hispania scatebat, eoque Plutonem in eius terræ visceribus delitescere fingebatur, conflata ardore atque solutæ riuos liquati metalli in omnes partes emiserunt. Ij riuus sedato incendio concreti fulgore suo admirationem prouincialibus commouerunt: contempti tamen ab ignorantibus quanti ea metalla essent. Alijs tamen nationibus re vulgata in Hispaniam veniendi incredibilem animis cupiditatem immiserunt, minime dubitantibus, ab ignaris suorum bonorum Hispanis, facile aurum & argentum impetraturos se, aut vilissimis mercibus scrutisque commutatos.

Phœnicum in Hispaniam aduentus. Cap. XV.

PHOENICES primi mortalium mare clasibus tentasse feruntur: atque ad regendum nauium cursum Elicem, Cynosuram, ipsumque imprimis cæli cardinem obseruasse. Ij maris imperio Rhodijs, Phrygibusque erepto, Tyroque nobilissimo Orientis emporio profecti ad Hispaniæ copias inter primos nauigarunt. Hispaniæ partem quam primum tenuerint, auctores non consentiunt. Aristoteles Phœnices ait, ad Gaditanum fretum appulso, tantam argenti vim à Tartessiacis oleo aduectio mutasse, ut cum neque nauibus ferri neque capi posset, omne instrumentum nauicum ipsasque anchoras ex argento conflarent. Fortassis Pyrenæi incendium per alias etiam Hispaniæ partes montesque vagarum similes ubiq; copias produxit in lucem, aut quod vero est propius, argentum ipsi effoderant, cuius secturis Bætica abundabat imprimis. Alioqui Phœnices extimas Hispaniæ partes primum tentasse credibile est: atque argenti vim illam maximam ex Pyrenæi incendio sublatam concedentibus prouincialibus, mercium quas afferebant permutatione. Sichæum autem vel huic classi Ducem (quod nostri scriptores affirmant) vel non multo post repetitis subinde nauigationibus venisse in Hispaniam, credi par est: atq; ex eo commercio eas copias parasse, quæ regiæ quidem sororis nuptias conciliarunt primum, exilio deinde fuerunt, Pygmalione leuiro auri Hispanici cupiditate corrupto: Didonem occiso marito ijs copijs raptim in naues impositis ereptisq; tyrano, fugam Tharsis, idest Tunetum, cum qua vrbe Tyrijs frequens erat commercium, adornasse: multis adiuuentis socijs Sichæi misericordia, odio tyranni, viduam Didonem secutis. Ijs ad sobolem propagandam in Cypro excelsione facta virgines raptæ, abductæque Charchedonem: quod oppidum olim Charchedon Tyrius à Tuneto vrbe duodecim passuum milibus condiderat. In eo agro à prouincialibus auro redemptum terræ quantum bouino corio complecterentur: quo in tenuissimas partes dissecto iustæ arcis idoneum locum occuparunt, fraudem incolis dissimulantibus. Vnde & arci nomē Byrsæ factum est, id enim bouinum corium significat, ut Iustinus scribit libro octauo decimo. Alioqui vero propius est Byrsam Phœnicum lingua, quæ Hebraicæ affinis est, dictam quasi Bosrá, quæ vox arcem munitionemque significat Hebræis. Eam arcem perpetuo muro cum Charchedone iunctam, locisque amplificatam, atque nouis exornatam ædificijs Carthaginem nominauit, conditam urbem annis duobus & septuaginta priusquam Romanæ Urbis fundamenta constarent. Verum externa mittamus, ne incerto exitu infinita feratur oratio nostra. in Hispaniam redeamus. Ad quam Sichæo sublato Pygmalion nauigatione Hispanica, quæ aliquot annis intermissa fuerat, instaurata, venisse in Hispaniam fertur: atque ad Turdulorum Exim nomine condidisse. Inde commercio cum prouincialibus inito, atque Hispaniis copijs onusta classe reuersum in patriam. Repetita iterum & tertio ea nauigatione Gadeis tenuisse nostri historici cōfirmant: quam insulam ab Ori socijs Erythrææ nomen accepisse supra est demonstratum, Gadiram ab his Phœnicibus, quod ut Hispaniæ sepes marinis Oceani fluctibus ob-

iecta esset. quidam diuersam causam eius appellationis designant, nimirum oppidum quod primum in ea insula constituerunt Phœnices, sepe valloque mœnium vice muniuisse. Herculi in eo oppido templum cōstructum aiunt, ex aduersum continentis, qua parte extenuata in cuspidem insula desinebat in promontorium Herculeum ab eo templo dictum. sic perspicaci homines ingenio odorantur. Bini profecto in ea insula putei erant admirandæ naturæ, alendæ superstitioni idonei. alter aqua dulci, cum se æstus ex alto incitabat, quod bis accidit quotidie duodecim horarum spatio, incrementa similia & decrementa suscipiens. falsa alter, easdem vicissitudines, sed ex contrario ferens, imminuta aqua cum se æstus extulisset, aucta remittente æstu. Erat & Geryonis arbor, sic dicta, quod præciso aliquo ramo, humore quasi sanguine sudaret, eò rubicundiore, quò propius radices cædebat, cortice pineo, ramis ad terram inflexis, folijs cubiti longitudine, latitudine digitorum quatuor, neque plures vna & altera, quàm prioris radices protulerunt. Ad Phœnices redeamus. qui alijs constitutis oppidis, in quo numero Malaca & Abdera sunt, & Bæticiæ parte sub iugum missa, ad vniuersæ Hispaniæ imperiū niti cœperunt non obscure, eius prouinciæ opibus & commercio formidabiles. Plato in Timæo est auctor, Atlantides (iacent Gadeis in Atlantico mari) ex Erythræa insula profectos, & in Achaiam delatos Athenas quidem initio expugnasse, deinde autem belli conuersa fortuna ad vnum omnes periisse. Eam expeditionem de Phœnicibus quidam interpretantur, Orientis, Occidentisque imperio validis, Gadeis obtinentibus. Vno tempore Romanæ Urbis fundamenta ponebantur, et Iudæorum temp. Ezechias Rex gubernabat Israelis regno, quod decem eius gentis tribus complectebatur, sublato ductu Salmanazaris Assyriz Regis potētissimi. Huius filius Senacheribus numero so exercitu comparato, orbisq; imperium animo complexus, Iudæam prouinciam igne, ferro, & direptionibus vastauit, Hierosolymam obsedit Cursu tandem victoriarum elatus, maioraque versans animo, quàm quæ gerere videbatur, relicto cum copiarum parte Rabface subigenda Hierosolyma anno quattodecimo regni Ezechia, ipse cum robore exercitus Pelusium progressus, quæ Heliopolis fuit, ab ea obsidione cū ignominia est repulsus, Tarachone, qui ad Aethiopiæ regnum, Aegyptum armis adiecerat, obuiam facto. Herodotus à muribus dixit omni bellico instrumento corrupto. vitiata memoria arbitror, quam Hierosolymæ accepit in ipso reditu cladem, centum octoginta quinque hominum millibus diuinitus vna nocte prostratis, ad Aegyptios transtulisse. nisi forte diuina vrgens vltio vtroque loco susceptæ impietatis poenas sumpsit. Tarachonem hunc scribunt Assyriz tempore ab Aegypti finibus pulsa victricibus armis tum alias prouincias lustrasse, subegisse gentes, tum in Hispaniam directo cursu (Strabo in Europam progressum ait) in ea ora cis Iberum in edito tumulo Tarraconem urbem sibi cognominem condidisse. quam tamen Scipiones multo post tempore instaurantes primæ conditionis laudem tulerunt, Plinij etiam Solinique testimonio, neq; apud vulgus tantum, sed etiam ab expolitis ingenio & doctrina hominibus attributam.

Carthaginenses Ebusum capiunt, Baleares tentant. Cap. XVI.

SECVNDVM hæc Carthaginenses cum validis instructi clas-
sibus terra marique essent potentissimi, & ad imperij amplifica-
tionem multum referre haberent persuasum, si vicinis Mediterra-
nei maris insulis potirentur: unde ad Europæ imperium gradum
facere cogitabant: primum Siciliam armis tetarunt, deinde Sar-
diniam atque Corsicam euentu vario, successu haud satis prospero, cum vnde-
que insularum virtute repellerentur. Optimum visum est minores primum
insulas aggredi. Itaque Liguriæ & Galliæ ora relicta, atque ad Hispaniæ lit-
tus directo cursu Ebusum ceperunt insulam scopulis quidem circumcirca
impeditam, adituque difficilem, nisi qua ad Austrum Idoneus portus se pandit:
Diano promontorio obiectam disiunctamque a continenti centum non
amplius millibus passuum: cæterum locis angustam ac vix ambitu colligen-
tem viginti millia passuum: plurima ex parte syluis obstitam, unde a Græcis
Pityulæ a pinorum copia nomen tulit: salinis diuitem, atque totius terræ no-
bilitate præcipua: quando venenata animantia ipsa non procreat, aduecta
perimit naturæ vi quadam admirabili: eo amplius cum non sine ludentis na-
turæ miraculo Ophiusa prope sita esset, noxijs scatens atque vastata animan-
tibus, ut præsci Cosmographi testati sunt. Quæ quo hoc tempore nomine vo-
cetur, diuinare facilius est, quam certa ratione designare: alijs Formenteram
facientibus bis mille passibus remotam ab Ebuso: alijs Draconeram putanti-
bus maiori Baleari propemodum coniunctam. Doctioribus placet montem
Colubrarium continenti vicinum, atque Peninsulæ oppido obiectum Ophiu-
sam credere, in quem signa vetera consentiunt: serpentibus impediri atque
vastari, unde Græci Ophiusam dixerunt, Latini Colubrariam. Neque moueat
quod antiqui descriptores terræ Ophiusam Ebuso propinquam fecerunt, falli
promptum fuit propter regionum longinquitatem. Ergo Carthaginenses in
insula Ebuso vrbe eiusdem nominis ædificata, duas alias ad Ortum insulas
adiuerunt, ab Hispaniæ littore sexaginta passuum millibus seiunctas, inter se
triginta. has Græci quoniam a nudis hominibus incolebantur dixerunt gynes-
ias, a fundis quibus certissime collimabant, Baleares: & alioqui minorem Nu-
ram, maiorem Clumbam Florianus dicitur ex Antonino ait. Harum insularum
littora & aditus omnes Pœni quidem circumducta classe explorarunt. inte-
riora penetrare ausi non sunt, incolarum feritate deterriti: quos qui lacestis-
sent ardentiori spiritu iuuenes, cæsi atque reiecti in naues reliquis documen-
to fuerunt, feros montanosque homines temere irritandos non esse. Hispani-
æ deinde littora tentata, si possent aut commercio prouinciales aut armis
subiugare, Hispanorumque copias Carthaginem auertere. euentu nullo duas
ob causas. Saguntini ijs insulis vicini, ut erant a multo usu cauti magnoque
ingenio, non ignari Pœnos libertati Hispanorum insidiari, a suis eos litto-
ribus prohibuerunt, ingeniorum dexteritate prouincialibus persuasis ab eius
gentis commercio abstinere: in specie amicitia latere insidias. Accidit com-
mode ut res aduersæ Carthagine classes in patriam reuocarent. quæ intesti-
nis dissi-

*Ebusus insula
venenata anima
lia non creat,
aduecta necat.*

nis dissidijs fluctuabat, & Africanorum armis impar erat. præterea seuis-
sima pestis lue per ignobilia capita vagata in vrbe ad paucos erant redacti. Ijs
malis procurandis cruenta sacrorum religione & scelere pro remedio vsa
sunt. Ritu ex Syria translato, vbi Melchon, id est, Saturnus a Moabitibus & Phœ-
nicibus humano sanguine placabatur, sancitum ex oraculorum responsis, quo-
tannis lectissimos iuuenes eius dei numine placando ut mactarent. Erat simu-
lacrum ingens manibus cauis & complicatis, quibus impositi infantes, pueri,
adolescentes in subiectam foueam igne ardente arte quadam precipitabant. Ma-
gnus circumstantium clamor erat, tympanorum & sistrorum crepitu partes om-
nes personabant, ne iuuenum scilicet eiulatus auditi ad misericordiam reuoca-
rent animos. Ea se religione cum ciuitas implicasset, calamitatis sæpe causæ
depulsæ sunt, diuino numine abiectum veritatis lumen nouo & maiori erro-
re vindicante. Impius & crudelis ritus non magno interuallo in Siciliam pri-
mum ex Africa, deinde ad Hispanos manauit. tanta immanitate ut rebus in
supremum & maximum periculum adductis, nisi Regis maiori filio mactato
non satis propitiari numen, haberet persuasum. Quod Moabitarum Regem
vsurpasse, cum a Iudæis obsidione premeretur, diuinæ perhibent litteræ. &
fortassis memoria retinebant, Abrahamum Iudaicæ gentis auctorem a Deo
iustum, filium vnicum aræ impositum iugulare. Mala sæpe exempla ex bonis
initijs sunt nata. Philo sane in Phœnicum historia morem, inquit, supremis
periculis fuisse, ciuitatis Principem, filium dilectissimum dæmonio vltori
pretium liberationis offerre. quod Saturnum, quem Phœnices Israelem vo-
cant, fecisse ait, filio ex Anobret Nympha vnico, cum bello ciuitas premeretur,
super aram regijs ornamentis impositis immolato. corrupta memoria
Israelem posuit, quippe homo externus, pro Abrahamo.

Argantonij ætas. Cap. XVII.

IN HOC ipsum tempus, quantum in rebus tam antiquis conij-
cere licet, annum sexcentimum vigesimum ante Christi Dei
ortum salutarem, cum se hominibus in carne monstrauit: qui an-
nus ab Vrbe condita centesimus trigessimus secundus erat, Argan-
tonij, Tartessiorum Regis nobilissimi ætas incidit. Hunc Silius
totos tercetos annos vixisse ait: Plinius ex Anacreontis sententia eam annorum
illi summam dimidiatam dat. Erat illi magnus in re militari vsus, & ex mul-
tarum rerum varietate prudentia singularis: vsque eò ut rerum summam &
imperium permetterent prouinciales, eius virtute atque industria vanos fo-
re Phœnicum conatus sperantes, iam ex latebris atque insidijs erumpentium
in apertam tyrannidem. Quam ut constituerent in continentem trajcere,
rixas contentionesque serere inter Hispanos, alias ex alijs discordiarum caus-
as necere, sensimque multa oppida suæ ipsorum ditioni subiugare. Cogni-
to prouinciales periculo condonatis mutuis iniurijs patriæ caritati, sub vnus
imperio deuincti Phœnicum audaciam reprimunt, susceptam a maioribus
libertatem tuentur. Auctorem habeo, qui Argantonium affirmat cursu victo-
riarum

riarum secundo Bæticæ oram maritimam vniuersam, ipsasque ad eadē Gadeis sub imperium misisse. quod haud difficillimum fuit plerisque Phœnicibus ex ea insula profectis Tyrum, auxilium aduersus Nabuchdonosorem Babylonium: qui numeroſo exercitu formidabilis in Iudæam impetu facto, Hierosolymam urbem copijs, frequentia, ipsaque imprimis loci ſanctitate inter Orientis ciuitates facile principem ceperat, Sedechia Rege capto, atque cum vniuerſa Iudæorum multitudine in ſeruitutem abacto. Tyrios deinde impugnandos ſumpſerat mari terraque nobiliſſimum Orientis emporium. Illi quanto in periculo res eſſent, Carthaginem in Africa, in Hispania Gaditanos extruſis legatis monuerunt. Ni mature opem communi patriæ tuliffent, vnde orti erant, & cuius industria atque commercio târas diuitias paraſſent, inſtare exitium. Debere eos ſiue communi naturæ ſenſu tam opulentæ paulo ante ciuitatis miſericordia tangi ſiue cõmunis patriæ periculo moueri: ſiue etiam ſuorum commodorum reſpectu, quæ cadente Tyro euertebantur. Celeritate opus eſſe propter locorum longinquitatem, rerum anguſtiam. Rei bene gerendæ occaſionem, cum in celeri momento verſetur, fruſtra amiſſam queri. Non debere eos ſumptibus deterreri, quos victoria parta facile compenſare poſſet. Laborem, periculum, ſanguinem, ſi opus eſſet, communi patriæ, vnde omnia accepiſſent, patriæq; caritati denegare, nefas eſſe. Hac denunciatione quid Carthaginenſes fecerint clam eſt: Gaditani certe ea per-
 20 moti, delectu tuorum habito & Hispanorum auxilijs aduocatis, inſtructa numeroſa claſſe, ſecundisque à pupi ventis, paucis diebus in Tyri conſpectum delati, per mediam hoſtium claſſem ad obſeſſos penetrarunt. Eorum aduentu ciuibus cum ſpe deſenſionis ſtudio etiam propugnandi acceſſit, tantum vt integris ferme quatuor annis obſidionem tolerarint, enixe tum Tyrijs tum Hispanis pro extrema ſpe dimicantibus. ſic patientia atque virtute obſeſſorum fractis Babylonij animis ab obſidione diſceſſerunt. Commodum etiã ex Africa nunciabatur, magnas in Aegypto copias aduersus Nabuchdonosorem cõſcribi: quos is conatus priuſquam mora conualeſcerent, reprimendos iudicabat. Pugnatum inter vtroſq; initio varia belli fortuna: Aegyptus
 30 tandem & Africa victori, armis domitæ ceſſerunt. Inde in Hispaniam tranſmiſit, ſpe ditiffimæ prouinciæ copias occupandi: ſimul ſtudio ardens vindictam miſſa Tyrum auxilia. In extrema Hispania ad Pyrenæi radices expoſito milite, reliquam Hispaniam Gadeis vſque peruagatus victorijs eſt. (Iosephus in Antiquitatibus à Nabuchdonosore affirmat, huius Nabuchdonosoris filio, Hispaniam ſubiugatam, Tyrum obſeſſam) Verùm cum ſe prouincias ad reſiſtendum compararent, neque Babylonius vellet superiores victorias aduerſo aliquo caſu corrumpere: ſatis diuitiarum congeſtum eſſe, ſatis ad
 40 optimi viſum eſt numeroſa comparata claſſe ſoluere ex Hispania. vi fecit ab Vrbe condita anno. 171. Huius aduentu in Hispaniam nonnulli, cum multos Iudæos in expeditionem traheret, arbitrati ſunt, multa Hebraica nomina cum in Bætica tum in Carpetania locis adhæſiſſe. atque ex ea gente Toletam, Scalonam, Nouem, Maquedam, Iepem, aliaq; minora oppida fuiſſe
 conſtituta,

conſtituta, ab Aſcalone, Nobe, Mageddone, & Ioppe Pæſtinæ urbibus, appellationibus mutuatis. Toleti vocem à Tholedoth deriuatam, quod nomen Hebræis progenies familiasque ſignificat, quæ magno numero eius urbis fundamenta poſuerint. Quam opinionem neque refellere operæpretium eſt, neque probare animus, cum leui coniectura nixa ſit, neque veterum ſcriptorum fide auctoritateque fulciatur. Sic compreſſa Phœnicum audacia & Babylonijs ex Hispania reuerſis Phœcæniſes Phœcæ Ionæ ciuitate profecti, cum claſſe longarum nauium, quarum primi Phœcæniſes inuētores extiterant, in Italiam, Galliam, atq; Hispaniam nauigarunt Harpali ſæuitiam veriti copiarum pro Cyro in Aſia Ducis ſic ſuſpicari iuuat. Ij in extrema Lucania ex aduerſum Siciliæ Velia vrbe conſtituta, cæli eius grauitatem & loci ſterilitatem exoſi, atque ab incolis male accepti, pars Corſica tentata, atque ad Galliæ littus prouecti idoneum portum naſti, tumulto tribus ex partibus mari cincto, difficili è terra aditu propter loci naturam vallemq; altiffimam Maſſiliam urbem condiderunt. Pars in Hispaniam Tarteffumque nauigantes, Argantonio Rege in urbem admiſſi oppoſitas Tarteffo inſulas (nunc omnes præter vnam Iunoniam nomine perierunt) quæ Aphrodiſiæ vocabantur, Græco inſtituto atq; ædificiorum elegantia excoluiſſe memorantur: effeciſſeque industria, vt quæ paulò ante neglectæ iacebant, ciuibus in delicijs eſſent. Subſecutum Argantonij funus anno circiter ducentefimo decimo
 20 ab Vrbe condita tot circum tumulum obeliſcis lapideis conſtitutis ſcilicet, quot in bello hoſtes ſua ipſe manu peremerat. quem morem ritumque tumulandi mortuos Hispanis ſolennem atq; viſitatum fuiſſe, Ariſtoteles eſt auctor.

Phœnices imperium meditantur Hispania. Cap. XV III.

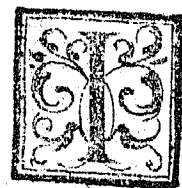
ARGANTONII mortem magni motus ſunt conſecuti. Hispania non ſecus ac deſtituta gubernatore nauis magnis tempeſtatibus iactata deinceps eſt: belli fortuna alternante atque ab Hispanis tandem auerſa, quibus libertas erepta eſt Carthaginenſibus in prouinciam attractis. Phœnices per hæc tempora numero, viribus, & copijs aucti, atq; iugo Hispanorum excuſſo, Gadeis inſulam receperunt, fortunarum domicilium, commerci) ſedem, arcem imperij. vnde in continentem tranſmittere cogitabant, ſi qua ſe occaſio dediſſet. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei perficiendæ ſatis explicantibus optimi viſum eſt, religionis prætextu aggredi, quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Quasi per quietem iuſſi eſſent Herculis ſacra in Hispaniam tranſferre, templum Herculi in continenti ædificandi facultatem ſibi, locumq; eſſe prouinciales poſtularunt: & cum datum eſſet, iuſtæ arcis forma, addita munitione,
 40 magnis molibus ad culmen breui perduxerunt. Multi loci religione, & inſolenti cæremoniarum apparatu allecti locum illum domicilio delegerunt. Sic in vrbis æmulam magnitudinem nõ magno interuallò excreuit, eo loco ſita vt creditur, vbi nunc Medina Aſſidonia cernitur. Nam & Sidonis nomen conſentit, & locus, cum ſit obiecta Gadibus, à maris littore, ſedecim paſſuum millibus.

millibus. Obtinebāt præterea alias vrbes minoraque oppida, vel ex ipsorum numero constitutas, vel per vim ablata finitimis. Vnde ac ex templo præsertim prædas agere pecorum hominumque. Turdetum urbem, quæ olim posita fuit, præter Gælarianum & Arcobrigam (hæ hodie Xerez & Arcos sunt) suæ ditionis fecerūt nullo meliori iure quàm quod in vi & armis erat. A Turdeto sunt dicti Turdetani amplissima olim Bæticiæ natio secundum Oceani littora Ana flumine terminati. Bastuli & ipsi in Bæticiæ parte à Tartesso Veram vsque fusi ad Mediterranei maris oram erant. Turduli à Menesthæi portu (is hodie portus à Sancta Maria nomen habet) præter Ortum & Septentrionem extensi paulò infra Cordubam Bæti superato, & Marianos montes attingentes, vsque ad extremum Bæticiæ limitem mediterranea obtinebant. Turdulos & Turdetanos Lilius, Polybiusque vnā nationem faciunt. plerique eorum fines confundunt. quominus ijs describendis, alijsque populorum nominibus eorum ambitu comprehensis, sigillatim recensendis laborandum puto, Masiensis, Selbisijs, Gurensibus, Lignijs, alijsque haud exiguo numero nominatis à veteribus regionum descriptoribus. Quod rei præsentis est tamen: tantis iniurijs læsa provincialium patientia, & nouæ vrbis incrementa suspecta habentes finitimi, bello Gaditanos laceßere constituunt concilio gentis ad diem certam indicto. In eo conuentu Phœnicum iniurias cõquesti sunt. Vt semel Asidonici templum ædificare cepissent, iugum provincialiæ ceruicibus impositum grauißimum. Homines esse auaritia insatiabili, crudelitate maxima, ex fraude & arrogantia compositos. in religionis simulatione inxpiabiles fraudes, immania scelera contegere. Non posse diutius eorum iniurias sustineri, nisi quid auxiliij in mutuo gentis consensu sit, vniuersis domo emigrandum, aliud domicilium, alias à Phœnicibus disiunctas sedes petendas. Quiduis perpeti fore satius quàm tantas & tam frequentes iniurias contumeliasque tolerare. Hæc verba multorum excussere gemitus, expressere lacrymas. Sed silentio tamen factò, Baucius Caperus Turdetanorum Princeps. Mollis, inquit, & enervati animi est calamitatem deplorare, leue malorum in muliebri eiulatu solamen, turpe nullam rebus asperis opem afferre præter lacrymas. Quin viros nos esse potius recordamur, correptisque continuo armis illatas iniurias vindicamus maiori hostium molestia? Neque erit difficile paucos perduelliones de vniuersæ provincialiæ finibus exturbare: si qui numero, viribus, & causâ potiores sumus, animorum concordiam adiungamus, mutuis iniurijs communi patriæ condonatis caritati: ne quod hæcenus euenit, conceptæ animis simultates cursum veræ laudis impediant. Violari numen nostris iniurijs vindicandis nemo sibi persuadeat: nam fauere sceleri non solet, & iniuria potius oppressis opitulari æquius est. Diuturnam hostium felicitatem metuere non debetis: sed illud potius cogitare contuissè deos, quorum scelera vleisci volunt, ijs interdum res secundas & diuturnam impunitatem dare. Ituri in arma modò maiores vestros & posteros cogitate: ne obliuisci sanguinis vestri, nepotum contumelias & commoda neglectis videamini. Hac oratione cuncti, qui aderant, animis inflammati, vno consensu bellum contra Phœnices decernunt. Duces delecti, ijsque imperatum quàm

quàm maximos delectus militum, & quàm occultissime habere: quò hostes imparati facilius opprimerentur. Totius belli summa Baucio demandatur: quem exactæ prudentiæ opinio, virtus bellica, multarum rerum vsus ad populum commēdabat. Collecto per eum modò numeroso exercitu Phœnices inopinantes locis omnibus oppressi, diuitiæ multo congestæ tēpore direptæ. vrbes & oppida expugnata momento temporis tum ea quæ per vim occupata tenebant, tum alia, quæ ex sua gente fundarant. Asidoniam, quo se Phœnicum reliquæ quasi ex communi naufragio receperant templi munitione confisæ, nihil impediēte loci sanctitate eodem animorum ardore vi expugnata solo æquant, ciuibus ad vnū cæsis, tanta erat vindictæ cupiditas: ne templo quidem ipsi parcitur. Exasperati iusta iracundia animi neque misericordiam recipiebant, neque religione mouebantur. Multis annis magnaque diligentia quæsitæ opes, fundatam urbem & templum hostilis iracundiæ flamma vastauit. tanta ex eo Phœnicum consternatione, vt paucis in continenti oppidis ijsque ignobilibus retentis, magis quia non impugnabantur, quàm quòd satis animi ad resistendum esset, in insulam Gadeis compacti de Hispania, vbi tanta inuidia flagrabant, deserenda, consilia inter se communicarent. Omnino concordie spe omni sublata, externa auxilia aduocare, ijsque se aduersus provincialium vim munire constituunt. E Tyro expectare longum erat in ea rerum angustia. vnde minime debuerunt, Carthagine propter communem originem, regionum haud magnum interuallum euocant. Dato senatu, legati Phœnicum supremum in periculum res Gaditanorum venisse, Patribus explicant. nisi in ipsorum præsidio, spem nullam esse reliquam. Non iam de opibus laborare, quibus puncto temporis iniuria exuti essent: sed de libertate & salute periclitari. Venisse quam toties expectassent, occasionem in Hispaniam transeundi, honestam iuxta æpiam, pro necessarijs & cognatis tuendis, pro deorum immortalium religione vindicanda: quæ Herculis templo euerso sanctitatis opinione celeberrimo, sacrisque contaminatis violata erat. Se quidem libertate modò & anti- quis finibus habituros satis: cætera victoriæ præmia, quæ futura erant opinione ipsorum, suaque prædicatione maiora libenter ipsis relicturos, imperium copiasque Hispaniæ. Carthaginenses audita Gaditanorum legatione bono eos animo esse iubent, eorum salutem fore senatui populoque curæ pollicentur. Magnam se habere spem fore breui, vt Hispani suis malis castigati breui iniurijs finem faciant. tantisper modò sustentarent, dum classis valida rebus omnibus instructa mitteretur in Hispaniam. Obtinebant ea tempestate Carthaginenses maris imperium numerosis classibus, siue commercio seruientes, quo nomine per hæc tempora, vt ex diuinis libris intelligitur, naues Tharsis celebres erant, siue proferendi imperij cupiditate: nam oram Africæ vniuersam & inferi maris insulas non paucas sub ditionem miserant felici conatu. Hispaniæ aditu hæcenus fuerant prohibiti eas ob causas, quæ sunt superius indicatæ. Eò maiori auiditate festinationeque instructa classis Duce Maharbale cum soluisset Carthagine, Baleares & Ebusum præteruecta idoneis tempestatibus Gadeis tenuit anno ab Vrbe condita

2 3 6 condita, ducentesimo trigesimo sexto. Alij non multò ante primum bellum Punicum putant. quocumque certe tempore, ad imperium Hispaniæ aditu patefacto continuo littora vicina explorare, Hispanorum naues interciperè, atque ex ipsorum agris quàm maximas & quàm latissime prædas agere, locis idoneis munitiones ædificare, vnde incursiones in agros finitimos facerent. Quibus malis excitati Hispani Turdetum frequētes conuenientes, Baucium denuò noui belli Ducem iubent. Is delectu suorum habito, hostium munitionem, quæ ex multis Turdeto proxima erat, intempesta nocte expugnauit, præsidio cæso præter paucos ipsumque ducem Maharbalem, qui equo per auersam portam euadens fuga seruatus est. Eodem victoriæ cursu maiora hostibus damna intulit. His rebus gestis Baucius grauem præda militē lætus in urbem reduxit. Carthaginenses, Hispanos vi opprimi posse desperantes ad Punicas artes conuersi velle se pacisci simulant, non eò se venisse affirmantes, vt Hispanos bello fatigaret: sed vt cognatorum iniurias vindicarent, & à sacrosancti tēpli violatoribus piacula exigent. Turdetanos ciues habere cōpertum, neque aduersos deos quidquam impie, neque in Gaditanos crudeliter commisisse. Gentis virtutem admiratos, amicitiam appetere potius, quæ vtrique nationi non inutilis futura erat. ponerent arma, dextras, iungerent, atque in amore responderent, à quibus essent prouocati. Et vt intelligerent, nihil ficto animo geri, cuncta se præsidia deducturos, atque omnem militarem iniuriam ab eorum finibus prohibuituros. Adhęc Turdetanicam legationem gratam tum sibi fore responderunt, si cum verbis consentirent facta: bellum neque timere neque prouocare: amicitiam Carthaginensium neque magnopere desiderare, neque repudiare oblatam. Eos esse Turdetanos, qui beneficijs maleficia vlcisci, & officio cum offensa certare consueissent. quæ gesissent non sua voluntate sed defendendi belli necessitate facta esse. Ad hunc modum quodam induciarum genere facto, se propius littora Pœni continuerunt: vnde per oppida & arces dispositis præsidijs finitimos carptim fatigabāt. Quod si qua paulo validior manus Hispanorum, vindictæ studio coiuisset, militum licentiam excusantes, atque noua foederis simulatione, simplices homines & tranquillitatis amantes illudebant: simili- que fraude ad alios opprimendos conuertebantur. Quæ res Gaditanis gratissima erat, Hispanis non videbatur intolerabilis, publica damna, vt sit, contemptibus singulis, cum à priuatis rationibus sunt seiuncta. Sic Carthaginensium vires augebantur nostrorum cessatione, ipsorum artibus. quod facile fuit Baucio tanto Duce per idem tempus defuncto die suo, nullo relicto successore hæredeve, quod sciatur.

Carthaginenses in Gaditanos insurgunt, Cap. XIX.

INSATIABILIS est humanus animus eo quod fortuna suppetat seu vis altior. foetet prima, cum maiora versamus in animo: & quæ non minor est nostræ felicitatis labes, consortis impatientissima est natura potestatis. Extincto Baucio Carthaginenses

nenses de vniuersæ Hispaniæ imperio cogitantes, à quibus euocati erant, propinquos & necessarios Gadum possessione Phœnices deturbare aggressi sunt. Fœcunda gignendis inimicitijs ambitio. Arte quadã semina discordiæ ferere, misericordiæ simulatione erga veteres insulanos. Superbe Phœnices imperare prædicantes, neque communicare honores aut magistratus cum veteribus incolis, publicas & priuatas fortunas compilare. ad vitæ conditionem seruituti proximam miseros insulanos perductos esse. Sic Phœnicibus accusandis studia sibi multitudinis adiungere, malis artibus ambitiosi, ingenio prauo callidoque. Illi re cognita Pœnorū perfidiam accusare. neq; cognationis respectu, neque beneficiorum memoria à concepto scelere retardari corruptis semel animis praua cupiditate. Arma corripunt inter se. Primi Phœnices impetum in Pœnos faciunt, quem illi impetum non tulerunt, venturi securi scilicet, neque digna formidantes. Non pauci in cōflictu perierunt, contento alij cursu in aciem, quam ad similes casus in extrema insula ex aduersum Cronij promontorij paratam munitamque habebant, se receperunt. In tecta & agros Pœnorum conuersa rabies, ignes passim iniecti, direptæ opes. Conturbati Pœni improuiso malo gaudebant tamen, vt in malis, tumultu Phœnices facto honestam sibi occasionem belli defendēdi præbuisse, urbemque eorum occupandi. quod breui factum est. Deductis præsidijs omni ex parte, & foederatorum auxilijs aduocatis, à quibus paulo ante cæsi fugatique erant, vltro prouocare ausi sunt. successuque elati, quoniam hostis nullo loco pugnae copiam faciebat, ipsam urbem Gadeis expugnare aggrediuntur. Menses aliquot obsidio tenuit: ferroque tandem in urbem penetratum. In ea obsidione Pephalmeni Tyrij industria litteris quorūdam celebratur, arietis machina inuenta muris quatitendis: quam ex transuersa tra-
Arietis inuentum
be suspensam, atque libratam maiori motus facilitate, maiori que impetu quater monstrauit, Phœnicum calamitas magnam Carthaginensibus inuidiam à finitimis conciliauit gentis perfidiam & inhumanitatem accusantibus; à quibus in partem imperij vocati essent, & quos paulo ante conseruassent, iisdem libertatem & fortunas eripuisse: impios æque & ingratos nulla satis idonea causa hospitij iura, consanguinitatis, amicitia, humanitatis priores violasse. Menesthæi portus ciues, quibus magna ac diuturna cum Phœnicibus amicitia erat, imprimis dira omnia Pœnis imprecari, munitari vindictā, à iurgijs & conuitijs ad bellum & arma ventum est. Validæ ab vtraq; parte copiae in aciem productæ. prius tamen quàm ventum esset ad manus prudentioribus placuit concordiaē viam aliquam tentare. Carthaginenses in vnus pugnae euentu considerantes rerum suarum & imperij summā verti, priores de pace agi coeperunt. Datis cōsensu arbitris foedus haud difficulter his conditionibus est factum. Commercia instaurarētur. Neutri alteros portibus excluderent, aut mari libere vagari vetarent. Captiui redderentur ab vtraque parte. Damna inter se compensarent, quantum delecti iudices pronunciaissent. Quò maior esset conuentionis constantia, Atheniensium instituto obliuionem iniuriarum sancire visum est. Vnde fluuio ad Menesthæi portum in mare influenti Lethis, idest, obliuionis Græca voce nomen factum aiunt.

Plura transcribo quàm credo: nam neq; refellere promptum erat, quæ dicuntur ab alijs, neque argumentis confirmare animus. Sed ijs tamen rebus (sic aiunt) ex Meherbalis litteris cognitæ Carthagine, immortales dijs gratiæ actæ: eoque maior lætitia fuit, quòd difficultate rerum suarum impediabantur classẽ expedire in Hispaniam auxilium suis, retinendo imperio Gaditano subsidium, Bello Siculo primùm, deinde Sardico male mulctati: quæ Machæo copiarum Duce gesta erant. Excepit belli Africani nouus metus: qui Carthaginensis senatus cogitationes auertit penitus ab Hispania. Sic Pœni qui Gadibus erant, spe auxilij sublata ad conciliandas Hispanorum voluntates animos retulerunt a simulatis ad tempus officijs. Phœnicum reliquæ, qui potissimùm lesi erant, quoniam aliud nihil supererat, retenta maritimi commercij libertate, vnde ingentes diuitiæ parabantur, à cogitatione abstinerunt deinceps repetendi Gadeis. Quo tempore anno ab Vrbe condita ducentesimo quinquagesimo secundo, Hispania terræ siccitate, pluuiarum inopia, annonæ angustia, terræmotibus frequentibus afflictæ est. terra desidente vasti hiatus extiterunt, magnaue auri & argenti vis ex antiquo Pyrenæi montis incendio cineribus terraque sepulta, per eum modum in lucem producta nouas gentes attraxit in prouinciam, quas enumerare non est necesse. Prorsus Carthagine classis in Hispaniam nouo decreto senatus destinata missaque Asdrubale & Amilcare Ducibus (Magonis iij filij erant viri Principis Carthagine) Sardiniam, cum deuia non esset, primò tenuit. In ea insula Asdrubal ab insularis in pugna interfectus perijt. cui filij fuerunt Annibal, Asdrubal, & Sappho. Amilcarem a cogitatione Hispaniæ bellum Siculũ reuocauit. Cognito enim Asdrubalis casu Siculi, atque Leonida Spartano cum classe delato in Siciliam, bellũ contra Pœnos maiori impetu intaurarunt. In eo bello Amilcar occubuit, tribus filijs relictis Himilcone Hannone & Gisgone. Præterea Darius Histaspis per idem tempus magnam Carthaginensibus sollicitudinem iniecit, missis legatis, qui viuendi leges præscriberet, & auxilia in id bellum, quod contra Græciam parabat, mitti postularent. quem in se irritare Carthaginenses nolebant a superiori aliquo responso, in eo discrimine rerum suarum: tametsi auxilia mitti non placebat. Darij filius fuit Xerxes, is qui imperij sui anno tertio, qui annus ab Vrbe condita ducentessimus septuagesimus primus erat, cum patris æmulatione bellum & ipse atrox in Græciam pararet, Græcis illis ex Sicilia in patriam reuocatis, qui Leonida Duce auxilio venerant contra Pœnos, senatus Carthaginensis quasi ex diuturna iactatione respirans, rerum Hispaniensium cura, nongentos milites ex Siculis præsidijs deductos & quatuor nauibus impositos supplementi loco in Hispaniam mitti decreuit, maioris auxilij spe facta. Baleares tentati ex itinere montanos homines laceßere malo fuit. Correptis illi fundis, quo tunc solo telo utebantur, hostes male acceptos, atque lapidum grandine continenter afflictos, ad mare redire, & auertere in altum naues compulerunt. Inde valida abreptæ ventorum vi, diuersæ Gadeis tandem appulerunt. Earum aduentu, & acceptæ in Sicilia cladis cæso Amilcare fama imminuta est, & male sentientibus se commouendi petestas sublata. Quo tempore Tarresso aiunt coloniam missam Duce

Capione ad eam insulam quam ambobus ostijs Bætis complectebatur. Omnino vbi Mnesthæi oraculum erat, noua ciuitas à Tarressiacis fundata est Carthesiorum Eboræ dicta distinctionis gratia, cum plures eo nomine ciuitates in Hispania fuisse constet. Et Taressus Carteia etiam nuncupabatur. præterea in ostio fluminis altero turris est constituta Capionis Ducis nomine, quo tempore non constat. Sed eius tamen oræ accolæ Carthesij seu Tarthesij dicti sunt: vnde coniectandi occasio Tarresso in eam partem coloniam fuisse amandatam ingenijs nimium perspicacibus.

Sappho venit in Hispaniam. Cap. XX.

AFRICAM omnem contra Carthaginem coniurare per id tempus fama erat, copias conferre, quantum cuique ciuitati virium esset, obsides inter se dare. Nimia eius vrbis potentia cæteris suspecta esse cœperat, & annuũ vectigal denegarant, quod Didonis voluntate pactum pendere consueuerant. præterea rei male gestæ in Sardinia atque Sicilia fama ad audendum inuitabat. Mauritaniam gentes nulla quamuis iniuria violatas sese cum cæteris coniunxisse: tantumque omnium furorem esse, vt Hispanos angusto freto diremptos, in belli societatem trahere cogitarent, & à Carthaginensium amicitia abducere. His rebus Carthaginensis senatus permotus tum se ad resistendum comparare, tum Sapphonem Asdrubalis filium Præfectum in Hispaniam amandare: vt suorum vires atque animos præsentia & auctoritate confirmaret: & nutantes Hispanorum voluntates industria atque accomodatæ officijs conciliaret. Quod ille in prouinciam delatus diligenter effecit. Hispanorum enim proceribus aduocatis, quid Africani molirentur exposuit, quo essent animo Mauritaniam populi, pro iure veteris amicitiam postulans neu se, neu suorum quemquam infraudem impelli sinerent, se potius, atque Carthaginensem populum consilio reque iuuarent. Eorum voluntate tria Hispanorum millia conscribere datum est: non vt bello laceßeret Mauritanos amicos Hispanorum & necessarios, sed vt rem Punicam ab iniuria defenderet, sicunde vis pararetur. Copias ille omnes ad Gaditanum fretum continuit tum ciuium, tum sociorum: si quo modo Mauritanos sanare, & a cæteris Africanis belli timore posset abducere. Verum cum non cessarent, transmissis fretum agros vastare, ædificia oppidaque incendere, in seruitutem abducere, quicumque Marte arbitro venissent in potestatem. His malis permoti Mauritanii Tingim Tarresso obiectam in Africæ littorẽ conueniunt, in communem deliberaturi, quid facto opus esset. Legatos in Hispaniam mitti placuit, conquestum iniurias eorum Hispanorum qui Sapphoni militabant. in quibus præsidium esse debuit, inde perniciem existeret amicis & necessarijs. vnde discederent, & quibus se adiungerent considerare iubent. Omnium gentium, ad quas Pœni accessissent, insidiari libertati. Communibus proinde armis vindicandos videri. Ne consilium priuatim ipsi captarent, cuius è vestigio eos pœnitere necesse esset, siue victis Carthaginensibus, totius Africæ odium

incurrere necesse foret, siue victori bus seruiendi necessitate. Iam dudum Carthaginenses præ animorum fastu atque arrogantia orbis meditari imperium. Adhæc Hispani, facti imprudentiam excusare, Sapphoni non ad inferendum bellum sed ad defendendum, Hispanorum auxilia concessa, missuros se in Africam legatos, quibus auctoribus si pax facta non esset, suorum copias reuocarent in Hispaniam. ita præstitum. Legatorum aduentu ab armis discessum ea lege est, vt Dux Carthaginensis copias ex Mauritania deduceret, Mauritanii suos ab oppugnatione Carthaginis, à qua nulla fuerant iniuria violati, reuocarent. Verùm Sapphone in Hispaniam reuerso cum Mauritanii ab Africanorum castris non recederent, repetito bello maiores illatæ sunt Mauris clades: ægreque tandem Hispanis interpellantibus impetratum, vt nouis Sappho Hispanorum auxilijs auctus, quæ vltro offerebantur, Mauritania relicta in Africam interiorem discederet versus Carthaginem. Sic hostium copię oppressæ sunt, à tergo & à fronte circumuentæ ijs copijs, quæ Carthagine & ex Hispania missæ erant. Sarucus Barchinus, a Barce vrbe ad ortum Carthaginis sita (tametsi Silius à Didonis sociò Barce malit) ob diligentem operam Carthaginensi reipublicæ in hoc bello nauatam, in eam urbem tranllatus Barchinorum factionis princeps extitit. Finis bello impositus est anno ab Vrbe condita ducentesimo octogesimo tertio. Sappho in Hispaniam reuersus, rebus in prouincia compositis, Carthaginem septimo post anno reuocatus est, per speciem quidem reipublicæ in patria procurandæ, summo magistratu dato, cui Suffetes nomen erat auctore Festo, re quoniam molestum erat, ditissimæ prouinciæ copijs amplius ciuem vnum augeri quàm libera ciuitas pati posset. Quo maior esset honor Himilco Hanno & Gisgo patruales successores dati sunt. Sapphoni in patriam reduci magni honores habiti, tantos spiritus ex eo sumentis: vt non tyrannidem inuadere sed diuinitatem meditaretur. plures enim auiculas vocales docuit proferre atque ingeminare, tria verba. Magnus deus Psaphon, quæ libere abire permittæ, cum ijs vocibus pronuntiatis Psaphonis famam per agros dissipassent: facile à prouincialibus, rei miraculo attonitis ante obitum diuinitati consecratus est, nomenque templis datum, quod ante id tempus acciderat nemini. Plinius hoc factum ad Hannonem ablegat, Psaphonem fama tenuit, veteri prouerbio consecrata munitaque.

Himilco & Hanno nouas navigationes aperunt, Cap. XXI.

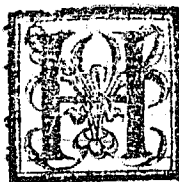
HIMILCO & Hanno Hispaniæ prouincia destinata, quæ prima dies cursum dedit, classis vela è portu egressi explicarunt. Tentati ex itinere Baleares munusculis arteque. Rudes homines & earum artium ignari munitioni ædificandæ locum concesserunt in maiori Baleari, qui gradus erat ad opprimendam gentis libertatem. In minore Hanno Iamam condidisse fertur præter Septentriones & Occasum situm oppidum, Magonem ad Eurum. Sunt qui Labonem restum eius insulæ oppidum nuntrent: & causam harum appellationum

tionum extitisse putent. tres deinceps Carthagine missos eius insulæ procuratores. Hannonem satis constat Gadeis appulsum gloriæ cupiditate incensum, & vt res nouas exploraret, Oceani litora vsque ad promontorium Sacrum (D. Vicentij hodie) classè legisse, visaque senatui sigillatim per litteras explicasse. Magnam se habere spem, inaccessa eatenus Atlantici, Gallique maris littora longissimo excurrentia locorum tractu, posse magno reipublicæ commodo gloriaque aperiri. Binas classes ædificare daretur, rebusque omnibus instruere ad diurnam navigationem tolerandam. Quod cupiebat consequenti anno senatus permisso est factum. Himilco Europæ littora mariaque, quàm longissime posset, iussus est explorare: Hanno Africae ad eundem curam sibi desumpsit: Gisgo ad rerum procurationem in prouincia cõsensu fratrum relictus est. Ergo sub initium eius anni, qui ab Vrbe condita trecentessimus septimus numerabatur, Hanno & Himilco relicta Hispania diuersi classibus abiere. Himilco Heraclea soluens. Meseniosque & Selbios (hi in Bastulis ad fretum erant) præteruectus Hermam siue Iunonis promontorium, quod in extremis freti faucibus est, flexis ad dexteram prorsus transmisit, Cylbique ostium, fluij Melariam (hodie Beielium) atque Barbatem inter in mare mittentis. quemadmodum Besilum tenui riuo proximum, Gadibus obiectum in idem euoluitur mare: Geryonis sepulcro inter vtrunque flumen comprehenso, vbi lingua est procurrens in mare. Mox occurrit Erythræ insula, siue ea Gadeis sit, siue vt alij disputant, à Gadibus secreta, quinto olim à continenti stadio dirempta: nunc hausta mari, vt ne vestigium extet. Deinde syluis densum impeditumque montem contemplati sciscitatione inuenerunt Tartesium, ex illius oræ maritimæ communi nomine dici. porro ex eo monte deruari fluium Lethim, de quo paulo ante est demonstratum. Sequebantur Cibiceni Turdetanorum natio ad propinquius Bætis ostium secundum littora fusi, atque in medio intervallo Geronda turris, Geryonis opus. Supra hos Yleates, Gempisij, & Manij aduerso Bæti interiora terræ obtinebant. Eum fluium Tartesium etiam vocari, atque è Ligostico fonte in paludis formam restagnante ad Argentarij montis latus, qui hodie mons Seguræ est, deruari cognouerunt, in quatuor brachia diductum. Mendacio videlicet accommodata fides est verisimili propter tria flumina alia, quæ influunt in Bætis: aut forsassis per ea tempora irrigandis Bætice campis in plures partes riuosque diducebatur. quod vix in tam rudibus ingenijs credi potest. Rufus Festus qui has navigationes explicuit, quatuor ostijs Bætis in mare mittere testatum reliquit. antiqui descriptores terræ duo tantum inueniebant, nos vnum, rebus tempore mutatis alternante. scilicet memoria. Inde progressi, Bætisque ostia præteruecti, Cassij montis fastigia viderunt venis stanni copiosi, vti nomen ipsum indicio est, vsque eò vt ab eo monte id genus metalli Cassiteron Græce dici quibusdam sit per suam. Monti subiectam planiciem Albiceni Tartessij obtinebant. Succedebat Iberus fluius olim Tartessiorum limes extremus, nunc Palos inter & Huelmam in mare defertur, tantæ olim nobilitatis, vt ab eo quidam mant Iberiæ nomē, quàm ab altero Citerioris Hispaniæ fluxisse. hoc tempore

estuarina

Tinctus fluuius, siue Atramenti vocatur, ab eius terræ copia inficiendis atro colore lanis aptissima. Ad Occasum secundum littus progressis Iberia vrbs occurrit, alteri cognominis ad Iberi ripam olim sitæ non procul Dertusa, de qua Liuius meminit. Prope maris æstuarium succedunt: qua parte promontoriū excurrerat in mare ab imposito tēplo Proserpinæ appellatione. quo circumducto Mariani montis extrema iuga visa sunt in mare desinentis: supraque Zephyrius mons culmine cælum attingere, nubibus nebulaque contactus tranquillo quamuis mari, raris ea parte ventis. Littora excipiebant, lapidibus impedita, dumetis aspera vsque ad Saturni montem pertinentia. Mox Cenitæ interfluente Ana, duabus obiectis insulis: quarum quæ maior erat, Agonida nuncupabant. Inde promontorio Sancti Vicentij Sacro transmissio, magno littorum flexu aliquot confectis millibus ad portum Cenim ventum est, non procul à Petanio insula (nunc Perseguero.) Quibus locis proximi erant Dragani Lusitanæ populi, montium Sephis & Cempis latere sinuque Septētrionali inclusi, ex aduersum Strimniæ insulæ procul iacentis in mari. Dagrani vicina erat insula altera Acale nomine, aquis præter morem cæruleo colore, odore tetra. (sic ea tempestate res erant) nunc retracto mari omnia sunt à veteri forma & obseruatione immutata. Supra Acalem Ceprilianus mons in continēti assurgebat. & longo littorū tractu emisso, præter Ortum & Septentrionem Pelagiam insulā nacti viriditate præcipuam Syluisque, attingere ausi non sunt, cum in Saturni præsidio esse, & eò appulsis mare turbari ex multorū prædicatione haberent persuasum, homines inani superstitioni seruiētes. Sequebantur ad continētis littora Sarij gens inhumana & inhospitalis: Promontoriumque, quod ijs locis vulgò Spichelis dicitur, antiqui barbarum ab eius gentis feritate nominarunt. Duorum mox dierū nauigatione ad Strimniam insulam est peruentum, habitatoribus vacuam vastamque, ob serpentes & noxia animalcula, incolis nouas quærere sedes compulsis: vnde à Græcis Ophiusæ nomē tulit. Occurrit deinde Tagi ostium, Sariæ gentis finis, Græca colonia imposita, quæ non incommode Olisipo fuisse creditur, vrbs consequenti tēpore in paucis nobilissima. Quo ex loco soluentes, atque Albianū & Lanciam insulas (hæ hodie Batonæ in Calæcis obiectæ sunt) legētes ad Neriorum littora peruenerūt, vsque ad Nerium promontoriū pertinentium, quod nostris Finis terræ est. Et promontorio plures insulæ adiacent Strenides quidem ex eo dictæ, quod Stremniæ insulæ incolæ Serpenū inde copia depulsi, eas insulas domicilio delegere: Calsiterides à plumbi stanni; prouentu Nerium promontoriū præteruēcti Himilco & socij, conuersis; ad Ortum portibus, quatuor iam decursis mensibus, ex quo nauigare coeperāt, ventis remittentibus, vadosisque littoribus & vluu plurimum impediti magnas difficultates obierunt: vt Ligorū, Asturū, Silorū, quæ deinceps nationes ea littora obtinebant, sinus, portus, promontoria, vrbesque explorarent. Quarum rerum, ac ne earum quidem, quas in Armonico & Baltico mari, Galliæ atque Germaniæ littoribus inuenerunt, quidquam est in litteras relatum, posteritatisque proditum (quod sciatur) ac ne iter quidem, quo in Hispaniam redierunt, toto biennio in ea nauigatione transacto.

Hannonis nauigatio. Cap. XXII.

HANNONIS nauigatio longior fuit, priscis temporibus omnium nobilissima, & huius ætatis nauigationibus comparanda: quibus ad orientis occidentisque Solis oras Hispanorū arma inuicta virtute penetrarūt: præferenda etiam, cum magnetis illi & quadrantis vsum ignorerent, neque se libero mari permitterent. Itaque comparata classe, in qua sexaginta quinquereemes erant, hominum vtriusque sexus millia triginta, colonijs Libophœnicam per littora, vbi esset commodum, constituendis, Gadibus soluens atque Herculis columnis superatis, duorum deinde dierum nauigatione in latam planiciem delatus vrbs imposuit, quam Thymiaterion dixit (hodie Azamor quidam esse suspicantur). Conuersis mox ad Occasum prorsus Ampelusium promontorium occurrit: quod nos quidē Despartel vulgò dicimus, Arriano autem Soloen esse puto, opacum arboribus, præcipua locorum amœnitate. Sequebatur Zilia fluuius, Anatis Polybio (sic arbitror) qui fluuius hoc tempore Arzillam oppidum præterlabitur. Septingētis triginta quinque passuum millibus à Pelusio promontorio Lixij ad ripas fusi erant Lixij fluminis, quod ex Libya decurrit in Oceanum: vbi Antæi & Herculis luctam fuisse, atque hortos Hesperidum dracone custode quondam fabulati sunt. Succedebāt paribus interuallis centum millium spatio duo fluuij Subur, vbi Bonosa oppidum: & Sala coniuncto eiusdem nominis oppido, quod hoc tempore Salé esse credimus, situ comodo agri fertilitate atque amœnitate præcipua: Africa tamen desertis vicinum, eoque ferarum incurribus obnoxium, quæ haud leuis iniuria est. Ijs ex locis profecta classis ad montem Atlantem peruenit desinentem in promontoriū in primis nobile, cui olim promontorio extremæ Chaunariæ nomen fuit: consequenti tempore a nautis vulgò rudi vocabulo & barbaro Caput Non vocari solitum erat, existimantibus si quis id promontorium superare conatu temerario ausus esset, eum ad suos nunquā amplius rediturum: nostra ætate Boiadoris promontorium est Palmam insulā rectā ad Occasum obiectam habens, vnam è Fortunatis à media cæli regione vigesimo octauo positam gradu. Eo promontorio superato littus vastum excepit vsque ad insulam paruam quinque stadiorum ambitu: quam tum quidem colonia relicta Cernem dixerunt, nostra ætate Arginam vocari puto ultra promontorium Album citra AEquatorem vigesima prima orbis cælique parte. Totus sinus ab ea insula Argini nomen habet vsque ad promontorium Viride extensus, & illi obiectas decem insulas Hesperides: in quo numero, cui à D. Iacobo nomen est, principatum obtinet. Hoc promontorium Arriano esse puto Cornu Hesperium: præterea fluuius, qui latissimo alueo multisque superbus aquis citra illud decurrit in mare, a Festo Rufo Afamam vocari. nam & huius temporis nomen Afanagæ consentit non multum ab antiquo discrepans. Crocodilos nutrit atque hyppopotamos Nyli modo. Similia incrementa & decrementa suscipit in ætate, vnde & originem eandem habere creditur. à veteribus Nigir est dictus, duobusque ostijs mittit in mare, hoc

de quo dictum est, & altero Viride promontorium circumuectis occurrente, cui à latitudine fluuio Magno vulgò nomen est. Sequebatur insulæ Gorgonides. Sic eas Hanno nominauit, à portentosis scæminis, quas Gorgonas dixit antiquitas. quemadmodum Currum Deorum vocarunt montem continentis, ijs insulis vicinum, quòd ignibus micaret, tonitruisque perstreperet, nostris Serra Liona est octauo citra æquatorem gradu. Ptolemæus quinto posuit, numeris ipsius errore, aut incuria librariorum corruptis. Eum montem constat ob sublimitatem fulguribus identidem corruscare: æstus qui ingens ijs locis est, vitandi necessitate incolas dies in specubus subterraneis transigere, noctu ad opus annonamque procurandam egredi accensis faculis: quibus subiecti ei monti campi collucetes ardere omni ex parte cum videantur, Hannoni & socijs ea occasio extitit siue seridò existimandi siue fingendi de industria, vt libenter de longinquis regionibus maiora vero prædicamus, ex ijs locis fluuios igneos decurrere in mare: vicinasque late regiones flammis perpetuis incendioque vastari. Ultra eum montem insulam nacti sunt à villosis hominibus habitatam (sic illi crediderunt) Rei insolentis quòd maior fides esset, duabus scæminis, quas ceperunt (nam virorum cursum adæquare non potuerunt) quia feritatem non deponebant, pelles detractæ atque tomento suffultæ Carthaginem missæ longo tempore, miraculo iuxta & monimento fuisse. Hæc insula non inepta ratione creditur passim à doctis ea fuisse, quam æquatori subiectam & Lupi Consalui promontorio oppositam Lusitani sub imperium miserunt parentum ætate, D. Thomæ nomine, nobilem sacchari prouentu, cæterum cæli grauitate infamem nostræ certe gentis corporibus, cū sit Aethiopibus vicinis saluberrima. Pilosos homines simias maiores fuisse putamus, quarum in Africa magna copia est absoluta hominum forma. Ex ijs locis Hannonem in Hispaniam rediisse Arrianus confirmat, comæatus inopia longius progredi prohibitum. Plinius Hannonem ait, ad Arabicum sinum peruenisse, superato nimirum Bonæ spei promontorio, quod littoribus ab vtraque parte, maris fluctibus castigatis, in pyramidis formam extenuata interior Africa facit: indeque Carthaginem affirmat legatos de rebus gestis pedestri itinere missos. Illud conuenit quinto postquam soluerat anno, qui annus ab Vrbe condita erat trecentessimus duodecimus, in Hispaniam rediisse tandem. Socij nauales suspensis audientis populi animis pro se quisque narrare miracula, vim tempestatum, inauditas volucrum formas, marinarum belluarum prodigiosa corpora, hominum ferarumque ambiguas species, visa, an ex metu credita, an studio conficta.

Libri Primi Finis.

HISTO

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER SECVNDVS.

Hannonis reditus in patriam. Cap. I.

ANNO & Himilco ex longo errore in Hispaniam reduces, continuo otij sumendi, patriamque inuisendi cupidi Carthaginem venia impetrata profecti, inter suorum salutationes & totius populi plausus triumpho per simili pompa in urbem inuecti sunt, cunctis animorum vigorem, nobiles ausus, lætissimum laborum exitum cum voluptate prædicantibus, heroes immortalis laude dignos. Gisgoni fratri, qui fuerat in Hispaniæ procuratore relicto, vt magistratu abiret & in patriam rediret tanti gaudij futurus particeps, facile est impetratum. Quod ad confirmandam potentiam auctoritatemque pertinebat, successores designati missique in Hispaniam sunt ex eorum voluntate, Annibal patruelis, Sapphonis scilicet frater, & Mago necessarius. Magonem ferunt in Balearibus, cum aliquot annis hæsisset, in minori insula urbem sibi cognominem posuisse. Quod quoniam veterum scriptorum fide caret, & sola ex nomine coniectura nititur (quoniam Magonem urbem in ea insula fuisse constat) non videtur pro certo ponendum. ne à Hannone quidem fuisse fundatam. In rebus tam obscuris quid mirum si caligat narratio? Conuenit Annibale Gadeis appulso Gisgonem ijs copijs onusta classe, quas ipse & fratres tot annis, tanto labore, tantaque industria parauerant, Carthaginem profectum cursum tenere non potuisse nauibus ad vnã mari haultis earum tempestatum vi, quæ per eos dies validæ frequentesque incubuerunt mari, anno nempe ab Vrbe condita tercentesimo quindodecimo. Sic scæpe spes concepta animis fallit in ipsa laborum meta euersa atque mutata in contrarium. Annibalem autem ad Oceani maris littus citra promontorium Sacrum idoneo portui urbem imposuisse affirmant viri eruditionis opinione magna, dictam olim Annibalis portum, deinde Lacobrigam, nunc Lagos lingua vulgari. Tartesij econtrariò ad vltèrius Bætis ostium arcem ædificarunt cum templo Veneri sacro, quæ stella quoniam Luciferi nomen habet, Luciferi templum dictum, hodie corrupta voce Sancti Lucari nuncupatur, oppidum hac tempestate quidem propter Indici maris commercium cum primis Hispaniæ celebre. Sic gentis historiæ tradunt. Bellum etiam per idem tēpus omnium opinione atrocius exaruisse

exarisse confirmant inter Hispanos, eos qui Anæ ripas vtrique obtinebant Beticos & Lusitanos, à iurgijs pastorum natum. Horum partes Carthaginenses fouisse, illis urbem in eo tractu primariam opitulatos, quam nonnulli Iberiam fuisse arbitrantur, de qua paulo ante est demonstratum: ac ne foeminas quidem ab armis abstinuisse, tanta erat vincendi rabies. Pugnatum die integro neutro victoria inclinante, cessatum noctis superuentu octoginta hominum millibus ferro trucidatis nihilominus, & Carthaginensium Duce primario, quem ipsum Annibalem fuisse (si hæc vera sunt) non abs re licet existimare. coniecturis ducimur, cum rerum veritas later. Addunt Magonem ad eius prælij famam continuè à Balearibus excitum suorum res sustentasse in præcipiti constitutas: hostes non minori clade afflictos urbem incendere, & alias sedes quærere, metu maioris mali compulso. Incidit ea clades in annum ab Vrbe condita trecentessimum vigesimum primum. Quo anno Carthagine magna rerum immutatio facta est, duobus Annibalis fratribus Asdrubale & Sapphone in vrbe coniunctis ferme funeribus elatis. Hannonis gratia & auctoritas, quæ consensere cœperat, nouo ex Hispania incommodo renunciato, aperte præcipitavit, multorum, vt sit, erumpentibus odijs, vnum ad nutum rempublicam gubernare, plusque priuatim posse quam reliquos magistratus moleste ferentium. Ergo centum virorum magistratu creato, reuersis à bello Ducibus ad rationem reuocandis rerum gestarum, Hannonem causam dicere coegerunt: & damnatum iudicio patriam exilio mutare, inuidique & ingrati nulla iustiore de causa, quam quod ingenio & industria plus valeret, quam vt liberæ ciuitati tutum putarent. qui primus hominum leonem manu tractare, atque cicurare ausus esset: & male credi videretur libertas, ei qui ferarum immanitatem domuisset. Nimirum liberæ ciuitates aduersum clarissimum quemque ciuem opinionem habent, atque reipublicæ Principes inuidia lacerare solent. quibus malo scepe fuit, excellentibus virtute atque industria fuisse.

Res ab Hispanis in Sicilia gesta. Cap. II.

LIQVOT deinceps anni exitere nulla re in Hispania memorabili: nisi quod anno ab Vrbe condita trecentesimo vigesimo septimo, quo tempore bellum Peloponnesiacum Græcia in duas factiones scissa gerebatur, sæua pestis lues orbem ferme totum peruagata, ab Aethiopia corruptis ventorum flatibus profecta Hispaniam etiam vexauit, hominibus & pecoribus magno numero consumptis ea tabe. Huius mali Thucidides, Lilius, Dionysiusque in suis historijs meminerunt. Historiæ nostrates diræ contagionis causam ad insolentem aeris siccitatem referunt, pluuiarum inopiam. Hippocrates qui tum vixit in Thessalia, incensis syluis eam pestem auertisse à finibus ait. Contra Syracusanos in Sicilia, nondum ea peste sedata grauissimum bellum exarsit: Leontinis finitimis & Caranensibus contra eos Atheniensium auxilia aduocantibus

uocantibus Ducibus Nicia & Alcibiade tum iuvene missa sunt, cum classe centum triremium ad spem non dubiam ex contentione incolarum totius insulæ imperio subdendæ. Expectationi ne responderet euentus importuno discessu Alcibiadis factum est à populo postulati quasi Cereris mysteria nulla re magis quam silentio solennia enunciaisset. Is enim ex conscientia digna metuens, an aduersariorum potentia vt par esset, ad Lacedæmones abiit iudicij, ad quod vocabatur, metu. In ea vrbe benigne acceptus propter indolem ingenij & rerum gestarum famam, vt Giliippum excellentem ea ætate Ducem, contra Atheniensium conatus auxilio Syracusanis mitterent, auctor extitit. Sic breui belli fortuna in Sicilia conuersa est. Atheniensibus terra marique oppressis Nicias ipse cum multis alijs in hostium potestatem venit. Obtinebant ea tempestate aliquot in Sicilia oppida Carthaginenses ad promontorium Lilybæum, quod Carthagine distat centum octoginta millibus passuum non amplius. Agrigentini finitimi moleste ferebant Pœnorum potentiam in veterascere in provincia: præterea priuatae iniuriæ extabant. Ergo consilio inter se communicato, vindictæque studio, sacrificij causa egressi in syluam Pœnos non procul Minoa vrbe inermes imparatosque opprimunt, quos non montes, fuga, saltusque texerunt. Ea res Carthagine nunciata magnam populo & Patribus indignationem commouit. Duo millia Punici nominis, & par Hispanorum militum numerus ad reposcendam vindictam nauibus in Siciliam vecti sunt, adiunctis quingentis Balearibus. nouum atque insolens militiæ genus, præsertim cum nudis corporibus pugnam inuaderent, hostibus contemptui fuit initio: deinde terrori. commisso prælio victoriam pepererunt, sinistro Agrigentinarum cornu perpetuo lapidum umbre penitus afflicto. Multi ex hostium numero ceciderunt in pugna fugaque. pars inter noctis tenebras in urbem euadentes biennij obsidione tolerata in hostium tandem potestatem venerunt, ab Vrbe condita anno trecentesimo quadragesimo sexto. Finem huius belli alterius initium excepit. Dionysius senior Syracusis occupata tyrannide pollens opibus famaque, ab Agrigentinis occulte per legatos & litteras sollicitatur, vti eos in fidem accipiat, Pœnorum imperio liberatos, quod grauissimum erat impositum. Pollicetur ille maturam operam, Carthaginensibus stantibus regnum, quod meditabatur, in ea insula statui posse diffusus. interim consilium dat, vt Agrigento cuncti quam occultissime dilapsi Camarinam & Gelam finitima oppida improviso occupent. inde populationibus late, hostilem agrum infestum reddant. reliqua ipsius curæ permittant. Damnis vltro citroque per eum modum datis acceptisque disceptator Dionysius accessit missis ad Pœnos legatis postulabat, ablata reponi, compensari damna. quod caput erat, Agrigentinis suam ciuitatem reddi, certe in parem iuris libertatisque conditionem, atque ipsi erant, profugos & egenos admitti. Propinquos & necessarios iusto propemodum seruitio premi, suas preces ludibrio haberi sese passurum non esse. Ad hæc Pœni. Ius esse belli, vt victis victores pro voluntate imperarent. non se Agrigentinis sed eos sibi bellum intulisse priores,

priores, iniuriamque fecisse, & superum numen violasse. Neque recte neque pro bono facturum, si impios atque consceleratos subleuaret. Quod diceret, se Agrigentorum iniurias non neglecturum, cum vellet congrederetur: intellecturum quid inuictæ Carthaginis vires, duratusque in armis miles virtute posset. Ab hoc initio res ad bellum deducta est. Dionysius insulæ copijs contractis Græcas ciuitates, ipsumque Darium Nothum Persarum Regem contra Pœnos sollicitare. Illi contra quindecim millia Punici Africæ nominis & quinque equitum millia conscribere, adiunctis decem Hispanorum millibus: quorum animis promerendis Gadibus placuit pristinam reddere libertatem, iura legesque restituere, sublata tantum potestate longas naues ædificandi. Herculis modò templum & paucæ in littore speculæ sub Punica rerentæ potestate. Copijs omnibus Himilco Cipus (Iustini codices Amilco habent) præfectus, quò omnes copiæ conuenerant, Carthaginē soluit. Mollibus initio tempestatibus, deinde concitatis atque vehementibus ad varios Siciliæ portus diuersæ naues delatæ sunt. Classis Hispanica commodior ad tempestates maris perferendas, & rei nauticæ maior erat pericia, in alto se tenuit: & remittente vento Camarinæ portum inuecta quadridui oppugnatione vrbe capta incensaque oppidanos ad vnum trucidarunt. Crudele exemplum: sed eo metu tamen Gelæ habitatores oppidum deseruere. Ijs in locis, cum reliquæ naues confluxissent aliquot dierum mora exercitu recreato, contra Dionysium, qui numerosas copias mari terraque trahere nunciabatur, terrestri prælio decerni placuit, classibus magna ex parte Carthaginem Gadeisque reuersis. Hæc Pœno cogitante Dionysius se in conspectum dat. Castris castra collata. Prior Dionysius copias omnes producit in aciem, paribusque interuallis diuersa ciuitatum auxilia constituit. equitatum, quem numerosum habebat ab utroque latere. Syracusanos nouissimum agmen claudere iubet. Himilco contra triplici suorum instructa acie hosti procedit obuiam. In medio agmine erant Hispani, vtrunque cornu Pœni tenebant, adiunctique ab vtraque parte septingenti funditores. ea equites latera muniebant. duo peditum millia ex omni copia lectissima in subsidijs collocata. Concurritur dato pugnæ signo ardore animorum maximo: diu prælium fit anceps neutro victoria inclinante, pugnatur vnà in omnibus partibus. consistit agmen. multi ab utraque parte cadunt. Dionysij tantum equitatus meliora ferre, Pœnosque equites premere cœpit. debellatumque esset Pœnis cedentibus, ni Himilco cohortes subsidiarias contra equitatum promouisset. quarum ij impetum non tulerunt, cum vno tempore Siculi equites à fronte & à tergo premerentur, magna equorum strage edita in fugam compulsi omnes sunt. Funditores ab apertis lateribus lapidum grandine hostes continenter vexare. Hostium equitibus fuis Himilco cum suo equitatu ad legiones reuersus, vbi pugna integra erat, Siculorum agmina turbauit. Dionysius tametsi non periti tantum Ducis sed strenui etiam militis officium impleuerat, & fugato equitatu in pedes desiliens, arreptoque militari scuto rem inclinatam diu sustentarat, omnibus partibus

partibus præsto, & quo loco suos grauius laborare videbat, eò signa inferri & aciem conuerti iubens: ad extremum re desperata suos in castra sensim reduxit, propter diei tempus retenta. Nocte concilio conuocato consolatus hortatusque suos, ne se ad modum animo demitterent, non virtute vicisse Pœnos, sed artificio quodam & astu: modò tantisper sustētarent, equitatum, qui esset integer, & magnas ex vniuersa gente copias auxilio venturas, militibus corpora curare iubet, faucijsque magna diligentia atque humanitate, vt res erant, recreatis, castra defendere parat. Inanis conatus fuit. proxima luce hostium concursu fossa obducta, vallo superato circum carros & impedimenta pugnatur. Re demum desperata amissis castris Dionysius non vno vulnere accepto fuga euasit. Magnus Siculorum numerus in eo prælio cecidit, neque Pœnis incruenta victoria fuit. Tria ex eorum numero genteque millia, duo Hispanorum millia perierunt. Secundum eam victoriam plurimæ Siciliæ vrbes se victoribus adiunxerunt: cum tota ferme insula in potestatem redacta, ad inconstantia rerum humanarum exemplum repente exorta grauissima pestis lues rem publicam penitus afflixit, Hispanorum Afrorumque copijs sæua contagione consumptis. tanto ex eo Carthaginis dolore, vt non secus ac si vrbs ipsa capta esset, iusticio indicto insolitus mœror mentes omnium occuparet. Dux Himilco cum paucis reuersus sordida seruilique tunica discinctus, inter populi prosequentis gemitus domum ingressus, remotis omnibus ac ne filijs quidem admisis mortem sibi consciiuit. Secundum hæc Dionysium tentasse ferunt per legatos, Hispaniam à Carthaginensium amicitia abducere: Pœnos contra omnibus blandimentis prouinciales in fide retinuisse. Illud constat Dionis Syracusani industria inter Siculos & Pœnos pacem triginta annorum factam nonagesimæ quintæ Olympiadis anno tertio. qui annus ab Vrbe condita, fuit trecentessimus quinquagesimus sextus. Et auctorem habeo qui post Leutricam cladem Thebanorum Duce Epaminonda Lacinibus à Dionysio missa auxilia scribat, in quibus Celtæ & Hispani numerantur. (nimirum ex Himilconis exercitus reliquijs, aut ab ipsa vsque Hispania in Siciliam vecti) ijs auxilijs confirmatum Archidamum Agesilai filium ad Mantineam urbem cæso Epaminonda Spartam exitio proximam à casu sustentasse. Quo tempore ex Carthaginensium numero quidam classe soluentes ex Hispania, vi ventorum abrepti, an Hannonis amulatione præter Occasum & Austrum directis prorsis, multorum dierum nauigatione Oceani fluctibus victis insulam conspicati sunt: in quam excensione facta inuenerunt, latam regionibus esse, lætissimis pascuis, densam arboribus, ex arduis montibus flumina nauium capaci aluco deriuari. Quibus bonis permoti & quoniam habitatoribus vasta erat, pars eam domicilio delegere: reliqui incolumi classe Carthaginem redeuntes senatui populoque visa atque explorata renunciarunt. Aristoteles re in senatu deliberata ait, decreuisse Patres occisis qui redierant, rei tantæ famam comprimere. Nouarum rerum cupida plebs, & tot annorum militia fatigata, prouidebatur scilicet, ne vacua habitatoribus vrbe relicta eo populariter commigraret. præstare ijs copijs

ijs copijs carere, quàm tam longe propagato imperio vires debilitare. Hanc insulam quidam vnam è Fortunatis fuisse crediderunt. Sed neque magnitudo consentit neque amœnitas. Itaque eruditioribus magis probatur fuisse eam, cui hodie à D. Dominico nomen est: aut proximi continenti partem, quæ cum tota circulo lustrata non esset, insulam crediderunt.

Bellum Siculum instauratur. Cap. III.

ARDEBAT Carthago pertinaci cupiditate belli Siculi instaurandi. noui in Africa atque Hispania delectus habiti. Hispani sumere arma detrectabant, militiam adeo longinquam auerfantes. male ominatam dicere, nouas ex loco religiones fingere. geminam cladem ob oculos habentes nefas prædicare Siculis inferre arma, vnde nulla iniuria extaret. Pœni adhæc tantisper dissimulare, dum malorum memoria tempore consensceret. gentem in arma promptam breui arrepturam atque auide eam militiam, quam tantopere detrectaret. Commodò ipsorum accidit, Hispaniam aeris siccitate, fame, & quæ famem excipit, peste laborare: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium ea insula magna ex parte subdita, arma transtulisse in Italiam: captoque Rhegio in ipsis freti faucibus, Crotonem obsidere Græcam urbem & maritimam. plurimum accessurum opibus considerabat vrbe valida mœnibus portuque, occupata in extrema Italiæ ora. Ex duæ res senatum Carthagine inuitauit, vt bellum Siculum instaurarent: Hispanos vt militiam capesserent impulit rerum suarum difficultas. viginti millia peditum equites mille nauibus impositi. & ex Balearibus, cum deuij non essent, funditores trecenti Carthaginem auecti. Hanno eius belli Dux adiunctis decem Afrorum millibus, qui in procinctu erant, celeriter in Siciliam nauigauit. Ea cura Dionysium in Siciliam reuocauit Italia relicta. ad quam subigendam Galli Senones prouocabant Romanæ potentia odio. Classem eius, qua Rhegio copiarum traieci curabat, Punica classis superauit, multasque naues cepit. in quibus domestica tyranni suppellex erat & Suniati Carthaginensis litteræ, quibus Græce scriptis Dionysio totius belli rationem & apparatus significabat, inuidia Ducis, sibi ad id bellum prælati, patriæ proditor. Quod re cognita illi capitale fuit: decretumque factum, ne quis postea Carthaginensium Græco sermoni & litteris studeret, loquendi cum hoste aut scribendi sine interprete sublata ciuibus facultate. Secundum victoriam natalem multa se oppida & vrbes Siculæ Hannoni dederunt: & bellum alternante sæpe fortuna ducebatur. Anno demum ex quo id bellum cœptum erat sexto decimo, qui annus ab Vrbe condita fuit trecentessimus octogesimus sextus iuxta Eusebij computationem, alij Olympiadis nonagesimæ nonæ anno secundo, aiunt Dionysius suorum coniuratione perijt filio eiusdem nominis successore: cuius vt teneram ætatem omni disciplina liberali imbueret, & naturæ insita vitia institutione vinceret Dion sororius, penes quem regni procuratio mansit,

mansit, Platonem Athenis in Siciliam euocauit, cum Carthaginensibus fœdus cõstituit, fecitque inducias. Inter Dionysium ætatis accessu & Dionem subortæ suspiciones simultatesque, remp. turbarunt. Ijs vigentibus Dion solum vertere coactus, rebus alternantibus Dionysium hostem regno patriaque deturbauit, compulitque tandem egenum atque inopem sine lare familiari aliquandiu vagari. Hæc in Sicilia sunt gesta, ad Hispaniam sese conuertat oratio.

Hannonis res gesta. Cap. IIII.

10

INITIO belli Siculi Gaditanis magna ex parte restituta fuisse libertatem dictum est. Eo bello confecto duo missi gubernatores in Hispaniam, Bostar vt Balearibus præesset, & Saguntinos taret omnibus officijs conciliare: quæ illi suspecta habentes præ libertatis studio constanter repudiarunt, neque suæ vrbs adeundi copiam fecerunt, alias ex alijs causis excusantes. Hanno iura dicere Gaditanis iussus, cum in Bætica premeret prouinciales, & in diuitias tum publicas tum priuatas auidissime inuolaret, quæ illi malo fuerunt, Hispanos compulit re communicata inter se, à Carthaginensium auctoritate rebellare. capta repente arma, cædes factæ hostium, bonaque eorum locis omnibus prædæ fuerunt. Hanno magna suarum diuitiarum parte spoliatus, atque ab ijs Hispanis desertus, qui eius castra & auctoritatem sequebantur, Mauros ex Africa attraxit in Hispaniam. Ab ijs Bæticiæ agri omni sunt iniuria vexati, prædæ direptionesque locis omnibus factæ, edita vbique barbaræ crudelitatis exempla. Quibus rebus Carthagine nunciatis, Hannoni successor est datus anno ab Vrbe condita trecentesimo nonagesimo octauo. Successoris neque nomē proditur, neque res gestæ in Hispania. Fortassis assimulatis ad tempus officijs prouincialium voluntates sanasse, & imperij inuidiam leuasse, satis habens à belli cogitatione abstinuit. Et in Sicilia Dione occiso, atque Dionysio Syracusas restituto, pace turbata, cum Corinthus Syracusanis aduersus tyrannum auxilia misisset. Duce Timoleonte, Pœni de Sicilia solliciti, eò conuersis animis, Hispanorum res tranquillæ vt essent, fecerunt. Læticia ea sincera non fuit. præ pluuviarum copia inflati fluij ripisque superfusi, magna agris, pecoribus, ædificijs intulerunt damna. Anno altero ingentes terræ motus, ac frequentes extiterunt. Multæ ad Mediterranei maris oram vrbes afflictæ: in quibus Saguntum maiorem calamitatem pertulit: ex quanto alias Hispaniæ vrbes amplitudine, frequentia, elegantia, atque maiestate superabat. Anno tertio sæuis procellis iactato mari, nõ vno loco naufragia sunt facta. Is annus ab Vrbe condita fuit quadringentesimus quintus. Quo tempore Hanno tyrannidem in patria occupare aggressus est, fretus ijs opibus, quas in Sicilia atque Hispania ingentes pararat, doloreque, ex abrogato imperio irritatus. Id vt cõsequeretur, in filiæ nuptijs epulum generale plebi & proceribus parare cõstituit: atque in eo noxio veneno senatum perimere. Audax facinus atque immane. Indicio facto modo tantum cõuiuiorum sumptibus adhibito

D periculum

periculum declinatū. Ille impunitate ferocior seruitia armare, quorum erat magnus numerus, & cæsis proceribus remp. nouo conatu opprimere tentat. Verum re denuo prodita concursu ciuium, in arce quò se receperat, captus effosis oculis, manibus pedibusque effractis, lacerato virgis corpore, cruci est affixus. Filij & cognati omnes etiam innoxij, supplicio traduntur: ne ad imitandum facinus, aut ad vindicandam mortem, quisquam ex ea familia euaderet. Crudele exemplum magnitudo concepti sceleris, & patriæ caritas videbantur excusare.

Ad Alexandrum Macedonem missa legatio. Cap.V.

NO tempore Boodes Carthagine missus est in Hispaniam, eo præfecto Gadibus defuncto, quem in Hannonis locum fuisse subrogatum diximus: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium suorum conuuratione & Timoleontis virtute compulsum patriam exilio mutare, & priuato instrumento recepto Corinthum abiisse: vbi humillima quæque tutissima iudicans fore, in popinis & lupanaribus ad extremum ludi magister factus, sordidam vitam ad exitum tolerauit Timoleon cum Dionysio pulso, magnos sibi in re militari spiritus sumeret, Carthaginenses tentauit ex Sicilia pellere. prælio ad Crinisium fluuium facto Pœni superati. cæsi ad decem millia sunt, & præsidium castrorum captum. neque victoria Timoleonti incruenta fuit: debilitatis viribus victor quamuis neque hostes ex insula pellere, neq; aliquam illis urbem potuit post victoriam adimere. Interea Boode siue defuncto siue Carthaginem reuocato, Mcherbal in Hispaniam venit, qui quid rerum in prouincia gesserit non liquet. ac ne illud quidem proditum est, quibus deinceps præfectis ex ea gente Hispania sit gubernata. Illud pro constanti traditur, Masilienses aucto suorum numero & commercij extendendi gratia, anno ab V. C. 419. multis nauibus coloniam misisse in Hispaniam. classis partem ad Pyrenæi radices consedisse, vbi Indigetæ habitabant: vrbisque, quæ ex aduersum Rhodopes sita erat, & ex hoc tempore à multo commercio Emporiæ nuncupari cœpit, angustiorē quidem partem versus mare, perpetuo tamen muro à reliqua vrbe secretam tenuisse. vnde tota ciuitas & Palæopolis, id est, vetus vrbs, & Dyopolis, id est, gemina ciuitas dicta sit. partem alteram ad Dianium promōtorium, oppidum Dianæ templo coniunctum constituisse. Huius classis aduentu tria in Hispania cognita ferunt: magna Romanos potentia, eximiaque fide susceptas amicitias colere. Syracusanos post receptam libertatem Timoleontisq; obitū de pellendis tota insula Carthaginensibus cogitare. Tum Alexandrum Macedonem, cui Magni cognomen res gestæ pepererunt, initio regni cum nōdum vigesimum ætatis annum impleffet, Illyrijs, Triballis, Thracijsque superatis, & liberis paulò ante Græciæ ciuitatibus oppressis, Asia deinde, Syria, totaq; Aegypto domitis, Dario fugato cæsoq; Persarum imperiū occupasse. ad Indos tadem ferro penetratē inauditas gentes & regna citius domuisse, quàm alius passibus peragrasset. quo nūcio permoti Hispani ea parte, quæ Mediterra

neo

neo alluitur mari legatione Babylonem vsq; missa, eum cōciliare placuit, vt haberent quem Carthaginensibus opponerent, non obscure prouinciæ libertati insidiantibus. eius legationis princeps Maurinus (nisi Orosij lectio vitata est) adiunctis ex itinere Gallorum legatis Babylonem tandem peruenit. vbi Siciliæ, Sardinia, Italia, totius Africæ ciuitatū, ipsiusq; adeo Carthaginis legati victoris aduentum iussi erant expectare. Ergo post reditum facta se adeundi potestate Hispanorum legati mandata exposuerunt, eius virtutis famam toto orbe ad extremam terrarum Hispaniam vagatam, suam gentem permouisse vt missa legatione interpellandum iudicarent, amicitiamq; expererent, non inutilem futuram post subactum ipsi Oriētem, signa ad Occasum conuertere, vt par erat, cogitanti, ditissimæq; prouinciæ copijs vsuro pro voluntate: sibi nō minus domesticis dissidijs quàm externis bellis laborantibus, & periculo proximis haud minori præsidio opus esse. nō cōmissuros se se vt fidelis animi officium atq; industriam vllō tēpore desideraret. Hispanorum moris esse, neq; amicitias leuiter suscipere, & eum suscepissent cōstanter colere. Grata imprimis hæc legatorum oratio Alexandro extitit, atq; ita vt tum demum rerum dominus factus sibi videretur auctore Arriano, postquam ex vltima terrarum plaga de cōtrouersijs suis ipsi arbitrium deferebatur. multa de reip. statu, prouinciæ copijs, agrorū fertilitate, institutis atq; moribus prouincialium, cōmercioq; gentium exterarum perconctatus, atq; quàm primū res Asiæ cōpositæ essent, quoniam de Africa atq; Occidente cogitaret, Hispanorum res sibi curæ fore pollicitus, donatos in patriam remisit. Romano rum gloriæ æmulatio Alexandrum incitabat, & Carthaginensibus erat iratus, quos satis constabat suarum rerum metu Tyro euerfa atq; Alexādria in ipso Africæ aditu constituta, Amilcarem cognomēto Rhodanum ad Alexādrum misisse, vt fugæ simulatione cōsilia eius ad ciues occulte perscriberet. Verūm eos conatus mors inopina impediuit. Babylone quarto kal. Quintilis extinctus est, Olympiadis. 114. anno primo, qui annus ab V. C. 430. erat. Quidam huic annorum numero biennium detrahunt, & in ratione horum temporum sæpe hallucinetur historia necesse est. Hanc Hispanorum legationem Carthaginensibus fuisse ingratham, cōtra quos potissimum erat cōparata verisimile est. & constat eos à cogitatione repetendæ armis Hispaniæ reuocatos motibus Siculis atque Agathoclis metu. Is patre figulo in Sicilia natus, & adolescentia turpissime exacta, quod esset manu promptus, bonus consilio, Syracusanorum Dux creatus, bello quod cōtra AEnneos gerebatur: eo bello profligato, cum in suspicionem venisset affectatæ tyrānidis, in exilium pulsus, & à Murgantinis odio Syracusanorum prætor primū, deinde Dux cōstitutus, eorum ope Leontinis captis Syracusas etiā redegit in potestatem, urbem prodeunte Amilcare Pœno, quem illi cōtra Agathoclis potētiam auxiliarem aduocarant. perfidiæ pœnas Amilcar capite dedisset omnibus suffragijs in senatu damnatus, ni fati beneficio euasisset morte in Sicilia præuentus, altero Amilcare Gisgonis filio successore. Qui firmis ex Hispania auxilijs, no-uisq; ex Africa copijs in Siciliam traductis, tyrannum inito prælio victum intra Syracusas obsedit. ex metu audacia nata, suorum is animis confirmatis

D 2

ad ob-

ad obsidionem tolerandam, cum classe in Africam traiecit: & qui vni bello impar erat, consilio vires adiuuante, duobus victor extitit, Hannone Pœnorū Duce in Africa acie superato, cæsoq; de in agro vastato villis castellisq; incensis, atq; ingenti hominum & pecorum præda abacta, magna Carthaginis trepidatione, in cuius oculis agri, villæ, oppidaque fumabant, deliciæ ciuium coepitq; & ex Sicilia afferebatur tyranni fratrem Artandrum, qui erat in obsidione relictus, eruptione ex vrbe facta, hostes securos Duce cæso superasse. Quo nuncio lætus Agathocles cōtinuò Syracusas reuersus, Pœnis locis omnibus superatis, cæsis reiectisque in Africam, totius insulæ imperium abstulit. Tranquillitas diuturna rebus non fuit. Pyrrhus Epirota à Tarentinis aduocatus venit in Italiam, & Romanorum potentia duabus coniunctis ferme cladi bus afflicta, anno ab V. C. 476, traiecit in Siciliam. Agathocle enim Syracusis defuncto, vxoreq; & liberis eius iussu cum thesauris & priuato instrumēto in Aegyptum dilapsis, Carthaginēses insulæ occupandæ studio in Siciliam traicientes nō paucas vrbes occuparunt. Cōtra horum potentiam Pyrrhus à Syracusanis aduocatus, Epiri se & Siciliæ Regē dixit, hostesq; terrestri prælio superauit tamen eos in ora Hispani maritima delectu habito quinque Hispanorum peditum millia, centum quinquaginta equites, funditores septingētos, præsidariosq; Hispaniæ milites, arcibus Hispanorum fidei custodiæq; cōcredit, nauibus in Siciliam auxisse nostri scriptores aiunt quorum virtute addunt Pyrrho in Italiam redire maturanti nauali prælio cōmisso, victoriam de manibus extortam. victum cōstat; in Italiamq; ac deinde in patriā reiectū, Siciliæ imperio tam citò amisso quàm facile quæsierat. sic Iustinus ait. Pyrrhi discessu Syracusani Hieroni remp. cōmendarunt, deinde Ducem cōtra Pœnos, ac demum Regem iusserunt. patre is Hieroclyto natus erat, genus ducenti à Gelone antiquo Siciliæ tyranno, matre impari atq; adeo ancilla. Carthaginēses multas Siciliæ vrbes sub imperium denuo adiunctas validis præsidijs muniebant.

Primum bellum Punicum. Cap. VI.

REBVS ad hunc modum stantibus, nouum repente bellum exarsit: quod Carthaginis fortunas afflixit, penitusq; subuertit. Romanis qui hæctenus Italiæ finibus imperium terminarant, in Siciliam admisis hac occasione. Mamertini à Marte dicti, cum bellicâ gloriam sibi præ cæteris arrogarent, ex ea Italiæ parte quam Cæpaniam dicimus, Messanæ (quæ vrbs freto Siculo imposita & portu tutissimo nobilis est) Agathoclis ætate à ciuibus auxilio aduocati, oppressa libertate & ditio- ne armis propagata, adeo opibus aucti sunt, vt Pyrrhum Epirotam bello laceßere auderent, & Syracusanos iniurijs prouocare minime dubitarent. Verum Hierone Duce ad Longanum fluuium prælio commisso, cæsis atque fugatis plurimis, Mamertini cæteri intra urbem compulsi, cum ægre mœnibus se tuerentur, neque suis viribus fiderent, aliunde auxilium petierunt. pars Carthaginēses asciuit, venientesque quoniam prope erant, vrbe atque oppidis recepit. pars Romam legatos misit, cuius felicitatis, virtutis,

virtutis atq; equitatis ingēs fama ferebatur. Ij dato senatū suorū ciuium man data explicarūt. Plerisq; Patribus iniquū fore videbatur Carthaginēses vnde nulla extaret iniuria bello prouocare. alij expectādum negabant dum Siciliæ accessione aucti traicerēt in Italiam. Re iactata optimum visum est Mamer- tinis opitulari, præsertim cum in antiquo fœdere iam inde à Publicolæ cōsu- latu icto rursusq; & tertium instaurato cautū esset ne se rebus Siculis alteru- tri admiscerēt, quod à Carthaginēnsibus violatum fuisse accusabāt. Missus est auxilio Appius Claudius Cōsul cum cōhortibus aliquot, Olympiadis. 129. an- no primo, qui annus ab V. C. fuit. 490. Ea re Messanæ nunciata Charthagi- nēse præsidium vrbe pulsum à ciuium parte est. Atroci iniuria Pœni irritati fœdere cum Hierone facto Messanam terra mariq; obsident, tum vrbs expu- nandæ studio, tum vt Romanos freti transitu prohiberēt. Verum ij noctis ca- ligine tecti in urbem admisi freto trāsmissis, eruptioneq; facta Hieronem præ- lio superant, & Pœnorum castra capiunt, Siculos qui cladi superauerunt intra Syracusas cōpulsos aliquandiu obsessos tenent, Carthaginēnsibus vrbes & op- pida nō pauca adiungunt, & fortuna penitus aduersa Hieron ab eorū amicitia diuulsus Romanis se adiūxit. At illi noua cōparata instructaq; classē nouisq; delectibus in Hispania, Galliæ ora maritima, atq; Liguria habitis, vt Polybius est auctor, bellum instaurarūt cōtra Romanos diuturnum atq; difficile. cuius successus omnes à nobis vt referantur visum nō est, satis oneris sustinentibus Hispaniæ rerum cōmemoratione, bello intestino atq; atroci hæc ipsa tēpessa- te vexata, cædibus, incendijs, rapinis vastata, vti nestrates historia docent, nul- la neq; locorum neq; nominum designatione. Nam bellum inter Romanos & Carthaginēnses alternante sepe fortuna gerebatur; et prælio nauali quod cō- missum est anno V. C. 502. Romana respublica afflicta est nonaginta, si Eu- sebio creditur, amissis nauibus, Cæcilioq; Metello Imperatore victo fugatoq;. Balears verò à Carthaginēnsium magistratum auctoritate rebellarunt, cæ- sisq; Punicis præsidijs classē, quæ in portu erat, lapidum procella cœgerūt è portu subductam stare in anchoris: & cum furor agrestium hominū non re- mitteret, in patriam migrare. Ad eam tēpessam sedandā virtute & auctori- tate opus erat, Amilcār Barchinus exacta prudētia vir, atq; militari laude cla- rus Dux à senatu eò missus, cum summa diligētia & auctoritati summam mo- ram facilitatem addidisset, & à vi abstineret, totam insulam ad pristinam tra- quillitatem reuocauit. Quo tempore in Tiquadra insula Balearibus proxima, Amilcari natus est Annibal, is qui magnitudine rerum gestarum totū orbem terrarū sui nominis fama cōpleuit. Plinius certe, nisi lectio sit vitiosa, Tiqua- dram Annibalis patriam esse ait. Scriptores nostri matre Hispana natum ad- dunt, atq; Amilcarem belli cōtra Romanos Ducem creatum anno ab V. C. 507: duo Hispanorum millia, & funditores trecentos nauibus abduxisse, Si- cilii imperio, quod amissum erat recuperando. Eæ copiæ Italiæ littoribus tentatis, ad eam Siciliæ partem appulerunt, vbi Panormum vrbs sita est, na- uium statione non incommoda coniuncta, monteque in quem ascensus est difficilis omni ex parte. subiecta duodecim millium quoquo versus planicies præcipua amœnitate prouentuque panditur. Eum montem Amilcār munire

Annibal's pa- tria Tiquadra in se- fuit, Balearis propinqua.

507

atque in eo copias continere, ne vniuersæ dimicationis aleam subire cum vi
 et ore necesse foret: minutis tantum prælijs fatigare, finitima oppida & vrbes
 ad defectionem sollicitare, & maris imperium retinere constituit. Aduersus
 eas molitiones C. Luctatius Consul Roma cum valida classe dimissus Lily-
 bæum venit. A Carthaginensi senatu Amilcaris hortatu noua classis cõparata,
 atque Hannone Duce, Romanorum classi obuiam missa, cum ad manus ad
 Lilybæum ventum esset, victa à Romanis atque profligata est, sexaginta
 nauibus captis, quinquaginta submersis. Cæsorum & captiuorum nume-
 rus, pro numero nauium magnus, tantâ ex eo Carthaginis trepidatio-
 ne, vt continuò de pace agendum iudicarent. paciscendi cura Amilcari de-
 mandata, non minori prudentia Duci ad fortunæ impetus sustinendos, quàm
 ad gerendum bellum virtute diligentiaque. Ducum mutuo colloquio, de cõ-
 ditionibus actum, ac tandem pax facta est his legibus. Pœni copias omnes ex
 Sicilia vicinisque insulis deducunt. Hieroni aut Romanorum cõfederatis
 negocium ne faciunt, neve molestiam exhibent. Duo millia & ducenta Eu-
 boica talenta aliquot pœsionibus penditò mulctæ nomine, & ob eos sumptus
 quos tolerare necesse fuerat. Gratis captiuos reddunt. Has condiciones popu-
 lus Romanus non probauit, nisi Decemviri cum auctoritate mille talenta
 addiderunt summæ pactæ. neque Sicilia solùm, sed etiam alijs insulis quæ Si-
 ciliani inter & Italiam sunt, Pœnos abire iusserunt. Inchoati belli anno. 22.
 qui annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus duodecimus, Hispaniæ infau-
 stus ob aeris siccitatem & terræmotus freqentes, quibus Gadium pars hiatu fa-
 cto defedit mari hausta, ab armis discessum est, pace facta. atque ita discessum
 vt maius quàm quod gesserant agitare in animis bellum omnibus esset per-
 sua sum. Graues condiciones foederis, eoque non amplius cogitabant, quàm ne-
 cesse foret, Pœnos toleraturos.

Amilcar denuo venit in Hispaniam. Cap. VII.

NOVAE excepere calamitates: vt nunquam in vno gradu for-
 tuna resistit. vno tempore in Africa atque Sardinia Punicæ copiarum
 tumultuarum sunt. In Africa quidẽ deducti ex Sicilia milites Coto
 Afro & Sependio Italo Ducibus, cum exhausto superioris belli
 malis ærario stipendia longæ atq; infastæ militiæ negarentur,
 ad sexaginta hominum millia oppidis incensis, atq; vicinis vrbi agris vastatis,
 Carthaginensium animis magnam sollicitudinem iniecerunt. Sardinia exercitus
 eadem de causa rebellas, id facinus nouo scelere cumulauit. Hannonem
 ad eos motus sedandos missum, acerbè exercentem imperium conspiratione
 facta milites in crucem egerunt: & vtriusq; copijs coniunctis eam insulam cõ-
 muni nomine aliquandiu tenuerunt. Dein Sardorum armis pulsus, atque ad
 Romanos confugientes, ita in fidem recepti sunt, vt neque eas copias in
 Sardiniam remitterent, & comparata tamen classe Pœnos ab eius insu-
 læ possessione remouerent. Grauis is dolor genti fuit, tantum virium
 amissa nuper Sicilia & modò erepta Sardinia decessisse. Romani con-
 tra

tra excusabant, in superiori foedere cautum esse vt vtraque insula Pœni absti-
 nerent. Additum blandimentum mitigando dolore vltro Carthaginem nauibus
 missis frumento onustis ad famem leuandam, quam neglectus agrorum
 cultus in tantis motibus pepererat grauissimam. Tamen Amilcar Barchinus
 ei bello creatus Dux, tumultuantes in Africa milites, primum triennij patien-
 tia fregerat, deinde etiam prælio ingenti superarat. Hac victoria Pœnorum
 rep. recreata, atq; ablata Sardinia dolore cõpresso, de Hispania cogitare cõ-
 perunt, longissime à Romanorum ditione imperium proferri posse credentes,
 & maioribus cõmodis reip. vulnera sanari. Amilcar ei prouinciæ cum sum-
 ma potestate præfectus Carthagine soluit, votis prius nũcupatis, & sacrificio
 peracto: ad quod Annibalem nouem natum annos, atq; in Hispaniam secutu-
 rum, à patre Amilcare adhibitum memorant tactis aris eum per ætatem lice-
 ret, conceptis verbis iurasse, hostilem animum in Romanos. Erant præterea
 Amilcari filij tres Annibale minores, Afdrubal, Mago, atq; Hanno. Appulso
 Gadeis, Turdetani qui vno tenore multis annis ex quo in amicitiam Cartha-
 ginensium venerant, fidem coluerat, missa legatione occurrerunt aduentum gra-
 tulantes, copiasque si ex vsu esset, offerentes. Eo præsidio Amilcar non modò
 veterem ditionem in cõtinenti recepit, verum etiã vniuersam Beticam, quã
 vi, quã voluntate sub imperium misit, anno ab Vrbe condita quingentesimo de-
 cimo sexto. Gentem vsq; adeo opulẽtam ea ætate, vt argenteis præsepibus &
 dolijs vterentur, auctore Strabone. Adijciunt classẽ Mediterranei maris litto-
 ribus tentatis, aduerso Ibero flumine coloniam instar arcis reliquisse, quam
 olim Carthaginem veterem dixerunt: hodie Cantæchia esse creditur, igno-
 bile oppidum, & Rhodiensibus militibus cõtributum, à Dertusa vrbe præter
 Occasum & Septentrionem quadraginta millibus passuum in Ilercaonibus sicũ,
 vbi eam coloniam Ptolemæus certe collocauit: haud obscuro argumẽto falli
 eos, qui Carthaginem veterem aut Dertusam ipsam esse putarunt, aut duode-
 cimo ab ea vrbe lapide ad orientem Solem Perellum pagum, vbi parietinæ ex-
 tant veteris structuræ clara vestigia. Sequenti anno ora maritima vniuersa sub
 iugum missa est, vbi Bastetani atq; Contestani secundum maris littus extẽde-
 bantur. Sagunto vicino ad Amilcarem missi legati, de victoria gratulantes, mu-
 neraq; afferentes, seruiendi conditionem quantumuis honestam detrectarunt.
 Ijs benigne dimissis, nobilem urbem opprimedi studio ardẽs, iure vt videretur
 facere, idq; facinus specie honestatis velaret, Turdetanos paulò post subor-
 nauit, vt in eorum agro atq; ditione urbem ponerent, quam Turdetum olim
 nominatam fuisse cõstat. Turulim quidam octoginta passuum millibus remo-
 tam esse arbitrantur, sola ex nominis leui similitudine ducta cõiectura. Ea ex-
 re inter vtranque gentem orta controuersia, Amilcar confidebat opprimẽdæ
 Saguntinorum libertatis nõ defuturam occasionem. Quam illi fraudem odo-
 rati, nihil se commouere, atq; ab armis abstinere constituunt. ad Iberi ostium
 rei bene gestæ lætitia celebrata est Amilcaris filia Himilces & Afdrubalis
 propinqui nuptijs, anno ab Vrbe condita. 521. Legati dimissi ad Gal-
 lorum Principum voluntates tẽtandas, quorum Amilcar amicitia imprimis
 vsui fore confidebat, domita Hispania aduersus Romanos signa conuerrere
 cogitanti,

cogitanti, plerique donis & auro, cuius est gens illa auidiſſima in partes attra-
cti. Arma mox anno ſequenti propius Pyrenæum promota, atque à Dertufæ
finibus ad Rubricati oſtiū littoribus ſubditis, Barcino vrbs de Barchinæ gē-
tis nomine paulò vltra id flumen cōſtituta creditur, alij ad Herculem Libyū,
alij ad Barcionem Cariæ ciuitatem huius vrbs cōditionem ablegati aucto-
res numero & antiquitate potiores redarguunt, Barcionem in colonijs Pu-
nicis numerantes. His rebus intentum Amilcarem, Rhodopemq; & Empo-
rias finitimas vrbes, quoniam eius conatibus potiffimum repugnabāt, ſubiū-
gare parantem, mors oppreſſit. Cum noui motus in Baticam reuocaffent, in
Edetanis magna prouincialium multitudine in armis obuiam facta, in acie
occubuit, nonò circiter anno ex quo in Hispaniam venit. ex hominum milli-
bus amplius quadraginta, quem numerum ſub ſignis habuiſſe memorāt, plus
duabus terijs cēſis, reliqui amiſſo duce fugæ & noctis beneficio in proximas
ciuitates euaserunt. Ad Caſtrum Altum pugnatum fuiſſe Liuius ait.

Asdrubalis res geſta. Cap. VIII.

IOE NORVM arma in Baticam cōuerſa ſunt, Phocæniſumq;
ijs locis coloniam, cuius nomen non proditur, quoniam eos mo-
tus prima concitarat captam ſolo æquarunt. Ita qui funeſto bel-
lo occasionem præbuerunt, ij principes pœnas perſoluere. Car-
thagine Hamilcaris morte nunciata de ſucceſſore ſubrogando deliberatione
ſuſcepta, magna contentio excitata eſt, & Senatus ſententiæ variabant. Tota
enim ciuitate in Edos atq; Barchinos ſciſſa, quæ duæ factiones opibus, gratia,
& auctoritate facile principes erant, Barchini Asdrubalem præferebant. His
Edi non obſcure inuidentes ex ſua gente nouum in Hispaniam præfectum
mitti omni ope cōtendebant. vnde ingentes diuitiæ parabātur. Dum alterca-
tionibus tempus extrahitur, miſſus oppōrtune ex Hispania Annibal amicæ
factionis animos confirmauit, aduerſariorum conatus fregit: atque gratia &
auctoritate effecit, vt imperium Hispaniæ Asdrubali deferretur: cum in ſena-
tum ingreſſus longa atque accurata oratione explicuiſſet patris labores, res
glorioſe geſtas, Hispaniam eius virtute domitam, funeſtum exitum nulla ip-
ſius culpa ſed fortunæ iniquitate cōtractum. Nouas in Hispania conditas vr-
bes, veteres magnis præſidijs teneri. Magnam ſpem eſſe totius prouinciæ po-
riundæ, ſi eodem conſiliorum tenore pergerent remp. administrare. Errare ſi
qui putent, feroces Hispanorum animos viribus ſuperari poſſe. Asdrubalem
ætate eſſe integra, virtutis opinione maxima, non modò bellicis artibus, ſed
etiam eloquentia validū, tractandi Hispanorum animos artificem ſingularem.
In vnum maxime exercitus & ſociorum ſtudia conſpirare. Fasciculum littera-
rum oſtentabat, voluntatis indicem Hispanorum, Ducumque proficiſcenti
datum ad ſenatum. Etiam atque etiam viderent ne mutandis præfectis nobi-
liſſimæ prouinciæ animos alienarent, in eo rerum momento, cuius opibus
aucti nullam deinde potentiam ipſi formidarent. Ea oratione, atque ijs litte-
ris victo ſenatu Hispaniæ imperium Asdrubali decretum eſt anno ab Vrbe
condita

condita. 5 2 4. Quo is circumaecto, rebus in prouincia cōpoſitis, multis Hispa
norū proceribus ſtipatus Carthaginem nauigauit. vbi omnia ad nutū guber-
nare ſperabat: plusq; vnum auctoritatis & potentiae habiturum quam reliqui
magiſtratus. Verū cum nihil procederet eorū quæ cogitarat, populo atq; Se-
nato ab Edorum factione concitato, quaſi re cum Annibale communicata re-
gnū meditaretur in libera ciuitate, in prouinciam reuerſus per otium ea par-
te, qua Conteſtani ad mare fuſi erant, vrbem ædificauit, quam Carthaginem
nouam dixerunt (alterius cōparatione ab Amilcare prope Iberum amnem
conſtitutæ, vt ante dictum eſt) ab ſparti copia, quam ea regio fundit ma-
ximam, Spartariam etiam Carthaginem: portu coniuncto ab omni ven-
torum procella tutiſſimo, propter editos colles, quibus quaſi circino circun-
datus anguſtum aditum habet inſula obiecta ad maiorem ſecuritatem: quam
priſci Herculeam nuncuparunt, Latini à piſcium genere ijs in locis frequen-
tiſſimo Scombrariam. olim murorum amplitudine, ædificiorum elegantia, ci-
uium cultu atque frequentia cum quauis magnarum vrbiū comparanda.
nunc ad paucos incolas redacta, non obſcura veteris amplitudinis veſtigia re-
tinet. Romani ijs rebus cognitis, quæ in Hispania gerebantur, tametſi cupi-
ditate ardebant, eundi obuiam Pœnorum conatibus, ignauiamque ſuam accu-
ſabant: ne initi tamen nuper fœderis ſanctitatem primi violaſſe viderentur,
& quoniam ex vltiori Gallia rumores erant allati, eam gentem vnā cum
citerioribus Gallis in Romani nominis perniciem cōſtituræ: tantisper ſulte-
rare placuit, ac Maſſiliam tantū legationem mitti per ſpeciem occurrēdi
Gallorū conſilij, re vt eorū opera vrbes in ora Hispaniæ Maſſilienſibus ami-
cas in ſedus attraherēt: quod Pœnorum odio facile perfectū eſt. Emporiæ pri-
mum in Indigetibus, qui Laletanis & Ceretanis contermini à Sameroca flu-
uio vſque ad Pyrenæi extremas partes extendebātur, cum Romanis fœdus fe-
cerunt: & per eos Saguntum atque Dianium in partes attractæ: vnde noui at-
que grauiffimi belli inter Carthaginēſes & Romanos nō longo interuallo
materia extitit. Tantæ machinationes Asdrubalem latere nō poterant, neq;
quorſum Romanorum conatus & conſilia ſpectarent. diſſimulare tamen pla-
cuit donec omnia eſſent ad bellum comparata, ſocijs vrbiſus in fide cōfir-
matis, & Annibale per litteras in Hispaniam reuocato (nam eatenus Cartha-
ginē hæſerat, retētus à patribus, quaſi Asdrubalis fidei pignus). ægre ac mul-
tum Hannone Edorum factionis Principe repugnante, qui æquo cum cæte-
ris iure viuere affueſciendum diſputabat, impetratum à Senatu eſt, vt
remitteretur in Hispaniam. eò delatum, ineredibili exercitus atque ſocio-
rum lætitia exceptum continuo Asdrubal ſuum legatum conſtituit, anno ab
Vrbe condita quingentiſimo vigentiſimo octauo. Quo tempore Romani Se-
natus legati venerunt in Hispaniam, & facta Asdrubalem conueniendi
potēſtate, data ipſis mandata explicarunt. Iam dudum Pœnos amicos atque
confœderatos eſſe cœpiſſe Populi Romani. Nuper in Citeriori Hispania
quibuſdam ciuitatibus pacem datam. Ne fœdus cum alterutris inſitam alteris
fraudi eſſet. Quod erat æquiſſimum, Pœni vt in Hispania Ibero flumine di-
tionem terminarent, poſtulare: neque Saguntinorum fines cōtingerent, quā-

uis ultra id flumē positos, neutri alterutrius populi socios iniuria violarent, qui secus fecissent, ab ijs fœderis leges motas fuisse visum iri. Ea legatio cum tantum sibi Romani sumerent, vt in aliena prouincia victoribus præscriberent, magnum pro eo ac debuit dolorem inuisit Carthaginensium animis, tempore tamen cædere rati optimum, dum se penitus ad resistendum compararent. omnia legatis concesserunt, quæcunque senatus nomine postularant, & erat ex Italia nunciatum Gallos vltiores Cisalpinæ Galliæ copijs permixtos atque formidabiles à Romanis fuisse ingenti prælio superatos, cæsis ex hostium copijs quadraginta millibus, atque eius numeri quarta parte capta. Dimissis legatis Asdrubal totum triennium consumpsit ijs rebus comparandis quæ ex vsu belli, quod meditabatur, futura prouidebat animo. Verum conatus eius mors inopinata interceptit, Olympiadis. 139. anno tertio, qui annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus trigessimus secundus, trucidatus est à seruo quodam necem domini ferro vindicante, quem Tagum nomine Asdrubal occiderat summo inter Hispanos loco natum, tanta in seruo vindictæ voluptate, vt cum eum ad aras sacris operantem obruncasset, continuo comprehensus inter exquisita tormenta, membris omnibus excarnificatus, gestientis habitu nullam paulò tristiores vocem emiserit.

Saguntinum bellum. Cap. IX.

MORTVO Asdrubale summa Hispanici imperij Annibali commissa est, vigenti ætati iuueni magnorumque spirituum, vixit sex annos circiter nato, prærogatiuam militarem, fauor plebis & senatus approbatio confirmavit. Multæ inerant virtutes, neque minora in natura vitia, corpus duratum labore, ingens animus: gloriæ appetens, magis quam voluptatum: plurimum audaciæ, consilij plurimum. Has virtutes crudelitas, perfidia, religionis omnis contemptus fœdabat. multitudini iuxta tamen erat ac Principibus carus. Inito magistratu, & sua sponte & Amilcaris casu castigatus, ne eius conatus mors impediret, continuo de bello Romanis inferendo agitare animo cœpit. honesta causa querenda erat. optima visa est sociorum iniurias, quæ à Saguntinis illatæ esse ferebantur, armis vindicare. Id priusquam aperte moliretur, Himilcem sibi Carthagine noua iunxit connubio nuptijsque celeberrimo apparatu factis, ex Milici Regis posteritate virginem, Castulone natam ad fines Bæticæ, non procul Biatia, vbi Cazlonæ villæ veteris amplitudinis obscura tantum vestigia conseruant, præterea Cyrræus Phocæensis, vnde etiam sanguinem deriuabat, Castulonæ matris nomine eam urbem primus condidisse ferebatur. Dos ingens fuit, diuitiæ pares nobilitati: vnde Annibalis potentia multum in Hispania creuit, creuere prouincialium studia. multis præterea locis auri atque argenti secturæ perscrutando effossæ eo res gerente: atque ex eo communi omnes voce Annibalis putei dicti sunt. Prouentum vnus putei, cui Bebelo nomen fuit, argumento licet conijcere liquati defecatiq; argenti in dies singulos reddentis trecenta pondo, hoc est, quantum duo millia ducenti quadraginta

Asdrubalis mors
532
Serui castula

Annibalis in Hispania multum inuenit.

draginta aurei nummi nostrates valoris habent. Initio arma in Carpetanos veria, gentem ferocia & multitudine cæteros eius prouinciæ populos superantem. De causa non liquet. Primi Olcades, vbi nunc Ocania sita est (Sepuanus Olcades ad Iberum ponit) & caput gentis Carteia oppressi, mox alij ad Tagum insigni prælio victi. Quo tempore Saguntinorum intestina dissidia vigeant graue malum. quo procurando eorum rogatu missi Roma legati vtraque factionem hortando terrendoque, & de fontibus aliquot sumpto supplicio motus composuerunt, veriti si diutius aleretur controuersia, vbi vntum esset ad arma, ne victa pars Annibali aditum in urbem patefaceret, vniuersosque is suæ ditionis faceret. Qui ferox successu omnibus citra Iberum populis subiugatis ad bellum Saguntinum conuerso animo, Turdetanis persuadet, vt de finibus Saguntinos lacestant, non de fore sperans ea controuersia orta occasionem opportunam perficiendi, quod cupiebat: belliq; cum Romanis id futurum initium, quò iam dudum totus ferebatur. Cõtrà Saguntini, quòd neque se armis pares fore, & amicitia populi Romani magis quam sua innocentia fidebant, Romam continuo extrudunt legatos. Ij dato senatu madata Patribus explicarunt, hostilia moliri Annibalem, propediemq; sociam fidelemque ciuitatem obsessarum. nisi quid opis in ipsis sit, de sua suorumq; salute actum. Se quidem extrema prius pati paratos esse, quam fidem fallerent: viderent ipsi, ne cunctando socios hosti prodidisse, & vrbi amicæ cultam eximie fidem exitio fuisse videretur. Varijs sententijs agitata in senatu res. Multis bellum continuo decernentibus. vicit sententia lenior, legatosque ad Annibalem mitti placuit. qui adulta iam ætate Carthaginem nouam delati Annibali, senatus Romani verbis denunciant, ne Saguntinis socijs atque confœderatis molestus esse pergat. neve Iberum, vt erat in superiori fœdere cautum, transcendat. si secus faxit, curæ senatui populoque Romano socios amicosque fore. Ad hæc Annibal neque recte, ait, neque pro bono facere Romanos nuper Sagunti de viris primarijs sibi que amicis supplicio sumpto, & nunc dissimulandis iniurijs, quibus Turdetani à Saguntinis violati essent. Tum demum æquum fore Romanis socios tueri, si sibi pari conditione iureque potestas relicta esset, amicos ab iniuria damnoque vindicandi. Hoc respõso dimissis legatis continuo mense Septembri Annibal Romanorum conatus præocupandi studio copias omnes ad centum quinquaginta hominum millia Saguntum deducit Olympiadis centesimæ quadragesimæ primæ anno primo, vti Polybius ait. Ijs copijs vastato agro, & multis circum oppidis direptis, vno modo Dianio conseruato propter loci sanctitatem homo minime religiosus urbem cepit impugnare. Erat Saguntum in Edetanis, tribus à mari millibus passuum, agri fertili gleba, commercij maritimi terrestriq; copijs beata, loci natura arteque munita. Positis castris, ædificatisque operibus, arietem murus tentatur, qua parte in vallem desinebat, minoriq; adeo firmitate. Fefellit opinio. munitior locus erat quam putarant: ciuesq; supremo conatu propugnabant. Annibali ipsi, cum auidius muro succederet, hasta fœmur traiectum, tanta suorum trepidatione, vt opera propemodum omnia & vineæ desererentur. Dum vulnus curatur dies aliquot ab oppugnatione cessatum. Novos interea Saguntini

Excelsus Annibal apud Saguntum

Saguntini legatos Romam mittunt, obtestantur, ne urbem amicam in cruciatum hostibus dedant. Si paululum cunctati fuerint haud dubium interituram demonstrant. Ratione inita paucorum mensium frumentum esse: paulo etiam longius parcendo tolerare posse. Simul locis omnibus maiori cura munitis se ad resistendum comparant. Annibal cum primum ex vulnere conualuit, tribus turribus arietum ictibus & quidquid inter eas muri erat ad terram prostratis, per lapidum stragem & rudera in urbem conatur euadere. Oppidani contra instructa pro ruinis acie, hostium primum impetum sustinent, deinde quoniam praeter spem non vincebantur, loco mouent ex vrbeque reijciunt, tandem in fugam vertunt: atque ita ut Saguntinorum impetum vix castrorum munitione sustinerent. Audacia exitialis fuit. Ferocior factus Annibal, certus nisi vrbe capta non quiescere. Legati denuo Roma missi (nam omnia tentare visum est, prius quam veniretur ad arma) negata Annibalem conueniendi potestate, ut erant iussi, Carthaginem nauigantes de iniurijs in senatu coque sti sunt, dedi Annibalem certe ad supplicium postulantes. eam vnam pacis conditionem esse. Hanno aequa Romanos petere disseruit. Annibalem si nullus posceret, in vltimas terras deportandum videri: ne quietum reip. statum perturbaret. Restitit Barchina factio Annibalis litteris & studio praecipitata. Sic repudiato saniori consilio in hanc sententiam responsum datur. Nulla Annibalis culpa res in eum statum deductas esse. a Saguntinis ortam iniuriam. Inique facere Romanos nouis amicitijs praelatis. Interea Annibal fesso militi pugnis atque operibus paucorum dierum quietem dat. Ex Himilce per eodem dies natus Aspar patrem Annibalem & exercitum laetitia cumulauit. pro eius ortu ludi in castris magno apparatu celebrati, & spectacula varij generis commissa. Saguntini contra de salute solliciti omnia ad defensionem comparare. Vani in conatus fuere. repetita oppugnatione, turrique lignea promota, telorum ex ea multitudine murum propugnatoribus nudatum, quingenti Afri vecribus diruunt nulla calce duratum sed luto, eoque cedentem ictibus. Milites aditu patefacto, praedaeque spe per praecone denuntiata in urbem penetrant. Cedunt Saguntini viribus impares, penitioemque, vrbis partem cum arce subitarij operis muro coniungunt. Res in extremum adductas vna Romani auxilij spes sustentabat. Datum tantisper respirandi spatium Annibalis discessu in Carpetanos & Oretanos, delectus acerbitate ad arma consternatos. Relictus obsidione vrgenda Maharbal Himilconis filius Saguntinorum eruptionibus compressis, & noua vrbis parte capta fecerat operae pretium, cum Annibalis reditu postquam eos motus composuit, miseris spes omnis praecisa est, arcis parte in potestatem redacta. Vna obstinatio, quae in summo periculo consilium non recipit, vana sine viribus sustentabat animos. Saguntinus Halcon clam ex vrbe euadens, suorum misericordia ciuium quos de mentis potestate malorum pondere deductos considerabat, de pace priuam agere coepit: & cum nihil aliud impetraret, quam ut ciues cum vestibus tantum, vrbe relicta, ubi victor constituisset, in ea agri parte nouum oppidum aedificarent, in castris haesit, desperatione ea lege flexuros ciues ad deditio- nem animos. Miseram conditionem, pars maxima morbi est medicinam respuere.

respuere. Alorcus Hispanus, tametsi Annibali militabat, Saguntinis quadam naturae propensione & veteris hospitij memoria fauens, in urbem per ruinas admissus, eas deditiois condiciones pro concione proceribus sumnota multitudine exposuit, iniquas quidem, & graues, sed fortunae iniquitate necessarias. Debere eos non quid amitterent considerare: sed quidquid relinqueretur id in lucro ponere: vitam, libertatem, opes in victoris esse potestate. Alorci oratio magna indignatione plebis & fremitu, quae certatim confluerat cognoscendi auida, audita est. Plerique aurum atque argentum vestemque in forum raptim congestam subdito igne cremarunt: seque cum liberis & coniugibus in eundem rogam iniecerunt, mori obstinantes. Turris diu quassata eodem momento concidens, liberum militi aditum in urbem dedit, flagrantem incendio: quod excitarent sui restinguerent hostes, pari vtrunque infelicitate. Sic naturae iura bellum in contrarium mutat. Saevitum est in ciues, nullo neque aetatis neque sexus discrimine: plerique seruitutis odio hostium ferro vltro obijciebant capita, aut tectis admoto igne eodem peribant incendio. Pauci in potestatem venerunt. ea militum praeda fuit. Praeterea multa vestis Carthaginem missa, multa occupata a militibus. neque enim omnia corrupta erant a ciuibus. Octo menses obsidio tenuit. mense Maio capta vrbs est atque excisa, anno ab Vrbe condita quingentesimo trigesimo sexto, cui alij numero mero annum, quidam biennium detrahunt, certe P. Cornelij & T. Sempronij consulatu.

Initia secundi belli Punici. Cap. X.

AGVNTI excisae fama vno tempore Romae audita est, & qui ad Annibalem fuerant legati, Carthagine redierunt, quanto Patrum & plebis dolore dicere non est necesse. Sera poenitentia suam ipsorum cunctationem accusabant. proditos desertosque socios. Inanis luctus erat, nobilissima vrbe euerfa. quod proximum erat, vindicare constituunt. Tametsi iram adaequabat metus a praevaledo hoste multorum annorum militia duratas copias trahente. Iam superatis Alpibus bello petere Italiam Annibal, & pro menibus adesse, tantumque vim non admouere videbatur. Bellum tamen continuè in Carthaginenses decretum. Coss. Cornelius Hispaniam, Sempronius Africam cum Sicilia sortiti sunt. Romae atque tota Italia delectus habitus. Iuvenes ad signa vocati. inutilis bello turba, in quibus nihil praeterea opis erat, in preces & supplicationes versi per omnia vrbis templa votis & victimis fatigare deos. His rebus comparatis, instructaque classe, quinque legatos praemitti Carthaginem placuit, rogatum publica ne an priuata auctoritate Saguntum esset excisa. Legationis princeps Q. Fabius, dato Carthagine senatu, mandata suae vrbs exposuit. Illi non de auctoritate quaerendum dicere, sed de belli conditione, iure an iniuria illatum esset. In antiquo cum Luctatio foedere nullam de Saguntinis esse mentionem. Ab Asdrubale condiciones datas non magis reliquos astringere, quam Luctatij foedus Romanum senatum: cuius leges pro voluntate mutarat, peioresque;

peioresque ea excusatione fecerant. Tempus altercationibus ducebatur, nullo competenti responso. Romanus veste in sinum contracta pacem, inquit, & bellum portamus. vtrum mauultis eligite. Respondentibus daret quod vellet, explicato sinu bellum dare dixit. Inde vt erant iussi Romani legati in Hispaniam nauigantes Bargusios in extrema Hispania atq; in Ceretanis facile contra Pœnos impulerunt. à Volcianis verò, quos vicina loca tenuisse arbitror (alij in Celtiberis ponunt, quo loco Villadolce sita est, non procul ab ortu Guerbæ fluminis, oppidum veteribus monumentis Volcem dictum) repulsam tulerunt addita verborum contumelia, quasi proditis Saguntinis, novos socios aucuparētur: nomen magis ad præsidium sociorum quam vires afferre soliti. Eo responso vulgato pari libertate ab omnibus ciuitatibus repulsi, in Galliam Narbonensem profecti in gentis concilio ne Annibali, quem arma expedire in Italiam constabat, per suos fines transitum darent, Romani senatus verbis postularunt, magno Gallorum risu, stultum iudicantium alieno cōmodo arbitrioque grauissimum bellum in suos fines attrahere. Pœnorum donis præoccupati erant: à Romanis neque acceperant quidquam, neque expectabant. Sic nullo operæ pretio factō per Massiliam Romam redierunt. Interea Annibal in nouum bellum intentus, copijs in hyberna dimissis, factaque qui cupereat suos inuisendi potestate, modò ad prima veris signa Carthaginæ noua præsto essent: ipse Gadeis, quasi in Herculis templo nuncupaturus vota procuraturus sacra, profectus est. Sacrificio peractō, atque vxore & filio abs se dimissis, aut in Africanam, aut vt alij suspicantur, Castulonem, tredecim millia & octingentos cetratos ex Hispania pedites Carthaginem misit, Baleares octingentos, mille & quingētos equites, vt obsidum loco essent, & procul à patria maiore virtute fideque operam reip. nauaturos cōfidebat. Eadem classe vndecim Afrorum millia in Hispaniam abducta. quo præsidio octingentis insuper additis Liguribus Asdrubalem fratrem iussit Hispaniam tueri. Addita classis idonea ad maris imperium retinendum. Obsides præterea quos ciuitatibus imperauit iuuentutis principes, in Sagunti arce Bostari custodiendos reliquit. Ipse cum robore exercitus, in quo nonaginta peditum millia ex varijs gentibus erant, duodecim millia equites (Polybius multo minorem numerum ponit) iter ingressus, vbi ad Iberi ripam castra posuisset, noctu de belli euentu sollicitus, videre sibi visus est per quietem, iuuenem augusta specie, qui se ab dijs ducem in Italiam missum diceret. sequeretur proinde, neque oculos retro referret. eum nihilominus cōuersa facie serpentem vidisse obuia cuncta subuertentem, & nimbi procellam subsecutam. Roganti ecquid ea portenderent, desineret respondisse fatōrum arcana perscrutari, sequereturq; quā viam pandebant numina. Ibero trāsmissō Annibal Andubale gratia, copijs & auctoritate ijs in locis inter Hispanos Principe sibi conciliato, atque Hannone cum iusto præsidio totiusque exercitus impedimētis, quo expeditius esset iter, in eo tractu relicto, in Pyrenæi saltus iugis tria Carpetanorum millia tam longinquæ militiæ pœnitentia signa deserentes, ne ijs cogēdis supplicio cæteri irritarētur, eos septemq; alia Hispanorū millia, qui inuiti sequi videbantur, sponte dimisit. Quo factō nominis auctoritatem sanciu

sanciuit, quasi dimissis sponte omnibus, & reliqui exercitus metus mitigatus, eo exemplo confidentium militiam, quam sponte suscepissent, cum vellet posituros. Mox transceso Pyrenæo, atque Gallis, qui arma corripuerāt, fœdere deuinctis, opera Ciuisimari & Mænicati, qui inter Gallos summum gratiæ & auctoritatis locum obtinebant, Rhodano traiccto, Volcisq; victis, eius fluminis ripas vtrinq; incolentibus, ad Alpiū radices castra promouit. Fuit hic annus Hispaniæ vt frugum copia lætus, sic morbis & pestis contagione grauis. magni terræmotus extitere. mare identidem tempestatibus sæuijt. in cælo concurrentium acierum species visæ cum nubium fragore, ad indicium calamitatum, quibus hoc bellum orbem terrarum implicuit.

Annibalis transitus in Italiam. Cap. XI.

M V L T A ex ijs quæ sequuntur, externa sunt: sed nisi ijs explicatis, quæ in Hispania contigerunt, cognosci vix possent. Dabit lector veniam accommodatam priorum vestigia obseruantibus, maiori breuitati. Ergo P. Cornelius Consul, cui sorte obuennisse Hispaniam dictum est, mari profectus ad impediedum hostium iter, positus ad Rhodani ostium castris, ad rei bene gerendæ occasionem excubabat: cum trecenti equites Romani quingentos Numidas (nam erant ab vtraque parte speculatum missi) forte obuios factos, tumultuaria in pugna vicerunt. Lætus Consul omine, quoniam prima bene successerant, ex ijs coniectans de summa, cupidusque vniuerso prælio decernendi, motis castris ad Rhodani & Araris confluentes, triduo postquam hostis inde discesserat, in vacua Pœnorum castra peruenit. Iter hostium consequi non sperabat: vnde discesserat rediens Cn. Scipione fratre cum robore exercitus & longarum nauium classe, ad retandam Hispaniam, tuendosque in ea socios ablegato, cum paucis ipse Genuam mari repetijt, nouum in Italia exercitum haud desore ratus aduersus Annibalem. Qui per Allobroges Taurinas Alpes ægre quam uis superauit quindecim dierum spatio: ac in Italiam copias induxit viginti peditum millia, sex equitum, vt quidam aunt. Alij centum millia pedites, equites viginti millia duxisse cōfirmant. Punicis certe copijs par Romanus non erat, tyrone plurimum milite, vti ex subitario delectu. Ita ad Ticinum amnem facta pugna Consul pro victo in castra compulsus proxima nocte fugæ persimili profectioe Placentiam abiit, maiori mœnium quàm virium fiducia, in pugna grauer sauciatus. Collega Sempronius meliori partium fortuna in Sicilia res gerebat, vna & altera Punicis classibus victis. Eo inde aduersus Annibalem reuocato ad Trebiam amnem maior quidē clades illata Romanis est. Ijs in locis Annibal hyeme transacta Sempronio Cos. ad comitia in Urbem profecto, vix dum aperiente sese vere anni ab Vrbe condita quingentesimi trigesimi septimi, in Hetruriæ aditu coorta atq; in Apennini trāsitu sæua procella, & frigorū inelēmētia multos suorum amisit. Ad Placentiam, cum re necessaria retro redijisset, Sempronioq; in castra reuerso creatis Coss. Cn. Seruilio & C. Flaminiō, denuo collata signa sunt. Acre & anceps prælium

Annibalis exercitus in Italia.

prælium fuit. pugnantibus nox diremit: exæquataque clade Pœnus in Lygu-
res abiit, amissa magna exercitus parte.

Gesta per idem tempus in Hispania. Cap. XII.

INTEREA Cn. Scipio Emporias classe delatus, à Lacetanis
exorsus omnem eam Hispaniæ oram à Veneris promotorio ad
Iberi ostia secundum mare Romano nomini adiunxit, Pœnorū
odio libenter foedus imperiumque mutantem. Classis Romana
ad Tarracōnem nempe in Salū portu (Solorium Rufus Festus 10
vocat) quarto ab ea vrbe ad Occasum lapide hyemauit. deinde cum Han-
none ei oræ ab Annibale præfecto signa collata in Ilergetibus ad Cyssum:
quod hodie quidam Sissum, alij Saidi ijs in locis nota oppida esse suspican-
tur. victoria penes Romanos stetit, sex Pœnorum millibus cæsis, duobus ca-
ptis. Hanno ipse venit in potestatem, & Andubal Hispanus, quem rebus Car-
thaginensium fauere dictum est, tot vulneribus debilitatus vt intra paucos
dies expirarit. Asdrubal, qui auxilio fuerat Carthagine noua ab Hannone
aduocatus, cum traiecto Ibero aduersi prælij nuncium accepisset, flexo ad
mare itinere multos nauales socios Romanorum, promiscuamq; hominum
turbam inopinato aduentu oppressit. parique celeritate rursus Ibero trans- 20
misso Ducis Romani metu, qui ad eius rei famam accurrere nunciabatur, in-
columnes copias octo millia pedites, equites mille, in tuta loca reduxit. Gne-
ius continuo Emporij, quo fugato Asdrubale discesserat, in Ilergetes redire
compulsus est, quoniam ab eius discessu ad Pœnos defecisse contempto Ro-
mano foedere, imperioq;, erat nunciatum. Modica vindicta fuit. Athanagia
vrbe, quæ princeps rebellionem fecerat, deditioem faciente pecunia mul-
tatos, & maiori obsidum numero imperato, vniuersos conseruauit. Inde in
Accitanios promotæ castra. ij prope Iberum incolētes in Pœnorum fide ma-
nebant (alij Ausetanos scribunt, qui ad Pyrenæi radices, vbi nunc Gerunda
est, habitabant) sane Acete gentis eius vrbe primaria obsessa Lacetani auxi- 30
lio superuenientes, noctuque in vrbe irrumpere conantes, excepti insidijs,
ad duodecim millia trucidati sunt, cæteri fuga dilapsi. Obsessi omni auxilio-
rum spe deposita, atq; vrbe Principe Amulito ad Asdrubalem occulte pro-
fecto, trigelimo obsidionis die deditioem necessariò fecerunt. argenti talen-
ta viginti multæ nomine imperata victis. copiæ Tarracōnem in hyberna
reductæ. Hispanorum auxilia domos dimissa. Multa per eos dies in Hispan-
nia, Italia, atque Africa ostenta visa. quibus procurandis maiores hostiæ ma-
tata à Carthaginensibus præsertim, feruntur: prorsus vt more è Phenicia
translato, qui lōgo tempore fuerat intermissus, Principum filijs iugulatis Sa-
turni numen placandum censerent, in eius belli euentu, fortunarum atq; cō 40
munis salutis discrimen verti considerantes. atq; in cæteris Asparem Anni-
balis filium senatus iudicio neci destinatū aiunt, quasi emineret inter alios.
ca paternis meritis gratia habita. An hæ fabulæ potius sunt, ad lectore oble-
ctandum varietate, a nostris historicis confictæ? Addunt patre intercedente
puerum

3. pag. 60.

puerum euasisse, sui capitis periculo bellum administrare malle dictitante,
quàm filij profundendo sanguine patrijs religionibus obsecundare.

Pugna ad Trasimenum. Cap. XIII.

HYEME exacta, atq; in Liguribus exercitu recreato auctoq;, Apēni-
ni iuga Annibal superauit, meliori aliquatò quàm antea conatu,
In eo itinere restagnatis Arni paludibus transmittendis alterum
oculum amisit, deformata facie maiori terrori futurus. multi ho-
10 mines, & iumenta, Elephantiq; ferme omnes perierunt. Ad Trasimenum per-
uētum, lacum in ea Hetruria parte nobilem, vbi Cortona vrbs sita est, nō pro-
cul vrbe Perusio, vnde lacui nomē nostra ætate. Ijs in locis lacessenda C. Fla-
minij temeritate in exitium præcipitantis agrum omnem Cortonam inter
& lacum vastat, atque in aperto castra ponit. retro vicinum montem Balea-
res & leuem armaturam in insidijs, ad angustias equitatum, quas montes &
lacus efficiunt. Ea arte à tergo atq; à latere circumuenti Romani, qui Ducis
furore, cæci in hostem ferebantur, quasi indagine inclusi nulla difficultate vi-
cti sunt. quindecim millia ex Romano exercitu cecidere, pari captiuorum
numero: cecidit & Consul ipse hastili traiectus. Cæsi mōx in Umbria ab
20 Annibale quatuor millia equites, qui vicisse Pœnos ignorātes, securiq; in ca-
stra Romana ibant, misi à Cn. Seruilio collega auxiliū. Sub hæc Spoletum
Romanorum colonia tentata, cum expugnari non posset, signa in Picenos
conuersa, atque eorum agris omni iniuria vexatis, Annibal per Marfos, Mar-
rucinos, Pelignosque in Apuliam irrumpens circa Arpos & Luceriam sub-
stitit. Tantis acceptis Romæ exiguo tempore cladibus, maiori metu vrgēte,
ad illud extremum decurritur. Dictator creatur cum summa & maxima de-
cernēdi potestate extraordinaria, Q. Fabius Maximus, M. Rufo Minutio ma-
gistro equitum. Libri Sibyllini cōsultri, atq; ex ijs ver sacrum Romæ votum.
Propter ærarij inopiam ex singulis assibus, qui antè librales erant, sex facti
30 valore retento, qui sextantarij sunt dicti. Naues missæ per idem tempus in
Hispaniam ad Cneium commeatu onustæ, ad Cossanum portum à classe Car-
thaginensi interceptæ erant. noua ergo classe ad tutandam Italiæ oram cō-
parata, nouisq; contra Annibalem copijs conscriptis, Dictator in Apuliam
profectus cunctando, neq; totius dimicationis vsquam facta copia, hostis fe-
rociam debilitare cœpit, & reip. vulnera aliqua ex parte sanare. Tamen nō
illi magis contra hostem pugnandum erat, quàm contra Minutij temerita-
tem, militum audaciam, nominisq; infamiam: quæ res fortissimos sæpe viros
in præceptis egit, Dictatoris cunctationem cunctis accusantibus ignauitæ af-
ficto nomine. In Hispania Asdrubal Himilcone cum classe valida præmis-
40 so ad eam Hispaniæ oram tentandam, quæ in Romanorum fide erat, terra
ipse copias duxit viginti militum millia. Cneius terrestribus copijs inferior
retinendi maris imperij studio, cum triginta nauium classe Tarracōne pro-
fectus in ostio Iberi classem Punicam nactus militibus vacuum (securi ij
in terra erant) oppressit. Viginti quinque naues in ipsius oculis Ducis
E captæ.

asses librales
sextantarij

captæ. reliquæ quæ submersæ, quæ ad littus eiectæ. parique celeritate naues onerariæ quatuordecim interceptæ sunt in mari: quæ remittente vento cursum aliarum adæquare non potuerant. Eodem victoriæ cursu Honosca vrbs vi expugnata direptaque est. Carthaginis vicinus ager vastatus, & suburbana ædificia incendio deformata. Asdrubal Gadeis vsque Romanæ classis vestigia subsecutus incendiis Hispaniæ atque vastitatis deformis vbique testis visebatur nullo præsidio. Secundum eam victoriam Ebusus insula tentata à Romana classe: atque populi amplius centum viginti in fidem accepti: in his Celtiberi gens valida cum primis & lata. nam in horum finibus Segobriga, Bilbilis, & Medina Celina erant: ad hæc Vrcesia, Concha, Opra, Agreda, Numantia, vrbes & oppida regionibus vsque adeo disiuncta, ipsaq; adeo Gauni montis fastigia. Harum Cneius gentium accessione formidabilis, terrestribus copijs ad saltum vsq; Castulonensem armis penetrauit. eundem nullo magno opere preterito facto, citra Iberum in motus reuocarunt, quos Mandonio auctore, summo in Ilergeribus loco, inter suos ante Principe, concitari nunciabatur. vnde maiori mole bellum coortum est, Asdrubale à factiosis aduocato. Tametsi missa Romanorum manu multi è seditiosorum numero sublati erant: & Celtiberi Cneij litteris sollicitati, cum facta suorum manu in Punica ditone tres vrbes occupassent, retro redire Asdrubalem compulerunt, noui periculi propulsandi necessitate. Ventum vtrinque ad manus. quindecim milia è Punico exercitu à Celtiberis trucidata sunt duobus prælijs, autumnus in hyemem præcipiti, quem præcipua fertilitas & bonorum omnium copia celebrem reddidit in Hispania.

P. Scipio venit in Hispaniam. Cap. XIII.

STATUS rerum erat cum Cn. Scipio datis ad senatum litteris, militem in supplementum & commeatum quantum maxime possent mitti postulauit. A Equa Patribus petere visus est. Cornelius Scipio prorogato post consulatum imperio ad fratrem destinatur initio sequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus trigessimus octauus, cum triginta longis nauibus, octo millibus militum, magnoque commeatu, Tarraconis portum tenuit, exæquato cum fratre imperio bellum administraturus. In consilio inter se communicato, exulum Saguntinorum rogatu, cum in patriam redire, & iniurias vindicare cuperent, Saguntum copias promouent. In ea vrbe Hispanorum obsides modico præsidio à Bostare præfecto tenebantur. Ea res Hispanorum plerasque ciuitates morabatur: ne defectionis ad Romanos culpam suorum capitibus luerent. Acedux nobili loco Sagunti natus, ad Romanos propensus & insigni aliquo officio satagens eorum promereri gratiam, præfecto clam conuento persuadet, uti obsides redderet Hispanis. nulla re magis quam fide hominum studia excitari. Id cum Bostari homini minime malo esset persuasum, obsides reducendi cura desumpta, Acedux monitis prius Romanis de media nocte profectus, in eorum induxit castra. sic per eos cognatis redditibus, magnam Romanis

manis ab ijs populis beneuolentiam adiungere. Orta ex his rebus lætitia ne Romanis sincera esset Cannensis cladis fama effecit. peracto enim Cn. Seruiliij consulatu, noui Coss. creati, L. A. Emilius ex nobilitate, è plebe nouo exemplo Terentius Varro, cuius importunitate tanta clades accepta est. Diuiso inter collegas imperio, ita ut alternis diebus imperarent, A. Emilio detractante certamen, Varro quo die imperij summa penes ipsum erat, configere non dubitauit, collega prosequente, magis ne defuisse reipublicæ videretur, quam quod consilium probaret. Ad Cannas Apuliæ urbem ad oram Superi maris, vbi vtraque castra erant, pugnatum. prælium atrox sæuumque fuit. quadraginta duo millia peditum è Romano exercitu strata sunt, equites tria millia. cecidit & Consul A. Emilius, repudiato qui ad fugam offerebatur equo. capta duodecim millia capitum. Annulorum modios tres cum dimidio Mago Annibalis frater Carthaginem legatus de victoria detulit, ostentauitque in senatu, ad indicium, quam multi ex nobilitate, quæ sola annulis aureis utebatur, in ea pugna periissent. Post eam cladem tanta Romæ trepidatio fuit, ut iuuenes primarij de Italia deserenda deliberarent. Ne Romanum imperium penitus concideret, modica temporis mora factum est, omnino Italiæ vrbes non paucae eius cladis fama ab amicitia populi Romani abductæ. multæ retentæ in Hispania ne foedus cum Romanis maturarent. nam noui motus ne existerent Scipionum prudentia factum est. Quo tempore eorum diligentia atque auctoritate Tarraco quidem in Hispania ædificijs atque mœnibus amplificata, coloniæ Romanæ iure donata est. Carthagine autem quamuis Hannone multum repugnante atque in eo rerum momento nouo foedere vincendos Romanos in senatu disputante, placuit Annibalem atque Asdrubalem pecunia, classe, & supplemento, prout ipsi expetierant iuuare. magnis delectibus Afrorum atque Numidarum millia quadraginta conscripta, atque ex eo numero continuo ad Asdrubalem, qua parte resp. magis laborabat, quatuor millia pedites missi, equites quingenti. Horum Ducij Magoni cura data, nouas & maiores copias conscribendi in Hispania peditum, equitumque, ad retinendum extendendumque in ea prouincia imperium.

Asdrubal Italia aditu prohibetur. Cap. XV.

MOEBANT VR in extrema Hispania Tartessij, ferox hominum genus Duce Galbo Asenaq; vrbe capta, vbi Pœnorum commeatus & frumentum erat. Ijs Asdrubal motibus compressis, litteris Carthagine missis, continuo in Italiam maturare iussus est Annibali fratri supplementum allaturus. Graue id mandatum fuit, multorumque animos in Hispania ad Romanos auertit. sed re necessaria compulsus, accepto successore Bomilcaris filio Himilcone, eoque prouinciæ arcana edocto, & rationem belli in posterum administrandi, magnis denuo delectibus tota prouincia habitis, & pecunia maxima in stipendium imperata, signa versus Iberum mouit, anno ab Vrbe condita quingentesimo trigesimo nono. Scipiones de patriæ periculo solliciti, si Asdrubal in Italiam

Clades Cannensis

peruenisset, ne à duobus exercitibus opprimeretur, ab Annibale toties victa, Punicæ ditionis oppidis impugnandis ab Italiæ cogitatione aut auertere penitus aut morari constituit. Urbem à propinquo fluuio Iberiam dictam tentare visum est. Asdrubal contra ea prius vrbe munita, alteram urbem Romanis addictam ijs in locis circumfedit. Accurrunt Romani Duces, Iberiæ obfatione soluta. Castra castris collata primum, deinde leuibus vtrinque prælijs dimicatum, postremo totius dimicationis signo proposito totis viribus & copijs cõcursum est. Non de Hispaniæ modo possessione, sed de Italiæ orbisq; imperio certamen erat. Romani non secus ac si pro mœnibus ipsisq; vrbis Romæ portis acriter pugnantes vicere hostes. Fugæ initium ab ijs Hispanis factũ, qui intimis sensibus à Pœnis auersi, inuiti eorum signa sequebantur, longinquæ expeditionis odio, & ad Romanos propensi. Pœni Africq; tanto præsidio nudati, cæsi profligatiq; sunt. equitatu elephantosq; fuga seruauit. Ipse Asdrubal cum paucis Carthaginem nouam euasit. Ea res ex Scipionum litteris Romæ nunciata, nõ tam victoria læta fuit, quàm Asdrubalis in Italiam impedito tráfitu. Grauis is annus Hispaniæ extitit, tum annonæ difficultate, tum pestis lue, quæ multos mortales extinxit, Himilcemq; vxorẽ Annibalis & filium Castulone. sic affirmat. Ea causa Romani Patres ad Hispaniensem exercitum commeatum misere, mutuo à mercatoribus pecunia sumpta, propter inopiam ærarij, & quia aduersus Philippum Macedonem, qui icto cum Annibale fœdere, Italiam appetere nunciabatur, noua classis erat comparanda. Mago ea classẽ, quam in Italiã instructã habebat, Asdrubalis periculo nunciato, iussu senatus Carthagine soluens, atq; in Hispaniam perlatus, sexaginta longas naues & duodecim millia milites intulit in portum Carthaginis nouæ, vbi Himilco naues eas etiam cõtinebat, cum quibus paulo ante ipse venerat in Hispaniam. Magonis aduentu magna animorum cõmutatio facta est. Quibus victis, vix erat relictum vbi consisterent in Hispania, ij de reparãdo bello cogitare ceperunt. Illiturgim eorũ antea ditionis, & nunc ciuium defectio ne alienatam ducunt, & trinis castris obsessam impugnant. Sexaginta hominum millia sub signis erant. Eo Scipiones cum sedecim millibus auxilio profecti, carris atq; iumentis frumento onustis in urbem inuectis, Pœnos ne quicquam prohibere conatos, ingenti prælio superarunt: non Asdrubalem modo, sed Magonem, Himilconemq; ex proprijs castris ad certamen accurretes. Cædes maior quàm pro victorum numero fuit. tria millia equitũ capta, mille equi in castris reperi, Elephanti quinque trucidati. Incibilim oppidum viginti septem passuum millibus à Dertusa ad Occasum Pœni Duces reparatis viribus expugnare parabant. Eo loco nouo prælio factõ, tria millia è Punico exercitu cæsa sunt, pari captiuorum numero: cecidit Himilco Dux præstanti virtute, fama q;. Incibilim hoc tempore quidam esse arbitrãtur Cheluum oppidum in Valentini regni agro. Illiturgim Andugarum in Bætica, aut Liotor non procul Alcarasso vrbe. Sed regionum historiam conquirere non minus quàm factorum difficile est, cæca vsq; adeo Hispaniæ antiquitate. Hæc autumno contigerunt, quo ex Italia nuncius Romanorum lætitiã vehementer auxit: Annibalem Capuæ delitijs per hyemem exercitu cõseruato, dum

dum Nolam finitimam obsidione premit, acie à M. Marcello victum atq; in Apuliam reiectum. Duo Hispanorum millia desertis Punicis castris ad Romanos transiisse, magnis sollicitationibus sollicitatos. In Sardinia Asdrubalem Caluum, qui cum valida classe ex Africa mittebatur in Italiam, & Arsi-coræ viri inter insulanos principis promissis in spem venerat eius insulæ occupandæ, à T. Manlio Torquato ad Galarim prælio victum captumq; cæsis multis tum Pœnis tum Sardis, qui Pœnis militabant. Simul ex Sicilia cognitum Hieroni Regi defuncto Hieronymum eius nepotem diuersissimis moribus, Syracusis in regno successisse. Scipiones bona ex ijs rebus spe pleni, certiq; arma repetere cum primum per anni tẽpus licuisset, copijs in hyberna dimissis, ipsi Tarracõne hyemare cõstituunt. Quo tempore eius vrbis murum fuisse perfectum in veteri lapide incisæ litteræ declarabãt, qui lapis Alfonsi Regis Castellæ eõ nomine. X I. ætate extabat, vt eius historia testatur. Tarraco in planicie modica sita est, quæ in mollis atq; rotundi collis fastigio se pandit; mari subiecto ad lapidis iactum, ascensu ad Ortum arduo, propter continentes rupes. Ad Occasum planicies præcipua amœnitate & prouentu cõsternitur quadraginta amplius millibus passuum, olea, vite, malis medicis consita, pecore abundans & frumenti ferax, quantum ciuibus alẽdis fit satis: modico interfluente flumine vno ab vrbe milliari (Francolinum vulgò vocant, veteres Thulcim). Eius aquæ ad macerandum linum & canapim, quarum rerum magnus prouentus est, magis quàm ad potum aptæ sunt. vna enim aquæ dulcis penuria olim ea vrbs cum laboraret, post Scipiones, Romani opere Romano aquæ ductu magna altitudine exædificato, Garæ fluminis partem decem & sex passuum millibus in urbem deriuarant. Eo porro bellorum iniuria salutis anno ducetesimo sexagesimo sexto, corrupto, puteus auorum memoria effossus altissimè, aquæ dulcis copiam suppeditat, ciuibus, qui nostra ætate septingentas circiter familias efficiunt, murorum vniuerso ambitu duarum millium non amplius capaci.

Pœni passim in Hispania caduntur. Cap. XVI.

IX hyeme circumacta anni ab Vrbe condita quingentesimi quadragesimi, Mago & Asdrubal fratres magnum Hispanorum exercitum comparant, educuntq; tempestiue Carthagine, (spe Vltioris Hispaniæ, quæ magna ex parte Romanorum facta erat, armis recuperandæ. His conatibus P. Scipio obuiam eundem iudicans, Ibero transmisso in Vectones penetrat: & ad Castrum Altum nobile oppidum, Amilcaris cæde Pœnis infaustum, castra ponit. vnde amissis duobus Romanorum millibus, qui à circumfusis vndiq; hostibus intercepti trucidatiq; erãt, maioris cladis metu, copijs in pacata loca reductis, in Victoriz môte (hic hodie Mõcia esse creditur, vltra Iberum aliquot millibus passuum ad mare) castra posuit muniuitq;. Eo diuersis itineribus atq; animis tum Cneius auxilio cum omnibus copijs, tum Asdrubal Gisgonis filius. ad impugnandum venerunt. Erat is paulo ante ex Africa missus cum quinque millibus mi-

litum supplementi causa, summo Carthagine loco natus, magnis opibus, Bar-
 chinos fratres cognatione attingens: eoq; cum copiarum parte, tertius bellū
 administrare per vicina Ibero loca cœperat. Erant vtraque castra ultra Ibe-
 rum, modico interuallo distātia. P. Scipio speculatum progressus circumfusa
 hostium multitudine periculo proximus fratris superuentu seruat, haud vl-
 lo maiore operæ pretio. Vtrosq; Castulonensium defectio in vltiorem Hispaniā
 auertit. Ea vrbs Carthagine odio, grauiq; eius gētis imperio fessa, pulso Car-
 thaginensi præsidio rebellarat aperte plures voto. Pœni ne mora cresceret
 malum, Illiturgim obsident, Castulonensis defectionis auctorem præcipuam
 vindicaturi supplicio. Cneius ad ferendam operam cum expedita legione pro-
 10 fectus inter bina hostium castra magna cæde facta, in urbem penetrat. sequē-
 ti mox & tertia luce eruptione facta, duo hostium millia cædit, capta tria mil-
 lia, cum militibus signis tredecim. Maiorem alij numerum ponūt, vitiatis,
 vt creditur, numeris. Omnino Pœni obsidione soluta, rursus à Bigerra in Ba-
 steranis, quam circumfidere parabant, hostium superuētū repulsi, ad Aurigim
 (hæc hodie Giennium est, aut Ariona) totius dimicationis aleam subeuntes
 denuò victi sunt, cum quatuor horis certamen sustinissent. cæsa quinq; Pœ-
 norum millia: capta tria: elephanti triginta confossi: relata signa mili-
 taria quinquaginta. Cneius suorum aliquāto numero amisso, & ipse fœmore
 hasta traiecto, lectica hostem persecutus, ad Mundam non alio quam antea
 20 euentu pugnavit, minor dimidio cædes fuit, hostem sylvæ mōtesq; vicini te-
 xerūt. Livijs pugna ad Aurigim postremo loco ponit, & ad Mundam Cneio
 vulnus inflictum ait. Nobis locorum situs & aliorum scriptorum auctoritas
 potior fuit. Tot incōmodis re Punicæ afflicta in Hispania quidem, nihil vt
 esse in calamitate residui videretur, Mago in Galliam mittitur Mœnicato &
 Ciuismaro, quos Regulos cum Annibale amicitia iunxisse supra mōstratum
 est, ad iungendas vires, ferendamq; operam sollicitandis. Parent illi: nouem Gal-
 lorum millia nauibus Carthaginem nouam deduxere. In ea vrbe Asdrubal
 bello reparando intentus erat. Cneius successu lætus, haud minori cura hye-
 30 mem in Bætica consumperat. Anni eius initio, qui fuit ab V. C. quingentesi-
 mus quadragesimus primus, productis vtrinq; copijs in Bætica pugnatū est,
 eisdem quibus ante animis, maiori aliquāto cæde. octo millia è Punico exer-
 citu occisa, ac ferme è Gallorum numero omnes. Duces etiam Mœnicatus &
 Ciuismarus, cum ostentandæ virtutis cupidi auidissime, & vt est gentis inge-
 nium, magna alacritate pugnarent, fortiter occubuerunt. Secundū eam victo-
 riam Saguntum vi expugnatum est à Romanis, sexto omnino anno ex quo in
 Pœnorum potestatem venerat. Exules Saguntini, qui cladi patriæ supersue-
 rant, tandem restituti in auitos lares sunt. Turdetum excisa susceptæ calami-
 tatis princeps causa: eorum etiā agri Sagunto contributi: vt esset malorum
 aliqua cōpensatio. Ipsi Turdetani sub corona venditi doloris iniuriæq; vin-
 40 dicta leuamen. Quo tēpore ex Italia nunciabatur, Arpis Apuliæ vrbe, quæ
 post Cannensem cladem à Romanis defecerat, Q. Fabij virtute expugnata,
 Hispanos mille eius vrbs præsidarios milites magnis promissis inuitatos
 transisse ad Romanos. Ex ea re Patres Romæ de summa belli sperantes ho-
 stes

stes euertere posse, Scipionibus per litteras mādant, vti procures aliquot Hispa-
 norum primoquoq; tēpore mittant in Italiam: per quos reliquos Hispanos
 ab Annibalis castris, hoc est, robur hostilis exercitus subducere cogitabant.

Novum bellum excitatur in Africa. Cap. XVII.

PER idem tēpus in Africa bellum hac occasione exarsit. Asdru-
 bal Gisgonis filius, viro maturam filiam Sophonisbam reliquerat
 Carthagine. Huius quoniā eximie animi & corporis dotes erāt,
 10 nuptias Syphax Numidarum Rex ambiens, cum Patres Asdruba-
 lis parentis absentiam excusassent, quod res erat repulsam interpretatus bel-
 lo iniuriam persequi cogitabat. Sedes regni Siga fuit exaduersum Malacæ
 posita in ora Africa, imperium Tingi atq; Oceano ad Occasum, ad Ortum
 Carthaginensium ditione terminabat, Galæ tantum regno interiecto cum
 quo sæpe de finibus belli fortuna alternante certabat. Galæ Masinissa filius
 erat, præstanti indole iuuenis, & ad res maximas obeundas corporis & animi
 virtute pari. In hunc Syphax primū arma vertere parabat, Pœnorum ami-
 citia magis quam suis viribus propter ditionis angustias fretum, iniuriæ op-
 20 portunum Pœnis gemino bello impeditis Italico atq; Hispanico. Hæc cogi-
 tantem tres à Scipionibus legati ex Hispania amplius inflammarunt, osten-
 dētes rem eum in primis gratam facturum Romano senatui: si fœdere factō
 iunctisq; viribus nouo Carthaginem bello in Africa implicaret, futuram im-
 parem, copijs in plures partes distractis. Eius beneficij memoriam perpetuā
 Patribus fore. Cum his Syphax legatis multis sermonibus cōsumptis ad Ro-
 manam amicitiam animum appulit: & cum didicisset, quàm ipsi præ Roma-
 nis omnis disciplinæ militaris essent ignari, petiuit pro initæ amicitia iure
 vt duobus ipsorum cum responso, vnde venerant, redeuntibus, tertius mane-
 ret in Africa, peditatu instituēdo, qua parte militiæ disciplina per manus tra-
 dita Numidæ carebant. Datum expetenti Regi vt Q. Sertorium apud se ea le-
 30 ge retineret si factum Scipionibus ipsi probassent. Carthaginenses cognito
 Scipionum cōsilio, Galæ Regis confœderati opera aduersus Syphacis cona-
 tus vt decernunt. Belli Dux Masinissa creatus, tunc præstanti indole iuuenis,
 deinde Romana amicitia clarior, contractis cōtinuò suis & Carthaginensium
 copijs, hosti obuiam procedens, primo prælio triginta hostiū millia cædit.
 Mox fuga ad Maurulios regni extremam urbem elapsam Syphacem, & viri-
 bus reparatis transitū in Hispaniam parantem, prælio altero victum fregit.
 Sunt qui Syphacem venisse, scribant, in Hispaniam, nimirum vt de ratione
 belli gerēdi coram cōsilia cum Scipionibus cōmunicaret, à Livio atq; Plutar-
 cho prætermissum, quod mirum non est. Hæc res in Hispania nunciata, dolo-
 40 rem Romanis vt par erat, lætitiā Asdrubali pepererūt singularem: rem Ro-
 manam, quæ resurgere visa erat, denuò præcipitantem vrgere maiori studio
 visum est. Appetēte iam hyeme, Celtiberi, quorum erat maxima opinio vir-
 tutis inter Hispanos, in sequētem annum magno stipendio à Pœnis inuitatur.
 Cognito Scipiones periculo, maioribus præmijs gentem pretio venalem in

fide retinent. Additus honos ne distincto in agmine & separata castrorum parte, ut ante consueuerant, tenderent, sed sub iisdem signis atq; Centurionibus confusi Romanis. Ex eo numero per speciem honoris re ut obsidum loco essent, & à castris Annibalis reliquos Hispanos abducerent, trecenti Romanam missi eò initio anni sequētis mari peruenerunt, qui annus ab V.C. fuit quingentesimus quadragesimus secundus. Quo tēpore quatuor naues ex vrbe cum cōmeatu & pecunia missæ, copias præsentī inopia leuarunt. & quod nō minus iucundum accidit, Hannonem nunciarunt Carthagine missum, dum contractis Ligurum Gallorumq; copijs cōtendit ad Annibalem, ut vires cōferret, qui per eos dies Tarentum in deditōnem acceperat, in Piceno agro cum copijs omnibus oppressum fuisse. In Sicilia autem Syracusas, quæ post Hieronis obitum cædemq; Hieronymi successoris in factiones scissæ, in Pœnorum ditionem concesserāt, à M. Marcello triennij obsidione fatigatas Merici Hispani, quingentorum militū præsidio urbem obtinentis tutatiq; diu, proditione expugnatas tandem atq; direptas, imperij Romani iugum suscepisse.

Scipiones in Hispania occiduntur. Cap. XVIII.

VICTI Syphacis præmium. Sophonisba fuit æmulo atq; rivali Masinissæ pacta coniux. Sic nouo necessitudinis vinculo & ferēdæ socero opis necessitate impulsus, cum septem Afrorum millibus & Numidis equitibus septingentis eadem æstate in Carthaginensium portum sese Masinissā intulit. Indibilis Mædonij frater in Suessetanis quinq; hominum millia in armis habebat, mouere paratus cum primū admoneretur. Suessetanos quidam in Vasconibus ponunt, ea parte ubi Sagueffa ad flumen Aragonem est, quam olim Suesfam fuisse dictam veterum Regum diplomata indicio sunt. & à suūm bonitate nuncupatam quidam coniiciunt; quod in Lacetanis finitimis suillæ pernæ à præcipua nobilitate nostra etiam ætate celebrantur. Ergo tantis Pœni auxilijs confirmati copias Carthagine priores educunt Bæticam versus, bipartito exercitu. Scipiones nouis ex Italia auxilijs aucti, & triginta Celtiberorum millibus cōfidentes, ex statiuis & ipsi mouent, certi cum hoste toties fracto manus conserere. Cneius cum Celtiberis & legionū Romanarum parte tertia Asdrubalem sibi deposcit, castraque castris confert ad urbem Anatorgim, fluuio interfluente. Publius cōtra reliquos Pœnorū Duces mouet, ne Asdrubale vieto fuga ipsi in saltus euaderent, sed quasi indagine cincti omnes vnā perirent. Tātum fiducia ingerit sæpe continuata felicitas. Quod contrā prorsus accidit. Asdrubalis arte, facili linguæ commercio Celtiberi inducti Cneium deserere, cōnuulsis repente signis rediere in patriam. & erat nunciatum, à parte Pœnis fauente armis correptis fortunas eorum diripi, qui in Romanis castris erant. Ea virium Cneius parte spoliatus, quia inferior hosti erat, cedere statuit. Quid enim remeritate in exitum certum rueret? Neq; est minoris sæpe animi certamen vitare, quam accipere. Sapienter destinata, vis altior euertit. Publius

Publius Masinissæ equitatu pro castris ad equitatem fatigatus, veritusq; si Indibilis accessisset, qui aduentum nunciabatur, ut par tantis copijs esset, anceps consilium cœpit. Indibili prodire obuiam statuit, Dux alioqui cautus iuxta ac fortis. Sed nimirum excæcantur animi cum instat exitum, uti tūc accidit. Relicto in castris modico præsidio de nocte cōtra Indibilem copias educit. Consilium hostes non latuit. Ventum iam erat in Suessetanorum conspectū, & sub vesperam pugnari cœptum. Romanum meliora ferentem Masinissa aduentu suo turbauit primum, deinde vicit. Multis passim ab equitatu stratis, Publiūq; Imperatore confosso, reliqui vertuntur in fugam. Magna cædes fuit in pugna fugaq;. Noctis beneficio pauci pars ad vicina Romanorum præsidia, urbemq; Illiturgim, pars vnde exierant in castra redierūt. Pœni successu læti magnis itineribus festinantes cum Asdrubale Barchino copias iungūt. Horum aduentu permotus Cneius suspicari cœpit Publium fratrem fuisse cæsum. neq; eo superstite & incolumi venturos in vna castra Pœnos, sibi pro certo persuadens. & inerat animo insolita mœstitia, tacitum infelicis, ut sit, euentus præfagium. Eo amplius in cedendi consilio confirmatus, de nocte silentio castra mouet. Lucente die Pœni Romanos profectos esse cognoscūt. præmissi Numidæ equites carpando nouissimos necessariò morantur iter, dum Pœnorum duces cum robore exercitus superueniunt. Cneius ubi præocupatis metu animis neq; cohortationes, neq; preces, neq; auctoritatem valere cernit, proximum collem capere vniuersos, atq; eò signa inferre iubet, molli ascensu, nullaq; materia erigendo vallo, ne fossam quidem ducere sinebat, soli natura in modum petreæ durati. Clitellæ & sarcinæ pro vallo obiectæ. munimentum leue, aliquandiu hostes detinuit, virtutem atq; industriam Romanorum rebus etiam perditis admirantes. Verum à Ducibus castigati increpitiq; in castra ferro irrupunt. Pauci à multis circumuenti facile cæduntur. Cneius ipse occumbit, summi Ducis & strenui militis functus officio; qui tot annis Hispaniæ Præfectus fuerat, primusq; inter Romanos Hispanorum fauorem, morum facilitate occuparat. pauci mōtib; syluisq; relictis quæ quæq; metus aut spes agebat ad P. Scipionis castra perfugerunt (incolumem forte credebant) sed ea à T. Fonteio Legato modico tenebantur præsidio. Ad Staberum fluuium prope Illicim pugnatum est, quod hodie oppidū quibusdam Lorquinum esse creditur, nō procul noua Carthagine. vulgò persuasum turrim Tarraconi prope obiectam Scipionum sepulcrum esse, omnino in ea duo signa é marmore male dolata atq; informia visuntur, Scipionibus, sic prædicant, cōstituta, eò tantorum Ducum translatis cineribus: aut eximia prouinciales voluntate militesq; Scipionum memoriæ id cenotaphium estituendum ad urbem primariam, ubi sedes imperij erat, iudicarunt.

L. Martij virtute Pœnorum audacia repressa. Cap. XIX.

SCIPIONVM casus magnam rerum & animorū commutatio nē attulit: cōcidissetq; res Romana, ac penitus afflicta fuisset, ni eam L. Martij primū audacia, deinde P. Cor. Scipionis virtus susten-

rasset in præcipiti constitutam, & nouis iactatam ærumnis. Destituunt
 studia hominum, quibus fortuna aduersa est. Castulonenses primi, Ro-
 manis ad se confugientibus portas vr̄bis clauerunt. Illiturgitani etiam
 in vr̄bem admissos crudeliter peremerunt. Earum vr̄bium exemplo alia
 oppida defecisse dubium non est. tot vn̄a malis consternatos Romanos,
 qui cum T. Fonteio legato in præsidio castrorum relict̄i erant, & qui
 se eodem ex fuga recipere potuerunt, magnisque itineribus trans Ibe-
 rum festinabant L. Martius Septimij filius eques Romanus, magno ani-
 mo iuuenis, qui sub Gn. Scipione primipili Centurio, & Tribunus fue-
 rat recreauit, validam manum, partim ex præsijs, partim ex his quos
 a fuga retinuit, factam, ad reliquas copias adiungens. Incredibilis eius
 aduentu totius exercitus lætitia fuit: de Duce deligendo deliberatione sus-
 cepta, omnibus suffragijs prælat̄us Martius est, ipso T. Fonteio lega-
 to prætermisso, siue etiam concedente, ambitionem comprimentibus re-
 bus aduersis. Verum ex militum alacritas breui formidine mutata est.
 Asdrubalem Ibero transmiss̄o ad delendum Romani exercitus reliquias
 festinare, iamque adesse nunciabatur: proximè Magonem subsequi. For-
 tunæ iniquitatem nondum Romano sanguine exatiatæ. pars suos inter
 se commendare, testamentaque in procinctu nuncupare, si quibus ex eo
 discrimine euadere contigisset: pars vicem suam deplorare: Martij cohor-
 tationes non audire: attonitis similes hære, fixis in terram oculis, aut abdi-
 ti per tentoria. Cum ad vallum appropinquante hoste signa Punica visa
 sunt. tum ex metu audacia orta, accensis milites animis, ad periculum omni
 ex parte correptis armis concurrunt, e castrisque erumpunt hosti obuiam.
 Pœnorum securitas incuriaque ex re, vt fit, prospere gesta Romanis saluti
 fuit. Inopinata hostium audacia metu percuss̄i terga continuo verterunt. pau-
 cis in fuga cæsis Martius satis habens suorum animos confirmasse, an suspi-
 catus insidias, signo receptui dato, milites reduxit in castra, multum quamuis
 indignantes, palamque edicentes, quoniam talis occasio vl̄ciscendi hostis
 relinqueretur, sese etiam cum vellet Martius non esse pugnatu-
 ros. Pœni
 contra Ducis consilium metum interpretati, nihilo maiori cura munire
 castra. Ea res Martium prouocauit, vt rursus fortunam tentare cuperet,
 noctu cogitans. hostem securum opprimi posse: & necessitudo inerat, quæ
 ex ignaui sæpe facit audaces. Mago cum robore exercitus subsequutus, si
 se cum Asdrubale coniunxisset, spem salutis omnem sublatum iri pro-
 uidebat animo. Celeritate opus erat. militibus de ratione suscepti con-
 silij pauca locutus, iussisque curare corpora, de quarta vigilia silentio
 copias eduxit, prodigio lætas, quod ex Martij concionantis capite flam-
 ma eluxerat. Erant Magonis copię sex tantum millibus passuum ab As-
 drubalis castris interiecta nemorosa valle, in qua cohors Romana & equi-
 tes aliquot ad omnes casus excubare iussi sunt. reliqui milites in Asdru-
 balis castra penetrant. nullæ enim vigiliæ erant, nulli pro portis mili-
 tes excubabant. Hostium contemptus exitium attulit. In inermes som-
 noque sepultos magna cædes facta est: pauci fuga seruati. multo plures
 cum

cum in vicina castra effugere conarentur, in insidias præcipitarunt. Captis
 Asdrubalis castris, eodem animorum vigore ad Magonem opprimendum fe-
 stinatum est, ignarum cladis acceptæ. Exorto iam Sole in ea castra impetus
 factus, & pari felicitate momento temporis capta sunt, priusquam se hostes
 ad resistendum comparassent. Intra munitiones pugnatum acriter, donec re-
 centis cædis signa in Romanorum scutis & gladijs visa fregerunt animos.
 Salute desperata se in fugam concitant, cæsi in vtraque pugna hostes ad tri-
 ginta septem millia. capti ferme duo millia. præda ingēs fuit. Pœnorum Du-
 ces fuga euaserunt: id vnum ad exæquandam superiore cladem Martio de-
 fuisse visum est. Tantæ victoriæ nunciij Romam peruenerunt eius anni ini-
 tio, qui fuit ab Vr̄be condita quingentesimus quadragesimus tertius, cum Mar-
 tij litteris: quibus quod iniussu senatus se Proprætorem scripsisset, Patribus
 offensionem commouit. Responsum tamen est, quod de frumento & vestibus
 postulare senatui curæ fore, ascribi Proprætorem nõ placuit. Qua re, & Cl.
 Nerone post peractum bellum Capuanum destinato in Hispaniam, cum sup-
 plemento peditum duodecim millium, equitum mille centumq; militum Mar-
 tijq; factum dissimulanter accusabat. naturæ vitio in timore benigni fumus,
 post victoriam ingrati. Omnino ea re motus Annibal, de rerum summa de-
 sperare cœpit, cum tantum animorū habere Romanos cerneret, vt hoste pro-
 portis excubate (nam venerat Tarento Annibal ad liberendam obsidione Ca-
 puam, & inde repulsus ad tertium ab Vr̄be lapidem castra posuerat) supple-
 mentum decernerent, mitterentque in Hispaniam. Itaque ex senatus decre-
 to, Nero Puteolis Tarraconem classe delatus, Martij & Fonteij copijs adiun-
 ctis, continuo in Beticam mouit, contra Asdrubalem, qui in Aufetanis Illi-
 turgim inter & Mentisam (Montegium esse creditur, aut Casoria) statua ha-
 bebat, ad Lapidem atros (saltus nomen id erat). Eius loci faucibus a Nerone
 occupatis, Asdrubal fœderis simulatione, sanciendo retractandoq; pacis con-
 ditiones, tantum temporis extraxit, dum noctu copię per ardua motium eua-
 derent: Romano Imperatore sero se Punicis artibus circūuentum esse sentie-
 re, pugnamq; expetere, cuius discrimen Pœni cautiore. omni cura deuocabat.

Carthago noua à P. Cor. Scipione expugnata. Cap. XX.

NTEREA Romæ de augendo Hispaniensi exercitu, Impe-
 ratoreq; deligendo deliberatione suscepta, populi comitijs habi-
 tis quoniam ancipites atq; suspēsi erant Patrum animi, cum nul-
 li eum honorem ambirēt ob magnitudinem periculi: P. Cor. Sci-
 pio L. Scipionis filius quatuor & viginti ferme natus annos prodijt candi-
 datus, atque omnibus suffragijs Proconsul in Hispaniam missus est, nam
 Nero Proprætore officio vicario fungebatur atque extemporali. Inerat ani-
 mi magnitudo supra ætatem, eamque iuuenibus de Italia deferenda deliberā-
 tibus post Cannensem cladem, gladio in conuentu districto, intentataque
 morte, nisi desisterent penitusq; mutarēt, satis declarauit. integritatis opinio-
 nem religionis siue studio siue simulatione, ex quo togam sumpsit, diligenter
 aluit,

*entendy g
Martij & M
tison o lacon*

aluit, Iouis Capitolini templum frequentando, sacrisq; procurandis, quoties aliquid siue publicæ rei siue priuatæ aggressurus esset. Decem millia peditum equites mille in supplementum dati, Syllanus Proprætor in Neronis locum, legatos sibi ipse legit L. Scipionem fratrem & C. Lelium, eum cuius ex cõsilijs ea omnia prodijisse creditum est, quæcũq; à Scipione per omnem ætatem perfecta gloriose sunt, & vulgò iactabatur, Lælium comcediam scribere, Scipionem agere. His præsijs atq; his copijs ad ostia Tiberina classe instructa, in Hispaniam sub finem anni appulsus, milite omni verborũ honore colaudato, Martium in præcipuo honore apud se habuit. Quo anno M. Marcellus Quans ob Syracusas captas, in urbem ingressus est, Merico Hispano, qui urbem præsijsq; prodiderat, præeunte in corona aurea. Eius militibus Murgantij agri attributi merces opere, olim Hispanorum coloniæ, vt nostri scriptores affirmant. Proximo anno, qui annus ab V. C. erat quingentesimus quadragesimus quartus, Scipio ad prima veris signa, suis & sociorum copijs contractis, Iberum transire, atq; Carthaginem nouam impugnare decreuit. qua vrbe capta cogitabat, quoniam omnium munitissima erat, ex aduersum Africae portui comodissimo imposita, in eamq; Poeni Hispaniæ obsides, subsidia belli, & militum impedimenta cõtulerant, sperabatq; Carthaginenses de totius Hispaniæ possessione depellere. Temerarius conatus nõ erat: nam modico præsidio tenebatur, & Poenorum Duces procul habebant castra: Mago prope Gaditanos, Asdrubal Gisgonis ad Anæ ostium, alter Asdrubal in Carpetanis curabat. Classis Romanæ Lælius cura suscepta, modicis itineribus subsecutus est. Scipio cum omni exercitu, in quo vtriusq; gētis viginti quinq; millia peditum erant, equites duo millia & quingēti, pedestri itinere Carthagineta die septimo, peruenit. Sequenti die vno tēpore à mari & à terra urbem impugnare cõstituit. Mago cõtã præsijs præfectus armare ciues, loca omnia militibus firmare, bellicas machinas expedire, nulla re prætermissa, quæ ab strenuo Duce posset desiderari. Erat ea vrbs in cliuo posita, portui imminentissimam efficit, tribus ex partibus circumfuso mari, aditu à terra versus Septentrionem arduo, muroq; ex ea parte altissimo. Romanos ea inuadētes parte repellunt Hispani castris hostium oppositi, cedētibus facta eruptione instant acerrime primum: deinde subsidijs è castris Romanorum submissis, terga vertunt ipsi, tanta cruium trepidatione, verentium ne hostes permisti suis ingrederentur in urbem, vt moenia defensoribus nudarētur. Rei bene gerendæ occasione animaduersa milites scalis muro succedere tentant, mari terraque. sed cùm male mulstarētur, telis & lapidibus è superiori loco coniectis, eoque maiore vi ictu certiori, receptui signum est datum. Erat ad Occasum vrbi coniunctum æstuarium, quod remittente maris æstu cognitum ex piscatoribus est, peruium pediti esse. Eà milites bifariam iussi murum inuadunt, oppidanisque alteri agmini resistentibus, reliqui in muros scandunt. Aderat Dux Romanus testis spectatorque singulorum virtutis & ignauitiæ, magnum in pugna incitamentum. Superato muro & proxima porta occupata intra diem vnum vrbs venit in potestatem: arcem etiam dedente Magone Præfecto.

Præfecto. Præda ingens fuit, tormenta bellica multa, signa militaria septuaginta quatuor, naues onerariæ in portu sexaginta tres, comætu & instrumento nautico onustæ. Capti ad decem millia homines. ex his oppidani dimissi, suaque eis omnia concessa. Ea libertati gratia addita promerēdis provincialium voluntatibus. quin obsides ipsi pars ciuitatum legatis concessi, pars honestissime habiti. in his filia Indibilis, & fratris Mandonij vxor, puellaq; insigni forma, quam à militibus oblatam, ne videre quidē voluerat, cùm suæ ætati intelligeret, non aliunde maius esse periculum, quàm ab inonestis voluptatibus. Cui despõsa erat Celtiberorum Principi Luceio, Scipionis iussu conseruata & restituta est, addito etiam auro ad dotem augendam, quod à puellæ parētibus fuerat oblatum, libertatis pretium. Qua ille benignitate victus, intra paucos dies cum mille & quadringentis equitibus veniens ad Scipionem, fortem & fidelem operam nauauit Romanis. Præmia militibus ad veram meritorum rationem exæquata, & duobus de corona murali contendentibus totius exercitus studijs diuisis in partes, vtrunque eo honore dignum videri pronunciauit, coronaque donauit. Lælio corona aurea & in sacrificium triginta boues dati: missusq; continuò Romam cum quinqueremi, in qua Mago Præfectus & quindecim Poenorum senatores vehabantur, nuncius de capta Carthagine. Urbis deinde aliquanto tempore muris refectis, quibus partibus labefactati erāt, præsidium impositum. His ita gestis Scipio quidem ad generales sociorum conuentus habendos Tarraconem redijt, sub eiusdem anni exitum: Lælius autem dato Romæ senatu, quantum virum capta Carthagine accessisset, longa oratione disseruit. Ex captiuis quæstione habita, cognitum quod M. Valerij Messalæ ex Sicilia litteris nūciatum erat, Masinissam quinque in Africa Numidarum millia sub signis habere, & Afrorum copias scribere, atq; de repetēda Hispania cogitare. Asdrubalem Barchinum cum ijs copijs & noua Hispanorum manu senatus iussu in Italiam destinatum, subsidium Annibali. Magnum ea res populo metum atq; senatui vniuerso curam ingessit: & per eos dies ad Herdoneam urbē in Samnitibus non exigua clades erat accepta. Gn. Fuluius Prætor cum duodecim Tribunis numerosoque exercitu cæso, quidam tredecim millia cecidisse affirmant, septē alij.

Asdrubal Barchinus a Scipione victus. Cap. XXI.

IN HISPANIA magna conuersione rerum facta pleriq; ad Romanos inclinare cœperunt. Edescus summo loco inter Hispanos, vxore & liberis receptis, quoniam inter obsides erant, Romanorum partes secutus est. Mandonius & Indibilis Celtiberorum Principes, nouæ proditionis venia impetrata in gratiam recepti. Erant Asdrubalis Barchini castra ad Betulonem, quæ vrbs in Bætica fuisse creditur, quibus nūc locis Vbeda & Biatia sunt. Eo Scipio cum primum per anni tēpus licuit, eius qui ab V. C. fuit quingētesimus quadragesimus quintus, adiũcto Lelio, qui Roma redierat, Tarracone mouit. Asdrubal Scipionis aduentu cognito, atq; suorum viribus & Hispanorum voluntate diffusus, noctu in tumultu copias

copias traducit: cuius radices fluvius (Bætis vt creditur) circulo magna-
 ex parte sublebat. Fastigium distinguebat gemina planicies. in inferiore
 subiectaque Numidæ, Afri, Baleares constituti. in superiore cum robore
 exercitus Dux ipse constitit. Scipionem neque loci iniquitas neque pericu-
 lum deterruit, quin cum perterrito hoste, locoque magis quam viribus con-
 fidente, manus conferret. Subeundi difficultas magna fuit, nullo hostium fru-
 stra cadente telo. In planiciem magno nisu vbi ventum est, cominus pugna
 conferta continuo hostes conuersi in superiorem tumuli partem sese rece-
 runt. In eam diuisis copijs Scipio, quoniam difficiliore ascensu erat, flexo at-
 que adeo molliori cliuo, læua ipse, Lælius dextra euadentes, atque ab utroq;
 ingruentes latere, hostes momento temporis fuderunt, neque pugnam in
 cornua vertere valentes, nec ad collocandos in fronte elephantos satis spatij
 nacti. Ad octo hostium millia ceciderunt, capti decem millia pedites, equi-
 tes duo millia. In his Massiua puer Masinissæ, qui nuper ex Africa venerat,
 nec prælio interfuit, ex sorore natus, vestibus equoq; donatus ad auunculum
 dimissus prælio peractæ est. Asdrubal pecunia elephantisq; præmissis, cum
 copiarum parte non prius substitit, quam ad Pyrenæum ventum esset: eodem
 Asdrubal Gisgonis & Mago cum venissent, communi consilio decretum:
 Asdrubalem quidem Gisgonis in Lusitaniam concedere, Masinissam cum
 tribus equitum millibus per Citeriorem Hispaniam vagari: pugnae utrunq;
 necessitatem discrimenque omni ratione vitare. Mago ad colligenda fundi-
 torum auxilia in Baleares dimissus. Barchino autem Asdrubali videri ne-
 cessario in Italiam commigrandum, vt senatui morem gereret, & Hispanos
 milites, qui ad Scipionem respiciebant, longinquitate sanaret. Atque hæc
 Pœni. Scipio autem adulta ætate per Castulonensem saltum Tarraconem
 reuertit. vbi in sequenti toto anno, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus
 quadragesimus sextus, Pœnorum viribus fractis, atq; republica moderanda oc-
 cupatus substitisse videtur: neq; quidquam accidit ad memoriam illustrius,
 quam quod est ab Italia allatum. Ad Tarētum in tumultuaria pugna Marcel-
 lum Consulem casum ab Annibale, Collegam Crispinum sauciatum, atque
 ex vulnere obiisse. In locum Barchini Asdrubalis Hanno Carthagine mis-
 sus in Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesi-
 mo septimo, Magone ex itinere adiuncto, qui catenus in Balearibus hæse-
 rat. In Celtiberis delectus habentem Hannonem missus à Scipione Sylla-
 nus cepit viuum, Magonem etiam superauit acie, cum ex alijs castris socio
 auxilio superuenisset. Scipio ea victoria nunciata Asdrubalem Gisgonis pro-
 pe Gadeis castra habentem, sibi impugnandum sumpsit. Ille tot cladibus ca-
 stigatus, ante Scipionis aduentum milites per vicinas vrbes & præsidia di-
 stribuit, quoniam dextris virtuteque diffideret. Huius consilij Scipio cer-
 tior effectus, ipse quidem retro conuertit iter: Lucius autem frater ad expu-
 nandam Oringim vrbe missus in Melessum finibus (Plinius Oringim
 in Bætica, quibus locis Giennium nunc est, collocat) breui operæpretium
 fecit, capta atque direpta vrbe. Pœni omnes & trecenti ciues, qui por-
 tas venienti clauserant, in seruitutem abducti: cæteris libertas suaque
 omnia

omnia restituta. & quia hyemis tempus appetebat, exercitu in hyber-
 na dimisso, Lucius ipse Romam à fratre missus cum Hannone cæteris-
 que nobilibus captiuis Patribus gesta nunciavit. Quo tempore ex Italia nun-
 ciatum est Asdrubalem Barchinum, qui in Gallia Alpiumque transitu om-
 nia faciliora opinione erat expertus, in Piceno à L. Claudio Nerone & M.
 Liuiio Salinatore Coss. in Metauri fluminis transitu ingenti prælio victū ac
 casum fuisse, exequata Cannensi clade, siue Ducis cæde, siue occisorum nume-
 ro. Nam quinquaginta sex millia ceciderunt, magna populi Romani lætitia,
 in eius pugnae euentu rerum belli, summam verti considerantium.

Pœni ex Hispania pelluntur. Cap. XXII.

5 4 8
 E Q V E N T I anno ab Vrbe condita quingentesimo quadra-
 gesimo octauo, Asdrubal alter, supremo adhibito conatu nume-
 rosus exercitus conflarat, nouo provincialium delectu & vete-
 ribus copijs in vnum corpus collatis, castra in Bætica ad Sil-
 piam vrbe posuit, in quibus quinquaginta millia pedites, equi-
 tes quatuor millia & quingenti erant, tantæ multitudini Scipionem haud-
 quaquam parem fore arbitratus. Ille re cognita à Colca Bætice Regulo, qui
 20 partibus studebat, peditum tria millia, equites quingentos accepit plures ex
 Hispanis adiungere verebatur, patris & patris exemplum pro documento ha-
 bens, ita fidendum externis, vt proprijs vitibus amplius crederet. Cum his
 auxilijs & Romanis legionibus hosti obuiam profectus est. Leuia aliquot
 dies prælia fuere, deinde copiae utrinque in aciem productæ, nullo opere pre-
 rio, cum neutri pugnam inciperent. Erat vallis inter duas acies haud magno
 & difficili ascensu. hanc utrique si alteri transire tentarent expectabāt, quo
 æquiore loco pugnam committerent. Et cum neutri auderent, sub vespe-
 ram copiae reducebantur in castra, Pœnorum prius, deinde Romanæ. Hoc
 consiliorum tenore dies aliquot extracti: donec Scipio suorum curatis cor-
 30 poribus summo mane in hostium castra impetum dat. Asdrubal re inopina
 commotus, equitatu præmissis aduersus Scipionis equites, qui primi castra
 tentarant, copias in pugnam eduxit. diu ab equitibus ancipiti pugna dimica-
 tum: Scipioq; suos in mediam aciem cum recepisset, utroq; cornu explicato
 atque promotum, quæ ex Romanis legionibus constabant, priusquam me-
 diæ acies iungerentur, hostium cornua, in quibus Baleares tyronesque His-
 pani erant loco mouit atque in fugam compulit. Nam virtute impares
 erant, & ieiuni ad pugnam processerant: cuius initium de industria ad mul-
 tam diem fuerat à Romanis extractum. Castra in quæ prius seruatim ordini-
 bus, deinde etiã effusa fuga sese receperant, ne continuo caperentur, effusus re-
 40 pente imber effecit. Asdrubal sociorum inconstantiam veritus, ne quod non-
 nulli continuo fecerunt, cuncti ad Romanos transirent, sequenti nocte silentio
 motis castris, quantum extendere iter potuit, retro redire constituit. Scipio se-
 quenti luce hostium fuga perspecta, equitatu præmissis, qui nouissimum agmen
 carperet, distineretq; legionum aduentu hostem penitus conturbauit. Magna
 cædes

cædes fuit, vixq; septem millia ex tantis copijs cum Duce in tumultum præruptum naturaq; loci munitissimum euaserunt. vbi Asdrubale Gadeis elapso, Scipioneq; cum copiarum parte Tarraconem profecto, cum reliquis copijs à Syllano oblecti Pœni sunt. Erat inter Pœnos Masinissa relictus, qui Punicis rebus inclinatis penitus atq; collapsis, ad fortunæ motum se mouere constituens, clam de transitione ad Romanos, primum cum Syllano est collocutus. Hoc bellum veris initio gestum est: eoque confecto Hispania omnis Pœnis ad præ in Romanorum ius ditionemq; concessit, quartodecimo anno ex quo Annibal Saguntinos violarat, quinto verò ex quo Scipio Hispaniæ Proconsul erat factus.

Alia Scipionis gesta in Hispania. Cap. XXIII.

BE L L O in Hispania magna ex parte profligato, Scipio de Africa ipseusq; adeo Carthaginis expugnatione cogitans, Masinissa primum in amicitiam accepto, deinde in Africam missus ad sollicitandos populares deducendosq; ab amicitia Carthaginis, Syphacem ipse Regem Romanæ reip. conciliare parat. Missus in eam rem est G. Lælius in Africam. Barbarus facturum se foedus negare nisi Duce Rom. præsentente. Scipio profectus in Africam Sigam peruenit: hodie Arengol esse putatur Malacæ obiecta, vti Plinius ait. Eodem Asdrubal erat studio Regem occupandi appulsus: magna Barbari gloria, cum duæ potētissimæ gentes, duoq; clarissimi Duces eius amicitiam magnò licerent. In eadē Romanus Pœnusq; mensa cenarunt, quod mirere amplius, eodem in lecto cubuerunt. Regis id gratiæ voluntatiq; datum, vt de pace ageretur à Scipione impetratum non est, absq; conscientia Romani senatus excusante, nihil statui posse. Ergo pro quo venerat, Rege in partes tracto, in Hispaniam redijt. Eius reditu Illiturgi & Castulo, quæ vrbes conscientia facinoris dudum in Romanos cõcepti, magis quàm spe defensionis in fide Pœnorum perstabāt, breui in Romanorum potestatem venerunt. Illiturgi excisa, Castulo est cõseruata. nam minor culpa erat, & voluntaria deditio victorum animos flexerat. Deinde Martio alijs vr-
 bibus subigendis occupato, Carthagine P. Cor. Scipio patri patruoq; iusta funeris faciēda curauit. Plinius Scipionum rogum Illorci extitisse ait: quem Tader seu Bætis, vti alia exemplaria habent, Tugiensi exortus saltu refugit, non procul Carthagine, (Lorquinum quidam putant, alij Lorcam.) In eo funere volūtariorum gladiatorum ludi ediri. In quibus Corbis & Orlua patruel fratres fuisse ait. Conuenit Orluæ ætate minoris peruicaciam morte multatam, minori miseratione quòd viribus confusus adduci non potuit, vt verbis potius quàm armis disceptaret. Multæ interea vrbes sese dedebāt Martio. vni Astapa incolæ venia desperata, quòd incursionibus sæpe Romanorū socios fatigarāt, obstinatis animis obsidionem diu tolerarūt: demū reliquis in acie pugnaq; trucidatis, qui in vrbe remaserant, foeminis & pueris, vt cõuenerat, antea iugulatis, atq; igne rebus in foro supposito, suis se gladijs peremerunt.

haud

haud minorem quàm Saguntinorum siue obstinationem siue inconstantiam loci ignobilitas obscurauit. Huius vrbs ruinæ ad Singilim fluuium extant, non procul Astigi atque Antequera: vnde constitutum creditur, quod octo ab eo loco millibus hodie oppidum Estepæ nomen habet. His rebus peractis Lælius & Martius Gadeis dimissi ad spem eius insulæ in fide Pœnorum perstantis, occupandę quorūdam perfugarum proditione, sefellit eos spes, cum Magoni id periculum esset indicatum, Scipionem importuni morbi vis occupasset. Cuius fama, vt fit, varijs hominum sermonibus aucta, Mandonius & Indibilis apertè à Romanis defecerunt. Delusos se ea spe dolebant, qua pulsus Pœnis Hispaniæ regnum sibi pollicebantur, vitio mortalitatis facile sperantes quod cupiebant factum. Octo præterea Romanorum millia, qui ad Sucronem erant, postulatis importunè stipendijs seditionem concitarunt. magna rerum erat turbatio. in spem Mago erectus rei Punicæ restituendæ in Hispania, datis ad senatum litteris valida auxilia mitti postulabat. Verum eæ molitiones inanes extiterunt. Scipione è morbo recreato, seditionis ardor breui restinctus est: & magnorum motuum occasio sublata. Romani milites spe veniæ, & stipendij pollicitatione Carthaginem nouam deducti, à Scipione castigati grauissima increpatione vniuersi sunt: supplicium penes auctores seditiones stetit. mox in Ilergetibus, vnius & alterius diei pugna hoste superato exutoque castris, Mandonius & Indibilis Duces & auctores defectionis facta deditio ad victoris voluntatem recepti sunt, gratia delicti facta, pecunia tantum in stipendium multati. Venerat Gadeis Masinissa cum Numidarum auxilijs ex Africa, nondum deficiendi ad Romanos animo patefacto. Eò Scipio Martio cum copiarum parte præmissis proficisci parat. Cuius aduentu cognito Masinissa, per speciem finitimos agros populandi in continentem transmittens, conueniendi occulte Scipionem nactus facultatem, eam amicitiam sancit, quæ ad vitæ exitum stetit, & magno adiumento fuit Romanis aduertendas opes Carthaginis, magnam ipsi gloriā paresque opes attulit. Mago senatus iussu rebus in Hispania desperatis, auro atque argento omni tum publico tum priuato in naues imposito Carthaginem abiit, tentatis Balearibus, nam ad Romanos defecerant: atque ex minori quam sine difficultate occupauit, duobus funditorum millibus præmissis in Africam. In ea insula præcipiti iam autumno cum hyemasset, vrbes sibi cognominem fundasse quidam suspicantur. antiquiorem disputant alij, vti superius est demonstratum. Liceat nonnunquam in rebus tam vetustis hallucinari. Scipio Gadibus in fidem receptis, atque Italica prope Hispalim Romanorum municipio fundato, trium Augustorum patria Traiani, Hadriani, Theodosij, nondum Hispania in prouinciam redacta, quinto postquam venerat anno, decem nauibus Romā delatus est. senatu idem in æde Bellone foris ciuitatem dato, quæ res in Hispania gestę essent, cum explicasset, magnam Patribus & vniuerso populo lætitiā commouit, ex quanto periculo euassissent Hispania subdita, quantum esset profectum verissime reputantibus. Triumphus datus non est, quoniam ad eam diem ex proconsulatu neminem triumphasse constabat.

F Carthago

PROXIMIS comitijs Coss. creati Cornelius ipse Scipio & P. Licinius Crassus Pont. Max. Sicilia Scipioni designata collega concedente. datum tamen expetenti à senatu, vt si è republica futurū iudicaret in Africam inde trajiceret, tametsi eam expeditionem

5 4 9 **Q** Fabius Maximus, longa oratione temerariā & plenā periculi fore disputa-
rat. Fuit is annus ab V. C. quingētesimus quadragesimus nonus. quo anno Ma-
go quidē è Balearibus soluens in Liguria Genuam euertit: à Lelio autē quem
Scipio ex Sicilia præmisit in Africā, Pœnorū agri igne ferroq; & abacta præ-
da vastati. in Hispania Mandonius & Indibilis libertatis recuperandæ studio
sive regnādi ambitione, rebellandi consiliū ceperunt. Belli initium non in
Ilergetibus modò, vbi ipsi principatū obtinebant, sed etiam in Ausetanis, vbi
Vique vrbs nunc sita est, & alijs finitimis locis factū, breuiq; in Sederanis vt
Liuus ait (Ceretanos mallē qui post Ilergetes & Ausitanos ad Pyrenēi radi-
ces fusi sunt) triginta millia pedites, equites quatuor millia sub signis inuēti
sunt. L. Cor. Lentulus & L. Manlius Acidinus Procōsules, quibus Scipio pro-
uinciam tradiderat, obuiam Hispanis profecti eos collatis signis superarūt.
Cæsi sunt ad tredecim millia hostium. reliqua multitudo in proximas syluas
euasit. Indibilis in acie occubuit: Mandonius Romanis deditus est ab Hispani-
nis, eius morte rebellionis culpam expiare cupientibus. & Romani Procon-
sules denunciarant pacis nullam conditionē fore, nisi auctoribus seditionis
in eorum potestatem redactis. Proximus annus, qui fuit ab V. C. quingentesi-
mus quinquagesimus, Hispanis quidem quietus fuit tot annorum bellis ex-
haustis, Carthagini autem funestus, cum Scipio numerosa classe validoque
exercitu traiecisset in Africā, Quæstore M. Catone qui Censorinus est dictus,
Masinissa continuò cum Numidarum manu ad Romanorum castra desertis
Pœnis palam venit. Nam Syphax Sophonisbæ amore corruptus, cuius nup-
tias tandiu affectarat, eas assecutus totus se ad Pœnos contulerat. Belli initio
Hanno Amilcaris filius superatus acie cæsusq; est. Asdrubal & Syphax, vtrique
obsidionem vt solueret, Scipionem compulerunt: nihil præterea magnæ rei
in Africa gestū eo anno est. Principio anni sequētis, Gn. Seruilio Cæpione &
C. Seruilio Gemino Coss. nouis ex Italia Scipio auxilijs cōfirmatus in aciem
contra Asdrubalem & Syphacem proffusus Pœnos aliquot prælijs victos
binis etiam castris exiit. In his prælijs quadraginta hominū millia è Pœno-
rum exercitu cæsa sunt. In eo numero Celtiberi quatuor millia Syphacis sti-
pendia facientes. Massæfulorū prouincia, quæ à Syphace fuerat intercepta,
Masinisse restituta est. Syphax ipse cum in paterno auitoq; regno bellū repa-
raret, Lælij Masinissæq; ductu acie victus & captus est. Regia Syphacis Cyr-
tha in potestatē redacta. Sophonisbā ibidem repertā Masinissa continuò nup-
tijs in procinctu factis cū vxorē adoptasset, vt sunt in libidinē effusi Mauri,
castigatus eam ob causam à Scipione verbis, eam veneno sustulit. Rebus des-
peratis Annibal decreto senatus in Africā reuocatur. Mago qui cum classe ve-
niebat, ex veteri vulnere, quod in Insubribus acceperat, & maris iactatione in
Sardinia

Sardinia obiit. Annibalis aduētū de pace agi cœptū. Res videlicet Pœnorū
in præceps ibant. Ab vtroq; Duce coram de fœderis cōditionibus disputatū.
quoniam non conueniebant ad arma denuo est ventū. Pœni supremo prælio
superati. Annibal tota Africa cedere cōpulsus longinqua fuga se texit. Victis
pax his tandem conditionibus data est. Vt Carthago suis legibus viueret. Di-
tionem ijs, quibus ante bellum finibus terminaret. Perfugas, fugitiuos, capti-
uos redderēt. Naues rostratas ne haberent præter triremes, neq; domitos ele-
phantos. Decem millia argenti talenta quinquaginta pensionibus repræsen-
tarent. Hæc vt rata essent, quinquaginta Scipioni obsides eius arbitratu dele-
10 ctos darent principes ciuitatis. Graues conditiones erant, sed necessariæ tan-
tis vno tēpore cladibus rep. oppressa. & à Saguntinis capti Carthaginēses qui-
dam Romam delati venerant, cum auro & argento, quod ad sollicitandū His-
paniæ quietem ex Africa attulerant. Laudata Saguntinorū in senatu constan-
tia captiuis retētis pecunia remissa est cultæ fidei pretiū. Hæc anno ab V. C.
quingētesimo quinquagesimo secundo, perfecta sunt. Quo anno in proximū
euoluto Cornelius Scipio omnium Imperatorū clarissimus Coss. Gn. Corne-
lio Lētulo. & P. Aelio Pato Romæ de victa Carthagine triūphauit. Decepsit
propè Romā Syphax: quæ vna res ad triumphī splendorem augendū defuit,
si tantus paulò ante Rex captiuus in pompa duceretur. Ipsi Scipioni Africa
20 ni cognomen est factum, meritis debita gratia. Sic secundū bellum Punicum
finem habuit septimodecimo anno ex quo erat inchoatum, omnium grauif-
simum & maxime anceps, eoque lætissimo omnium exitu terminatum.

M. Portius Cato Consul venit in Hispaniam. Cap. XXV.

VOS in Scipionis locū in Hispaniam missos fuisse Proconsules
monstratum est. Ex ijs L. Cor. Lētulus ad spem triumphī, domi-
tis Hispanis Romam redijt, sexto postquam venerat anno. Post-
modum C. Cor. Cetegeus venit in Hispaniam, L. Manlio Acidi-
30 no collega, ex æquataque potestate duorum, anno ab Vrbe condita quingen-
tesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore Hispani suæ gentis conditionē
miserati, seroque intelligentes bella, quæ gessissent Romani, non pro ipso-
rum libertate suscepta esse, sed studio imperij amplificandi: coniuratione
inter se inita rebellantes in Ceretanis, Cetegei celeritate eorum conatibus
præoccupatis ad quindecim millia cæsi sunt in acie. Sequenti anno Cete-
go & Acidino imperiō abrogato successores dati Cor. Lentulus, L. Sterti-
nius. quo & tertio anno nihil accidit illustrius in Hispania, quàm duas in ea
ex vna præfecturas factas iussu senatus: Vterioris Lusitaniæ & Bæticæ fini-
bus terminatæ, atque Citerioris, cuius ambitu reliqua Hispania continē-
40 batur. ij fines non semel commutati in vtraque præfectura, cognoscenda
antiquitate nonnullam pariunt difficultatem. In Græcia bellum eadem
tempestate cum Philippo Macedone gerebatur: & M. Portius Cato Sardi-
niam cum imperio gubernabat. Itaque anno ab Vrbe condita quingente-
simo quinquagesimo septimo, Gn. Sempronio Tuditano Hispania Cite-
5 5 7
F a rior

rior sorte destinata, M. Heluio Vltior. Cōtra hos quia militi veterano missione cōcessa infirmiores. & iniuriæ opportuni fore visi sunt, Hispani varijs in locis rebellant, Ducibus præcipuis Colca, atq; Luscinone. Cum rebellii parte in Citeriori Hispania ausus Tuditanus dimicare insignē cladem accipit, exercitu cæso, atq; ipsomet fauciato & paucis post diebus extincto, ex animi dolore vulneris acerbitate aucta. Ea res Romæ nunciata non maiorem molestiam quam curam attulit, formidantibus bellum quod maiori mole renascebatur in Hispania, non scisis studijs vt antea pro Romanis & aduersus Romanos, neque ad pellendū finibus Pœnum, sed pro veteri belli gloria, pro recuperanda libertate ab vniuersa gente susceptum. Missi in Hispaniam anno 558 ab Vrbe condita quingentesimo quinquagesimo octauo, in Vltiorē quidem Q. Fab. Buteo, in Citeriorē autē Q. Minutius Thermus circumagēte se anno ex prouincia discesserunt haud magno opere pretio, nisi quod à Thermo scribunt duodecim Hispanorum millia ad Turbam urbem acie fuisse trucidata. Crescentē itaque cura Patribus Coss. L. Valerius Flaccus & M. Portius Cato, Hispaniam Citeriorē sortiri iussi sunt anno ab Vrbe condita quingentesimo 559 quinquagesimo nono, quod ad eam diem non erat factum, vt Cōsul in Hispaniam iret, magnitudo periculi suasis. Sortitione facta, Cato missus est, cū duabus legionibus & viginti quinque longis nauibus. & nihilominus P. Manlius Citeriorem Hispaniam ex prætura obtinere iussus est, Vltiorem App. Cl. Nero. Hoc apparatu Cato velis ē portu Lunæ explicatis emensus sinum Gallicum, oram Hispaniæ tenuit: & ad Rhodopē circumacta classe, ex eius vrbs arce pulso Hispanorum præsidio, Emporias delatus, ab eius ciuitatis parte benigne acceptus est, quā Græci ē Phocæa profecti obtinebāt, & Malsiliensium exemplo in fide Romanorum perstabāt. Erat enim ea vrbs in duas partes diuisa muro interiecto, mari vicinam angustiore spacijs, ac vix ambitu quadringentos colligentem passus Græcorum natio obtinebat ē Phocæa profecta, vti est antea demonstratum, latiore habitabant Hispani tria millia circulo colligentem. Qua parte muro dirempti inter se erant vnica porta patebat ad alteros, custode per diem adhibito, noctu non minus tertia Græcorū 30 ciuium parte in muris excubabat: ijsque tantum eo die ad maritima commercia prodire datum erat. Qua disciplinæ diligentia in tanta paucitate libertatem ad Catonis aduētum illibatā conseruarant. Hispani Romanū imperium respuebant, consili numero atque finitimis auxilijs. Cato positus ad eam urbē castris redemptores Romam dimisit, naues Malsiliam: illos quoniam mature segetes erant alendo ex præda milite, classē vt spes reditus ademptra nisi parua victoria milites acueret. Eodem tempore Heluius ex Vltiori Hispania venit in castra, Celtiberis magno numero, qui obuiam prodierant, trucidatis ex itinere, atque Illiturgi, quoniā nouo conatu defecerat, denuo expugnata ijs copijs, quas præsidij causa à successore acceperat. Venerunt præterea 40 à Belistage Ilergetum Regulo legati auxilia postulatam aduersus iniurias, quæ ab Hispanis rebellibus inferebantur, vastatis agris ægrè à mœnibus vim hostium arceri, fore nisi mature opem ipse tulisset pereundum omnibus, nulla grauiori culpa quam fidei erga Romanos susceptæ cultęque constanter.

stanter. Quinq; militum millia depellendo periculo fore satis. Adhæc Cato cupere se quidem ait socijs opitulari. quæ ad amicitiam populi Romani attulissent, ea ab hoste eripi molestum esse. cæterum copiarum paucitate prohiberi ne continuo subsidio esset, ne distractis viribus, hostibus esset impar: qui ad obsidionem Emporitanorum soluendam magno numero festinare, iamque affore nunciabantur. fidei præmia debere eos euentu belli expectare. tantisper modo sustentarent hostiumq; iniurias aut arcerent, aut tolerarent, maioribus commodis sanaturi parta victoria. Legati eo responso accepto vehementer rem vrgerē. ad genua Consulis prouolui. infamis precibus postulare, ne in tanto discrimine rerum suarum à socijs deserantur. Tum Cato 20 ancipiti cura distractus, cum intelligeret plerunque bellorum euentus magis opinione hominum niti quam vera virtute constare, ad artes conuersus die postero auxilia pollicetur legatis. tertia copiarum parte in naues continuo imposita auxiliij mittēdi simulatione, eos in patriam præcurrere iubet, & suorum animos auxiliorum spe confirmare. Copiæ tamen post legatorum profectiōem reuocata. nam Hispanorum exercitus in conspectum venerat, & quam primū in prælio decernere Consul habebat in animo. De tertia vigilia copijs omnibus ē castris eductis, atque in alteram castrorum hostilium partem traductis, tres dubia luce cohortes, hostium vallo succedere iussit. Barbari repentina re commoti, miratique primum à tergo apparere Romanos, qui pridie à fronte erant: deinde quoniam pro portis valloque ad pugnam hostis prouocabat irritati, nullo ordine nec certo imperio portis omnibus erumpunt, cedentesque Romanos, nam vt ita facerent moniti erant, dispersati insequuntur. Eum impetum Romani certe equites non ferentes in fugam versi legiones etiam conturbant primum, deinde acie restituta promotaque, hostium audacia compressa est, & æquo vtrinque discrimine pugnatum aliquandiu. Erat legio in subsidijs à Catone ad omnes casus parata. ex hac cohortes aliquot in pugnam recentes inductæ hostem in fronte atque in sinistro cornu laborantem loco pepulerunt. in fugam 30 versum atque in castra compulsum castris exuerant. In pugna fugaque supra quadraginta Hispanorum millia cecidisse scribunt. Sequenti nocte modica quiete sumpta milites ad vastandos Emporitanorum agros educti sunt. consternati eo incommodo ciues extemplo defensione desperata portas Vltiori aperuerunt, parati imperata facere, rebusque omnibus iuuare. in fidem acceptis Cato omnem humanitatem exhibuit, præsidio militari impune dimisso, quod ex finitimis constabat. Secundū eam victoriam vniuersa citra Iberū prouincia pacata Tarraconem itum est. Bergistani Cos. profectiōem ad occasionem tumultuandi vertentes pari celeritate ad officium retracti sunt. Venia tunc data denuo rebellantibus negata est. vniuersi sub corona in seruitutem venditi. crudele exēplum: sed ceteri eo supplicio castigati retenti à defectione sunt. Bergua nunc oppidum est non procul Osca, quidam malunt Bergistanos tenuisse loca, vbi nunc Turulis seu Tiruela est. Turdetani in extrema Hispania & ipsi rebellantes à Manlio Citerioris Hispaniæ Præ- 40 tore suis & Neronis copijs superati erant. in hos quoniam aduocatis Cel-

tiberis bellum reparare dicebantur, priusquam Consul moueret, oppida omnia citra Iberum armis exuere constituit. Continenda in officio gente remedium vniuersos conturbauit. quidam etiam manus sibi attulerunt, quibus arma vita potiora erant. Sic mutato decreto ad certam diem dimissis in omnes partes legatis cunctæ eo tractu vrbes mœnibus nudatæ sunt. Consilio parato, atque Turdetanorum motibus interea à Manlio compressis, pari celeritate Seguntiam contendit, vbi Celtiberorum impedimenta erant, ingens præda. Verum eius vrbs capiendæ spe, contra quam cogitabat, deiectus Numantiam abiit auctore Gellio. Cis Iberum demum Ceretanis, Aufetanis, & Suefletanis in fidem ex deditioe acceptis, Lacetanos regionis lōginquitate & locorū asperitate confisos armaq; mouentes domuit. Pacata per hunc modum Hispania vniuersa, auctoq; vectigali publico, ex argenti ferrique secturis, nouis creatis missisq; in eas prouincias Prætoribus, Cos. Romani reuocatus, splendido triumpho in urbem inuectus est. in quo argenti infecti signatique centum quadraginta octo millia pondo, Oscensis auri, quingēta quadraginta illata. Militi septuageni æris in capita donati, equiti triplicatū. Domitæ Hispaniæ Cato per totam vitam patrocinium suscepit: eamq; ab iniuria tutatus est. Et est magnis viris innatū, qualis Cato fuit, post contentionem in supplices & prostratos humanitatem suscipere, iram misericordia mutare. Ex voto ad Emporias nuncupato ædiculam Romæ post bienniū extruxit, vt in Liuij codicibus est, et Victor affirmat, de regionibus Urbis Romæ, Victorię Virgini. monetæ expressa Catonis facie magno effosæ numero, Victoriæ victricis habent.

Varij Prætores veniunt in Hispaniam, Cap. XXVI.

LVRES deinceps Prætores missi sunt in Hispaniam. quorū nomina adscribere visum est, temporibus neq; accurate designatis, neque penitus prætermisissis. Primi in hoc numero sunt Sex. Digtius murali corona clarus in expugnatione nouæ Carthaginis, P. Cornelius Scipio Nasica, Cn. Scipionis filius decreto senatus Romanorum sanctissimus. Post hos vno tēpore vtranque Hispaniam rexerunt. M. Fuluius Nobilior, cuius virtute Toletum in ditionem Romanorum venit & C. Flaminius. Huic prorogato imperio, Fuluius successor est datus L. A. Emilius Paulus, is cui ob deuictum Regem Perseum, Macedonico cognomen postea fuit. Deinde L. Plautius Hypsæus in Citeriorem Hispaniam Prætor venit. in Vteriorem L. Bebio Diuite in Liguribus cæso, cui ea prouincia designata fuerat, P. Iunius Brutus. Horum decurso præturæ tempore L. Manlius Acidinus Citeriorem Hispaniam, Vteriorem C. Catinius toto biennio tenuerunt. Acidino atque Catino successores dati sunt C. Calphurnius Piso, & L. Quinctius Crispinus anno ab Vrbe condita quingentesimo sexagesimo octauo. quo anno Catinius nondum successore in prouinciam delato, in Lusitania occubuit prælio ad Astam facto. Piso & Calphurnius biennio prouincia gesta, de victis Lusitanis Celtiberisque Romæ triumpharunt. Successores dati A. Terentius Varro Citerioris, Vterioris Sempronius

Sempronius Longus. Secundum hos P. Manlius Vterioris Hispaniæ, qui Consul M. Catone eandem prouinciam ex prætura gubernarat. Citerioris Q. Fuluius Flaccus. Ab hoc Celtiberi in Carpetanis insigni prælio victi sunt ad Eburam oppidum, quod Ptolemæo oppidum Libora est. Biennium hi Hispaniam rexerunt. quo tempore exacto, noui Prætores Roma, missi Vterioris Hispaniæ L. Posthumius Albinus, Citerioris Ti. Sempronius Gracchus Gracchorum pater ex Cornelia filia Scipionis maioris, alteriusque Cornelie matri cognominis: quæ nupsit Scipioni minori, cui etiam Africani nomen fuit. Sempronij Prætoris virtute multæ in Hispania victoriæ partæ, Numantiaque primū in Romanum fœdus venit. Præterea quibus nunc locis Agreda supra Soriam cernitur, Gracchurris, quæ antea Illurcis vocabatur, de Gracchi nomine sic dicta est. instaurauit nimirum illam, aut ædificijs & regionum amplitudine illustrauit. Monetæ Gracchurris percuso nomine in Hispania visuntur: Albinū multo maiori numero. Anno ab Vrbe condita quingentesimo septuagesimo septimo M. Titinius Curius Citerioris Hispaniæ Prætor fuit, Vterioris Q. Fonteius. Hi tribus annis res in prouincia gesserunt: quarto qui Prætores venerint non satis constat: tamen Ap. Claudium Genthonem scribunt victis Celtiberis ouationem Romæ meruisse anno quingentesimo octogesimo. annum quidam ex hoc numero demunt. Omnino per idem tempus Hispaniæ Prætores fuerunt Vterioris quidem Seruilius Cæpio, Citerioris autem Furius Philo. Successere M. Macienus & Gn. Fabius Buteo. Verum Buteone in itinere ex facta tione maris Massiliæ defuncto, iussu senatus inter Prætores priores sortitione facta Furius in prouincia permansit Citerioris Hispaniæ pro defuncto Buteone vicarius. Annus quingentesimus octogesimo secundus Prætores Hispaniæ dedit Citeriori M. Iunium, Vteriore Sp. Lucretium. Eo anno circumacto vtriusque Hispaniæ præfectura in vnum collata, atque L. Canuleio demandata est. Hoc priusquam in prouinciam iret, iudice ab Hispanorum legatis quidam è prioribus Prætoribus repetundarum postulati, absoluti iudicio sunt more suscepto, vt in cæteros seueri Romani Patres sibi mutuo parcerent, qua inuidia passim flagrabant. Id modò leniendis prouincialium animis datam, ne frumentum venderetur à magistratu Romano pretij æstimatione facta: ne vicesimam vectigalis genus redimere cogerentur Hispani ex Prætoris voluntate. Additum ne publicani vectigalia licerent: redigendæ è vectigalibus pecuniæ oppidis cura potestasque esset. Noua legatione impetratum etiam est, vt ex militibus Romanis & matribus Hispanis stupro geniti, quos Hybridæ vulgus vocabat, & seruorum conditione erant, agris donarentur. Si quos ex ea multitudine hominum amplius quatuor millium, Canuleius Prætor manumittendos iudicaret, eos Carteiam deduceret coloniæ iure & nomine addito. Sic ea ciuitas prima Romanorum colonia in Hispania fuit, Carteiaque ex eo Libertinorum colonia dicta est. Canuleio successor M. Marcellus anno ab Vrbe condita quingentesimo octogesimo quinto Cordubam fundauit urbem in Batia nobilem, magnorum ingeniorum matrem. Strabo à M. Marcello Cordubam fundatam ait. quod dictum de hoc

tempore interpretari commodius arbitror, quam cum post aliquot annos Cos. Hispaniam repetijt. Silius Annibalís ætate Cordubæ mentionem facit, quod si verum est, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit, quod eam urbem ædificiorum elegantia & maiestate exornatam municipij iure donauit. coniecturæ nequæ certæ nequæ prorsus inanes. Successit Fonteius Balbus. Et rursus Hispania in duas præturas tributa, Gn. Fuluius & C. Licinius Nerua.

Quo tempore Iudas Machabæus Iudæorum Dux clarissimus in anticitiam venit populi Romani, armis in Asiam prolatis ingenti gloria parta, sed & auctis inmensum vectigalibus potētissimi secturis in Hispania auri & argenti, vt fama ferebat, occupatis. Atque hoc loco Prætorum Hispaniæ enumeratio resistat, si vltius procedatur molesta magis quam ex usu futura.

Neque verò licet corruptis antiquis monumentis historiam continuare locis omnibus perpetuam: ne conuenit quidem rerum Romanarum adipem amplius annales Hispaniæ inficere quasi per se graciles, rimas explere rudere.

Libri Secundi Finis.

HISTO

HISTORIAE DE REBUS HISPANIAE. LIBER TERTIVS.

Belli Numantini initium, Cap. I.

EL LVM diuturnum atque atrox anno ab Vrbe condita sexcentesimo primo in Hispania natum est, prælio 60
rum euentu varium, successu Hispanis tandem exitiale: Horum motuum principes auctores Numantini extiterunt, imperij videlicet grauitate fessi & Romanorum iniurijs exacerbati. Numantia formido ac terror populi Romani: gloria decusque Hispaniæ in extremo Celtiberiæ ad Septentrionem angulo sita fuit, atque in Areuacis. quatuor amplius milibus supra Soriam ad Garai pontem, non procul ab ortu Durij fluminis eius 20
urbis vestigia monstrantur. Natura loci quam arte munitior fuit in cliuo posita molli quidem ascensu, aditu tamen difficili, quod tribus ex partibus montibus ambiatur, vno tantum latere in planiciem desinente, prouentu fertilem & secundum Teram amnem duodecim millia, quousque in Durium influit protentam. Lacedæmonum institutio nec moenibus munita erat, nec turribus circumuallata, & ad gregum pascendorum commoditatem regionibus aliquanto latior, quam vt perpetuo muro includi posset. arce tantum munita erat, vnde laceffenti hosti repugnare soliti erant: in eamque fortunas omnes in belli discrimine conferre: ciuium numero modico, vnde quatuor pugnatorum 30
millia prodibant in aciem (alij hunc numerum duplicatum ponunt) genere vitæ & omnium rerum patientia durati: multum audaciæ ad bella suscipienda inerant, multum prudentiæ bellis administrandis. Iungerat Sempronius Gracchus, quo tempore res gessit in Citeriore Hispania, cum Numantini foedus, his legibus. Oppida & arcès ne ædificantor, neu muniuntor absque conscientia Romani senatus. Vectigal penditor quibus oppidis & quantum esset imperatum. Castra Romana sequuntor, quoties essent ad signa vocati. Erat præterea in Areuacis (Appianus in extrema Celtiberia inter Belos collocat, fortassis quibus nunc loci Vxama sita est) Segeda vrbs quadraginta stadiorum ambitu. Hæc vrbs atque eius exëplo Tithij finitimi nouorum motuum 40
cupiditate cum finitimis populis foedus inire, moeniaque instaurare, nihilque eorum prætermittere, quæ ad propulsandum bellum fore ex usu iudicarent. Vetitum a Romano senatu in opere progredi cum esset, & tributa ex foedere imperata, iussuque Romana castra sequi, quorum ætas idonea erat ad induenda arma: aliam ex alia neccentes moræ causam facere recusarunt. Hinc

belli eius prima occasio extitit, quo Numantia implicata est Segedæ vicina, & cum illa armis fœdereque contra Romanos sociata. Nam Romani ne prima negligendo malum serperet, continuo arma expedienda fore iudicauerunt. Erat eodem tempore in Lusitania natum Romanis bellum cum Cessarone, qui restituendæ pristinæ libertatis curam susceperat vniuersæ prouinciæ voluntate, Africani cuiusdam vicarius atque successor: qui non ita pridem contra Romanos rebellarat, & in expugnatione cuiusdam vrbs ictu lapidis fuerat occisus. Hi motus Romæ nunciati magnam curam iniecerunt Patribus, atque ita vt L. Mummio Vterioris Hispaniæ Prætoris destinato, in Citeriorem Hispaniam propter indomitos Celtiberorum animos, cum exercitu Consulari Consulem alterum amandandum iudicarent: atque insolita festinatione Consules, qui sub finem Decembris creari, atque dimidiato Martio magistratum inire consueissent, nouo exemplo iusserunt, quod in morem ab hoc initio deinceps abiit, ipsis Ianuarij Kalendis Consulatum auspicari. Itaque Q. Fuluius Nobilior Consul in Hispaniam destinatur adiuncto valido supplemento militari. Segedani contra minime ignari tantum belli apparatus ad eorum perniciem comparari, vrbs munitioni, cum nondum perfecta esset, dissi, filios & vxores apud Arcuaces deposuerunt. ipsi se ad bellum compararunt Caro copiarum Duce creato, qui magnum in re militari vsum habebat. Is operæpretij faciendi & sancienda auctoritatis à præclaro initio cupiditate ex Consulibus Copijs, quæ triginta millium numerum efficiebant, insidijs in transitu positæ sex millia cecidit, cæteros in fugam compulit. quos dum audius insequitur à Romanorum equitatu, qui in postremo veniebat agmine, non minori suorum numero trucidato occisus est. Accidit hoc prælium tertio Kalendis Septembris, quo die Romani Vulcanalia celebrabant, tanta vtriusque exercitus siue formidine, siue calamitate, vt vtrique à pugna nisi necessario temperarent deinceps. Eadem Arcuaces nocte Numantia, quo frequentes conuenerunt, nam vicinis locis prælium erat commissum, in Cari locum Haracum & Leuconem substituerunt. Numantinis priuatim Copijs Lintheo cum potestate præfectus. Consulibus castra tertio post conflictum die ad quartum ab vrbe Numantia lapide posita sunt. in his decem Elephantis erant & quingenti Numidæ equites à Masinissa recens ex Africa auxilio missi. Ex Consulibus prouocatione prelio comisso Celtiberi primum, cum in ipso ardore pugne laxatis Romanorum ordinibus Elephantis essent inducti, noua re comotis atque perterritis, tum hominibus, tum equis, in fugam versi atque in vrbes compulsi sunt. Romanos insequentes atque Consulibus hortatu conantes in vrbs munitionem euadere Elephantis perturbauit magno lapide comminuto capite, vique doloris, vt fit, in furorem actus. Nam tum ipse, tum reliqui eius exemplo Elephantis in suos conuersi, vt est anceps hoc genus animalium, ordines dissiparunt, obuiosque prostrauerunt. Ea res Numantinos prouocauit, vt denuo eruptione facta vrgerent Romanos, qui quatuor millibus suorum occisus in castra compulsi sunt. ex Celtiberis duo hominum millia in vtroque conflictu ceciderunt. Ad Axeniam eius tractus Emporium, quam vrbes Consul secundum id prælium tentauit, non

minore

minore nec ignominia nec clade repulsus est. his rebus renunciatis atque perspectis Oculis vrbs, in quam Romani, pecuniam, impedimenta & bellica instrumenta contulerant, Celtiberis se adiunxit. Nam plerunque fides ex fortuna pendet, & blanda ac sepe fallax libertatis spes multorum animos capit. Ea re Consul territus veritusque, vt hoc exemplum ad alias vrbes pertineret, munitis prope Numantiam castris copias in Hybernis continuit. Annonæ angustia atque frigoris vi maxima, multos fames & cæli inclementia consumpsit. Atque hæc in Citeriori Hispania. in Vteriori vero à Mummio Prætoris per idem tempus pugnatum vario euentu, exitu tandem optimo. Nam in prima pugna, cum Lusitanos victos & terga vertentes audius nulloque ordine sequerentur Romani, Cessaron confirmatis suorum animis in hostes conuersus victoriam extorsit è manibus. Decem Romanorum millia trucidata, castraque vtraque expugnata, tum sua quibus exuti fuerant, tum hostium quos extrema pugna superarunt. capta spolia Romanorum virtutis ostentandæ causa à Lusitanis per vniuersam ferme Hispaniam circumlata. Hos Mummio aliquanto tempore suorum animis confirmatis, quos ad quinque millia locis munitis continuerat, pompam circumducentes de hoste superato, & futuri securos repete impetu facto cecidit in ea pugna complura signa eorum quæ erant amissa recepta sunt. In Cessaronis locum (nam forte in eo conflictu periit) Canthenus susceptus, ad Cuneos qui siti erant in ea Bæticæ parte, vbi Niebla cernitur, cum Cunistorgim vrbes, quæ in fide Romanorum erant suæ ditionis fecisset, ad fretum Gaditanum progressus est, vnde exercitus pariter in Africam abeunte, cui præ animorum saltu Hispaniæ fines angusti erant, reliqui Lusitani à Mummio Prætoris, qui aucto suorum numero nouem millia militum sub signa contraxerat, aliquot prælijs fatigati cæsi que, ac tandem noua eius gentis manu cæsa, ne vno quidem superstite, qui tristem nuntium princeps deferret in patriam, ad officium demum reuocarunt animos. Pro his rebus Mummio sequenti anno qui annus ab Vrbe condita fuit sexcentisimus secundus, Romæ triumphus decretus est. In Fuluij locum eius calamitate nunciata M. Claudius Marcellus Consul missus est cum valido supplemento peditum octo millium, equitum quingentorum. Vterior Hispania M. Atilio Prætoris commendata. Marcellus cum omnibus copijs in Hispaniam appulsus primo quoque tempore Ocilim vrbes impugnandam sibi sumpsit, vt cuius noxa præcipua extiterat, princeps pœnas daret. conseruata tamen est deditio mature facta, tametsi admisisse videbatur, vt extrema inferretur patereturque mala. obsides tantum imperati, & triginta talentorum auri multa indicta. Prope erat vrbs Nertobriga, atque quantum ex Ptolemæi descriptionibus suspicari licet non procul Turiasone atque Bilbili. Inde legati ad Consulem de deditioe missi sunt. centum tantum equites imperati primum: deinde quoniam ex ea vrbe quidam postremum Romanorum agmen atque impedimenta latronum more inuasent, haudquaquam à Consule excusatione recepta quasi priuata fecissent auctoritate, centum obsidibus sub corona venditis, vrbs ipsa obsidione cincta atque impugnata est. Missi denuo de pace legati Lupi exuias in hasta gentis instituto præferentes. Debere cum

sue

siue superior noxa communis fuisset siue priuata, illato damno esse contentum. Satis iam penarum datum, agris vastatis, ædificijs incensis, ciuium suorum vendita libertate. Miseros animos salutis desperatione, amplius irritandos non esse: quæ vires aduersus victores sæpe suppeditare consuevit: neque minima animalcula perire inulta. Consul vllam Nertobrigis priuatim pacis conditionem fore negat, nisi Arcuacibus, Belis, Tithijs, vnde initium extiterat rebellandi, eodem foedere comprehensis. Non recusabant gentes illæ pacisci, modo Gracchi id contingeret foedere reuocato. Consulem ad ea, quæ petebantur propensum, socij atque confœderati dehortati sunt, iniquum fore prædicantes, qui toties defecissent, & magnas clades intulissent tum Romanis tum præcipue finitimis Hispanis, qui in populi Romani fide essent, cum ijs antiquum foedus iustaurari. Consulis animo cura in vtranq; partem suspenso atque distracto, quodam induciarum genere facto, vtrique eo concedente legatos Romam miserunt, vt quasi in re presenti Patres statuerent atq; decernerent, vtrum ex vsu fore iudicaretur populi Romani. Peruenerat interea Fuluius Nobilior Romam: quo eius gentis perfidiam atque iniurias commemorate in senatu, re infecta legati iussi sunt, in Hispaniam redire, atque à Marcello Consule responsum expectare. Ea denūciatione facta, qua haud obscure belli denunciatio continebatur, de supplemento Hispaniensis exercitus actum totius Hispaniæ perdomandæ destinata voluntate. Ex omnibus ergo legionibus euocati quoniam respondere sponte recusabant eam militiam formidantes, nouo exemplo sortibus deligi ex omni copia placuit, qui necessario irent in Hispaniam.

P. Cor. Scipio legatus venit in Hispaniam Cap. II.

INTEREA M. Atilius in diuersa Hispaniæ parte Lusitanis male multatis in ditionem plerasque redegerat ex deditioe ciuitates, anno sequenti appetente: quo Consul L. Licinius Lucullus Citeriorem Hispaniam sortitò suscepit administrandam, Vltiori ex prætura Serg. Galba. P. Cor. Scipio Minor cui excisæ Carthaginis laus seruabatur, legatus venit in Hispaniam viginti quatuor natus annos, cupidus nauandi operam reip. in eo bello, à quo cæteri milites abhorrebant maxime. Sunt qui scribant Lucullo in Hispaniam appulso Scipionem traiecisse in Africam, ab eo ad Masinissam missum, vt pro iure veteris amicitia Elephantos submitti impetraret. Nobis M. Ciceronis auctoritas potior sit, Manlio Consule id demum factum fuisse affirmantis. Gracchorum is sorore connubio iunctam habuit, neptim Scipionis Africani ex Cornelia eius filia, fueratque à Scipionis filio in filium adoptatus. Paulum AEmilium natura patrem habuit Scipionis Africani leuirum nulla præterea cum Scipionum familia communione sanguinis. AEmiliani cognomen à patre tulit. Cæterum dum Luculli aduentus expectatur, Marcellus confecti eius belli laudem affectans copias ex Hybernis quam primum reuocat. Nertobriga quinq; Arcuacum millibus intra urbem admissis Consulis conatus occupat. Numantia

Numantia arma corripit. In hanc urbem Marcellus, quoniam belli caput habebatur, arma expedienda primum fore arbitratus ad quintum lapidæ castra ponit. Verum cum à Lintheuone agi de pace cæptum esset Numantinorum Duce, ea tandem lege à Marcello foedus est factum si Numantini Belos, Tithios, & Arcuaces desererent. Eo destitutos præsidio sperabat breui in potestatem esse venturos. Inanem eam spem non fuisse rerum euentus probauit. continuo ij populi deditioe facta, in fidem accepti sunt obsidibus datis, atq; talentis sexcentis, vt Strabo auctor est. Lucullus in prouinciam appulsus Celtiberorum bello pacato, nocedi, cupidus certusque, in Carpetanos profectus, indè traiecto Tago in Vacceis Gauciam urbem impugnare constituit, ijs locis sitam vbi nunc Coca oppidum situm est, vindex vt videri voluit Carpetanorum quos à Cauciensibus violatos esse accusabat. fames auri agebat præcipitem tenui inter Romanos censu, dirum in Præfectis & Ducibus malum. Ij inuito cum Consule certamine, cum in urbem repulsi essent, deditioe facta in fidem accepti sunt. obsides imperati, atque equites auxiliares, præterea centum argenti talenta. Huius foederis simulatione expetente Consule præsidium Romanorum in urbem admissum à quibus, vt conuenerat, ad tubæ signum ciues calamitosi nullo discrimine neque sexus neque ætatis oppressi incogitantes cesique sunt, perfidia plusquam Punica, barbara inhumanitas. Finitimi populi hoc immanitatis exemplo cautiore, neque moenibus confisi, neque Romanorum fidei credentes in syluas rupibus horridas & inaccessos montes se, suos, suaque contulerunt, igne corruptis quæ comportari non poterant. Lucullus quem inopia auarum, auaritia crudelē efaciebat, eius prædæ spe depulsus, ad Intercatiam penetrauit. Erat ea vrbis medio circiter itinere sita quo Vallisoleto Asturicam itur. Positis iuxta castris ciues ad deditioem inuitati, an ea fide responderunt recipere dedititios & supplices vellet, qua Caucienses paulò ante? Hoc responso Consul irritatus acie pro castris explicata obsessos ad pugnam inuitabat, quam illi omni ratione deuitare præiudicatum habebant moenibus & munitioe atque comeatu, quem in multos dies parauerant (tametsi præter urbanam multitudinem ex vicinis locis in eam urbem cõfugerant pedites equitesq; magno numero) certi libertatem tueri. Leuia modo prælia fuere euentu haud memorabili. Illud est ad memoriam insigne: Hispanum quendam Regulum vasto corpore & viribus magnis singulari à Scipione certamine superatum fuisse: cum quo identidem pro castris ad pugnam prouocante nullus Romanorum ausus fuerat manus conferere. Annonæ angustia maxime laborabatur in castris, famemque vulgo milites frumento hordeoque cocto, & nonnulla ventatione tolerabant. salis inopia grauius premebantur His rebus & ex aquarum subtilitate, vt in regione montana, plerosque milites disenteria coeperat fatigare. Vna expugnandæ vrbis spes animos sustentabat. Itaque comportata materia bellicæ machinæ perfectæ erant, quibus quassati muri parte magna prostrata, milites in urbem conantur euadere. Primus Scipio per stragem lapidum & rudera fastigium occupauit: eoque merito pro concione postea laudatus & murali corona donatus est. tametsi egregia oppidanorum virtute repulsi

Luculli perfidia

Scipio in ducibus

repulsi Romani atq; vrbs aditu prohibiti sunt, non paucis præ festinatione in vicina palude suffocatis. Muri pars collapsa sequenti nocte obsessorum diligentia instaurata est, coactusque esset Consul re infecta ab obsidione discedere, ni fames obsessorum animos ad deditiorem impulisset. Actum ergo de foedere interprete atque amittente Scipione, cui maior quam Consuli fides est habita. Pacis conditiones moderatæ fuerunt. Decem millia sagorum, certus iumentorum numerus & obsides imperati, pecuniæ videlicet nec copia, nec cupiditate: cum Montani homines agrorum cultu & pascendo pecore vitam sustentarent. Motis ex ea vrbe castris Palentiaque frustra tentata Consulem ad fretum vsque Gaditanum peruenisse ex Plinij testimonio nonnulli suspicantur, portentosa magnitudinis Polypi caput oblatum Lucullo ijs in locis fuisse affirmantis, inde in Lusitaniam populabundum irrupisse. Atque hæc Lucullus. Sergius vero Galba, cui ex prætura Vltiorem Hispaniam obuenisse est demonstratum, in Bætica res gerebat aduersus Lusitanos, qui populi Romani socios direptionibus fatigabant. Ijs cum militem longo itinere fatigatum obijcere non dubitasset, magna clade accepta, & septem suorum millibus amissis, fuga ipse cum reliquis copijs Carmenam euasit, vt Appianus est auctor. nos Carmonam esse arbitramur vrbe ea ætate totius prouinciæ longe firmissimam, quæ prope Cuneos sita erat. vbi Prætor reparatis collectisque vndique viribus hyemasse continuò fertur, indeque ignominie delendæ cupiditate in Lusitaniam irrupisse, eiusque prouinciæ agros atq; oppida omni iniuria vexasse. Ad quem cum Lusitanorum legati de pace venissent humanissimis verbis & oratione, cuius erat egregius artifex, & in præcipuis suæ ætatis oratoribus à Cicerone numeratur, gentis defectione excusata: fatalem necessitatem, regionis sterilitatem sepe tumultuandi occasionem afferre: proinde suis denunciarent, se in animo habere agros ad habitandum colendumque genti tribuere multò commodiores, vnde vitam sine maleficio & finitumorum iniuria perpetuò deinceps propagarent. Dies dicta, quo die tripartitò ad eum venirent. illi haudquaquam in beneuolentiæ simulatione fraude subesse rati homines minime mali, imperata cum fecissent, armis exuti atque ad vnum cæsi sunt. Prædæ pars militi concessa, pars à Prætoze retenta, vnde Romanorum ditissimus euasisse creditur.

Viriati bellum, Cap. III.

MINIO hæc Galbæ immanitate irritatis prouincialium animis magis quam territis Viriati bellum natum est: vt sunt alia ex alijs mala nexa aptaq;, & calamitatis sittem alterius initium excipit illo plerunque grauius. sane Viriati bellum totis quatuordecim annis vario euentu Romanorum potentiam fatigauit. Natione quidem Lusitanus fuit loco humili, nam pascendis initio gregibus operam dedit, militia bonus, cuius rudimenta posterat publicis itineribus obsidendis cum peculiari latronum manu. Vnde cum multi ad eum confluerent, quæ cū in ære alieno essent aut alioqui flagitijs infames: quæ belli malis fatigati

fatigati, more militum armavit, in signa turmasque distribuit. iusto propemodum exercitu conflato finitimos ac Romanorum præsertim socios, qua parte Anas influit in mare, fatigare cœperat. Hunc M. Vettilius, qui anno ab Vrbe condita sexcentesimo quarto, Galbæ successor est datus, sibi exterminandum sumpsit. Viriatus contra pugnae discrimen vitare & ad fretum Gaditanum locis natura munitis se tenere, vbi cum obsessus à Prætoze famis malo cœpisset laborare, missis ad Vettilium legatis tentata concordia spes, si modò agri concederentur ad habitandum Viriati militibus, pollicentibus in populi Romani futuros potestate. Eam voluntatem, cum Prætor se æquum eorum postulatis præberet, Viriati oratione retractarunt disputantis quanto cum periculo credituri essent Romanis salutem libertatemque, in quibus hominum nihil esset præter speciem & humanæ linguæ sonum. Quod si nulla exempla extarent Galbæ immanitatem documento esse debere, ne blandis Prætoris Romani verbis inducerentur in fraudem. se potius Ducem sequerentur, suisque auspicijs bellum administrarent. Consilio cunctis probato atque Romanis pugnae simulatione deceptis, obiecto in prima acie equitatu primum in vicinas sylvas pedites euasere: deinde cuncti Tribolam vrbe peruenierunt, quò Viriatus bellum transferre cogitabat. Prope eam vrbe Romani in insidias præcipitantes ad quatuor millia cum Vettilio ipso cæsi sunt, reliqui cum ex fuga Tartessum tenuissent, & Celtiberorum auxilijs confirmati denuo certaminis aleam subiissent vniuersi in pugna ceciderunt. in Vettilij locum Plaucius Prætor in Hispaniam Vltiorem venit anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinto. Qui Viriati cum in conspectum venisset Turdetaniæ Carpetaniæque agros populantis, eo fugam simulante quatuor Romanorum millia insequendi studio longius prouecta, circumuenta cæsaque sunt. Prætor abolendæ magis infamiæ cupidine quam victoriæ spe hostis vestigia secutus ad Veneris montem, quo ille transmissio Tago se receperat, non minori accepta clade, nec minori suorum numero amisso in fuga præsidium ponere compulsus est, atque ita vt media ætate virtuti diffusus vrbebus munitis non secus atque in Hibernis copias contineret, maiore moenium quam virtutis fiducia. Hæc pugna in Lusitania propeque Eboram commissa putatur, argumento sepulcri, quod in ea hodie vrbe extat hac inscriptione.

L. SILO. SABINVS. BELLO. CONTRA. VIRIATVM. IN. EBOR. PROV. LVSIT. AGRO. MULTITVDINE. TELOR. CONFOSVS. AD. C. PLAVT. PRAET. DELATVS. HVMERIS. MIL. H. SEP. E. P. E. MEA. M. F. I. IN. QVO. NEMIN. VELIM. MEQVM. NEG. SERV. NEG. LIB. INSERT. SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMQVNO. SEPVLCR. MEO. ERVI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Hæc inscriptio omnium antiquissima est earum, quæ hoc tempore Romanorum in Hispania extant. Dum hæc in prouincia geruntur, Galba Romæ reus postulatus violatæ Lusitanis fidei, vnde in ea mala constabat fuisse præcipitatum, accusationem euasit, quamuis L. Scribonio Libone tribuno plebis & M. Catone vrgentibus, pecuniæ præsidio tutus, quod sibi certissimum in Hispania parauerat aduersus eam tempestatem. Claudius Vnimanus ab Vrbe condita anno sexcentesimo sexto, Prætor contra Viriatum missus in Hispaniam ab eo victus cæsusque est, exercitu magna ex parte capto. fasces & magistratus insignia in Lusitaniæ montibus constituta trophæi instar, tanta deinceps Romanorum consternatione, Hispanorum audacia, vt trecenti Lusitani non dubitarent cum mille Romanis dimicare, & plures quam pro numero trucidarent. Accidit præterea vt à pedite vno plures Romani equites fugarètur attoniti & pauidi, quod ex ipsorum numero vnus equo trajecto ipse equitis caput momento amputasset. sequenti anno ab Vrbe condita sexcentesimo septimo C. Nigidius in demortui locum missus nihilo meliori euentu cum Viriato ad Viseum urbem pugnavit, vbi sepulcrum L. AEmilij in ea pugna occisi scribunt extare. Fuit is annus non tam rebus Hispaniæ insignis quam P. Cornelij Scipionis consulatu, & Carthagine penitus excisa, vnde illi Africani nomen, quod ab auo poterat hæreditarium habere. Per hæc tempora C. Lælius, cum qui Romæ sapiens est cognominatus Ciceronis testimonio, venisse in Hispaniam constat, primumque Romanorum Viriati ferociam comprimere cœpisse. nimirum bellicam virtutem ex multarum rerum vsu collecta prudentia subleuando illustriorem effecit. Omnino ab Vrbe condita anno sexcentesimo nono Q. Fabius Maximus AEmilianus Scipionis frater germanus adepto consulatu missus est contra Viriatum. Ex senatusconsulto alterum Consulem proficisci in Hispaniam necesse erat, de eius belli euentu suspensis Patrum populique animis. Et quoniam veterani militis copia non erat, tyronum atque sociorum latini nominis delectu habito, quindecim millia pedites, equites duo millia in prouinciam vecti Orsonam, vti Appianus ait, peruenerunt, eam quæ in Bætica hodie Osluna vulgari lingua dicitur. vbi exercendo milite aliquantum temporis datum. Gadibus, quæ insula non procul ea vrbe iacet, Herculi à Consule sacrificia instaurata, vota que pro victoria nuncupata. Viriatus contra belli apparatu, quod in eius perniciem meditabantur Romani, perspecto, neque eodem proficisci dubitavit: & primo aduentu Romani exercitus lignatores cæcidit, trucidatis etiam militibus qui ad eorum præsidium vnà missi erant. Deinde Consul Gadibus reuerso in castra, tametsi Viriatus ad prælium prouocabat lacessebatque, tumultuario tantum certamine experiri placuit quantum virtutis in suis esset quantum in hoste: vniuersæ pugnae necessitatem omni ratione vitare, dum mora suorum animos à terrore confirmaret, hostemque vinci posse monstraret. Demum vniuersæ pugnae copia facta Viriatus superatus acie atque in fugam compulsus est. Romanorum copiæ autumnò iam in hyemem præcipitante Cordubam in hiberna deductæ. Viriatus autem locis natura munitis se tenere, & quoniam

quoniam militum corpora durata habebat, omnem cæli & aeris iniuriam perferre. Areuaces, Belos, & Tithios ad bellum sollicitare pro communi salute, pro patriæ libertate, quæ pridem sua virtute renascens, ni maturè ipsi vires sociarent, in periculum rursus vocabatur. Ab hoc initio his populis ad rebellandum inductis, Numantinum bellum denuò exarsit, vt suo loco commemorabimus, Viriati rebus prius explicatis. Vnà cum Fabio AEmiliano, cuius auspicijs hæc in Hispania gesta sunt, L. Hostilius Mancinus tenuit consulatum. Hunc Consulem venisse etiam in Hispaniam atque Calæcos prælio superasse Anconitani inscriptiones declarant. cui auctori quanta fides habenda sit aliorum iudicium esto: à nonnullis sanè eruditis viris fabularum artifex egregius, & insignis mendaciorum consarcinator fuisse putatur.

Q. Cæcilij Metelli gesta in Hispania Cap. III.

SEQUENTI anno, qui ab Vrbe condita fuit sexcentesimus decimus, duobus Consulibus Ser. Sulpitio Galba, & L. Aurelio Cotta de Hispaniæ prouincia, quam diuisis Patrum studijs sibi vterque deposcebat contendentibus: Scipio in senatu rogatus sententiam, neutrum è republica videri respondit, alter inquit nihil habet, alteri nihil est satis. æque malam in imperio iudicabat scilicet inopiam atque auaritiam. illa iniuriæ necessitatem propemodum afferens hæc certam nocendi voluntatem. Itaque Popilius Prætor missus est, cui Plinius scribit Viriatum (nempe prælio aliquo insigni victum) vrbes tradidisse, quæ in eius erant potestate. Post Popilium Q. Cæcilij Metellus, cui à deuicta Macedonia Macedonici cognomen fuit, Consul creatus anno ab Vrbe condita sexcentesimo vndecimo venit in Citeriorem Hispaniam ad comprimendos Celtiberorum motus, qui Viriati diligentia & hortatu cœperant excitari. Quintius quidam cum Viriato ipso bellum gessit: an à Consule Legatus, an Romæ Prætor destinatus incertum. Sanè à Viriato, quem ad Veneris montem prope Eboram in Lusitania acie supererat, maiori accepta clade, cum hostis vires reparasset repulsus est, atque autumnò tempore quasi in hibernis copias intra Cordubam continere coactus: hostis iniuriæ opportunis tum socijs tum Romanis, qui in vrbiū vicinarum præsidijs relictis erant. Metellus verò Celtiberis ad officium pertractis, nam Areuaces vicisse Plinius est auctor, in sequentem annū, qui fuit ab V. C. sexcentesimus duodecimus, imperio prorogato in Citeriori Hispania res gessit. Q. Fabius Seruilianus Fabij AEmiliani ex adoptione frater, in Hispaniā vltiorem Consul venit cōtra Viriatum valido supplemento adiuncto, in quo decem & octo millia pedites erant, equites mille quingenti: Micipsa Masinissæ filio elephantum decem ex Africa auxilio missi, equites trecenti. Has copias Viriatus in Bætica ex syluarū latebris inopinatò progressus in castra compulso, neq; noctu neq; per diem iurisdictionibus fatigare atq; lacescere

cessere destitit, donec Vticam peruentum est Bæticæ urbem. Eo loco anno-
 næ angustia compulsus suorum manum in Lusitaniam reduxit. Consul ea
 molestia liber, in Cuneis Curionem & Apuleium prædonum Duces deu-
 cit, & nonnullas ijs in locis vrbes, quæ validis à Viriato præsidijs teneban-
 tur, vi cepit. Captiui quingenti interfecti, quorum erat noxa maior: cæteri
 sub corona venditi, ad decem capitum millia. Dum ea æstate in Vltiori
 Hispania hæc gesta sunt, haud leue decus Metellus quæsiuit Celtiberis do-
 mitis, captisque in eo tractu Contrebia, Versobriga, atque Centobriga vr-
 bibus. quo tempore ad Contrebiam fallendi studio per diuersa loca nullo
 vt videbatur ordine neq; militari disciplina cum exercitum versaret, iden-
 tidem mutatis castris, caussam à Centurione rogatus vocem illam emisit, ma-
 gno & prudenti Duce dignam: Tunicam, inquit, comburerem si meorum
consiliorum esse consciam putarem. Hæc rectè. illud perperam. ante Q.
 Pompeij aduentum in prouinciam, quem successorem datum nunciatum
 erat, militibus ante legitimum tempus vacatione concessa, publicis horreis
 neglectis, atque elephantis detracto pabulo, aut mortuis prorsus, aut præ-
 macie inutilibus, vires Romanas debilitauit. tantum plerunque in magnis
 ingenijs obtrectatio valet, inuidiaque. Sed harum rerum merito tamen, re-
 deunti triumphus Romæ denegatus est: alioqui debitus ob rerum gestarum
 amplitudinem. Ergo Q. Pompeius Cos. in Citeriorem Hispaniam venit,
 613 anno ab Vrbe condita sexcentesimo tertio decimo. quo tempore Seruilius
 in Vltiori Hispania, nimirum imperio prorogato, Canobam prædonum
 Ducem se dedentem in fidem accepit. Viriatum Baciæ vrbs obsidionem
 soluere, & in fuga salutem ponere coegit. Hostis fuga, multa eo tractu oppi-
 da, abiecta defensionis spe, deditioem fecere. Summæ diligentia discipli-
 nae seueritas adiuncta, omnibus Canobæ socijs, & quingentis præterea
 captiuis quoniam Romanorum castra fidemque deseruerant, amputatae ma-
 nus. magnitudine supplicij terrere alios sperabat. Sed ex ea re tamen pro-
 uincialium animis magis irritatis, quam territis, magna rerum commutatio
 facta est. Erat Erisana vrbs in fide Viriati. in eam à Romanis obsessam no-
 ctu is deceptis vigilijs sese intulit, & sequenti luce in hostes inopinantes im-
 petu facto, cæcos in fugam compulit. Ijdem cum ex fuga locum non satis
 munitum tenuissent, essetq; omnibus pereundum, venisse tempus ratus hone-
 stis conditionibus pasciscendi cunctos conseruauit foedere facto: ex quo Vi-
 riatum quidem amicum populi Romani vocatus est: eius autem militibus &
 confederatis, quæ occupauerant obtinebantque, omnia concessa. Hoc fœ-
 dere, quo Romani imperij maiestas sugillata est, Q. Seruilius Cæpio, qui Ro-
 mam a fratre Seruiliano nuncius missus erat, accusando identidem atque vi-
 tuperando, in sequentem annum, qui fuit ab Vrbe condita sexcentesimo quar-
 tusdecimus, adeptus consulatum in Vltiorem Hispaniam venit, iussus a se-
 natu fœdus cum Viriato quamprimum violare abrumperique, quasi imperij
 maiestate indignum, neque publico consensu factum. Quo minus arbitrator
 Romæ fuisse probatum, quamuis Appiano contra affirmante.

60. cap. hinc manus
 impubata.

61. Viriati cum
 populo Romano.

Viriatum

Viriatum occisus. Cap. V.

VINTVS Pompeius ijs incōmodis impeditus, quæ à Metel-
 lo inuidia erant allata, neq; præterito anno, neq; præsentis ma-
 gna parte (nam biennium Citeriorem Hispaniã tenuit) aliquid
 memorabile gessit: & prouincia pacata bellorū erat materia su-
 blata. Seruilius autē in Bætica ad Arsam urbem Viriatum fuga-
 tum in Carpetaniam vsque secutus est: vbi is tanquam ad pugnam explica-
 ta acie, atque equitatu in primo agmine collocato, hoste distento pugnae ex-
 10 pectatione in proximas sylvas montesque peditatu dilapso, eodem equita-
 tum qua consueuerat celeritate subductum incolumem seruauit. Cos. & di-
 micandi & consequendi hostem spe depulsus in Vestones & Calæcos pe-
 netrare constituit, vbi scelerum licentia erat, & cædibus atque latrocinijs
 cuncta miscebantur. Ad eum Viriatus & belli diurnitate fessus, & socio-
 rum fidei diffusus magis quàm Romanorum metu, tres de pace legatos mi-
 sit. Hos Consul benigne acceptos, & officiosis in præsens delinitos mune-
 ribus, atque magnis in posterum promissis oneratos, hortatur suadetque
 vti Viriatum incautum opprimant: seque militia tam exercita, patriam
 tot malis eripiant. Illi vt sunt infidæ prauorum hominum societates, facile
 20 inducunt in animum sui Ducis capite incolumitatem redimere. sic datis pa-
 lam à Consule de pace mādatis discedunt, Viriatumq; spe fœderis delusum,
 incautumque noctu in strato dormientem opprimunt, virum meliori fortu-
 na dignum. Qui ex obscuro tenuisque loco animi magnitudine tot annis Ro-
 manos bello fatigauit, neque aduersis rebus fractus neque secundis incau-
 tus. cum armis petitus varia fortuna pugnasset, dolo suorum cecidit, libera-
 tor propemodum Hispaniæ: & qui non primordia populi Romani la-
 cessierit, sicut alij Duces, sed florentissimi imperij maiestatem. Funus se-
 quenti luce deprehenso facinore magis caritate suorum quàm apparatu ce-
 lebre fuit. hastis concursum inter milites est, & multæ pecudes mactatæ.
 30 parricidæ Romam elapsi, cum à Patribus facinoris præmium postulassent,
 responsum: nunquam senatui Populoque Romano placuisse Ducem à mi-
 litibus trucidari. Sunt enim proditores inuisi, etiam ijs quos anteponunt:
 & pœnas sæpe dant, vnde præmium sperabant. Successit Viriato Tantalus,
 impar industria, virtute, auctoritateque. breui deditioem facta cum suis om-
 nibus in Consulis fidem receptus est. His & cæteris Lusitanis arma detracta,
 & agri dati sunt, vt terræ cultu distenti, & rei familiaris tenuitate oppressi,
 rebellandi penitus abijcerent siue cogitationem siue facultatem.

Proditores
 inuisi

Numantinum bellum renascitur. Cap. VI.

NNO eodem ab Vrbe condita sexcentesimo quartodeci-
 mo, nimirum Olympiadis centesimæ sexagesimæ anno primo,
 graue malum Hispaniæ, Numantiæ denuò arma mota bellumq;
 hac occasione maiore mole est renatum. Erāt Celtiberi sub Ro-
 manum

G 3

manum iugum missi Metelli virtute, soli Numantini & Termestini (triginta sex passuum millibus ab vrbe Numantia ad Occasum siti erant, quo nunc loco sacrum Virginis matris cernitur Tiermes nomine) superioris fœderis beneficio libertate incolumi socij & amici populi Romani vocati erant. Q. Pompeius ne otio penitus marcescere nihilque agere videretur, harum urbium libertatem opprimere cogitabat. Honesta causa querenda erat, optima visa est Segedanum (hi in Belis erant Numantinis finitimi, hodieque Seges oppidum est Soriam inter & Vxamam) ad Viriatum auxilijs missis, Romani imperij maiestatem violasse: & cum sine munitioni diffiderent siue supplicij metu, siue aliqua alia de causa, à Numantinis incensibus fuisse receptos. benignitas crimini data. Missi Numantia qui Pompeio factum excularent, cum ignominia repulsi. Errore cognito, Segedanorum patrocinio & amicitia, ne Romanos offenderent renunciantes, cum nouis Legatis Pompeium de fœdere instaurando, quod cum Graccho factum erat, appellassent, Numantinis cum Romanis vllam fœderis conditionem fore nisi positis armis, Pompeius negauit. Ergo bellum necessario susceptum est, vt armis tuerentur arma, quæ hostis per iniuriam vnâ cum libertate extorta de manibus cupiebat. Delectu habito, octo millia pedites, equites duo millia inuenti. exiguus numerus, verum viuanda virtus, hostiumque multitudini non omnino impar. His copijs Megara magno vsu Dux cum potestate præfectus. Pompeij castra breui prope Numantiam posita, in quibus pedites triginta millia erant, equites duo millia. Hos Numantini è vicinis collibus identidem irruptionibus fatigare. Dispalatos locis omnibus carpere, vniuersæ pugnae discrimen vitare, cum signa Romanorum inferebantur locorum notitia periculum deuitantes, totiusque certaminis aleam subire directantes. Pompeius irritò in Numantinos conatu Termestiam tentare constituit, vnde non minore cum ignominia & maiori aliquantò clade repulsus est. Intra diem vnum triplici Termestianorum eruptione in præruptos montes copias subducere coactus. vnde se præcipites multo dederunt, ingenti formidine animis præoccupatis; atque ita vt noctem in armis excubarent. Die postero collatis signis dimicatum: neutro victoria inclinante pugnantibus nox diremit. Pugnatum rursus fuisset, ni Pompeius sequenti nocte Manliam urbem petiuisset. id signum percussit, viresque & animos suorum mora interiecta reparare cupientis. Manlia Romanis dedita, quæ Numantino præsidio tenebatur (hodie Mallen esse creditur) Termestini etiam repetita eius urbis expugnatione ad ditio-nem accessere. Reliqui erant Numantini. in quos priusquam moueret, in Sederanis, vbi nunc Cæsaraugusta sita est, Tanginum prædonum Ducem cum suorum manu oppressit. Inde copiarum retractarum Numantiam, & quoniam obsidio ducebatur, Durij cursum, quo comæatus in urbem vehebatur corruare conati Romani, Numantinorum eruptione multati & ab operibus desistere coacti sunt. His incommodis atque Tribuno militum cum suis omnibus trucidato, qui frumentatoribus præsidio veniebat, Pompeius territus, iniquissimo

iniquissimo anni tempore infectum ei cælo militem in castris continuit. Sic magna exercitus parte aut ex morbo consumpta, aut Numantinorum irruptionibus cæsa, consilium mutare quidem coactus, adulta hyeme reliquas copias in vicinas locorum ciuitates in hiberna deduxit: ad prima autem veris signa, anni ab V. C. sexcentesimo quintidecimo, dum M. Popilij Lenatis Consulis expectatur aduentus, cui ea prouincia erat designata, cum Numantinis pax facta. Pompeio interpellate, iudicij metu ob res male gestas, an successoris obtrectatione, ne suo periculo alienæ gloriæ seruisse videretur. Numantini belli diuturnitate fessi & ex agrorum intermisso cultu anno-næ sæuitia laborantes rem confectam cupiebant. De pacis conditionibus ar-candò agi placuit, quoniam ignominiosæ erant Romanis. Omnino ne ijs subscriberet Pompeius morbum simulauit. In vulgus Numantinis multæ nomine triginta talenta imperata iactatum, ad tuendam Romanij imperij & nominis maiestatem confictum prudentiores existimabant. Satis constat Popilij Cos. aduentu de eo fœdere disceptatum fuisse. Pompeio negante vllam à se cum Numantinis pacem factam, illis testimonio primorū è Romano exercitu contra confirmantibus, verique ad Romanum senatum à Cos. reiecti. libido amplius quàm nequitia Romæ valuit. inter varias Patrum sententias illa obtinuit, quæ Numantinis denuo bellum denunciabat.

Mancini fœdus cum Romanis. Cap. VII.

INTEREA Popilius Cos, Lusitanis, qui Numantinis erant finitimi, nullo operæ pretio tenentis, in alterum annum ab Vrbe condita sexcentesimo sextumdecimo, imperio prorogato à Numantinis ipse quidem victus & fugatus est. D. autem Bruto, cui Consuli eodem anno Vterior Hispania erat destinata, Viriati veterani milites concessa venia atque agris ad habitandum Valentiam condiderunt. Edetanorum Valentiam quidam putant, viris valentem atque armis: resistunt alij cum in Citeriori Hispania sita sit, & Valentiam Alcantaræ potius credunt propter locorum vicinitatem, aut quæ supra veterem Lusitaniam à Minio flumine nomen habet, Tudæ obiecta. cui nos opinioni accedebamus. Proximo anno ab Vrbe condita sexcentesimo septimodecimo Bruto imperium prorogatum est. C. Hostilius Mancinus Consul in Citeriorem Hispaniam destinatus, castris ad Numantiam positus sæpe acie victus, atque animo fractus, tandem Vaccæorum & Cantabrorum aduentu nunciato, qui auxilio Numantinis veniebant, veritus vt par esset vtriusque, noctu per occultam tesseram profectioe denunciata in pacata discessit, atque in loca munita, qua parte non traditur, certe vbi Fuluius Nobilior ante aliquot annos statiuam habuerat, in vrbe non ante biduum hostium discessus cognitus est, cum festos dies ciues agerent nulla armorum cura. Accidit vt vnus virginis coniugium duo iuuenes ambirent. Orta ex amoris contentione audacia conuenit, vbi in hostium castra egressis, qui

prior hostis occisi dextram retulisset, ei præmium optatæ nuptiæ essent. Nullo in hoste inuento, castra esse vacua renunciarunt, curriculo in urbem regressi. Reliqui nuncio læti Romanos eisdem vestigijs consecuti, priusquam munitio castrorum esset perfecta, commutata belli ratione à quibus obsessi fuerant eisdem obsidere ceperunt. Cos. salute desperata ad sancendum foedus animum adiecit. quo ex foedere quoniam Numantinis libertas manebat incolumis, socijque atque amici vocabantur, post tot iniurias, Romani imperij gloria obscurari videbatur, cum vnius urbis virtuti cederet imperium orbis terrarum. Foedere necessario magis quam honesto sanciendo Tiberij Gracchi gratia atque auctoritas ob memoriam videlicet Sempronij patris multum contulisse creditur, Romana castra secuti, flectendis ad misericordiam Numantinorum animis, periculo procurando. Verum Romæ ijs rebus nunciatis, continuo Mancino in Urbem reuocato, A. Emilius Lepidus in collegæ locum substitutus est belli Dux, vindex iniuriæ. Aduersus eas molitiones missi etiã Numantia Legati cum foederis tabulis, si minus senatus probassent, iussi exercitum postulare vt dederent, nimirum foederis pacisque specie ab exitio conseruatum. Re in senatu agitata, cum neque foederis ignominiam pati vellent, & æqua Numantinos petere iudicarent, Mancinum dedi mandarunt, violati foederis religione satis se exolui eius calamitate existimantes. Tiberio Graccho venia data, foederis auctori atque interpreti, quoniam alieno imperio noxaque peccasse iudicabant. Sororij Scipionis id gratiæ & auctoritati datum vulgò interpretabantur procliui ad credendum peiora persuasione homines. Atque hæc Romæ.

C. Mancinus Numantinis deditur. Cap. VIII.

IN HISPANIA autem M. Lepidus nondum perspecta sententia senatus Vaccæos, quasi superiore bello Numantinis opem tulissent, annonaque iuuassent, bello aggressus, atque eorum agris igne ferroque deformatis, Palentiam etiam obsidione tentauit. tamen Roma monitus erat, ne Hispanos bello lacefferet, fero agrestique ingenio homines, haud impune sepe fuisse irritatos. Mancini ignominia Patribus curam incusserat, animos Hispanis fecerat, quò minus dubitarèt bellum vltro illatū strenue defendere. Ergo ciuium virtute Romanæ copię multatæ, atque annonę angustia in castris vigete noctu silētio profectioe denunciata, neque militari cōclamatis valis, reductæ ex copię tanta trepidatione & Palentinorum audacia, qui postero die discessu hostium nūciato, vestigijs abeūtiam tergisque instabant, vt non minus sex millibus Romani ceciderint, magna ex ea re Romani populi indignatione. Omnino Lepidus in Urbem reuocatus, continuo priuati habitu reus postulatus, & iudicum sententijs rei male gestæ damnatus est. Hæc incōmoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vltiori Hispania compensabat Calæcorum atque Lusitanorum motibus pacatis, atque Labricanis, qui in eo tractu sæpe rebellarant, ad deditionem compulsis, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipsi positis cuncti ad eum ex urbe prodirent. Id cum

cum esset factum, circumuentos ab exercitu perfidia verbis modò castigata, vltimi supplicij metu perfusos conseruauit. multatæ tantum nomine pecunia imperata, armaque & belli subsidia, quibus ad perniciem abutebantur, sublata. D. Bruto ex his rebus Calaici nomen est factum. Atque hæc Mancini & Lepidi consulu. Nam sequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita sexcentus octauusdecimus, Bruto imperium quidem prorogatum est: P. autem Furio Philoni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hispaniæ administrandæ cura demadata est. Eam Consul expeditionē, vnde non maior gloria quam commodum sperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus & auctoritate principes impedire conatos, Furius audaciā confidētiaque memorabili Legatos declaratos, se in Hispaniã sequi iussit. Eò vbi ventū est, castris ad Numantiam positis Mancinum nudato corpore, reuinctisque post tergum manibus, quod solenne erat Duce Romano hostibus dedendo, summo mane ad Numantiæ portas constituunt. Verum inter hostes & amicos destitutus diem totum, nocte iubentibus auspicijs in castra relatus est qua, in re tali cæremonia cōsueuerant. Numantini violatæ fidei religionem satis expiari negabant Ducis deditioe, & exercitu seruato, qui foederis simulatione euaserat. Constat in ea re Romanos magis vtilitatem secutos, quam honestatis & æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hispania Furius gesserit clam est, nili quod sequenti anno, ab Vrbe condita sexcentesimo nonodecimo, Bruto in tertium annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piso Consul, Hispaniæ Citerioris prouincia designata, male cum Numantinis pugnavit, exercitus parte amissa, reliquis in magnas angustias reductis: cum Romani Hispanorum conspectum non ferrent, & vi quadam abdita continuo fugam præcipitarent, non secus ac visis canibus cerui. Plerique ex eo metu violatæ fidei religiones captabant. Re Hispani neque vsu armorum eo tempore, neque virtute, neque audacia cōcedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari dispersique, vagis incurribus pugnare, sed longæ militiæ vsu edocti erant Romanorum instituto signa sequi, aciem subsidijs firmare, Ducum imperia audire: disciplina militari qua rudi vti cōsueuerant, in artis perpetuæ præcepta cōformata.

Scipio Cos. creatus venit in Hispaniam Cap. IX.

RES aduersæ ex Hispania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat, sollicitudinem iniecere Romano senatus populoque. Ad extremum illud decurritur, P. Cornelius Scipio, cui ab excisa Carthagine Africani cognomen erat, legis venia concessa vetantis Cōsulum ante decennium repetere ex quo quis Consul fuisset, in Hispaniã Consul mittitur, anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo. D. Bruto (sic credimus) in Vltiorem Hispaniam rursus prorogatum imperium est. Scipionem ex nobilitate Romana, & ijs qui à Regibus missi erant, quatuor millia iuuenes sunt secuti, ac nisi senatus consulto vetitum fuisset, idem reliqui Patrij fecissent, cunctis auidissimè nomina dantibus, tanta erat cupiditas eo Duce arma suscipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio instituit, quam Philonida

dixit, mutue coniunctionis nomen validissimum rebus gerendis inter milites a mutua amicitia præsidium scilicet sanxit. Copiæ Hispanienses soluta disciplina militari, otio luxuque torpentes, atque temporum licentia eneruatæ salutari severitate erant sanandæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto supplementi vehendi causa, ipse primo quoque tempore profectus in provinciam, breui, castigato exercitu operæ pretium fecit. duo millia scortorum abiere. calorum, lixarum, institorum non minor numerus, neque minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atque tetri odoris sentina exhausta, militum erecta atque recreata virtus, contempta ante, cœpit esse formidabilis. Vegetâdis corporibus additum, ut singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris, suis ipsi liumeris portarent. Ea severitate disciplinæ mutandisque sæpe castris vigor breui redijt in corpora & animos. nulla re magis licentia coercita, quam Imperatoris exemplo. Parendi necessitatem omnes auersamur, facile exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere versari, postremus abscedere. Multum contulit ad disciplinam instaurandam. C. Marij diligentia eius, qui postea ab his initijs summum Ducem euasit. Inter hæc anni tempore in æstatem extracto, castra in Numantinos mota sunt, eorum agri longè lateque vastati. Militem ex superiorum rerum memoria nondum terrore discusso, vniuersæ pugnæ obijci nollebat. Inde excursiones in Vaccæos populabundus fecit, Palentinorum finibus præsertim infensus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilij Rusi temeritate præcipiti, in vniuersæ pugnæ necessitatem ferme deductus est, longius studio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus se ostentantes molesti erant. Ijs enim de industria cedentibus, in insidias inducebatur: cum ex tumulo Scipio periculo animaduerso, signa repente inferri iubet, equitatumque bipartito insidiarum latebris circumuentis, atque leui cum hoste prælio commisso, socios periculo, in quod se induebant, eripere. Ea in expeditione Scipio euersæ Luculli perli-dia Cauicæ spectaculo commotus, voce præconis denunciauit vectigalium immunitatem, si qui vellent urbem eam instaurare, in eaque fortunarum & vitæ domicilium constituere. Atque hæc per æstatem gesta sunt, qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata, copiæ incolumes Numantiam reductæ, positaque ad eam urbem castra. vnde tota hyeme variæ manus præde causa dimissæ vicinos agros depopulatæ sunt. In his manus vna prædarium periculo proxima Scipionis diligentia euasit. Erat pagus magna ex parte palude circumfusa, qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura esse putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & insidijs tendendis apta. in his Numantini occultari Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppresserant, ni Scipio (nam non procul erant castra) suorum periculo cognito, continuoque signo receptui dato, milites à præda ad signa reuocasset, milleque equitibus præmissis, ipse cum copiarum robore secutus esset. Numantini dum pari certamine res gesta est, magnum hostium numerum sustinere: verum legionum signis appropinquatibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auersos

non viderant. Atque hæc Scipionis consulatu gesta sunt. quo tempore Iugurtha venit in castra Romanorum, Masinissæ nepos ex filio Manaltabale, missus à Micipsa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum manu, cupiente non modò Romanos auxilijs iuuare, sed etiam Iugurthæ caput periculis obiectare, vnde filijs suis periculum imminere sagax & prudens considerabat. consilio euentus defuit.

Numantia excisa. Cap. X.

N VBLIO Mutio Scauola & L. Calpurnio Pisone Coss. nimirum anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo primo, Numantia funditus excisa est, Scipioni imperio prorogato. Is enim hyeme transacta atque leuibus prælijs suorum animis à metu quem conceperant confirmatis, Numantiæ obsidionem premere cõstituens, ex vniis bina castra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus est, in alteris ipse curabat. tametsi alij quadripartitum castrorum numerum faciunt: ac ne de copiarum numero satis conueniunt, alijs sexaginta millia, alijs quadraginta affirmantibus. Numantini tot antea victorijs elati quamuis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuisse pugnantium dicunt, qui paucissimos quatuor) suis in aciem productis, nõ dubitabant vniuersi certaminis aleam subire, pereundi aut perdendi proposito, ut obsidionis diurnæ scilicet incommoda vitarent. Scipioni in consilio detrectandi certaminis peristere animus erat, cum consideraret Ducis partes esse non magis audacia quam consilio, & arte, & patientia bellum profligare. neque committendum putabat, desperato hominum generi ciues & milites obiectare. Itaque urbem circumuallare cõstituit, ad coercendam obsessorum audaciam & impetum reprimendum: noua autem auxilia bellicque subsidia scederatis ciuitatibus imperare. Circũducta fossa noui generis agger erectus est decem pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque turribus ex interuallo perpetui muri similitudine. Durio tantum flumine in urbem patebat aditus: sed dispositæ in vtraque ripa cohortes intercludentes, commeandi facultate prohibebant. Quam diligentiam nonnunquam obseisi eludebant procul hostium conspectu subeuntes aquam, occultoque natatu in partem alteram euadentes vrinandi peritia: alij nauiculas vel remis incitantes, vel secundis à puppi ventis celeritate tela coniecta vitabant. atque per hunc modum non nihil commeatus in urbem inferebatur. Verum hoc qualecunque solamen noua diligentia impeditum est, binis vtrinque castellis extructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde clauis prælongi atque acuminati extabant. Nec Numantini desiltebant in vigilias excubiasque Romanorum impetum facere, vnde aliorum superuentu facile in urbem reijciobantur. Nam à cæde de industria temperabant, ut citius consumpto à multitudine commeatu ad annonæ supremam difficultatem redigerentur, atque deditiois necessitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in his difficultatibus petendam iudicans, cum quatuor alijs noctu, qua parte Romanorum

Disciplina militaris
Scipione
Giberto

manorum munitiones infirmiores erant, & minor custodia adhibebatur, scalis admotis, atque vigilijs occisis in Areuaces euasit. vbi concilio Principum gentisque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obtatus petijt ne Numantiam, quæ eatenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obsidentium magis quam vera virtute proxima exitio erat, negligendo, hosti vindictæ studio inflammato iniuriarum memori diripiendam, euertendam, excindendam relinquerent. Quin, inquit, dum vires integræ sunt, & Romanus tot cladibus castigatus certamè horret, & ad artes cõuersus nobilissimam ciuitatem opprimere cogitat, iunctis viribus iugum seruatutis depellitis, & communem patriæ pestem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis vestram ciuitatem opprimat? Accensa flamma proxima quæq; vastante cunctis pereundum cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla sæpe de causa vidistis audistisque ex alijs proferendi imperij cupiditate totius Hispaniæ fortunis libertatique insidiari. At fœderis fiducia retinet. quòd nisi multa exempla recenti memoria & ante oculos extarent Romanorum perfidiæ, auaritiæ, crudelitatis: Cauciæ nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, satis docere potuit, nihil ei genti sanctum esse præ libidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem salutem posthabentes modò, quam Numantiæ præsidio stare ne ipsi quidem ignoratis, vtraque prodidisse aliquando, vtinam vanum vaticinium sit, frustra queramini. Agite dum opportunum est, dum res salua: ad patriæ salutem procurandam animos & cogitationem referte. arma viresque sociate: hostemq; securum, vtrisque copijs à tergo & à frõte circumuentum aut opprimite aut fugate. in nostro periculo vniuersæ gentis fortunas, libertatem, salutem verti putate. Huic orationi cum vim addidisset lacrymarum, & ad terram prouolutus singulorum genua prensaret, multorum flexerat animos. Vicit tamen sententia non esse Romanos irritandos. additumque Numantinos quamprimùm suis finibus pellendos videri, ne fraudi esset aliquando in eorum conuentu eam legationem auditam. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam est. constat tamen Luciæ vrbis iuuentutem, quæ ad quartum ab vrbe Numantia lapidem sita erat, ad ferendam opem excitam, Scipionis diligentia compressam; & quadringentis iuuenibus eius iussu dextras amputatas, vt cæteris documento essent Romanæ seueritatis. Numantini ergo auxilijs desperatis, & ex diuturna obsidione fame fracti, necessariò ad deditio- nis consilium flexerunt animos. Missa ea de causa ad Scipionem legatio. Eius legationis princeps Alurus facta eum conueniendi potestate in hunc modum allocutus fertur. Qui sint Numantini ciues, qua fide, qua constantia, explicare longa oratione non attinet. Nam & ipse longo vsu expertus es, & miseros non decet suarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi gloriosum fore Numantinorum animos fregisse: neque nobis ignominiosum prorsus, quòd ita in fatis erat, à tanto Imperatore superari. Quod præsentis fortunæ est, & obsidionis mala cogunt, victos nos esse fatemur: modò poenitentiam quam exitium malis. Neq; veniam petimus, tametsi nullibi melius benefici-

beneficium collocaris, sed supplicium moderatum. Quòd si salutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, si res ferat, nostris potius quam alienis dextris, quod virorum fortium supremum officium est, certum habemus. Tu quid fama sit in præsens & ad posteros locutura etiam atque etiam considera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflictâ fortuna ac penitus desperata dignitatis memores atque constantiæ: Legatis tamen nullam fore spem salutis, nullam pacis conditionem respondit, nisi in deditioe ad victoris arbitrium. Eo responso Numantini acti in furorem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? sed furenti multitudine, vera dixisse sæpe exitium attulit, spe salutis & pugnæ abiecta, quòd reliquum erat, multa celia (potus genus erat ex frumento) hausta ebrijs in Romanorum munitiones irruunt, & vallo superato obuios rãdiu prosternunt, donec summissis vndique Romanorum auxilijs in urbem reiecti sunt. Secundum hunc conflictum, suorum qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot tolerasse tradunt: deinde fugæ spem tentatam haud meliori successu. Ad extremum rebus omnibus desperatis memorabili facinore se suosq; omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viscera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quam victi pyra accensa, in quam qui cadebant continuò iactabantur, sequebantur qui occiderant. ad hunc modum anno & tribus mensibus exactis ex quo Scipio venit in Hispaniam, excisa Numantia est ciuibus ad vnum nullo discrimine sexus vel ætatis pertinaci obstinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris potestatem venisse scribit: sed aliorum auctorum opinio resistit. Constat Numantiam ciuium concordia stetitisse, labefactatam discordia: & victam victoriæ palmam victori eripuisse. ædificia, quæ incēdij à ciuibus iniecti furorem euaserant, Scipionis iussu euerfa sunt. Numantinorum agri finitimis populis distributi. His rebus perfectis Scipio, & Hispaniæ pace fundata, Romam ad triumphum redijt. Numantini cognomento auctus. cum D. Iunius Brutus paulò ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in urbem egisset, Calæici cognomine parto, vti paulò ante dictum est.

Gesta in Hispania post bellum Numantinum. Cap. XII.

FX C E P E R E tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insignia: missique duodecim legati varias Hispaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Balesares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infestabāt, Q. Cæciliij Metelli Consulibus virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati sunt anno ab Vrbe condita sexcentesimo trigesimo primo. vnde ei Balesarici nomen factum. Quo tempore Marius, cum Vltiorem Hispaniam ex Prætura gubernaret, sublatis latrocinijs, quorum licentiâ ex superiori temporum perturbatione orta erat, itinera aperuit, leges, iudicia, atque pacem in prouinciã reuocauit: & post duodecim annos rebus denuo in ea prouinciã turbatis,

*Celia, potus genus
ex frumento.*

Numantini

*12. legati Hispaniæ
gubernarunt.*

631

turbatis Calpurnius Piso primùm, deinde Sulpitius Galba eius Calbæ filius, qui res in Lusitania gesserat, prouincialium motus pacarunt. Pisonis nomine multæ monetæ & passim percussæ hoc tempore reperiuntur in Hispania. Pace Pisonis & Galbæ virtute reuocata, rursus decem Legatis prouincia cõmendata est, quo tempore Cimbrorum ex ora Septentrionali sese in Romani imperij, prouincias rapidi, torrentis instar numerosa multitudo effundens, & cursu victoriarum maximo, in Hispaniam delata; in Galliam atq; Italiam Romanorum & prouincialium virtute redire compulsæ est, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quadragesimo quinto. Quo anno Q. Seruilius Cæpio Lusitanos, quo ex magistratu incertum, sed Lusitanos tamen prælio superauit: & tribus post annis eiusdem Cæpionis consulatu Lusitani maiori reddita quam acceperant clade Romanos vti sunt. Fuit is annus ab Vrbe condita sexcentesimo quadragesimo octauus, Marci Tullij Ciceronis ortu, quam vlla alia re gesta insignior. Arpini natus est, matre Heluia, patre equestris ordinis, & ex regio Vollicorum sanguine. qui rem Romanam non minus in toga quam reliqui Principes reipublicæ, ferro illustrarunt. Post alterum biennium, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo, denuo Cimbri Teutonibus confusi Celtiberorum virtute ex Hispania, in quam prouinciam irruerant, rursus in Galliam reiecti sunt: & Lusitanorum motus L. Cornelij Dolabellæ virtute & diligentia compressi, cum eam prouinciam ex proconsulatu gubernaret, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo quinto, Lusitanorum motus Celtiberorum bellum sequenti anno excepit, cuius comprimendi studio quoniam maiori mole coortum est, T. Didius Consul venit in Hispaniam. Collata vtrinque castra, directæ acies, & pari vtrinque spe pugnarum nec diuerso successu, nam exæquata vtrinq; clade pugnares nox diremit. Verum Consul arte continuo Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, poltera luce Hispani perterriti, quasi multo plures ex ipsorum numero essent trucidati quam ex Romanis, victoria desperata deditioem fecerunt, ijs conditionibus, quas victores Romani præscripsissent, ex Arcuacis eo prælio & totius belli progressu viginti millia ceciderunt. Terrestini veteri vrbe excisa, cuius fiducia quoniam locorum natura munitissima erat, sæpe rebellarant, in planiciem translati per vicosque distracti sunt, prohibiti in vrbis formam coalescere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus latrocinij assueta per fidem sceleris ad Cõstlem vocata cum filijs & vxoribus ad vnum trucidata: cum spes non esset ingenium mutaturam gentem alienis laboribus raptoque viuere assuetam. Quod factum ita senari Romano non probauit, vt triumphus nihilominus pro rebus gestis concessus fuerit. In eo bello Q. Sertorius Tribunus militum fuit, magnamque laudem peperit seruato ad Castulonem Romanorum præsidio, quod Castulonenses ad omnem recuperandæ libertatis occasionem intenti communicato cum Gyrifenis (Giennenses fuisse quidam putant) consilio, noctu parabant trucidare, cum se Romani milites indulgentias poculis inuitassent hibernorum tempore, atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Castulonensium tumultu excitatus,

tatus forasque ciuitatem se proripiens, aucto suorum numero, quos fuga seruauat, suorumq; cædem vltus, curriculo ad Gyrifenos aduolans, vestium aspectu delusos, quas milites cum Castulonensibus occisis mutarant, gratulatum prodeuntes magno numero cæcidit, reliqui deditioe facta sub corona venditi. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor sequentibus in Hispania. Ceteriori gesta sunt: ex quanto tẽpore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam in vltiorem Hispaniam P. Licinius Crassus consulatum adeptus venit, ab Vrbe condita anno sexcentesimo quinquagesimo septimo: atque re in prouincia bene gesta, sexto demum anno triumphauit. omnino ex Hispaniæ præfectura eas copias parauit, quæ M. Crassum filium inter Romanos maxime nobilitarunt, Romanorum aliquando ditissimum. & Antonius Nebrifensis affirmat viam totius Hispaniæ nobilissimam Salmantica Emeritam vsq; (vulgò Argentea via nuncupatur) à Crasso fuisse constratam, columnarum quas toto eo itinere, Crassi inciso nomine se vidisse testatur, indicio laudabili, cum eæ columnæ modò non inueniantur. Vidisse se fortasse putauit, quod nusquam erat, quod antiquarijs sæpe accidit. Quo tempore Crassus in Hispania fuit noui Celtiberorum motus Fuluij Flacci opera ductus, compositi sunt, anno ab Vrbe condita sexcentesimo sexagesimo, & Italia belis ciuilibus cœperat æstare, C. Mario, atque Cinna republica occupata nobilitatem Romanam, quæ Syllæ partes sequebatur proscribentibus. In his M. Crassus patre & fratre cæsis in vltimam Hispaniam aufugit, vbi multæ clientelæ erant, & magna prouincialium studia tum paternis, tum suis meritis, qui patrem in Hispaniam fuerat securus quæsitæ: conspectu tamen hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleræque ciuitates Hispaniæ in Marij potestate erant) in specum se abdidit mari vicinum, in prædio viri principis, cui nomen erat Vibio Pacieco, arctissima beneuolentia coniuncti. Missus seruus vnus è paucis, qui eius fugam erant profecuti, Pacieco denunciauit quo loco res Crassi essent: atque pro iure amicitia, eius nomine postulauit, ne herum in eo discrimine desereret. Is tempus venisse gaudens amicitia qualicumque officio declarandæ, quo res occultior esset ipse Crassi congressu abstinens, quod tempore dandum erat, seruo mandat quotidie in vicina speluncæ rupe comneatum deponere, quem ex vrbe accepisset, vetito perscrutari quorsum id fieret, mortis denunciatione si mandata violaret, si exequeretur fideliter promissa libertate. Ea diligentia atque cura Crassus seruatus, Marij Cinnæque morte denunciata, ex latebris prodiens facile multas in Hispania vrbes, quæ propensa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite directæ, Crasso inuito, vt videri voluit & per totam vitam præ se tulit: annuente, vt militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hispania in Africam traiecit, vbi Syllæ partes præcipue vigeant. Porro specus Crassi latebris illustris, præter Heracleam & Arundam hodie monstratur, Ximenæ oppido vicinus, signis omnibus conuenientibus, quæ ex Plutarchi lectione colliguntur. & Paciecorum familiam non minus nobilem quam amplam fuisse ea tempestate in Hispania veterum auctorum moni-

menta satis declarant. Ad quam qui familiam nostra ætate opibus, gratia, & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt, sola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda semper, nec satis constanti. Recentiora procerum genera in vetera eiusdem nominis infundere receptum: quæ magna est historiæ labes, veritatis iniuria.

Bellum Sertorij inchoatur. Cap. XIII.

H X BELLIS civilibus nouum in Hispania bellum natum est, quod à paruis initijs potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia sæpe fortuna, exitu tandem Romanis prospero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obscuro loco Narisj oppido prope Romam natus: cæterum virtutis specimen in Hispania dederat, vt est superius demonstratum, & Marij deinde ac Cinnae partes secutus in Italia, alterum in eo bello oculum amisit. à Sylla tandem, cum rerum esset potitus Cinna & Mario deuictis, proscriptus cum multis alijs, mortis discrimine adactus, & quoniam in ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupasset: vbi militum atque prouinciæ studia erant, in Hispaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi angustias obsidendi cum legionis præsidio cura demandata, aduersus Syllæ conatus. Ipse in interiori prouincia magnos delectus habere, & subsidia vndique comparare ad retinendam Hispaniæ possessionem. Verum Sertorij conatus G. Annij aduentu & celeritate præoccupati sunt, Pyrenæi præsidio dissecto Salinatoris morte, quem à Gaio subornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitie proditorie sustulit. Sertorius suorum numero & virtute diffusus, veritusque acie contra Gaij copias dimicare, Carthaginè traiecit in Africam: vbi varia & aduersa sæpe fortuna iactatus, Hispaniæ vicinam Ebusum cepit cum sua peculiari classe, & Piratarum ex Asia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulsus, & de Fortunatis cogitans (sunt qui eò traiecisse scribant, declinadæ videlicet hostilis sæuitiæ necessitate) à Lusitanis aduocatus est. Nam Romanorum imperio fessi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabat. Oblatam Sertorius occasione hostes de totius Hispaniæ possessione pellendi arbitratus, continuo in Lusitaniam venit, non magis disciplina militari instructus, quàm pacis artibus. ingenij facilitate, comitate morum, atque vectigalibus moderandis prouinciæ vniuersæ studia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublice senatu lecto ex Hispaniæ proceribus, iisdem magistratuum nominibus quibus Roma utebatur, Romanæ maiestatis imaginem quandam representabat. his ad consilium adhibitis imperij summa penes Sertorium erat. militare præsidium ex ijs legit, qui Romani nominis essent, quorum voluntatibus magis fidebat, propter communem originem. & quia fallere non poterant difficili ad hostium gratiam aditu maximè fidos fore iudicabat. Harum rerum fama non vltioris modò Hispaniæ imperium, sed etiam Citerioris

ris voluntatem adiunxit, vnum esse Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hispanorum potentia Romanorum gloriam obscuraret, fastum tyrannidemque deprimeret. quæ ille studia vt diuturna essent, arte prouidebat, sapientiæ professoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnasio. Oscæ constituto, ad quod filij procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quàm sapientiæ studijs illustrari, dictitans, neque fas esse ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exæquarent. Atque hæc palam iactabantur: ex arcano datæ fidei obsides comparabat nulla offensione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis simulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vt iactabat, ad aurem adhibita, vnde assueta erat cibum capere, quoties aut litteræ essent allatæ, aut de rebus magnis in senatu consultabatur, quasi nutu numinis arcanos euentus & consilij summam infusurraret. Itaque Sertorij monetæ reperiuntur in Hispania cerua expressa altera ex parte. Eboræ in Lusitania duo lapides indicio hodieque sunt, multum in ea vrbe Sertorium fuisse, ciuesque Eboracenses præcipuis & frequentibus beneficijs ornasse. Geminam Oscam in Hispania fuisse, alteram in Ilergetibus, in Bæticiæ parte alteram, ex Plinio & Ptolemæo constat. In vtra erudiendam iuuentutem Hispanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oscam ablegantibus, nobis locorum vicinitas persuadet in Bæticiæ esse: ab vtraque certe vetus appellatio conseruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primum in Lusitaniam venit Romani nominis duo millia & sexcentos, atque huic numero septingentos Afros adiunxerat: in Hispania verò pedites quatuor millia, septingenti equites accessere. cum his copijs Gota primum nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces sita est superato, deinde ad Bæticiæ Didio Prætoze profligato, atque duobus hostium millibus cæsis. ex eius exercitu, imperij auctoritatem vehementer sanxit: hostibus timorem incussit reputantibus Hispaniæ potentiam ductoris consilio, quo eatenus caruisset, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladesque priusquam ad officium penitus reuocari posset.

Metellus & Pompeius veniunt in Hispaniam. Cap. XIII.

A RES Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita sexcentesimo septuagesimo quarto, altero suo consulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lacrymis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hispaniam. Huic adiunctus L. Domitius Prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitijs familiari, in ipso Prouinciæ aditu ad Pyrenæi montis radices ab Hirtuleio Sertorij Duce victis fuisque copijs cæsus est. Quæ res Manilium Galliæ Narbonensis Proconsulem in Hispaniam attraxit haud meliori quàm Domitius euentu: nisi quod acie ab Hirtuleio superatus Ilerdæ munitione, in quam se contulit, seruatus est. Sane Metellus in Bætica

Bætica, in quam cum exercitu penetrare ausus fuerat à Sertorio saepe victus & virtute suorum diffidens, locis munitis se tenere coactus est, neque totius dimicationis copiam ferocienti hosti facere. Lacobrigam tantum, quæ vrbs in extrema Lusitania ad promontorium Sacrum sita est, Sertorij copijs aliò atque aliò dilapsis, repentina obsidione opprimere cogitavit. irrius conatus fuit. Afri & Hispani proposito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigilijs, duo millia vres aquæ ad obsessos intulerunt, cuius inopia maximè laborabant: aquæ ductibus corruptis, atque vno tantum puteo maligne aquam suppeditante. Itaque Romani cum quinque dierum frumentum allatum esset, inopia commeatus coacti sunt obsidionem solvere, Sertorio cum subitaria manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hispanus Romano militi erat, quem Sertorius ordines seruare, atque imperia agnoscere, signaque sequi docuerat: solitum alioqui rarum dispersumque pugnare, magno primum impetu facto, si premeretur pedem referre assuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hispani armati erant. Harum rerum fama, cum non modò tota Hispania vagata esset, sed etiam in Asiam peruenisset: Mithridates altero bello, quod gessit cum Romanis, Sertorium missis Legatis ad foedus inuitavit, classis & pecuniæ pollicitatione, vt vires populi Romani distraheret. Ijs Legatis senatu dato, quo maior esset auctoritas concessum postulanti-
bus, vt M. Marium cum aliquanto comitatu secum deferrent, cuius operam suis rebus Rex potentissimus imprimis vtilem fore iudicabat, si suas copias per eum Romana disciplina militare docuisset. In eo Asiæ bello Aulus Mænius Lacetanus Luculli signa secutus, egregiam operam Romanæ reipublicæ nauavit, vt lapis indicat altero ab vrbe Ausetana stadio in loco publico constitutus, eius iussu cum redux esset in patriam. Verùm ad Sertorium redeamus, qui hostibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij discrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, satis habens leuibis prælijs atque incursonibus tumultuarijs hostem fatigare, quo belli & consiliorum tenore biennio extracto Gn. Pompeius exæquata cum Metello potestate atq; ipso per litteras expetente, nam aliter Pompeius venturum negarat, in Hispaniam missus est, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alij scribunt ex Sertorio superato quæsiuit. Tertullianus indicat, & Casiodorus ait, id cognomen conciliasse theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea scæna ex materia facta, & subitarijs gradibus vtebantur. Quæstor adiunctus L. Casius Longinus de quo sermo est rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus superatis, cum Pompeius in Hispaniam penetrasset, ad Metellum se contulit, non prius cum hoste dimicare certus, quam vires essent collatæ. Sertorius eodem tēpore Lauronam obsidione premebat nouis & ipse auctus copijs, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam A. Emilius Lepidus Consul, cum à senatus auctoritate defecisset, Italia pulsus atq; Sardinia occupata, breui ex morbo migravit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hispaniam deductum, Sertorio se adiunxit, siue eius sponte siue defectione militum, nam vtrunque ab auctoribus

etoribus proditur, cum in diuersa Hispaniæ parte bellum gerere atq; imperium constituere in animo haberet. Ad Sertorium necessitate se contulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam esse arbitrantur ad Sucronem sitam in agro Valentino, sedecim ab ea vrbe millibus passuum. Eò Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auspicijs profecti obsidionis soluendæ studio cum castra prope posuissent, nullum aliud operæpretium fecerunt, nisi quòd in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorij insidijs circumuenta ceciderunt, atque in his Pompeij legatus D. Lælius. Obsessi defensione desperata ad deditionem compulsi cum incolumi salute res etiã educere iussi essent, vrbs incendio est absumpta in vtriusque Ducis Romani oculis, ad ostentationem videlicet virtutis magis, quam fauendi voluntate. Orosius discessisse Pompeium ait priusquam Lauro in Sertorij potestatem venisset: & ciues partim trucidatos, partim direpta vrbe in seruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum castris triginta millia pedites, equites mille fuisse: in Sertorij pedites duplicato numero, equites octo millia. Proximo anno, qui fuit ab Vrbe condita sexcentus septuagesimus septimus, veris principio bellum vtrinque instauratum. Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hispania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna secesserant, Sertorius ex Lusitania digressi. à Pompeio Segeda expugnata est. Metellus prope Italicam signis cum Hirtuleio collatis, viginti hostium millia cæcidit: Dux ipse fuga seruat us est, tanta ex ea victoria Metelli lætitia, fastuque, vt picta veste in conuiujs vteretur: venientique passim in vrbibus thure quasi Deo supplicaretur, populis in assentationem effusis. addebantur ludi, atque triumpho per similes pompa. Sunt qui huius victoriæ monimētum esse credant è duobus Guisandi tauris lapideis, alterum hac inscriptione: Q. Cæcilio Metello Consuli. II. victori. numero non ad consulatum sed ad victoriam duplicem relato. Pompeius Segeda capta, hostem ad Sucronem nactus, præliq; dimicare ausus, periculo proximus fuit. verùm prælium inclinatum penitus Metelli aduentu restitutum est, sine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat inchoata. discessum dubia victoria pariq; vtrinq; iactura facta.

Sertorius victus & occisus. Cap. XV.

SE C V N D V M · hoc prælium Sertorius in luctu esse, & publico abstinere, ceruam qua plurimum vtebatur ab hostibus interceptam cogitans, tristi videlicet omine rerum futurarum. & cum deinde repente apparuisset, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum instaurauit. Ad Turiam fluuium denuò dimicatum (decurrit per agrum Valentinum, & hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtrinque viribus summa animorum contentione & corporum conatu. victoria cæso dissipatoq; Sertorij exercitu penes Pompeium stetit. Hirtuleius cum fratre eiusdem nominis, & Herennius, qui Sertorij partes sequebatur trucidati sunt. In ipso ardore pugne à Pompeio

*M. Pompeius
unde Magni cognomen obtinuit*

Casius Longinus

peiano milite frater obtruncatus est, ut sunt ancipites & calamitosi etiam in ipsa victoria bellorum civilium casus. Detracta casside agnitum cum instructæ pyræ imposuisset, voce flebili precatus manes placatos parricidij veniam per errorem facti: quoniam mutare non licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viscera adacto super defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriusque partis subsequuta est & sæuissimi belli execratio. Amisso Sertorius exercitu intra Calagurrim se continuit, dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam urbem à Pompeio obsessus, cum eruptionem fecisset, tria suorum millia amisit, inde ad copias fuga elapsus est, quæ suorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confusus Romanos aggredi atque dimicationis copiam facere ausus in hiberna copias deducere coegit. Metellus superatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hibernarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium nisi naturam suspicio corrumpere: qua stimulatus Romanorum animos penitus alienauit, Celtiberorum præsidio usus: & ut timorem sæuitia consequitur, nonnullis e suorum numero trucidatis. Ab eo gradu pueros Hispanorum, quos studij causa Oseam missos fuisse docuimus, partem occidit, partem in seruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præsidium reliquum erat, prouinciae studia atque voluntates penitus conturbauit. excæcat nimirum animos fortuna siue Deus ubi vim suam exere vult. Omnino Sertorius, qui suorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere coepit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pompeius à Palentiæ obsidione Sertorij aduentu discedere compulsus est: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hispaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroscopeum, quod prope Dianium promontorium iacet & hodie à S. Martino nomen habet, tumultuario certamine pugnatum est haud memorando in alterutram partem euentu, cum vniuersi certaminis aleam imminutis vtrinque copijs subire vtraque pars detrectaret. Res Sertorij magis suorum odio quam Romanorum virtute inclinatæ, ut nunquam calamitas in vno gradu resistit, eius mors penitus conturbauit. Perpennæ coniuratione Antonijque, qui proximus assidebat, pugione in conuiuium Oseæ trucidatus est. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis supplicio affecti sunt, alios fuga seruauit, alios sociorum silentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic periit Sertorius, quem Hispani Romanum Annibalem vocare soliti erant. nullam prolem reliquit: tamen iuuenis quidam deinde se Sertorij filium esse simulauit propter oris similitudinem facili ad fallendum fide. anno quantum coniectura conijcere licet ab Vrbe condita sexcentesimo octogesimo primo, cæsus est magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari scientia, ciuilique prudentia merito cœquandus, si primis vltima contexuisset, nec egregiam indolem sæuitiæ ignominia foedasset. Sertorij illa vox fuit: Malle se ceruorum exercitum duce leone, quam leonum duce ceruorum illa: Periculis obeundis periti Ducis partes esse priusquam ingrederetur

debetur discrimen, considerare de exitu. Concordiæ militaris symbolum equi caudam proposuisse fertur, crinibus singulis facile conuulsis, omnibus inuictis. Belli necessitatem salutis discrimen imposuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit: cum Romæ postremum locum occupare mallet, ut ipse præ se ferebat, quam in exilio principem. Corpus eius Eboræ sepultum esse traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum esse affirmatur haud satis idoneo auctore. Sed confractum tamen lapidem, & in eo incisa subiecta verba aiunt.

*Equina cauda
symbolum
Concordiæ militaris.*

SERTOR. LVSIT. DVX. INEXTREM.
ORBPLAGA. D. IMMORT. VOVET.
ANIM. BVSTO. CORPV. S. QVI TIBI
SALO. TETHI. SERVATVS. QVO
LOCO. CIRCA. EBOR. RO. COS.
COP. Q. IPS. CAECIDERAT. OLIM
H. EREX. S. CIRCVMVENTAM.
DOLO. VMB. ELYSIVM. DIRIGE.
DIVA. D.

S. T. T. L.

AVLICVS. P.

Quæ inscriptio cum paucis alijs sumpta est ex commentarijs Ambrosij Moralis viri in historia nostræ gentis, sed eruenda Hispaniæ antiquitate imprimis diligentis & accurati, ad auctorem gratia redeat fidesque nobis his rebus amplius examinandis otium non erat.

Pompeius pacat Hispaniam, Cap. XVI.

SERTORII cæde vulgata magnus suorum gemitus consecutus est: magnaue inuidia atque indignatio in Perpennam excitata. resignatis testamenti tabulis, quibus cum inter alios hæredem scripserat, & priuatim imperij successorem designabat, vehementius aucta est: cum amicitiam perfidia, beneficium maleficio compensasse cum dolore & gemitu reputarent. Quos ille multis in præfenti blandimentis & donis, maioribusque in posterum pollicitis mitigauit. timor præsertim Romanorum, qui concordiam vinculum maximum est, compescuit animos: nam ad Pompeij impetus sustinendos, qui Metello Romam profecto factionis reliquias dissipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorij etiam iudicio atque suffragio. Itaque Perpenna belli administrandi cura suscepta Pompeioque continuo obuiam facto, cum non minus suorum virtute

H 2 quam

quàm fide diffideret, in consilio certaminis detrectandi initio perstitit: deinde in insidias hostium arte præcipitatus facile victus est: copijsque partim cæsis, partim dissipatis ex latebris ipse, cum se intra dumeta condidisset, extractus atque eius rogatu clementiæ Romanæ spe quamvis ad Pompeium deductus, eius iussu continuò interfectus est. præcipiti ira an ne proditis defectionis conscijs maiori sæuitia grassari necesse esset: nam eo consilio literas Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna sublatis breui vniuersa Hispania ad officium reuocata est. Oscenses, Valentini, & Termestini deditiōem secundùm hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recusantem Pompeius ipse expugnatam solo æquauit. Calagurris ab Afranio post diuturnam obsidionem, qua ciues consumpto comœatu filiorum & vxorum carnibus famem tolerarunt, vade prouerbio facta famæ Calagurritana nobilitata est, cum venisset tandem in potestatem ipsa quidem euerfa est, ciues autem qui supererant ad vnum trucidati. Ijs exemplis reliquæ vrbes & oppida castigata iugum imperij Romanorum breui omnes acceperunt: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione urbium atque oppidorum, quæ eius belli progressu in ditionem venerant amplius octingentorum in sola Vteriori Hispania, atque ea Galliæ parte vnde in Hispaniam transmiserat. Horum trophæorum vestigia circuli ferrei esse creduntur plumbo liquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vsque diem extantes. formicum triumphalium coniectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis sustentandis erectos fuisse Emeritiæ præsertim consideramus. In Vasconibus condendæ vrbes nouæ & cognomento suo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidam Pompeiopolim vocant, Strabo certe Pompelonem quasi Pompeiopolim dictam ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vnâ cum Metello de domita Hispania triumphauit, anno ab Vrbe condita sexcentesimo octogesimo tertio, quo tempore nonnulli poetæ Cordubenses Romæ vixerunt crassum, vt Cicero scribit, sonantes non magis nationis culpa quàm temporum vitio. Sane ijs Metellus multum & familiariter utebatur, eosque fortassis ex Hispania decedens secum in urbem deduxerat.

C. Julius Caesar venit in Hispaniam. Cap. XVII.

NNVM circiter ab Vrbe condita sexcentimum octogimum quintum, Iulius Cæsar Quæstoris munere in Hispaniam venit Antistio Prætori socius. Plutarchus Tiberoni ait, vitata, vt putamus lectiōe pro Turpione, Antistiorum videlicet cognomento vsitato. Omnia populi Romani mandato conuentus

conuentus iure dicundo cum inuiseret, vt quid de rerum statu videretur, senatui referret, Gadeis delatus propter eius insulæ celebritatem, in Herculis templo ad visam Alexandri Macedonis statuam ingemuisse fertur: quòd ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegisset, nullum rerum ab ipso gestarum monumentum extaret. Ea æmulatione incitatus & somnio in Vrbe erectus, quo matri stuprum offere sibi videbatur, (& vates orbis imperium atque Urbis ex eo denunciabant,) ad captandas nouas spes missione ante tempus impetrata in Urbem fuit reuocatus. Cæsar digresso atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo octogesimo nono. Gn. Calphurnius Piso, qui cum extraordinaria potestate res gerebat in Hispania Citeriori, noctu à quibusdam equitibus Hispanis obruncatus est, scelerum vindicta, an in Pompeij gratiam: qui opprimendi Pisonis omnes artes quærebat, eoque auctore per speciem honoris erat in Hispaniam amandatus. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo nonagesimo tertio, Consulibus M. Pupio Pisonè, & M. Valerio Messala: qui annus ante Christi Dei ortum salutarem octauus & sexagesimus præcisè fuit, Cæsar rursus in Hispaniam Prætor venit, atque initio Herminiorum montium accolæ Durio & Minio amnibus circumfluos, quoniam ex ijs locis vicia prædonum manus Lusitanæ & Bæticæ quam latrocinijs infestabant, locorum notitia & munitione confisæ, cum sponte detrectarent, malo compulsi in loca plana domicilia transferre. Præterea ijs finitimi cum exemplo seueritatis castigati Durio transmissio nouas sedes populariter petere constituerent, a Cæsare occupata fuga, victi prælio atque domiti sunt. Multæ Lusitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex deditiōe venerunt in potestatem. Herminij quoniam ab imperio rebellabant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris insulam compulsi sunt: ex earum fortasse numero quæ Baionæ obiectæ ab ea vrbe vulgò nomen habent, antiquis Albianum & Lancia, communi nomine Cincix erant, quod hodie etiam nomen retinent. Ad eorum hominum stirpem delendam missus est à Cæsare Dux cum copiarum parte, cuius nomen non proditur, factum Dion tradit, in milites in terram expositos, ipso Duce maris æstu excensione prohibito, Herminij facto impetu facile vniuersos trucidarunt. in eo discrimine P. Scæuæ virtus enituit, qui amisso clypeo, multisque vulneribus debilitatus, natatu ad classè euasit. Cæsar eius ignominix vindicandæ studio maiori classe comparata, cum ipsemet in insulam transmississet, breui hostes & minori virtute & comœatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocant) pari celeritate est occupatus deditiōe ciuium, nauium magnitudinem, immensum inflata carbasa, malorumque proceritatem cum admiratione formidantium ab insolenti spectaculo: cum modicis ipsi lembis vti soliti essent carina ex leui materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto corijsque stipato: ne videlicet aqua peruij essent. Cæsare Prætoze prouincia optimis institutis temperata est, ac nominatim Gaditanis ex leges datæ atque

fancitæ quas ipsi petijissent. denique modus versuris impositus, vnde debitori tertia fructuum pars cederet, reliqua creditor perciperet, quæ vsuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam redijt ad comitia neque expectato successore, & triumpho honore, qui sponte à senatu deferebatur, repudiato, spe videlicet & studio consulatus obtinendi. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruspices orbis etiam imperium portendi pronuntiabant. viuo solus ipse vsus est cum nullum alium dorso admitteret: mortuo statua Romæ ad Veneris posita eius iussu recepta vanitate.

Initium belli civilis in Hispania, Cap. XVIII.

VM Cæsar Gallia magna ex parte domita aduersus Vocontios & Tharufates (hos coniectura est fuisse incolas vrbs Turisæ in prouincia Auscitana, Aquitanix parte Hispaniæ Citeriori vicina) Crassum misisset: ab ijs gentibus Hispani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga superarunt. Orosius quinquaginta millia Cantabros affirmat misisse in Galliam: & constat eorum potissimum virtute bellum fuisse gestum, Ducibus ex eo numero creatis qui ex Sertorij disciplina Romanæ militiæ artes edocti magnum in re militari vsum habebant. successus aduersus fuit. ex Hispanorum numero triginta octo millia cecidisse feruntur. Strabo auctor est Crassum mari in Cassiterides insulas delatum Cronio promontorio obiectas, insulanos pacis artibus & tranquillitati deditos, nulla difficultate sub imperium misisse. Excepit anno ab Vrbe condita sexcentesimo nonagesimo nono, proconsulatus Q. Cæcilij, qui biennium Hispaniam gubernauit, & ad Cluniam vbi Romanorum conuentus iure dicundo erat, & cuius vrbs ruinæ hodie extant non procul Vxama propeque Corugnam, à Vaccæis insigni prælio, superatus magnam iniecit sollicitudinem senatui populoque Romano. prorsus vt Gn. Pompeio cui gratia & auctoritas magna erat in prouincia & multæ prouincialium clientelæ superiori tempore adiunctæ, res Hispaniæ in quinquennium commendarent anno ab Vrbe condita septingentesimo primo. Cæterum cum Iuliæ nuptijs, quæ Cæsaris filia erat, delinitus totusque vxorius factus in Hispaniam proficisci recusaret, tres Legatos prouinciæ præfecit Petreium, Afranium, & M. Varronem. Afranius Citeriorem Hispaniam tribus legionibus obtinere iussus est. Varro cum Hispaniæ Vterioris tractum qui Marianis montibus & Ana flumine continetur. Petreio reliqua Bætica & Lusitania atque Vetonæ cum duabus legionibus commendata. Quibus præsidijs quasi fræno prouincialium ferocia cohibita Hispaniæ quidem res, aut tranquillæ aut modicè lacepsitæ fuerunt. Ex Italia autem noui atque exitialis belli occasio nata: cuius flamma Hispanos etiam peruasit. Defuncta Iulia, quo vno vinculo Cæsaris & Pompeij voluntates astrictæ fuerant,

NOVA

noua similitas exorta totum imperium Romanum diuisis inter vtrunque studijs traxit in partes. Regnandi inexhausta auiditas, & incommunicabilis natura potestatis fatalis mali exitit causa. dum Cæsar neminem præferri patitur, Pompeius exæquari aliquem auctoritate detrectat. Sane Cæsar Gallia domita, atque Britannia terrarum vltima semel & iterum tentata, æquum postulare videbatur vt legis venia concessa absentem daretur petere consulatum. Id graue senatui Romano visum est arma tenentem, vnde gradus fieret ad reipublicæ libertatem opprimendam, summum & maximum ambire magistratum. & erant plerique senatores infecti partibus & in Pompeij fauorem inclinabant. Itaque ad illud extremum atque vltimum senatusconsultum decursum est, quo nisi rebus desperatis discessum esse nunquam antea constabat. Darent operam Consules Prætores, Tribuni plebis, quique Consules essent ad urbem, ne quid reipublica detrimenti caperet. Eo senatusconsulto quoniam bellum continebatur, nisi Cæsar qui decennium Galliam tenuerat, ad certam diem copias dimisisset: is re cognita Rubicone fluuio vbi prouincia terminabatur, cum exercitu traducto Romam festinare constituit. Pompeius hostis voluntate perspecta & Consules Claudius Marcellus, & Cornelius Lentulus nondum copijs ad resistendum comparatis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe condita septingentesimo quinto. Brundisium in extremo Italiæ angulo sitam elapsi, inde in Macedoniam transmittunt. vt quoniam de Italia & Occidente desperarent, Orientis viribus publicam libertatem ruerentur. Bibulius tamen Rufus a Pompeio, in Hispaniam legatus eius verbis Afranio, Petreio, atque Varroni imperauit, vt collatis in vnum viribus supremoque conatu Cæsarem prouinciæ delegatæ aditu prohiberent. Itaque Varroni Vterioris Hispaniæ cura commendata Afranius & Petreius additis ad præsidarias copias ex Celtiberia & Cantabria octoginta Cetratorum cohortibus, Ilerdam belli sedem deligunt castris positus citra Sicoris ripam. Ilerda enim in colle arduo sita est, obiecto ad septentrionem tumulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ confusus non magno interuallo in Iberum euoluitur. Cæsar Pompeio ex Italia pulso atque rebus vrbis ex sententia compositis Hispaniæ petendæ studio, dum ad Malsiliam, quæ portas clauserat, moram trahit, cum tribus legionibus Fabium præmittit in Hispaniam. Is Pompeianorum præsidio superato Pyrenæi angustias transgressus atque Ilerdam delatus in hostium conspectu castra posuit Sicori transmissa. Lucanus ex licentia poetica flumen inter vtraque castra interiectum fuisse ait. subsecutæ sunt aliæ legiones & auxilia: sex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hispaniam festinare, venturumque primoquoque tempore, quod omnino facere debuit, sicque rerum periti suspicabantur, vt nobilissima prouincia retenta reliquum bellum maiori robore meliorique spe administraret.

H 4

Pompeiani

Pompeiani à Cesare in Hispania victi. Cap. XIX.

CAESAR Mafsilia relicta, tandem in Hispaniam delatus, cum Ilerdam in castra peruenisset, bellum cum Pompeianis varia fortuna gestum est: leuia sæpe prælia fuerunt meliora ferentibus Cæsarianis. deinde pluiarum copia atque niue veris tempore in montibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæsariani supra Ilerdam factis pabulatum frumentatumq; prodire consueverant, disiecit, Cinga ex altera parte non minorem aquarum molem traehente. sic locorum angustijs cohibitis Cæsarianis, magna rerum commutatio facta est, magna que commeatus inopia in castris esse coeperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, fama que, vt fit, magnificentius Romam atque in alias prouincias perlatis, quasi hoste profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atque suspensæ ex fortuna fidei ad Pompeium tanquam re diiudicata profecti sunt: ne videlicet postremi ad eius partes minori gratia accederent? Verum hæc omnis Pompeianorum lætitia atque spes male fundata breui luxuriavit vanaque euasit. Cæsaris diligentia viginti duobus supra Ilerdam millibus, Sicori ponte constrato commeatus inuectus in castra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæsarem denuò veniebant ex Gallia periculo liberata, multæ præterea Hispaniæ Citerioris vrbes Casari sese adiunxerunt: Calagurris cognomento Nasica, Osca, Tarraco, Ausetani, Lacetani, Ilurgauonenses. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere esset necesse, Pompeiani metuebant, ne à Cæsaris equitatu, qua parte copiarum ipsi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ consilium captant. Urbano ponte Sicorini transmittentes, aliquanto circuitu ad Octogesam, quod hodie oppidum Mequinensa esse creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero superato in Interiora Celtiberiæ penetrare certi, Cæsaris celeritate atque diligentia præcepatis montium angustijs, qua omnino illis transeundum erat, ad deditiois necessitatem sine sanguine deducti sunt. Cæsar omni ratione in detrectandæ pugnæ consilio perstitit, ne quod futurum providebat tanto vtrinque effuso Romanorum sanguine imperij vires suasque ipsius debilitaret. Deditum militem sine multa conseruauit, vltro etiam missione tam exercitiæ & diurnæ militiæ concessa (& eas legiones cūstabat in pacata prouincia contra ipsum comparatas) insuper si quid amisissent rerum suarum, quod penes ipsius milites esset, pretio de suo persoluto pristinis dominis reddi mandauit. Sed vt est prona hominum in deterius persuasio, non desuere qui crederent proditam pecunia Hispaniam: prorsus vt Afranio qui continuò ad Pompeium nauigauit (nam de Petreio nihil est proditum) ad Pharsaliam Cato Faonius objiceret: ecquid pugnare recusaret contra mercatorem, qui pretio ab ipso prouincias esset mercatus? Varro quem in Vltiori Hispania relictum fuisse est demonstratum, initio amicitia cum Cæsare simulata medium se gesserat: deinde Cæsaris angustijs ad Ilerdam nunciatis persona detracta hostilia palam moliri, bellum cōparare, copias cōscribere, triremes Gadibus & Hispali ædificare.

ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauissime imperata, ipsum etiam Herculis Gaditanum templum, quod sanctitatis opinione celeberrimum erat, thesauris expilauit. Verum Petreio & Afranio ad Ilerdam superatis, ipsaque Cæsaris celeritate præoccupatus, militumque magna ex parte defectione ad Hispalim desertus necessariò deditioem fecit: saluteq; concessa naues, pecuniam, frumentum, in victoris tradidit potestatem. Qui conuentu prius omnium ciuitatum Cordubæ habito & reipublicæ statu fundato, cum spolia inde mota thesaurique in Gaditanum templum essent relata, Gaditanis omnibus pro eximia voluntate, qua impositum à Varrone præsidium vltro depulerat, ciuitatem dedit. Q. Cassium Longinum cum quatuor legionibus in Hispania Vltiore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerum Hispaniæ magnum vsum habebat Gn. Pompeio Proconsule Quæstor in ea prouincia. Rebus sic ordinatis Cæsar mari quidem Tarraconem, terra autem inde in Galliam profectus, Romam cum peruenisset, Lepidum à quo Prætor Dictator erat dictus, in Citeriorem Hispaniam cum potestate amandauit: annoque sequenti qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus sextus, Pompeium prius prælio Pharsalico vicit, deinde in Aegypto eo casu Regem Ptolemæum interfectorem illato bello superauit.

Longini res gesta in Hispania. Cap. XX.

INTEREA nouis bellis mota Vltior Hispania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob causam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione salutis periculum adierat vulnere inflicto, verum à Cæsare iussus in Africam trajicere aduersus Iubam Regem, qui Pompeij partes sequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperandis tributis, tum plerisque facultate manendi in Hispania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. scædum latrocinium peculatumque. Ea re multorum animis exacerbatis in eius salutem cōiuratio facta, L. Recilio & Annio Scapula eius coniurationis principibus. Minutius Silo specie libelli supplicis offerendi primus vulnus inflixit, cæteri ad terram deiectum nouis vulneribus deformati. Verum militari præsidio accurrete Silo quidem captus est, Longinus à Succolanibus in lectu deductus, cum vulnera leuia essent, mortem euasit. De Silone quæstiones tormentis habitæ multiq; coniurationis socij eius indicio perierunt: quosdam fuga seruauit, aut captos pecuniæ vis maxima supplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, tametsi deprauatissimi erant, superabat. Interim à Cæsare allatis litteris victum esse Pompeium renunciatum: & nihilominus prætextu expeditionis Africanæ copijs ad fretum Gaditanu missis, cum ipse conualuisset, classe inuisenda Hispalim profectus audit, magnam terrestris exercitus partem defecisse Thorio Italicensi Duce creato. Is quoniam continuò Cordubam petiturus credebatur, M. Marcellus Quæstor ad continendas in officio ciuium voluntates urbemq; tuendam præmissus, breui & ipse à Longini auctoritate deficiens cū vniuersa ciuitate Thorio se adiunxit: eoq; concedente, quoniam

potiori auctoritate erat, belli administrandi præcipuam curam suscepit. Longinus cum omnia infesta videret, & castris in cōspectu hostium citra Bastin ad Cordubam positus suorum virtute & voluntate diffideret, Vliam concessit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo positum est, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigesimo ab vrbe Corduba lapide. Ad eius collis radices castris positus, hostium superuentu, cum certamen detrectaret, perpetuo aggere & fossa circumuallatus est. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mauritania, atq; ex Citeriori Hispania M. Lepidum, ut quam primum rebus inclinatis opem ferrent: si Cæsaris auctoritatem in prouincia saluam cuperent. Bogud prior cum accurisset, & Hispanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pugnasset præliorum euentu vario, non potuit obsidionem dissipare. Lepido aduenienti cuncta sine difficultate cesserunt, Marcello controuersie arbitrium ad eum deferente. Longino idem facere detrectanti, conscientia scelerum an Lepidi gratiam præoccupatam a Marcello arbitranti, discedendi quod vellet facultas est data. Itaque Marcellus & Lepidus Cordubam profecti sunt. Longinus Trebonij successoris aduentu renunciato ad Malacam classe conscensa aduersis tempestatibus non procul Iberi ostijs cum vniuersa pecunia, quam scelere & rapina pararat, facto naufragio periit. Consequenti anno qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus octauus, Lepido quidem triumphus concessus, Hispaniæ videlicet motibus inter Longinum & Marcellum pacatis: Marcellus autem defectionis culpam exilij poena luit, haud diuturni venia a Cæsare facile impetrata, diuersusque ab eo M. Marcello pro quo conseruato Cæsari gratiæ a Cicerone eleganti imprimis oratione sunt actæ. Quemadmodum non idem Longinus est, quem subiecta alteri è lapideis tauris Guisandi inscriptio continet his verbis: Longinus Prisco Cælonio fieri curauit.

Bellum aduersus filios Pompeij inchoatum in Hispania. Cap. XXI.

HAT Hispania diuisa studijs inter Cæsare & Pompeium & pleraque vrbes ad Scipionem in Africam, cuius post interfectum Pompeium præcipua inter Pompeianos auctoritas erat, missis legatis postularunt se ut in fidem tutelamque reciperet. Missus ex Africa Gn. Pompeius è filijs Pompeij natu maior Balearibus ex itinere occupatis atque Ebuso, in ea Insula affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annus Scapula, nimirum is qui contra Longinum conspirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio Proconsule tota prouincia pulso vsque ad Pompeij aduentum Pompeianas partes sustentarunt. nec multo post non modo Gn. Pompeius è morbo recreatus sed etiam bello Africano Cæsaris virtute profligato Scipioneque & Catone voluntaria morte sublatis Sex. Pompeius Gneij frater, Actius Varus, & Labienus cū exercitus & classis reliquis venerunt in Hispaniā. Gneius tota prouincia obita multas vrbes, quæ vi qua voluntate sub ditionem misit atque in his Cordubam in potestatem redegit: ubi Sexto fratre relicto Vliam obsedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo Cæsaris

Cæsaris legatis certamen detrectantibus, sustentantibusque vsque ad Cæsaris aduentum. Nam is quatuor triumphos dum agit in vrbem atq; reipublicæ perturbatæ statum componit, venire distulit vsque ad sequētis anni initium, qui fuit ad Vrbe condita septingentesimus nonus: cum Roma profectus discessus moram celeritate compensare studens septimodecimo die Saguntum & post decem alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Porcuna vocatur propter Cordubam & Giennium situm). Interea ad fretum Gaditanum à Didio classi pro Cæsare præfecto & Varo Pompeianorū partium prælium nauale commissum. Exæquato vtrinque damno & pari periculo, Varus in Carteiæ portum se intulit portus faucibus obiecto ferreæ catenæ clastro. id signum percussus fuit, & aliquanto maioris acceptæ cladis. Cordubenses veteri studio, & nouo periculo prouocati clam per legatos necessitatem excusantes, noctu vrbem capi posse docent Pompeianorum vigilijs deceptis. Vliam etiam missi legati obsidionis angustias & moræ periculum nisi succurreretur declarant. Cæsare ancipiti cura distracto, Vliam quidem L. Iunius Pacrius cum sex cohortibus missus turbidæ noctis beneficio & Pompeij mandatis simulatis per medios hostes in oppidum cum penetrasset, oppidanis cum spe defensionis animos etiam inflammauit. Hunc quidam suspicantur eum Iunium esse, cuius opera forti & fideli Cæsar in Gallia vsus ad Ambiorigem legatum non semel de pace misit. Cæsar ergo iussis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem sibi cum copijs præsto esse, ad Cordubam castra ponit, tanta ex ea re Sexti formidine, ut Gneium ab Vliæ obsidione, quæ ferme in potestatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verum Gneio, tametsi prope castra locarat, in detrectandi certaminis consilio durante Cæsar morbo tentatus atque grauatus, Corduba noctu per occultam tesseram profectio ne denunciata, Atteguam versus castra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæsarem primum Cordubæ tentatum Plutarchus auctor est: & in ea vrbe constat platanum seuisse antiquorum litteris celebratum. vtrinque fortassis cum superiori tempore res gereret in Hispania. Attegua sextodecimo ab vrbe Corduba lapide sita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Tebæ veteris nomine. In id oppidum Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicū instrumentum magna ex parte contulerant: quo Cæsar confidebat aut oppugnando defendendoque, Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multum virium & auctoritatis detrahere. Gneius iisdem rationibus Cæsaris itinere explorato & detrectadæ tamen totius pugne certus ad Castra Posthumiana & Attubim (hæc hodie oppida Castrum fluminis, & Spegium sunt) copijs promotis se tenere locorum munitione confusus: deinde trans flumen Sallum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxox vocatur) castra ponere. Sed cum leuibus prælijs fortuna tentata incommodum esset acceptum, desperata oppidi defensione, Cordubam quidē ipse repetijt: ex oppido autem missi sunt ad Cæsare de deditioe faciendâ legati vano conatu, cum pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæsar prædicabat. Exacerbatis responso militibus in eos, qui ad Cæsaris foedus erant propensi sæuitum est. In quo Numasij Flacci Præfecti factum prætereundum non est propter eius nefariam

nefariam ac singularem crudelitatem. Omnes eius oppidi ciues Cæsari studen-
 tes peremptos e muris præcipitavit, fœminas etiam citatis nominibus viro-
 rum, qui in Cæsaris castris erant. præterea in ipsarum brachijs liberos truci-
 dauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iussit. au-
 ditu intolerabilis quàm feræ truculentior rabies. Nihil ea fœuitia profê-
 ctum. Ad vndecimum Kalen. Martij Attegua venit in potestatem ab op-
 pidanis deditioe facta ad Cæsaris voluntatem. oppidanos conseruatos,
 atque Numatij immanitatem vindicatam, etsi historiæ sileant verisimile est.
 Attubi deinde incensa, atque multis eo tractu oppidis aut vi aut voluntate
 subiugatis, Mundam Cæsaris castra promotâ. Erat ea vrbs Pompeianarum
 partium in edito colle viginti millibus Malaca desita, modico præterfluen-
 te amne, quem lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua,
 olim nobilis ciuitas, nunc exiguum oppidum antiquo retento nomine. Ad
 eam vrbsm supremo vtrinque conatu pugnatum est. Cæsar suorum nu-
 mero & virtute potior erat, Gneius loci natura confusus atque loco supe-
 riori, in vicino colle castris collocatis. Explicantur vtrinque acies: nec ma-
 iori mole vnquam concursum est nec magis ambiguo Marte. sinistra
 vtrinque cornua superata in fugamque conuersa. prælium varium, anceps,
 atrox fuit, multum effunditur sanguinis, sternitur cadaueribus campus.
 Aduentu Cæsaris, cum se in pedes coniecisset & arrepto militari clypeo
 inter primos pugnaret multis à fuga suamet manu retentis, prælium lo-
 cis omnibus restitutum & victoria parta est. Triginta millia pedites è Pom-
 peianis ceciderunt, equites tria millia: in his Varus & Labienus. rede-
 cum legionum aquilæ captæ. è Cæsarianis mille milites, & in his promptis-
 simus quisque desiderati sunt. quingenti vulnerati. victoriæ præcipua laus
 penes Bogudem Regem stetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cæsaris partes
 adiuuabant) Pompeianorum castris, quæ modico præsidio tenebantur, in
 ipso prælij ardore occupatis, quò cum se Labienus raptim proripuisset,
 cæteri fugam interpretantes abiecta victoriæ spe hosti terga dederunt. Pug-
 natum est septimo decimo die Martij, quo die Romæ Bacchanalia cele-
 brabant. & harum rerum curiosi notabant, eodem ante annos quatuor die à
 Pompeio Italia deserta in Græciam fuisse traiectum. Cum Cæsar de hoc
 prælio loqueretur, sæpe se pro gloria, ea die pro vita pugnasse dicebat.

Cæsar Romam reuertitur, Cap. XXII.

NEIVS postquam ad Mundam male pugnatum erat, cum
 vulnere in humero accepto Carteiam fuga euasisset, ciuium vo-
 lunrate diffusus & cedendi in Citeriorem Hispaniam consilio,
 vbi magnæ clientelæ erant & multorum propensæ voluntates,
 classem conscendit, quam ad omnes casus paratam habebat: ve-
 rum ex iactatione maris vulnere recrudescente quarto post die in littus des-
 cendens cum lectica gestatus latebras captaret, fugientis vestigia insequen-
 tibus mari quidem Didio, terra autem Cæsonio Cæsaris iussu, intra specum
 vbi

vbi se condiderat comprehensus obtruncatusque est. Florus pugnasse affirmat
 & prope Lauronam cecidisse, quod hodie oppidum Lyria siue Laurigi
 esse creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incensæ. Sextus fra-
 ter ad nuncium aduersi prælij, cum de Cordubæ defensione sine exercitu
 desperaret, & ijs locis nihil tutum fore putaret, cunctis eo propensis
 humani ingenij vitio quo fortunam videbant inclinasse, procul in Cite-
 riorem Hispaniam abiit. Scapula ex prælio Cordubam rediens volunta-
 riam mortem sibi consciuit seruorum ferro post funereas epulas, cum se so-
 lito liberius inuitasset. Cæsar Q. Fabio ad Mundæ obsidionem relicto cum
 parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduersæ factionis ciues
 grassatus viginti duo millia trucidauit. Mox eius vrbs statu composito
 pridie Idus Aprilis, cum Hispalim peteret, Gnej caput allatum est, tan-
 tis rebus admiranda celeritate intra breue tempus peractis atque confe-
 ctis. & est bello ciuili factò magis quam consulto opus, nihilque festi-
 natione salutaris. Pari felicitate Hispalis venit in potestatem, & Pom-
 peianis deinde tumultuantibus rursus ad officium reuocata, ad quartum
 Idus Augusti vt in vetustis Kalendarijs Romanis annotatur. Hispalis
 exemplo, tum alia eo tractu oppida deditioem fecerunt, tum Asta vrbs: olim
 quidem octo millibus Cæsariano disita ad Lethim fluuium, nunc autem
 vastus locus antiquam tantum appellationem retinet. Q. Fabius Mun-
 da aliquot mensium obsidione fessa atque expugnata Vrsaconem, hodie
 Ossunam, præterea redegit in potestatem, vi an voluntate incertum mo-
 nimentis vetustatis vitiat. Omnino Cæsar Hispaniæ vniuersæ moti-
 bus compressis & reipublicæ statu composito, cum tributis imperandis,
 atque mulctis publice & priuatim indicendis, honoribusque & magistra-
 tibus venalibus ingentem pecuniam corrasisset, ac ne à templo quidem
 Herculis Gaditano, cui superiori tempore pepercerat, manus abstinuisset,
 dona auro & argento graua abstulit minori cura religionis inter prof-
 pera. euoluta æstate atque præcipiti autumno ex Hispania discedens Ro-
 mam Octobri mense peruenit. rebus gerendis in Hispania præfecit: in Vlte-
 riore quidem Asinium Pollionem cum, cuius filij Salonini ortum Virgilius
 Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præ-
 terea Narbonensi Gallia. Quo ex tempore quidam coniectura potius quam
 certa ratione suspicantur Cordubæ coloniæ Patritiæ nomen & honorem
 accessisse. Constat tamen Augusti imperio, vt monetæ indicant, eam
 appellationem habuisse. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hispania in
 victoris assentationem effusa, nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ
 in Lusitania libertatis Iuliæ. Calagurris cognomento Nafsica Iuliæ appella-
 tionem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nūcupatum. Illiturgis
 forum Iulium. Emporitani demum veteri dissidio Græcorum & Hispano-
 rum sublato in Romanos mores, linguam & iura concessere coloniæ nomi-
 ne & honore aucti. Extant huius belli monumenta pluribus in Hispania lo-
 cis & Elboræ in Carpetanis muri parte ex aduersum D. Petri hæc incisa
 sunt verba. Gn. Pompeio Magni Pom. F. nam cetera vetustate corrupta sunt.

Cæsare occiso noui motus in Hispania. Cap. XXIII.

710 **C**AESAR in senatu tribus & viginti vulneribus à coniu-
 ratis in eius necem, Romæ confossus est Martij Idibus sequentis
 anni, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus decimus. vn-
 de Octauiani Augusti successoris, imperij annos quidam nu-
 merant, plerique proximo anno faciunt cum decimo Kalen-
 Octobris in C. Vibij Pansæ locum auctore Dione Consul est subrogatus
 ætatis lege soluta. In Hispania Pollio, qui latrocinijs sublatis montium
 Marianorum, vbi præcipua licentia grassabantur, itinera aperuerat, stu-
 dio renascentis in republica libertatis, in Cordubensi conuentu professus
 se in senatus potestate futurum, aliquam fessis rebus lucem polliceri vi-
 sus est. ni Sex. Pompeius temporum perturbatione ad occasionem factio-
 nis instaurandæ vsus, se è latebris proripuisset, vbi se eatenus inter Laca-
 tanos continuerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies au-
 xilijs firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim
 (hæc hodie Vera aut Vergia esse creditur) cum expugnasset, magna rerum
 & animorum commutatio facta est, Pompeianorum factione resurgente,
 & maiores colligente vires, quæ paulo ante extincta esse videbatur. Nam
 pari felicitate Bætica omnis accessit Pollione insigni prælio superato.
 Magno ad victoriam adiumento (vt parui sæpe casus magnarum rerum
 momentum afferunt) Pollionis paludamentum fuit, fortè in ipso conflictu
 cadens an proiectum latendi studio. eo enim à militibus perspecto, qui
 integri Pompeianorum impetum sustinebant, Ducem sublatum putan-
 tibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pompeium propen-
 sas voluntates Lepidi aduentus compescuit sanauitque, Sexto persuaso vti
 pecunia, quam in Hispania pararat, comportata, ad paternam amplitudi-
 nem & hæreditatem libertatis beneficio concessam Hispania deserta in Vr-
 bem festinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Anto-
 nio, qui anno superiori consulatum tenuerat, opprimente libertatem.
 cui Romanus senatus exitiali consilio Octauianum obiecerat Iulix nepo-
 tem, quæ Cæsaris soror erat. Is Pompeiorum bello posteriori auunculum
 in Hispaniam secutus prima militiæ rudimenta in ea prouincia posuerat
 vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas concesserat ex-
 colendi ingenij litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæsaris morte nun-
 ciata in Urbem reuocatus, multorum studijs ob Cæsaris memoriam adiutus
 M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Consulem designatum obsidio-
 ne premebat collatis signis superauit: atque Galliam ex fuga petere com-
 pulsit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in fœdus attra-
 cto Triumviratus constitutus est imperij nempe prouincijs trifariam di-
 uisis: Lepido Gallia Narbonensis & Hispania omnis concessa. Anto-
 nio reliqua Gallia. Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octa-
 uianus obtinuit, nam Orientis prouincias Cæsius & Brutus præcipui
 Cæsaris

Cæsaris interfectores occuparant. excepit carnificina plerisque ciuibus &
 Senatoribus Romanis proscriptis. in hoc numero Cicero sexaginta tres na-
 tus annos Popilij Tribuni militum ferro occubuit, quem ipse in iudicio de-
 fenderat de parricidio postulatam.

Era ratio. Cap. XXIII.

10 **P**PRESSA rursus ad hunc modum Romæ Urbis libertate,
 post confectum Octauiani diligentia bellum Perusinum, noua
 prouinciarum inter Triumuiros partitio facta est, anno ab Vrbe
 condita septingentesimo quartodecimo: Hispaniaque omnis in
 Octauiani ius ditionemque concessit, Coss. Gn. Domitio Calui-
 no & C. Asinio Pollione. Quo ex anno Hispani cœperunt annorum nume-
 rum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram
 Cæsaris dicere consueuerunt, tum in historia, actionum formulis, atque
 præcis conuentuum ecclesiasticorum actis: tum priuatim in sermone fami-
 liari. Adiunguntur nonnunquam anni à Christi ortu salutari, octo & tri-
 ginta annorum à priori computandi ratione interuallo discrepantes pau-
 20 cioresque. Ita annus Christi primus Eræ Cæsaris nonus & trigessimus fuit.
 Nam quod Ioannes Margaritus Gerundenis Antistes sex & viginti annis
 tantum ante Christi ortum Eram Cæsaris auspiciatur, in eo quid secutus
 fuerit facilius est conijcere, quam certa aliqua ratione pronunciare, cum
 aliorum omnium opinio resistat. & forte Aegyptiorum computationem,
 de qua mox sermo recurret, cum Hispanica confudit similitudine fal-
 sus, quoniam ea etiam gens ab Augusti imperio annos numerare cœpit.
 Huius supputationis & causam & nomen declarare promptum non est,
 in tanta sententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores nume-
 ro & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atque in hoc nume-
 30 ro Dion, hoc ipso anno affirmant post bellum Perusinum L. Antonio
 deuicto M. Antonij fratre, nouam prouinciarum partitionem inter Trium-
 uiros factam: & oppressa penitus atque conuulsa Romanæ reipublicæ li-
 bertate, vt paulò ante dictum est, Hispaniæ imperium M. Lepido collega
 concedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæsari celsisse,
 Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos secutos fuisse memoriæ pro-
 ditum est, idemque Aegyptios sublata post vndecim annos Cleopatra vsur-
 passè, vt ab Augusti imperio annorum numerum & rationem inchoarent:
 idem sibi faciendum esse iudicauit Hispania, pro ingenio mortalium no-
 40 ui Principis obsequio delinita & in assentionem effusa. Hæc de His-
 panicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Cice-
 roni ea capita rationarij sunt, vnde dati & accepti vniuersa summa con-
 flatur. inde traducta vox est ad librorum capita, & legum numerum desi-
 gnandum. quod in Isidori libris & Gotthicis legibus non vno loco fa-
 ctitatum obseruamus. Ab hoc initio extensa amplius eius vocis signifi-
 catione,

Cicero's mos.

714

Et quid?

catione, summam quaque rationem temporis, atque adeo promiscuè tempus quodcunque numerumque Eræ nomine designare, atque intelligere cœperunt homines præsertim Hispani, tum Latino sermone, tum maxime lingua vulgari, quæ ex Romana præcudubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certissima coniectura manauit. Hildericus etiam Gallus æqualis Isidoro, Eræ dierum dixit pro numeris dierum. & inter astrologos Eræ nonnulli vocarunt tempora seu fundamenta illa & positionem astrorum (vnde rationes temporum deriuantur) ad quæ cælestium corporum motus reuocantur dirigunturq;. Errant ergo quicumque ex Isidori testimonio atq; auctoritate, qui cæteros in errorem induxit, Eræ putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hæc supputatio inchoatur, Cæsar Augustus primum tota Romana ditione tributum imperasset cunctis mortalibus relatis in ærarios. nam neque scribendæ eius vocis ratio cum ea notatione consentit, neque eo anno, vnde Eræ Cæsaris inchoamus, nouum vestigal imperatum prouincijs inuenimus. Sane hæc supputandi ratio, anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti sunt Ioanne eius nomine primo Castellæ Rege, antiquata est, atque ad Christi ortum reuocata. quod paulò ante fecerant Valentini, Lusitani non multo post imitati sunt, exemplo aliarum prouinciarum. vti Iustiniani Imperatoris ætate Dionysius Abbas Romanus sublatis alijs supputandi rationibus excogitasse primus, atque inuexisse in rempublicam Christianam memoratur. Prorsus Domitij Galuini & Asinij Pollionis Cons. Cornelius Balbus Gaditanus Consul susceptus est. quod ante eam diem constabat nullo externo homini contigisse, vt Romæ consularum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelij Balbi propinquus, quem Gn. Pompeius Sertorij bello peracto in Urbem secum ex Hispania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus post quinquennium, annoq; ante Christi ortum tertio & trigesimo, gesta Hispania ex proconsulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi môtis radices, vbi nunc Cerdania sita est. Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motibus Hispania est implicata. Etenim post Iulij Cæsaris necem renascere Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam postliminio redux Romanæ classi præfectus, denuo à Triumuiris oppressa republica Siciliam occupat. vnde Octauij & Lepidi armis cum depulsus esset, eius insulæ possessione atq; adeo totius Africæ Lepido ad Messanam à suis deserto atq; in ordinem redacto Octauius auctus tot prouincijs occupatis quasi victoriæ præmium Antonij collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, animum exulcerauit. Ab his inijs re ad bellum deducta, & Antonio ad Actium superato, Octauius solus rerum potitus est, anno ante Christum natum vigesimo octauo. & qui à patre Octauius, ab auunculo Cæsar dictus erat, à senatu Augustus est saluatus, pace restituta, quasi de cælo lapsus, & supra homines visus. Id nomen Sex. Pacuius Tribunus plebis consecrauit, hoc est, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hispania translato, vt Dion auctor est. Huius belli ciuilibis progressu Bogud Mauritanæ Rex ex Africa transmisit in Hispaniam, M. Antonij

M. Antonij videlicet partes sectatus. vnde non minori accepto quam illato detrimento repulsus est. Nec multò post, octauo nimirum Augusti consulari, atque anno ante Christum natum vigesimo quinto, viam publicam Corduba Astigim ipsumque Oceani litus lapidibus constratam esse indicio est columna ex marmore subuiridi, quæ hodie Cordubæ in cœnobio Franciscanorum visitur, Augusti nomine inciso, & miliarium centum viginti vnus numero expresso, ex quanto spatio Corduba distat à mari, his verbis.

10 IMP. CAESAR. DIVI.
F. AVGVSTVS. COS.
VIII. TRIB. POTEST.
XXI. PONT. MAX. A.
BAETE. ET. IANO.
AVGVSTO. AD:
OCEANVM.
CXXI.

30 CONSTANTIAE.
AETERNITATI.
QVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc est Corduba, fuisse creditur, pacis fundatæ æternum monumentum ab Augusto constitutum. Verum hæ coniecturæ sunt. Exceperunt Cantabrorum, Asturum, atque Vaccæorum motus Statilij Tauri diligentia & virtute compositi, fortassis cum legatus esset C. Norbani, quem de Hispania per hæc tempora triumphasse constat. Vnde Cantabrici belli initium sumunt, qui ex Orosij auctoritate toto quinquennio durasse aiunt. Omnino forma antiqua Hispaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconsulum Legati consulares missi sunt exemplo aliarum prouinciarum. argumento sunt veteres lapides in quibus consularis vox expressa cernitur. Ad hæc diuisis inter senatum & Augustum eius voluntate imperij prouincijs, Bætica tantum in Hispania senatui celsit: vnde Vterior Hispania deinceps ducis magistratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Lusitania. Hispani pace imperio reddita, cum multæ Romanorum coloniæ tota Hispania constitutæ essent, in mores & linguam Romanam veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone

R E B V S ad hunc modum stantibus, quiescebat Hispania bellis fessa, viris, opibus, & fama florens: cum nouum bellum opinione manus, diuturnum, atque atrox, exortum est, initio à Cantabris facto, gente eatenus non plane à Romanis domita sub imperiumque mita propter animorum ferociam ijs hominibus innatam præ cæteris Hispaniæ nationibus: & quoniam locis asperis, & inaccessis montibus habitant, laborum sunt patientissimi, procul à cultu atque humanitate reliquæ Hispaniæ. Cantabris Autrigones ad Ortum, ad Occasum Lungones finitimos Ptolemæus quidem facit: ad Septentriones Oceano Cantabrico, ad Meridiem Iberi fontibus terminat angustis finibus, neque Pyrenæi montis iuga attingentes. præcipua oppida Iuliobriga, Vellicaque. Ab alijs appellatione, ut sit, inerrate extensaque Cantabriæ, vicinos populos ad fines Aquitanie Pyrenæo monte terminatæ, eo nomine comprehensos, haud leuia argumenta sunt, vti alio loco est demonstratum. & bello Cantabrico locorum & oppidorum nomina, ad quæ id bellum gestum est, extra angustos illos fines fuisse Cantabros extensos satis declarant, vti locis competentibus est indicandum. Agrestes homines ingenio, moribus sine more, pecuniæ nullo vsu. aurum atque argentum propitius an infensus Deus negauerit, dubitatur. Mulieribus iuxta ac viris robur est corporis. capitum integumenta in varias species conformata: neque ijs absimilia, quibus scemina in Cantabria vtuntur nostra ætate. Agros ipsæ exercere: a partu viris ministrare consueuerunt, earum vice decumbentibus: quem morem ad nostram ætatem in Brasilia retineri fama fert, & multorum testimonia confirmant. Choneas pedibus, & digitorum sonitu, crotalisque plaudere, virgines elocare dote ab sponso data, veneno parato vim allatam morte euadere, constanti homines ingenio, & aduersus mala perueiaci, cuius rei magna documenta huius belli tempore extiterunt. Ergo ij Asturibus & Galæcis ad arma excitis, finitimos Vaccæorum agros, qui in Romani imperij fide erant, illato bello vastantes, magnam non tantum provincialibus formidinem iniecerunt, sed & ipsi Augusto curam, ne ab ijs inijs maiori mole bellum existeret, quam vt facile restingui posset. Omnino Illyrico & Pannonia, vbi motus erant, neglectis, veniendum sibi in Hispaniam iudicauit: laani templi valuis reclusis, quæ paulò ante fuerant obseratæ, tertio nimirum ex quo tempore Romanæ Urbis fundamenta iacta erant. semel enim Numinæ regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clausum fuerat: demum M. Antonio ad Actium superato nuali prælio: nam toties Romanorum arma quicuerant. Augusti aduentu nouis delectibus numerosus exercitus conflatus est. Romanorum castra ad Segisamam posita: quod hodie oppidum Beisama esse creditur in Guipulcoa, præter Azpeitiam & Tolosam. Copijs trifariam diuisis vno tempore totus ille tractus militibus occupatus est, haud latissimus spatij. Cantabri diffisi viribus, aduersus eam tempestatem locis præruptis se tenere: in quæ fortunas, vxores, & filios

contulerant: inde eruptione pugnare: neque totius certaminis facere hosti potestatem. bellum ducebatur, & opinione diuturnius futurum erat. Augustus moræ tædio, & ex locorum asperitate, aerisque intemperie, atræ bilis morbo tentatus, Tarraconem redijt, belli gerendi cura Legatis demandata. C. Antistius, & P. Firmius Galæcos impugnandos sibi sumpturunt: P. Carisius Astures, haud minori ferocia quam Cantabri, neque moribus multum discrepantibus. Imperij summa ad M. Agrippam redibat. præcipua tum apud Imperatorem gratia, & eiusdem postmodum generum, Iulia vxore Augusti filia. Is rei frumentariæ inopiam, qua propter locorum sterilitatem anguste vtentur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico contractis, subleuandam curauit. Simul ea classe Cantabriam à mari obsedit: ne fugæ facultas miseris esset, comparandivè aliunde com meatus. His Cantabri circumuenti malis, & suprema annonæ angustia laborantes, prælij fortunam tentare ausi ad Vellicam (quæ Victoria Vellica esse quibusdam creditur, sed regionum interualla arguunt) primo impetu cæsi, disiectique Romanorum virtute sunt. vti quibus temere collectis, non castra, non Ducem agnoscentibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium: sibi quisque Dux adhortatorque erat, & magis desperatione animorum, quam vincendi spe percellebantur. Ab Oceani littore

10 Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in subline erigitur arduo ascensu, Segisamæ proximus, tantaque altitudine, vt è fastigio in Cantabriæ, atque Gallie littora despectus sit. Eius montis vicinitas & asperitas multis eò confugientibus saluti fuit. Sed Romani tamen conscendere non sperantes, veritique cum locorum iniquitate, & desperato hominum genere vna pugnare, præsidij atque operibus circumuallarunt: eoque calamitosam gentem redegerunt, vt cum illi omnem seruiendi conditionem recusarent malis ferocios facti, & hi turpe ducerent ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maiestatem, plerosque fames consumpserit: quidam etiam sibi ipsis attulerint manus, turpi vita mortem potior

20 rem existimantes; Aracillum (quod oppidum infra Beisamam est, & Arretil hodie vocatur) post longam obsidionem à Romanis expugnatum, excisumque est. Dum hæc in Cantabria geruntur, Antistius & Firmius Galæcos bello vexabant, & Meduliæ montis fastigio obfesso, vbi se magno numero hostes tenebat, circumducta fossa quindecim millium spatio, victoriæ salutisque spe omni sublata, non minori quam Cantabri obstinatione, alij ferro, alij ex tilia potione temperata (quæ arbor venenata est) sibi mortem consciuere. Meduliam montem, non nemo Menduriam nostra ætate esse ait, in Cantabria nobilem præruptumque: si credi par est, Galæcos proprijs finibus relictis, in alienis cum Romanis conseruisse manus. Orolius certe Medulium montem, ad quem Galæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Astures haud meliori fortuna bellum administrabant, quod Carisij ductu gerebatur: castris enim ij positis ad Asturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuisis trifariam copijs Romanos securos opprimere cogitarent, à Tregecinis socijs ac confederatis prodito cõsilio, inopi-

30 nantes

nantes ipsi oppressi à Carisio sunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam ijs locis sitam urbem, vbi nunc Ouetum cernitur, se receperunt: quoniam armis non successerat, moenium munitione bellum defendere cogitantes. diu obsidio tenuit: nostros desperatio agebat præcipites, acre in periculo telum. Romanis turpe videbatur, nisi agresti hominum genere profligato cessare. Victa tamen diuturnis malis gentis constantia, vrbe dedita, leges & magistratus acceperunt, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Augustus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem conseruatam, ne locorum asperitate confisi imperata deinceps facere recusarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit. Obsidum certus numerus imperatus, multique sub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractor. His rebus Romæ renunciatis, supplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusque Augusto decretus est, ob domitam penitus Hispaniam, multo quàm antea clariori, anno centesimo nonagesimo octauo, ex quo primùm Gn. Cæpione Caluo Consule Romanorum arma in Hispaniam sunt illata: quantum tempus nulla subigenda Romani imperij prouincia consumptum fuisset constabat. Triumphus quidem quamuis vltro delatum honorem Augustus repudiavit, ludi tamen in castris commissi M. Marcelli, & Tiberij Neronis, qui bello Cantabrico Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templum quartò clausum est, quasi pacata penitus Hispania, diuturnam imperio tranquillitatem, rebus suis securitatem Augusto Imperatore pollicito. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extremaque Lusitania collocati, colonia constituta Augustæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobilissimo. Quæ ciuitas prisca temporibus frequentia, amplitudine, copijs, auctoritate, tum ciuili, tum sacra cum præcipuis Hispaniæ urbibus de principatu certabat, Lusitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Raris Arabs effusis ingenij copijs, multa ac pene incredibilia de eius vrbe magnificentia, elegantiaque prædicat, à Mauris euersam astartians, quo tempore imperio subdiderunt Hispaniam. Eius colonie deducendæ constituendæque curam Carisio demandatam, indicio est moneta, altera ex parte Augusti, altera Carisij atque Emeritæ nominibus expressis. Et passim reperiuntur monete P. Carisij nomine in Hispania. Dion perpetuò T. Carisium vocat, fortassis librariorum incuria, voce deprauata. Ea Augusti aduentus, ac confecti belli monumenta fuerunt. Accessere alia ad Iberi ripam, quo loco Salduba oppidum olim situm erat, colonia Cæsaraugusta fundata est. Præterea Pax Augusta in extrema Lusitania, quam hodie urbem corrupta voce Badajoz vulgus nuncupat, ad fines Portugaliæ Episcopi sede & sua vetustate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Augustæ nomen est additum. Augustobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus est Murus nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem. tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedrosus pagus cernitur, antiqui-

198. p. magna
subiuganda
Hispania

antiquitatis vestigia non obscura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinij & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Augusti in Asturibus constitutæ in peninsula pyramidum forma, cochlea ab imo ad summum pertinente quibusdam creditæ sunt, huius belli monumenta fuisse (vestigia earum, ad oppidum Gegionem ab Oueto viginti millibus passuum extare affirmant) coniectura neque contemnenda prorsus, neque prorsus constanti, cum alij Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint: eo quem ante paucos annos de Hispania triumphasse paulò superius dictum est. Augusto Tarracone moram trahente, tum octauus & nonus consulatus est datus, tum legati Indorum, atque Scytharum venerunt, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea vrbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat, præsidij causa ex cohorte Calagurritana milites Hispanos, quos fidelissimos erat expertus, secum deduxit. Eius discessu Cantabri & Astures inquietum hominum genus, nondumque superioribus malis fracti, denuo rebellandi consilio inter se communicato, bellum instaurarunt, non minori quàm antea conatu. Vana est sine viribus audacia. L. AEmilij, & P. Carisij virtute primùm, deinde C. Furnij dexteritate, magna eorum parte consumpta, cæteri doniti sunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, sibi mortem consciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hostium potestatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iussu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculisque adstrictos, ferro necauerit. Læti alij cum in manus hostium venissent, cantantesque crucem subirent, gloriosum existimantes pro libertate vitam finire. pars etiam victorum iussu in seruitutem abstracti, ex composito heris occisis, montiumque iugis occupatis, latronum in morem finitimos populos ad belli societatem excitare non desistebant. Ad hos motus M. Agrippa Augusti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hispaniam necessario euocatus, non semel cum obitinato hominum genere aduersa prælij fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Augustæ nomine, quo vocabatur, detracto. Eo supplicio cæteris cautiorebus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæli omnes qui arma gestare poterant, reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iussæ, arma etiam detracta sunt. Sic rebellandi denuo sublata facultate, ægre, sed quicquid tandem. Pro his rebus oblatum à senatu triūphi honorem, Augusti soceri exemplo repudiavit: & Romam reuersus in campi Martij porticu Hispaniæ regiones describendas curauit, Bæticæ mensuris haud satis ad veritatem directis. auctor est Plinius. Hæc in Hispania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Consulem fuisse diximus, de Garamatibus triumphauit, primus externi sanguinis cum honorem adeptus, priuatorum postremus. nam republica ad vnus potestatem reuocata, Imperatores tantum, aut Imperatorum propinqui, Romæ consequenti tempore de victis gentibus triumpharunt. & triumphorum apparatus ab sano initio in infaniam

vix magnis imperijs tolerabilem venerat. Cæteris eius honoris vicaria triumphalia ornamenta concessa: trabea, laurea, sella curulis, eburneus baculus. Sunt qui post hoc tempus novos Cantabrorum motus exiisse confirmant, legatosque venia impetranda, factoque excusando Romam millos per Italiæ vrbes dissipatos reditus in patriam spe sublata, sibi ad vnum attulisse manus. In tam rudibus ingenijs, tantaque ferocia, nonnulli Hispani extiterunt, humanitatis studijs clari, atque præstantes. C. Iulius Higinus Augusti libertus, & Porcius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ professione consecutus, Senecæ familiaris, eius qui philosophus dictus est, patri, Romæ clari habitus sunt: patriumque Hispaniæ so-

lum eruditionis nomine illustrarunt. Volumina quæ Higinii nomine circumferuntur, plerique ad Higinum

alterum natione Alexandrinum ablegant: refi-

stis Suetonius, eundem hominem à quibus-

dam Alexandrinum ab alijs Hispanum

credi confirmans, quos ipse sequi-

tur, & Augusti bibliothecæ

curam habuisse deman-

datam ait, liberto Iu-

lio Modesto in

studijs, atq;

doctri-

na

vestigia patroni secuto,

Quidio poeta in

primis fa-

milia-

ri.

Libri Tertij Finis.

HISTO-

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER QVARTVS.

Christi Dei ortus. Cap. I.

AD FELICISSIMA tempora ventum est: quibus Dei filius, vti erat necesse iuxta vaticinia Prophetarum, se hominibus in carne monstravit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam salutis induxit, sublatam iustitiam restituit, morteque sua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum sanctumque templum fundauit cælestis exemplum: quod appellatur Ecclesia. Huius templi cultores & partes pij sunt, quicunque toto orbe suscepta Christiana sacra sincera fide atque constanti conseruant. Eo cultu suscipiendo quoniam inter primas gentes Hispania numeratur, quid egerit perpessaque sit primis Ecclesiæ temporibus, commemorare suscepti officij ratio postulat. Nouamque nobilissimæ prouinciæ formam designare verbis informareq; atque ad Romanorum Imperatorum res gestas, quoniam penes illos nostrarum rerum potestas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureasque martyrum, qui pro religione sanguinem vitamque profuderunt felices & generosæ animæ maiori tamen breuitate, ne ultra iusti voluminis modum crescat opus, attingere potius quam explicare est animus. Adesto de cælo alma lux, nostris conatibus faue: linguæ infantiam diuina sapientia meliori stylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo numine, & parentis castissimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus est Christus Dei filius ad octauum kal. Ianuarij, anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo, Augusti imperij anno quadragesimo secundo, Coss. Octauio Augusto XIII. & M. Plautio Siluano. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahunt, biennium alij. ac ne Coss. nominibus designandis auctores omnes cõsentiant. ne Augustini quidem ætate. Nos aliorum sententijs consideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id sumus secuti: lector ex suo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus sit, maiori diligentia statuet. Ergo hæc missa facimus. In Hispania quid deinde rerum gestum sit ignoratur. nisi quod præcipuum est, cunctis prouincijs sub vnius imperium reuocatis, opima pace quieuisse Hispanos bellis fessos: quæ nexa ex alijs alia aptaq; tandiu vigerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret aut faceret, æquum erat. Pauca quidem

dem Augusto & Tiberio Imperatoribus in Hispania contigerunt: nonnulla tamen continuanda magis narratione idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Dion absque vlla temporum designatione Corocotam aut prædonum Ducem in Hispania (nam ex priori bellorum licentia multis latrocinij infesta erat, & varix latronum manus tota prouincia vagabantur) cum vestigijs omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorem venisse: eaque ex re non veniam modò impetrasse, sed & auri pondus cuiuscunque ipsum peremisset præmium propositum. Obijt Augustus Nolæ, anno Christi quintodecimo, quartodecimo kal. Septembris, septuaginta sex annos natus, diebus quinque & triginta minus, omnium Imperatorum Romanorum primus: & si spectentur humana, felicissimus. vindicatis enim adoptiui patris interfectores, Sex.que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multò post ad Actium superauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit, ob egregia bello paceque opera pater patriæ saluatus est. Urbem quam lateritiam accepisset, marmoream se esse esse dictabat. Successorem reliquit Germanico Cæsare & Germanici filijs prætermisiss, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditijs Tiberium Neronem priuignum suum. Hic rem Romanam viginti duobus annis, mensibus sex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio gessit: initio quidem compressa indole: promiscua verò deinde libidine, immani crudelitate & auaritiæ sordibus gloriam superiorem scœdauit. Vulgò Callipides dictus est (quod animal curfitare quidem, neque vltra cubiti mensuram procedere fama est) cum quotannis profectioem pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc Imperatore ex Hispania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum necessariorum difficultate laborabat, arma, equique missi cum pecunia, quam ille repudiavit, cæteris rebus contentus, gratias prouincialibus agens pro tam propensa in rempublicam voluntate. Accidit hoc altero imperij Tiberij anno. quo ex Citeriori Hispania legatis venia petentibus data est, templi in memoriam Augusti Tarracone exædificandi. quo exemplo Vltior Hispania aucta assentatione, quod Asiatis concessum erat, Tiberij & Liuiæ matris nominibus, atque ad eam diem factum non esse constabat, vt viuentibus templa ponerentur, per legatos postularunt. Verùm Imperatore Asiæ concessam facultatem pertæso excusanteque, quod petebant denegatum. Modestæ quæ sita laus est. Cantabrie nouis motibus per idem tempus æstuanti, & finitimos direptionibus, & latrocinij fatiganti, Romani præsidij tota prouincia dispositis, frenos iniecerunt. Præterea militum Romanorum, qui in his præsidij erant vsu pristina feritate postea gēs ad humanitatem reuocata ea est. Gn. Piso Hispaniæ paulò ante non magis gubernator, quam expilator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditum est, sublato, iudicij metu Romæ sibi manus attulit: ex conscientia digna metuens an furentis populi inuidiam semper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenus Vltior Hispania ex proconsulatu gubernata à suomet filio, quod grauissimum

videbatur, lege repetundarum accusatus, atque conuictus, Amorgam relegatus est, A Egæi maris insulam vnam ex Cycladibus. L. Piso Citerioris Hispaniæ Prætor, cum nouis atque grauissimis tributis imperandis prouincialium odia commouisset, Termestino in agro ferro confossus est. tanti facinoris patrator Termestinus agricola equi indicio, quem defatigatum reliquerat, inuestigatus & comprehensus, nullis tormentis adigi potuit, vt socios proderet, cum se coniurationis socios habuisse, non negaret. omnino ne doloris impotentia constantiam mentis egregiæ mutaret, die postero tormentis instauratis, inter carnificum manus elapsus, capite ad rupem illiso expirauit. tantum in agresti pectore potuit secreti amicitiaque fides. anno Christi vigesimo sexto id accidit in Hispania. Romæ sexto post anno Iunius Gallio Senecæ frater, eius qui philosophus est dictus, Tiberij iussu in exilium missus est, non alia grauiori de causa, quam quòd eo inconsulto retulisset ad Senatum prætorianos emeritos videri cohonestandos sublimiori loco in theatro ludis spectandis. Sext. Marius & ipse natione Hispanus, homo copiosus adeo vt vicinas ædes domino apud se retento intra biduum diruerit, atque succedente facti poenitentia instaurarit, stupri Romæ, quasi filia quam habebat eximia oris venustate vitium attulisset, reus postulatus, atque iudicio conuictus, è rupe Tarpeia præceps datus est, filia etiam perempta. fama tenuit diuitias illi exitio fuisse, ex multorum exemplo fide probabili: & quoniam in eas continuò Imperator inuolauit, cum ætatis inclinatione præceps in auaritiæ peiorque. Cæde Christi à Iudæis Tiberio Imperatore iniquissime patrata, religio infixæ animis neque vindicata opportune agebat scilicet præcipitem. Vita is sanctissime peracta, atq; vt Deum decuit, ad octauum kal. Aprilis ætatis anno trigesimo quarto in crucem actus est. Eum innocentia, doctrina, & beneficiorum ab hominibus fructum talit. Sceleris immanitatem saxa tacito doloris sensu in partes distracta, concussa terra, Sol ipse collectis contractisque radijs testata sunt. Nec moram vti ipse prædixerat, & vti necesse erat, die tertia patefacto sepulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræmotu custodibus, integer ac viuus egressus est. Miraculum omnibus seculis inauditum, numinis argumentum præclarum. Christi reditum ad vitam, ante postremum imperij Tiberij annum Phoenix visa, vti Dion & Plinius testantur, orbi significasse à quibusdam certe credita est.

Caius & Claudius Imperatores. Cap. II.

IBERIVS defunctus est septimodecimo kal. Aprilis, ætatis anno septuagesimo octauo, qui annus ab ortu Christi trigessimus octauus fuit, Gn. Accerronio Proculo, C. Porcio Nigro Consulibus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento Caligula insania tantum per totam vitam & foedo vitæ exitu nobilis per exquisita scelera nefariasq; libidines, annos tres, menses decem,

15 dies

nocata.

Aug ubi mors

Callipides

Phoenix

hor a filio
confatus repetundarum.

upna

dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis prætoris Tribuno ferro peremptus est. A Emilius Regulus Cordubensis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggressus coniuratione detecta perierat. Caligulæ imperio Agrippa (Herodes à Luca in Actis Apostolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tiberij iussu coniectus, cum inter pocula visus esset Caligulæ imperium optare, ad regnum Ituræ euectus est, Philippi patris recens defuncti Tetrarchia regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilææ Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hierosolymæ affuit, quo tempore Christus in crucem est actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romamque ea de causa contendit: de prodicione per litteras ab æmulo accusatus, Lugdunum in Galliam relegatus est, vt plerique arbitrantur Iosephi testimonio nixi in Antiquitatum libris, cum alio loco Imperatoris acerbiter aufugisse confirmet, atque in Hispania exilij comite Herodia de vitam turpissimam pari exitu terminasse. Omnino Gaio sublato Claudius eius patruus è latebris, in quas se metu mortis condiderat, ad imperium extractus est, eius seculi anno quadragesimo secundo, senatu nequicquam ad spem recuperandæ libertatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum contulisse fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditone auctus est. Noui Imperatoris tanta socordia fuit cum vitijs alijs coniuncta, vt Messalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupserit. Ea vix tadem sublata, Agrippinam patris Germanici & Agrippinæ filiam Augusti proneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cunctis liceret: contra quam veteri iure Romano cautum erat, ne fratrum filia nubere patrui. Senecam prius in Corsicam relegauit, deinde Romam vltro aduocauit, vt Domitij priuignitum vndecim annos nati pueritiam litteris & honestate formaret: quem Britannico filio ad imperij successionem præferre habebat præiudicatum pessimo consilio vxorius factus. annis ferme quatuordecim imperium tenuit. quo tempore in Hispania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerunt. atque horum æqualis L. Moderatus Columella Gaditanus patria: cuius de rusticis commentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus. tum Porcius Latro, de quo paulo ante mentio facta est, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari solitum esse, quam aut ætas, aut vsus postularer, Quintilianus est auctor. Eusebius ex febre quartana obiisse ait. Extat eius in L. Catilinam declamatio. Sextilius Hena Cordubensis his omnibus paulo senior Romæ vixit, inæqualitate orationis crassum aliquid sonantis nobilior, quam condendis versibus clarus. Drusillanus Rotundus Claudij Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hispaniam gubernauit, dispensatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Christianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedæi filius cognomento Maior, Iudæa atque Samaria obitis in Hispaniam venit, auctore Isidoro. nouaque in ea prouincia Euāgelij luce propagata. Cæsaraugustæ Virginis Matris nomine eius monitu templum constructum est, vt persuasio hominum ab anti-

quo

quo per manus ducta confirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, sed ex Hispania tamen Hierosolymam cum reuertisset, quam ob causam incertum, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recens à Claudio acceptum grato initio cupiens auspicari, interfectus est, anno salutis quadragesimo secundo, octauo kalendas Aprilis, quando per eos dies Iudæi Azyma celebrarunt, tempus à Luca Iacobi cædi designatum. Corpus à discipulis sublatum, nauique impositum, ad Iriam Flauiam in extrema Calæcia (ei oppido hodie Padrônio nomen est) constitit, ad octauum kal. Augusti. Vnde quo anno incertum, sed trigesimo tamen Decembris die Compostellam migravit. secundi & tertij diei memoria anniuersaria celebritate tota præsertim Hispania colitur. nam mense Martio, quo tempore occisus est, ieiunij Christiani squalore sitiq; occupatis omnibus, luctum lætitia mutare non est Patribus visum. Annum circiter octingentesimum, Regem Alfonso, qui dictus est Castus, sacrum corpus diu obliuione obrutum, cælesti indicio est inuentum, cultumque templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio est, cum paulo post Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam concessit, & Christianos grauissimo tributo liberauit, ex quo centum lectissimas virgines quotannis Mauris tradere soliti erant. Vnde coeptum est sub conflictum in bellis nomen eius, patrociniumq; implorare: & voti rea Hispania facta est ex singulis iugeris pendendi modium frumeti quotannis D. Iacobi templo Compostellano. Morem hunc sæpe alternantem Romani Pontifices, sæpe etiam restituerunt datis diplomatibus. Paucos se discipulos D. Iacobo adiunxisse, quo tempore fuit in Hispania, fama est. qui plurimos nouem numerant, Petrum Eboræ in Lusitania Episcopum, pro quo nonnulli Thesiphontem substituunt Præsulem Bergitanum, quæ vrbs non procul Almeria sita erat: Cæcilium Eliberritanum: Eufrasium Illiturgitanum: Secundum Abulensem: Indaletium Vrititanum, Verga oppidum esse creditur in Vasconum cõfinibus: Torquatium Accitanum, id est, Guidixensem: Hesichium Carthesanum non procul Asturica: Athanasium demum, & Theodorum, sacri sepulcri (sic fama fert) custodes. quorum ibi sepulcra dextra, leuaque monstrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apostolis amandatos in Hispaniam putant, gratia Euāgelij promulgandi. Prorsus, qui historiam ante quingentos ferme annos scripsit Pelagius Ouetensis Episcopus, Iacobi discipulos facit Calocerum, Basilium, Pium, Grisogonum, Theodorum, Athanasium, & Maximum. Nos, quoniam rerum antiquitas certam scriptioni derogat fidem, liberum lectori iudicium de tota hac re relinquamus.

Domitius Nero. Cap. III.

LAVDIVS Imperator veneno sublatus est, salutis anno quinquagesimo quinto. Cædis minister Halotus spado explorare Principis epulas gustu solitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitiosa imperium Domitio Neroni filio suo parans, ipsi

Tributum d. Iacobi templo.

del pilar

ipſi imprimis exitiale. Tenuit imperium quatuordecim annis. quinſquennio ſub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus eſt, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauea emiſſa maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant; prorsus vt matrem, cui ſtuprum prius attulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magiſtrum occidit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecæ fratre natum. Fœdam carnificinam exquisitam turpitudinem audi. Flammeo nuptiali ſumpto, iuueni publice nupſit. ſpadonem ipſe duxit, quem in fœminam arte exſecandum curarat. Hiſtrionem ſæpe egit in theatro. Urbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorum Imperatorum, vndecimo imperij anno Chriſtianos, quaſi Urbem ipſi incendiſſent, modis omnibus vexauit. Imperij diuitias profundere ſolitus, quem vnum pecuniæ fructum eſſe dicebat, in alienas fortunas auidiſſime inuolabat, diuerſiſſimis vitijs, ac cõtrarijs prodigus de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cum omnes prouincias luſtraret, in Hispaniam venit: tum Paulus Apoſtolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipſe ſe in votis habere ad Romanos ſcripſit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertuſanis Episcopum reliquiſſe fertur. Sergium autem Paulum, eum quem in Cypro inſula Chriſto pepererat, eccleſiæ Narbonenſi præfecit Beda, Vſuardusque teſtantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinum Dionyſij Areopagitæ magiſtrum ſcribant, ex Hispania vbi ortus erat, & vbi rem publicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apoſtolo deductum peregrinationis comitem, quam opinionem reſellunt alij, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipſum in Hispaniam veniſſe, vt Metaphraſtes eſt auctor, à ſanioribus repudiatur. Miſit tamen Saturninum in Galliam primum Tolofanis Episcopum, à Saturnini ſucceſſore Honorato natione Cantabro Firminus patre Firmo natus, Euangelij cauſa in interiorem Galliam amadatus Andegauis primum, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit. vbi quoniam primus Episcopus eius urbis habitus eſt, & pro pietate ſanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato Firmini pueritiam Honoſtus Saturnini preſbyter eius iuſſu, cum in Hispaniam penetratſet, & Pompelone, vbi Firminus eſt ortus, veram pietatem docuiſſet, litteris & honeſtate informauit. verum hæc aliquanto poſt. Citeriorem Hispaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cum in affecta atque præcipiti ſenectute, nam ſeptuageſimum annum ætatis ſuperabat, imperium contra Domitium Neronem hac occasione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonenſis moderator Neronis immanitatem pertæſus, litteris ſæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capeſſendum imperium. Quod cum ille facere recuſaret, ipſe palam à Domitij auctoritate deſecit. Eius deſectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hispania conuocandos curarat, cauſas expoſuit, ob quas ſibi licere, ac verò neceſſarium fore iudicaret, contra Neronem rebellare, immane orbis atque imperij prodigium,

Seneca.
Lucanus.

Apollonius Tyaneus.

gium, qua meliori hoſtia quàm ſuomet ſanguine procuratum iri? Afflictae atque iacenti communi parenti ferrent opem priuſquam omnes prouinciæ communi incendio flagrant. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnus hominis (ſi hominem dicere fas eſt, & non belluam potius immanem) ſæuitia & crudelitate multis familijs abſumptis. Earum exemplum in ſingulorum capita recidere poſſe. Innocentiam & morum probitatem nulli præſidio eſſe. non ratione agi, ſed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, ſaltem reſpicerent filios, pro quorum ſalute ſæpe vel ipſæ belluæ quodam naturæ ſenſu in gladios flammasque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem inſans, quem nullo ætatis reſpectu Domitius in Baleares relegarat. Hanc orationem omnium qui aderant clamor excepit, Galbam Auguſtum ſalutantium. Ille ab innata modeſtia imperio reſuſcitato, Ducem ſe populi Romani ſenatusque Legatum contra Neronem fore profeſſus eſt. Multum contulit ad eius conatus cõfirmandos Otho Syluius Luſitaniæ moderator. Coniunctis iſ viribus, atque eius conſilio probato argentum, aurumque priuatum in ſtipendium militi libenter conſlauit: dignus immortalis laude ſi odio tyrannidis id ſtudium ſuſcepſſet, & nõ potius priuatæ vindictæ cupiditate inductus. Incitabat ignominia dolor cum vxore Poppea Sabina Domitij amoribus occupata, quam interfecta etiã

Octauia Claudij filia duxit, per ſpeciem honoris eſſet in Luſitaniã extremam amadatus. Pro hiſ rebus, & quoniam ingenij dexteritate valebat apud nouũ Imperatorem proximum gratiæ locum ſecundum Iunium Galbæ Legatum obtinuit, maiori populi fauore, cum vltro inopes ſubleuaret, Iunius fauores Principis vendere ſolitus prouincialium voluntates magna ex parte alienaſſet. Iulius quidem Vindex in Gallia, vbi prior rebellarat, acie victus ſibi manus attulit. Virginius Rufus victor memorabili modeſtia non ſibi imperium ſed patriæ aſſeruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc dilticho in ſepulcrum incho.

Hic ſitus eſt Rufus, pulſo qui Vindice quondam Imperium aſſeruit non ſibi ſed patriæ.

Galba Vindicis exemplo caſuque tantum non deſperatis rebus Cluniam ſe recepit (urbis huius nomen in Plutarcho & Suetonio vitiatum eſſe antiquæ monetæ indicio ſunt, quæ paſſim occurrunt in Hispania). Verum Neronis eadẽ nunciata recreatus eſt. erectus enim ſenatus ad meliorem ſpem Iulij Vindicis in Gallia primum, deinde Galbæ in Hispania deſectionis fama, Neronem hoſtem iudicauit. ſic à ſuis deſertus, in Phaontis liberti ſuburbano, quo latendi ſpe ſe contulerat, ſalute deſperata ſceleratas manus ſibi attulit, ſecundo & trigeſimo ætatis anno. Fama tenuit inter Chriſtianos præferunt, ex vulnere conualuiſſe, Antichriſtumque olim futurum. In ipſo ſanè Cæſarum progenies à ſtirpe deſecit tot annis in imperio continuata. Occiſus eſt Conſule Silio Italico, ſalutis anno ſexageſimo nono. Silium plerique Hiſpanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hispania oriundum. à Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica (vnde errori occaſio) natum arbitratur. Secundum bellum Punicum Heroico carmine ſcripſit ſenex

Galba modeſtia

Antichriſtus

Seneca tragicus
Seneca philosophus
Salvius
militum

senex, in Campaniæ secessu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Philosophum cognatione attigerit, clam est. fuisse propinquum ducta ex nomine coniectura plerisque persuasit. Vnius tragediæ Quintilianus meminit Senecæ Philosophi nomine vulgatæ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis casu continuo Romam abiit, legione ex Hispanorum delectu cõflata: atque præsidio munitus, quod ex euocatorum cohorte constabat. Deduxit præterea ex Hispania Fabium Quintilianum patria Galagurritanum, artis oratoriæ professione clarissimum. Eius oratorias institutiones ante sexcentos annos amissas Poggius Florentinus Cõcilij Constantiensis tempore in quodam eius vrbis monasterio inuentas, luci publicoq; restituit. Adiunctas operi declamationes Quintiliani nomine, stylus ipse alterius esse manifeste arguit. Ergo Galba Romæ septimo imperij mense Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum volûtates erant donatiui ingētis, vt animis cõceperant, frustrata spe. Seueri mores malo fuerunt, quibus impar ea ætas erat, cum diceret se militem legere, nõ emere. Militari inuidiæ atq; alienationi faces subdidit Otho Syluius Pisonis inuidia, quem à sene Principe successorem designatum dolebat, quasi præmia sibi debita alter occupasset. Itaque lectica in castra vectus continuo Imperator saluratur. Potestas scelere quæsitæ stabilis non fuit. occisis Galba, Pisoni, atque T. Iunio. reipublicam occupauit tenuitq; dies tantum quinque & nonaginta. Legiones Germanicæ Hispaniensis exercitus æmulatione incitatæ, licereque sibi iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Augustum consalutarunt. Gallia in partes accessit locis vicina: Hispaniam nuntantem Otho vt in officio retineret, Bæticæ præfecturæ primus Romanorum Imperatorum Mauritiam Tingitanam contribuit. sic factum vt à conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ pars esset, quo tempore Hispaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritiam Præfectus Othonis partibus fauens, cum freto transmissio de Hispania cogitaret, vnde venerat repulsus est, Cluuij Rufi virtute à Galba relictis cum potestate in Hispania, & ad Vitellium iam mutatione temporum respicientis. Otho tot malis vnâ circumuentus, & ad Bebriacum Veronam inter & Cremonam situm vicum victis suis Brixelli oppido, vbi substiterat, sibi manus attulit, auersus à cõsilijs belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta octo. Vitellius suorum victoria cognita, ex Gallia, vbi se tenuerat, in Italiam maturauit. Urbemque paludatus ingressus, circumfusis militum legionibus, quasi de victa patria triumphum ageret, multorum inuidiam commouit. His initijs progressus responderunt, ætatem actam turpissimè pergebat maioribus probis foedare. Quæ res Orientis legionibus nouum Imperatorem creandi occasionem suppeditauit, consilio euentuque felicioribus.

Flauij Vespasiani, et filiorum imperium.
Caput. IIII.

FLAVIÆ gentis auctor Fla. Vespasianus Claudio Imperatore Britannica expeditione defunctus: Vecta etiam insula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, cursu victoriarum maximo subiugata, & nuper ex secessu, in quem se condiderat temporum radio, euocatus missusq; in Syriam, penultimo Neronis anno aduersus Iudæos magna obstinatione tumultuantes, tota ferme prouincia subiugata Imperator est ab exercitu salutatus. multum contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulsorque imperij capeffendi, eoque persuaso legionibus in eius verba sacramento adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexander Aegyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnibus in Italiam ductis copijs Vespasiani imperium cõfirmavit, insigni de hostibus victoria parta Ergo Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipsoque Vitellio Romæ interfecto nono imperij mense, ætatis anno septimo & quinquagesimo, Vespasianus Tito filio in Iudæa relicto vt belli reliquias conficeret, ipse in Aegyptum profectus, atque Alexandria soluens, anno salutis septuagesimo secundo, secundis tempestatibus in Italiam venit: summaque senatus & populi voluntate reipublicæ cura suscepta, res communes inclinatas atque præcipites a casu sustinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit, vt in eo præter religionem nihil ferme desiderari possit. Auariciam, quæ ad virtutum iniuriam accelsisse videbatur, ærarij calamitas ex superiorum temporum perturbatione excusat, magnaq; ædificia constituta, & in his Romæ templum Pacis, atque amphitheatrum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum proposuit, Latinis Græcisque Rhetoribus annua mercede ad scholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hierosolyma expugnata euerfaque, cum filio Tito triumphum egit: candelabro, arcaq; aurea, & reliquo sacrorum instrumeto pompæ apparatus exornantibus. Captiuorum Iudæorum partem in Hispaniam abiegatam, Emeritæ sedes ad habitandū accepisse Hebræorum libri testantur: vero an mendacio non disputamus. Vetitum certe ne Iudæi amplius Hierosolymæ habitarent. Sub initia imperij reipublicæ procellis iactatus, atque studio pacandi Hispaniam, quæ Vitellij factionem mordicus sectabatur, vniuersam Latij iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæstor venit. Eius historiam, & libros reliquos Licinius Lartius, & ipse Hispaniæ Cæterioris Prætor, tãti fecisse fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæductus structura mirabili, vsque eo vt vulgò iactatum sit dæmonis opera fuisse excitatum, Licinij opus esse creditur. Alij Traiani malunt: neutrum satis idoneis argumentis nixum videtur. Flauibriga in Cantabria, quæ vel Bermeus est, vel non procul sita Bilbaus, Flauium Brigatium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axatitanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hispania, siue à Flauia gente fundata, seu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus est lapis hac inscriptione. HIC IACET CORPVS BILELAE SERVÆ IESV CHRISTI. Eum quoniam

niam adiecta est Era centesima quinta, quidam ad hæc tempora referunt, inanique prorsus coniectura Bilelam in cælestium numero haberi volunt. cum ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua sanctorum nomina cudantur. ineptijs onerare fastos quam graue malum? Et verisimile est suppresso millenario numero reliquos annos vulgi consuetudine designari. neque Vespasiani tempore mos erat iniectus vt per Eras tempora computarent, neque inscriptionis verba crassum quiddam sonantia, tantam præ se ferunt antiquitatem. Indicio est Vespasiani epistola nostra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacam, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CAE. VESPASIANVS. AVG. PONTIFEX. MAXVMS. TRIBVNICIAE. POTESTATIS. VIII. IMP. XIIX. CONSVL. VIII. PP. SALVTEM. DICIT. IIII VIRIS ET DECVRIONIBVS. SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS. DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITATEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMITTO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT. VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGALIA. QVAE. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. SIQVA. NOVA. ADICERE. VOLTIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBITIS. EGO. ENIM. NVLLO. RESPONDENTE. CONSTITVERE. NIL. POSSVM. DEGRETVM. VESTRVM. ACCEPI. VIII. KA. AVGVST. LEGATOS. DIMISI. IIII. KA. EASDEM. VALETE.

II. VIRI C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. AERE. INCIDERVNT.

8 2 Obijt Vespasianus salutis anno octogesimo secundo, ætatis septuagesimo, octauo kal. Iulij, Tito filio successore felix. nam paternas virtutes ingenij facilitate & liberalitate cumulauit: vsque eò vt nefas esse diceret à conspectu Principis quenquam tristem abscedere. Aliquãdo fertur dixisse: Amici diem perdidimus, cum ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Deliciæ humani generis vulgò est nuncupatus. Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadragesimo: biennium, menses duos, dies viginti imperauit. Quid rerum gestum in Hispania sit non constat. Domita quiescebat, & superioris ætatis incommoda ex bel-
lis nata pace compensabat: in tres prouincias per hæc tempora diuisa atque tributa, vt est superius obseruatum, Baticam, Lusitaniam, & Tarraconensem.

sem. In Batica octo erant coloniæ Romanæ, municipia totidem, conuentus iuricundo quatuor, Gaditanus, Hispalensis, Astigitanus, Cordubensis. Lusitania colonias quinque habuit, Municipium vnum Olisiponem, quæ & Felicitas Iulia dicta est, conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, & Scalabitanum. In Citeriori Hispania coloniæ fuerunt quatuordecim, alij huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuentus septem, Carthaginensis, Tarraconensis, Cæsaraugustanus, Cluniensis, Asturicensis, Lucensis, & Bracarensis. Eratq; vsu receptum vt Prætores (id magistratus nomen restitutum erat) cum magistratu abibant, dum successorē expectabant non amplius Proprætores vocarētur sed Legati. Hæc de Titi imperio: quod vt amplius homines prædicarent Domitiani fratris mores effecerunt. Tito is suffectus à maiorum indole degenerauit Neronibus proprior quam Flauijs, vitiorum omnium turpitudine deformis. Incredibili vanitate nouo exemplo primus vxorem Augustam, se dominum & Deum saluari voluit. Philosophos omnes Vrbe atque Italia prohibuit auctore Suetonio. Philosophos ego Christianæ philosophiæ sectatores arbitror dici ob spectatam morum in omni vita modestiã & probitatem. & Domitianum constat Christianorum nationem modis omnibus vexasse: Ioãnem Apostolum in insulam Pathmum relegauit. Flauium Clemētē paulò antè gesto cōsulatu, eo nomine occidit patruelem suum, nullo propinquitatis respectu. Flauiam Domicillam Clemētis vxorem, & ipsam sanguine iunctam in Pōtiam insulam relegauit: vnde Tarracinam reducta, Traiani iussu intra cubiculū exusta est, vnaq; eius famulæ. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos gesto cōsulatu eadem tēpestate periit. Ex ea carnificina maturasse sibi necem Domitianus creditus est. Magna vis fulminū octo cōtinuis mēsis lapsa, Principis capiti minitari visa. Accessit noua inuidia causaq; Domicillæ procurator Stephanus cum interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita cōiuratione eum ferro peremit in Palatio, salutis anno sexto & nonagesimo. Imperauit annis quindecim, mensibus quinque. Cædes eius molesta fuit militibus, quibus omnia indulgebat: grata populo vniuerso, cuius inter conuitia corpus occisi populari sandapila asportatum à vespillonibus fuit: grata Patribus, atq; ita vt coacto cōtinuo senatu certatim nomen eius maledictis lacerarent: memoriam extinctam cuperent, Domitiani insignibus tota Vrbe deterfis. Romanorum factū alias prouincias esse imitatas indicio est ad Aquas Flauias in Galæcia (id hodie Chiaues oppidū esse creditur) eius pontis inscriptio, quo Tamaga fluuius iungitur, Vespasiani & Titi nominibus integris, Domitiani sublatis: nam trium Imperatorum opus esse creditur. Edicto vetuit nouas in Hispania vineas, neglectis præ eo studio segetibus ne frumenti penuria laboraret providebatur. Omnino per hæc tempora Eugenius primus Tolertanus Præsul occisus est. missus fuerat in Hispaniam à Dionysio Arcopagita (sic pro constanti traditur) ex Gallia, vbi Euangelium propagabat, & Christi religione in ea prouincia, ac Toleti præsertim fundata, studio Dionysium inuisendi in interiorē Galliam penetrauit, cum à Sisini Præfecti satellitibus comprehensus in vestigio est occisus. Corpus in Marcassium lacum coniectum,

Domitianus Imperator

Ioannes Apostolus relegatus

9 6

Eugenius Tolertanus Episcopus

Gallia demum Christi sacris populariter imbuta, Hercoldus vir primarius diuino monitu in Diolum pagum lacui vicinum delatum, tēplo eius nomine dicato coluit, vnde in templum Dionysiacum migravit, & Rege Castelle Alfonso, qui Imperator est nuncupatus, eius brachium primum Toletum relatum est, Ludouico septimo Gallia Rege concedente in soceri Regis gratiam, & Raymūdi Toletani Præfulis. nam quo is tēpore Eugenio. III. Romano Pontifice ad Remensem Episcopum cōuentum festinabat ex itinere rem omnem de Hispanorum memoria oblitteratam præfens explorauerat. Reliquum deinde corpus nostra ætate à Carolo. IX. Rege Gallia, Philippo. II. Hispania Regi datum atq; in urbem Toletum inuectum principali ac vere incredibili apparatu ante viginti annos, maiori religione colitur. Sunt qui putent, Philippum quēdam à Clemente in Hispaniam Episcopū amandatum, aut certe Marcellum quem Philippo socium Dionysius adiunxit ex Gallia (vt Michael Syncellus est auctor) Eugenio ipsum fuisse: atque hoc quidem nomen ab ingenita nobilitate manasse, alterum autem à parentibus accepisse. Quod cum affirmant nulla meliori cōiectura nituntur, quam quod Eugenij nulla mentio extet in antiquorum scriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hispania gesserint, penitus lateat. Domitiani sane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili, vixit Romæ, atq; Martiali æquales C. Canius Gaditanus & Decianus Emeritensis, omnes condendis carminibus clari.

Nerua, Traianus, atque Hadrianus Imper. Cap. V.

DOMITIANO sublato C. Nerua senatus suffragio ad imperium euectus, M. Vlpium Traianum belli & pacis artibus clarū patria Italica in Bærica, successorem adoptauit: cum imbecillæ ac præcipiti ætati præsidium quæreret, ne despectui esset male cogitatus. Huius imperio Ioannes Apostolus ab exilio quo in Pathmum insulam fuerat relegatus, ecclesiæ suæ redditus est actis Domitiani à Nerua rescissis Imperauit mensibus sedecim. Eo defuncto die suo M. Vlpius Traianus reipublicæ curam suscepit Februario mēse eius anni, qui ab ortu Christi fuit nonus & nonagesimus. Conceptam animis hominum spem veris virtutibus exæquauit. Plutarcho præceptore vsus est, cuius extat ad eum epistola sub initia principatus missa, non minus elegans quam grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore si ad virtutis regulæ actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didicisset, vt non male subditos regeret. Principes non suo tantum, sed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo sæpe fuit alumnos ab eorum disciplina degenerasse. In vtranq; partem sibi ea monitione cauere, si pareret votum adeptorū sin minus orbi testatus non suo illum consilio, & præceptis peccare. Duos admirandi operis pontes extruxit, alterum in Germania, quo Danubium iungebatur: in Hispania alterum, cui Alcantaræ hodie nomen est, ea Lusitaniæ parte quam Extremaduram dicimus, Tago impositum, multorum populorū stipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cælius Traianus

tianus fisci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ natus. Azaguz (oppidum est in Bærica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini visuntur lapides, quibus Matidia & Martia sororum Traiani statua sustinebantur, vt eorum inscriptiones declarant. In Asturibus septimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta est, Sublancia deleta quoniam in colle sita erat, octo sub ea passuum millibus urbem posuerunt, Legionem à cōditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempestate: antiquitate & Regum sede nobilem, quo certe tempore post Maurorum vastationes res Hispaniæ resurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menses sex. Tertio imperij anno bellum in Christianam religionem concitatum eo grauius, quo à sanctiore & prudentiori Principe omnium opinione inferebatur, octauo demum anno mitigatum est, Plinij præferim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconsulis, Imperatori renunciantis: Christianam superstitionem, quæ non ciuitates modò sed vicos etiam & agros peruagata esset, cum flagitio omni careret, arte potius quam vi comprimendam videri. cui Traianus Christianos inquirendos non esse rescripsit, oblatos tamen supplicio subiiciēdos. Ea clade innumeri Christi cultores perire. in his Mantius Eboræ in Lusitania primus Episcopus, in AEmilia quidem natus vt nonnulli perhibent, atque vnus ex septuaginta Christi discipulis. Corpus eius ex vario errore in Asturias, quo tempore Mauri occuparunt Hispaniam, tandem ad Villam nouam sancti Mantij constitit celebri monasterio dicato à Medina, quæ à Riuisiccio nomen habet, quatuor passuum millibus. In Selinunte Ciliciæ vrbe obiit Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta est) cum profugato bello Parthico, atq; cōpositis in Oriente rebus in Urbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus est Romæ, quod vni Imperatorū Romanorum cōtigisse satis constat, vt de hostibus mortuus triumpharet. A Eliū Hadrianum sanguine propinquum atq; Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante designatum, imperij successorem habuit: Plotinæ Augustæ gratia, Cælij Vatiiani diligentia atque Sabinæ vxoris respectus Traiani ex sorore natæ, multum contulisse videbatur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suscepta reipublicæ cura, inuisendi imperij prouincias studio per Germaniam & Britanniam in Hispaniam progressus est. deinde Africam & Orientem nudo semper capite, pedibus plerunque adiit. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adijisse memoratur. Seruus quidam gladio districto pene oppresserat incogitantem, cuius amentia explorata nullo supplicio medicis curandum tradidit. Hispaniam in sex prouincias tribuit, Bæticam Lusitaniam, Carthaginensem, Tarraconensem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus cōsularis testatur. Bæticæ & Lusitaniæ Legati consulares præficiantur, vt lapidum inscriptiones, & Codicis Iustiniiani leges argumento sunt. quatuor aliæ prouinciæ Præsidibus cōtraditæ sunt. Ceionium Cōmodum Verū, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philosopho imperauit, cum prole careret filiū adoptauit Cæsaris nomine, Augusti penes se appellatione retēta. vnde

more deinceps confirmatum est, ut Imperatorum filij successoresq; Cæsares vocarentur. Iudæis Hierosolymæ reedificandæ, Vespasiani lege abrogata, fecit potestatem, non eodem prorsus loco, atque A. Elia nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quod circumcissione prohiberentur Iouis templo prope nouam urbem ~~ex~~ edificato, supremam sub vitæ finem eadem attulit ad Bethoram seu Bethoron, quod innumera gentis multitudo se contulerat loci munitione confusa Duce Barcosbano, quem se pro Messia veditasse Hebræorum libri testatur. Religionem certe Christianam vndecimo imperij anno si alio flagitio vacaret, fraudi esse vetuit. Aristidis & Quadranti apologiæ pro Christianis Imperatori Athenis oblatæ & Sereni Grani Asiæ Proconsulis litteræ usq; adeo conciliarant, ut de Christo in Deorum numerum transferendo cogitasse, tēplaq; per ciuitates sine simulacris (nēpe quæ inter Ethnicos in usu erant) ædificari mādasse feratur. Romanum imperium quoniam sua mole laborabat, ad Septentriones Danubij ponte diruto, & ad Orientem Euphrate terminauit. Quibus rebus ingenti gloria parta, molesta valetudine fatigatus, ad Baias ut medicorum manus euaderet, obstinata inedia vitam finiuit. vnum & vigintra annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperium erat adeptus, detractis honoribus in ordinem redegit, ac demum occidendum curauit, ad exemplum inconstantia rerum humanarum, ac præsertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari solitæ, & maxima officia maleficio compensare. Antinoum è cubiculi sordibus scædaq; libidine in Deorum numerum transtulit, templo dicato atq; urbe eius nomine in A. Egypto constituta. Quibus rebus, & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exēpla, superiorem gloriam suggillasse visus est. Hadriani imperio Basilides Gnosticorum sectam in A. Egyptum inuexit, Saturninus in Syriam, Trinitatis hypostases confundentem, actionesq; humanas & voluntatem astris fatiq; subdentem, & Christianam iustitiam affirmantem ex sola fide pēdere. Ex Basilidis schola Marcus in Hispaniam profectus erroris semina iecit Agape nobili scæmina & Helpidio Rhetore in partes traductis. vnde aliquāto ex interuallo Priscillianus ex consopiti ignis scintillis magnum incendium excitauit, sibi conciliauit exitium, uti cōpetenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores. Cap. VI.

COMMODO Vero defuncto paulò post quàm ab Hadriano fuerat adoptatus: nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam gesserat insigne, in eius locum T. A. Elus Antoninus suffectus Hadriano mortuo successit, salutis anno centesimo trigésimo nono, totosque duos & viginti annos, menses septem toto Romano imperio pacem conseruauit. Nummæ simillimus, vnde & propter clementiam singularem Pij cognomen inuenit, & pater patriæ salutatus est. In Christianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit ijs, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otiosi percipiebant respublice onera graua, nullo vsu. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle se ciuem ynum

vnum seruare, quàm mille hostes perimere. Quid rerum gesserit in Hispania clam est, tametsi eius nomine aliquot inscriptiones extant, quas hoc loco subijcere non arbitror necessarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philosophus eius gener successit, salutis anno centesimo sexagesimo secundo, imperij consorte Antonino Vero, eius Veri filio, quem ab Hadriano fuisse adoptatum monstratum est. quod ad eam diem nunquam contigisse satis constat, ut ex æquata duorum Imperatorum potestate respública gubernaretur. Is postquam carnificinam in religionem Christianam instaurauit, & Persarum motus in Oriente cōposuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominasse fertur. Extinctus ex morbo est nono imperij anno. Deinde solus Aurelius Antoninus respública gessit, ea probitate, ijs virtutibus, ut exemplum desit. nam eruditionem Philosophi cognomen satis declarat. Bello Marcomannorum (hi hodie Morauj sunt) in summa aquæ penuria Christianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabat, pluuiam impetrauit, & victoriam procella & fulminibus in aduersos hostes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precibus numina placata & piuiam impetratam ait: scriptoribus nostris Dionis testimonium fauet, & ipsæ Imperatoris litteræ, quæ tum Græcè tum latine extant: præterea legioni ipsi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis vestigium Tarracone in Citeriori Hispania conseruatur in hortis Ioannis Melgosæ, his verbis concepto epitaphio.

D. M.
IULIO SECUNDO, QUI VIXIT ANN.
XXXVIII. M. II: D. X. C. IULIVS
IOSCHVS LEG. XII. FULMINATRI-
GIS LIBERTO BENEMERENTI FE-
CIT.

Extat præterea Barcinone in Requesenarum ædibus pro æde Diuorum Iusti & Pastoris testamentum Aurelij imperio conditum, atq; in lapides incisum: ex quo intelligitur vsuram cētēsimam esse cum summæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc est, centum mensibus summa duplicata. vnde cētēsimæ nomen. aut quoniam singulis kalendis quo tēpore versuram numerari moris erat, centesima summæ pars foeneratori pendebatur. Testamenti verba hæc sunt, quibusdam insolentibus notis in affines, ut erat com- dum: atque ut est visum, in litteras explicatis.

L. CAECILIVS. L. F. PAP. OPTATVS. * 7.
LEG. VII. G. FEL. ET .7. LEG. XV.
APOLLIN. MISSVS HONESTA MISSIO-
NE AB IMP. M. AVR. ANTONINO. ET AVR.
VERO AVG. ATLECTVS AB AVG. IN-
TER IMMVNES CONSEQVVT. IN HONORES
ÆDILITIOS II VIR. III. FLAM. ROMAE

K 3 DIVORVM

* Centurio
an tribu
nus.

DIVORVM ET AVGVSTORVM.

QVI R. P. BARC. TA. C. DO LEGO, DARI
 QVE VOLO. * x. vii. d. EX QVORVM VSVRIS
 SEMISSIBVS EDI VOLO QVODANNIS SPE-
 CTAC. PVGILVM DIE III. ID. IVNII VSQVE
 AD x. CCL. ET EADEM DIE EX x. CC. O-
 LEVM INSHIERITECTA PRAESTARI EA CON-
 DITIONE VOLO, VT LIBERTI MEI, ITEM LI-
 BERTORVM MEORVM, LIBERTARVMQVE
 LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CON-
 TIGERIT AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVI-
 RATVS EXCVSATI SINT.

QVOD SI QVIS EORVM
 AD MVNERA VOCITVS FVERIT, TVM EA
 x. vii. d. AD REMP. TARRAC. TRANSFERRI
 IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACV-
 LORVM QVOD SS. EST EDENDORVM
 TARRACONE. L. D. D. D.

* Denarios
 septem mil-
 lia quingen-
 tes.

Ther-
 mas pu-
 blic. põ-
 puloprę-
 beri te-
 sta.

181 Obijt M. Aurelius Antoninus salutis anno centesimo octogesimo pri-
 mo, sextodecimo kal. Aprilis, cum annos decem & novem imperasset, &
 mensem vnum, non magis suis virtutibus, quam domestica calamitate
 nobilis, ob Faustinae uxoris impudicitiam: quam cum neque sanare pos-
 set, neque repudiare induceret in animum, tanti probri dissimulatione
 & patientia imperij maiestatem scedasse visus est. Alioqui utriusque Anto-
 nini memoriam Romae gratam fuisse Septimij Severi lex lata indicio est:
 Antonini apellationem non secus atque Augusti perpetuam Imperato-
 ribus fore deinceps sancientis. Tamen Aelius Aur. Commodus Ant-
 quem pater imperij consortem declararat, & moriens successorem reliquit,
 maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine sceda-
 vit, Augustus nomine, animo scedum vitiatorum omnium mancipium. Mar-
 tia concubina iniecisse carminibus furorem credita est, exitij certe caus-
 sa, cum ex Commodi scheda inter alios se ad necem etiam peti cognovisset,
 cum Narcisso eunucho consilio communicato peremit annos na-
 rum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gu-
 la fracta. Imperavit annos duodecim, menses octo, dies quindecim. tre-
 centas concubinas, & pari numero exoletos habuisse traditur, eorum
 quos forma conciliaffet delectu habito. priusque Romanorum Impe-
 ratorum vendidit pretio magistratus: quod malum quantas reipublicæ af-
 fert calamitates, quam graua incommoda? Annum Verum Commo-
 di atatum Iulius Capitolinus facit Hispanum, ex Bæticæ municipio
 Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo &
 Primitiuo sustentatos pro religione cruciatus fuisse, Attico Calæ-
 cia

ciæ pro Romanis Præsidi ad Cææ fluminis ripam, quod ex montibus Astu-
 rum in interiorem Hispaniam delabitur, solenni sacrificio repudiato, ad
 quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiae hono-
 re detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac securi demum percussi
 sunt. Corpora, quibus in locis cæsi erant, à Christianis coli cœperunt,
 templo dicato. Postmodum cum in Astures semel, & iterum migrassent,
 quo tempore armata Maurorum impietas per Hispaniam volitabat: Alfon-
 so prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi æta-
 te reducta sunt, loco vnde erant amota templo instaurato, adiunctoque
 20 cœnobio Benedictino, cui à sancto Facundo nomen est, inter præcipua
 diuorum domicilia in Hispania celebri.

Severi & Caracalla imperia. Cap. VII.

CCISVS est Commodus anno salutis centesimo nonagesi-
 mo tertio. Successit Heluius Pertinax patre libertino, ætate se-
 ptuagenarius. Imperium tenuit menses duos, dies octo & vigin-
 ti. Commodi interfectores eius probitate perspecta, vitro de-
 20 tulerant principatum. Prætoriani impetu facto in palatium vi-
 ta spoliarunt. Disciplinæ seueritatem reuocari moleste ferebant, prioris tem-
 poris licentia corrupti. Vtriusque linguæ facultate, & iuris sciëntia instructus
 fuit ex disciplina Sulpitij Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vsus
 erat, cuius periochæ in Terentij fabulas extant. Pertinace interfecto Sulpi-
 tianus & Didius Iulianus palam de imperio in prætorianorum castris lici-
 tati. Iulianus vicit, quinque & viginti sestertia in milites singulos auctio-
 natus. Tantæ summæ cum soluendæ non esset, pollicitis quam sive ditior,
 inter militum odia, & populi inuidiam destitutus, sexto imperij mense inter-
 30 fectus est. Septimius Seuerus, quo agente Iulianus periit, ab Illyrici legioni-
 bus fuerat Imperator renunciatus, Africana Lepti (hæc Tripolis est trans
 Syrtim minorem) natus. Innatam animo seuitiam bellica fortitudine cõ-
 pensauit. Iactatum vulgò est, aut nunquam nasci debuisse, aut nunquam mo-
 ri. Prætorianos cæsi Pertinacis religione scedatos Roma ad centesimum la-
 pidem relegauit, armis vestibisque detractis. Pescenium Nigrum imperij
 æmulum in Oriente domuit. quo in itinere Byzantium portas claudentem
 euertit. Albinum in Gallia superauit, eum qui Milesias fabulas Aristidis
 exemplo scripsisse traditur, omni impuritate scedas. Parthi bis domiti. Re-
 bus vrbis pristinus splendor restitutus est. Britanni pacati, atq; ad ar-
 cendas Scotorum incursiones à mari ad mare, qua parte castigatis littori-
 bus eius insulæ latera maxime coarctantur, perpetuum vallum duci cura-
 40 uit. In ea expeditione defunctus est Eboraci, cum decem & septem an-
 nos imperasset, menses octo, dies tres. Eius illa extrema vox fuit: Se im-
 perium, quod turbatum accepisset, pacatum filijs relinquere: firmum si
 bonis, si malis haud diuturnum. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In
 Christianos nono imperij anno cum seuire cœpisset, Felix presbyter, For-
 tunatus,

193

Heluius Pertinax
 Imp.

Didius Iulianus
 Imp.

Septimius Seuerus
 Imp.

tunatus, & Archilocus Diaconi Valentiaë occubuerunt in Hispania. Tamen nonnulli Archilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraque Valentia peremptos fuisse, quæ in Gallia Lugdunensi sita est, ab Irenæo Lugdunensi Episcopo Euangelij promulgandi gratia proculdubio amandatos. locorum vicinitas opinioni suffragatur, Hispania longinqua. Prorsus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Bassianus eius filius, cui vestis Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis sex, mensibus duobus, diebus quinque. Getam fratrem imperij consortem à patre testamento designatam sustulit. Publica ex eo noui principatus inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam Getæ matrem connubio sibi iunxit. Occisi fratris partibus studentes sublatis, Sammonicus Serenus Medicus, cuius multa scripta ferebantur eruditione præcipua, Iurecõsultus Papinianus: nulla hic iustiori de causa, quam quod iure fratrem cõsum ad senatu defendere reculasset, facilius esse dicens patricidium facere, quam excusare. Noua fraude, simulatione coniugij cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hostes ad Carras oppressit. Læticia diuturna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confossus est, annos natus tres & quadraginta. supra corpus exanimæ Iulia nouerca coniuxque cum Antiochiam esset, vbi illa morabatur, delatum, ferro in viscera adacto occubuit. Tragœdias referre videor. sed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere studebat, detorto etiam in lætiam capite representasse fertur. Successit Opelius Macrinus prætorij Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium deferebatur, vno Augusti nomine, nulla præterea re nobilis, neq; in vita priuata neque in principali. Breue imperium fuit. Mese arte (hæc Iuliæ soror erat) subornatis legionibus Chalcedone perijt ipse & filius Diadumenus, eius seculi anno ducentesimo nonodecimo, septimo Idus Iunij, cum imperasset mensibus tredecim, diebus octo & viginti.

Heliogabali & Alexandri imperia. Caput. VIII.

AVRELIVS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomen Heliogabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Mese filia. Vt Augustus salutaretur, formæ dignitas iuuit imperio digna, fallax sepe indicium compositi animi, Caracallæ patris memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Mese auiæ artes exercitu in partes tracto. Imperauit annos tres, menses nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & fœdo vitæ exitu infamis. libidinis promiscuæ auidus patiensq; : prorsus vt in muliebrem sexum se exsecari tentarit. Romani imperij probum & humani generis portetum, Prætoriani milites ipsiusmet sanguine procurarunt. decem & octo annos natum ferro peremerunt, sexto Idus Martij, anno ducentesimo vigesimo tertio. In veste holoserica primus Romanorum Imperatorum visus est, cum antea subserica in vsu esset. Bombycinæ telæ ea ætate exæquato auri pondere constabant. Ab Heliogabalo institutum traditur in vindemia

10 mia à seruis heros iocularibus & disterijs lacerari. Heliogabali vitia successor & cõsobrinus Seuerus Alexander veris virtutibus exæquauit, magnus futurus Imperator si vita longior contigisset. More à Christianis mutato neminem muneribus publicis præficiēbat nisi proclamatum. Honores & magistratus vendidit nunquam: cum diceret, qui emit, vendat idem necesse est. Nostris æquum se præbuit: Christi imagine in præcipuo larario atque inter Deorum signa collocata. Neminem ad familiaritatem ac ne ad salutationem quidem admittere solitus erat, nisi integra probitatis fama. ætarij inopiam ex curiosis superuacaneisque artibus vectigali excogitato subleuata. Cum Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Persarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obijisset, belli impetu in Germaniam conuerso, Maximini proditione & insidijs occubuit, ætatis anno nono & vigesimo, cum annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernasset. In reliqua clementia illud paulò acerbius videatur, quod Turinum Vetronium fumos, id est, ficta Imperatoris responsa vendere solitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iurecõsulto multum & familiariter vsus est, sacri scrinij Magistro: eiusque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hispania sit gestum, latet. Extat tamen Accitanæ basis statuae Mammeæ Alexandri Imperatoris matri posita. quæ quoniam Christianis sacris imbuta fuisse creditur, & Origenē familiariter usa est, inscriptionis verba subiiciantur.

IVLIAE MAMMÆAE AVG. MATRI
IMP. CAESARIS MARCI AVRELII
SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG.
M. CASTRORVM. COL. IVL. GEM.
ACCITANA DEVOT. NVMINI.
M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliæ Augustæ Mese sorore nata, Soemis soror germana. ex Soemi & Caracalla furto conceptus est Heliogabalus. ex Mammeæ & Marcelli iustis nuptijs Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam ecclesiam rexit, & ad Episcopos Bæticiæ & Toletanæ prouinciæ litteras dedit, fas esse negans Episcopos priuati commodi causa ab vna in aliam ecclesiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores. Cap. IX.

MVLIVS Maximinus Thrax, ex obscuro genere natus, parentibus Mecca Gottho, & Ababa natione Alana, vt Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis nisi vasti corporis viribus, & celeritate tanta, vt equi cursum adæquaret: vnde ad omnes militiæ

K 5 honores

Alexander
Seuerus Imp.

Iulius Maximinus
Imp.

hones gradu facto, Alexandro Severo occiso humanæ salutis anno ducentesimo trigesimo sexto, rempublicam occupavit biennium, & menses aliquot. Imperij initio Germanorum motibus compositis, Gordianum Africa Præsidem ab exercitu Imperatorem salutatum, subsecutam approbationem senatus, cum Sirmium esset allatum ubi bellum in Sarmatas parabat, Romam conuerso itinere, vindictæ studio ardens, dum in Aquileiæ obsidione moram trahit, nouo nuncio allatum est: Gordiano & filio cognomine in Africa sublaris, Albinum, & Pupienum, senatus suffragio novos Imperatores fuisse factos, magis desperata venia, quam quod satis esset, animi ad Maximinum vindicandum. Eo nuncio milites exciti, facto in prætorium impetu, Maximinum trucidarunt: respublica & Christianorum natio magno periculo metuque liberata. Bellum enim in Christi sectatores concitabat, ac præsertim ecclesiarum Præsides præcipuo odio susceperat exagitandos. Maximus & socij hoc tempore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, à Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Vnde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur. & fortassis Maximus hic est, quem ciues Tarraconenses vulgò Sanctum Magi nuncupare soliti sunt. Balbino & Pupieno intra primum imperij annum prætorianorum furore sublatis, Gordianus primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, cum antea Cæsar esset & imperij successor designatus, rempublicam cœpit administrare. Mithri socij auspicijs Persico bello confecto, quo tempore summa pollebatur: Iulij Philippi prætorij Præfecti fraude perijt, sexto imperij anno. Extant Gordiani ad socerum litteræ, quibus principalem vitam, domesticorum præsertim, fraudibus obnoxiam esse conuenitur auribus Principis multis insidiantibus, ipso suis oculis res singulas considerare non valente. Sanè nullius rei grauior apud Principes penuria est, quam veritatis: cui quis locus sit inter cõtinuos assentationis plausus omnes aulae partes personantis? Ea sublata Principes cæcis ignorantis tenebris oppressos offendere passim quis miretur? aut quis non doleat, sine luce esse, quos Deus in fastigio collocat: ut vitæ humanæ duces essent, & humanis erroribus succurrerent opera, consilio, auctoritate? Vna medicinæ faciendæ via est, à magnis hominibus monstrata, à paucis arrepta: si ad alios ministros aulae procuratorem, amanuenses, assedas, vir aliquis spectata prudentia & probitate accersatur si opus sit magnò: cui facultas sit renunciandi Principi non vera modò, sed quæcunque de ipso fama loquetur, inanes etiam vulgi rumores & vanos. Dolorem sæpe necesse est faciat, sed ferendus est tamen, ut maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, sanitatisque spe eam molestiam compensante. Et sunt veritatis radices amaræ, fructus suauissimus. Verùm nunquam impetrabimus: Principum deliciae quantæ sunt non ignoramus, vitæ licentiam præcipuum imperij fructum arbitrantium. vobis ad gratiam loquentium suauissimæ sunt: veritatis species horrida, ingrata oculis atque auribus. non est tamen desperandum fortasse non canimus furdis. Erunt quibus veritas placeat, & monstratum salutis iter publicæ priuatæque, videant, & sequantur: atque intelligant, non eos qui carpunt mores,

Gordianus Imp.

medicum contra reprobationes aulicas.

res vitamque rectorum perniciem afferre, sed eos qui auribus loquuntur grata, quorum est infinitus numerus in aulis Principum maior, certa pestis quia blanda. Ad Imperatorum numerum reuocanda oratio est. Sublati innocentis iuuenis merces imperium fuit. M. Julius Philippus natione Arabs, obscuro genere, militari laude clarus rempublicam occupauit anno Christi ducentesimo quadagesimo quinto: tenuitque vltra quinquennium. Icto is sub initia cum Persis foedere, ex quo Mesopotamiam hosti concessit, Romani imperij maiestatem obscurasse visus est. Romam reuersus annum secularem clausit, maiori quam vnquam lætitiæ significatione & ludorum apparatu, nimirum ab Vrbe condita millesimum. Contra Gothos Thraciam vastantes Marino Duci misso, ab exercitu imperium est delatum, cæteraq; Augustis deferri solita, à Decio in Moesia collatis signis ablatum cum vita. Ipse oppressi tyranni præmium ab exercitu compulsis imperium datum constanter tutatus est, Philippo, qui obuiam armatus progrediebatur Veronæ in militari seditione trucidato. Cognominis patri filius, quem septennem imperij cõsortem fecerat, eo ingenio vt nunquam risisse ferant, Romæ ad nuncium de patris nece est occisus. Origenis ad Philippum litteræ Hieronymi ætate extabant. Christianis nimirum sacris initiatum, ac non nisi sceleris suscepti prius poena exoluta à Fabiano Pontifice ad mysteria admissum, qui affirmant auctores habeo antiquos & graues. resistunt alij hanc laudem Constantino Magno tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorum Christi Dei agnouerit maiestatem. Philippi thesauris ecclesiam fuisse locupletatam nonnulli suspicantur, mores deprauati simulasse potius quam implese Christiani hominis officium declarant. Gn. Messius Decius, cum salutis anno ducentesimo quinquagesimo imperium occupasset, religionem Christianam fauissime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum est: disciplinam ecclesiasticam multis modis collapsam externo bello astringere, atque reuocare diuinum numen parabat. In eo Christophorum martyrem occubuisse Nicephorus auctor est. A Gettis seu Gothis (ijdem enim fuisse putantur) Moesiam Thraciamque vastantibus, primo prælio victor, in secundo conflictu occisus est, ipse & filius cognominis, cum biennium rempublicam gubernasset. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat, imperium deferente exercitu tenuit annum semestremque, facto cum Gothis victoribus foedere, ex quo tributum annum illis pendere est pactus. Ea ex re cum de spectui esse cœpisset, & Gothos rursus tumultuantes, A. Emilianus natione Ater, atque in Mauritania Tingitana natus, ingenti prælio superasset, imperium arripuit, Galloque in acie cæso, nam obuiam prodierat, quatuor tantum menses tenuit, nulla præterea re gesta ad memoriam insigni, prorsus vt in nullo Augustorum numero sit.

M. Julius Philippus Arabs, Imp. 245.

Anno seculari.

193

Origenis lra ad Philipp. Imp.

Gn. Messius Decius 250 Imp.

Christophorus martyr.

Trebonius Gallus Imp.

Emilianus Imp. Ater.

Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores.

Caput. X.

LICINIUS Valerianus ætate septuagenarius erat cum in Gallia contra AEmilianum legionum conspiratione factus est Imperator, anno ducentesimo quinquagesimo quarto, non alia de causa in fastigio rerum positus, nisi ut grauiori casu præcipitaret. Longæua sæpe vita calamitatibus est obnoxia, vertentique fortunæ tribuit quos secundis rebus honestarat. Septimo imperij anno in Persarum bello victus, & captus calamitosam seruitutem amplius annum tolerauit, Gallieno filio, quem imperij consortem fecerat, nihil minus quam de liberando patre, aut imperij maiestate cogitante: Persarum, Gotthorum, & Germanorum bello non magis quassati, quam intestina triginta tyrannorum ambitione. Iamdudum res publica mole sua cœperat laborare. In his Posthumus Gallia occupata Francos auxiliares primus aduocauit, gentem eatenus ignotam in historia Romana. Lollianus Gallieni iussu Posthumo superato cæsoque, se pro illo vicarium substituit cum filio eiusdem nominis, cuius esse putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes. Terricus Hispaniam tenuit, in quam Germanica natio per Galliam infusa totis duodecim annis vrbes & agros igne ferroque vastauit. Orientis prouincias Odenatus Palmerinus, eoque defuncto Zenobia vxor ad Aurelianum vsq; Imperatorem, maiori quam pro sexu animo tutata est. Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decij Herennia Sallustia, vt lapides in Hispania non vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam ecclesiam gubernabat, cuius extant litteræ ad Episcopos Hispaniæ & Galliæ. In his Episcoporum concilia sæpe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris sit in finitimas ecclesias declarat. hæreticorum vsu interdicti: facitque animos ad perferendas eorum temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio successit Stephanus, quo Pontifice Hispaniæ Præsules in conuentu communicato cõsilio duos Episcopos Martialem Emeritensem & Basilidem Asturicensem loco mouerunt, lege de libellationis postulatatos atque conuictos. Libellatici erant, qui syngrapha religionem delerebant: qui impio se cultu contraminabant, ij Sacrificati vocabantur, vt Cypriani epistolæ declarant. Basilides Romam delatus Stephani Pontificis auctoritate absolutus est. nimirum ad ecclesiæ caput confugit, vnde iura sacra prodire moris erat, mutari aliorum decreta perperam facta. Hispani tamen sacerdotes ea re offensi Cyprianum Carthaginensem Felice & Sabino Episcopis ad eum legatis de tota re admovent. Negat is cum alijs Episcopis consilio communicato homines deserere fidei reos debere ad pristinos honores redire. imposita pro modo culpæ poena recipi fas quidẽ esse, sed sacerdotali tamẽ honore atq; functione detractis. Id Cornelij Pontificis decreto sancitum. Stephanum in tanta longinquitate videri in fraudem inductum. Itaque Sixtus. I. I. Stephani successor, litteris fortassis hac ipsa de causa monuit Episcopos Hispaniæ: Patrum decreta cõuellenda non esse, neque ante legitimam cognitionem Episcopos loco mouendos videri, neque absque conscientia Romani Pontificis. iuste ab eo reponi, quæ per iniustitiam essent ablata. Atque hi sane tres Romani Pontifices eius belli procella consumpti sunt, quam Valerianus Imperator cum

initio

initio visus esset in religionem Christianam bene animatus, concitauit. Perijt etiam Romæ Laurentius Diaconus, Olex in Hispania natus, Orentio & Patientia parentibus, quos Oscenses in cælestium numero habent. Sixtus. I. I. priusquam esset Pontifex, Euangelij euulgandi causa delatus in Hispaniam, Laurentium Vincentiumque comites secum detulerat Romam rediens. Inerat in Laurentio indoles animique constantia, quam perferendis grauisimis cruciatibus ne datam Christo fidem proderet, satis declarauit. salutis anno ducentesimo quinquagesimo nono, tum ipse, tum Sixtus sunt trucidati. Errant qui Decij imperio accidisse aiunt. Errant qui Decium Cæsarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellij Pollionis arguto cõmento affingunt, magis quam ex fide Laurætium peremisse, minuti scriptores securitate maxima. Sed eodem prorsus anno, Fusco & Basso Coss. Fructuosus primus Tarraconensis Præsul, Augurius & Eulogius Diaconi in ea vrbe non minori cõstantia illatam pro vera pietate mortem tolerarunt. AEmiliani Præsidis miles, ac filia ætate paruula a milite ad cõsiderandum excitata, sanctorum animas continuo sublimes in aera ferri viderunt, vt Prudentius est auctor. Horum exuuiæ, qua causa & tempore incertum, sed in Ligures tamen migrarunt, seruanturque non procul Genua vrbe in Benedictinorum cœnobio. Consequenti anno Dionysius in Sixti locum Romanus Pontifex factus est. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum in potestatem redegerat, Gallienus intra eam vrbe[m] obsidebat, cum suorum coniuratione periit, salutis anno ducentesimo sexagesimo nono, ex quo primum imperare cœperat anno quintodecimo. Periit etiam minor frater Valerianus, quem consortem imperij dixerat. Vacuam rectore rempublicam Flavius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Consul fuit. Quibus Coss, Dionysius Pontifex ad Seuerum Córdubensem Episcopum litteras dedit, vti Romanæ ecclesiæ exemplo populum in paroccias tribuat mandans. Verum Claudius nouus Imperator cæso Aureolo, cum Gothos deinde & Germanos armis domuisset, Terricum qui Hispaniam & Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmij morbo oppressus est, magno reipublicæ incommodo, neque minori luctu. Annum, menses decem, dies quindecim imperauit. Constantij Cæsaris magnus auunculus fuit, nam ex fratris Crispi filia & Eutropio gentis Dardanæ, Constantius est natus Magni Constantini pater. Claudij morte renunciata Quintilius alter Claudij frater, cui a senatu erat imperium delatum, rerum mole oppressus sibi mortem consciiuit, septimodecimo die ex quo Augustus erat salutaris. magnum imperij ludibrium. Erat allatum militari suffragatione. L. Domitium Aurelianum Imperatorem esse renunciatum, viribus & auctoritate potioem, Qui inter optimos Principes locum habere potuit, ni bellicam gloriam ingenij sæuitia scœdasset, atque Christianæ nationis odio grauisimo. Dacis enim domitis, quibus duæ Mœsiæ ad habitandum datae sunt, tyrannis toto imperio, qua vi, qua voluntate ad officium redactis, Zenobiam ad Palmiram vrbe[m] captam, cum fugeret ad Persas camelis quos dromadas vocant, Romam in triumphi pompa egit ciuium oculis, gratisimum

Valerianus
Imp.

254

Peasus captus.
Integro animo
exiit.
ius filij in patrem
impetras.

ballati
arificati.

Jul
S. Laurentius.

259

269

St. Claudius
Imp.

Quintilius
Imp.

L. Domitius Aurelianus

gratissimum simul & miserabile spectaculum exhibens, mirantium in scamineo pectore virile robur atque animum malis inuictum. Eum triumphū ex veteri more Romanorum Imperatorum postremus instaurasse Aurelianus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Persas dum bellum parat, Heracleam inter & Byzantium Mnesthei familiaris fraude perijt. Annos quatuor, menses vndecim, dies septem rempublicam gubernauit. Aureliam ad Ligerim & Geneuam ad lacum Lemanum in Gallia condidisse, qui affirmant auctores habeo. Narcissus Gerundæ in Hispaniæ Galliæque confinibus, postquam Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occisus pro religione est, tum ipse, tum Felix Diaconus. alterum eodem nomine ea vrbs præcipua religione celebrare cōsuevit (ne nominum similitudo fallat) alio tempore neci datum. Extant Eutyechiani Pontificis Romani superiori anno in Felicis occisi locum cooptati litteræ ad Ioannem atque alios Bætiæ Episcopos, Aureliano & Marcellino Coss. hoc est, salutis anno ducentesimo septuagesimo sexto. In ijs propriè de Dei filio homine facto disseritur aduersus Hæreticos in Hispania nouis opinionibus religionis synceritatem commaculantes.

Quidam alij Imperatores. Caput. XI.

A MORTE Aureliani sex mensium interregnum tenuit. nouo ad eam diem certamine inter exercitum & senatum, utriusque ad alteros noui Imperatoris creandi potestatem arbitriumque ablegabant. victi tandem Patres modestia militari Clau. Tacitum Augustum crearunt. Præcipiti ætate, annos natus octo & septuaginta, non diu rebus præfuit. cum rempublicam tenuisset menses sex, dies viginti, Tharsi defunctus est. Florianus frater successor tertio deinde mense dissectis vltro venis sibi mortem consciiuit. conscientia imbecillitatis incitauit, metusque M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Imperatore salutato, natione quidem Dalmata, obscuritatem tamen generis belli & pacis artibus præclare compensante, vsque adeo vt Probi nomen nisi à patribus accepisset, veris virtutibus parare potuisset. Germanos Galliam, Sarmatas Illyricum vastantes domuit. Narseo Persarum Regi leges dedit. Vandalis & Gotthis in imperij prouincias magno numero dilapsis agri in Thracia dari. E duobus imperij æmulis Saturninum in Aegypto Probi metu an gratia ipsiusmet milites peremerunt, Bonosum ad Rhenum acie victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hispaniæ vineas ferendi facultas plena concessa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Perijt in Illyrico in seditione militari, cum Persas denuo tumultuantes bello repetere maturaret, postquam annis quinque & mensibus quatuor imperarat. Seuerior disciplina militum odium conciliarat, & quoniam sublatis hostibus aliquando negarat exercitu amplius opus fore. Successit exercitus suffragio M. Aurelius Carus, salutis anno ducentesimo octogesimo secundo. nonnulli Dalmatam, alij Gallum faciunt, ipsius litteræ Romanum. E duobus filijs quos

continuò imperij confortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hispania reipublicam curare mandauit, Numerianum autem secum contra Persas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Episcopus lege perduellionis postulatus capite pœnas dedit. Numerianum siue cupiditate cognoscendi nostra, erat enim omni liberali disciplina excultus, siue vt religioni conuiuium faceret, Christianis sacris interesse volentem templi aditu prohibuisse crimen erat. facinus alioqui dignum immortalis laude. Omnino bello Persico profligato Carus quidem ad Tygridis ripam fulmine tactus est altero imperij anno ineunte. Numerianum autem paulò post in leticia qua gestabatur, cum ex oculis laboraret, focer Arrius Aper interficiendum curauit, imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator saluatus, gladio transuerberauit, illud sub ictum ipsum effatus: Gaude Aper magni AENEÆ dextera cadis. Carinum bellū comparantem totius imperij obtinendi studio & spe, prælio superatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hispania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inscriptiones declarant: vnde illud etiam perspicitur Imperatores (quod antea etiam factitatum inscriptio Romæ in fronte Pantheonis indicio est) per hæc tempora non Consulis modò nomen, sed & Proconsulis vsurpare consueuisse. Eius rei argumento vnam è multis inscriptionem adscribi visum est, Sagunti conseruatam in foro rerum venialium his verbis:

IMP. M. AVR. CARINO.
NOBILISSIMO. CAES. PIO.
FELICI INVICTO. AVG.
PONT. MAXIMO. TRIB.
POT. P. P. COS.
PROCOS.

Præterea quod in reliquis prouincijs ab Antonini Philosophi imperio visitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obseruatumque in Hispania. Tametsi exacto magistratus tempore dum successorum aduentus expectabatur Legati Cæsarei, vtroque tempore Praesides vt dicerentur in more positum obseruamus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores. Cap. XII.

DIOCLETIANVM ex libertino sanguine natum Dalmatia dedit Imperatorem, salutis anno ducentesimo octogesimo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo Christianorum sanguine manus foedasset. Imperij anno altero Maximianum Herculeum principatus consortem dixit. paulò post Galerium Maximinum & Constantium Chlorum Cæsares creauit. Galerius Valeria

Valeria Diocletiani filia vxor data, Constantio Theodora Maximiani priuigna, Helenam Britanni Regis filiam, vnde Constantinus, cui res gestæ & religionis amor Magni cognomen pepererūt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocletianus Aegypti, Maximianus Africæ, Constantius Britannia motus pacarunt, euentu vario, successu demum omnes prospero. Galerium apud Persas re male gesta Diocletianus in Mesopotamia, quò domita Aegyptio processerat, ignominia causa pedibus ante Carpentum currere mille passus coegit, victorem paulò post triumpho per simili pompa obuius accepit. præmio & poena continentur res humanæ: hæc ignauiam arceat, spe præmij industria alitur. Romam pacatis imperij prouincijs cum rediisset, octauodecimo imperij anno bellum quod in Christianam religionem ante octo annos concitaret sæuissimum crudelioribus edictis exacerbauit anno Christi tercetesimo tertio, nimirum Coss. Diocletiano. VIII. & Maximiano. VII. vt Augustinus est auctor. templa Christianorum euerit, libros sacros exurit, Christianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. additum deinde vt ecclesiarum præfeti interficerentur. Hoc bello Romæ Caius Põtifex & Gabinus frater, atq; huius filia Susanna trucidati. Iusta & Rufina Hispali lege violatæ religionis postulatæ, quòd Salambonæ, hoc est, Veneris statuam ad terram afflixissent. Marcellus Ceturio patria Legionensis, Tingi in Mauritania iussu Agricolæ Prætorij Præfeti, cuius in Codicibus Theodosij & Iustiniani mentio extat. abiecti cinguli, quod militiæ erat insigne, studio religionis, crimen obijciatur. Huius Centurionis duodecim filij memorantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; tolerassent, nisi non eodem omnes tempore, neque loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Celedonium, Seruandum & Germanum, Aciscelum & Victoriam in hoc numero qui reponant auctores habeo. Faustum, Ianuarium, & Martialem adiungunt alij. Marinam præterea, cuius extat templum ab Aquis Sextijs octo millibus passuum, eo loci atq; per hæc tempora occubuisse nonnulli suspicantur. Atque hæc priusquam Datianus à Diocletiano missus veniret in Hispaniam, atq; impiæ immanitatis vestigia tota prouincia impressa reliquisset. Cum furor impius ab extrema Hispania exorsus, qua Pyrenæi iugis determinatur à Gallia, breui interuallo ad Austrum Occasumque vniuersam prouinciam peruasit. Finium meta Pacem Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hispaniæ Præsidem fuisse declarat in hæc verba.

D D. N N.
 A E T E R N. I M P P.
 C. A V R. V A L E R
 I O. I O V I O. D I O
 C L E T I A N O. E T
 M. A V R. V A L E R I
 O. E R C V L E O
 P I I S. F E L. S E M P E R. A V G G.

TERMINVS

TERMINVS. INTER
 PACENS. ET. EBORENS.
 CVRANTE. P. DATIANO.
 V. P. PRAESIDE. H. H.
 N. M. Q. EORVM
 DEVOTISSIMO.

HEING. PACENSES.

- 10 Prorsus Datiani sæuitia Felix & Cucufatus in Africa quidem nati, cæterum in Hispaniam appulsi studio Christiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucufatus Barcinone occisi sunt. vbi etiam Eulalia interfecta est ab Emeritensi diuersa. Cæsar Augustam appulsus Engratiam (Prudentius Engratim vocat) cum Ruscinonem ad sponsum properaret ab extrema vsque Lusitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hæc innumera ciuium multitudo neci data. Corpora exulta vna cum sceleratorum hominum corporibus, ne videlicet à Christianis colerentur, vt erat in more positum. Cineres in massas conglobati discretique ab alijs, massa candida dicti sunt. Quod in Africa trecentis alijs martyribus in calcem ardentem iactatis, quo die cæsus est Cyprianus, contigisse Prudentius est auctor, vt eorum cineres dicerentur massa candida. Valerius eius vrbs Episcopus, & Vincentius Diaconus Valentiam ad dicendam causam missi, si quo modo itineris longinqui labore & spatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio mulctatus tantum ad mōtes, qui Cinga flumine alluuntur, vitæ reliquum exegit. Datianus fortassis præcipiti eius ætati dandum iudicauit, ne maiores subire cruciatus cogeretur. Vincentium autem cum neq; de sententia decederet, neq; libros sacros proderet, quod qui fecissent ab eo crimine traditores per ea tempora cœperunt vocari: consumptis omnibus cruciatibus ferri ignisq; peremit. Corpus eius ex promontorio Sacro, quò fuerat delatum metu Maurorum Hispaniam vniuersam vastantium (vnde illi promontorio D. Vincetij nomen) Alfonso primo Rege Lusitaniæ Olisiponem migravit, eius prouinciæ vrbe primariam, vt alio loco est explicandum. Compluti Iustus & Pastor vix dum infantia annos egressi occubuerunt in campo Laudabili, vbi progressu tēporis augustum templum eorum nominibus excitatum est, inelytum ministrorum numero eruditioneque. corpora ex vario errore ob Maurorum infestationem, anno tandem humanæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Philippo. I. Hispaniæ Rege agente, Osca Cōplutum relata atq; in eodem loco vbi sanguinem profuderat collocata. Emeritæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia socia trucidata. Toleti Leocadia virgo cruciatuū metu & pedore carceris exanimata perijt. In Gothicis precibus inter confessores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidē discrimine. Leocadiæ corpus in Hānoniæ mōtib; Benedictini socij in S. Gisleni mōstrabant, Hispaniæ an alterius incertū: Hispanæ, vt credamus inclinatur animus. Iniqui iudices cur simus in nostra causa?

L Nam

Nam quo hæc tēpore commentabamur, Philippus. II. Hispaniæ Rex post-
liminio patriæ reddidit, incredibili hominum concursu plausuque ad sex-
tum kal. Maij, anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo, insita
pietatis monumentum præclarum omnibus seculis.

Quo loco sita sit Elbora. Cap. XIII.

TOLETO relicta Datianus Elboram abiit. In eo oppido Vin-
centius alter comprehensus, verbisque Præsidis castigatus, cum
de constantia animi nihil mutaret, dato euadendi spatio Abulæ
profugus pro religione occubuit, ipse sororesque eius Sabina &
Christera, fugæ auctores & comites. Hæc in confesso sunt: illud
dubium, qua in Hispaniæ regione Elbora sita sit. quo nūc nomine excisa an
superstes, vicina Toletu, an disita procul: inter viros præcipuæ eruditionis
opinionem, magnis animis, parique contentione disceptata quæstio. Lusitani
ferè gentilem suam Vincentium fuisse contendunt, Eboræ natum, vrbe in
ea gente nobili antiquaq; resistunt alij, atq; Elboram in Carpetanis sitam
fuisse confirmant: nostraq; ætate Talaueram vulgò dici persuadent Illis ma-
ior nominum similitudo fauet antiqui recentisq; ducta per manus opinio,
vetustatis monumenta: lapis quem vestigio consistens Vincentius ceræ in-
star emolliuisse fertur: ædes paternæ ad hunc diem iisdem vestigijs conser-
uata, cultaq; Quæ si leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales,
susceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potius quam à
suscepta semel sententia nos dimoueri patiamur. Hæc sunt in hanc partem
argumenta valida atque præclara: quis neget? quis non videat? In alteram
partem plura. Urbium Toleti, vnde Datianus discessit, & Abulæ vbi fugien-
tes Martyres insecutus neci dedit, vicinitas, Eboræ longinqua: vnde reuer-
sum Præsidem, quis credat, vno iuene mactando? aut quæ contendens Eme-
ritam Eboram deuiam, atque supra centum millia vterius positam prius
adiit? Verùm de tota itineris ratione præstabit ex libris ecclesiasticis exi-
miæ vetustatis D. Leocadiæ vitam mortemq; adscribere. Braulio Cæsar-
augustanus Episcopus auctor. sic multorum opinio est. "In temporibus, in-
quit, illis, dum post corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione
nostra sanguinis eius effusionem, ab inferis descensionem, a mortuis resurre-
ctionem, in cælum ascensionem, Euangelica eruditio sensim atq; gradatim
Apostolorum doctrina in omnem terram refulsisset: serò tandem Hispaniæ
finibus innotuit: eratq; rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra verò gē-
tilium in omni loco sacrilega effusione sanguinum taurorum hircorumque
fumabant: & quia nonnullæ ciuitates, oppida, vici, castella, sine Faunorum
monstrorumque imaginibus ex auro argentoq; & omni metallo nō erant,
colebantur propterea in effigie dæmones, & fides in Christo pullulans in-
ter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula verò nominis Chri-
sti secretissimis & abditissimis locis à paucis & perfectis ingrediebantur
peragēda. & quātum crescebat Christiani nominis dignitas, tantum deficie-
bat

bat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei
flagrarent incendia, vt non iam per latebras occulendo, sed publicè eccle-
siæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non solum to-
tam Italiam sed & Byzantium peragrauit: quæ causa fecit vt impiissimum
Datianum Præsidem impiissimi Diocletianus & Maximianus Imperato-
res ad euertendam magis quam ad gubernandam destinarent Hispaniam.
Primum namque Galliam vt lupus cruentus intravit, ibique exsatiatus
sanguine Martyrum, cadavera crapulatus ructans, Hispaniam aggressus
est: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum est
scribere, grauissimis tormentis afficiens, Deo animas consecrauit inno-
cuas, ac post inde Cæsaraugustam, quasi leo frendens arripuit. Quanta
ibi ludibria? quantaque verbera? quot cruces? quot effusiones sangui-
num operatus fuit? Si humana lingua taceat, ipsa quæ polluta est Chri-
stianorum sanguinibus terra loqueretur, & quod nullus exceptus sit, qui
bustali situ non teneat rediuuos ac florentissimos cineres Martyrum lo-
cus. Inde alacri profectu Complutensem ingreditur ciuitatem. protinus
pro cruore lac truncatis corporibus fundens, geminas margaritas in dia-
demate nostri Regis affigendas, & innocentie dignitate velut auro con-
spicuas, Iustum & Pastorem à terra cælo per feram impietatem pius Do-
minus suscepit. Deinde veniens Toletanam urbem ingressus, cœpit saga-
ci indagacione perquirere sanctorum membra: ibique reperit Deo dica-
tam sanctam Leocadiam, genere nobilissimam, nobiliori tamen proposi-
to mentis ornatam, quæ non diebus non noctibus peruigili cura ab ora-
tione cessabat. Qui cum eam præsentari suis conspectibus præcepisset,
ita affatus est: Cur te leuis & vana deludit circumuentio, vt de tam præ-
claro genere nata, derelinquens cæremonias Deorum nostrorum, nescio
cui Christo te præferas seruituram? Cui beata Leocadia cum grandi au-
dacia ita ad hæc respondit: Non me tua suasio à proposito Christi, cui
me integram voui reuocat, non illusio verborum tuorum, nec blandimen-
ta natalium, quibus me suades, retrahet à seruitute, vel à promissione Do-
mini mei Iesu Christi, qui nos pretioso suo sanguine redimens, magnam
induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus arctissi-
mis vinculis beatam Leocadiam colligatam in carcerem trudi, cogitans
qualibus tormentis vel pœnis eam posset affligere. Itaque Elboram in-
gressus, officium omne præmonet, vt indagacione percurrentes, Chri-
stianos quoscunque inuenissent, eius tribunalibus præsentarent: statimque
reperit adolescentem quendam nomine Vincentium, cuius meritum
nomini committebatur suo, comprehensum eius conspectibus sistunt.
Quem cum Sabina & Christera eius sororibus in Abulensem ciuita-
tem persequens, digna Christo munera consecrauit. Profectusque ab
Abula, Emeritensem ingressus ciuitatem, illico tribunal sibi præpara-
ri præcepit, multoque Sanctorum crudeliter sanguine fuso transmisit
ad Deum: inter quos sanctam Eulaliam multis cruciatibus, multisque ver-
beribus afflictam igne applicato Domino consecrauit. Cumque in Toleta-
nam

nam urbem ad beatam Leocadiam percurrisset fama, genibus in oratione positus in eodem loco, quo retrusa tenebatur, confessionis oratione completa, suum Domino commendavit spiritum: qui Martyres & Confessores suos coronavit in pace, cui est honor & gloria, virtus & postestas in secula seculorum amen. Itaque Braulio, seu quivis alius, rem vestigia est litteris commendavit, Datianique iter complexus est: Abulam Elbora fugisse Martyres secutum Præsidentem iisdem vestigijs affirmat, nimirum Talavera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod municipium Elboram dictum Lucas Tudensis ait, nulla diligentia, nulloque iudicio dices. esto, tamen non insulso neque inerudito ingenio fuisse, editi ab eo libri arguunt. Certè Ptolemæus Liboram vocat proxima Ilurrida, sita quondam vbi nunc ager est nomine Loruiga (sic puramus) quatuor dissitus passuum millibus trans Tagum: atque exaduersum loci vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulensibus montibus manans. Livijs Eburam urbem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis pugnam ad eam commissam Romanos inter & Celtiberos ait, Q. Fulvius Flacco Citeriorem Hispaniam ex prætura obtinente, ijs notis designato loco, quas in suburbanum eius oppidi agrum convenire omnes, quibus hæc considerare studium fuit, persuasum habent. Sed ipsa elegantis historici verba, ex libro quadragesimo subiicimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coorum in Hispania Citeriore. Ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam fermè antea Celtiberi comparauerant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & ipse quanta poterat à socijs auxilia contraxerat: sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locavit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Paucis post diebus, Celtiberi nullia duo fermè inde sub colle posuerunt castra: quos vbi adesse Prætor Romanus sensit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quam proximè succedere ad vallum iussit, vt videret quanta essent, pugna abstineret, reciperetque sese si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita vt præceptum erat fecit. per dies aliquot nihil ultra motum, quam vt hæc duæ turmæ ostenderentur, dein subducerentur, vbi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditum equitumque copijs castris egressi, acie directa medio fermè spatio inter bina castra constituerunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnae: ibi steterunt Hispani hostem expectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quadriduum continuum, & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt: ab Romanis nihil motum. Inde quievere in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fiebat. Equites tantum in stationem egrediebantur, vt parati essent si quid ab hoste moueretur. Pone castra vtrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impediens. Prætor Romanus vbi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus prouincialium auxiliorum circum-

ire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat. inde vbi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum. Nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium Præfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinarijs sinistrae alae mittit: quos vbi & propius accedere, & plures quam soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris simul, & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, vti præceptum erat, vbi primum fremitum equestrium audiuit, auertit equos, & castra repetit, eo effusius sequi hostes. primo equites mox & peditum acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnatos. quingentos passus non amplius à vallo aberant. Itaque vbi Flaccus satis abstractos eos a præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnae excitandum sublato, sed etiam vt qui in montibus erant exaudirent. Nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat ad castra, vbi quingentorum armatorum non amplius relictum erat præsidium. Quos cum & paucitas sua & multitudo hostium, & improvisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maximè à pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse, & tum cum maximè arderent, vnde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. Cæterum posteaquam receptus pulsus nullus erat, nec vsquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro capeffunt pugnam. Acie media vrgebantur acriter à quinta legione. Aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxissent Romanos cernebant, cum maiori fiducia intulerunt signa: iam prope erat vt sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset, simul ab oppido Eburam, qui in præsidio relictus erat, in medio ardore pugnae aduenerunt: & Acilius ab tergo erat. Diu in medio caesi Celtiberi, qui supererant in omnes passim partes capeffunt fugam. Hactenus Livijs. Ergo manifestum efficitur, oppidum de quo instituta disputatio est, Ptolemæo Liboram esse ex regionum interuallis, mensuraque: Eburam Romanis, certè fuisse in Carpetanis constat. Ex ijs vocibus Elboram factam quis miretur? quis dubitet? nisi qui nominibus commutandis vim antiquitatis ignorat. Monumenta vetustatis nihil moror: quanta in his rebus vanitas sit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat. Sed & ijs propria monumenta Elbora Carpetanorum opponit: Vincentij ædes, vbi nunc D. Ioannis & Luciae nominibus xenodochium est. forum quod à vicino templo sancti Stephani vocabatur, vbi incolæ persuadent Vincentium ad tribunal Præsidis saxo vestigium impressisse. in vicinis montibus, quæ Abulam itur, antrum in rupibus specie horrida trium fratrum latera omnibus circum populis nobile: in montis cacumine fugæ monumentum arx, & templum Vincentij nomine inclytum olim non religionis modo opinione, sed & amplis possessionibus locus editus, &

proceris arboribus amœnus augebat maiestatem. fama est olim Templarijs militibus attributum fuisse, nunc Abbatia magis quam re alia insignis est, quæ in Toletani templi sacerdotijs numeratur: tamen is locus Abulensis Episcopi ditioe comprehenditur. Hæc sunt partis aduersæ præsidia, quæ verbosior fuit, an verior, sincero animo lector diiudicet: si quid nostrum testimonium iuuat, sic nos certè putabamus. De Elboræ Episcopis in Toletanis Patrum concilijs frequens mentio extat, & monetæ Gotthorum imperio Elboræ nomine percussæ visuntur ex auro nõ probo: uti Gotthorum omnes. Hæc ad vtram urbem referenda sint, non laboramus. sine certis argumentis in alteram partem pronunciare non constituimus. libenterque Episcopi sedem Lusitanis relinquimus Emeritæ contributam, uti Constantini Magni & Vvambæ Regis diuisiones Episcopatum argumento sunt. Neque negamus Eboram urbem ea Gotthorum ætate Elboram etiam fuisse parlicentia vocitatum.

Descriptio Elboræ. Cap. XIII.

DAVTEM municipium, quo nullum pro incolarum numero Hispania lautius præstantiusque habet, & Ptolemæo Libora, Eburya Liurio vocatur, Gotthorum ætate Elboræ, nonnullis etiam Talabrica est, sed hos vocum Talaueræ & Talabricæ similitudo cum multis in errorem misit. Nos his commentarijs, ut erit commodum, eo oppido designando promiscuè his vocibus utemur, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpetanorum Vectonum & veteris Lusitanie situm est, loco plano, in valle quatuor ea parte passuum millibus lata, superius latiori, quam plures amnes interfecant: inter alios princeps Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latissimo alveo multusque, receptis aquis amplissimus, eius oppidi mœnia ad Austrum alluit, quæ sunt opere firmissimo, angusto ambitu omnino septendecim turribus horrida, quas Extrarias vocant quod æquis interuallis singulæ iusti instar propugnaculi exterius protendatur. Minorum turrium maior est numerus, sub quibus humilior muris altiore firmè ex omnibus partibus ambit. Hæc mœnia, quibus nulla ex antiquis in Hispania comparari possunt altitudine, latitudine, & totius operis firmitate, quo sint tempore constructa in ambiguo est Romanorum imperio vulgus persuasum habet, structuræ laudibus antiquitatem adijcientes. Refellunt alij ex forma operis cæmentitijs ex parietibus ferè compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo ordine, sed ut casus dabat in eo muro visuntur. Ergo rudiori seculo Gotthis aut Mauris rerum potentibus, ea mœnia fuisse constructa fateamur necesse est. Gotthorum ætate nonnulli affirmant, nobis recentior structura videbatur esse. Videbitur fortasse etiam alijs, si cum parte Toletani muri ab Vvamba Rege constructi, ea mœnia conferantur, eam speciem multis partibus præbentia, ut recentiori memoria extructa fuisse appareat. Quod Rasis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, nostrorum

rum incurfionibus arcendis, Arabum anno tercentesimo vigesimo quinto, nimirum salutis anno nonagesimo trigesimo septimo. Ipsa Mauri scriptoris verba Latine facta subiicimus. In Toleti, inquit, agro quo nullus est latior, multa oppida & arces sunt, atque in earum arcium numero Talaueræ à Græcis condita supra Tagum: deinde propugnaculum uti imperium alternabat Mauros inter & Christianos. Murus est magna altitudine & firmitate, excelsæ turres. Maurorum anno tercentesimo vigesimo quinto, Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio factus, arcem ædificari madauit, ubi Præfecti essent. Hanc ego arcem, totum eum murorum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaque viderim: nam minorem arcem, quæ intra hunc ambitum ad fluuium est rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, satis constat ab Alfonso Imperatore fuisse posteriori tempore constitutam euerfis priuatis ædibus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monstrantur factæ ipsis compensationis pro ædibus quæ ea parte sunt ablata. Sed ab ea arce tamen murus alter deducitur minori firmitate, nempe plurimum ex formaceis parietibus, magnoque flexu priorem murum complectens circulo fermè totum, nisi qua parte flumen alluit. Huic tertius commissus est murus, suburbium amplum cingens ad Solis occasum torrente interfluente à reliquo oppido diremptum, cui Portinæ nomen est, aquis hyemalibus sæpe exundanti, magna vicinarum ædium strage aliquando. Hunc murum ingruète bello factum puto opere subitario: nam cum recentissimus sit, multis partibus est euersus, rara ut vestigia extant. Intra hunc murum agricolæ cõtinentur. Intra alterum opifices, mercatores, & maior ciuium pars est, forumque rerum venalium, annonæ copia & lautitijs cum quolibet Hispaniæ certas. Minori ambitu firmiori que structura murus nobilium domicilia habet, quorum pro oppidi modo nullibi aut maior numerus est aut amplior census. Cæteris tenuis fermè fortuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patrijque soli bona & nativas opes ignorantibus. Ea parte collegium Canonicorum est, coniunctumque Hieronymianum monasterium à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis constructum domicilium: quod cum illi recusaret communi mensa viuere, ne temerè susceptus labor esset, ij monachi asciti sunt, amplissimis prædijs attributis, quæ Ioânæ matris cuius sepulcrum in æde maxima monstratur, quæ Calderonis fisco addictis ob cæsum magistratum, aut ex eius testamento. vnde ij monachi, se & inopes magno numero alunt, certum in annonæ difficultate perfugium. Vniuersum oppidum in octo tribus diuisum est, parçecias nos vocamus. Præterea decem cœnobias, virorum septem, tria virginum sacrarum numerantur. In quibus opibus quidem Hieronymianum principem locum occupat: structuræ autem elegantiæ Dominicanum: quod Garfias Loaysa ex Dominicano monacho Cardinalis Hispalensisque Præsul constituit monimentum præclarum, municeps noster claris maioribus egregius ipse primus familiæ opum conditor. Franciscanum Ferdinandus Talaueræ in eo oppido etiam natus, primus Granatæ Pontifex extruxit, re & nomine vir sanctus, obscuro quauis genere nouus homo. Extra oppidum ipsa militari via, qua Toletum

itur, templum satis amplum est Virginis Matris nomine, sanctum omnibus circa populis: prope compascuus ager læta pascua habens, frequensque lucus proceris populis, vlmisque consitus. Miracula non pauca tribuuntur Virginis peruetusto signo, vnde loci religio propagata est. Contributus oppido ager vniuersus, latissimus in paucis, præsertim vltra fluuium supra centum millia passuum protenditur. Latrocinij ea parte prohibēdis, ciuium societas ante annos trecentos constituta est, quam veterem societatem vocant, templo intra mœnia dicato: quod illi cum duabus vrbibus Toletis & Ciuitate Regia commune insigneque est, præ cæteris Hispaniæ ciuitatibus, optimisque redditibus attributis, vnde publici sumptus tolerantur. Quadraginta circiter oppida, & pagi in eo agro sita à senatu vrbano iura petunt. Frumentum, vini, olei, mellis, lactis, pecoris copia est. Sylvæ feras alunt venationi idoneæ: piscium assatim Tagus præbet, horti fontibus haustisq; irrigui præcipua nobilitate. Vicinus vrbi ager humoris satis & pinguedinis habet: quocumque loco moueris humum intra mœnia, atq; extra obuius ac paratus humor, atq; aqua iugis statim occurrit potui plurimum apta, vnde amœnitas locis omnibus eximia, prouētus magnus. summà, quidquid alijs ciuitatibus per partes tributum est, id omne in vnum locum larga manu quasi secum ipsa certans natura congescit. Omnium voluptatum copia, iuuenes forma præstanti, ingenio maximo, in tenera ætate eneruantur, corrumpunturq; ea vna iniuria est. meliora in posterum speramus, collegio Societatis Iesu nuper instituto, quod litteris informanda iuuentute, castigandis moribus, in nobilissima eius oppidi regione surgit, impensa Quirogæ Cardinalis Toletani, eius amplitudini non impar futurum, sic auguramur speramusque. Fauere votis quid obstat? Copijs ciues alij, eruditionis laude, præclaris editis bello paceque facinoribus ornabunt, vti sæpe faciunt; patriam: à nobis quod nostræ opis fuit, hoc amoris pignus habeat. Neque enim fas fuit, à qua omnia accepimus, & vnde primum spiritum vitæ hausimus, silentio dissimulare eius laudes. Lector, vt speramus pio studio veniam dabit, si tantisper institutione narrationis breuitatisque cursum inhibuimus, festinatione noua compensaturi tarditatem. Ad hæc tempora & calamitatem Verissimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Ollisipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zolus & decem & nouem alij, Centoila & Helena prope Burgos, Seguntia Liberata & Quiteria. Alijque quos si sigillatim recensere velimus, neque modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore sint, de quibus iam affirmare promptum est, de plerisque non item, alijs alibi prædicantibus: fortassis in plures partes sacris exuijs distractis variæ opiniones natæ, penes quos pars tantum esset totum habere putantibus. Omnino Eusebius confirmat bestias se vidisse per hæc tempora seuisimas neque fame neque ferro aduersus martyres irritari, tæq; proceiæ præbuisse ansam disciplinæ ecclesiasticæ labem. neque dubium est ex his rerum fluctibus in Africa Donati sectam excitatâ. Cæcilianum Carthaginensem Episcopum de gradu deiectum Donatus Numida Lucillæ femine Hispanæ opibus subleuatus quasi libros sacros hosti-

bus tradidisset violatæ religionis postulabat. Eiusdem criminis in Hispania Osius Cordubensis Episcopus accusabatur, de quo iterum sermo recurret. in Cæciliani sane locum Maiorinus prior, deinde Donatus successus est patria Carthaginensis, alterque ab eo, qui primus eius sectæ auctor extitit. Verum hæc aliquanto post.

Constantij & Galerij imperia. Caput. XV.

10 **D**IOCLETIANVS republica viginti annis gesta, rerum mole fessus, atque ex desperatione Christiani nominis opprimēdi, nouo exemplo imperij insignia cum Mediolani posuisset, idemque eius hortatu Maximianus socius effecisset Nicomedia, Constantius Chlorus imperium suscepit, salutis anno trecentesimo quarto, tenuitque in Gallia, Britannia, atque Hispania annum, 304
mensis decem, dies octo, longiori vita dignissimus, cum ob alias virtutes, tantamque frugalitatem vt fictilibus vteretur, tum ob propensam in Christianorum gentem voluntatem. Obijt Eboraci in Britannia Constantino filio successore felix, quem ex Helena suscepit. nam Theodora Maximiani priuigna Annibalianum peperit Dalmatij patrem & Constantinum alterum, vnde Gallus & Iulianus nati sunt, consequenti tempore Cæsares præterea filiam vnam nomine Constantiam. Vixit hac ætate in Hispania Prudentius Turiasonensis Episcopus, natus Armentia in Cantabria, episcopali sede olim claræ, nunc redactæ ad casas postquam collegium Canoniorum Alexandri. V. I. Romani Pontificis voluntate Victoriam urbem migravit. Vixit etiam Rufus Festus Auienus, auctore Crinito, in historia Romana nobilis auctor. Suscepit Constantinus à morte patris imperium, anno Christi trecentesimo sexto, quo anno Galerius Maximinus, qui reliquas imperij prouincias Constantio concedente, an priorum Imperatorum voluntate, iam cœperat gubernare, imperij consors Seuerum & Maximinum ex sorore natos, Cæsares dixit. Maximinus Cæsar Orienti Præfectus, Italia & Africa Seuero demandatæ. Ipse sibi Dalmatiam Græciamque retinuit. Anno proximo cum Maxentius Maximiani Herculei filius Romæ imperium occupasset, Seuerus in prælio occubuit. Maxentij pater Maximianus an studio iuuandi filium, an intempestiua ambitione imperij quod abdicarat recuperandi, Romam accurrens, indeque à filio reiectus in Galliam, Constantini generi iussu Malsiliæ interfectus est: cum hospitij iura & communis mentæ sacra, maleficio atque insidijs compensare pararet. Galerius Licinio in Seueri locum substituto, Maxentijque opprimendi studio inflammatus, cum in Italiam penetrasset, indeque veritus defectionem exercitus Dalmatiam repetiisset, & religionem Christianam exagitare cœpisset, ex vlcere in inguine nato defunctus est, quinto anno euoluto ex quo cum Constantini patre cœperat imperare, Melchiade Romano Pontifice. cuius extat epitola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæterosque Hispaniæ Episco-

pos, morum exemplo, quæ facillima docendi via est atque imperandi, adhortantis subditos regere, atque inter beatos Apostolos affirmantis in pari electione discretionem fuisse potestatis: datumq; Petro vt cæteris emereret. De Confirmationis sacramento nonnihil disputatum. Rubrio & Volusiano Goss. nimirum salutis anno trecentesimo quartodecimo hæ litteræ datæ sunt.

Constantini Magni imperium. Cap. XVI.

ROMANI, Maxentij tyrannide & improbitate fessi Constantinum ex Gallia aduocandum curarunt. is Mediolani traducto in partes Licinio Constantia sorore in coniugium data, cum aduersus tyrannum iter intenderet Romam appropinquanti, & de belli euentu sollicito, die serena Crucis sacræ signum in cælo hac inscriptione monstratum est: IN HOC SIGNO VINCES. Itaq; vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare soliti erant) in Crucis figuram conformari mādauit, hac forma: vnde Christi nominis litterarum compendium quo Hispani vulgò vtuntur fluxisse suspicatur quidam, lapidis indicio ad Orem in Hispania Valentini II. imperio excitati extantisque, vbi ea nota Christi nomen manifeste significatur. Crucis virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hausto, Roma grauissima tyrannide erepta est, religioq; Christiana: in quam Maxentio sæuiente multi Christiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne stupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam foederent, illa occisa est, hæc sibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ foeminæ sub Diocetiano, quæ eadem de causâ parique constantia se & duas filias in subiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Christianum nomen vastabat multorum sanguine fuso: Catherina virgine Alexandrina, Porphyrio Magistro equitum, Petro Alexandrino Episcopo trucidatis. tanta Christianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Christi acta omnibus ignominie causis foeda toto imperio ludimagistros iuberet pueris tradere memoriter ediscenda recitandaque. Obijt abrogatis sub vitæ finem ijs edictis, quæ in Christianos erant promulgata sæuissime, nõ tam pietatis studio, quàm Constantini, cuius potentiam indices augeri considerabat, atque Licinij metu, à quo paulò ante in acie fuerat superatus. Hoc sublato neque minori sæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verùm in Pannonia semel, deinde in Bithynia prælio victus ad priuam vitam compulsus primum est. id Constantiæ vxoris precibus datum. deinde occisus, cum res nouas moliri cogitaret. dignus ea calamitate, quòd litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem suum scribere didicisset: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebastie quadraginta martyres sustulit, & suauirtute & Basilij oratione nobiles. Per hunc modum res publica à domesticis externisque armis libera, atque ad vnus imperium

perium arbitriumque reuocata, religio Christiana in dies singulos illustrabatur. Constantinus Imperator Romæ postquam à lepræ contagione fuerat liberatus Christiani lauacri virtute (nam Romæ fuisse baptizatum cum Crispo filio, magni auctores affirmant, & indicio est baptisterium eximium ad D. Ioannis Laterani Constantini opus) nostram religionem ex eo tempore cœpit vehementius illustrare. Hanc lucem modico interuallo Arius Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem esse negans. Luciani quidem martyr is auditor fuit, sed ambitione corruptus in eam ingressus est causam. Alexandrum, Præsulem Alexandrinum factum, ipsius nullam rationem habitam dolebat scilicet. ab hoc initio scissa in duas partes Christianorum natio, proxima interitui videbatur esse. multis eruditionis opinione claris, tum Episcopis tum priuatis noua opinio placere, neque præoccupatis ea persuasionem animis saniorum cohortationes admittebantur ad aures. Osius Cordubensis Alexandriam ab Imperatore missus vocum Osius & Hypostaseos discrimen excogitasse primus fertur pace concilianda (extat Constantini lex in Theodosij Codice ea causa missa ad Osum). Arius concordia desperata Alexandria pulsus breui decessit, Ario altero impietatis hærede. Hunc Imperator & sectatores Nicæam Bithyniæ aduocauit, quò salutis anno trecentesimo vigesimo sexto ex toto orbe Episcopos trecentos decem & octo (in numero Patrum discrepant alij) conuocandos curarat. In eo conuentu Arii placita improbata. Meletius Episcopus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Episcopi recipiendis lapsis facilitate accusanda Aegypti ecclesias turbasset. Pascha sanctum quo die toto orbe celebrarent. Paphnutij consilio permissum viris sacratis vxores retinere, laxata videlicet in Oriente disciplina ecclesiastica. Præterea Arii libros igni tradere capite sanctum. Et auctorem habeo, qui rationem computandi per indictiones ait in Nicæno cōuentu esse excogitam ab anno salutis trecentesimo terdecimo, sumpto numerandi principio: quo anno Constantino constabat Crucis signum in cælo fuisse indicatum. Affuit in hoc conuentu Osius (sunt qui præfuisse putent) Siuestri Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma legatis. Atque hæc in Oriente. In Hispania autem concilium Eliberrinum est habitum. Erat Eliberris in ea Bætica parte sita, vbi nunc Granata. argumento est Granatensis porta, vicinusque ei vrbi mons, quibus vulgò Eluiræ nomen faciunt. nam qui hoc cōcilium Illiberi affirmant esse habitum ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat, nominum argumento refelluntur: & quoniam ex veterum codicum fide deprehenditur nullos ex vicina Gallia atque ea Hispaniæ parte conuentui interfuisse: sed ex ijs vrbibus tantum quæ ei Bætici parti propinquæ erant. Tameñ Valerius Cæsaraugustanus sexto loco numeratur, septimo Melanthius Toletanus. In huius concilij canonibus virginum Deo sacratarum mentio facta est. menses Iulius & Augustus ieiunij lege soluuntur. Vxoribus interdicitur litteras dare, aut accipere infcijs maritis. Imagines in templorum parietibus depingi veritum, ne videlicet tectorio decurtato foedari contingeret.

geret. Extat præterea Metropolitanorum mentio, cum hætenus primæ sedis Episcopi vocarentur. Toletum, Tarraco, Bracara, Emerita, Hispalis, eo honore decoratæ sunt, descriptis cuiusque finibus, ut quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipso Eliberritano conuentu, Constantini iussu quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen diuisionem Rasis Arabis verbis adiecturi commodiori loco sumus, vetusti auctoris neque contemnenda auctoritate. Et constat Vvambæ Regis ætate atque industria eam distributionem primarum sedium maiori diligentia factam contributis, ac designatis ijs Episcopis, qui ab vnaquaque maiora iura peterent. Sanè exemplo reliquarum imperij prouinciarum Hispanica gubernatio multum ab antiquo immutata est. Byzantio enim in Thracia instaurato (nam à Seuero dirutum erat) Constantinus Romani imperij maiestatem in eam urbem Roma transtulit, in quo grauissimè peccatum est, ut rerum euentus declarauit: Imperatorum corporibus atque animis effoemandis terræ natura & cæli sub quo alebantur conditione, deliciarum copia Mariam Romanorum indolem debilitauit. Quindecim legiones quæ Rhæni Danubijque ripas præsidio obtinere solitæ erant, vnde maius periculum imminebat propter indomitos & barbaros earum gentium animos sublata. in quo quid secutus fuerit Constantinus clam est, & fortassis grauissimo stipendio imperij vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorij denuo instituti, penes quos bello paceque summa esset auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præesse cœpit, Galliæ alter contributa Hispania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat, qui vellet à prouinciarum Præsidibus prouocare. Erant Comites, quibus in milites ius & potestas tribuebatur: erat Magister scholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magistratum nomina, quæ ut sigillatim referantur non arbitror fore necessarium. His rebus peractis obiit Constantinus Magnus anno Christi trecentesimo trigesimo septimo, cum rempublicam gubernasset annos triginta menses nouem, dies septem & viginti. neque in tanto virtutum splendore reprehensione caruit, tum ob Crispum filium occisum. Fausta nouerca (nam ex Mineruina priori Constantini coniuge genitus erat) intentati stupri accusarat falso: quod cum esset exploratum, ipsa etiam capite poenas dedit. tum ob suspicionem violatæ religionis, cum sub vitæ finem in Arium propensior Athanasium Alexandrinum Episcopum insectatus fuerit. Sunt qui putent Nicomediæ ab Eusebio Nicomediensi Ariano homine fuisse baptizatum extrema ætate, cum Christi exemplo in Iordane cuperet. nimirum nominum similitudine decepti ad patrem transtulerunt, quæ Constantio filio tribui æquius est: eius præsertim auctoritate permoti, qui studio Arii sectam illustrandi cæteros in errorem misit. Prorsus has ob causas ecclesia Latina Constantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, consecrare noluit, quamuis Græcæ ecclesiæ exemplo prouocante Aprilis die vigesimo Constantini nomine diem festum celebrantis.

Exstat enim esse ab Constantino magno in transferenda Imperij sede.

Comites qui.

337

Constantini Magni filij. Caput. XVII.

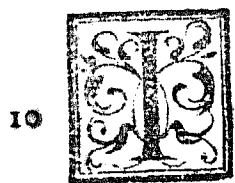
RES Constantini Magni filij Constantinus, Constantius, Constans Cæsares à patre non vno tempore dicti, mortuo successere. Constantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Constantius, Constans ætate minimus Italiæ, Africa, atque Illyrico est præfectus. sic pater testamento sanxerat. ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæsar est constitutus. Hunc Constantius in militari tumultu intra primum annum occidendum curauit, maiores quàm pro conditione scilicet spiritus gerentem. Constantinus tertio imperij anno hostium insidijs circumuentus perijt ad Aquileiam, quo processerat aduersus Constantem, iniuriam vindicaturus ferro sibi factam iniqua imperij partitione. Sunt qui Constantinum Arianorum opinionibus corruptum esse confirmant. Athanasij restitutio reclamatur eius potissimum hortatu à Constantio fratre facta, cum à patre sub vitæ exitum relegatus esset in Galliam. Denuo exulantem Constantij Augusti metu, synodi Sardicensis, Iulij Romani Pontificis, Constantis Imperatoris auctoritate, atque hortatu ecclesia Alexandrina recepit. Constantinopolitana Paulum eadem de causa relegatum. Synodo Sardicensi Osius Cordubensis totius controuersie præcipuus disceptator, Annianus Castulonensis, Costus Cæsaraugustanus, Domitianus Pacensis, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, ex Hispania interfuert; longinqua profectio suscepta studio reuocandæ pacis. Eam prouinciam cum Constans appeteret Helenæ occisus est (hodie Helna dicitur in Ruscinonensi tractu) tertio decimo imperij anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam Hispaniamque occupantem Constantius, Gallo patruelle Cæsare prius in Oriente designato, collatis in Illyrico ad Murrium signis deuicit. In eo prælio hostes viginu quatuor millia ceciderunt, ex Constantij copijs millia fermè triginta. Ea strage imperij vires penitus sunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo se ex fuga contulerat, rebus desperatis mortem sibi consciiuit: eiusque exemplo Decentius frater, quem Cæsarem renunciarat. Itaque cunctis prouincijs denuo sub vnius imperium reuocatis Sirmij in Illyrico Episcoporum conuentus habitus est aduersus Photinum eius urbis Episcopum, Christum Deum esse negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ descriptæ sunt, vocis Homusij vsurpatione pacis studio verantes. tertiam, quæ vulgò circumfertur, Marcus Arethuse Præsul Arii opinionibus imbutus euulgauit. Ijs fidei formulis suscipiendis Osius Cordubensis venerandam caniciem sigillasse fertur, valde carè æstimans pauculos vitæ annos quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanensis Constantij opera, cum Romam proficisci pararet, habita: opera Paulini Treuerensis Dionysij Mediolanensis, Eusebij Vercellensis, Luciferi Calaritani re infecta dissipata est. Athanasium à morte Constantis rursus exulantem damnari non ferebant. Ijs ergo in

exilium

exilium actis, Romæ à Constantio Liberius etiam Pontifex relegatus est, Felice substituto. Arimini numerosus Episcoporum conuentus (nam supra quadringentos confluxerant) instauratus. In eo Arianorum fraude, ac præsertim Valentis & Ursacij, quorum præcipua erat apud Imperatorem auctoritas, Episcopis circumuentis vox Homousij antiquata est, Synodi Sirmiensi exemplo, quasi voce tantum sublata sententijs conspirantibus. Verum cum Arii sectatores eam sectam anathematis ignominia notari non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis se repente Arianum factum, liceat Hieronymi verbis uti. Itaque Seleuciæ Episcopi numero centum sexaginta sex, Homousij voce expuncta reliqua Concilij Nicæni decreta reuocanda censuerunt. Verum hæc aliquanto post, ad Osium redeamus, quem affirmant Potamio Olisiponensi Episcopo insectando, quasi Arianus esset ab Imperatore ex Hispania, quo se contulerat otij causa in Italiam addicendam causam reuocatum, an suppliciorum metu, an non satis sui compotem Ariminensis Synodi fraudibus consensisse: reducem in Hispaniam à Gregorio Eliberrino Episcopo execratione deuinctum, dirisque deuotum, Cordubæ quò à Clementino Vicario Gregorius Osio postulante fuerat vocatus, ore foedato atque distorto repente ad ipsa tribunalia, ubi præfens uterque disceptabat, corruisse in terram & succolantibus famulis domum relatum breui animam exhalasse, haudquaquam mēte ad sanitatem reuocata, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum & ludibrium singulare. Gallum Cæsarem Imperator pridem in Oriente interficiendum curarat, homo natura suspicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet aures. Galli fratrem Iulianum ex monasterio detractum paulò post Cæsarem dixit, Helena sorore connubio iuncta. Alemanorum motibus Galliam vastantium compescendis, quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipse bellum Persicum animo agitabat. Eo tempore rursus Athanasius Principis furcæ in vereri, rursus latebras captare coactus, vsque ad obitum Constantij. Re enim male gesta in bello Persico, Iulianoque Lutetiæ Imperatori salutato dum obuiam progreditur, Antiochiæ baptismo (nam tandiu distulerat, aut fortè ab Arianis ut in more erat rebaptizatus est) Arianorum ritu procuratus obiit anno huius seculi trecentesimo sexagesimo primo, ad tertium Nonas Nouembris. Imperium tenuit annis quinque & viginti, mensibus quinque, diebus quinque. Quo tempore in Hispania contigit, ut pueris lumen sub noctem inferentibus, atque pro more (vnde manauit ut illatis luminibus inter se salutent in Hispania) dicentibus, Vincamus, Vincamus, Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, districto gladio hospitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut personarum designatione. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro cum ætate ad pangenda sacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Christo regnant in cælo: tum Pacianus Barcinonensis Episcopus Nouatianos scriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit Hieronymi

Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Ecclesiasticis dicauit. Præterea Iuuenus Presbyter his senior Christi actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus. Cap. XVIII.

IULIANVM, quem Constantius insectabatur viuens, moriens successorem testamento reliquit, summo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritorumque magnis Imperatoribus exaquandum si veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum spiritum retinisset: neque se ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidisset, religione deserta, vnde Apostatæ cognomen inuenit. Augustus factus studio cunctorum animos demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit, vno dempto Athanasio, quem quòd à Constantij morte suam ecclesiam repetisset, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hierosolymitani instaurandi copia Iudæis facta, erumpente ex ipsis fundamentis igne cessarunt. Græcæ superstitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Constantino Magno clausa frequentare. In Christianos ex insidijs potius quam aperto Marte grassatum, intercluso ad publicos honores aditu, sapientiæ atque eloquentiæ addiscendæ sublata facultate, in Græcorum scholis. Ea ex re Christianorum ingenia excitata: ac præsertim Apollinarij duo soluta astrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initijs exitus consentaneus fuit. Persico bello suscepto cum initio prospere successisset, interfectus est. Cædis auctor ignoratur. quidam sagitta dixerunt in incertum emissa, vel à suis vel ab aduersarijs. Alij à Mercurio Martyre, hastæ indicio in eius sepulcro repertæ perfusæ sanguine, ex diuina planè voluntate magnoque reipublicæ Christianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigésimo. Imperauit anno, mensibus septem, diebus septem & viginti. Post mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperiū, initio quidem recusauit, professus se religione prohiberi Christianum hominem non Christianis imperare: deinde vniuersis Christianos se esse clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio suscepto, exercitum Iuliani temeritate in supremum discrimen adductum, foedere cum Persis factò, necessario magis, quam honesto, liberauit. Honores Christianis redditi, ecclesijs vectigalia: exules atque in his Athanasius reuocati. Quibus initijs noua lux piorum nationi affulsisse videbatur, procella sedata, cum in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore interclusa anima, defunctus est ætatis anno quadragésimo. Menses septem, dies duos & viginti reipublicam tenuit, & poena capitis sanxit sacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugij prætextu attentare.

Valentiniani & Valentis imperia. Caput. XIX.

LAVIVS Valentinianus patria Pannonius, Gratiano patre, Iouiano successit: militari suffragio factus Imperator, à fraternali quidem arte, ob præualidi corporis vires, atque exactam prudentiam per omnes militiæ gradus, prætorij præfecturam consecutus. Cæterum religionis Christianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat, religionis studio, & ad idolorum templum ædituo ob aspersam forte fortuna aquam lustralem in eiusdem oculis alapam infregerat. Simili studio factus Imperator Romanos ciuites in partes scissos, atque de Pontificis electione tumultuantes compescuit, Ursicino ad Episcopatum Neapolitanum ablegato, qui seditionis extitit causa. nam Liberio Romano Episcopo defuncto, pars festinatis comitijs Ursicinum in defuncti locum subrogarat, pars potior & sanior Damasum. Hic natione Hispanus fuit, an Egita vrbe in Lusitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuersum trahunt. Ergo cum se vterque legibus creatum diceret æmulum vitio, tanta contentione seditio exarsit, vt in basilica Sicinini vno die centum triginta septem homines fuerint occisi, auctore Marcellino eius ætatis historico. Quo loco Pontifices Romanos vehiculis procedere criminatur, & conuiuia eorum regales mensas superare. Hac tempestate sedata, aduersa Damaso factio non quieuit, prorsus adulterij lege postulatus in Episcoporum conuentu innocentiam tueri compulsus est. Ariminensem synodum adulterinam pronunciauit: nimirum absque conscientia & consensu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanensis Episcopus gradu deiectus, quod Arii vesaniam sectaretur. Psalmos alternis in templis decantari adiecto in fine versu Gloria Patri: atque sacrorum initio peccatorum confessionem præmitti sanxit. Duobus templis exædificatis Romæ religionem auxit, altero D. Laurentij nomine, altero Apostolorum ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipsiusmet matris, atque sororis corpora tumulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate coniunctus fuit ob similitudinem studiorum: nam & Romanorum Pontificum vitas ad suam ætatem eleganti copiosoque volumine complexus est, vnde ex Pontificum vitæ sunt consarcinatae, quæ Damasi nomine circumferuntur, alioqui indignæ tanta eruditione viro. Obijt cum Christiana sacra annos octodecim, menses duos, dies vndecim gubernasset. Verum hæc aliquanto post: ad res imperij reuocetur oratio. In Oriente Propicio Duce, qui Iuliani propinquus erat, & in Imperatoris nomen inuaserat, magni motus excitati Valentis diligentia, qui à fratre Valentiniano sub initia, imperij fuerat socius declaratus, breui compositi sunt æmulo in Phrygia victo, atque suorum prodicione in potestatem redacto. Eodem tempore Valentinianus Germanos domarat, & Saxones (huius gentis hoc loco primum mentio reperitur in historia Romana) Gothos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit: Scotos in Britannia, Sarmatarum

Valentinianus Imp.

Damasus papa.

tarum arma in Pannonia compescuit. Quæ ipse, quæ ipsius Duces tanta bella profligarunt. Obijt Bregerione in Germania Quadorum bello occupatus quintodecimo kalend. Decembris, anno trecentesimo septuagesimo quinto. Imperium tenuit annos vndecim, menses octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori coniuge nomine Seuera, atque hac superstite ex Iustina Valentinianum. Quæ re præsertim cum lege lata duarum vxorum fecisset potestatem, superiorem gloriam scdauit magna ex parte: & quoniam religionis professionem liberam esse voluit vt Marcellinus est auctor. Interea in Oriente Valens catholicorum ecclesias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ atque Eudoxi Constantinopol. Episcopi fraudes, à quæ Arianorum ritu se baptizari permiserat, à mente deduxerant. vsque eo, dum Edessæ Catholicorum conuentum immisso in templum milite dissipari curaret. ne faceret Modestus eius vrbs Præfectus deterruit. maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata, foeminaque præ studio festinandi ne occasione deesset, necdum satis honeste induta filium infantulum ad non dubiam mortem raptabat. Multi Sacerdotes in quos præcipue iratus erat exilio multati. in his Eusebius in Cappadocia Cæsariensis Episcopus vir tam bene meritus de religione, quam alter Eusebius Cæsariensis Cæsareæ in Palestina Episcopus hitorix ecclesiasticæ scriptor eruditione nobilis fuit. Eusebij Cappadocis successor Basilii minis, & pollicitationibus sollicitatus est, vt à catholica fide deficeret, quas ille constanter repulit, & sua virtute & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum syllaba mortem oppetere, si res ferrent, paratum se esse palam prædicans. Atque hæc Valentiniano superstite. nam post illius obitum eò amentix prolapsus est Valens, vt magis incantationibus deditus Iamblichio adiutore (hic Procli magister fuit) nomen successoris inuestigandum curaret. Alphabeti litteræ in terra describebantur, tot frumenti granis per litteras distributis. vate nescio quid obmurmurante, ex quibus litteris Gallus prima grana caperet, ex nomen quod quærebatur designare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. alijs litteras stylo contrectare placebat. Prodierunt sane litteræ Theod. vnde Valenti occasio nata in Theodatos, Theodoros, Theodulos scæuendi. quasi possit humano consilio diuinam labefactari. In eacarnificina Honorius Theodosius Italicæ in Hispania natus atque ex Traiani posteritate occisus est, sub vitæ finem lauacro christiano procuratus, Britannicæ, atque Africæ motibus compositis clarus: vnde Magistri equitum honorem consecutus erat. Reliquit is ex Thermania vxore filios duos Theodosium & Honorium. Infuderat se per idem tempus in imperij prouincias Gotthorum numerosa multitudo Fridigerno & Athanarico Ducibus. nato inter eos dissidio, vt in pari potestate fieri amat, partem Valens prælio facto cæcidit. Alijs Athanaricum secutis in foedus acceptis Mœsiam etiam ad habitandum dedit, sed Arianam sectam professis. quo tempore Vlfilas eius gentis Episcopus Gothicos characteres excogitasse fertur à Latinis discrepantes, & in Gothicam linguam

375

Lex de duab. vxorib.

Valens Imp.

Iamblichus.

Diuinatio per gallum.

Vlfilas mag. Gothicos imp.

M vtrunque

utrunque testamentum transfudisse, Arianzæ certe sectæ suscipiendæ gen-
ti auctor. Omnino Gotthi denuo tumultuantes, ut erat gens quietis im-
patiens, in Thraciam inuecti ad Hadrianopolim collatis signis Valen-
tem obuium prælio superatum peremerunt. Mortis genus morte ipsa gra-
uius fuit. Intra casam rusticanam, quo se receperat, iniecto igne crema-
runt, nulla relicta prole, quarto anno post Valentiniani obitum: violatæ
religionis condignum supplicium, atque quod præcipiti temeritate Gra-
tiani fratris filium ad auxilium festinantem noluit expectare spe fe-
rox humanæ imbecillitatis immemor. Frigidernus reparatis viribus con-
fusus, Romanorum iniurijs consternatæ ad arma genti se Ducem præ-
buerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores, Cap. XX.

3 7 5 **L**A V I V M Gratianum pater ante aliquot annos Cæsarem
dixerat. is mortuo, continuo successit salutis anno trecente-
simo septuagesimo quinto: exercitus suffragatione Fl. Valen-
tinianus frater ætate puer adiunctus est exæquata imperij
potestate. Mortuo Valente cum Gotthorum arma in Orien-
te volitarent, ijs comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theo-
dosius Italica patria, ab extrema Hispania, quo post cæstem patris se
receperat, aduocatus vir domi militiaeque clarus & ex multarum rerum
tractatione prudentia singulari, Gotthorum audaciam, quæ eo vsque pro-
cesserat ut Constantinopolim ipsam obsidione tentarint, armis virtuteque
repressit. pax petentibus data, atq; sedes ad habitandum. icti foederis obles,
Arhanaricus Frigiderni successor in Theodosij venit potestatem. cui re-
rum gestarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratia-
no concedente ut Theodosius tertius Augustus accederet, vir ad alias
virtutes religionis studio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodosio
Consulibus lege sanxit Damasi Romani Pontificis & Petri Alexandrini
Episcopi de religione, quæ sectarum opinionibus distrahebatur, placita
rata haberi. Amphilocheus Iconij in Lycaonia Episcopus, eius legis suafor-
exitit hac arte. Imperatore salutato, Arcadium patri assidentem imperij
nondam consortem insalutarum cum contempsisse visus esset, contemptus
causam rogatus, tuo ipsius, inquit, exemplo ita feci, filium Dei ab Arianijs
contemni æquo ferentis animo. Triennio post Merobaude iterum & Sa-
turnino Consulibus nimirum salutis anno trecentesimo octogesimo tertio:
3 8 3 tum Arcadius imperij consors à patre Theodosio factus est septimodeci-
mo kalend. Februarij: tum Synodus Episcoporum Constantinopoli ha-
bita, inter generales secunda. In eo conuentu Melétius Antiochenus Episcopus per
quietem Theodosio ostensus ipsi imponere diadema, ab eodem
nullo indicante cognitus est, vultu considerato quem videre sibi visus fue-
rat. Nectarius Senator necdum sacro lauacro procuratus ad Episcopatum
Constantinopoli. agente Imperatore euectus est, Gregorio Nazianzeno in
patriam

patriam concedente quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius
diligentia hæresi repudiata ad sanitatem perducta. Præterea qua causâ is
conuentus potissimum est habitus, hæreses omnes reprobatae ac præsertim
Macedonij Constantinopol. Episcopi perperam de Spiritu sancto, quem
in rerum aliarum ordinem redigebat, sentientis. Acta atque decreta om-
nia Damaso Romano Pontifice probata: nouumque fidei symbolum. in
quo de Spiritu sancto ex patre filioque procedere affirmatum est. sic Sy-
nodus Foroiuliensis ait ante octingentos annos habita. Id symbolum
Nicæno ut substitueretur sacris celebrandis auctor extitit Damascus, qui
10 consequenti anno defunctus est. Interea Maximus & ipse natione His-
panus Britannia, vbi primùm rebellauit, Gallia atque Hispania imperio
occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope
Lugdunum etiam Andragatius dolo interfecit: cum imperasset septem an-
nos, menses nouem, dies nouem nulla ex se prole, eam meritis certe laudem,
quod primus Imperatorum pontificiam stolam pontificatus insignem ex vete-
ri Romanorum ritu & superstitione, constanter repudiavit. Gratiani vxor
Læta & Socrus Pissamena Romæ ad eius vrbs vastationem vixerunt
cultu regio. Theodosius publica vectigalia designarat, vnde vitam & so-
litudinem sustentarent. In Hispania dissidia de religione vigeant. Priscil-
20 cillianus Gnosticorum sectam excitabat: cuius sectæ Hadriani imperio do-
cuimus semina à Marco quodam Aegyptio Basilidis discipulo pridem
sparsa. Fuit Priscillianus homo copiosus & generis nobilitate clarus, in
ea Hispaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen est. Inerant præterea mul-
ta animi, & corporis bona: vigilare multum, famem sitimque tolerare.
has virtutes non minora vitia foedabant: iniques animus & turbulentus,
atque ex profana scientia mentis elatio. Ingenij dexteritate & accommo-
datis ad tempus officijs Instantium, & Saluanum Episcopos sectæ concilia-
uit. Hos Idacius Emeritæ ciuitatis Præsul Hieronymi laude nobilis Agidim
30 Cordubensis Episcopi monitu exagitando cum suscepisset, vulnus recru-
dit: latiusque serpsit malum, quod contræctatum cautius, fortassis cu-
rationem recepisset. Ad illud extremum & vltimum deuentum, ut in
conuentu Episcoporum Cæsaraugustæ habito ea de causâ, vtrique in
re præsentis disceptarent. Sectarij die dicta cum venire recusassent, ana-
themati subiecti: Instantius & Saluanus Præsules, è populo Elpidius &
Priscillianus & cum his Agidinus Cordubensis Episcopus mutata vo-
luntate ex inimico repente hæreticorum socius factus. Ithacio Sossubensi
(sic Seuerus Sulpicius ait) Episcopo sententiæ promulgandæ cura deman-
data, ardenti homini, atque procaci: qui ieiunijs aut lectioni sacrae deditos
quasi Priscilliani sectatores palam accusaret. Huius atque Idacij diligentia à
40 Gratiano Imperatore tum superstite impetratum ut hæreticos templis, vr-
bibus, totaque prouincia expelli mandaret. Instantius & Saluanus atque
cum his Priscillianus interim Abulensis Præsul sectatorum ope creatus, Ro-
mam præsidij causâ contententes in Aquitania resistentes, non paucos
eo tractu sectæ conciliarunt. Romam appulsis Damasi conueniendi po-
tetas

*Priscilliani secta
gnosticorum.*

restas non est facta: ac ne Ambrosius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit ad noui dogmatis insolentiam cunctis exhorrentibus. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magistro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatæ ecclesiæ Priscilliano atq; Instantio redderentur: nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo successu Gnosticorum audacia confirmata, Ithacius seditionis lege postulatus atque à Voluentio Vicario ad necem quæsitus, ad Gregorium Præfectum Prætorij in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clementem Maximum adiit, ab eoque Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Episcoporum conuentu instaurari. eò venire compulsi sunt Priscillianus atque Instantius. à Priscilliano, cum socius gradu deiectus esset, ad Maximum prouocatum: factumque Episcoporum inconstantia vt ad Imperatorem deuolueretur caussa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterum caussa Treueri agitata atque urgente Ithacio capitale supplicium Priscillianus subiit, malefici conuictus, atque noturnos conuentus cum fœminis religionis specie agitasse. Interfecti præterea Felicissimus, & Armenius, tum Latronianus seu Matronianus foedo exitu nobilior quam pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarum numero ea ætate. Instantius vltra Britanniam in insulam deportari iussus est, Martino Turonensi nequicquam reclamante, atque hæreticos Episcoporum præsertim accusatione necari fas esse negante. Eam benignitatem fortassis temporis accommodatam nimiam ex parte extitisse, atque si in mores nostros induceretur fore exitialem, dies & usus & maior rerum cognitio declarauit. Prorsus Priscilliano occiso secta non modo non est repressa, sed latius etiam propagata. Cætorum corpora in Hispaniam delata, à sectatoribus Martyrum instar honorata sunt. Iurare per Priscillianum summa religio putabatur. Ithacius & Idacius anathematis ignominia notati, & solum exilio vertere compulsi sunt: quod ijs agentibus hæretici essent trucidati. Tametsi quo non supplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem sacræ Triadis personas confundere, coniugia soluere, carnum esum detestari ausi sunt: affirmareque animos ex diuina essentia defluxos ad certamen per septem cælos & genios quosdã gradatim descendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus stellis subdi: corporis membra duodecim signiferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis membris alia. Quo tẽpore Hispania hac agitatione æstuabat, Siricius Romanâ ecclesiam gubernabat Damaso substitutus, Prosper Vrsinum vocat. & fortassis qui ante contra Damasum pontificatum inuaserat, defuncto credidit successisse. Extant Siricij litteræ ad Himerium Tarraconensem Episcopum, Arcadio & Bautone Consulibus, nimirum salutis anno trecentesimo octogesimo quinto. De baptismo, nuptijs, Deo sacris viris & virginibus, ordinibus sacris multa, vt erat rogatus respondet, cum Episcopis eas prouinciæ Carthaginensis Bæticæ, Lusitanæ, atq; Cæciliæ mandans cõmunicare. Extat harum litterarum mentio in Concilio Tolitano primo, suppresso auctoris nomine sententia recitata: atq; in libro Isidori de viris

Priscilliani m. s.

Maximi Tronensis
de hæreticis
inducendis, opinio.

de viris illustribus Hispaniæ Siricij & Himerij nominibus designatis. Omnino ex quo Siricius Pontifex creatus est anno quinto Maximus ad Aquileiam acie victus est, & suis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodosijque virtute Valentinianus iunior in Occidētis imperium restitutus, vnde aufugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea suscepta est, cum Stobis in Macedonia Theodosio. II. & Eynegio Consulibus octauo decimo kalend. Iulij, hæretici lege lata conuentus habere aut mysteria extra ecclesiam peragere vetiti essent. Victoria de tyranno ad sextum kalend. Septembris parta est eodem prorsus anno trecentesimo octogesimo octauo. 3 8 8
10 Atque hætenus religiose. Illud crudeliter, quod Thesalonicam urbem cæsis sex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Butericum copiarum Ducem, aliosq; Principis asseclas in populari seditione interemisse crimen erat tam multo innoxio sanguine luendum scilicet. Ambrosius Mediolanensis Episcopus Imperatorem (nam tunc temporis Mediolani morabatur) venientem templi aditu prohibuit, dirisque deuotum more & ritu christiano pœnam subire hortatus est tanto facinori debitam. Repulsæ dolorem non minori animo tulit Theodosius quam Ambrosius inuisit. Aucta animi constantia post menses aliquot, ipso natalis Christi die Ruffini intimi hortatu templum repetentem quasi Præfulis iracundia sedata, non prius admisit quam verbis grauissimis coram castigatum, atque legis promulgandæ conditione, necis sententiam ante trigessimam diem executioni mandari verantis: vt si quid præcipiti in vindictam libidine decerni contingeret, temporis spatium iracundia remittente mutaret. additumque, ne verbum prius efferret commoto animo, quam alphabeti Græci litteras ex ordine recitasset. Ea res Antiochensibus saluti fuit. Ob extraordinaria tributa tumultuantes, Placillæ vxoris Theodosij iam defunctæ statuas euersas, per urbem raptarunt. Fœminæ lectissimæ in Nosocomijs solitæ ægrotis cibos suis manibus ministrare, virumque pristinæ fortunæ commemoratione ad modestiam identidem clementiamque reuocare, illatam contumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambrosij prudentia effecit, atque missi Antiochia. ea de re legati ad Imperatorem placandum. Ijs agentibus lugubre carmen à pueris flebilibus modis decantatum prouidentem Imperatori excussit lacrymas, flexitque ad misericordiam iratum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem Theodosio in Orientem reuerso Valentinianus Arbogastis Comitibus dolo Viennæ suffocatus est. Eugenius necis conscius atque præcipuus suassor ex Grammatico litteratore Imperator est factus salutis anno trecentesimo nonagesimo secundo. Imperij probrum ludibriumque Theodosio magnam curam iniecit. vsque eo vt de belli euentu sollicitus, piorum hominum qui in eremo vitam agebant, precibus salutem cõmendaret. Horum ac Ioannis in primis victoriam pollicentis responso letus, quo mortis denunciatio continebatur tamen priusquam rediret ex Italia, Constantinopoli profectus ad Alpium radices hostem magno atque ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduersos hostes delata multum contulisse visa est, vt Claudianus scripsit insignis poeta. ea ætate, 3 9 2

Thesalonica
cædes.

Eugenius grammaticus
Imp.

Claudianus poeta

atque cum antiquioribus comparandus: christianus religione, an prophana superstitione implicatus incertum. Multum ad victoriam Gotthi contulere supra viginti millia Romana signa secuti post Athanaricum Constantino- poli defunctum nullo ex sua gente Principe Theodosij stipendia facientes. Post pugnam Eugenius à suis interfectus est, Arbogastes sibi manus attulit. commissum est prælium quintodecimo kalend. Octobris anno trecentesi-
 3 9 4 mo nonagesimo quarto. Quo anno Honorius Theodosij filius natu minor imperij consors à patre renunciatus est. Proximo anno Theodosius ipse in viuis esse desijt ad sextumdecimum kalend. Februarij Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquagesimo. imperauit annis sedecim, duobus am-
 10 plius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. ex Galla Va-
 15 lentiniani senioris & Iustinæ filia, quam secundis nuptijs sibi copularat, Gal-
 lam Placidiam. Defuncti laudes Ambrosius prior, deinde August. dicatis orationibus celebrarunt. Theodosij, idest à Deo dati, nomen, nisi à pa-
 20 rentibus accepisset diuino monitu (vt Aurelius victor est auctor) vitæ probitas, religionis studium, domi militiæque res præclare gestæ, atque respublica à præcipiti casu sustentata conciliare potuerunt. Religionis am-
 25 plicandæ studium satis declarauit, veteris superstitionis templis euersis, quæ Constantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lu-
 30 cem prodierunt, causæ retro statuat reddendis oraculis. miraculo fuit Ale-
 xandriæ in Serapidis templo immortalitatis significatione crucis figura multis expressa locis. Habuit hæc ætas viros insignes litteris atque probi-
 35 tate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hispaniam attingit, Pontius Paulinus Burdigalensis patria in Hispania Citeriori moram tra-
 xit ipse & vxor Tharasia. Barcinone presbyter factus est nullius ecclesiæ ministerio addictus nouo exemplo ac propemodum singulari. Inde gradus factus ad Nolanum Episcopatum, cum ex Hispania in Italiam migrasset. Abundius Auitus presbyter Tarracone natus, Luciani librum de sancti
 40 Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Bæticus Hiero-
 nymi amicitia atque in Hierosolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam insignis. Desiderius & Riparius Hispani presbyteri Vigilantium Barcinonensem presbyterum Pompelone natum sanctorum qui cum Christo regnant in cælo honorem cultumque vellicantem de scripto impugnabant: vt Hieronymus est auctor. nobilis huius ætatis scriptor, atque præcipua tum eruditionis, tum sanctitatis opinione clarus.

Arcadij & Honorij imperium, Cap. XXI.

3 9 5 **T**HEODOSIO defuncto eius filij Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp. gubernare cœperunt salutis anno trecentesimo nonagesimo quinto, maiori aliquanto religionis studio, morumque probitate quam animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperij maiestas, quæ à tenui initio profecta sua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceptis

toto impetu abiit, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum. & constat nil esse opera & viribus humanis paratum, quod edax verustas non consumat, summisque negatum stare diu, nimoque graues sub pondere lapsus, vt nobilis poeta ait: nullaque imperia quantumuis magna diu stare. si foris hostem non habent domi nascitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis causis tuta, suis ipsa viribus orerantur, & proprio præmuntur pondere. Romanam ecclesiam per hæc tempora Siricius gubernabat, vt dictum iam est. quo defuncto salutis anno trecentesimo nonagesimo octauo,
 10 nis eandem ecclesiam tenuit. Hoc Pontifice in Hispania Synodus Toletana habita est kal. Septembris ipso anno seculari. Episcopi decem & nouem actis interfuerunt ex varijs Hispaniæ vrbibus conuocati. in his primum locum Patronus occupauit Toletanus Episcopus vt quidam affirmant ex catalogo vetusto, eius ecclesiæ Præsulum ab hoc tempore numerum inchoante: vt alijs visum est Bracarenis, quod in actis Synodi Paterni Bracarenis memoria extet. neutri argumēto satis efficaci. Priscilliani placita nouis decre-
 20 tis exagitare atque conuellere placuit. Episcopi Simphosius & Dictinius atq; Comasius presbyter eiuurata secta ecclesiæ conciliati. Dictinium Asturica, cuius vrbis Præsul fuit, in cælitum numero habet colitque, nimirum erroris suspicione vel imposita, vel salutaris poenitentiae dolore per totam vitam expiata. Extant ad Patres in eo conuētu Innocentij Romani Pōtificis litteræ cum anno consequenti Anastasio successisset. Africam per hæc tempora Gildo cum potestate gubernabat, Rufinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alij Serena coniuge ex Theodosij fratre nata potens, præterea Honorij socer. Hos Theodosius exitiali, si spectetur euentus consilio, reipublicæ moderatores constituerat, vt filiorum ætatem virtute
 30 iuarent, & imperij molem suis ipsi humeris regerent. Verum cum suo potius quam alieno nomine dominari cuperent, & præ ambitione imperandi datæ fidei religio tanti non esset, imperij maiestatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoque Mascescele fratre, cum deinceps imperium inuasissent sublatis. Rufinus neque horum perfidia, neque exitu castigatus Gotthos ad arma excitauit, aliasque nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aspera modò sed fallax. natione Britannus seu Francus Rufinus fuit, magni vsus Dux fide non eadem. Eius fraude detecta cum de medio esset sublatus, quasi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperij exitium vagata, Stilico iisdem vestigijs insistens, vt proximo libro repetendum est, atque paulò copiosius explicandum, varias gentes sollicitauit ad fumendum arma. Vandalos gentiles suos & Alanos in imperij prouincias attraxit clam cum illis communicato consilio. Rebus in supremum discrimē adductis scilicet filio Eucherio imperium parabat, Theodosij Magni sobole sublata, versurus iuxta & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rursus stipendia Thracia & vicinis prouincijs vastatis in Italiam bipartitò irruerunt. Radagastus Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius sedibus cum numerosa multitudine Italia Fesulas vsque in Hetruria pe-
 40 netrata

netrata Stiliconis virtute cum copijs omnibus oppressus est. Alaricum Decem alterum ad Rauennam cum delere potuisset, acie superare satis habuit. Fraus detecta auctori exitialis reipublicæ funesta fuit. Stilico Honorij iussu peremptus anno salutis quadringentesimo octauo, decimo kal. Septembris post eum Serena vxor Eucheriusque filius. Gotthis ex fœdere in Galliæ finibus sedes erant datæ. Ijs irritandis Stilico Saulum Iudæum ad Alpium radices tendentes iusserat impetu repente facto mulctare. quam ferox gens iniuriam non ferens conuerso itinere vastata Italia ipsum orbis caput Romam post diurnam obsidionem in potestatem redegit, ferro flammaque deformatam, tanta immanitate, vt totius orbis iniurias vlcisci velle viderentur.

4 1 0 *Capra est Roma salutis anno quadringentesimo decimo, vti præcipua eruditione viri numerant. Paulus Orosius, nisi numeri sunt vitati, anno ab Vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo quarto irrupisse Alaricum ait Romanque expugnasse, hoc est, anno Christi quadringentesimo duodecimo: quod eius æqualis Prosper Aquitanicus est certe secutus. In ea vrbe Placidia Honorij soror capta Athaulfo nupsit, Alarici sororij sui ad Cosentiam paulò post in Lucanis extincti successori. Is regno gentis suscepto ex fœdere cum Honorio factò ad Pyrenæi radices ex vtraque parte, nimirum in Gallia atque Hispania sedes accipit: vbi fortunaru & vtræ gens bello assueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuersæ Hispaniæ imperium aditus est patefactus. vti proximus liber explicabit.*

Libri Quarti Finis.

HISTO-

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER QUINTVS.

10 *Varias gentes in Hispaniam venisse. Cap. I.*

10 **M**ULTAS gentes feras & indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atque Silingos. Gotthi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cum orientis occidentisque solis oras sui nominis terrore fama que compleserent, atque victricibus armis Italiam vniuersam lustrassent, ad extremum in Hispania constiterunt: in eaque imperij sedem cæteris nationibus qua pulsas, qua domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex Septentrione omnes has gentes profectas se se in Romani imperij prouincias infudisse quæstionis non est. ab infesto corporibus ardore, quem regionis frigus accendit, cibi & potus indulgentia, ad procreandam sobolem fecunditas maior existit. vnde aucta sæpe multitudinem, quo tempore præsertim nondum Christi religione suscepta desultoriae veneris licentia ad vnas nuptias constricta erat: soli sterilitas niuibus & pruina plurimum rigentis vitæ sustentandæ necessitate cogebat innumera hominum examina in mitiores fertilioresque agros commigrare: Romanos rerum dominos de finibus lacessere: imperij prouincijs ni mature obliteretur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus singulæ hæ nationes in Hispaniam commigrarunt, quibus moribus, & ingenio essent (nam lingua institutis legibusque discrepasse constat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inuenisse videamur, ardua res est, neque diligentia deesset si via se ostenderet laboranti: nunc coniecturis standum, quando rerum vetustas, & eorum temporum incuria certam scriptioni fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Melburgenses sunt, & Pomerani: tamen si Dion fontes, vnde Albis fluius deriuatur irrigatque Germaniam, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hæc est, pagis in quos dissipati erant appellatione indita: & cum in Hædus confedissent, ei Galliæ prouinciæ Burgundiæ nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionysius is, qui iaculento carmine orbis rarum situm Græco sermone descripsit: Marcellinus in Scythia, beatosque ait haberi consueuisse, qui cecidissent in prælio: senio contabescentes aut toruita morte consumptos, contumelijs conuitijsque lacerare, truci homines

M s ingenio

ingenio & ad immanitatem procliu: propterea quod à cultu atque humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longissime abest, nihilque importatur ferme eorum, quæ animorū ferociam emollire solent. Silingos venisse in Hispaniam constat, & cum Vandalis confusos in Bætica confedisse nullo suæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum est. Silingos Boiorum gentem quidam faciunt, vnde Salingostadium olim in ripa Danubij tertio ab Heligostadio lapide. neque dubium est Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus est auctor. ab ijs legem Salicam dictam hæreditates Francorum in feminas transferri vetantem. Sueuos quondam ad Albim sedes habuisse constans antiquorum opinio est. cæterum Strabo Sueuos ad Danubij etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Augusta Vindelicorū sita est. Reliqui sunt Gotthi, quorū origo quoniam diutius in Hispania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda est. Gotthos olim non pauci Getas esse existimarunt, quos Plinius & Herodotus non procul ab Istri ripis ostijsque collocarunt: atque Gog & Magog nominibus in diuinis libris Getas, & Massagetas significari aiunt. quorum opiniones, neq; probare operæpretium est, neque refellere arduum: cum Plinius in Cœlesyriæ vrbibus numeret Magog, quam alio nomine Bambycem vocari ait. & plerique quorum sententia potior est & studium eruendæ antiquitatis maius, eam gentem ex Scandia (Basiliam antiqui seu Baltiam nominabant) prodijisse affirmant terrarum tractu latissimo supra Germaniam supraque Sarmatiam, cui prouinciæ ad orientem Solem coniuncta, cui Fimmarchiæ nomē est, circumfusus alijs ex partibus mari Baltico atq; Glaciali peninsulæ forma multo longiore spatij, quam lata in Gothiam, Sueciam diuisæ & Nortvegiam cui Lapia coniuncta est. Ad Occasum enim vbi sinus Codanus panditur (incola Sæconicum vocant) atq; ad eam Scandiæ partem, qua breuissimus in Cimbriam Cheronesum Daniamq; traiectus est, minor peninsula maioris pars efficitur, cui Gothiæ nomen est, duobus potissimum nominibus olim diuisa in Ostrogotthos ipsorum lingua, nostra Orientales, & Visigotthos, idest Occidentales. Inter Visigotthos Balthi à maioribus vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces) inter Ostrogotthos Amali ab Amalo summo & Duce & Rege nuncupati, illustrissimæ Regiæque familiæ erant. Reliquam Scandiam perpetui mōtes secant, Suecia ad austrum relicta mitiori cælo: ad Septentriones Nortvegia maiori frigoris sequitiã vastatur: vsq; eò vt importatum vinum vi frigoris continuo acescere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingessit curam, vt diuinæ hostiæ pars vtraque retineretur, perficereturque oppidatum. Sunt Gotthi fere cæsariæ barbaq; rutila, colore candidi, vt plerique omnes Germaniæ populi cum quibus affinem sermonem habent, neque multum discrepantem à cæteris gentibus, quas in Hispaniam per hæc tempora ferro penetrasse dictum est, præter Alanos, quos Scythico sermone vsos esse magis ex coniectura probabili, quam certo argumēto licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam, qua hoc tempore vtitur Hispania ex multarum linguarum colluione conflata, multæ voces ex Gotthorum sermone

Salicæ lex.

Silingos vs.

sermone deriuarunt, quo in numero hæc sunt. Tripas, Caza, Robar, Yelmo, Moza, Vandera, Harpa, Iuglar, Aluergar, Escanciar, Esqremidor, Cangilon, Camisa, Sauana. Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptæ feruntur. Camara, Gozque, Azafran. Christi sacra ab his omnibus nationibus, aut nunc aut paulò post hæc tempora suscepta sunt populariter. olim superstitioni multiplici feruire solitæ erant: ac Gotthi in primis haudquaquam bella auspiciato suscipi arbitrabantur nisi humano sanguine exercitu procurato, captis in bello maestatis Marti (cui imprimis addicti prædæ primitias offerre, exuiasq; truncis suspendere soliti erant) neque geri nisi equos prius solenni ritu maestassent, eorumque capita rictu diducto in contis essent prælata. Illud recte: quod humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant persuasum, præmiaque & supplicia à rogo superesse existimabant. Cælo tonante sagittis in subime eiaculatis numini opitulari, cui vim afferri ac regno deturbari suspicabantur. Maiorum facta ad lyram cantu modisque concelebrabant. Gotthorum insignia leonem erecto inuersoque capite vndanti clypeo impositum fuisse, cæruleo dimidiata ex parte quidam affirmant. alij tres leones ingredientium habitu supra se inuicem Regum Daciæ similitudine. In quo sudandum non est, cum sit præcipue nostrarū partium occasionem paulo superius indicatam copiosius explicare, quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hispaniam. In ea rerum colluione atque imperij Romani ruina Marcus quidam in Britannia à legionibus Imperator est salutatus, neque minori leuitate paulò post de medio sublatus, Gratianusq; substitutus: & hoc intra quartum mensem occiso pari leuitate Constantinus in eius locum subrogatur, nullis rebus gestis insignis sed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commendatus, anno quantum ex Paulo Orosio conijci licet quadringentesimo vndecimo, Theodosio iuniore Cos. III. cum is Arcadio patre ante triennium defuncto Orientis imperium gubernaret. Constantini partes magna Galliæ pars atque Hispaniæ secuta est Romani imperij diuturnitate atque grauissimis vectigalibus, quæ indies maiora imperabantur, cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorij propinqui in Hispania in fide perstantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrenæi aditu Constantinum, qui ex Gallia in Hispaniam festinare nunciabatur, prohibere conati, à Constante tyranni filio, quem pater ex monasterio detractum, & Cæsarem dictum præmiserat in Hispaniam, victi acie atq; trucidati sunt, tum ipsi, tum vxores. Theodosius & Lagodius occisorum fratres fugæ beneficio seruati ad Imperatores abierunt Honorium Theodosiumque Arcadij filium diffisi viribus. Constantis exercitus plurimum ex ijs gentibus erat conflatus, quæ cum ex Germania irrupissent in Galliam ob fœdus cum Honorio factū Honoriaci nuncupabantur. Hi Constantis permissu Hispaniam Palentiam vsq; depopulati sunt. nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur. deinde cum reditū ad patrem pararet, Pyrenæi angustijs præfecti sunt: molestè ferentibus Hispanis mercenarium miitem dubiaque adeo fide ipsorum constantiæ prælatū, quibus ducta ex antiquo consuetudine is honor deberi

Insignia Gottho

4 1 1

Honoriaci.

deberi videbatur. Detractum ut prouinciæ aditus ipsi munirent, querebatur scilicet, foreque minitabantur, ut breui noui motus existerent, rursumque ad alios dominos Hispania respiceret, contumeliæ dolore faciente animos. Eorum sermones vanos non fuisse, euentus breui declarauit. Honoriaci enim quibus natura fauere cogebat Vandalos, Alanos, Sueuos, & Silingos, quos paulò ante Stilico in Galliam immiserat, ut est paulò ante demonstratū, clam inuito fœdere patefactoque aditu, quo eatenus erant prohibiti, attraxerunt in Hispaniam. Deferendi Galliam Gotthorum metus causa fuisse putatur, quibus facta cum Honorio pace ut pares esse possent verebantur. Constantini etiam potentia sollicitabat maximam Galliæ partem imperio obtinentis, & ad reliquã aspirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorū & Silingorum Gundericus. Horum irruptionē grauissimæ calamitates consecutæ sunt: cum barbara immanitate in Hispanorum atque Romanorum fortunas sine discrimine inuolarent, agris & oppidis afferrent vastitatem. unde sæuiente mox fame humanis carnibus passim vitam tolerare non homines modò cogebantur, sed & bestię ea laniena efferatæ passim in homines irruerant. Famem ut fit pestis lues excepit grauissima. innumeri tota prouincia consumpti superstitum inuidia, cum quauis morte grauiora mala tolerarēt. Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vastata barbari in varijs eius regionibus sedes collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data est latioribus quàm nostra ætate finibus: nam totam Castellam veterem ambitu comprehendebat. Lusitania & Carthaginensis prouincia Alanis obueniunt, demptis Carpetanis & Celtiberis in fide Romanorum perstantibus. Bætica Vādalis & Silingis attributa. Ea partitione facta fœdus inicum cum Romanis: cultusque pristinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuocata est. Hispani nouam seruiendi conditionē Romanorum imperio atque acerbitati præferrebant. tamen nonnulli veterem libertatem mordicus retinētes barbaricum iugum subire detrectabant, præsertim in Calæciæ tractu, ubi Sueuorum imperium erat. Interea Honorius ex Italia Constantium cum valido exercitu in Galliam immiserat contra tyrannum. In Hispania noui motus exorti. Maximo in Citeriori Hispania Imperatore salutato Gerontius Comes tyranni prioris odio, cuius partes sequebatur, ut alieno nomine regnaret eius defectionis auctor extitit. Itaque Maximo Tarracone relicto cum copijs ipse in Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Constantem Cæsarem nactus de medio sustulit. ne ulterius procederet Constantij aduentus fama deterruit. Reducem in Hispaniam an hominis fortuna despecta, an Honorij demerendi studio, Hispani noctu in ædes impetu facto quamuis egregie pro extrema spe dimicantem iniecto igne peremerunt. Maximus Gerontij opibus, cuius auctoritate stabat, destitutus cū fuga salutem cōsulisset inglorius ad Orosij ætatem vitam calamitosam propagauit. Dum hæc in Hispania geruntur, Constantij virtute Constantinus tyrannus Arelati & Iulianus eius filius sublatis. neque multo post Iouius & Sebastianus deinceps imperio rebellantes. Galliaque vniuersa ad Honorij ditionem reuocata salutis

4 1 3 anno quadringentesimo terriodecimo. Gotthi tanquam ad vtriusque prouinciæ

uinciæ præsidium Honorij permissu Pyrenæi radices vtrinque post biennium occuparunt. Ij ex antiquis sedibus ante hæc tempora sæpe dilapsi atque in Romani imperij prouincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitant: vsque eò dum Alexander Macedo gentis indomitæ congressum declinasse, Pyrrhus Epirota exhoruisse, Julius Cæsar detrectasse crediti sint. auctor Orosius. Huius gentis irruptiones omnes & bella commemorare nostri instituti non est. res gestas narratione explicare sigillatim maius opus quàm pro susceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, ut est superius demonstratum, Visigothos ex antiquis sedibus deductos in Mœsiæ finibus sedes accepisse ea lege constat, ut Romani imperij stipendia facerent, Christi Dei sacra susciperent. unde ex aliquato interuallo Arii secta, cui Valens addictus erat, magnarum calamitatum & motuum in Hispania extitit causa. Datas sedes ad Arcadij & Honorij imperium tutati in Pannoniam vsque propagarunt, paulò ante quam irrupissent in Italiam Thracia vastata. nimirum Stilico Honorij focer, ut Eucherio filio imperium pararet gentem suo pte ingenio inquietam ad arma excitauit. duxerat Stilico Serenam Honorij fratris Theodosij filiam: ex qua Eucherius, Maria, & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum soror connubio iuncta. Honorius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ sepulcrum Romæ non ita pridem re-

20 pertum Paulo. III. Pontif. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretij, auri & argenti pondus non exiguum Honorij & Mariæ nominibus in bulla expressis: uti ex Topographia vrbis Romæ à Marliano edita cognoscere accuratius licet. Sublata igitur vtraque Honorij vxore (quidam Thermantiam ait ab Honorio repudiatam cognita Stiliconis fraude) Stilico quasi fidei vinculis sublatis facinus, quod diu animo coxerat perficere cū maturaret, Vandalos, unde ipsi origo, & Alanos magnis inuitatos præmijs immisit in Galliã. Gotthi eadem arte stipendijs negatis arma corripuerunt. Alarico Rege salutato in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vastatis ipsum orbis caput Romam diuturna obsidione fatigatam in potestatem redegerunt Fl. Vararo & Tertullo Coss. III. Nonas Augusti, Honorij

30 fœcordia tanta, cuius partes erant summæ rerum opitulari, ut renunciantem vrbis Romæ calamitatem de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat solitus & pugnantis paulò ante spectaculo se, ut in more habebat, oblectarat. Gotthorum Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus successor Callæ Placidie vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditijs delinitus & ad pacem proclius cum Honorio fœdus pepigit. ex quo Gotthorum copię ex Italia deductæ in Galliæ Hispaniæque confinibus confederunt. regni sedes Narbone collocata salutis anno quadringentesimo quintodecimo: unde

4 1 5 Galliæ Gotthicæ nomen factum finibus sæpe alternantibus pro vario bellorum

40 successu cum Francis finitimis & Romanis. Atque hæc occasione tum aliæ gentes tum Gotthi in Hispaniam venerunt.

A Gotthis alia nationes barbare in Hispania superantur.

Cap. II.

ERAT

RAT Hispania in multa regna distracta legibus institutis atque religione discrepantia. Romani & Hispani catholicæ religioni addicti erant. Gothi Arianorum peste contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Christi sacris imbutæ gentili superstitioni seruibant. Vniuersæ vt occupatam ditionem in ea rerum colluione retinere liceret, pro se quæque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigisco (Gundericum quidam vocant Gifericum Iornandes, id certe falso) Vandalorum Regi in has leges data est. Vt sine veterum incolarum maleficio viuerent in Hispania, neque triginta annorum præscriptionis lege vlllo tempore tuerentur aduersus Romanos, quæ per vim nefasque usurpassent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate concessam, quam expressam necessitate: magisque facultatem deesse quam bellandi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis suspitionibus natis bellum continuò exarsit. Alani ferociore Vandalos atque Silingos Bætica relicta coegerunt in Calæciam ad Sueuos confugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorum audacia repressa sedes suas, vnde erant pulsi recuperarent. Alanorum impetu in Celtiberiam & Carpetaniam conuerso multæ vrbes & oppida detractæ Romanis. Gothi consequenti anno ex quo in Galliã venerat, in Hispaniã penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperij honorem inane nomen exitialeque primùm usurpauit: mox consilij inops & viribus destitutus cum mari euadere tentasset ex fuga retractus à Constantio, qui ea littora validis classibus obtinebat, ad Honorium missus pollice & indice præcisus in Liparam exilij gratia deportatus est. Athaulfus Gotthorum Rex siue suo pte ingenio, siue ex noua affinitate ad pacem quam ad bellum propensior, cum Barcinone constitisset, suorum coniuratione perijt anno salutis quadringentesimo sextodecimo, cum annos amplius quinque regnasset. Vernulfus pusilla statura homuncio, cæterum viuido ingenio & in omnia iura familiaria assuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus districto ense transuerberauit. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cede vindicasse heri cede ab eo ante occisi. Sex Athaulfi filios vna cum patre perijisse sepulcri inscriptio carmine concepta declarat, cuius hodie sepulcri pars Barcinone extat. Ei inscriptioni quanta fides sit arroganda, aliorum esto iudicium: nobis recentior vila est, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulfo & Placidia atque in prima ætate defunctum infantem Theodosium, in oratorio pro Barcinone vrbe atque in theca argentea sepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de sinu Sigefari Episcopi abstractos neci datos à Sigerico successore: præterea ante eius equum Placidiam cum alijs captiuis longo spatio currere compulsam fuisse (sic sunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locum Sigericus gētis suffragio subrogatus (nam indoles inerat belloque & pace spectata virtus, ad hæc in procero corpore oris dignitas, quãuis crure altero ex equi casu debilitato) cum Athaulfi vestigijs insisteret eatenus, vt ad pacis consilia procliuis videretur, suorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum, Vvalia substituto inquieto homine atque bellaci. Hunc scribunt sub initia regni instructa classe in Africam

*Vandalorum pax
cum Romanis.*

416

cam transmittere voluisse: siue rerum suarum desperatione, cum vtrunque hostes terrorem incuterent hinc Constantius, inde nationes barbaræ, siue alia quavis de causa ac præsertim Mauritanie accupandæ studio Hispaniæ contributæ. Disiecta sane vi tempestatis classe ad freti Gaditani fauces, cum in Oceanum egredi pararet, necessitate in Hispaniam reuocatus cum Constantio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulfi vxor, quæ Constantio erat à fratre Imperatore. pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebant Hispaniam Gothi bello fatigarent. Eius belli progressu quidquid terrarum quaesitum esset ereptumque hostibus, cederet imperio Romano. Ipsi quibus finibus antea, in Gallia atque Hispania ditionem terminarent. Hæc pax facta est, eius seculi anno octauodecimo, auctore Paulo Orosio Presbytero Tarraconensi, Augustini atque Hieronymi familiaritate claro. qui rerum Romanarum historiam perduxit in proximum annum Flauijque adeo Monaxij & Flauij Plinthæ consulatum. Constantio cum Placidie nuptijs imperij maiestas accessit Honorio concedere. Vvalia ob domitas, vt erat in fœdere, gentes barbaras Aquitanie possessione auctus est, nobilissimo Gallie tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenso, vbi Tolosa & ad Oceanum Burdigala sitæ sunt. Ex Celtiberia enim, quo Constantius penetrarat rerum Hispaniensium cura, Gothi noui belli cura suscepta, in Alanos rerum successu ferocientes, neque ijs finibus contentos quos primo aduentu occuparant, atque ad totius Hispaniæ imperium aspirantes impetu facto, Rege eorum Atace in prælio cum multis suorum trucidato, qui cladi superferunt deserta Lusitania in Calæciam aufugere compulerunt, vbi Sueuis confusi gentis & regni nomē penitus amiserunt. Alanquer oppidum in Olisiponensi agro, & Alanim in montibus Hispalensibus quidam suspicantur ab Alanis ea nomina accepisse (nam Alanquer olim Ierabrica fuit) nulla meliori coniectura, quam appellationum similitudine. Eodem belli impetu Silingi vexati, domitique (cum in Tartessiacis campis pugnatū esset) constitutis qui genti iura darent ex Gothorum numero. Horum exēplo Vandalis, atque Sueui castigati retenta ditione, in ius concesserunt Romanorum, quorum auspicijs bellum administrabatur, Gothorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperij stipendia facere, ne retentis armis rebellandi facultas esset. Vvalia grauissimo bello breui confecto, cum in Galliam concessisset quasi Hispania penitus domita atque pacata, Tolosæ ex morbo defunctus est eius seculi anno nonodecimo, cum tribus annis iura Gothis dixisset, suumque & gentis nomen tantis rebus gestis magnopere illustasset.

Theodoredi Regnum. Cap. III.

40

OST Vvaliæ profectionem in Galliam duæ res incommodæ consecutæ sunt. Constantij Imperatoris mors, cum Hispania Galliaque pacatis in Italiam se contulisset Rhauennæ defunctus est salutis anno quadringentesimo vigesimo primo, Valentiniano infante ex Placidia relicto: quem auunculus Imperator in imperij spem educandum

419

421

candum curauit. nationes barbaræ in Hispania resurgere cœperunt atque
 ditionem & auctoritatem pristinam recuperare. Vandali in primis, quorum
 erat inter gentes cæteras opinio virtutis singularis, Rege Gunderico Hispani-
 niæ totius imperio spe deuorato, Sueuos (causæ in incerto fuisse) sed Sue-
 uos tamen Eruasis montibus se tenere coegerunt, magis locorum munitione
 fidentes, quàm vera virtute. Hos montes Legionem inter & Ouetum Aruas
 hoc tempore vocari peruetusto monasterio nobiles quidam arbitrantur, &
 Ptolemæo Narbasos esse. Montium horum quicumque fuerint præsidio Sue-
 ui cum nusquam totius dimicationis copiam facerent, Vandali victoriæ spe
 depulsi instructa classe in Baleares profecti ferro igneque eas insulas defor-
 marunt. inde in continentem versi Carthaginem Spartariam, quæ paulò ante
 Alanis erepta in ditione Romanorum erat, solo æquarunt, non totis sexcen-
 tis annis decursis ex quo à Pœnis fuerat fundata, imperij Punici arx atque
 præsidium in Hispania. Secundùm hanc cladem ad casas redacta, propter
 portus nobilitatem consequenti tempore habitari cœpit. nostra ætate vix in
 ea sexcentæ familiæ numerantur. Omnino ex eo tempore vrbs Cartha-
 ginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo scriptore rerum Hispani-
 niæ affirmatum, nonnulli de Metropolitanæ dignitate interpretantur: alij
 de conuentu iuridicundo Carthaginensis prouinciæ populis Toletum iura pe-
 tere coactis, quæ stantè Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta
 quoniam in neutram partem assensum exprimunt: de tota re liberum le-
 ctori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum
 Rex excisa Carthagine in Silingos impetu factò, quoniam Romanorum
 auctoritatem sequebantur, eorum agris vastatis atque Hispali eorundem
 ditionis vi expugnata atque direpta, cum ad extremum sancti Vincentij
 in ea vrbe templum opibus & religione nobile simili audacia diripere, atque
 spoliare pararet, in ipso templi limine extinctus est, violatam religionem
 diuino numine ipsiusmet Regis morte procurante. Successit Gensericus de-
 functi ex impari matre frater, alij Guntharim scribunt. Hæc omnia intra
 eundem annum gesta sunt quo Constantius Imperator obiit. quo tempore
 Iouino & Maximo imperij nomen occupantibus in Hispania, noui mo-
 tus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habi-
 tis, Castinum rebus gestis ea ætate nobilem contra tyrannos & Vandalos
 ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præsidio ni-
 tebantur, & magis rerum perturbatione quàm sua virtute tudebant, breui in
 potestatem redacti atque perempti sunt. maior rerum moles a Vandalis op-
 ponebatur. Itaque Castinus viribus diffusus Bonifacium quidem Comitum
 belli & pacis artibus æque atque Augustini familiaritate nobilem ex Africa,
 vbi res gerebat, acciuit in Hispaniam. cæterum discordia vt fit inter pari
 potestate Duces exorta, cum summo periculo tum Hispaniæ tum rerum Ro-
 manarum Bonifacius in Africam redijt. Castinus eo præsidio destitutus con-
 tra Vandalos nulla re gesta memorabili in Italiam redire compulsus est ipso
 anno huius seculi vigesimotertio: quo Honorius Imperator rebus hu-
 manis exemptus est octauodecimo kalend. Septembris, cum imperasset
 annos

annos octo & viginti, menses vndecim, dies decem, non magis constantia re-
 ligionis quàm imperij casu atq; infelicitate nobilis. Corpus in D. Petri Va-
 ticanum tumulatum. Valentinianus eo nomine. I. I. in defuncti locum est sub-
 rogatus ætate puer, atque tantis rebus sustinēdis impar. Eam imbecillitatem
 Flavius Ioannes ad imperij occupandi occasionem vertit. Ioanne post bien-
 nium oppresso Bonifacius Aetij æmulatione, quem apud Placidiam gratia
 & auctoritate plurimum posse dolebat, vindictæ studio & rebus suis cauens
 Vandalorum Regem Gensericum acciuit in Africam. barbarorū armis Afri-
 cæ imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere de-
 signatum. Vsq; adeo ambitionis labè excæcantur humani animi, vt neque
 reipublicæ amor, neque fides, neq; religionis studium quò erat singulari, ho-
 minem alioqui probitatis opinione excellentem à concepto facinore retar-
 darit. Itaq; Gensericus Africæ imperio occupandæ occasionem nō esse præ-
 mittendam iudicans, deserta Bætica, atq; spe repudiata totius Hispaniæ,
 cuius imperium meditari cœperat, armis subiugandæ, cum octoginta Vada-
 lorum millibus mare trāsmisit, huius seculi anno septimo & vigesimo, Hie-
 rij & Ardaburij Cons. Silingi remāserunt in Hispania, eaq; potissimum Bæ-
 ticæ parte, vbi Hispali sita est. vnde quoniam Vandalis contributi erant, il-
 lisq; confusi cōsequenti tēpore Bætici nomen Vandalosicæ appellatione nō
 20 ijdem prorsus finibus mutatum est. Vādali in Africa initio quidem iunctis
 cum Bonifacio viribus magnam eius prouinciæ partem sub imperiū mise-
 runt: deinde tamen orto dissidio, vt est incōmunicabilis natura potestatis,
 Vandali cōcessa in fœdere Africæ parte haudquaquam cōtenti: & solent ho-
 mines ad maiora tendere sordentibus primis cum meliora expectatur, Boni-
 facium viribus inferiorem intra Hipponem obsessum (qua in obsidione Au-
 gustinus eius vrbs Episcopus obiit, vir immortalis laude gloriaque dignissi-
 mus) expugnata vrbe peremerunt, vniuersamq; propemodum Africam rede-
 gerunt in potestatem. Arii opinionibus deprauati venerant (ex Gotthorum
 fortassis cōmercio.) Ex eo magnis calamitatibus atq; diuturnis Africanæ ec-
 clesie implicatae sunt. innumerī mortales perempti ob veræ religionis atq;
 30 catholicæ constantiam. In his Arcadius, Probus, Paschasius, Eutychieus cæli
 sunt, regie Genserici aulae affectæ: tum Paulillus puer Paschasij & Eutychiei
 frater germanus in seruitutem contraditus eo consilio, vt sordidi ministerij
 cui addicebatur tædium de mētis cōstantia deduceret. Fuere hi Martyres na-
 tione Hispani: atq; quantū ex Prospero conijci licet anno quadringentesimo
 4 3 7 trigesimo septimo mortē tolerarūt. Vandalorum discessu Sueuorum potētia
 vniuersæ Hispaniæ cœpit esse formidabilis Hermenico gentis Rege. eoq;
 ex diuturno morbo sublato, salutis anno quadringentesimo quadagesimo,
 4 4 0 regni anno trigesimo secundo, Rechila filius ardenti ingenio iuuenis ve-
 stigis patris insistens, atque in spem erectus imperij obtinendi Hispaniam
 vniuersam, ad Singilim fluuium congressum Andebotum ab Imperatore
 missum in Hispaniam, in prælio victum cæcidit. Ex præda auri & argenti
 copia ad bellicos sumptus tolerandos. secundùm eam victoriā Bætica impe-
 rio subacta, Silingis domitis atq; Hispali in potestatem redacta haudquaquam
 N pristi-

4 2 7

St. Augustini
mas.

4 3 7

4 4 0

pristinam amplitudinem gloriamque retinēti, cum bellorum iniurijs esset de-
 formata. Mox in Lusitaniam belli impetu cōuerso Emerita expugnata Ala-
 norum reliquæ penitus oppressæ, deletæque sunt. Sebastiani strenui Ducis pro
 Romanis discessus in Africam, vbi à Vandalis occisus est auctore Paulo Dia-
 cono, multum contulit ad Sueuorum audaciam confirmandam. Carpetania
 & Carthaginensis prouincia victoricibus armis sub imperium missæ, bre-
 uis ex fœdere pacis studio facti ad ius ditionemque Romanorum redierunt.
 4 4 8 Obijt Rechila salutis anno quadringētesimo quadagesimo octauo, Reccia-
 rio filio successore, qui primus Sueuorum Regum Christiana sacra suscepit
 Sueuicæ religionis conditor in Hispania. atque hæc Sueui. Gotthi verò Theo-
 doredo Rege Valliæ propinquo atque successore ditionem in Hispania angu-
 stis finibus terminabant exiguo tractu prouinciæ, vbi nunc Catalauni sunt,
 subdito: opibus tamen atque militari gloria in Gallia florentes, Romanis cum
 quibus rupto superiori fœdere ex bellis bella ferere soliti erant, terrori esse
 cœperant. Numerosa Theodoredi soboles potētiam augebat. Sex enim filios
 genuerat, Turismundum, Theodoricum, Fridericum, Euricum, Riccinerum,
 Himericum: filias duas, alteram Genserici filio Hunnerico cōnubio iunctam
 impio homini & immani, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat,
 vxorem præcis naribus nulla magna de causa, suspitione tantum inductus
 veneni sibi parati leui scilicet & inani, remisit ad patrem. Altera Reccario
 nupsit Sueuorum Regi in Hispania. Irruperant ea tēpestate in Galliam Hun-
 ni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgò vocitatus est, siue vltro imperij pro-
 ferendi cupiditate, siue Romanorum arte inducti ad Gotthorum potentiam
 audaciamque frænandam: siue quod verò proprius est, Genserici Vandali hor-
 tati Gotthorum arma vindictamque patrati sceleris formidantis. Hunnorum
 gentem quidam intra Rhipæos mōtes collocant, Marcellinus ad Oceanum
 supra Mæotidem, genus hominū figura truci, victu aspero, neque igne neque cō-
 ditis cibis vti solitos, sed radicibus & carnibus inter femora tepesactis: non-
 nunquā equorum sanguine, qui incisus venis manabat, vitam tolerare. Valēis
 imperio Gotthos antiquis sedibus expulisse primum proditū est, deinde Ar-
 menia alijsque Orientis prouincijs vastatis vtraque Pannoniam sub Honorio
 Gotthis eripuisse. In Gallia vicinisque locis cum irruptiones fecissent, innate
 sæuitiæ vestigia fixere. Hoc demum tēpore Galliam vniuersam imperio sub-
 ijcere parātes, Rhemos nobilissimam urbem direptam incensamque vastarūt,
 vbi Nicasius ciuitatis Pōtifex securi percussus ab ea gente est, sacros hymnos
 extremis intermorientibusque vocibus personans. Deinde Aureliano obsessa
 Gotthos, Francos, atque Romanos impulerunt vt fœdere inter se facto con-
 iunctis viribus communem hostem opprimendum curarent. Theodoredus
 Gotthorum Rex ad incendium; quod vt Aquitaniam inuolueret vereba-
 tur, primus accurrens Aureliani obsidione soluta compulit barbarum
 in Catalaunos campos (hi Marochij siue Mauricij etiam dicti sunt To-
 lose vicini) migrare. Affuit Aetius à Valentiniano militiæ Magister
 creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Ijs locis co-
 piæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare
 iussus

iussus, Aetius in sinistro Francis adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eo-
 rum qui in parte Galliæ confederant, vbi Aurelianum est, in medium agmē
 recipitur dubia fide: eoque ne se posset commouere providebatur. Cōtra ab
 Attila, Reges, nationesque aliæ in cornua distributæ. immensa belli lues late
 patentibus campis diffusa. Ostrogothi in eo numero eminebant, præcipua
 virtutis opinione, in sinistro latere Visigothis obiecti. Attila ipse Hunni-
 que in medio agmine substiterunt, truci aspectu cæteris adustiores. Locus decli-
 uis erat. assurgētis collis fastigium qui priores occupassent, magnum operæ
 pretium facturi videbantur. Vtrique pari consilio, eoque cōtendunt. Occupauere
 10 Romani. Eo incōmodo turbatum militem & de prælij summa metuentem,
 Attila hac sententia allocutus ferrur: Victores orbis terrarum, domitores gē-
 tium verbis accendere opus non est. ne ignavis quidem virtutem oratio ad-
 dat. fortibus quales vos estis pugnare ludus est, vlcisci hostes voluptas, vin-
 cendi consuetudo in morem transijt. An victas Pannonias, Mæcias, Germa-
 niam, Galliam, Mæotidis recessus penetratos obliti estis? Assumite, qui decet
 victores animum. Licuit otiosis victoriarum fructum percipere: quia otium
 ferre non potuistis primi intulistis bellum. audaciæ maioris argumētum, sit
 incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium vestra virtute con-
 firmabit. Eæ copiæ ex colluione multarum gentium supremo conatu con-
 20 flatæ, an vestrum conspectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidēt,
 eo sublimiorem locum auidissimè occuparunt. At Visigothos auxiliares
 habent. verū quantulum id præsidij rebus erit? Si in eos irruitis vno im-
 petu Romani delicati emolliti que voluptatibus quasi cōcis nervis, nullo im-
 pellente cadent. Excitate ergo virtutem: solitos assumite animos: vestram
 operam si minus victoria, certè quod Dij auertāt, nobis morte probate. Ma-
 gnanimis vel in morte victoria est, vel in victoria salus, præmiaque. à nobis
 non imperium modò sed exēplum expectate. Vos nisi vincitis milites, quis
 alius Imperator, quæ castra, quæ prouincia accipiet, omnibus nationibus ir-
 30 ritatis, inuidientibusque, vestræ felicitati? His dictis pugnae signū datur. Hun-
 ni præcipitant impetum: excipiunt aduersarij nihilo minori virtute, suorum
 & ipsi Ducum cohortationibus inflāmari. miscētur agmina: prælium atrox
 fit, his atque illis rursus exitiabile, supremo conatu, vt par erat, de imperio or-
 bis terrarum certantibus: cæcorum tam multo sanguine, vt riuus vicinus ex-
 cessisse ripas memoretur, mēdacio probabili, quoniam ad centum octogin-
 ta virorum millia ceciderunt. Perijt etiam sub initium pugnae Theodore-
 dus Rex graui ætate, suorum pedibus conculcatus, dum auidius pugnans
 in confertos hostes rapitur. Sunt qui ab Andage Ostrogotho occisum ma-
 lunt. Quod debilitare potuisset, animos auxit. Turismudus & Theodoricus
 occisi filij denso suorum agmine obturbant hostes, feroces atque præcipientes:
 40 abrumpunt ordines atque disijciunt. Attilam quamuis in illa trepidatione
 nullo constantis Ducis, aut fortissimi militis officio prætermissio in fu-
 gam vertunt. Ipsi longius studio proeecti prospectu tenebris ademp-
 to, in reditu hostium castris temere appropinquantes supremum peri-
 culum adierunt. Turismundus ex equo præcipitatus vulnere in capite
 N 2 accepto

accepto suorum virtute euasit. Hostis spe orbem terrarum complexus, quia non vicisset, pro victo se in castra recepit, si quid grauius accideret, sibi mortem conciscere certus accenso rogo. Carri quibus munita erant castra saluti fuerunt, & noctis tenebræ qua spe pugnam post meridiem inchoarat. A Etius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeisq; facto, noctem totam in armis sustentauit, hostem sequenti luce certamen repetere deterrantem obsedit primùm intra castra: deindè cum deleri facillè potuisset, haud ægrè passus est à Gallia in Pannonias redire. Multum de tantæ victoriæ voluptate & gratulatione tum barbari fuga diminutum est, tum Theodoredi casu: tamen si Romanis æquè ac Francis gratum accidisse videbatur Regem præpotentem de medio fuisse sublatum. Consultus ab Attila vates Duce hostium cæso victorem fore denunciabat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione A Etij capiti id minari existimabāt, vt est genus hominum fallax vanumq;. Triduo armorum fragorem iisdem vestigijs auditū, pugnantium clamorem vmbri pertinaci contentione post mortem in pugna perstantibus in Græca Isidori philosophi vita traditur. Occasionem fabulæ videlicet prælij nobilitas præbuit. Pugnatum est, vt Cassiodorus ait, Martiano Augusto & Clodio Adelphio Coss. eius seculi anno altero & quinquagesimo, Theodoredi regni anno trigesimo secundo. Huic prælio Sueorum Regem Recciarium interfuisse nonnulli suspicantur, ob affinitatem cum Gottho Rege iunctam: certe Vasconibus qui in Romanorum fide ea Hispaniæ parte perstabant, vbi Nauarra sita est, bello tentatis in Galliam transcedit loceri inuisendi studio: & Gotthorum auxilijs auctus in Tarraconensi prouincia Cæsaraugustam eripuit Romanis: Carthaginensem prouinciam & Carpetanos longè latèq; depopulatus foedere cum Romanis iccto in dittonem patriamq; reuertit: Beticam, Lusitaniam, atque Calæciam imperio complexus, & ad reliquæ Hispaniæ dominationem aspirans.

Turismundus & Theodoricus. Cap. III.

THEODOREDI funere in Gotthorum castris procurato, Turismundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciscendi studio fugientis Attilæ vestigijs insisteret, A Etij consilium & auctoritas fecit, noui regni statum disputantis stabiliendum videri: ne fratribus, si fortè male cogitarent, rerum nouandarum daretur spatium. cum ex arcano prouideret ne Gotthorum potètia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. A Etij consilio ita Turismundus acquiescèdum iudicauit, vt breui regni opibus firmatis Attilam insecutus prælio superasse constet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem ijs locis confidentem subijcere imperio parantem. Nobilissima victoria fuit, quam compulsus Hunnus Galliæ sinibus abscessit. Sed Attilæ dimissi consilium A Etio exitiale fuit. cum enim suppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiæ partem vertisse esset nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuisset, A Etium Valentinianus occidendum

cidendum curauit perduellionis lege postulatum, salutis anno quadringentesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore post Celestinum & Sixtum eodem nomine. III. Leo Romanam ecclesiam gubernabat, verè Magnus sapientiæ atq; eloquentiæ laude. ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexteritatem singularem adiunxit. Attilæ Hunno cum Romanis ceruicibus immineret, retro iter conuertere obuiam factus ad Mincij vada: neq; multo post Genserico Vandalo ne urbem Romam quam ceperat incèdio vastaret persuasit. cælesti virtute celsit barbarus. Verùm externa mittatur. Cum Turibio Asturicensi Episcopo in Italia olim vsus habuerat Leo, cum eam prouinciam aliasq; non paucas siue sapientiæ siue religionis studio Turibius peragraret. ex huius litteris Pontifex factus Priscilliani sectam cognouit toties iugulatam denuo renasci, in Calæcia præsertim vbi contagionis malum incubuerat maximè. Malo procurando conuentum Episcoporum Tarraconensium, Carthaginensium, Lusitanorum, atq; Calæcorum conuocandi curam Turibio ipsi per litteras demadat. Conuenere Episcopi vt erat imperatum, Celènis Calæciæ municipio. vbi Priscilliani placita cunctorum suffragio iugulata reætæque fidei formula de scripto concepta, Baleonio Bracarenfi Præsuli destinata est Metropolitanæ iure an etiã Primatus cunctis eo tractu ecclesijs imperantis. Huius formulæ mentio facta est concilio primo Bracarensi: subijciturq; primi concilij Toletani decretis, quasi eius pars, maleque affusus cento errore eius qui conciliorum volumina primus compilauit. Extat præterea Turibij epistolæ fragmentum aduersus Priscilliani sectam ad duos Episcopos Hispaniæ. vbi secundum salutem: Dolere se ait religionis concordiam, quam reliquæ ecclesiæ tenerēt, in patria labefactari, Episcoporum culpa malum toties cōpressum denuo renasci non satis considerantium. Susceptæ vitæ rationes atq; demandati muneris partes sibi rebus omnibus inferiori loquendi necessitatem imponere. Libros apocryphos, quos hæretici pro diuinis venditabant, reijciendos videri. Thomæ Apostoli acta nō aqua sed oleo affirmantia solitum Thomam baptizare, quod ex eius libri auctoritate Manichæi recipiebant sacramētum, reijciebat Priscillianus. Andrea acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioannis gesta à Luceio composita homine nefario. Apostolorum memoriam, quo libro lex vetus penitus conuellebatur, indeq; Manichæos & Priscillianistas hausisse constabat. eius libri deliria affirmat de scripto à se impugnata esse sigillatim. disputationem temporis diuturnitas abstulit. Turibij corpus ad D. Martini de Licuena in Asturibus tumulatum est. à quibusdam etiam Hispaniæ populis ad sextumdecimum kal. Maij festo dicato eius memoria celebratur. Ad Turismundum referatur oratio, quem superbius atque crudelius imperantem, quam vt libero homines ingenio atque feroci pati possent, Theodoricus & Fridericus fratres perimendum curarunt. Ascalernus in omnia Regis familiaria iura assuetus ex morbo decumbentem ferro oppressit, toto anno circumactò ex quo Gotthis iura dabat. Consequenti mox anno, qui annus à Christi ortu fuit quadringentesimus quinquagesimus quintus, ad quintumdecimum kal. Aprilis. Valentinianus Imperator Romæ interem-

prus est à Thrasila AEtij militè. species erat vlciscēdi Ducis iniuria sublaci,
 re Maximo subornante tantum facinus suscepit, cum is tyrannidem affecta-
 ret, atq; vt fecit Eudoxiam Valētiniani vxorem sibi toro iungere pararet, eius
 maiestate occiduum imperium occupare satagens, planè ex hoc tēpore col-
 lapsum penitus atq; cōuulsū. Nouem enim deinceps tyranni malèq; omi-
 nati Imperatores haudquaquam imperij nomine digni sunt habiti. Cum
 per idem tempus Orientis prouincias Theodosio Iuniorē defuncto Martia-
 nus imperio teneret, synodus Episcoporū Chalcedone habita Parrum Cōci-
 lij Nicæni numero duplicato, Dioscori & Eutychetis vāsanus de Christo
 opiniones iugulauit. Gotthorum gentem Theodoricus prudentia ac mode-
 ratione singulari cœperat gubernare, Princeps optimus, ni religionem Arij
 placitis, vitæ probitatē fratris germani cœde fœdasset. Sidonius Apollinaris
 Comitibus honore à Theodorico decoratus, deinde in Gallia factus Antistes,
 litteris ad Agricolam datis Theodorici virtutes sigillatim commemorat. ve-
 nusti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque mundi-
 tijs cultum, sed virile prorsus, ac militare: iaculandi peritiam: in cibo & po-
 tu sobrietatem: solitum à prandio animum curis regni grauem atq; disten-
 tum, honestis ludis laxare: & quod Regum propriū est, supplicibus audien-
 dis patientiam adhibere singularem: iocis scurrarum inter cœnandum circa
 cuiusquam morsum sese oblectare. Auito apud se legato à Maximo Augu-
 sto, cognita eius cœde persuasit, vti Occidētis imperium inuaderet, opibusq;
 & auctoritate iuuit: eoq; cōcedente impetrauit vt Gotthico imperio cederet
 quidquid in Hispania Sueuis ereptum esset, Romanorum ditionem Carpē-
 tibus identidem atq; vniuersæ Hispaniæ imperium spe complexis. Inferēdi
 belli honesta causa quærenda erat, affinitatisq; iura violandi. Optimum vi-
 sum est missa legatione Recciarium modestiæ admonere, ne vltro finitimos,
 vnde nulla iniuria extaret, laceffendo publicum aliarum gētium odium atq;
 inuidiam concitaret. Regna æquitate cōstitui, ambitione atque immanitate
 labefactari. Se nisi desineret imperio Romano, cui fidē astrinxerat, & à quo
 multis beneficijs esset prouocatus, deesse officio non posse. Ad hæc Reccia-
 rius vt erat elato animo, quem secūdi bellorum successus inflauerant spe va-
 na, breui se Tolosæ affore responderet: vt quantum in vtraque gente virtutis
 esset periculum faceret, marteq; arbitro de tota controuersia disceptaret. Eo
 responso Theodoricus accepto, suorum delectu habito, adiunctisq; Burgun-
 dionum & Francorum auxilijs Pyrenæos montes transcendit, atque ad
 Urbicum flumen Hiberiam præterfluens atque Asturicam in Calæciæ fi-
 nibus congressum hostem fundit, fugatq;. Ingens in eo prælio Sueuorum cœ-
 des facta. Recciarium ipse accepto vulnere cum nihil tutum in Hispania fo-
 re crederet, naui in Africam transmittere parans, vi tempestatum repul-
 sus ad portum Cale, qua parte Durius in Oceanum euoluitur, victoris ius-
 su interfectus est, eius seculi anno quinquagesimo sexto, vt Ado Vien-
 nensis est auctor. Bracara direpta absque vilo ciuium sanguine: & fortas-
 sis in ea vrbe Sueuorum regia fuit. Calæciæ secundum id prælium domi-
 tæ à Theodorico, Acliulphus ex Vvarnorum gente longè a Gotthici san-
 guinis

*Sidonius Apollina-
 ris.*

guinis nobilitate præfectus, fide inconstanti. Arma in Lusitaniam versa. Eu-
 laliæ monitu ab Emeritæ direptione temperatum: cum in eius Diuæ tutela
 res eius vrbs essent. In Bæticam cum copiarum parte Ceurila missus: Ne-
 potianus & Nericus in Calæciam aduersus Acliulphum, qui fidei oblitus
 in ea prouincia tyrannidem inuaserat. Theodoricum in Galliam, siue otij
 cupiditas, siue motus alij vocabant, Romanis enim & Maioriano, qui Aui-
 to successit, iratus, qua causa incertum, sed infensus tamen, agris oppidisque
 vastatis, armatus Rhodanum vsque penetrauit, ac Lugdunum in potesta-
 tem redactam incendio & direptionibus deformauit. Ceurilæ in Bæticam
 cum de improviso celeriusq; omnium opinione ventum esset, incolæ lega-
 tis missis nunciarunt, se suaque omnia fidei atque potestati Gotthorum per-
 mittere. neque cum reliquis Sueuis consensisse, neque contra Romanos con-
 spirasse. paratos esse obsides dare, imperata facere, oppidis recipere, frumēto
 alijsq; rebus omnibus iuuare. Itaq; sine sanguine Bætica Gotthorum ditio-
 nis facta est. in Calæcia maiori contentione bellum gerebatur, ac tandem ad
 Lucum commissa pugna Acliulphus, qui Regis nomen occupauerat, certè à
 Gotthorum imperio defecerat, cum in potestate venisset capite mulctatus
 est. Viris sanctis annitentibus, quos Sueui ad Theodoricum miserunt le-
 gatos cum infulis & velamentis supplices, venia prouinciæ est impetrata.
 neque venia tantum delictorum, quam postulabant, sed & ab incredibili
 animi magnitudine datum collectis naufragij reliquijs Regem è suo nu-
 mero genteque creare. Ventum in comitia, & cum voluntatibus discrepa-
 rent, pars Frantam Regem iussit, pars Masdram. intra biennium Masdra
 suorum ferro occubuit, Remismundus filius successor, anno salutis qua-
 dringentesimo sexagesimo, iuxta Isidori computationem, numeris ad ve-
 ram rationem castigatis, fœdere cum Franta icto, iunctisque cum eo viri-
 bus, Lusitaniam ad Romanorum ditionem, quo casu incertum, sed reuoca-
 tam tamen, igne ferroque depopulatus, sub iugum imperij mittere pror-
 sus non valuit. Romæ, atque in Italia Ricimer ex Vvaliæ Gotthi Re-
 gis filia & Sueuo patre natus, militiae Magister (summx id potestatis se-
 cundum Imperatores nomen) instituendis destituendisque in ea tempo-
 rum fece Imperatoribus rem Romanam sursum deorsum versabat. Nam
 Mæcilio Auito, qui post Maximum imperium tenuerat abdicante, Iulius
 Valerius Maiorianus successor in Hispaniam delatus, eius prouinciæ mo-
 tibus pacatis, in portu Carthaginis classē ædificandam instruendamq; cu-
 rauerat, Vandalos in Africa opprimendi studio. Tantus apparatus Romana
 classe qua incensa ab hostibus, cum Imperatoris conatus præoccupassent, qua
 capta euauit. Maiorianus ipse rei malæ gestæ ignominia deformis, cum in
 Gallia tamen, Gotthi quæcūq; occupauerant, imperio restituisset, eius pro-
 uinciæ statu composito in Italiam reuersus Ricimeris fraude Derthonæ
 captus, salutis anno quadringentesimo sexagesimo primo, ad Hiram flu-
 uium, septimo Idus Augusti perijt. Vibius Seuerus coniurationis particeps
 in eius locum subrogatus est Ricimeris ope subleuatus. In ea rerum per-
 turbatione Theodoricus Narbonem pristinx ditioni adiecit tradēte vrbe[m]
 N 4 Rauennio

Rauenno, quem ipse magnis pollicitis ad defectionem à Seuero Augusto sollicitarat. Extat huius temporis inscriptio Nebrissæ in ipsa templi fronte supra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLVS MINVS. XXV. RECESSIT IN PACE. X. CAL. IANVA. ERA. D. III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. V NV M. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multum ab antiquo degenerasse. Alpha & Omega cum signo Crucis ea forma, ad quam Constantinum Magnum Labarum conformasse superius est demonstratum, inscriptioni subiecta more eius temporis Christianorum sepulcra distinguebant ab alijs. Romanam ecclesiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni successor. Extant Ascanij Tarraconensis Præfulis ad Hilarium litteræ. ex quibus in conuentu Episcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum est: Nundinarium quidem Barcinonensem Episcopum hæredem scripsisse fortunarum atque successorem designasse Irenæum adiutorem suum. eius voluntatem atque iudicium principum & populi suffragijs comprobatum. idem Siluanum Calagurritanum Episcopum effecisse, successore designato, verum absque populi voluntate & Metropolitanis consensu. Proinde petere vt Hilarij auctoritate priori electione comprobata, posterior irrita esset. Responsum ab Hilario quoniam nullo modo posset causa Barcinonen. à Calagurritano distingui, ne hæreditarium videretur quod Christi benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtranque electionem irritam esse, atque more & legibus instaurari debere. litteræ tertio kal. Ianuarij datæ Basilisco & Hermenico Coss, nimirum salutis anno quadringentesimo sexagesimo quinto. In his litteris Ascanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur Turiaso, Calagurris, Legio, Barcino, Ciuitates (Mirobriga veteribus fuit) locorum quamuis spacijs multum se iunctæ, eius cura continebantur. ad iudicium omnibus eum ecclesijs præfuisse in Hispania quæcun. que Romano imperio parebant, & à Romana ecclesia tanquam religionis parente sacra petere solitæ erant, Primatis nomine nondum fortassis in Hispaniam inuecto. sed vnde iura petebantur, & vbi sedes imperij erat, ei vrbi auctoritatē in alias ecclesias datam, quam late fines imperij patebāt, multis coniecturis habemus comprobatum. ad Calæciam reuocetur oratio.

Theodorici mors & Eurici regnum. Cap. V.

SEVI nouis bellorum motibus agitati sunt, in Frantiæ defuncti locum factionis suffragijs substituto Frumario. A Emulo Remismundus priusquam vires coalescerent, vniuersam ditionem gentemque Sueuorum armis inuasit, obtinuitque Frumario forte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tametsi Iria Flauia, quæ vrbs in Remismundi fide erat, ab aduersa factione, belli deinde iniuria vastata est, Frumarij morte non satis studijs pacatis. Sueuorum gente

gente sub vnus imperium reuocata, magni delectus tota prouincia habitant. Ijs delectibus numerofo exercitu conflato Remismundus Lusitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Olisipo urbem dedente Lusidio ciue eius atq; Præfecto venit in potestatem. Romanorum potentia cōtemptui erat: Gotthorum arma timebantur. Legatione missa Theodoricum cōciliare visum est, fidei constantiam polliceri, seq; imperata facere esse paratos profiteri. Nouum vinculum accessit affinitate inter Reges cōtracta, Theodorici filia Remismundo iuncta coniugio. Annuente postulatis Theodorico, noua nupta in Hispaniam missa est, Salano viro principe deducente, comite Aiacce homine quidem Gallo, ceterum in Regis gratiam pridem ad Arij sectam traducto. & illud agebatur vt religionis dissidio huius opera sublato, fœdus initum diutius staret, Sueuorum gente ad Arij sectam traducta. Quod homo callidus diligenter præstitit, in Remismundi gratiam à Regina insinuatus, & per eum gente lethali veneno vniuersa cōtaminata. Salanus cum nuptijs celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude perijisse salutis anno quadringentesimo sexagesimo septimo. ex quo pari ipse perijit Thurismundum fratrem obruncandum curarat, anno tertio decimo. Gotthorum regnum Eurico absq; cōtrouersia cessit. Parricidij merces regnum fuit. Sueuorum potentia sollicitabat: ne Remismundus foci Regis cædem armis vindicaret. simul Lusitaniam Sueuis eripiendæ atq; ad Romanis pulsas vniuersæ Hispaniæ imperio occupandæ cura erat. quæ trifariam ea ætate diuisa erat. Calæcia cum Lusitaniam parte Sueuis parebat. Bætica & Catalauni Gotthis. Romanorum imperio Carthaginensis tractus, Carpetani ac ferme reliquæ Hispaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orientis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gotthorum copijs in extremam Hispaniam penetrauit. atque Lusitaniam prouincia nullo prohibente longè latèq; vastata, copiarum parte præmissa vt Pompeionem & Cæsaraugustam, quæ in fide Romanorum erant, expugnaret: ipse etiam cum robore exercitus in Hispaniam Citeriorem rediēs, Tarraconem (quæ ciuitas in Hispania maximam habebat auctoritatem) post diuturnam obsidionem in potestatem redactam solo æquauit. moræ tedium dolorque ad vindictam incitabat. Sic Romanis in Hispania, vniuersa ditione imperioq; spoliatis, quod fermè septingentis annis steterat, præter Calæciam, quæ Sueuis parebat, reliqua Hispania Gotthorum armis subiugata est. atque hæc in Hispania. In Gallia ditionis Gotthicæ fines amplificati hac occasione sunt. Intestinis armis suprema ac pudenda imperij imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut suis viribus aut externis auxilijs consistere. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flavius Anthemius imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritij opibus fultus, cui præmium operæ fuit noui Augusti filia in matrimonium collocata. Gratia diuturna nõ fuit, neque tanta priuati hominis potentia fida esse poterat. Aut pereat aut perdat necesse est qui Principi metum facit, vt tunc accidit. Enata inter locerum & generum simultate ad arma ventum, vrbeq; à Ricimere capta atque direpta Anthemius ipse ferro perijt. Res in Olybrium Senatorem transla-

tæ. Ricimerem paucis post diebus mors oppressit, sæuissimis corporis do-
 loribus excruciatum. Cælestem vindictam vulgus interpretabatur ob con-
 tempta affinitatis sacra, urbemque deformatam. Olybrium paulò post de-
 functum Glycerius est subsecutus, nihilo meliori successu. Iulius enim Ne-
 pos, quem Leo Orientis Augustus Imperatorem renunciarat, eum abdi-
 care coactum Salonam in Dalmatia amandauit Episcopum factum: ne lu-
 dibrio priuatus esset, erepti imperij solamen, eiecto sibi paulò post perfu-
 gium futurum. Orestis filius Nepote pulso Momyllus Augustus imperium
 a patre traditum accepit pridie kalendas Nouembris, anno quadringente-
 simo septuagesimo quinto. Augustulum vulgus dixit, infaustum veteribus
 nomen atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod
 eodem nomine Octavius Augustus æternum fundasse videbatur. Sic vices
 fortuna mutat, cadunt vrbes, imperiaq; prouinciæ in solitudines vastantur,
 certissimum in singulorum casibus leuamen. Nobilissimæ vrbes & regna
 quasi proiecta cadauera iacent. nos quibus vita exiguis spatijs constricta
 est, si quis nostrum perijt indignabimur? Nimirum homines nos esse na-
 tos meminisse fas est, neque superis suam inuidere immortalitatem. Impera-
 uit Augustulus menses nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum
 Rex barbarus eo amoto Italiam Urbemq; prædæ habuit, tenuitque impe-
 rio amplius sedecim annis. Euricus Rex Visigothorum, domita Hispania
 in Gallia irruperat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebatur, hoc quo-
 que nouum accessit. Fatali perfidia ac eius ætatis præcipua Aruandus prior,
 deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, sollicitarunt vt
 imperij prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Accessit
 Gensericus Vandalus, nauali prælio à Basilisco Leonis imperio ad Siciliam
 male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtranque Got-
 thorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum spe. Aruan-
 dus quidem & Seronatus proditione detecta capite pœnas dederunt iudi-
 cio conuicti. Genserici conatus felicior fuit. Theodemirus Ostrogottho-
 rum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obses
 Constantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata destinabant, Vin-
 demiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per se labanti pro-
 næque in exitium. Verùm is donis à Glycerio Augusto expugnatus re-
 licta Italia in Galliam abiit, atque cum Eurico agros iam, villas, oppi-
 da igne ferroque vastante magno prouinciæ terrore damnoque vires iun-
 xit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinensis Episcopus à Ne-
 pote Augusto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate præcipua, nihil pro-
 fecit tamen. Eo digresso Rutheni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Got-
 thorum armis expugnati. Aruernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Cla-
 ramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obli-
 dione victis ciuibus ad deditioem compulit. Propugnabant Sidonius eius
 vrbs Episcopus castissimis precibus, clarus eruditione, moribus sanctus:
 Ledicus Comes armis Auiti quondam Augusti filius. Verùm cælestium au-
 ribus surdis, vrbsq; mœnibus magna ex parte prostratis, Ledicus certè fu-
 ge

475
 Augustulus Ultimus
 Romanus Imp.

ge consilium cepit. Nepos Augustus ad se vocatum Patritium creauit, vir-
 tuti debitum præmium, quamuis infelici. Orestem in Galliam Magistrum
 militum misit, gente Gotthum: vnde illi ad euertendum Nepotem versis in
 eum viribus, filiumq; rebus præficiendi opportunitas nata. Sic Euricus nullo
 impediende imperij fines proferebat in Gallia. Massilia, alijsq; vrbus, &
 omni vsq; ad Rhodanum prouincia occupata regni sedem Arelati collo-
 cauit. Tantis victorijs insolentior, cum hostes deessent, arma in religionem
 vertit Arianae sectæ, cui erat addictus, amplificandæ studio incensus. Catho-
 lici ecclesiæ Episcopi loco mouebantur nullis alijs substitutis. Minores
 sacerdotes sublati rectoribus dissipabatur. Tempa redigebantur ad vasti-
 tatem, pars situ deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumeta
 nihil prohibente locorum sanctitate depascebantur, conuulsis valuis atque
 aditu omnibus promiscuè patefacto hominibus atq; animantibus, nisi quæ
 forte sepsissent arbuta dumetaq; sponte nata. Sidonius Apollinaris nõ vnus
 litteris horum temporum calamitatem & malorum syluam deplorauit: vn-
 de hæc petèda sunt ab annalium auctoribus prætermissa. Euricus cum Got-
 thorum regnum tenuisset annis septendecim, Arelati ex morbo obiit salu-
 tis anno quadringentesimo octogesimo tertio. Quo anno Hilarij successor
 Simplicius Romanus Pontifex defunctus est. Extat Simplicij ad Zenonem
 Hispalensem Episcopum epistola his verbis sententiæq; plurimorum relatu
 cõperimus dilectionem tuam feruore Spiritus sancti ita ecclesiæ governa-
 torem existere, vt naufragij detrimenta Deo auctore nõ sentiat talibus idcir-
 co gloriantes indicijs congruum duximus vicaria sedis nostræ te auctori-
 te fulciri, cuius vigore munitus Apostolicæ institutionis decreta vel sancto-
 rum terminos Patrum nullo modo trãscendi permittas. quoniam digna ho-
 noris remuneratione cumulandus est, per quem in his regionibus diuinus
 crescere innotuit cultus. Ex his initijs, cum Hispalensi Antistiti Romani
 deinceps Pontifices vicariam cõcedere potestatem consueuissent, illa aucto-
 ritas nata est, quam in reliquas Hispaniæ ecclesias nonnunquam obtinuit,
 Primatis iure atque auctoritate nondum per hæc tempora ad Toletanam
 ecclesiam deuoluta. Simplicio Felix successit. cuius extant litteræ ad eun-
 dem Zenonem nulla præterea re ad memoriam insignes.

Alarici regnum. Caput. VI.

40 **A**RICI funere procurato Alaricus filius procerum suffra-
 gijs, quibus pater optimis præceptis sub vitæ exitum coram ca-
 stigatum magnoperè commendarat, successor est renunciatus.
 Alarico Visigothorum Rege res Hispaniæ quietæ erant. Gal-
 lia in multa imperia Gotthorum, Francorum, & Burgundionũ
 diuisa diu quiescere non poterat. Theodoricus in Italia Zenonis Imperato-
 ris (is Leoni successerat) permissu Ostrogotthorum regnũ Odoacre victo
 cæloq; fundauit salutis anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Ostro-
 gotthorum origo à Radagaisi tempore explicanda. eo enim ad Fesulas pro-
 fligato

fligato Honorij imperio Stiliconis virtute, oppressi exercitus reliquæ, qui
 ex Ostrogothis constabat varijs iactatæ casibus cum Hunnis vires socia-
 runt, Attilæq; in prælio Catalaunico militarunt, vti antea dictum est. Verum
 eum Romani imperij stipendia facere, quàm barbaris seruire mallent, à Mar-
 tiano Imperatore in Pannoniæ finibus sedes ad habitandum datæ. Gentis
 regno paulò post ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari
 matre nomine Erelieua septennis vt obsidis loco esset ad Leonem Impera-
 torem missus, morum comitate & dexteritate ingenij Imperatoris gratiam
 promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrem remissus est: Rex demum
 à patris morte renunciatus cum ad Zenonem Imperatorem redijssæt, quo
 10 tẽpore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaserat, facile in Italiam trans-
 mittendi aduersus eum facultate concessa, factaq; potestate, victis profliga-
 tisq; hostibus, se Italiæ Regem dixit, Roma etiam subdita, vt Casiodori li-
 teræ manifestè declarât, Theodorici nomine scriptæ, cui à secretis erat. No-
 ui regni vires vndecunq; quæsitis præsidijs confirmandæ erant. optimum
 visum est, Francos, Burgundiones, & Visigothos validas ea ætate gẽtes no-
 uis affinitatibus conciliare. Itaque Clodouei Franci sacris iam Christianis
 initiati Aude fledam sororem ipse duxit, filias duas ex concubina susceptas,
 Ostrogotham Alarico Visigotho connubio iunxit, Theudicodam Burgu-
 dioni Gũdibaldo. Vnde totius Occidẽtis moderator & arbiter exortam in-
 20 ter Visigothos & Francos cõtrouersiam, missis ad vtrosque litteris, quibus
 minæ admiscebantur, componere conatus est. Franci religionis susceptæ stu-
 dio Visigothos Arij vœlania pollutos oderant, molestèq; ferebant ad Ala-
 rici regnum tãquam ad receptaculum perfugere quicumque exules hostesq;
 Francorum essent: & cum de colloquio actum esset insidias vitæ suæ Clodo-
 ueus ab Alarico paratas comperisse se cõquerebatur. Finitima regna diu pa-
 cata esse non poterant. res ad arma spectabat, bellumq; inter duas ferocissi-
 mas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequẽ
 30 tibus nuncijs cum Ostrogotho esset exploratum: missa ad vtrunq; legatio-
 ne, datisq; litteris, conatus est ad concordiam dissidentes animos reuocare.
 Dolore se, quàm maximum animo capere poterat, confici inquiens cum
 duo sibi carissima capita in certum exitium armari, nunciatum esset, ma-
 gna atque incredibili hostium vtriusque voluptate, mutuis digladiari odijs
 latantium. Vtrunque dum alteri molitur excidium, in salutis periculum
 ruere, tum suæ, tum subditorum, quorum sæpe periculo maloque Reges pec-
 cant. Modestia atq; prudentia imperia cõstitui, effræni temeritate labefacta-
 ri. Bella quæ facile inchoantur luctuoso sæpe exitu terminari. AEquum vi-
 deri priusquàm ad arma veniatur omnem ineundæ concordiaẽ viam ratio-
 nemq; tentare. Animos non magnis de causis eatenus irritatos cõciliari fa-
 40 cilè: facto acerbiori si concordia esset violata de pace desperandum prius-
 quàm alterutrius regni, quo vtrique florentissimo vtebantur, opes euertæ
 essent, vires conciderent. Sibi pro mutua cognationis iure dedecus vtinq;
 atque infamiam conciliari. Quod si neque patrem Alaricus respiceret, neq;
 Clodoueus fratris amore moueretur: se vt patrem minari, & vt fratrem mo-
 nere,

nere, eum hostis loco futurum esse, quicumque se à pacis studio alienum præ-
 beret: neq; præceptis consilioq; hominis amicissimi atq; necessarij obtem-
 peraret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat, Clodouei animus
 ferocior, quãuis pacis conditionem respuens superbũ responsum dedit. Non
 alio erga Alaricum esse animo, quàm par esset & ipse vellet. Priorem facta
 iniuria hostibusq; receptis bellum indixisse. Indictum defendere nature iu-
 ra decusque regium monere. Cum ipse ad pacem, hostis vocaret ad bellum:
 cupere manum vnam Alarico opponere, alteram inermem Theodorico ipsi
 præbere, si binas dextras natura dedisset. Hoc respõso Ostrogothus in Ala-
 10 ricum propensior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplum
 extat. Franci superbiam accusans, in viribus eum atq; immanitate fidere, iu-
 ri atque æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos
 recidere possæt, cunctos moueri par esse. Missis oratoribus Clodouem ab in-
 cepto terrerent. Singulorum salutem communi omnium prouidentia con-
 iunctioneq; contineri. Nihil neq; Theodorici diligentia neque auctoritas
 profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauij agro, decimo ab ea vrbe la-
 pide in campis Vøgladensibus Francorũ Gotthorumq; copia conuenerunt.
 Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars
 altera hosti cedebat. Simul atq; in conspectum ventum est, acies vtrinque ad
 20 pugna instructæ. Pugnatum acriter exæquato periculo, pari spe. Nihil Ala-
 ricus omisit, eorum quæ ab strenuo Duce expectari poterant. Fracorum im-
 petu & impressione acerrima cum sui omni parte cæde ingenti sternerentur,
 locoq; moti terga verterent, occurrere pauentibus, retinere cadentes: vbi
 plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce iuuare equo & fulgen-
 tibus armis conspicuus. non in pedum celeritate præsidium, sed in dextris
 virtuteq; ponendum dictitans. ea tutissima consilia quæ plus haberent pe-
 riculi. tot gentium victores ab vna gente superari ignominiosum duce-
 rent. Verum cum vincente pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures
 non admitterentur: tunc ipse postremus in effusa suorum fuga fortunæ ini-
 30 quitati cedens Clodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deie-
 ctus, cum se attollere conaretur, à Franco pedite confossus est. Duo Visigot-
 thorum equites Regis sui casu incitati in vtrunq; Regis Fraci latus infestis
 hastis diuersi concurrunt. loricæ beneficio & Clodorici iuuenis fortissimi
 ope periculum declinatũ. Alarico cæso Gotthi fuga per proximas ciuitates
 dissipantur, nulla manu numero, aut viribus insigni. Engolisma, quæ Got-
 thorum præsidio tenebatur, secundum prælium in Francorum potestatem
 venit, murorum parte repente cadente ob verustatem. In Burdigalæ finibus
 Gotthi qui prælio absuerant, ausi certaminis aleam denuo subire tanta stra-
 ge strati sunt, vt ab ea clade Arianus campus vulgò nomen habeat, nempe à
 40 Gotthorum religione appellatione facta. Burdigala, Vesates, Cadurci, Ru-
 theni ad extremũ Aruerni (nam cæso in acie Apollinare Duce Sidonij Ar-
 uernorum Episcopi propinquo irritati erant) deditionem fecerunt. Ipsi To-
 losates, vbi Gotthorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia reli-
 ctum Gotthis, quod in Francorum non venerit potestatem. In Gotthorum
 Regum

Regum thesauris, templi Hierosolymitani vasa & instrumenta sacrorum in Romæ vrbe expugnatione olim capta ab Alarico primo gēti Rege, & per manus ad successores transmissa, aut in castris Vogladentibus aut Tolosa (nam auctores variant) in Clodouei potestatem redacta sunt. quidam ea vasa Carcasone fuisse ait, eaq; re obsessam à Francis, & Ostrogotthorum aduētu liberatam. Occisus est Alaricus salutis anno quingentesimo sexto, eo minori commiseratione, quod imperium à parricidio auspiciatum, fraudibus & sæuitia cōtinuatum meminerāt annos tres & viginti, quibus gēti imperauit. Hunc primum inter Reges Gotthos leges de scripto sanxisse, promulgasseq; constat, Codice Theodosiano in compendium relato editoq;, tertio Nonas Feb. anno ipso quo cæsus est. Antea institutis more maiorum firmatis vitam bello paceq; gubernare soliti erant. ad Alarici leges cum consequentes Reges plerasque alias adiecissent, illud volumen conflatum est, quod Forum iudicum vulgò ab Hispanis nuncupatur, de quo iterum sermo redibit.

Gesaleicus, Theodoricus, Amalaricus. Caput. VII.

SUSCEPERAT Alaricus ex vxore quidem Theudicoda, quæ paulò ante decesserat, Amalaricum, ex concubina autē Gesaleicum. Gotthorum procēres Amalarici tum quinquēnis ætate contempta, Gesaleicum collatis suffragijs rebus præfererūt, non obscuro Ostrogotthi dolore ob prætermisum nepotem. Itaq; cum Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ insulas, Illyricum & Dalmatiam ditione complexus, copias aleret in armis exercitatisimas, octoginta millia militum Duce Ilba Gepidarum Comite in Galliam immisit: tum vt Fræcorum animos victoria insolentes cōpesceret, & Visigothicam regiam prope euersam fulciret: tum vt occupatum iniuria eius gentis regnum nepoti suo restitueret. Tanti apparatus metu Gesaleicus, & quoniam erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prædam, vt sit, accurrēte nihil in Gallia tutum superesse putabat, Barcinonem se recepit. homo ignauus, atq; in crudelitatem propensus, qui suis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obruncarat, & necesse est socordes & ignauos in potētium virorum cæde spem salutis ponere flagitioq;. Ilba in Galliam delatus, & Visigothorum reliquijs adiutus, victoriam de hoste reportauit. Fræcorum viginti milia in acie ceciderūt. Prouincia Phocænsis ad Ostrogotthos vt nauatæ operæ merces esset, Aquitania ad Visigothos reuocata. Gesaleicus cum Ostrogotthi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes transcendere pararet, suarum rerum desperatione, & militum voluntatibus diffusus, neq; ignorans multorum in se odia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit. Thrasimūdu Vandalarum Rex tametsi Theodorici sororem in cōiugio habebat, profugi hominis fortunam miseratus, an ægrè ferens noui regni accessione Theodorici, qui iam dudum esse cœperat formidabilis, potētiam augeri benigne acceptum, atq; pecunia adiutum vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expostulantis, in Galliam remisit. vbi transacto

transacto in latebris anno, cum exercitum pecunia Africana cōparasset, ad duodecimum ab vrbe Barcinonēsi lapidem totius certaminis aleam tentare ausus, ab Ilba prælio superatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo defunctus est, quem concepta animo ægritudo ex re male gesta conciliarat, quarto anno ex quo Rex erat renūciatus, salutis humanæ quingētesimo decimo. Gesaleici morte magnorū motuum materia amputata in Gothicum regnum antiquus splendor cœpit reuocari. Extat Elboræ patrum ætate repperitum sepulcrum ex candido marmore hac inscriptione. **LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV. REQVIEVIT IN PACE. IX. CALEN. IVL. ERA. D. XLVIII.** Inscriptioni Crucis figura Alpha & Omega subiecta sunt, ad indiciū cultæ religionis Christianæ. Gesaleico defuncto, quis in eius locum suffectus sit, auctores in diuersum trahunt. pleriq; Theodoricum ipsum Ostrogotthum Visigothorum Regem fuisse deinceps affirmant. Episcoporum concilia per hæc tempora in Hispania habita Theodorici nomen præferunt, regni etiam anno designato. A. ij malunt Gesaleico Amalaricum successorem datum: regni procuratorem tantum penes Theodoricum auum fuisse. vnde quoniam ad nunc rempublicam gubernabat, & ad eum opes Hispaniæ & v. ctigalia regia conferebantur Visigothorum & Ostrogotthorum alendis exercitibus prædiarijs: opinio nata, quæ Theodoricum Regem facit. Nos de tota cōtroversia iudicium in medio relinquimus lectori in vtranuis partem opinaturo argumētis vtrinq; consideratis. Illud nō placet, quod ab Hispanis scriptoribus affirmatur nullius externi hominis testimonio, venisse Theodoricum in Hispaniam. qui enim tam nobilem profectioem siluissent Casiodorus alijq; singularū Theodorici actionum nobiles Icriptores. Omnino ad antiles fabulas ablegādum quamuis à Luca Tudensi affirmatum, Toleti vxorem duxisse ex antiquo Hispanorum sanguine. eius precibus victum veteribus Hispanis reddidisse libertatem. natum ex his nuptijs Seuerianū Leandri & Isidori patrem. quod neq; veritati consentaneum est, neq; cum ratione temporum conuenit. Theudius profus seu Theudis antea Theodorici armiger, & nunc eiusdem beneficio Visigothici regni procurator, pueri teneram ætatem regniq; molem regendam suscepit. vnde illi ad regnū gradus, quod deinceps obtinuit. Eutharicus regia Amalorum familia ortus in spem hæreditatis regniq; Italici à Theodorico ex Hispania accersitus, filiā eius Amalasiuntam vxorem duxit. Erat is Ostrogotthus genere, prælioq; Catalaunico interfuit. Veremundus Turismundi filius ex Amalorū gente ex Scythia ad Theodoricum Valliæ successorem contendit: huius filius Vvitericus, Euthericus nepos fuit. Hunc cum in Italiam Theodoricus euocasset, iuuenis indole captus, generum sibi asciiuit. Nuptiæ regio splendore apparatuq; celebratæ, anno quingētesimo quintodecimo. Quo anno in sequētem euoluto Theodorico & Petro Coss. concilium Tarracon. in Hispania, octauo Idus Nouēb habitū est. In eo primum mentio monachorū extat inter Hispaniæ monumēta. Diei dominici cultum more ex Hebræis translato, à sabbatho inchoari sancitū. vnde in morem Hispanorum ea obseruatio manauit, vt sabbathi noctem feriatam habeant

Index Theodosianum compendium

Concilium Tarracon.

habcant. Hector Carthagen. Metropolitanus post Ioānem Tarracōnem. & Paulum Emporita. actis Concilij subscribit. Consequenti mox anno, nimirum à Christi ortu quingentesimo septimodecimo, Gerunden. synodus habita est. In ea synodo, more ex Gallia aducto, vbi Mamercus Viennēsis Episcopus in luporum rabie ciuitate expiada Litanias commentus est, quotānis in Hispania instaurari sancitum post Pentecostes festum diem, mensq; Nouembri. Romanæ ecclesiæ Hormisda Pontifex per hæc tēpora gubernator, litteras dedit tum ad Ioānem Episcopum priuatim nimirum Tarracōnem. duobus his synodis Præsidentem, tum ad omnes Hispaniæ Episcopos, singulis saltem annis Episcoporum cōuentus in Metropoli haberi mandans: quibus salutem ecclesiæ contineri veteres habebant persuasum, ad astringendam disciplinæ seueritatem vitio hominum laxari identidem solitæ. Extant præterea Hormisdæ litteræ ad Salutium Hispalen. Episcopum, ad cōponendas Præsulum controuersias in Vltiori Hispania, Metropolitanorum priuilegijs iureq; conseruato, vicaria ei potestate facta. Vnde & quoniam Amalaricus Visigothorum regiam Hispali plurimum collocauit & fixit. Hispalenses Episcopi auctoritate aucti sunt Primatus æmula. Hormisda defuncto Ioāneq; eius nominis primo in Hormisdæ locum pridie Idus Augusti, anni quingentesimi vigesimi tertij, subrogato, conuentus Episcoporum bini habiti sunt, Ilerdæ nimirum & Valentia. In Ilerdensi Abbatis & Archidiaconi mentio facta: nihil præterea ad memoriam insigne. Synodum Cæsaraugustanam, quæ vulgò extat in cōciliorum libris, ad hoc tempus quidam referunt, neq; argumento certo, neq; coniectura satis idonea, cum temporis atq; Coss. designatione careat. veritum tamē in Doctoris nomen inuadere, nisi iure & ordine. Sacras virgines velari ante annum ætatis quadragesimum, Leonis Magni, aliorum Pontificum & cōciliorum decretis in eo instauratis. Obijt Ioannes Pontifex sexto kal. Iunij, salutis anno quingentesimo vigesimo sexto Rhauennæ ex pædore carceris. Theodoricus enim tot domitis gentibus insolentior factus, bellū minasq; in religionem vertit numenq;. Iustinus Augustus Anastasij successor catholicæ religionis studio, quo mirifice flagrabat, Arianos toto Oriēte exules esse sanxerat. Id Iustini edictum Theodoricus, cum vtraque Gotthorum gens sectæ Arianae addicta esset, tam indigne tulit, vt Ioannem Pontificem Roman. Episcopum Rauennatem, & aliquot senatus Principes ad Imperatorem legarit, minas denunciāns nisi abrogaretur: se templa Christiana euerfurum in Italia: urbem Romam, nomen catholicum deleturum. Ioānes expositis mādatis, cum supremis honoribus, pro eo ac par erat, cohonestatus Augustum coronasset, tamēti edictum abrogari Imperatori persuasit, obita legatione rediens, Theodorici iussu in custodiam cōiectus est, ob habitos honores suspicanti prodendæ Græcis Italiae consilia cōmunicasse, & Augustorum nomini deditum esse. Defunctum Pontificem ecclesia ipso obitus die anniuersarijs sacris festoque dicato in cælitum numero colit. In eadem causa Symmachus & Boetius viri principes fuere, easdemq; ob suspiciones, cum ante legatos Constantinopolim hæctenus in custodia detinuisset, necari iussit. Diuini numinis breui insecuta vindicta est. Proximi Septembris initio

Theo-

Theodoricus ipse defunctus est, Athalarico nepote ex filia Amalafunta successore in Italia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerum, patre pueri iam defuncto, mater virili animo scemina regendam suscepit. Visigothorum regnum Amalaricus liberè cœpit gubernare. Quo ex tempore nonnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem discrimine: cum constet Theodoricum aut suo aut alieno certè nomine ad mortem in Hispania regnasse. Hoc sanè rerum potiente, primùm omnium pax cum Frācis Regibus firmata, eorum sorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in coniugium accepta. Dotis nomine Tolosatium præfectura ad ditionem Gotthorum reuocata. pacem pulcherrimè constitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clarissima, veræq; pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum, cum secta Arianus esset, vehementer abalienauit. catholicorum tēpla petentem vulgus Rege conueniente contumelijs & sordibus iniectis scedabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat, conuitio & linguæ petulantiaæ plagæ & verbera accedebāt, sanguine sæpe excusso. Eam vitæ acerbitem cum constanti animo diu tolerasset, sperans crudelem viri animum patientia & pietatis studio posse aliquando ad sanitatem redire: tandem re desperata, fractoq; malis animo, litteras ad Childebertum fratrem dedit cum linteo suomet sanguine delibuto, ærumnas quibus dies noctesq; premebatur renunciāns. Debere eum sorori carissimæ opitulari, priusquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbitas exprimeret, cōsumpta esset. Se quidem diuturno eatenus silentio iniurias dissimulasse, tantis laboribus exitum aut mortē ipsa (quod vtinam accidisset, priusquam fratres germanos cum viro committere necesse foret) sperans, aut viri sanitate. nūc alias ex alijs iniurias neci, & indies acerbiorē tristioremq; vitæ conditionem euadere. Obsequia crudelitate compensari, maleficijs beneficia, quibus ferarum sæpe immanitas cicuratur, nulla alia de causa, quàm ob religionis à maioribus matreque carissima traditæ constantiam. Graue tyrannidis iugum, quod prætextu nuptiarum imposuissent, detraherent. diuinum numen respicerent, quod tam bonæ causæ non defuturum sperabat. Amalaricum non hominem esse, sed in hominis figura belluam immanem, ex scuitia & immanitate compositum. Dictis ni fides esset, sanguinis aspectu mouerentur, quo tauri & leones irritari consueuerunt. Si propinquitatem cōtemnerent, humanitatis respectus excitaret. nulla re magis diuinum numen Reges assimulare, quàm iniuria oppressis subleuandis: ac sceminis præsertim regio ex sanguine prognatis, & in melioris fortunæ spem à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum sic erat diuisum: Childeberto Parisij, Clotario Suesiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatres parebant. Reges omnes vocabantur. Ij Crotildis sororis calamitatem miserati, & furore in Visigothum succensi, & est ea gens in iram effusa memor dignitatis, coniunctis viribus in Amalaricū ducunt. A rebus omnibus imparati, & ipso genere causæ inferiorem: ex scelerum præterea conscientia religione obstritum in fuga salutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum agentibus gemmarum memor, quas in thesauris reliquerat, pedem in

O

urbem

urbem (Earcino fuisse creditur) curriculo retulisset. nempe ad amētiā adig-
 git diuina ultio, quos euertere constituit. Interea enim vrbe in Francorum
 potestatem redacta Amalaricus consilij inops ad catholicæ religionis tem-
 plum, quam tot iniurijs violarat, quasi ad asylum confugiens, in ipso itinere
 militis hasta traiectus perijt. Isidorus Narbone occisum Amalaricum scri-
 bit, & prælio dimicatum. nobis Gregorij Turonen. aliquanto vetustioris au-
 thoritas potior fuit. Ado Viennen. Francos ait Hispaniam ferme vniuersam
 victorijs peragrassè, Toletum in Hispaniæ vmbilico loci natura firmissimā
 ciuitatem post diurnam obsidionem solo æquasse: multa alia oppida & vr-
 bes eodem victoriæ cursu expugnata. Galliam Gotthicam vniuersam Got-
 this ereptam Procopius est auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum scri-
 ptorum silentium facit: & quoniam consequentes Visigothorum Reges sa-
 tis constat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminasse. nimirum
 Amalasiunta post Theodoricis patris mortem prouinciam Theodoberto
 Theodoricis Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in
 Gallia Ostrogothos Franci possidere molestè ferrent: reliqua Visigothis re-
 liquit, Italiæ imperio contenta. Childebertum constat Amalarici thesauris po-
 titum, in quibus sacrorum instrumentum erat ex auro, tum sorore recepta in
 patriam redijssè. Obijt Amalaricus salutis anno quingētesimo trigesimo pri-
 mo, cum quinquennio iura genti dixisset. Quod si à Gesaleici morte regnum
 inchoare placet, viginti annis regnum tenuisse constabit. Crotildis eius vxor
 in ipso itinere defuncta est. Auctor quidam antiquam Abderam affirmat
 ab Amalarico instauratam Almeriæ appellatione regij nominis & antiqui
 affinitate assimulata. Omnino Amalarici regni anno quinto, concilium To-
 letanum secundum habitum ab Episcopis septem. In ijs Nebridius Biger-
 rensis & Iustus Vrgelitanus. In eo conuentu sancitum pueros parentum vo-
 luntate & voto in sacrorum virorum collegia allectos atq; in clericorum
 morem detosos, cum ad octauum decimum etatis annum venissent coram ro-
 gandos, vellent ne castimonix cultores esse. Si assentirent, nefas esse amplius
 professione relicta connubij vinculis implicari: dissentientibus liberum vxo-
 res ducere. Ij si prouecta ætate vxorum consensu à mutuis amplexibus absti-
 nere vellent, sacris ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicunq; ex hoc
 decreto sumpta occasione errandi, Hispanos sacerdotes arbitrantur coniugio
 fuisse per hæc tempora implicatos. Montanus Toleta. Præsul & primæ sedis
 Carthaginensis prouinciæ Metropolitanus conuentui præfuit. Extant Monta-
 ni binæ litteræ: ad ciues Palentinos alteræ, alteræ ad Turibium monachum.
 in ijs pro iure Metropolitanis sibi curam impositam ait Palentinæ ciuitatis.
 iustis de causis eius vrbs Episcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbam
 attribuere. Ille fons eo libro, quem de claris viris Hispaniæ edidit, harum
 Montani litterarum mentionem facit: & constanti fama prædicari ait, Mon-
 tanum prostratæ turpiter pudicitie lege postulatam, innocentie indicio pru-
 nas sinu continuisse dum sacris more Christiano operam daret, neque ve-
 stem læsam, neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hispania
 manasse videtur Gotthorum legibus non vno loco receptus à diuinis
 abhorrens,

abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri contactu
 aut feruentis aquæ haustu. reus peccatorum confessione conscientiam prius
 expiabat. ferrum aquæ sacerdotis cū sacris operatus esset prece lustrabatur,
 eorum tandem contactu potioneve, qui periculum euassent, criminis obiecti
 suspicionem infamiamq; procurabant. neque Gotthorum tantum mos fuit,
 sed ab alijs Hispaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæterisq; gentibus quæ-
 cunq; christiano nomine censebatur. Honorius. III. Romanus Pontifex an-
 te trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compur-
 gationis vulgaris. Floruerunt per hæc tempora in Hispania fratres ger-
 mani quatuor sapiētix opinione & Episcopatus honore nobiles. Iustus Vrgel-
 itanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iustinianus Valentinus, hic librum
 edidit in quo quinq; quæstiones explicatur à Rustico quodam propositæ: de
 Spiritu sancto, de Bonofiacis, qui alio nomine Photiniani erāt, de Trinitate,
 baptismum christianum non esse iterandum, differre q; à Ioannis baptismo:
 Nebridius Agathensis Præsul in Gallia Gotthica vixit: Elpidius cui eccle-
 siæ præfuerit, clam est. Præterea hac ætate Aprigius Pacis Iuliæ Episcopus
 in Lusitania commentarijs in Apocalypsim editis, quæ & nos vidimus Isi-
 dori etiam testimonio clarus.

*Expurgatio
 accusatorum
 per ferrum
 candens.*

Theudis & Theudiselus. Cap. VIII.

AMALARICI morte, cum prole careret, Visigothorum
 Regum progenies à stirpe defecit. Rerum summa ad Theudim
 Ostrogothum genere deuoluta est. Belli & pacis artibus clarū
 & ex multarum rerum vsu collecta prudentia excellentem Vi-
 sigothorum proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex
 superiori regni procuratione, cum Amalaricus ætate minor esset, & Remp.
 Theudis pro arbitrato gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor femina
 præpotens, ex præcipua Hispaniæ nobilitate ditione auxerat: vnde bina mi-
 litum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Co-
 natus erat Theodoricus Ostrogothus nepotis rebus prospiciens, Theu-
 dim in Italiam attrahere per speciem honoris, quæ ille consilia intelli-
 gens omni arte eludenta curarat. Theudio Rege reipublicæ moderan-
 dæ ratio Romæ immutata est Coss. nomine & potestate sublata, huius se-
 culi anno quadragesimo primo. quo anno Basilus Iunior sine collega
 postremus omnium gessit consulatum. Consequenti anno Childebertus
 Francorum Rex & Clotarius frater superiori clade nondum exaturata vin-
 dictæ cupiditate armis repetierunt Hispaniam. Tarraconensis prouincia lon-
 ge lateque vastata vrbs Cæsaraugusta graui obsidione fatigata, ad Vincentij
 martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit. viri lugubri veste, foeminae
 passis crinibus foedatæ cinere, circum muros ciuitatis publica supplicatio-
 ne diebus singulis instaurata, tunicamque D. Vincentij circumferentes diui-
 num numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiu-
 laum prius deuotiones & maleficia interpretatus, re deinde ex captiuo
 cognita

*541. Iustinus
 Romæ Jul.*

cognita atq; religione obstricto animo ab omni iniuria tēperauit. Vincērij orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut ingētes hostium exuuiæ Lutetiam asportatum. eiq; Diuo ædes suburbana extructa, quæ nunc Germani est arcis instar, fossa & mœnibus ab alijs ædificijs secreta. Neque religione iucundior præda fuit quàm iniuriarū vltione & victoriæ monimēto: tamen vt Isidorus est auctor, in reditu Franci supremum periculum adierunt, locorū angustias atq; Pyrenæi montis fauces Theudiselo cum Gotthorum parte obsidente, cū Theudis Rex viribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congregi formidaret. Itaque Franci indagine cincti magna accepta clade, au-
roq; redemptis inducijs, vix tandē coniuente Theudiselo in iuga montium & patentes campos euasere. Bellum pestis lues excepit, innumeriq; mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tēpore malum grassatū est, in Hispania sublata. Theudis, siue acceptæ ignominia procurandæ studio, siue insigni aliqua expeditione nominis famā extendere parans, seu quod vero proprius arbitror, vt Vandalos iuuaret de imperio Africa iam dudū periclitantes, superato freto Septam vrbe Hispaniæ obiectam ad freti angustias diuturna obsidione premens, cum diei dominicæ religione obstrictus cessaret, obsessorum eruptione repente facta insignis clades accepta. deleti ad vnum quicunq; in castris erant. Rex cum exercitus parte classis beneficio seruatus reiectusq; est in Hispaniā. Quo tempore Belisarij ductu, auspicijs Iustiniani Imperatoris, qui Orientis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta est, vbi imperiū ad centū annos tenuerant. eius belli progressu Fuscia & Gothius à Gilimere Vandalorū Rege, qui in Romanorum venit potestatem, ad Theudim legati auxilia postulatū. Lenta nauigatio fuit. eorum aduētum fama præcurrit, & naus ex Africa nauæ vectoresq; visa nunciarunt, ingētem luctum, Carthaginem captam, Vandalorum regnum euersum. Legati harum rerum ignari roganti Theudi ecquā Gilimeris res essent, ac perbellè affirmantibus eius res atq; fortunas stare: redirent continuò in Africam mandatum, ibique conueniens postularis responsum expectare iussum. Regē illi incaluisse mero suspicati, nam splēdidis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatū, consequenti luce legatione repetita, cum idem responsum tulissent, tum vero mali aliquid subesse rati, quod res erat Vandalorū regnum euersum, Africam ad Romani imperij ius diuionemq; reuocatam fuisse: recedentes in Africam & non procul Carthagine à Romanis militibus capti, Belisario omnia vt acta erant renunciarunt. Secundum hæc ex Italia nunciatum Belisarij primū virtute, deinde Narsetis Ostrogothorum regnum sublatum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldum, Ardaricum, Totilam, atque Teiam, post Theodoricum deinceps Reges Italiæ superatos acie atque deletos. Remp. Romanam quasi membris, quæ dissipata erant, in vnum corpus collatis atq; compactis ex longo interuallo pristinam dignitatem atque splendorem reuocare cœpisse Iustiniano Imperatore. Quo rempub. gubernante, non magis foris arma quàm consilium domi viguerunt. duobus fere librorū millibus ad pauca volumina competenti ordine ac Treboniani potissimum opera redigēdis, vasta legum multitudo castigata. Codex Theodosij exēplo, primū cōfectus, deinde Insti-

tutiones Digestaq; promulgata. qua re ad gloriā nihil esse magnificētius potuit. Eodem tēpore Laureanus Malsilię ab Arianis est occisus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, cum Arianam sectā magna dicēdi libertate insectaretur Totilæ iussu paratam necem fuga euasit. Hispali id virtutū specimen dedit, quod eius vrbe Episcopatū defuncto Maximo attulit. verūm Totilæ diligentia vestigijs omnibus inquisitus, & ad necem rursus postulatus, Dei monitu per quietem nauis Romam petijt. eo in itinere cæci oculis lumē insinuatū traditur. Roma magnis à Pontifice summo honoribus cohonestatus cum Malsiliam redijisset, quæ ad Romanorum potestatem redierat, Arianorū insidijs periijt. Arelatenis Episcopus defuncti corpus Beterri in Gallia tumultandum curauit. caput Hispalim relatū vrbe fame pesteque prout ipse proficiscens erat vaticinatus, continuò liberauit. Theudis mors breui confecta est salutis anno quingētesimo quadagesimo octauo. annis septēdecim, mensibus quinque regnauit. Homo quidam, qua causā incertum, sed perire tamen certus aut perdere, amentia simulatione ad Regē admissus ense transuerberauit, extremo spiritu atque inter morientibus vocibus Dei vindictam agnoscentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & sacramentum iunior dixerat, sua manu obtruncatum. Itaque parricidam ab ijs qui aderant violari vetuit. id benignitatis exemplum vt in malis in Theudij vita laudatur: & quoniam Episcopos catholicos quamuis religionis placitis dissentientes Totileti conuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ viderentur libere constituere. Romanam ecclesiam post Ioannem. I I. Agapitum & Siluerium Vigilium regendam susceperat. Quo tempore Theudio sublato Theudiselus ob spectatam bello Francorum virtutem & generis nobilitatem, nam Totilæ Ostrogothi Regis ex sorore natus erat, procerum suffragijs Visigothorum regnum accepit. Læta regni principia atque virtus militaris effusa libidine breui obscurata. multi ex suorum numero per insidias aut iudicio assimulatis criminibus sublato eo agente, vt eorum coniugibus abuteretur ad libidinem exaturandam. Ea ex re populi & procerum inuidia excitata est: vsque eò vt coniuratione inita peremerint. Theudiseli ætate vulgatum Offeti Hispalensis agri oppido, Plinius Offet vocat, in templo catholicorum, qui vulgò etiam ab Arianis distinctionis gratia Romani vocabatur, eius hebdomadis, quæ quia Christi cruciatus in memoriam reuocat, Magna vocatur, feria quinta cū baptismi fontes, ab Episcopo populo inspectate clausi essent & diligēter obsignati proximo sabbatho aquis annis singulis redundare con-
sueuissē, vnde deriuarentur atq; manarent cunctis ignorantibus. Theudiselus eius rei miraculo commotus, & fraudem subesse ratus nimirum secta Arianus, semel & iterum custodia adhibita cum nihilominus fontes cōplerentur, circum tēplum ne per oculos meatus aquæ forte diriuarentur fossam quinq; & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus vt solum tantum pateret quantum summa labra distabant. Ei operi intentus suorum coniuratione ferroq; occubuit. Paschasius Episcopus litteris ad Leonē Magnum, vt Isidorus est auctor, simile prodigiū in Sicilia contigisse testatus est. & fortassis errante fama, quod in vna prouincia cōrigit, alij tribuebatur. Isidorum

Theudis regis
in occisione
Berigmas.

miraculum fontis
baptismalis offeti

miramur rei in Hispania tam illustris, cum ferme in suam ætatē inciderit, & de Sicilia retulerit nullam mentionē fecisse. Hispali impetu in regiam facto inter prandēdum Theudiselus à suis obrūcatus perijt. regnum tenuit annuo semestriq; spatio & diebus tredecim. Francorum regnum, Clotario ad quem imperij Francici summa redierat defuncto, in Tetrarchias abiit. Chereberto Parisij, Sigiberto Mediomatrics, Chilperico Suesiones, Guntrano Aurealia num regiæ vrbes obuenerē quatuor Clotarij filijs.

Agila & Athanagildus. Cap. IX.

IN Theudiseli locum Agila procerum electione Rex factus Gotthorum genti iura dixit annos quinque, menses tres, aduersa fortuna vsque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recusantem graui & diuturna obsidione cum fatigaret, ciuium repentina eruptione superatus est. filius cæsus in acie. impedimēta capta. ipse ex fuga Emeritam petijt. Agilæ infortunio Afisceli martyris numen apparuit, templi suburbani, quod ad Cordubam eius nomine erat, immisis regijs iumentis violati, grauiā exigentis praecula. Sic animis infixā religio vulgo suāsit, & Isidorus scribit ex accepta ignominia cum despectui esse cœpisset, & plerunque quò fortuna eò fauor hominū inclināt: Athanagildus ab eius imperio rebellauit. Is vt factionis vires firmaret, missa legatione ab Imperatore Iustiniāno auxilia mitti postulauit, operæ mercedem Hispaniæ partem non exiguam pactus sub Romani imperij ditionem hoste profligato redituram. Missus ex Gallia est Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Constantino Magno excogitata supra Præfectos prætorij sedendi facultate concessa. Liberij aduentu ad Hispalim iusto prælio dimicatum est. in ea vrbe rebellionis initia extitisse credimus. Victus in eo prælio fugatusq; Agila procerū, qui eius partes sequebatur, ferro Emeritæ perijt huius seculi anno quarto & quinquagesimo. Intestinis gētis dissidijs dolebant scilicet Gotthorum vires infringi tot per annos stabilitas. Romanis Italiæ atq; Africæ exemplo, ne ea via esset ad Hispaniam recuperandam verebantur. Eodem anno Constantinopoli diligentia Iustiniāni Imperatoris generales Episcoporum conuentus habiti sunt, centum sexaginta quinq; contra plerosq;, qui Origenis placita à vera pietate aliena sectabantur. In ea Synodo quæ inter generales quinta est, mortuos anathematis ignominia notari posse sancitum. atque contra quam Origenes docuerat, neque Solem, neque stellas, neque aquas quæ super cælos sunt, animatas quasdā & rationales virtutes esse definitū. Theodori Mopsuesteni dicta, Theodoriti rescripta, atque Ibæ Edeffeni Episcopi epistola reprobatā. Mena Constantinopo. Episcopus, ipsoq; defuncto Eutychieus successor conuentui præfuerunt. nam Vigilus Rom. Pontif. qui Romæ Imperatoris iussu captus eo tempore Constantinopoli erat, interesse quidem actis concilij noluit, & decreta tamen Patrum scriptis litteris rata habuit: ac nominatim Origenem fertur damnasse. Iornandes Gotthorum Episcopus historiam

historiam de gente sua ad hæc tempora perduxit. Cum Athanagildus æmulo sublato, Gotthorum absque controversia Rex pellendis continuò Romanis, qui partim ic̄ti nuper fœderis beneficio, partim virtute & armis non exiguam Hispaniæ partem occuparant & ad vtriusque maris littora ditionem terminabant, magnum negocium suscipere necesse habuit: & grauisimo per totam vitam bello implicatus est, flantem & reflantem fortunam moderari assuetus. Genuit ex vxore Gosuinda filias duas Galsuindam Chilperici Suesionum Regis vxorem, & Brunehildim natu minorem, quæ Sigiberto Chilperici fratri Mediomatricum Regi connubio iuncta est. Ex Episcoporum Gallia diligentia atque præceptis informatæ Ariana secta posita, cui à teneris addictæ erant, catholica religione imbutæ sunt: & auctorem habeo, qui Athanagildum affirmat ex arcano catholicam religionem tenuisse, tamen tempore seruiens Arianam sectam palam profiteretur, metu uidelicet gentis animos alienandi. Cum regnum certè tenuisset annis quindecim, mēsis sex, Toleti ex morbo obiit salutis anno quingentesimo sexagesimo septimo. In Portugalia sextodecimo ab vrbe Guimarane (antiquis Idania fuit) lapide ad fluuium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortassis ab hoc tēpore conditus: in eo parietinæ cernuntur & ædificiorū fundamenta, Gotthicæ fabricæ multum ab elegantia Romanæ degenerantis speciem representantia. Athanagildi obitum quinque mensium interregnum excepit, Tudensis septem annorum, & quinque mensium ait. Partium nimirum studijs Gotthorum proceres dissipati, neque in vnum aliquem suffragijs conspirantes, qui virtute & ingenio Remp. inclinātā à casu sustentaret, magno impetu in præceptis ruere non considerabant. Romanam ecclesiam post Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine. III. gubernandam susceperat. Quo tempore Sueui hæctenus Galæciæ imperantes, ab Ariana secta, cui impensè fauerant, & catholicos modis omnibus vexarant centum ferme annorum spatio, ex quanto tempore à vera religione deficientes prauas opiniones susceperat, ad sanitatē reuocati sunt. Martini Dumiensis diligentia multum contulit. erat natione Pannonius, & lōginquis peregrinationibus Orientis prouincias lustrat. in studio diuinarū scripturarum magnos progressus habuit. In Hispaniā delatus in Galæcia magnum probitatis & sapientiæ specimen dedit. eruditio nis argumento editi ab eo libri sunt multis elegantia luminibus, & prisce sapientiæ copijs exornati. Extat disputatio de ira, de humilitate christiana, de moribus, & de differentia quatuor virtutū Cardinalium. In his quoniam crebris sententijs & styli acumine ad Senecæ similitudinē proxime accedit, duo postremi libri, eius philosophi nomine inter reliqua eius opera circumscribuntur. Extruxit ab imo Dumienſe monasterium. quo in Episcopatum postmodum transformato ex Abbate Dumiensis Episcopus factus est, deinde Bracarēnsis Dumienſi ecclesia cum Bracarēsi copulata, eiq; contributa. Defunctū ob eximiam sanctitatis opinionem Galæcia, & Lusitaniæ pars in diuorū numero habent ad tertiumdecimū kal. Aprilis festo dicato. Sueui ad catholicā religionem traducti sunt Theodomiro Rege. Post Remismundum de quo superius est dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint clam est,

antiquis historiæ monumentis temporum iniuria sublatis. sed commodè tamen accidit Theodomiri filium iuuentutis Principem & in spem paterni regni educatū ex morbo decumbere. Sueuorū legati ad Martini Turonensis sepulcrum, cuius virtutū fama toto orbe celebris erat, à Rege mittuntur. Auri & argenti pondere quantū adolescentis corpus appenderet, cum nihil esset impetratū, intellexit pater quod res erat, indignum esse qui placitis a religione catholica disideret, cum Martini precibus quidquam a diuino numine obtinere. Itaq; missi denuo legati cum pallij, quo Martinus superites utebatur, partem retulissent, & filius interea sanitati redditus esset, voti reus quo se pater si vtrunq; impetrasset obstrinxerat, D. Martini nomine templū exædificandum certè curauit ad Aquas calidas hodie Orensem, vt quidam arbitrantur nullo firmiori argumēto, quàm eius vrbs templi maximi, quod à D. Martino nomen habet. A Sueuis populariter eodem agente Christi sacra catholicorum ritu moreque suscepta. religionis eius confirmandæ causa Martini Dumensis hortatu Episcoporum Calæciæ conuentus Bracaræ habitus est anno tertio regni Theodomiri. In Concilij actis quod inter Bracarēses primum est, Ariamiri Regis nomen legitur lectione nimirum vitiosa. Fuit is annus à Christi ortu quingentesimus sexagesimus tertius. Lucretius Bracarēsis Episcopus profuturi successor inter octo Præsules primum locū occupauit. post hunc Andreas Iriæ Flauix Præsul, Martinus Dumensis, Lucentius Conambricensis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Malosus ex eodem numero, quibus ecclesijs præfuerint clam est. Religionis catholicæ placita in eo conuentu confirmata. Priscilliani secta reprobata. Corpora defunctorum priscomore reuocato vetitum intra templa tumulari. Calæciæ diocesum fines descripti, proprijsque singulæ regionibus terminatæ, vt Ithacius est auctor in Sueuorum, Vadalorum, & Gotthorū chronico alterius Ithacij cognominis, qui de rebus Hispaniæ ante centum annos historiam conscripsit. (Multos Ithacios siue Idacios in Hispania extitisse dubium non est). Alij finium descriptionem in Lucensi Synodo consequenti mox anno habita factam malūt, veteris schedæ indicio, quæ in Lucensis ecclesiæ tabularijs extat. quidam non inepte sexennium inter vtranque Synodum intercessisse purant. res incertæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisq; adiungat fidem vel detrahat. ipse eorum opinionibus accedo, qui Bracarenis Synodi decretum suspicantur in Lucensi concilio fuisse confirmatum. Martinus sane iam Bracarenis Præsul capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucensis concilij patribus misit cognoscenda. Ecclesia Lucensis Regis permissu iure Metropolitanæ aucta Bracarenis ecclesiæ prærogatiua conseruata, atq; Primatus auctoritatem ex ea re consecutæ: tamen à nominis vsurpatione abstineret. Erat hac tempestate celebris eximix sanctitatis opinione AEmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à pastoritia arte ad sanctioris vitæ studium traductus. Felice monacho præceptore vsus est, deinde à frequentia hominum remotus cum quadraginta vitæ annos in Desertij montis secessu transegisset, Didymius Turiatonensis Præsul celebri fama permotus in publicum extractum presbyterumque consecra-

tum Birgegiensi ecclesiæ præfecit. ibi collegarum calumnijs & criminibus appetitus disciplinæ seueritatem non ferentium, prope id oppidum sacello ædificato cum sacerdotium abdicasset, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ad ceterisimū ætatis annum vitam propagauit. quo loco corpus eius tumulatum est, & post quingentos amplius annos eius nomine monasterium exstructum copijs, auctoritate, totius ædificij amplitudine cum primis Hispaniæ comparandum.

Galsuinda & Brunehildis sorores. Cap. X.

10

VAS Athanagildi Regis filias Galsuindam Brunehildimq; in Gallia Francorū Regijs elocatas fuisse paulò superius dictum est, infautis nuptijs neque auspiciatò, vt rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo coniugij fructu delibato perijt. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia. vulgus ad eas ærumnas nominis infamiã adiunxit, quæ nobilissimam foeminam liberare melioribus argumētis testimonijsque constituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filij partito paterno imperio Reges: Parisiorum Cherebertus, Suefionum Chilpericus paternis thesauris potitus potentior alijs, Guntrannus Aurelianensium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunehildis prior nupsit, minor ætate fratrum minimo, puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio & blanda colloquio. liceat Gregorij Turonensis æqualis verbis vti. Multum dices, commutandis moribus tempus valet, Principum amplius esto, sed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galsuindam Brunehildis maiorem sororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgijs incessere ausa, exitium attulit. in geniali toro mortua inuenta est, nulla prole relicta. AEmulæ locū Fredegundis occupauit, Reginaq; dicta est, inter multa scelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, sæuitiaque nobilis ætate. Sigibertum enim defuncto fratre Chereberto Parisiorū regno auctum duobus immisis sicarijs Lutetiæ incautum peremit. Percussa viri casu Brunehildis, ac de filio Childeberto sollicita, eum in Mediomatrices mittit, vbi prouinciæ studia erant & propensæ gentis volūtates. ipsa in Chilperici potestatem redacta Rhotomagum in custodiam mittitur. Florenti viduæ Principis forma captus Meroueus maior Chilperici filius eam sibi toro iungit. vitiosum coniugium fuit vetatibus legibus patruū viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca discussit. in monachi habitum detonsus primum, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Glodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagensis Episcopus in exilium pellitur. Merouei & Brunehildis coniugium eo Antistite iunctum, erimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. spreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magistrum equitum impudica coniecit. scelus maiori scelere cumulatur. male testas libidines amoresque væsanos virum vlciscit

cogitantem occupant: atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Successit conatus, solutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto infantis patrueli, qui testamento Guntran-
 ni patru Burgūdos imperio adiecerat, bellum gessit, Ductore copiarum ipso Landrico in pugna victrix. Excepit interitus Childeberti vxorisque. veneni id suspicionem confirmavit, cuius insidijs non proditur. Sed perempti tamē duo filij Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionū imperium suscepit. ambo dicti Reges, in Brunehildis auix tutela. ij confirmata etate cum Clotario bellū gerunt. belli causæ in finitimis imperijs deesse non possunt. Brunehildis hortatu dicunt Gallicæ historiæ, quo Protadium genere Italū amasium suum nouis honoribus augeret, vero an ex odio Hispanæ fœminæ nondum definio. addunt certe eò studio progressam, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrem, quasi olitore genitum, & paternos thesauros occupantem. neq; commota prius odia constiterūt, quam Theodoberto proditoric casu Colonia: quem vita donatum tamen Cauillonum in custodiā dimissum docent alij. Repudiata victor antea Hermemberba Vutterici filia, vt alio loco monstrādum est, occisi filiam & fratres duos cepit. pueros Brunehildis peremit, sic memorant, puellam præstanti forma cum sibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione auctoritate ventantem facinus dillicto gladio ne perimeret, aulicorum concursu factum aiunt. illam vindicasse dolorem eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote suo, cum è balneo egrederetur. Idonei auctores dissenteria obiisse tradunt. Sic rerum summa atq; imperij ad Clotarium translata est, Fredegūdis iam morbo extinctæ filium, Brunehildi noua iniuria infensum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum asserere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoq; à suis deserto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunehildis ipsa in Clotarij potestatem venerunt. Proximi seculi anno sextodecimo hæc gesta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueuū victor seruari voluit, cum eius ex baptismo pater esset, in Brunehildim maiori seueritate seuitum affirmāt. quater fustibus lacera-
 to tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata est, exacta mulier etate: eo minori populi misericordia, quod decem Reges numerosamq; vulgi multitudinem eius artibus perijisse iactant. Desiderium Viennensium Pōtificem & Columbanum virum sanctum, hunc exilio, illum exitio multatum, adeo ad portenta prodenda scriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliuēs fuerunt, pudenda securitate, si mendacium deprehensum iri non putarunt, si secus impudētia mirabili. Meram tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ scelera à Fredegunde sunt facta, quod supplicium tulisset victoribus Austrasianis, ea mentiente fama atque nomina commutante afficta Brunehildi arbitror, fœminæ religiosæ probæque. vt indicio sunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eam litteræ plenæ verissimis laudibus. multa magnifica templa eius sumptibus in Gallia constituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis? sed certa monumenta monstra-

bimus

bimus. an quisquam hæc ab impia & crudeli fœmina facta inducat in animum? maius argumentum accedit, Gregorij Turonensis æqualis de his flagitijs silentium. an id gratiæ datum putabis à Gallico scriptore, magnæque auctoritatis viro? an qui Fredegundis scelera omnia & dolos exposuit, externæ fœminæ pepercisset? non arbitror. At Sisebutum, ais, in vita Desiderij Viennensis Episcopi Brunehildis scelera multa, cæsumq; ab ea martyrem accusasse, ab equisq; raptatam perijisse tandē vltore numine. Recte, si auctore eius vitæ Regem fuisse confirmares, & non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegisse se affirmaret, minori quàm pro modo Regis auctoritate diligentiaque, etate posterior. Sit ergo constitutum Brunehildim innocentē fuisse, & perditissimis tamen temporibus aliena inuidia flagrasse. vt primus Boccatius considerauit poetici quidem ingenij scriptor, sed antiquitatis cognoscendæ studio incitatus præstansque. Nos orationem in Hispaniam referamus.

Liua & Leuigildus. Cap. XI.

ATHANAGILDO Visigothorum Rege Toleti defuncto, vt paulò ante dictum est, Liua (sic antiquæ monetæ huius Regis nomen scribunt) homo præpotens & magnarum rerum vltu & cognitione instructus, Rex est renunciatus Narbone, vbi eatenus res gesserat Galliæ Gothicæ Præfectus. Iustini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primusque Exarchi nomine Longinum in Narsetis locum misit in Italiam, anno secundo, Christi quingentesimo sexagesimo septimo, Liua regnare cœpit, nulla re gesta memorabilis, nisi quod anno regni secundo Leuigildum fratrem regni consortem dixit exæquata prorsus potestate, ipse Galliæ Gothicæ ditioe contentus, quibus in locis multum assueuerat, nam & Tudensis scribit septem annis Gallicæ imperium tenuisse priusquam Hispaniæ Rex esset. Reliquas prouincias Gothico nomini subiectas fratri demandauit, per quem spes erat Rempub. multis collapsam partibus pristinum splendorem reuocaturā: tametsi tantum belli in manibus erat aduersus Romanos magnam latissimæ prouinciæ partem occupantes, tuentesque non suis armis modò sed & Gothorum virtute, partium studio ad eos tanquam ad cōmune receptaculum deficientium. Erat Leuigildus gemina prole auctus ex Theodosia vxore. Seueriani Carthaginensis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit, Leandri, Fulgentij, Isidori, Florentinæque soror. Leuigildi filij Ermenegildus & Reccaredus Theodosia defuncta Leuigildus Gosuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tempore à fratre ad regni consortium vocatus est. Suscepto regno cum viuida virtute, & belli pacisque artibus clarus esset, continuo in Romanos duxit, in Bæstetanis prælio dimicatum est. victi Romani, totaq; ea regione depulsi. Malacæ ager igne ferroq; vastatus. Asidonia ad fretum noctu capta, urbem prodente Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperij iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multaq; circum oppida & vrbes magna rusticorum strage. Sabariæ tractus, quæ quo loco esset clam est, ferendis agendisque

agendisque prædis deformatus imperioque subactus. His rebus Leuigildo occupato Liua frater in Gallia defunctus est salutis anno quingentesimo septuagesimo secundo, cum quinq; annos regnasset (quidam huic numero biennium detrahunt) Leuigildus Bæticæ rebus compositis, totaque prouincia pulsus Romanis belli impetu in Cantabriam verso Amaiam (alij Aregiam dicunt, Varegiam alij) sed Burgos inter & Legionem sitam ciuitatem expugnauit. reliqua Cantabria, cuius fines ad Amaiam extendebatur, vastata. multi feditiosi cæsi. in his Sacrificulus cui AEmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, quod in conuentu procerum Cantabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciæ excidium haudquaquam inanis vates denuncia-
 bat. Ex Cantabria arma in Aquitaniam versa. Aspidius ad Agerensem urbem (Agen hodie est) imperium detrectans malo coactus est ad officium redire: cum euersis fortunis ipse, vxor & filij in Regis venissent potestatem. Aspidium Biclarensis ea regione Senioreni fuisse ait, ea voce in dominij ac principatus significatione vsurpata. & nimirum seniores imperare æquum est. vnde consequenti tempore tum in monumentis Hispaniæ, tum in conciliorum actis, præsertim quæ Caroli Magni ætate in Gallia habita sunt, domini ac Principes seniores nuncupari coeperunt. Eum morem ad vulgares linguas Hispaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanasse satis constat. Eo prorsus anno quo Liua defunctus est Myro seu Ariamyros (sic enim quidam scribunt) Theodomyro
 patre ante biennium defuncto Sueuorum gentem gubernabat: cum conuentus alter Bracaræ habitus est à Calæciæ Præsulibus duodecim. Martinus Bracarensis Metropolitanus primas inter Patres partes locumq; occupauit. Eius conuentus decretis recentem Sueuorum religionem mirifice confirmatam nouum miraculum auxit. Templum Martini Turonensis nomine à patre ut diximus ædificatum egrediente Rege, scurræ generosæ vitis contra Regis præceptum pro foribus templi è pergula pendentes vuas atrectare aggressi, repente manus exaruit. Ab irato Rege vix populi precibus ne manus amputaretur impetratum. Martini tamen virtute, cuius religionem violarat, cum numen eius populus imploraret, sanitati reddita est. Proximo anno, ut Sigibertus est auctor, Hispani paschatis festum ad duodecimum Kal. Aprilis celebrarunt, Galli quartodecimo Kalend. Maij: quo die Offeri oppidi fontes quotannis sponte aquis compleri soliti scaturijse de more feruntur. Eo miraculo sæpe per hæc tempora cum opinionibus de die paschatis vtraque natio discreparet, constanti atque perpetua computi ratione nondum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonensis huius ætatis scriptor testatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiunctis septuaginta socijs ex Africa venit in Hispaniam: & opibus Minicæ præpotentis foeminae & copiosæ Seruitano monasterio extructo Setabi, ut plerisque placet, monasticam viuendi rationem, certis nimirum legibus institutisque temperatam, inuexit primus in Hispaniam, ut Illesonsus scribit. Monachi enim, quorum in actis conciliorum Hispaniæ ante hæc tempora mentio extat, aut nulla votorum religione constricti erant, aut dissipati per syluas vitam exigebant solitariam. Ad Leuigildum se se referat oratio. Qui Aquitaniam motibus compositis

ad regem scribit.

in Hispania, ab constructo monasterio.

positis in Hispaniam redijt, Sueuorum imperij, quod tandiu tenuerat, delictus certus. Myro Rex, Gotthorum potentiam veritus Calæciæ iam fines vastantium, missa vltro legatione cum pacè peteret, inducias tantum ad certum tempus impetrauit. Expetendæ à Sueuis poenæ, nisi religionis mutatae causa nulla erat: & ardebat Leuigildus cupiditate bello lacessendi, profligandiq; Romanorum copias, quibus à Iustino Imperatore Hispaniensis limitis custodia credita erat. Orospedæ montes, qui ad Cauni montis radices assurgunt, per Molinamq; Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanum fretum desinunt, vbi montani homines locorum asperitate confisi imperium detrectabant, illato primum bello domuit. Ijs locis superatis Gotthorum potentia magnopere aucta est, imminuta Romanorum: cum exiguum Hispaniæ tractum ad mare, ut arbitròr, Mediterraneum exigua spe defensionis retineret. In eos priusquam Leuigildus verteret arma, ad reip. statum conuerso animo atq; studio ius suffragij antiquandi, quo Gotthorum proceres eatenus Reges creare soliti erant, & ad stabiliendam in familia regni successionem magnopere referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredum filios regni cõsortes declarauit, ditione tripartita: Ermenigildum Hispali (Turonensis Emeritæ ait) res curare iussus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielæ confluentes, prope Paternianam, hoc est, Pastranam, ut Rasis Arabs testatur, vrbs Reccopolis fundata anno quingentesimo septuagesimo septimo. & pleriq; suspicantur in Celtiberis fuisse, quo loco Almonacillum oppidum loci natura firmissimum situm est vulgò à Zurita nomè habes. Leuigildus ipse regni sedem Toleti fixit: vnde ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari coepta est, atq; Gotthici regni deinceps sedes facta: cum hætenus Hispali fuisset. Ab his inijs eivrbi ad Primatus dignitatè aditus est patefactus in ceteras Hispaniæ ecclesias, quod locis competitibus est a nobis copiosius explicandum. Romanam ecclesiam post Ioannem. III. Benedictus Pontifex gubernabat. Romanum imperium Iustini Iunioris successor Tiberius eo nomine. II. Quo tempore Myro Sueuorum Rex Ruccones bello vexauit. causæ in incerto fuere: sed bello tamen victos & fortunis spoliatos imperio subiugasse constat. Is tractus Riugia hoc tempore nuncupatur præcipua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita ut cum vigesimo frequenter efficiat.

377

Toletum Regni Gothici sedes.

Ermenigildi bellum. Cap. XII.

INGVNDIS Sigiberti Mediomatricum Regis, atq; Brunchildis filia, Ermenigildo connubio iuncta est salutis anno quingentesimo septuagesimo nono. Eo coniugio quoniam Gosuinda & Athanagildi nepris erat, vtriusq; regis familie sanguis copulabatur: quod ad stabiliendum regnum nonnihil referre Leuigildus Rex habebat persuasum, si Francorum regiam noua sibi affinitate iungeret. Missam ex Gallia regio procerum comitatu stipante auia Gosuinda, præcipua læticiæ significatione aliquandiu apud se habuit, nihil prætermittens eorum, quæ ad beneuolentiam conciliandam pertinere visa sunt. Nimirum sagax foemina his blandimentis adolescentulæ animum expugnare parabat, ut catholica religione

379

religione deserta, ad Arii vāsaniam traduceretur, baptismatis lauacro, vt mo-
 ris erat inter Arianos, instaurato. quod cum illa se facturam negaret, semel
 ritu Christiano excusans, sancti lauacri virtute expiatam sub Trinitatis san-
 ctæ inuocatione, quam ad extremum spiritum inuolantam cōseruare certum
 erat, impotens femina, atque iracunda, neque magis corpore deformis (erat
 enim altero lumine capta) quam animo efferata, repulsæ dolorem nō ferens,
 ad conuitia & contumelias semel in puellæ capillos inuolasse fertur: atq; per
 solum tractam excusso sanguine fēdasse: iterū in piscinam subiectam dedisse
 præcipitem, magno vitæ discrimine. His Ingundis iniurijs non modò nihil
 de animi constantia mutauit, verū eius potissimū diligentia Ermenigildus
 vir creditur ad catholicā religionem reuocatus. Leandri Hispalēsis Episcopi
 regij iuuenis animū ad veritatem procliuem præcepta ad omnem veræ pie-
 tatis partem informarunt. doctrinæ opportunitatē Leuigildi patris, in Cite-
 riorem Hispaniam, atq; ad eodē Carpetanos discessus præbuit. Quo tēpore Rin-
 gundis Chilperici Regis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, cum ad spon-
 sum Tolosam vsq; processisset, cæde patris renunciata, quem à Landrico Ma-
 gistro equitum occisum diximus, repente in patriam redijt. sic eius coniugij
 spe intercepta Bada Reccaredo iuncta est, quo ex genere incertum: sed hista-
 men rebus occupato patre, Ermenigildus planè noster est factus. Ex hac reli-
 gionis mutatione, bellum graue & diuturnū natum est. & ægroto Leuigildi
 animo, filij consilio cognito Gofuinda nouercali odio faces subdebat. omnia
 tamē prius tentare placuit, quam ad arma ventum esset. Itaq; legatione missa,
 pater hoc exemplo litteras ad filium dedit: Coram maluissem, si per te licitū
 esset, quam per litteras de re tota disputare. quid enim à te præsens non impe-
 trassem, siue regia auctoritate præciperem, siue paterno iure castigarem? be-
 neficia certè in memoriā reuocarem, quæ tu in ludibrium vertere maluisti.
 A teneris (nimia fortassis indulgentia) in spem Gotthorum regni diligēter
 alui: cōfirmata ætate, antequam postulares, maiora quam sperares delata sunt.
 Dedi sceptrum vt cum auctoritate adiutorem haberem: non vt te externasq;
 gentes cum quibus foedus inire paras, imperio me aduersum armarem. Nouo
 exemplo appellauī Regem, vt consortio potestatis contentus, primas patri
 partes dares: atque in hoc ætatis flexu, esses seni præsidio æquè atque solatio.
 Si quid est, quod amplius cupias, patri explica. sin autem supra ætatem, supra
 consuetudinem, supra merita tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus impie,
 aut impius sceleratusque crudeliter circumscribis patrem? an senis mortem
expectare graue fuit? tantique fuerunt pauci anni, quot hæc ætas recipit? an
 cum fratre communicatam potestatem inuidebas? de quo me arbitro discepta-
 re æquum fuit. Sed nimirum regnādi ambitio omnes naturæ leges violat: re-
 soluitq; ea quæ perpetua necessitudine constricta sunt. At religionem causa-
 ris: in quo te video non humana iura tantum, sed diuina etiam euerrere, & in
 caput tuum Dei vindictam prouocare. Ita ne ab ea religione tuo arbitratu
 discedas, cuius cultu propagando nomen Gotthicum auctum opibus, atque
 potentia amplificatum est? an maiorum, quæ sacrosancta esse debuit, aucto-
 ritatem contempnas? Nouæ religionis vanitatem, vel eo potissimū consi-
 derare

derare potuisti quod filium à patre seiungat: & summæ caritatis nomina
 odio plusquam paterno, atque inuidia labefactet. Ego Ermenigilde pro pa-
 tris iure impero, & pro ætate, qua maior sum tibi consulo, reuoca ad so-
 brietatem animum: positaque noxiarum rerum cupiditate quiesce: sic enim
 facile eorum quæ commissa sunt hactenus venia dabitur. si recusas, cogisque
 arma capere, næ tu frustra paternam misericordiam re desperata implorabis.
 Molestæ hæc litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de
 priori sententia mutare certus, in hanc sententiam rescripsit. Minas & con-
 tumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tamen si nulla nostra la-
 cessitus iniuria, linguæ libertatem cohibere potuisti. Beneficijs tuis, quæ
 & ipse meritis maiora esse sentio, parem aliquando gratiam rependere
 cupio: obseruantia tenorem tibi debitæ, mihi propriae ad extremum vitæ
 spiritum præstare. Saniori religione quam ipse inuidiæ causa nouam dicis,
 amplectenda orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidijs:
 de veritate non disputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tan-
 tundem modo nobis detur. Gotthicæ gentis felicitatem Arianæ supersti-
 tioni acceptam fers, scilicet ignarus consueuisse Deum, quo grauius ex com-
 mutatione rerum doleant, quos pro scelere vlcisci parat, his secundiores
 interdum res & impunitatem concedere: haud sanè constantem atque
 perpetuam, quod Vandalorum, atque Ostrogotthorum in simili causa
 exitus declarat. Quod si indignaris te in consulto ausum me religionem mu-
 tare: concede mihi, vt doleam, ne hoc quidem abs te tribui, vt salutem
 meam rebus cæteris potiorē habeam: pro qua, si res ferent, paratus sum
sanguinem vitamque profundere; neque patrem fas est plus diuinis legi-
bus, ac conscientia posse. Deum quæso consilia tua reipublicæ sint salu-
 taria, nobis filijs tuis haud exitialia. Tu caue ne sinistris criminationibus
 aures accommodando committas, vnde luctum tibi in omnem vitam pa-
 rias, nomini ac generi nostro ad posteritatem infamiam victis, ac victo-
 ribus parem. Erant regni studia diuisa inter patrem & filium: catholici
 quorum erat magnus numerus causa meliores, viribus impares Ermeni-
 gildum palam, aut voto sequebantur. maiori potentia Ariani Leuigildi
 partes. Ermenigildum Turonensis ait, sacro chrismate delibuta fronte
(is ritus erat recipiendis in ecclesiam Arianis) veterem appellationem
 Ioannis nomine mutasse: aureæ monetæ resistunt, in ipso, vt videtur belli
 ardore, vt essent videlicet pro tessera militari, præcipuæ puritatis percussæ,
 Ermenigildi nomen & faciem exprimētes altera ex parte, in altera victoriae
 signum, his adiunctis verbis: HOMO Regem deuita. Nimirum ad Pauli
 sententiam allusit: Hæreticum hominem præcipientis post vnam & alte-
 ram monitionem esse deuitandum. Longinqua auxilia à catholicis con-
 quisita. Leander Constantinopolim ad Tiberium Augustum nauigauit: ex
 monacho Benedictino Hispalensis Episcopus singulari eruditione, mo-
 rum probitate eximia, neque minori orationis suauitate & elegantia, res
 eo tempore comparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profecisse ar-
 bitror: synodo tamen Episcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui post-
 modum

moneta Ermenigildi regis.

modum Magni cognomen accessit, & Legati partes pro Pelagio secundo implebat, vsum habuit. Ex vitæ & studiorum similitudine voluntates conciliatas indicio sunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiusque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderunt in salutis annum quingentesimum octogesimum, Mahometis in Arabia ortu famosum infantumque nomini Christiano, magis quam nobilem. Hispalis & Corduba munitæ instructæque comiteat: siue ducendum esset bellum, siue obsidionis mala essent toleranda. Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum relicti potestate, vt fidei datæ obsides essent: & si quid grauius accidisset à belli discrimine longissimè abesse volebat. Contrà Leuigildus cum inuictum filij animum, neque metu frangi, neque promissis fœcti consideraret, vt mœnenti patri aures accommodaret, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio sentiebant, magno auri pondere Leuigildo conciliati. Mercenarij homines ingenio, & quibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior spes affulsit in eam partem nullo honesti, inhonestique discrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum de religione dissidio bellum excitatum esse constabat, species quædam concordia excogitata. Arianorum Præsulum conuentus Leuigildi iussu Toleri habitus. In eo conuentu rebaptizandi mos sublatus Arianis familiaris: cum ad eorum sectam catholici transfugissent. Patri Filiū equalem esse, de quo tandiu disceptabatur, verbo tenus sancitum: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborū simulatione multorum animi circumuenti, quasi dissidij causa sublata, aut ab Ermenigildo distracti palam, aut frigidius, quam fecerant, optimam causam tuebantur. Plerique ancipiti periculo dubij, atq; ad tempus fortunam in consilio habere soliti, spectatores belli esse mallebant, quam cum fortunarum alienarum euentu miscere discrimen rerum suarum. His rebus perficiendis tres anni consumpti: quo spatio Tiberio Imperatore defuncto, Mauritius eius successor rem Romanam cœperat administrare. Leuigildus tota ditone magnis delectibus habitis cōtra filium mouens, in extremam Beticam ferro penetrauit. Hispalis circumsessa. parum spei erat obsessos voluntate quicquam facturos ab Ermenigildo, atq; Leandro Præsule præoccupatis animis: vim adhiberi, ac metum placuit. Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad subuectiones prohibendas cōmeatu intercipiēdo. eius fluminis cursum corriuari, aliòq; auerti placuit. Ea molitio magni laboris erat, atq; multorum dierum opus. Itaq; quarto supra Hispalim lapide Italicæ veteris mœnia instaurata, vti veteris magnificentia ruinæ documēto sunt. & nimirum belli, quod diuturnum fore persuasum habebant, opportuna sedes quærebatur. Diui Isidori nomine monasterium ijs in locis extat nostra ætate. Myro Sueuus, tametsi placitis de religione discrepabat, cum suorum manu Leuigildo iunctus, rātum nefas morte luisse creditus est, ipso obsidionis tempore defunctus, Eborico filio successore. Turonensis Myronem Ermenigildi partes secutum ait: & profligato demum bello cum fœdus fecisset cum Leuigildo in patria paulò post defunctum, locis natura grauibus, vbi bello

bello intentus hæserat & aquarum insalubritate valetudine prostrata. Hispalim redeamus: vbi Bæti corriuato magna atque suprema annonæ difficultate laborabatur. Ermenigildus post annuam obsidionem desperata defensione, clam ad Romanos elabitur: ignorabat nimirum paterno auro corruptos. ciuium deditioe Hispalis continuò in Leuigildi potestatem venit, salutis anno quingentesimo octogesimo sexto. AEquè paucis post diebus Rex iuuenis à patre captus: an Cordubensium prodicione, defectionis infamiam noxamq; innocētis, cum se eò reculisset venalem Romanorum fidem metuens, calamitate procurare parantium, an vt Turonensis est auctor, ad Osetum oppidum, vbi baptismi fontes quotannis impleri sponte consueuissè est demonstratum. Loci munitione & sanctitate confusus, eò se Ermenigildus contulerat cum trecentis delectis militibus: & patrem sperabat si vim adhibere pararet à tergo atque à fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiarum tendebant, opprimi posse. Quod contra accidit. filij consilio explorato, vt nihil occulte esse potest in intestina discordia, solers pater eius conatus elusit. Magna celeritate oppidum captum, incēdiòq; deformatum. Ermenigildus ipse spe omni destitutus in templum aufugit, si forte residente patris ira moræ spatio veniam impetraret. Sequebatur Leuigildi castra Reccaredus minor ætate filius, indole animi atq; prudētia fratri æqualis. Is patris permittiu, factaq; à fratre ipsum conueniendi potestate in templum admittus aliquandiu vi lacrymarum vocem intercludente, tacitus subterit. deinde, Mollis, an, est animi suorum casum dolere, nullumq; in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem nostrā iudico: quid enim inter fratres & patrem potest esse seiunctum? Neq; tuos conatus vituperio religionis susceptæ studio: tamen si quæ iusta causa esse poterat in patrem arma mouendi? ac ne illorum quidem consilia accusabo, quibus es in fraudem inductus. præterita lamentari, quam corrigere facilius est. Fuit hæc fuit horum tēporum calamitas, & scilicet his prouincialium animis fatale dissidium. Dum vtraq; pars in nostra familia quærit præsidium, vtriq; planè corruimus. Reliquum est ad concordiam animos reuocare: prouidere certè ac præstare, ne inimici in nostræ domus ruinis amplius exultent. quod vtiā rebus integris libuisset: sed præstat ad paternam misericordiam recurrere, & factorum veniā cupidissimè petere: quam pertinacia atq; atrogantia perire. Moneat vtriusq; fortunæ conditio, ne contumacia cum pernicie, quam obsequium cum securitate malis. Illud memento, rebus profligatis cōsilio opus esse: animi imperum fore tum vanum, tum exitiale. Ego tibi, si quod necesse est, spōte facis, tibi patrem recipio placatum. retento certè regio honore, modico supplicio noxam expiabis. Ad ea verba iuramenti religio addita. vocato patre, mæstus iuuenis ad genua pronolatus ab eo veniē simulatione osculo exceptus est, atq; bladis sermonibus delinito animo, in castra deductus. mox regijs insignibus detractis Hispalim in custodia missus est (Biclarensis, Valentiam relegatum, Tarracone occisum ait). Monstratur Hispali ad eam portam, cui à Corduba nomen est, turris Ermenigildi custodia nobilis, loci altitudine, angustia, atq; tenebris horrida. In ea manibus ad collū reuinctis asseruatus traditur. ad carceris squalorem victus ipse & cul

Mahometis a hitas.

Romanis perfidi.

Rebaptizandi mos sublatus.

Ermenigildus a patre captus.

tus asperitatem addebat: cilicij vestem, qua in lecto etiam pro stragula veste utebatur, animo in rerum diuinarum contemplatione defixus, cælumque suspirans, quo se quamprimum iturum sperabat. Aduenerat Paschatis festum Christi Dei ad vitam reducis memoria lætum, & eo anno incidit in quartum
 5 8 6 decimum Aprilis diem, ab ortu Christi anno quingentesimo octogesimo sexto, quod certa ratione intelligitur. tamen si quidam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarenfis tertio Mauritij Imp. anno Ermenigildum occisum certè ait. Leuulgildus de filio sollicitus mittit quendam Episcopum Ariamum de media nocte, qui epulum Christianum uincto de more traderet. Ille uerborum cõtumelia castigatum cum à se repulisset, patris animum, ad se eam iniuriam pertinere interpretãtis, usq; eò exacerbauit, ut Sisberto carnifice euestigio misso securi percutiendum mandarit. Horret animus atq; heret tantæ crudelitatis imagine. Inerant Ermenigildo simplicitas & libertas: quæ nisi modus adsit, in exitium uertitur. Martyris memoria colitur in Hispania passim ad octauumdecimum Kal. Maij, (nonnullæ ecclesiæ priori die faciunt). Carceris locus consequenti tempore in sacellum Ermenigildi nomine transformatus est. multiq; deinceps mortales uiri & foeminae, Ermengildi, Ermesindæ, siue Ermenesindæ nuncupati. Armengol & Ermegildez & Ermildez barbaram magis sonantia. Hæc indicia sunt cultus martyris in Hispania suscepti olim atq; propagati. Corpus ubi sit nostra ætate
 20 clam est: ac ne satis quidem cõstat quo tunc loco fuerit tumulatum: nisi quod os eius argenteæ statuæ inclusum, atq; reuinctum Cæsaraugustæ in tēpli maximi proprio sacrario seruatur. Romanam ecclesiam per hæc tempora Pelagius. II. obtinebat. Pelagij successor Gregorius cognomēto Magnus Ermenigildi mortem, & mortis causam memoria recenti descripsit. auditumq; ad martyris corpus testatur cælestem concentum funus uidelicet peragentium exequiasq; celebrantium, quoniam eo honore carebat: fama; uulgatum eodē loco per noctem lumina lampadum ardentium similitudine uisa. Ijs rebus & quoniam Sisbertus carnifex breui turpissimo mortis genere consumptus est, religio martyris maiorem in modum in animis hominū confirmata, auctaq; est. nunc amplius cum Sixtus. V. Põt. Max. Ermenigildi nomen in Romanos fastos adscripsit, faustumq; & in primis celebre octauodecimo Kal. Maij uniuersæ Hispaniæ fore sanxit lege in omne tempus lata.

Leuulgildi mors. Cap. XIII.

INGVNDIS uiri casu perspecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam transmisit. Romani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum filio cura
 40 bant, quasi belli prædam. Franci Reges Childebertus Ingundis frater germanus & Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabāt feroces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hostium fines inuectus, atq; Vgerno arce minutissima in Arclatenfi agro armis expugnata, finitimi agri omni iniuria deformati.

formati. Tentata subinde concordie spe, missisq; à Leuulgildo de pace legatis, nihil impetratū tamen, ad priores noua iniuria hostibus exacerbatis. Francorum naues ad Calæciæ littora (cõmercij uidelicet caussa cum Sueuis inuendi) in ea loca delatæ, à Gotthica classe interceptæ sunt, cum hominibus præda; omni. sic repetita, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrãdas surdas aures Gotthorum postulatis præbuerunt. & auctorem habeo, qui Reccaredum Narbone profectum rursus in Francorum fines irrupisse ait, lætissimisq; Galliæ agris rursus attulisse vastitatē. Childebertus dolori propior uindictæ audior, Mauricium Imperatorem, cuius amicitiam paulò ante contempserat, ultro sollicitauit ad vires arma; focianda aduersus Longobardos & Gotthos rerum dominos in Italia atq; Hispania. Validæ Francorum copiæ ex nouo foedere missæ in Italiam, cum hostis initio metu simulando, neque uniuersæ dimicationis copiam faciendo innatam Francorum genti cõfidentiam auxisset, pugna repente atq; improuisò facta uictæ profligatæq; sunt. cæforum numerus nõ proditur: cladem tamen eo seculo maiorem Francis contigisse nullam cõstat. Gotthis ex eo casu Childebertum æquiores redditum minimè dubium est, præsertim cum Imperator alijs rebus intentus nomen magis ad sociorum præsidium, quam vires afferre uideretur. In ipso belli apparatu Ingundim Childeberti sororem, pro qua bellum suscipiebatur, nunciatum erat diem obiisse, siue in Africa, siue in Sicilia, nam auctores in diuersum trahunt, filio paruulo ad Imperatorem deducto: qui quem exitum haberit clam est, & fortassis paulò post matrem & ipse decessit, obitu quam uita felicius futurus. Interea in Hispania Leuulgildus opprimendæ catholicæ religionis studio, unde tantum calamitatis domesticæ exiisse interpretabatur, viros sanctos, quorum præsidio ueræ pietatis cultus nitetur, toto regno exilijs multabat: Leandrum Hispalensem Præsulem, Fulgentium Astigitanum, quibus in primis iratus erat, Ermenigildi causa, cui fauisse minimè dubitabar. Mausonam Emeritæ Metropolitanum ea ætate cum summis uiris comparandum, cum Toleti, quo deducendum curarat, omnibus contumelijs
 30 violasset ob religionis constantiam, & quoniam Eulaliæ uestem Arianorum metu Regi prodere recusabat, feroci equo impositum atq; Sunna Arianum in eius locum subrogato, in exilium expulit. Miraculo uiri innocentia est indicata: equus ille polita cõtinuò feritate sanctum uirum dorso admisit. Plures alij Episcopi relegati, alijq; in eorum locum substituti: unde tranquillitate reddita ecclesiæ factum creditur, ut cõtra quam ecclesiasticis legibus cautum erat, duo essent aliquãdo eiusdem urbis Episcopi, uti publica eius ætatis acta testantur. pacis studio nouum exemplum inductum. Ecclesiarum relictis ab auaro Rege nemine resistente occupati. sacratorum uirorum priuilegia antiquata. multi proceres occisi ueris causis, aut asimulatis. ex eorū bonis regiū patrimonium locupletatum. ac præsertim tanta carnificina prouidebatur, ne quisquam externi sanguinis ad regnum aspirare posset. His malis plerique fracti, nõ ex plebe modò, sed & uiri principes copijs & nobilitate, manus dederunt, atq; ad Arianorum sectam traducti sunt. In his Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus, cum Arianus esset factus, inconstantia exemplo multos
 40 P a alios

alios in præcipitium traxit. Seuerus Malacitanus & Licinianus Carthagi-
 nensis Præfules Vincentij æquales, eius perfidiam de scripto iugularunt. Ex-
 rat nostra ætate Liciniani liber, quem plures præterea epistolas ad Eutro-
 pium Episcopum Valentinum scripsisse Isidorus testatur, Constantinopo-
 lique diem obiisse: nimirum cum Regis furorem fuga declinasset. In ea vrbe
 Ioannes Biclarenfis Abbas Scalabi in Lusitania natus, decem & septem æra-
 ris annos studiorum gratia iunior consumperat, inde vtriusque lingue alia-
 rumq; artium cognitione instructus in patriam ex lōginqua peregrinatione
 redux, communi ecclesiæ tempestate iactatus Barcinonem exilij causâ mis-
 sus, ad Pyrenæi montis radices, vbi hodieq; eodem nomine visitur, Biclarense
 monasterium constituit optimis legibus atq; institutis ad D. Benedicti regu-
 lam conformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerundensis ecclesiæ
 procuracionem: Suintilæ autē ætate ad cælum morte migravit, meritis de-
 bitum præmium Nonito successore. Ioannes presbyter Emeritensis, atq; No-
 uellus Complutensis Episcopus Asturij ex magno interuallo successor, & ipsi
 doctrinæ atq; religionis laude clari, quibus rerum fluctibus agitati fuerint
 clam est. Isidoro minor ætas præsidio fuit, eaque indoles & ingenij lumen,
 quod breui vniuersam ecclesiam illustrauit: generis nobilitas, totius oris di-
 gnitas, atq; suauissimi mores. tamen Ariarum in se inuidiam irritare non
 desistebar, & sua sponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera
 pietate mortem si opus esset, animatus. Hisce rebus Gotthici regni potentia
 vehementer confirmari videbatur: præsertim cum per idem tempus Sueuo-
 rum ditio sit auctum, eius gentis Regibus penitus à stirpe sublatis hæc oc-
 casione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro præpotenti, tum suis co-
 pijs, tum Sisegundæ nuptijs (erat ea Eborici nouerca) regno spoliatus, atque
 in sacerdotis morem detonsus, compulsus est vitam principalem cum priua-
 ta, regia insignia cum veste monastica commutare. Leuigildus vt amici
 atq; foederati Regis iniurias vlceretur, victum armis Andecam, atq; the-
 sauris regijs spoliatum, detonsa coma (maiorum instituto atque more,
 nobilitas promissa cæsarie continebatur) atque eo facto regni spe penitus
 intercisa, Pacem Iuliam relegauit. Malarici moribus tandem compres-
 sis, qui fauore gentis regium nomen occuparat, vniuersa Calæcia in pro-
 uinciam redacta, leges & magistratus accepit. Sic Sueuorum regnum, quod
 aliquando florentissimum fuerat, & centum septuaginta quatuor annis His-
 paniæ partem tenuerat, extinctum penitus est, atque sublatum ipso salutis an-
 no quingentesimo octogesimo sexto. Quo anno Leuigildus ipse Toleti
 decessit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauodecimo. Fama est,
 & multi auctores testantur, sub vitæ finem cum salute corporis desperata
 ex morbo decumberet, Ariana impietate repudiata, animum ad sanitatem
 quidem reuocasse, atque priuatim cum Reccaredo filio pro catholicæ reli-
 gionis veritate disputasse: regnū quod multarum vrbiū accessione ampli-
 ficatum relinquebat, futurum multo illustrius veteri religione quasi post-
 luminio in Hispaniam vniuersamque ad eō Gotthicam ditioem reuocata.
 Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio postremis testamenti tabulis reuo-
 cari

vniuersum regnum in
 Hispania sublatum.

5 8 6

cari mandabat Patrum loco habere, eorum auspicijs & monitis priuatam vi-
 tam, communesq; ad eō res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Lean-
 dro coram priusquam ex morbo obiisset, Reccaredum filium enixè commen-
 dasse, eius præceptis sperare sese, ac verò vehemēter optare Ermenigildo fra-
 tri, quem magna animi temeritate innocentem occiderat, vt per similes mo-
 ribus, humanitate atq; totius vitæ cōditione euaderet. Nimirum sancti Mar-
 tyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad sanitatem reuoca-
 to conquieuerunt. Tamen nostri historici Leuigildum temporibus seruiē-
 tem, atque factionis metu animum debilitante negant palam eum, vt erat
 10 opus, Arianam sectam abdicasse, priuatim agnouisse veritatem non negant,
 antea multis prodigijs admonitum, quæ religionem catholicam illustrabāt.
 In ijs hæc numerantur: quo tempore filium innocentem armis perlequeba-
 tur, in ora Carthaginis monasterium D. Martini nomine sacrum monachis
 in vicinam insulam fuga dilapsis, à regijs militibus est direptum. in Abba-
 tem, qui solus remanserat, districto gladio eorum quidam facto impetu, sacri-
 legij pœnis agentibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior
 cognito casu prædam omnem reddi monasterio mandauit. Annulum in ig-
 nem proiectum cum de religione esset disputatio, catholicus ardentem ma-
 nu incolumi contrectauit, catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæ-
 20 reicus haudquaquam est ausus simili periculo sectæ patrocinari. His atque
 alijs id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atq; vacillātem ex
 Episcopo quodam sectæ Ariarum addicto diligenter quæsiuisse, eccur Chri-
 stianis tot tantaq; miracula patrātibus, Ariani suam sectam nullis virtutibus
 illustrarent? Cui Episcopus: Multis (inquit) o Rex si vera fateri conuenit, atq;
 aduersariorum in morem nostra iactare fas est, surdis auditum insinuauit, cæ-
 corum oculos ad videndi vsum aperui: verum quæ hæcenus vitandæ osten-
 tationis causa sine arbitris gesta sunt, ea consilium est palam facere, confir-
 mareq; tibi, quæ à me dicta sunt haudquaquam inania esse. Itaq; Rege per pla-
 team paulò post transeunte, Arianus quidam auctore impulsoreq; Episcopo,
 30 magnis clamoribus oculos in pristinum restitui aspectum fraude postula-
 bat: notam Episcopo fabulam apud ipsum auctorem argumenti peragens, su-
 pinasq; tendens manus Antistitis precibus & sanctitate sanitatem supplex
 sperare simulabat. callidum commentum, turpissimum mendacium. Verum
 contra res accidit. Impostor ille atq; nefarius simulatq; Episcopus eius ocu-
 los manibus contrectauit, penitus excæcatus est. Fraude detecta (dolor pu-
 dorem superabat) Ariana secta, vt par erat, vehementer inclinare cœpit:
 & Regis animus sensim ab alienari: præsertim cum toto quadriennio His-
 paniæ agros, ac Carpetaniam in primis in quam ob acris temperiem ma-
 ximam vis mali incubare maximè consuevit locustarum agmina peni-
 40 tus vastarent. quod populares vt solent in religionem vertebant, quasi
 diuino numine Ermenigildi cædem, atque veram pietatem ijs malis
 vindicante. Eam laudem Leuigildus Isidori etiam testimonio habeat
 certè præcipuam, quod post Euricum Regem Gotthorum leges tem-
 porum iniuria deprauatas, nonnullis additis, alijs detractis castigauit.

& Paulus Diaconus Emeritenſis, qui viſa retulit, aſſerit Nunctum Abbatem præcipua ſanctitatis opinione virum, cum ex Africa Emeritam traieciſſet Eulaliæ ſepulcrum inuiſendi ſtudio, & ex ea vrbe ſceminarum aſpectum declinans in eremum aliquanto poſt ſeceliſſet, regiſ veſtigalibus ſuſtetratum, tamenſi religione erat catholicus tandiu, donec a vicinis ruſticis facta cõſpiratione occiſus eſt. Cauſſe in incerto fuere. & fortaliſſis liberæ ſancti viri increpationes ferre nõ poterant agreſti homines pectore, rudi ingenio: ſacrilegij certè poenas Rege vindictam negligente dæmonum incurſu in ſurorem acti dederunt. Illud variè in Leuigildi actionibus accipi poteſt, quod primus Gotthorum Regum veſte à populo diſcreta uſus eſt, primuſq; regia 10 inſignia, atq; inſtrumentum principale, trabeam, ſceptum, diadema geſtauit.

Reccaredi regni initia. Caput. XIII.

L. RECCAREDVS patris funere procurato, domeſticisq; rebus cõpoſitis, animo ad reipub. ſtatum & religionis catholice inſtaurationem cõuerſus, primùm omnium cum Francis Regibus ſcõdus inſtaurare cupiebat: & quo pax diuturnior ſanctiorq; eſſet Bada priori vxore defuncta Clodoſindam alteram Childeberti Auſtraſiani Regis ſororem ſibi iungere: cum conſiliorum patris in Ermenigildum ſcõuentis participem non fuiſſe excuſaret, fratrisq; calamitatem ſe ex animo doluiſſe. Verùm tantæ rei perficiendæ nõdum maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentij præceptis cõformatuſ, de reuocanda in Hispaniam catholica religione ſerio cogitabat, ipſe iam animo & ſententia catholicus: tamenſi tantisper tempori cedendum arbitrabatur, dum popularium mentes facilius ſecti quàm frangi ſolitæ, præſertim commutanda ea religione, quam à primis annis acceperat, arte ſanarentur. Patientia & verborum comitate plebei & principes facile Regis volutati morem geſſerunt. Gotthiq; vniuerſi, atq; ex Sueuorum gente ij qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in eccleſiæ catholice caſtra commigrarunt. Regis diligentia, gratia, atq; auctoritate res tanta perfecta eſt: cui ad alliciendas verſandasq; ſubditorum voluntates multum contulit oris dignitas, moresque ſuauiſſimi, quibus gratiſſimus genti eſt habitus dum vixit, poſt obitum gratum poſteris, fauſtumque nomen in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud ſcio an Regum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum neceſſe erat, motus exiſterent, neque diuturni admodum, neque graues: & ſeueritas animaduerſionis non modò non inuidioſa eſſet, quia neceſſario ſuſcipiebatur, ſed etiam popularis, & cum bonis omnibus, tum inſimo cuique gratiſſima. Primus in Gallia Narbonenſi Athalocus Epicoſopus Regis conatibus ſeſe oppoſuit, erat enim ſecta Arianus, uſque eõ vt 40 vniuerſi homines Arium nominarent. Granista & Bildigernus Comites, ſiue Athaloci conſilio & hortatu, ſiue ſua ſponte factionis tuendæ ſtudio, ijs in locis corripere cõtra Regem arma, plebemq; ad defectionem ſolicitare minime dubitarunt. Verùm is nimbus, qui grauiſſimam procellam minabatur, breuem

breuem & facilem exitum habuit. Athaloco vbi rem inclinamã videt, & popularium voluntates ad religionem catholicam propenſas retineri à tranſitione non poſſe præ animi ægritudine defuncto, Comites à Reccaredi exercitu acie ſuperati: eorumq; ſupplicio catholicorum iniuriæ vindicatz ſunt, quos illi quã odio religionis, quã deſperatione rerum ſuarum ſi victi eſſent, tormentis omnibus cruciauerant. ac ferme nullæ acerbiores ſimulantes atque odia quàm quæ religionis ſpecie comparantur. Ipſo regni initio, hi Gallie Narbonenſis motus extiterunt. Quo tempore omnino ex quo remp. capeliſſerat menſe decimo, Rex nouus paſſim Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atq; catholicam amplexus cõtinuò eccleſijs ſua iura reſtituit, bonaq; 10 à patre per iniuriam ablata: noua templa & monachorum collegia ſua expenſa fundabat regia magnificentia: pleroſq; populares in eum locum reſtituit vnde à patre erant deturbati: cuius acerbiterem videbatur benignitate ſuperare velle, maleſticia beneficijs compẽſare. His rebus occupatũ eum, diuinum numen tuebatur. Deſiderius enim à Guntrando Rege cum validis copijs miſſus vt Gotthos de finibus laceſſens ſuperiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copijs in Gallia Narbonenſi ſuperatus, interfectuſq; eſt. Ad Carcaſonem acie pugnatuſ. victi primùm Gotthi, atq; intra urbem compulſi Frãcos victores & neglecta militari diſciplina auidius inſequentes, irruptione 20 ex vrbe facta, ſignaſq; quaſi tunc primùm pugna committeretur de integro canentes, velut numine rem Gotthicam reſpiciente, mutata prælij fortuna, qui terga dederant, obliuſi vulnerum laboriſq; prælium maiori impetu reſtituti ordinibus repararunt. Attoniti hoſtes Gotthorum audacia, breui loco moti atq; in fugam conuerſi ſunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga ſeruauit. Atq; hæc omnia intra primum annum regni Reccaredi geſta ſunt. Conſequenti autem detecta in Regis caput coniuratio. & propemodum neceſſe eſt reip. ſtatu cõmutando, cuius præcipua pars religione continetur, fluctuare animos: motus exiſtere varios & graues. Mauſona temporis beneficio in Emeritenſem eccleſiam reſtitutus eſt. Sunna Arianus, qui exulis locum 30 concedente Leuigildo occupat, ægrè tulit æmuli reditu ſe de ampliſſimo dignitatis gradu eſſe deturbatum. Itaq; eius interficiendi cõſilia cum factioniſ hominibus clam communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præſertim Claudio Duce ſuperſtite: cuius fidei vniuerſa Luſitania concredita erat, atque urbem Emeritam præſidio militari obrinebat, catholice religionis conſtantia clarus, vt Gregorij Magni & Iſidori litteræ ad eum data declarant. Vtrunque ergo obruncari placuit. rei perficiendæ cura Vvitterico demandata, magnorum ſpirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudi affueto: quippe qui in eius domo educabatur: vnde conſequenti tempore ad Gotthorum regnum peruenit. His moribus creſcebat, Hispaniæ 40 Princeps futurus. Occaſio tanto facinori opportuna quærenda erat. Sunna officij cauſſa Epicoſopi conueniendi facultatem petit. Ille quod res erat ſuſpicatus in beneuolentiæ ſimulatione ſuæ ſaluti inſidias comparari, Claudi ad ſe aduocat, vt mutui colloquij arbiter eſſet: & ſi qui fortè mali cogitarent, auctoritate comprimeret. Coniurati tempus veniſſe rati vtriuſ-

que cædis perpetrandæ, cum salutationis officio functi essent, Vvitterico signum dant. Is enim retro Claudium de more stabat. miraculo habitum est, cum gladium nulla ratione stringere posset, siue diuino numine innocentem causam respiciente, siue iuuenili animo metu periculi perturbato. coniurati haudquaquam fracti animis in publica supplicatione, quæ ad Eulaliæ templum suburbanum ibatur, promiscua cæde in Episcopum & populum vniuersum scire constituunt: gladij quod res esset occultior frumeti specie carris impositi. Conceptum paratumq; facinus Vvittericus indicio facto disturbauit, ex superiori miraculo poenitentia concepta, aut factionis crudelitatem exhorrescens. Claudius re perspecta Sunnam & proceres qui cum eo magno numero sentiebant, facto in eos impetu, cæsisq; quicunq; armis resistere ausi sunt, reliquos redegit in potestatem. Procerum bona iussu Regis, cum quo rem tantam comunicari placuit, in fiscum redacta. ipsi honoribus spoliati in varias partes exilij causa abierunt conceptæ fraudis testes deformes. Sunnæ coniurationis principi, & architecto cum severitate mitigata, aut Hispaniæ deserendæ, aut superstitionis abdicandæ opinio data esset, in Africam nauigauit. Vvitterico indicij facti præmium fuit concepti sceleris venia. Vacriiæ è coniuratorum numero ad Eulaliæ templum tanquam ad asylum fuga elapso perpetuæ seruitutis cõditio imposita, eiusq; templi obsequijs perpetuò est mancipatus. Paulus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præcis in Caleciam exulare coactus est, vt Biclarensis ait. His supplicijs procella dissipata, vnde magna clades ecclesiæ catholicæ imminere videbatur: reliquis documētum datum haudquaquam impune procedere impios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerum moles continuò exorta est. Gosuinda Regina sub initia in priuigni gratiam catholicæ religionis cultum simulat, & quod horrescit animus commemorare, in catholicorum cõuentu solita erat diuinum epulum de sacerdotis manu sumptum occultè spuere, ne si in stomachum traiceret, violatæ videlicet religionis rea esset. Idem Vldida Episcopus, cuius illa consilijs multum utebatur, factitabat. Diu regi simulatio non poterat. cum eo Regis obtruncandi cuius periculo salus publica vertebatur, consilia comunicauit. verum diuino numine catholicæ religionis statum nondum satis firmatum protegente, coniuratione detecta Vldida exilio est mulctatus: Gosuinda fato concessit: conceptamq; animo impietatem morte luit, inquieto animo foemina, & catholicæ religioni semper infesta. In Gallia per idem tempus, nimirum salutis anno quingentesimo octogesimo octauo Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat: atq; ignominia delendæ cupiditate, quæ Desiderio Duce accepta erat, magnis delictibus tota ditioe habitis, numerosum exercitum conflat. ad sexaginta hominum millia, pedites equitesq; numerabantur. Cum his copijs Bolo Dux sui Regis iussu in Galliæ Gothicæ fines populabundus irruit. Claudius Lusitanæ Dux ex antiquo Romanorum sanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu missus in Galliam, atque Gallici limitis custodia concredita, ad Carcasonem locorum omine lætus ob recentem superioris victoriæ memoriam,

moriam, hostem nactus, collatis signis superauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. castra expugnata. impedimentis omnibus victor potitus est. clara victoria, & qua illustrior nulla extiterat in Hispania, auctore Isidoro, Gotthorum paucitate admirabilior est habita: scribunt enim Claudium confidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectissimis constarat, cum præualido hoste tantisq; copijs stipato ausum totius pugnae fortunam tentare. Exitit paulò post nimirum vertente anno noua in Regem comuratio, ex qua non minori ope numinis mirabiliter euasit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege occiso regnum inuadere parabat. res tanta cum sine socijs perfici non posset, cum pluribus communicata cæleri non potuit. De socijs ergo quæstione habita continuò supplicium est sumptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio esset poena diuturnior & grauior, decaluatus (quod erat amissæ nobilitatis insigne: nobiles enim a plebecæsarie promissa distinguebantur, extantque Francorum leges de iure cæsarici) ad hæc præcisa manu, asino impositus per Toleti plateas tractus, gratum pijs spectaculum, totius populi conuiijs, contumelijsque laceratus, capite tandem plexus est. Verum hæc aliquanto post, ad intermissa reuocatur oratio.

20

Concilium Toletanum tertium. Cap. XV.

TOLETANAM ecclesiam per hæc tempora post Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius ecclesiæ Præsules, Petri successor Euphimijs tenebat, excellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum motibus pacatis & domesticis insidijs toties superatis, diuini beneficij memor, susceptæ religionis statum cupiebat, publico totius gentis consensu, atque totius ecclesiæ iudicio ratum fixumque esse. disciplinam ecclesiasticam, quod erat necesse, vitio temporum labefactam astringi atque reuocari satagebat. Hoc animi consilio cum Leandro Hispalensi, cuius auspicijs, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum visum est: ex tota quàm latè patebat ditioe Gothica Episcopos Toletum urbem Regiam (sic deinceps vocari consuevit, & Gotthos Reges in ea imperij sedem collocasse est demonstratum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diem certam septuaginta circiter Episcopi conuenerunt: in his Metropolitanus quinque: atque sub initium mensis Maij, salutis anno quingentesimo octogesimo nono, primus conuentus est habitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo, atque his verbis breuem orationem habuit: Non incognitum reor esse vobis, reuerendissimi sacerdotes, quod propter instaurandam disciplinæ ecclesiasticæ formam ad nostræ vos serenitatis præsentiam euocauerim: & quia decursis retrò temporibus hæresis imminens in tota ecclesia catholica agere synodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiusdem hæresis obicem depellere, admonuit instituta de more ecclesiastico reparare. Ergo sit vobis iocundi-

,, cunditas, sit gaudium, quòd mos canonicus prospectu Dei per nostram glo-
 ,, riam ad paternos reducit terminos. Prius tamen admoneo pariter &
 ,, exhortor ieiunijs vos, vigilijs, & orationibus operam dare: vt ordo canoni-
 ,, cus, quem à sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diuturna obliuio,
 ,, quem ætas nostra se nescire fatetur, diuino dono nobis rursus patefiat. Patres
 hac Regis oratione vehementer commoti pro se quisque, vt in quoque erat
 auctoritatis plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipsi gra-
 tiæ actæ pro tam propensa in religionem catholicam voluntate. Itaq; trium
 dierum indicto ieiunio, animis procuratis, alter conuentus est habitus. In co-
 Rex fidei catholicæ professionem, Arianae perfidiæ abdicationem de scri-
 10 pto conceptam, suo & Badæ Reginæ nomine Patribus obtulit: quam quo-
 niam in ea syncerè religionis formula comprehensa erat, ac nominatim in
 Symbolo Cõstantinopolitano expressum, Spiritum sanctum a Patre Filioq;
 procedere, Patres faultis acclamationibus profecuti. Ex reliquis tum Episco-
 pis tum proceribus, qui Ariana secta repudiata Regis exemplum secuti erant,
 quæsitum, num aliquid in regia professione reprobarent? responsum datum:
 sancire se & amplecti quæcunque religio catholica profitebatur. Octo Epi-
 scopi erant, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori
 similem fidei professionem post Regem & Reginam suæ manus subscriptio-
 ne confirmarunt. Secundum hæc, tres & viginti canones promulgati, disci-
 20 plinæ ecclesiasticæ instaurandæ causâ. In his sigillatim expressum ne popu-
 lus prius diuini epuli particeps fieret, quàm publicè fidei susceptæ symbo-
 lum inter offerendum sacrificium more Christiano iuxta formam in concilio
 Constantinopolitano perscriptam, cuncti qui aderant pronuntiarent:
 vnde arbitror eum morem in Hispaniam deriuatum, qui ad nostram æta-
 tem retētus est, ne ad sacræ mensæ epulum quisquam admittatur priusquam
 Christiani symboli partes omnes præeunte sacerdote pronunciarit. Concilij
 acta Regis edicto confirmata. Postremo Leander ad Patres & populum con-
 cionantis in modum hac sententia orationem habuit: Præsentis, inquit,
 ,, diei tantam esse celebritatem tantamque lætitiã, quanta nullius diei festi
 ,, toto anno recurrit, nullus vestrum, vt arbitror, Patres mecum affirmare recu-
 ,, sabit. Alijs enim toto anno celebritatibus gaudij veteris memoriam reuo-
 ,, care consueuimus: nouæ hodie atque maioris læticiæ materia suppeditatur:
 ,, cum gratia liberatori humani generis Christo, nobilissima Gotthorum gēs
 ,, hæctenus sine vlllo laboris effectu vagata per tenebras inextricabiles, cælesti
 ,, illustrata lumine, viam cõsequendæ immortalitatis inuenit, ad diuinum æter-
 ,, numque templum admissa, quod appellatur ecclesia. Quòd si res fragiles &
 ,, terrenæ, & quæ ad solius corporis pertinent cultum, vbi prospere fluunt, vs-
 ,, que adeo animos afficiunt, vt sæpe non parum de statu mentis immutent:
 ,, quantum gaudere debemus ad regni cælestis vocati, admissiq; hæreditatem?
 ,, Sanè quo diutius fratrum nostrorum cæcitatem calamitatemq; luximus in
 ,, exigua sanitatis spe, eò syncerioris voluptatis offertur occasio. Mihi profecto
 ,, Sol ipse illustriori luce quàm solet, hodierna die micare videtur: terræ facies
 ,, multo quàm antea lætior esse. Gaudet enim cælum in beatas illas sedes tot
 gentibus

,, gentibus aditu patefacto; tot hominibus eã ciuitate donatis, quæ insignitæ
 ,, nomine Christiano in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hæctenus
 ,, spinis obsita, nunc distincta variataque floribus: vnde fertum Patres, qui hæ-
 ,, ctenus graues molestias pertulistis mirabiliter contextum vestris capitibus
 ,, imponatis. Seuistis cum lacrymis, læti nunc decerpite flores, metite matu-
 ,, ras fruges, spicarum manipulos in horrea ecclesiæ comportate. Vestri gaudij
 ,, magnitudo haudquaquam Hispaniæ regionibus terminatur: ad vniuersam
 ,, ecclesiam permanet necesse est, quæ suo complexu totum orbem terrarum
 ,, comprehendit, & nobilissimæ præuinciae accessione aucta modos dictante
 10 Spiritu sancto pro tanto beneficio diuinam benignitatem cõcelebrat. Quæ
 enim hæctenus ob sterilitatem contemptui fuerat Hispania, nunc cælesti do-
 no perfusa multiplicem prolem vnico partu enixa est. Reliquæ gentes, si quæ
 ,, nondum cælesti lumine sunt illustratæ, nostræ nationis exemplo salutem
 ,, sperent: easque sub vno pastore Christo in ecclesiæ ouile breui conuocandas
 ,, is dubitet, qui diuinarum pollicitationum fidem satis perspectam non ha-
 ,, bet. & nimirum æquum est, vt qui vnus Dei imperio regimur, & ab vno pa-
 ,, rente originem trahimus linguarum diuersitate sublata, vnde tetra erro-
 ,, rum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus sentiamus: mutua inter
 ,, nos caritate constricti simus: qua quid est in rebus humanis aut fructu sua-
 20 uius, aut vtilitate salutaris, aut honestius ad dignitatem? Rumpatur licet in-
 uidia atque dolore nostræ salutis aduersarius, cui ludus esse solebat, & vna
 ,, materia gaudij nostra calamitas. tot illustres animas ex mortis laqueis ere-
 ,, pras doleat scilicet. Nos Angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelsis
 ,, Deo & in terra pax, concinamus. terræ cælum conciliatum considerantes,
 ,, non regni tantum cælestis spem præferamus: sed etiam pro terreno regno
 ,, Regis nostri incolumitate, cuius opera in hanc felicitatem euasimus dies no-
 ,, ctesq; diuinam benignitatem implorare non desistamus. Biclarensis qui
 sui temporis chronicon perduxit ad hunc annum, in eoq; fecit scribendi fi-
 30 nem, scribit Leandri Hispalensis & Eutropij Seruitani Abbatis consilio &
 auctoritate concilij actiones gubernatas. Tudenis addit Leandrum Hispaniæ
 Primatem fuisse, & in conuentu Patrum Põtificij Legati partes imple-
 se. Concilij acta huic opinioni reclamant, vbi Leander ex subscriptionibus
 tertio loco consedisse declaratur, Euphimum Toletanum secundo, primo
 Mausonam Emeritensem, nimirum ordinationis prærogatiua & antiquita-
 te cæteris prælatum. Illud in huius concilij actis miramur, Regem nouo &
 insolenti exemplo his verbis & subscriptione conuentus acta confirmasse.
 FL. RECCAREDVS Rex hanc deliberationem, quam cum sancta defi-
 nimus synodo confirmans subscripsi. Et constat in concilijs generalibus
 40 Romanos Imperatores Patrum decretis consensisse, cõfirmasse, aut defuisse
 nunquam, intelligentes nimirum, quibus finibus suam potestatem deberent
 terminare.

Libri Quinti Finis.

HISTO-

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus. Caput. I.

ONIS omnibus cumulabatur Hispania priori tempestate sedata, noua luce perfusa. Membra tetro religionis dissidio, regnorum multitudine, nulla inter se compage præter linguæ commercium, disiecta palpitare magis quàm viuere antea solita, in vnum quasi corpus reuocata lætabatur scilicet: festos agitabat dies. Externi Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim offerre pijs conatibus cœptisque iuuandis: ac nominatim à Gregorio Magno Romano Pontifice, qui Pelagio. I I. defuncto substitutus, ad tertium Nonas Septembris, salutis anno quingentesimo nonagesimo primo, (errant qui priorem annum ponunt) nostra sacra cœpit gubernare, ipso Pontificatus initio litteræ missæ sunt ad Leandrum, quibus Reccaredum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum si primis vltima connectat: neque cacodæmonis astu in fraudem se impelli sinat. Ad eum Pontificem factum de more salutandum obsequiumque deferendum illi debitum, sibi necessarium à Reccaredo Rege missi cum litteris honestissimi Legati sunt, Probinus presbyter, & Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera. præterea trecentæ vestes in vsu pauperum ecclesiæ S. Petri (ea ætate collegia pauperum ecclesiæ redditibus sustentabantur). Leandri consilio & hortatu præstitum officium, (sic putamus) cui cum Gregorio Magno à superioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorum præcipua. Studiorum similitudo, & vitæ in vtroque sanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculiaris causa suberat, tametsi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper habiti, actiones & decreta Romanæ ecclesiæ probarent: vnde sacra petenda sunt, & eorum quæ in concilijs statuta sunt sanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectosque vi tempestatis in Hispaniam plures annos in itinere atque Romæ consumpsisse, trinæ Gregorij litteræ indicio sunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc est, Indictione secūda. Primis litteris Claudio Emeritensi Duci, cuius proxima secundum Regem auctoritas erat, Cyriacum Abbatem in Hispaniam proficiscentem commendat. Alteris Leandrum neruorum doloribus obnoxium dolet. Postremæ ad Regem sunt, quem in suscepta religione confirmat, laudatque susceptæ pietati pares fructus existere: grandis pecunia

pecunia à Iudæis tentatum, vt legem quandam in eam nationem promulgatam abrogaret, adduci non potuisse. Ijs litteris adiuncta dona sunt. crux inclusa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Baptiste: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri sacrata erat, pellendis morbis virtute saluari: in altera ramenta continebantur ex eiusdem Apostoli catenis religionis ergo detracta: Leandro Pontifici pallium meritis debitum præmium. Extant aliæ Gregorij Pontificis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius ediderat partem ipsius permissu abstulisse in Hispaniam Leandri precibus præstitum. Fama sine vilo certo auctore vulgò iactatur inter Hispanos, Regis Legatos Virginis Matris sculptilem ex ligno imaginem ad Leandrum attulisse eiusdem Gregorij donum: esseque illam quæ longo post tempore in specu quodam reperta vnâ cum Fulgentij Astigitani corpore, præcipua totius Hispaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo dicato. Fulgentij & Florentinæ sororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Guadalupeo oppido, vbi simul reperta sunt, conseruantur. Astigi Florentinam vitam exegisse tradunt, quadraginta virginum collegijs præfectam: vbi & domus in qua vixit monstratur: & præcipui virginum collegij vestigia ad Singilis, hoc est, Xenilis fluminis ripam. quo loco D. Hieronymi nomine monasterium extat. Scripsit Fulgentius librum de Fide Incarnationis, alijsque nonnullis quæstionibus, qui ad nostrum tempus conseruatur. Romæ regij Legati moram trahebant, & conuentus Episcoporum in Hispania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilij Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus ecclesiæ salus continetur, quotannis haberi sancitum erat. Itaq; Hispali primum cum Leandro septem vicinarum ecclesiarum Episcopi conciliam celebrarunt. In eo de seruis ecclesiæ disceptatum, quos à Gaudentio Astigitano Episcopo legibus repugnantibus manumissos fuisse Pegasus successor disputabat. Totidem Episcopi Narbone conuentum agitarunt per hæc tempora, communiq; sententiâ quindécim canones promulgarunt, studio videlicet ecclesiasticæ disciplinæ in mores reuocandæ. Tarraconensis Metropolitanus tametsi concilio Toletano non interfuit, Cæsaraugustæ cum Præsulibus suæ ecclesiæ contributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad ecclesiam catholicam recipiendi essent, qui sectam Arianam vellent abdicare. Toleti præterea, Oscæ, atque Barcinonæ conuentus peculiare habiti sunt, quorum acta ex sancti AEmiliani Cucullati peruetusto codice peti possunt: vt hic sigillatim referantur operæ pretium non est. Ad Regis actiones redeamus. qui Bada Regina defuncta, pacis studio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem, matrimonio sibi iungi vltro postulauit, obtinuitque tandem consiliorum patris in Ermenigildum seuiantis, qua de causa Francorum animi erant exulcerati, participem non fuisse docuit, fratrisque casum se ex animo doluisse monstrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermisso, in Reccaredi regiam torumque migravit: & cogitatio Francos subiit diuersæ religionis coniugia, neque esse legitima,

memoria Gregorij Pontificis Regi missa

memoria Gregorij Pontificis Regi missa de Guadalupe.

tima, neque cohærere feliciter: Longobardum adhuc vana deorum superstitione teneri, Reccaredum Christum seruatore, quod Christianorum commune est omnium, tota vita professum. Leandri præterea & Fulgentij opera, & ipsum catholicum factum, & in vniuersam ditionem veram religionem atque veterem reuocasse. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud constat sub extremam Reccaredi ætatem cum Francis foedus factum: Romanorum reliquias, qui Hispaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque prælijs victas: Vascones imperio rebellantes, studio rerum nouarum, eodem victoriarum cursu domitos. Regem immortalis gloria parta ob res bello paceque præclare gestas, magnitudinem tum animi, tum etiam ingenij atque consilij singularem, veræ pietatis cultum, cum regnum tenuisset annos quindecim, mensem vnum, dies decem, vitam cum morte commutasse, salutis anno sexcentesimo primo. Toleti sub ipsam mortem peccata pœnitentia publica, ex Christianorum veteri ritu procurasse Isidorus est auctor. & Gregorius scribit, Ermenigildi meritis factum vt Hispania scētam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filij erant, Liuuam natu maximus, Suinthila & Geila. Liuuam quidem ex priori vxore natum, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hispani Reges nunquam inter cetera maiorum serie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monumenta antiquitatis declarant, veteresque historici, Alfonso Rex cognomento Magnus, & Isidorus Pacensis cognomento Iunior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana sint, huius familiæ stemma lectoris oculis subiiciendum existimaui. Athanagildi vxor Gofuinda, Galsuindam peperit & Brunchildim. Clodouei Regis Franci ex Clotario filio nepotes fuerunt Guntrandus, Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galsuinda nupsit, quæ Fredegundis insidijs circumuenta periit, vt antea dictum est. Sigibertus ex Brunchildi Childebertum, Ingundim, & Clodosindam genuit. Athanagildi successor Leuigildus, ex priori vxore Theodosia Ermenigildi & Reccaredi pater, Gofuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodosinda. Est autem ad observationem insigne in Reccaredi rebus gestis, & deinceps in Gotthica historia Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilibus magistratus significatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabant. Duces qui urbem aut regionem aliquam præsidio militari obtinebant. ad hos quoniam summa rerum respiciebat, & eundem in stipendium scilicet monetæ facultatem habebant, factum vt aureus nummus vulgò vocetur ducatus. Neque ij modò, quibus reipublicæ moderatio erat demandata, Comites dicebantur: sed etiam quibus in bello alicuius functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Vnde Comites Cataphractarij, Clibanarij, Sagittarij, Triumphadi in re militari castrisque. Domi Comes stabuli, qui vulgò est Condestable, cubiculi, patrimonij, notariorum Comites, omnia forsatis ex Romani imperij æmulatione: Gotthorum Regibus, vt Romanæ potentia

potentiæ hac ætate non multum concedebant, ita honorum nomina ex Romano more libenter vsurpantibus. Eadem imitatione, vt quidam non ineptè suspicantur, Flauij prænomen, quo primus Reccaredus vsus est, ad Gotthorum Reges transijt frequens consequentibus annis. Toletum Regiæ urbis appellatio accessit, quoniam eo nomine Græci sedem imperij urbem Constantinopolim cohonestabant. Illud constat Comites Ducesque, hac ætate temporarij magistratus nomina fuisse: deinde Regum beneficio imminuta plerumque potestate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liua, Vvittericus, Gundemarus Reges. Cap. II.

IVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorum regnum post patris mortem funusque accessit. Aetas iniuriæ opportuna erat: & dissidia superiora nondum satis pacata male cogitantibus occasionem præbebant. cum magni, pij, iustique Regis specimen dedisset, videbaturque paternis vestigijs insitens, ad immortalis gloriam sibi aditum patefacere, Vvitterici prodicione ijs artibus assueti periit. Regnum biennium tenuit: nulla re præterea gesta ad memoriam insigni, nisi quod formæ totius dignitate, atque in ætatis flore sublatus, incredibile in animis subditorum sui desiderium reliquit. Reperiuntur in Hispania eius nomine percussæ monetæ aureæ, additis verbis argumēto insignis pietatis HISPALI PIVS. nam ne prioris Liuuæ, qui huius magnus pater fuit, esse credantur, facit diadema affictum capiti insigne, ante Leuigildi tempora Gotthorum Regibus insolens inusitatumque, vt superius est indicatum. Parricidæ, merces prodicionis regnum fuit: quod factionis opibus armisque subleuatus occupauit, tenuitque annis sex, mensibus decem. Bello bonus est habitus, & Romani exercitus reliquias pellēdi tota ditione, cupiditate cum aliquoties aduersa prælij fortuna pugnatum esset, Vvitterici Duces ad Segontiam in Celtiberis, quæ pars est Tarraconēsis Hispaniæ, hostem collatis signis superarunt. Interea Childeberto Austrasiano Rege defuncto, duo eius filij successerunt bipartito regno. Theodobertus Austrasiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Vvitterici filia Hermemberba pacta in Galliamque principali apparatu missa, breui ad patrem integra redijt. causæ in incerto fuerunt. fama tenuit, Theodoricum pellicum, quibus ad insaniam vsque deuinctus erat, arte & carminibus impeditum ne regiæ virginis florem delibare posset. Alij Brunchildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, nulum nulla sua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciscendæ studio, cum Vvitterici legati finitimas prouincias obiissent, bellum in Theodorici caput constatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius vetus Theodorici hostis, Theodobertus Austrasiæ Rex fratris iniurijs prouocatus, adulterio ipsum conceptum iactare soliti, ad commune foedus accessere. Theodoricus animi ferocia fracta, cum tantum periculi bellique esset in manibus, ditionis parte concessa, fratrem sibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt ei potius faueret, quam externas

nas iniurias vindicaret. Omnino eo præsidio detracto ceteri confœderati conqueuerunt, bellique apparatus grauiſſimi continuo diſſipatus eſt: ex eoq; aduerſo ſucceſſu, Vvittericus cum deſpectui eſſe cœpiſſet, erumpente odio, quod in ſubditorum animis diu hæſerat, & reuocandæ Arianiæ perfidiæ, cuius factionis, vt arbitror, viribus Rex euaserat, conſilia agitare fama vulgauerat, à populo in regiam improviſo impetu factò, inter prandendum trucidatus eſt. Occiſi corpus per plateas vnco tractum à coniuratis, atque inter populi conuitia ſœdatum modis omnibus in ignobili loco eſt tumulatum. Ea calamitate Liuiæ innocentis necem exoluiffe creditus eſt: & præcipuo documento perſuaſum diuinam vltionem, tametiſi aliquando ſera eſſe conſuevit, nunquam irritam videri. Gundemarus Vvitterico occiſo Gotthorum regnum continuo obtinuit ſalutis anno ſexteſcentimo decimo: an coniurationis princeps regnandi ſpe tantum facinus ſuſcepit: an procerum ſuffragijs cum bello paceque prudentia eſſet ſingulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubijs hallucinari) qui Vvitterico inſenſi erant Regem factum: argumento vectigalis annui quod Francis à Gundemaro ſolui conſueuiſſe ſatis conſtat ex Bulgarani Comitum Galliam Gothicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris: quæ ad hanc diem Compluti & Oueti inter veteres ſchedas librosque ſeruantur. Vnde præterea intelligitur Gundemari legatos à Francorum Regibus ſemel violatos, ſacros etiam inter gentes barbaras. In quo etſi commiſiſſe videbantur vt hoſtium loco eſſent, noua miſſa legatione Hispanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges poteſtatem factam. His iniurijs Bulgaranus animo commotus, Theodorici oratores aditu Hispaniæ prohibuit: & cum res ad bellum ſpectaret, correptis repente armis Iubinianum & Corneliacum oppida, quæ ex fœdere à Reccaredo cum Francis inuito Brunechildi ceſſerant, in Narbonenſi Gallia, pulſo Francorum præſidio ad Gotthorum poteſtatem reuocata. Eane Francorum armis repeterentur Brunechildis morte factum arbitramur nõ multo poſt conſecuta, nulla ex ſe prole ſuperſtite. In Hispania Gundemarus Vaſcones imperio denuo rebellantes, Ducesq; & copias, quibus Romani limitis cuſtodia in Hispania credita erat, proſpero belli euentu exagitauiſſet, ſalutis anno ſexteſcentimo duodecimo, Toletiq; ex morbo obiit. Regnauiſſet annum vnum, meſes decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod ſciatur, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ ſucceſſor obtinebat. Eccleſiam Romanã poſt Gregorium, Sabinianum, Bonifacium. III. Bonifacius eo nomine. III. gubernabat. Eccleſiam Toletanam Euphimijs, Tonantijs, Adelphijs ſucceſſor Aurasius ſtudijs litterarum doctrinæque animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atque adeò primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præſules ex varijs Hispaniæ partibus Toletum conuocati in cauſa Toletani Episcopi, & Episcoporum prouinciæ Carthaginenſis, conuentu coram Rege, eiusque iuſſu habito diſceptarunt. Euphimijs enim Toletanus Præſul in ſuperioris Toletani concilij actis ſe Metropolitanum per imprudentiam dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præſules Carthaginenſis

ginenſis prouinciæ, quæ regionibus multò latior erat, Euphimijs ſubſcriptionem vertentes ad occaſionem libertatis, eccleſiæ Toletanæ parere reuſantes, ad dicendam cauſam vocati, ſententiam mutare compulſi ſunt: cum ſecundum Aurasij iura, tum à Rege pronunſiatum eſſet, tum ab Episcopis. in quibus Leandro fratri iam deſuncto ſucceſſor Iſidorus Hiſpalenſis, Innocentius Emeritenſis, Eufebius Tarraconenſis, & præter hos, niſi codices ſunt vitiat, Benjamin Dumienſis erant. Quam ſententiam ſeparato codicillo Carthaginenſis prouinciæ Præſules quindecim, quorum res agebatur, confirmarunt. Protogenes ſanctæ eccleſiæ Segontinenſis, Theodoros Caſtulonenſis, Minicianus Segobiensſis, Stephanus Oretanus, Iacobus Mentelanus, Magnentius Valerianſis, Theodoſius Ercauicenſis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobrienſis, Vincenſius Bigaſtrienſis, Eterius Baſtitanus, Gregorius Oxomenſis, Præſidius Complutenſis, Sanabilis Eloranus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitanæ ditione multo plures eccleſias olim quàm noſtra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hispaniæ eccleſias obtinet, neque nunc diſputamus, neque tunc de illo ſuſcepta erat diſceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Episcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginenſis prouinciæ eccleſias Præſulibus Toletanis datum, ipſi quorum cauſa agebatur contentur: vt huius conuentus acta & horum Episcoporum ſanctio manifeſtè declarant.

Sifebuti regnum Cap. III.

GUNDEMARI funere ſoleni ritu, multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægrè ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in ſumma magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidiſſe: Sifebutus procerum ſuffragijs in deſuncti locum coopertus, bonorum dolorem magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege eſſet animi, quantum conſilij. Belli & pacis artes eximias, religionis amor, atque litterarum ſtudia illuſtrabant. Erat enim Latini ſermonis non expertus, res ijs temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenij monumenta epiſtolæ aliquot, & D. Deſiderij Vienneniſis Episcopi vita (ſi tamen eius eſt, & non potius alterius Sifebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, cum tanti viri liberis increpationes non ferret, iuſſu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extat Granatulae epitaphium in rudi lapide inciſum Amatoris Episcopi deſuncti anno ſexteſcentimo quartodecimo, quem Sifebuti regni annum ſecundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula diſſiti duobus tantum millibus paſſuum. Conceptam de ſuis virtutibus ſpem, breui Sifebutus auxit, illuſtrauitque, Aſturiſus & Rucconibus, qui locorum

rum natura confisi nouo imperio rebellarant, breui domitis parereque compulsi, vtrunque Flauij Suintilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliquanto interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipse Romanorum reliquias toties resurgentes ad veterem Suintilæ exercitum nouis copijs adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello persequi constituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor exitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriæ cursu ereptas in suam potestatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Oceani littora, vbi Bæticæ & Lusitanæ pars in Romanorum ditione erat. Atque ita viribus hostes debilitauit, vt vix haberent vbi consisterent in Hispania. Victoriæ gloriam clementiæ laude illustrauit hostibus magno numero, cum ab ipsis militibus capti essent, in libertatem restitutus. Id religionis commercio datum, redemptionis pretium vltro militibus ex regio arario numeratum. Cæsarius Patricius rem Romanam in Hispania gubernabat. Is suarum rerum desperatione, & quoniam parum spei erat propter locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportunè missurum, vltro Sisebutum de pace compellere constituit. Eius impetrandæ leuis quidem, opportuna tamen sese obtulit occasio. Cæcilius Mentefanus Episcopus vitæ tranquillioris studio, ecclesiæ administratione relicta sese in monachorum collegium abdiderat, quod situm fuisse arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum causam desertæ ecclesiæ vocatum Cæsarius, quoniam à suis retinebatur, vltro ad Regem deducendum curauit. Rei perficiendæ cura Ansemundo legato demandata. iniunctum præterea vt de pace ageret: datæque in eam sententiam litteræ, quibus secundum salutem Regis animum ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Christianorum sanguini, cuius copia Hispaniæ agri pluuiarum instar in stagna redundabant. Cæcilius Episcopum regiæ beneuolentiæ conciliandæ studio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem donum si ex rei natura metiatur, magnum si ex mittentis voluntate pensaret. Grata hæc legatio Sisebuto fuit. Itaque ad pacem procliuius Theodoricum legatum ad Cæsarium misit cum litteris, quem ille adiunctis alijs legatis, quo pax esset constantior, ad Imperatorem transmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus astrologorum & ariolorum vanitati. Ab ijs intellexerat merum ingentem impendere Christianis à gente circuncisa. Quod de Sarracenis debuerat de Iudæis interpretatus, nationem illam omnibus modis vexatam, extra imperij prouincias expulerat: nactusque opportunitatem aduentu Theodorici legati sæuendi amplius, pacis legibus de quibus in Hispania conuenerat facile assensum præbuit: modò eius exemplo Sisebutus induceret in animum Iudæorum gentem imperijs omnibus exitialem ex vniuersa Hispania pellere. Ea re sibi nihil gratius fore, nulloque officio amplius beneuolentiam conciliari posse: id vt faceret vehemèter se etiam atq; etiam rogare. Heraclij auctoritate & hortatu, non quod ille cupiebat modò Iudæi ex Hispania pulsi sunt, vniuersæque ad eò Gotthicæ ditionis finibus prohibiti:

ad dei Imperij
6 Hæc uero imp
puls

alio expellendi
Iudæi ex Hispania.

prohibiti: sed etiam minis & supplicijs coacti religionem Christianam sacraque suscipere. Quod in Christianorum moribus nefas est, quenquam malo cogi ad professionem veræ pietatis. neque tunc Sisebutus factum temerè usurpatum prudentioribus probauit, vt Isidorus est auctor. Extant in Gotthorum legum volumine geminæ de hac re leges quarto regni anno à Sisebuto promulgatæ. quod Episcoporum iudicio decerni præstitisset, id Rex ad suum arbitrium reuocauit: cum iuris inter homines Reges sint iudices, religionis Pontifices, quorum sententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verum regij conatus tanti sunt. Plerique metu Regis, nostri facti: quidam ex animo, pars multo maxima simulatè: non pauci ex fuga euasere in Galliarum partem eam, quæ Francorum imperio parebat. Hi quoniam iuncti veteribus suæ sectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Sisebuti exemplo Heraclij auctoritate (& commodum Seruatius & Paternus oratores Constantinopolim venerant ex Gallia) quod in cæteris prouincijs præstitum erat cupientis in Gallia obseruari: Iudæi omnes ex ea prouincia discedere post aliquot annos compulsi: Dagoberti Regis edito capitale fore sancientis, nisi cuncti intra certam diem mortales Christianæ religionis cultum tota ditione susciperent. Plures exilio solum vertere maluerunt: reliqui temporarij seruientes veræ pietatis cultum aut simulando aut amplectendo incolumes manserunt. Ita gentem flagitiosam & Christi Dei sanguine pollutam, diuina vltio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verum externa mittantur. In Hispania pari decernendi libertate Eusebius Barcinon. Episcopus loco à Rege motus est, vt ipsius Sisebuti litteræ declarant, substituto alio: quòd in teatro quædam ab histrionibus agi concessisset, quæ ex vana deorum superstitione traducta, aures Christianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, disciplina ecclesiastica reuocabatur. Cuius studio Hispali octo Episcoporum cõuentus habitus est, Sisebuti regni anno septimo, Isidoro Præside. In eo conuentu Acephalorum secta explosa est, quæ pridem in Oriente compressa, in Hispania resurgere cœperat, Syri cuiusdam Episcopi opera & fraudibus. quo à Patribus conuictò, & sectam palàm abdicare coactò, singulorum Episcoporum diœceses de quibus erat disceptatio certis finibus circumscriptæ. Virginibus sacris virorum colloquio interdictum: ipsique ad eò collegij præfectæ vetitum præter Abbatem & eum monachum, cui virginum cura esset demandata, quempiam alium è monachorum numero conuenire: ac ne hos ipsos quidem sine arbitris alloqui datum, & de rebus tantum diuinis. Interfuit cum Episcopis concilij actionibus Rector rerum publicarum Sisselus, ad veterem exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Sisebutus legitur castigata. His rebus intentum Regem, atq; de republica & religione bene mereri pergentem mors oppressit, salutis anno sexcentesimo vigesimo primo. Regnavit annos octo, menses sex, dies sedecim. De mortis causa varij rumores iactati. quidam pharmaci salutaris quidem, sed vltra mensuram præbiti copia extinctum putarunt: alij dixerunt, medicorum fraude venenum pro medicamèto propinatum. Et nimirum in magnorum Principum obitu, mul-

Judæi ex gallia
puls.

Memialibus Vse
colloquium inter

ta fingi credique consuenerunt: eorum præsertim qui præclaris actionibus subditorum voluntates sibi conciliarunt. Defuncti funus non magis suorum cura celebre fuit, quam amore ciuium & verissimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam suburbanum templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiatur ruinam aperte minatur, à Sisebuto eleganti opere ædificatum. sic vulgo persuasum est. Omnino Rodericus Præsul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Sisebuto extructum fuisse ait. Proditur præterea Sisebuti disciplina classes à Gotthorum gente comparatas: vt qui eatenus terrestria bella prospere gesserant, nauigandi peritia ex Themistocleo instituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vsu exploratum est. & fortassis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulsus ex Hispania. Nam Mahometem nouæ superstitionis specie victorijs Asiam & Africam cum lustrasset, traiecisse in Hispaniam, atque Isidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neque cum ratione temporum conueniens, neque externis historijs consentaneum: tametsi nonnulli ex nostris scriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines securitate. Sisebuti filius Reccaredus, ætate puer atque regni mole sustinenda impar, cum tribus mensibus à morte patris regnasset defunctus est, nulla præterea re gesta.

Suinthila & Rechimirus Reges Cap. IIII.

ISEBUTO & Reccaredo morte sublatis, Suinthila procerum suffragijs rempublicam gubernandam suscepit. Res superioribus bellis præclare gestæ, & Reccaredi patris memoria gentis beneuolentiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gotthicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque consilij minus: laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebatur animus: tanta præterea munificentia in eos quos res asperæ fatigabant, vt vulgò Pater pauperum vocaretur. Vascones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperij occasione denuo tumultuantem, correptis præterea armis Tarraconensis prouinciæ fines ferro flammaque vastantem, sua tantum præsentia ex superioris videlicet belli memoria conterritos, compulit deditioem facere. admissos in gratiam urbem Ologitum suis sumptibus ædificare mandauit, vt compedum instar esset, & nouarum rerum studium frænaretur. præstare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter cessisset. Eam urbem quidam Olitum fuisse arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vasconum bellum Romani, qui superioris foederis beneficio magis quam suis viribus nitebantur, Hispaniæ possessione decedere sunt compulsi: in qua septuaginta amplius annos Lusitaniæ & Bæticæ partem ad vtriusque maris oram alternantibus sæpe ditiois finibus obtinuerant. Qua de causa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam,

vbi

vbi geminæ turres firmissimæ structuræ monstrantur, Sisebuti Regis (sic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriusque ditiois finibus lita erat, propugnaculi instar esset arcisque fortissimæ ad hostiles Romanorum incursiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hispaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem fecisse credimus, nouas indies copias supplementi causâ mittentis: quo præsidio per hæc tempora destituti, cum tantum belli esset in manibus aduersus Mahometis arma, facile Gotthorum virtuti cesserunt. Duo Patritij, qui ad vtrunque mare pro rata portione res gerebant pro Romanis, in Regis potestatem venerunt. alter industria Regis in partes attractus, virtute alter & armis superatus est, cum vim repellere pararet. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ. quo anno nimirum à Christi ortu sexcentesimo vigesimo sexto, stabilien্দæ successiois in familia studio, Rechimirum filium regni consortem declarauit, in minori atque adeo puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræsentantem. Quæ quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia potestate facta hæreditaria, quæ procerum suffragijs veteri instituto deferabatur, gentis voluntates ab alienatas arbitror. Et constat ex hoc tempore virum paulò ante summum, nullum Regem fuisse: republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conqueuere prouincialium animi, quam Suinthilam & filium de regni gradu & fastigio deturbarent. Quæ causa Isidoro fuit Gotthorum historiæ, quam ad hunc annum perduxit, non amplius proferendæ. nimirum nobilissimi paulò ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recusauit. Neque tutum erat reipublicæ vulnera, tanquam desperatæ curationis carcinomata stylo contrectare. motus intestinos atque gentis proditioes memoria propagare consilium non fuit. Illud præcipue in Suinthilæ moribus vituperatur, quod pulsus ex Hispania hostibus & publica pace fundata, vitijs animum contaminauit: nobili documento sanciens, esse difficilius animi cupiditates tenere in rerum omnium potestate, quam armis & virtute hostes vincere. Theodora vxor, Sisebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus frater, quibus sese & rempublicam gubernandam tradiderat, magnam illi inuidiæ qua flagrabat partem constarunt, hostiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt. Toletanam ecclesiam Aurasijs successor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir prudentiæ, modestiæq;, & eruditionis laude cumulatus à cupiditate omni remotus, magni præterea laboris summaque constantiæ. Iuuenis supremo Gotthorum magistratu abdicato, erat enim Rector rerum publicarum, excolendi Christianis virtutibus animi cupiditate in Agaliensi monasterio Toleti monachum induit. Vnde cum monasterij Abbas breui euasisset, Regis Sisebuti auctoritate ad ecclesiæ Toletanæ regimen translatus est, non magis suis virtutibus illustris, quam Illesonsi institutione: quem in Diaconorum numerum coopratum ex aliquanto interuallo successorem habuit. Et verisimile est Helladium suorum temporum perurbatione commotum animo, vitæq; radio extinctum: nam quo

Q 3

tempore

tempore Sisenandi prodicione an rebellionē Suinthila sublatuſ eſt, & ipſe in viuis eſſe deſijt Iuſto ſucceſſore. Erat Sifenandus vir magno animo, neque minus domeſticis copijs inſignis, quàm belli artibus clarus. Iſ regnandi ambitione corruptus, neque id quibus modis aſſequeretur quidquam penſi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuq; quem publica gentis inuidia flagrare conſiderabat, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, Regis ſiue evertendi cupiditate incenſus auxilium impetrauit. Habere ſe totius prouinciæ ſtudia excitata, ſed metu prohiberi ne rem tantam abſque externo præſidio inchoarent. Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitij omnibus obnoxium: neque vnquam in terris monſtrum fuiſſe vllum tam ex contrarijs & inter ſe pugnantibus naturæ ſtudijs cupiditatibusque conſtat. Abundantius & Venerandus firmiſſimas Burgundionum copias Cæſarauguſtam duxere. Gotthi proceres qui voto cum Sifenando ſentiebant, palam Gallici auxilij fiducia à Suinthila deficientes eum, Rechimirus filium, & vxorem regno expulerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo deceſſiſſe affirmant. concilij quarti Toletani acta huic opinioni reſiſtunt. vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthilæ fratrem Sifenandi partes haudquaquam ſyncera fide fuiſſe ſecutum: ex Francorum hitorijs Dagoberto Regi decem pondo auri appenſa, quæ æde D. Dionyſij abſolueda attributa ſunt. Rege Suinthila Ioannes Cæſarauguſtanus Episcopus Maximi ſucceſſor, vitæ probitate, eruditionis laude, atque benignitate in pauperes vnus maximè per hæc tempora celebratur. De ratione celebrandi Paſchatis librum ſcriptum reliquit. Ioanni æquales, Vincentius & Ramirus fuerunt: Vincentius in S. Claudij Legionenſis, Abbatis munere fungens, Arianorum ſecta, quæ ſopita videbatur reſurgente, deſenſæ veræ religionis ergo ſanguinem fudit. Corpus eius in Hispaniæ vaſtatione generali Ouetum migravit. Ramiri oſſa in S. Claudij Legionenſis monaſterio, vbi monaſticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ ſacello tumuloque dicato ſeruantur. Regnavit Suinthila decem annis: regno pulſus eſt ſalutis anno ſexteſimo trigefimo primo.

Sifenandus Rex. Caput. V.

SISENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluione conſiderans, ſciſſis prouincialium ſtudijs pro ſe & aduerſus æmulum, regnum diu ſtare non poſſe: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtinere: quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Ex tota ditone ſeptuaginta circiter Præſules conuocati Toletum eccleſiaſticæ diſciplinæ, quæ vitio temporum collapſa erat nouis legibus adſtringendæ videlicet cauſa, (ſic fingebatur). Maior tamen cura ſuberat vt Suinthilæ actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti poſito factionis ſtudio animos ad conoordiam reuocarent. Ad quintum Decembris diem eius ſeculi anno

li anno trigefimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus eſt habitus. Erat is annus tertius ex quo Sifenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus nixus coram Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter ſingultus & lacrymas, quæ ex oculis copioſæ manabant, preces pro ſe diuini numinis propitiandi cauſa fundi petijt: quorum cauſa conuenerant, ſancirent ſuis decretis diſciplinam eccleſiaſticam. Regis oratione animati Patres ſynodos Episcoporum, quos quotannis per prouincias haberi volebant, celebrandi formam rationemque præſcribunt. Patres ſedendo atque ſententias dicendo conſecrationis antiquitatem ſequuntor. Patrum voluntate, proceres quos intereſſe viſum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, vbi conuentus eſt habendus, ianuæ clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorum cuſtodia. Proponendi ea de quibus à Patribus diſceptandum erit, Metropolitanus ius eſtor: de priuatis cauſis referre Archidiaconi partes. Miſſale & Breuiarium vnus eſtor in Hispania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Iſidoro, qui primas partes in eo concilio tenuit, creditur eſſe deman data, vſus obtinuit vt Miſſale & Breuiarium Mozarabum, hoc eſt, ex antiquo Gotthorum more conſeruatum, ſacrorum precumque diurnarum & nocturnarum ritus, Iſidoro tribuantur. tamen nonnulla Leander inuenit, plura progreſſus temporis addidit. Ante Epiphaniæ feſtum quoto die Paſcha ſit celebrandum ſacerdotes inter ſe communicantor. Metropolitanus ſibi contributis eccleſijs idem litteris ſignificantor. Liber Apocalypſis Ioannis Euangeliftæ inter libros ſacros numerator. Calæciæ eccleſiæ reliquæ Hispaniæ inſtituto cerum paſchalem ſacra cæremonia & precatione luſtrantor. Neque Episcopi neque præſbyteri ante trigefimum ætatis annum, & qui ſe populo probarint initiantor. Iudæos amplius ad religionis Chriſtianiæ profeſſionem cogere nefas eſtor. Qui Sifebuti Regis compulſu ſuſceperunt in data fide perſtando. Iudæi, quique ex eorum ſanguine ſunt progenerati ad publicos magistratus ne admittuntor. Viri ſacrati non verticem tantum ſed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis raduntor. Nullus ad regnum accedito niſi procerum & Antitiſtum liberis ſuffragijs. Sacramentum Regi datum ne violator. Reges conceſſa ad ſalutem, poteſtate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius vxor, filij, & frater diris deuouentor ritu Chriſtiano, ob ea quæ impiè & crudeliter geſſerant regia abuſi poteſtate. Nimirum Patres eo decreto regnum Sifenando confirmare cupiebant: & in poſterum documentum ſtatuerent, ne quis eorum amentiam veller imitari. In qua ſententia illud paulò crudelius videri poſſit, quod ad liberos quos ætatis innocentia debuit excuſare, poena peruenit. ſed id & antiquum eſt, & ab omnibus uſurpatum. quo nimirum liberorum caritas cum republica fortius deuinceret patres, & ab omni cogitatione ſclerum retardaret. Metropolitanus hoc ordine propriæ manus ſigno concilij decreta confirmarunt. Primus Iſidorus Hiſpalenſis, deinde Selua Narbonenſis, tertio loco Mauſonæ, Innocentij, & Renouati in eccleſia Emeritenſi ſucceſſor Stephanus. poſt hunc Iuſtus Toletanus, qui omnibus ſermonibus

Miſſale et Breuiarium Mozarabum.

Iudæos ergo qui ex sanguine sunt progenerati ad magistratus ne admittuntur.

fermonibus solitus, Helladij prædecessoris mores actionesque carpere, ob
 morum asperitatem à suis clericis in lecto, constrictis faucibus suffocatus pe-
 riit, tertio pontificatus anno, ac ferme statim post solum hoc concilium
 Toletanum. Quintum locum Iulianus Bracarenis occupauit, postremum
 Audax Tarraconensis: de reliquis Præsulibus non existimò fore laboran-
 dum. Pimenij tamen Asidonix Episcopi, quem huic concilio interfuisse
 subscriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expressum cerni-
 tur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam secundo ab eo mu-
 nicipio lapide in D. Ambrosij, quod ad maris littus situm est. nimirum
 utrunque templum Pimenius ex ritu Christiano sacrauit. Legum Gotthica-
 rum volumen, quod vulgò Forum Iudicum dici consuevit, in hoc quarto To-
 letano concilio editum fuisse, viri eruditionis laude & eruendæ antiquitatis
 diligentia præstantes, non exiguo numero persuadere conantur, Isidori po-
 tissimum opera Regis Sisenandi auctoritate. quod & peruetusti earum le-
 gum codices adscriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Tole-
 tano esse in vnum corpus collatas. Alij malunt eam diligentiam & lau-
 dem ad Egicam, qui in postremis Gotthorum Regibus ponitur, ablegare:
 quod consequentium Regum nomine plures in eo volumine leges extant,
 cum ab exiguo principio in iustum volumen temporis progressu creuisse ve-
 rissimilius videatur. Circumfertur præterea vulgò breuis celebrandi concilia
 formula Isidori nomine, quam nonnulli existimant ex huius concilij actis
 confarcinatam, adiunctione multarum rerum, quæ ex alijs concilijs decer-
 ptæ sunt: Isidori autem nomen adscriptum conciliandæ auctoritatis causa.
 commentum probabile, quod cæteris deferentibus, primas in eo conuentu
 partes tenuit. Verùm de his quisque ex suo iudicio statuatur. nobis argumenta
 in neutram partem assensum necessariò exprimere visa sunt.

Chintila regnum. Cap. VI.

ISENANDVS Rex & Iustus Toletanus Præsul, coniu-
 ctis fermè funeribus sublatis. vigesimo omnino die post
 quam Iustus à suis est interclusa anima suffocatus, Sisenandus
 ex morbo Toleti obiit, anno sexcentesimo trigesimo quinto.
 Regnavit annis tribus, mensibus vndecim, diebus sedecim. In
 eius locum Chintila procerum & Antistitum suffragijs, vt in superiori con-
 uentu cautum esse memoravi, Rex creatus est. Iusti Pontificatum Eugenius
 eo nomine secundus obtinuit, & suis virtutibus & Isidori Hispalensis ami-
 citia clarus. Ex quo cum aliquando quæsiuisset, an superioris sententiam, qui
 potestate inferior est soluere posset: & an Apostolos iudicaret pari prædi-
 tos fuisse potestate, litteras ad eum hoc exemplo dedit. Domino carissimo &
 virtutibus inlyto Eugenio Episcopo Isidorus. Vestræ sanctitatis litteras
 pet nuncium suscipiens Verecundum, rerum omnium conditori grates impè-
 dimus, quòd ecclesiæ suæ sanctæ mentis & corporis vestri valetudinem con-
 seruare dignatur, atq; ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus
 orationum

orationum vestrarum suffragijs ab ærumnis opprimentibus à Domino sub-
 leuari. Verùm quòd in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraterni-
 tas, licet vos non ignoretis, me compulit respondere: quod maioris senten-
 tiæ innodatio nisi in mortis articulo à minori nequaquam valeat enodari,
 sed potius ab inferiore prolata à superiore iure mediante cassetur, orthodoxi
 Patres quidem Spiritus sancti auctoritate præuia sanxerunt: aliter autem
 quolibet astruente sicut est vestræ prudentiæ cognitum, prauum suborietur
 exemplum, scilicet gloriatio securis, contra eum qui secat in ea. Quod verò
 de paritate agitur Apostolorum, Petrus præminet cæteris, qui à Do-
 mino audire meruit: Tu vocaberis Cephass, tu es Petrus &c. & non ab alio
 aliquo, sed ab ipso Dei & Virginis filio honorem Pontificatus in Christi ec-
 clesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem filij Dei, ab eodem
 dictum est, Pasce agnos meos, agnorum nomine Ecclesiarum Prælatos no-
 tans. Cuius dignitas potestatis & si ad omnes catholicorum Episcopos est
 transfusa, specialius tamen Romanus Antistes singulari quodam priuilegio,
 velut caput cæteris membris celsior permanet in æternum. Qui igitur debi-
 tam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à capite seiunctus acephalissimo
 se reddit obnoxium. Quod sicut illud S. Athanasij de fide sanctæ Trinitatis
 sancta ecclesia approbat, & custodit quasi fidei catholicæ articulum: quod
 nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit. Hæc ve-
 stræ dulcissimæ caritati breuiter prælibavi considerans illud Philosophi,
 Pauca sufficiunt sapienti. Vale. Huius epistolæ fragmentum ante quadrin-
 gentos ferme annos Lucas Tudensis ei disputationi inseruit, qua Albigen-
 sium sectam vires in Hispania colligentem, doctè & eleganter exagitandam
 suscepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Sisenandi fratrem
 germanum nonnulli fuisse arbitrantur, utrunque ex Suinthila natum. Ve-
 rum huic opinioni maiori eruditione & numero resistunt alij ex quarti con-
 cilij Toletani actis: vbi Suinthilæ memoria multis ignominijs fœdatur,
 quod filio præsentis ausuros Patres haudquaquam fore, non inepta prorsus
 coniectura arbitrantur. Illud constat Chintilam suscepta regni administra-
 tione, metu intestinæ discordiæ, Sisenandi exemplo nouum Episcoporum
 conuentum habendum curasse: Patribus nimirum cupiebat suam electio-
 nem inaugurationemque probare. Longum videbatur ex vniuersa ditio-
 dum confluerent omnes Præsules expectare. Patres duos & viginti, ac ferme
 ex prouincia Carthaginensi Toletum intra primum Chintilæ regni annum
 conuenerunt. qui annus à Christi ortu fuit sexcentismus trigessimus sextus.
 In D. Leocadiæ conuentus habitus est. In eo nouem omnino leges sunt pro-
 mulgatæ. atque lege proxima sancitum, Idibus Decembris quotannis Lita-
 nias ex ritu Christiano triduo celebrari. Susceptum antea pietatis officium
 veteri Ecclesiæ more, vt aduentante Ascensione supplicationes Deo fierent
 pro terræ frugibus, in sæua luporum rabie Mamercus Viennensis lapsam ve-
 terem disciplinam addito ieiunio nouisque precibus instaurauit ante annos
 ferme ducentos: quod aliæ imitarentur prouinciæ. Gregorius Magnus pro-
 ximo seculo grauissima peste Romæ procuranda D. Marci festo die similes
 Q 5 suppli-

supplicationes haberi quotannis sanxit. Vincti se Hispania non est passa in eo religionis studio. ad alia duo anni tempora, quæ in Gerundensi concilio decreta diximus ijs supplicationibus peragendis, nouo instituto Patres Tolentani conuentus mensẽ Decembrem Litanijs celebrandis dicarunt: pro nullo comodo aut periculo temporario, sed venia delictorum, quorum erat magna licentia impetranda, ob idq; maiori religione remedium excogitatum. Aliæ eius concilij leges minutæ sunt: quippe Chintilæ Regis electione confirmanda consumuntur, atque filiorum eius patrocinio: quos ab omni iniuria, defuncto etiam patre tutos fore mandabant. ac nominatim lege de ambitu diris execrationibus sancitum, ad regnum accedere nisi libera electione atque suffragijs: ijsque tantum qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati essent. Prenlare autem ante Regis mortem, quoniam tumultuum & prodicionum seminarium erat, nefas haberi mandatum. In eo conuentu, quod inter Toletana concilia quintum est, Eugenius Toletanus Episcopus primas partes tenuit: atque actiones concilij his verbis confirmauit. Ego Eugenius Dei miseratione Toletanæ ecclesiæ, prouinciæ Carthaginensis Metropolitanus Episcopus, his communibus decretis annuens subscripsi. Sequitur Tonnantius Palentinus Episcopus, vt peruetusti codices habent. Post hos Episcopi viginti. Horum Patrum decreta vt totius prouinciæ consensu fixa rataque essent, proximo anno quinquaginta amplius Episcopi ex tota ditione Gotthorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum prætorio vicinum (nunc arci regis coniunctum est, veteris elegantia & amplitudinis vestigia retinens) ante diem quintum Idus Ianuarij, salutis anno 637 sexcentesimo trigesimo septimo, conuentus habitus est. In eo decem & nouem leges sancitæ. pars disciplina ecclesiastica constituenda consumitur, pars confirmandis quæ de Rege eiusque filijs superiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priusquam conceptis verbis Iudæorum genti se haudquaquam opem laturum iuratus: ac ne permissurum quidem, vt quisquam à religione Christiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonensis Episcopus, Iulianus Bracarensis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hispalensis, Isidori per hæc tempora defuncti successor, conuentui interfuerunt. Post hos Protasius Valentinus Episcopus alijsq; Episcopi concilij actis subscripserunt. Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, qui Ioanni fratri in ea ecclesia successerat, cæteris deferentibus, propter ingenij eruditionisq; laudem, litterarũ doctrinæq; studia, concilij actiones rexisse fertur: decreta, legesque sanxisse. Litteras ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cum illi Patres suas actiones probare cuperent. Eas litteras ob dictionis elegantiam, sententiarum grauitatem, atque structuræ venustatem, magnam Romæ admirationem excitasse Rodericus Præsul est auctor. His concilij ex sententia celebratis Chintila, magis quàm vlla alia re gesta memorabilis fuit: & fortassis hostibus tota ditione pulsis, & pace publica stante res bellicæ sine cura habebantur. Intestini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cum species religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam

cordiam pacisque consilia reuocatis. Obijt salutis anno sexcentesimo trigesimo nono. Regnavit annos tres, menses octo, dies nouem.

D. Isidori vita & mors. Cap. VII.

X CONCILII sexti Toletani actis Isidorum diem iam obijisse monstratum est, & ex Illesonsi scriptis intelligitur extremo Sisenandi Regis anno, qui à Christi ortu erat sexcentismus trigessimus quintus. tametsi alij ad Chintilæ regnum de quo proxime dictum est, longæuam scilicet vitam propagasse arbitrantur. Leandri, Fulgentij, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alij Theodosiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patri Seueriano, quem nonnulli Carthaginensis prouinciæ Ducem faciunt, suisque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenij laude multo maior. quod vulgati Isidori nomine libri declarant: quorum catalogum Illesonsus & Braulius in eius vita texerunt. Indicio sapientiæ fuit examen apum in cunis circum infantis os volitans, quod nisi de magnis viris neque credi neque dici solet. tametsi in primis annis discendi desperatione ob ingenij tarditatem, simul superbi pædagogij metu è domo paterna aufugisse fertur. Verum cum erraret per agros putealis aspectu funis vsu & attritu excavati, monitus quantæ vires diurnæ consuetudinis essent, vincique naturam arte & constantia & labore, retro pedem retulit. Rei gesta monumentum Hispali in D. Isidori cœnobio, pars putealis ex marmore monstratur. Ab his initijs in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euasit, qua vniuersam Hispaniam illustrauit, catholicæ ecclesiæ, fratribus à Leuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri siue industria siue altus. cum ab exilio redisset, Isidorum tunc iuuenem, incertum qua de causa, sed intra conclaue tamen inclusit, sublata prorsus vagandi facultate. quod ille otium ad occasionem euolendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodijt, quod Braulij hortatu, ex indefessa læctione consarcinauit, opus spissum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea custodia non ante est liberatus, quàm Leandro defuncto successor ei est subrogatus. Susceptam ecclesiam cum optimis legibus atque institutis temperasset, intelligeret autem inanem omnem curam esse nisi à primis annis ceræ instar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, collegium Hispali constituendum curauit, iuuentute litteris & sapientiæ studijs imbuenda. Vnde tanquam ex arce sapientie plurimi prodierunt morum probitate & doctrinæ laude insignes. In his Illesonsus & Braulius. Romam Gregorio Magno Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitia videlicet quæ cum fratre olim inita erat confirmandæ studio. nam quod breui temporis spacio atque adeo ipsa natalis Christi nocte iuisse & redijisse aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipso confectas in eius sepulcro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Isidoro pulsum addunt, pro vanis repudiamus.

Seminarium D. Isidori Hispali.

pudiamus: cum neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo ve-
 re commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quam
 fabulosis commentis velle sanctorum virorum laudes vitamque illustrare?
 Quid religionis sinceritati mendacio exitius? Illud constat, Isidori au-
 spicijs reipublicæ statum optimis legibus gubernatum: ecclesiasticæ discipli-
 næ instaurandæ causâ tum Hispali, tum Toleti aliquot Episcoporum con-
 uentus habitos. ecclesiam sibi demandatam quadraginta circiter annos te-
 nuit. In extrema affectaque ætate grauisimo morbo implicitus discipu-
 lorumque humeris in S. Vincentij templum delatus (Ioannes Episcopus
 & Vparcius amicissimi moribundo aderant) publica peccatorum confessio-
 ne, atque sacræ mensæ epulo ex Christianorum more conscientiam procura-
 uit. se ad eundem toto triduo omnibus qui vellent fecit potestatem. blandissi-
 mis præterea verbis vniuersos qui aderant consolatus, eorum quæ commi-
 serat veniam tum ab vniuerso populo inter morientibus vocibus, tum à diui-
 no numine ardentissima oratione & humillimo totius corporis habitu po-
 stulauit. Demum inter suorum eiulatus, ac vniuersæ ciuitatis lacrymas extre-
 mum spiritum edidit in eodem D. Vincentij templo, pridie Nonas Apri-
 lis: quo die quotannis eius memoria in Hispania, dicato festo celebratur.
 nam de anno quo obiit non satis est exploratum. nullum testamentum con-
 didit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat
 eius iussu datum. Romanæ ecclesiæ principatum per totam vitam agnouit,
 inde sacra petenda, legesque viuendi dicitans. quod cum omnibus sermo-
 nibus vsurpauit, tum sub ipsam mortem contestatus genti est fore si ab ijs,
 quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent, vt omnibus
 malis implicati scelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati at-
 que grauisimis ærumnis oppressi. quod si his malis castigati ad sanitatem
 tandem reuocarent animos, maiori quam antea gloria parta cæteris natio-
 nibus superiores euasuros. In vtraque re non inanem vatem fuisse superioris
 temporis memoria cladesque, & nostræ ætatis amplitudo ostendunt: cum
 imperium Hispanicum videamus olim oppressum ob Vvitizæ Regis im-
 pios & sacrilegos ausus, nunc ab exiguis initijs profectum atque à veteri ca-
 lamitate resurgens in eam amplitudinem creuisse, quæ ipsius orbis ferme fi-
 nibus terminatur. Isidoro defuncto Theodiscus natione Græcus ex aliquan-
 to interuallo successor in ecclesia Hispalensi subrogatus est. Hunc nonnulli
 affirmant Isidori libros multis locis deprauatos, Auicenzæ Arabi tradidisse
 vt in linguam Arabicam conuersos ipsiusmet nomine vulgaret. quod de
 Auicena falsum est. quippe Sorfani æqualis testimonio in ipsius Auicenzæ vi-
 ta exploratum est, post trecentos amplius annos deinceps vixisse, neque ve-
 nisse in Hispaniam, sed in Persarum regia vitam omnem propagasse. Sunt
 qui scribant Bonifacio. VIII. Rom. Pon. deliberante de ijs qui doctorum
 ecclesiæ nomine & numero essent cohonestandi: fuisse qui Ambrosio Isido-
 rum præferendum, aut quatuor certè alijs quintum adiiciendum iudicarent.
 Opinioni fidem tanti viri eruditio facit: in omni litterarum genere excel-
 lentis, & quoniam in eo numero duo Patres Italici generis sunt, nullus ex
 Occidente.

Occidente. Isidori certè nomine non eodem tempore tres in Hispania viros
 eruditionis & probitatis opinione excellentes extitisse constat: Isidorum
 Cordubensem Episcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomen est:
 Isidorum Hispalensem, cuius actiones explicuimus: postremo Isidorum Pa-
 centem, qui quod duobus fuit ætate posterior, Iunioris cognomen tulit. ta-
 meti nonnunquam ea appellatione Isidorus Hispalensis à Cordubensi se-
 cerni consuevit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindasuinthus, & Reccesuinthus Cap. VIII.

10

TN CHINTILAE defuncti locum procerum suffragijs
 Tulga subrogatus est, ætate quidem iuuenis, cæterum æquitatis
 atque religionis laude senilique prudentia nulli posthabendus.
 Bello strenuus erat, consilio bonus, liberali ingenio, & quæ vir-
 tus Regum propria esse debet, præcipua benignitate in eos
 quos res angustæ vexabant. regias scilicet opes non ad priuata commoda,
 neque ad voluptatum instrumentum, sed ad multorum præsidium, popu-
 lique salutem congestas esse considerabat. Verum ab optimis initijs ad sum-
 mam nitentem, mors importuna præcepit. Toleti ex morbo oppressit, eius
 seculi anno sexcentesimo quadragesimo primo, cum rempublicam guber-
 nasset annis duobus, mensibus quatuor. Sigibertus Gemblacensis Tulgam
 ait, iuuenem ingenio leui fuisse, vitiorum licentia suorum animos exacer-
 basset: demum à subditis regno pulsum. Nobis Illefonti Præsulis, qui visa re-
 tulit, auctoritas potior est, quam externi hominis commentum ex nationis
 odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitata natum. Tulgæ obitum
 Gothorum imperium instar nauis rectore destitutæ, ventorumque flatu ob-
 noxiæ opportunæque, Flavius Chindasuinthus vi atque armis continuo oc-
 cupauit, an Tulgæ ætatem despectui habens illo viuo, an Gothorum copijs
 armatus tantam rem aggressus est: cum ius ferrent in armis, reliqui regni
 proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & subitario exercitu,
 qualis intestino dissidio conflatur, cum exercitissimis legionibus signa cõ-
 ferre. Regnum per tyrannidem occupatum benè gessit, inaugurationis vi-
 tium totius vitæ probitate, prudentia, atque constantia compensare satagens.
 Nam reipublicæ statu composito Episcopos ex tota ditone Toletum sexto
 regni anno conuocauit, vt in re præsentis de rebus quæ ad religionem &
 rempublicam pertinebant maturo consilio disceptarent. Triginta Episcopi
 conuenerunt. vigesimo octauo Octobris die, qui dies Apostolorum Simonis
 & Iudæ memoria sacer est, primus conuentus est habitus. In eo concilio,
 quod inter Toletana septimum est, sex canones editi sunt. In ijs ex Valenti-
 ni concilij instituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Ponti-
 ficis imperio habitum erat, Episcopo cuius animam agenti mandatum è vi-
 cinis Episcopis aliquem, qui esset ad id vocatus adesse, defunctiq; funus præ-
 sentem procurare: qui secus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathema-
 tis ignominia notatus anni spatio è gradu atque dignitate deiicitur. Aucto-
 rem

*Propria regum
vniuersæ
liberalitas.*

641

7. Concilium Toletanum

*Episcopus episcopo adesse
in extremis debet.*

rem habeo, qui controuersiam ait inter Hispalensem & Toletanum Episcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compositam. Postremo nimirum capite sanxerunt, ex vicinis Episcopis vnum aliquem singulis mensibus Toletum venire, suaque præsentia Regiam urbem cohonestare, id Regis dignitati, atque Metropolitanæ honori dari affirmantes. Verum ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præsuli contributa esse, Patrum subscriptiones conuincunt: vbi post Orontium Emeritensem, & Antonium Hispalensem, Eugenius Toletanus, & Protadius Tarraconensis subscribunt. sequuntur Episcopi alij antiquitatis ordine. post hos absentium Episcoporum Vicarij. qui & ipsi non consentientes tantum, sed & desinientes subscribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilij Patribus nostra ætate usurpato. Porro Antonius Hispalensis Episcopus in Theodiscli locum susceptus erat, nuper de gradu deiecti: quod cum Græcus natione esset, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus spargeret Isidori etiam scriptis, quorum facultatem nactus erat, vitiat, uti paulo ante dictum est. quod nimirum maior esset auctoritas doctrinæ ab ipso traditæ. Agente Chindasuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atque ex Hispania præceps deturbatus, in Africa Mahometis sacra suscepit. vsq; eò excæcantur mortalium animi hausta semel impietate. Theodiscli casum Chindasuinthus Rex ad occasionem arripens Regiæ urbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus ecclesiastici iura Hispali, vbi hætenus hæserat, Toletum migrare. sic Toletani Primatus fautores affirmant, neque argumento satis idoneo, neque documento paulo vetustiori. Romanam ecclesiam per hæc tempora Theodorus & Theodori successor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindasuinthum fama est, & antiqua monumenta declarant, cum studio teneretur Hispaniæ litteris illustrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegasse Taium Episcopum Cæsaraugustanum: ut Gregorij Magni commentaria, quibus librum Iob ad mysticas significationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquisita, atque cum fide descripta secum auferret in Hispaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierant, missa (si vnquam tamen missa erant) iniuria temporum interiisse. teneri maximo desiderio Patris vtriusque memoriam ex ijs libris instaurandæ, catholice pietatis augendæ, ecclesiasticæ bibliothecæ locupletandæ. Rem publicam suis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illustrari, quam sapientiæ studijs & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes sunt, neque id Romani non considerabant. Verum quod in Hispania contigerat, Gregorij libri ferme de memoria hominum exciderant. scrinij Romani schedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ causam necere. cum Episcopus, quoniam parum spei erat hominum diligentia impetraturum se quod volebat, ad Deum conuersus ardentissimis precibus petijt, ne tantos labores vanos esse pateretur, Regis sui pro pietate conatus præsentis numine adiuuaret. inter

has

has preces integra nocte consumpta, die proxima locum designauit, vbi scripta Gregorij asseruabantur. fama tenuit, & ipsemet Taius litteris de ea re testatur ipsius Gregorij indicio atq; monitu voti compotem fuisse factum. Per idem tempus Fructuosi nomen in Hispania celebre erat, quod vitam principalem, cum ex regio Gotthorum sanguine esset patre Duce, cum priuata atq; adeo monastica commutasset. In ipso ætatis flore Tonantij Palentini Episcopi præceptis & disciplina ad pietatis studia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ amore ad Virgidunensem tractum (Vierzum vulgò dicimus) in solitudinem se abdidit: vbi monachorum collegium ex suomet patrimonio constituit Iusti & Pastoris martyrum nomine. ad Compluticam sub monte Irago, eius monasterij vestigia monstrantur. Asturicæ, quæ urbs non procul ijs locis sita est, inter eius ecclesiæ sacerdotia Abbas Complutensis locum habet, nimirum consequenti tempore monasterio dissipato. Ex diplomate à Rege Ramiro eo nomine tertio, ecclesiæ Asturicensi concessio constat, Fructuosi monasterium non ipsius tantum patrimonij redditibus fundatum, sed & regia Chindasuinthi liberalitate possessionibus auctum, varique suppellectile exornatum. Extat præterea vicinis locis sancti Petri nomine monasterium alterum amœnis vndique montium claustris inclusum Fructuosi opus: cum tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione sanctitatis ipsius excitata confluebat, prioris loci angustia non caperent. Valerius Abbas, cuius extat de vana seculi sapientia liber, aliaq; monumenta ingenij, tum soluta tum numeris astricta oratione, Vvamba Rege, ei monasterio præfuit. Gennadius Episcopus Asturicensis salutis anno nonagesimo sexto, instaurato ædificio amplificauit. Vtriusque rei indicio est lapidi incisa inscriptio, in ipsa templi ianua, qua aditus in monasterium est. Tertium monasterium Gadibus ædificandum Fructuosus curauit, in continenti. Quartum nono ab eo littore milliari. alijs locis alia, tum virorum, tum foeminarum. Inter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quod sponso relicto, cui pacta erat, viro in primis nobili & copioso, ad Fructuosum aufugit conseruandæ virginitatis studio succensa. Hæc sub extremam Chindasuinthi Regis ætatem in Hispania gerebantur: quo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ suæ hæreditarium facere satagens, filium Flauium Reccesuinthum imperij consortem declarauit, salutis anno sexcentesimo quadragesimo octauo: cum ipse solus rem publicam gubernasset annos sex, menses octo, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menses quatuor, dies vndecim. quod tempus in filij regno ponitur: quod ob præcipitem atque affectam patris ætatem solus ipse rerum potiretur, & rem publicam vniuersam pro voluntate gubernaret. Obijt Chindasuinthus Toleti quidem ex morbo, aut vt alij tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum eius, tum Ricibergæ vxoris in monasterio sancti Romani nomine tumulatum est: quod hodie monasterium secundum Durium amnem Taurum inter & Tordefyllam visitur Hormisguæ nomine ipsius Chindasuinthi sepulturæ destinatum opus.

Tria

CCLESIAM Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, alterius Eugenij successor, Helladij discipulus. Ex Helladij enim schola tum hic, tum tres alij qui proximè præcesserant Toletani Præsules prodierunt. Is otij litterarij cupiditate antea relicta Toletana ecclesia, vbi honestum locum inter eius templi sacerdotes obtinebat, Cæsaraugustæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monasticæ vitæ insigne. inde à Rege Chindasuintho per vim ad ecclesiæ Toletanæ gubernacula extractus est. Ecclesiastici canonicus numeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatisque regulam conformauit. Librum de Trinitate composuit. Dracontij operi, in quo heroico carmine mundi conditionem descripsit, Genesiosque initium eleganter explanauit, dici septimæ explicationem, quæ desiderabatur adiecit. Ijs ex versibus, alijsque epigrammatis, quæ ad nostram ætatem conseruata sunt, non inelegantis fuisse ingenij, neque prorsus inediti intelligitur. In ijs epigrammatis Chindasuinthi & Recibergæ, quorum beneficio auctus erat, epitaphia extant, crassum aliquid sonantia, magis ætatis vitio, quàm auctoris culpa. Sunt qui Eugenium Illesonsi auunculum fuisse afirment: cui opinioni Illesonsi ipsius scripta & Iuliani resistunt, in quibus de re tanta mirum silentium est. nam cælitum numero adscriptum fuisse, tametsi ecclesiæ Toletanæ facti sileant, nonnulla Martyrologia Nouembris Idibus Eugenij nomine adscripto, ei opinioni suffragantur. Illud constat, Eugenio Pontifice Reccesuinthi Regis opera Toleti Episcoporum conuentum ex tota dititione habitum. flagrabat enim Rex catholicæ religionis amplificandæ studio, diuinos libros tum ipse euoluere solitus, tum disputationibus de rebus sacris libenter interesse: aurum, gemmas, vestemque pretiosam multam templis donare, diuino cultu illustrando non desistebat. Nimirum vt ita faceret, domestica paulò ante defuncti patris exempla excitabant. Episcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli basilica sextodecimo Decembris die, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo octauo Toleti concilium habuere, quod inter eius vrbs concilia octauum est. Eo die Rex ad Patres ingressus, paucaque de more præfatus, coram codicillum obtulit: in quo fidei catholicæ de scripto concepta professio continebatur. Patres in eo non tantum vt de religione statuerent, quæ ex commodo ecclesiæ futura essent, hortatur rogatque: sed reipublicæ etiam statum temperarent, antiquis legibus noua censura vbi opus esset, additione etiam atque detractione castigatis. Proceres quicumque ex recepta Gotthorum consuetudine conuentum cum Patribus agitare compellebantur, idem vt facerent obtestatur. De Iudæis, qui superiorum Regum compulso, religione Christiana suscepta, Iudaicos ritus & cæremonias consecrabantur, quid esset statuendum maturè deliberarent. Etenim libellus supplex à Iudæis Reccesuintho oblatus, qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle se continebat, tametsi à Chintila per vim compulsi erant Christi sacra suscipere: sabbathum,

Sabbathum, reliquasque Iudæorum cæremonias abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non posse, magis stomachi fastidio ob cibi insolentiam, quàm quòd religione aliqua se vt ita facerent obstrictos putarent. mentis sanitatem satis declarare, cum cibos alios cum his carnibus coctos edere minime recusarent. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatae. Ex ijs cum in concilio relatum esset, communi sententia duodecim canones editi sunt. In ijs Regis votis copiose satisfactum. insuper vota iuramentaque illicita irrita fore sancitum. vetitumque, carnibus in Quadragesima, quo tempore ex vetusto ecclesiæ more Christiana ieiunia celebrantur, absque cui dèti necessitate vesci. Postremo regiæ exactiones & vectigalia, quorum prætextu ab alijs Regibus in ea temporum perturbatione, cum regnum is occupabat, non qui iure plus poterat sed qui armis, in subditorum fortunas grassatum erat, angustis finibus circumscripta. Considerabant Patres nusquam satisfidam potentiam esse, vbi nimia est: sæpe inuidiæ populari imparem fuisse: quæ sunt moderata durare, propriaque esse. Regi Reccesuintho concessum ea lege paternam bonorum hereditatem cernere, si ijs, qui iniuria spoliatos esse conquerebantur, auditis causis satisfaceret, pretiumque exolueret, quanta rerum ablatarum esset æstimatio. Orontius Emeritenis, Antonius Hispalensis, Eugenius Toletanus, Potamius Bracarenis Metropolitanus primas in conuentu partes occuparunt: secundum hos Præsules alij, atque in his Bacauda Egabrensis Episcopus, qua in vrbe ipso D. Ioannis cæmeterio nomen eius in marmore candido incisum extat, nimirum illius, aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo, mense Maio. Subscribunt præterea actis concilij Abbates nouo exemplo, in quibus Illesonsus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tum Comites: quorum certè curæ reipublicæ pars aliqua permiffa erat. Nec mirum: hæc enim concilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentusque generales: vbi non tantum de religione, sed etiam de republica communi omnium consensu disceptabatur. Post alterum biennium, huius seculi anno quinquagesimo quinto, nonum concilium Toletanum Regis diligentia habitum est. Sedecim Episcopi Kalen. Nouembris in basilicam sanctæ Mariæ Virginis conuenientes, de rebus varijs leges septendecim promulgarunt. In his Eugenius Toletanus cum alij abessent Metropolitanus, principem locum obtinuit: Maiori aliquanto numero Præsules viginti, consequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarunt Kalen. Decembris. In eo conuentu Annunciationis festum, quo die filij Dei nostra carne induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalen. Aprilis: quoniam is dies Quadragesimæ celebritate, & Christi Dei morte commemoranda occupatus erat, sancitum in diem octauumdecimum Decembris transferri. Expectationis festum vulgus dicere consuevit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum viciata, quod ad libros tamen ecclesiasticos manauit. Virgines Deo sacras, quas nouo nomine Beatas Patres vocant, distinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum gestare insigne mandatum. Potamius Bracarenis Episcopus, quòd libidinis lapsu se contaminasset,

Nusquam satisfida potentia, quæ nimia est.

655

9. Concilium Toletanum.

Annunciationis festum translatus.

658 Concilium Toletanum

gradu motus, Episcopi tantum nomine retento, id temperamentum, supplicij
 feueritati adhibere placuit, quod ipse coram libello supplici Patribus obla-
 to culpam vltro confessus esset, seque nouem mensium spatio cultus vi-
 ctusque asperitate macerasset, diuinæ videlicet misericordiæ impetranda
 studio. Fructuosus cum pridem ex Complutensi Abbate Dumienlis Episco-
 pus esset factus, in Potamij locum subrogatus Bracarensis ecclesiæ à Patri-
 bus commendatam administrationem suscepit. quam ob causam actis con-
 cilij post Eugenium Toletanum & Fugitium Hispalensem, tertius ipse
 atque inter Metropolitanos postremus subscribit. Exorta erat controuersia
 de Martini olim Dumienlis Episcopi testamento, cuius procuratio Sueuo-
 rum Regibus erat à Martino ipso commendata. in eorum Regum iura Got-
 thorum Reges siue successerant, siue inuaserant. Vvamba Palatinus Regis
 permisso, quid statuendum in ea re foret Patres consulit. illi totius contro-
 uersia arbitrium penes Fructuosum, quem nouo honore auxerant, esse volue-
 runt: & quod constitueret ipse, id ratum iusque fore mandant. Fructuosi me-
 moriam ob eximiam sanctitatis opinionem Bracarenses, Eboreses, Compo-
 stellani populi festo dicato ad sextumdecimum Kalen. Maij instaurare con-
 suerunt. Corpus eius Dumium inter & Bracaram in monasterio ab ipso
 exædificato sepulturæ mandatum, inde post quingentos circiter annos Com-
 postellam migravit Iacobi Gelmiridis cura, qui eius ecclesiæ primus Archie-
 piscopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula: quorum partem ali-
 quam Paulus Emeritensis Diaconus in historiam contulit, vt a nobis re-
 ferantur pretium operæ non est. Fructuoso Irene virgo Lusitana æqualis
 fuit. ab infano amatore Britaldo, cum eius nuptias contempsisset, interfectæ
 corpus, quò cædes esset occultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Na-
 bana virginis patria alluitur ad Scalabim in medio Tagi fluminis, in quod
 Nabani influit, alueo repertum est. vndæ diuino miraculo in vtranque par-
 tem dimotæ: sepulcrumq; diuino opere fabricatum siccis pedibus qui quæ-
 rebant inuenisse memorantur. Ex ea re virginis religionem ijs in locis con-
 firmatam amplificatamque breui fuisse vrbis nomen indicio est, Scalabis ap-
 pellatione ex eo tempore in Sanctæ Irenes mutata.

Diui Illesonsi vita. Cap. X.

6 5 7

RECCESVINTHI regni anno nono, qui annus à Christi ortu
 erat sexcētesimus quinquagesimus septimus, Eugenius Toletanus
 Præsul eo nomine tertius, extinctus est. Illesonsus Agaliensis Ab-
 bas in eius locum cooptatus, eximia morum probitate. littera-
 rum, doctrinæq; studia, atque ex multarum rerum tractatione & vsu collecta
 prudentia, multum apud proceres & populum commendabant: euiceruntque
 vt suis ciuibus imponeretur moderator rectorq; rerum sacrarum. Erat enim
 Toleti nobili genere natus, patre Stephano, matre Lucia. In excelsa atq; adeo
 nobilissima eius vrbis parte ædes monstrantur Illesonsi natalibus nobiles,
 (sic ducta per manus opinio populo persuasit, nullo præterea auctore).

Ex ædes

Ex ædes cum Orgatij Regulorum consequenti tempore essent factæ, nuper
 in Societatis Iesu ius potestatemque migrarunt. quorum studio effectum, vt
 quod maiorum negligentia prætermisum videbatur, in nobilissima vrbe
 templum Illesonsi nomine extaret. Eugenio decessori nondum Archiepi-
 scopo, cum esset ingenio non prorsus insulso, & vt quidam arbitrantur Il-
 lesonsi propinquus, Illesonsus doctrinæ causa operam dedit. Isidori Hispa-
 lensis Episcopi fama celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenij ca-
 piendi studio, Hispalim missus, in collegiumque cooptatus, quod iuuen-
 tutis instituendæ causa ab Isidoro extractum fuisse dictum est, viro doctis-
 simo expoliendum se limandumque permisit. Ab eius latere non ante
 discessit, quam omni liberali doctrina excultus, disciplinarum orbem ab-
 soluisset. Libri multi & varij, quos Iulianus successor in tria corpora ab ipso
 met auctore tributa ait, multis ingenij luminibus distincti & sententiarum
 maiestate graues, stylum magis redundantem eius seculi vitio, quam castum
 atque nitidum consecratur. Ijs studijs atque totius vitæ tenore cum sum-
 ma omnia polliceretur, spretis honoribus ad quos generis nobilitas & vitæ
 merita vocabant, vitam principalem cum priuata atque adeo monastica mu-
 tare certus, in Agaliensi monasterio cucullum induit, multum quamuis re-
 luctante patre, vique eò dum omnes monasterij latebras filij vestigijs insi-
 stens, perscrutaretur: cuius ille diligentiam eluserat è via declinans & tan-
 tisper retro vicinam sepem se continens, dum pater domum rediret, vano
 conatu speque filium ab ea mente posse deduci. Erat id monasterium non
 procul ab vrbe situm ad Septentrionalem plagam, siue Cosmæ & Damiani
 nomine dicatum vt quidam putant, Cixilæ auctoritate Illesonsum in Cosmæ
 & Damiani Abbatem fuisse a firmantis: siue vt Concilij Toletani. XI. acta
 declarant, sancti Iuliani: quibus maior fides adhibenda esset si in Gotthi-
 cis id codicibus legeretur. Stephanus pater filij susceptam vitæ rationem
 ægrè quidem sed probauit tandem, vxoris potissimum hortatu post longam
 sterilitatem affirmantis precibus à diuino numine impetratum, Virginis
 matris obsequijs deberi, qua se religione implicasset, si voti compos esset
 facta. datam superis fidem haudquaquam impune violari redderent Deo di-
 uina beneficia. Præstare filio ad tempus carere, quam perpetuis conscientia
 cruciatibus viuos mortuosque macerari filio retrorsum reuocato. Exigui
 temporis iactura consultius fore sibi ipsis & filio redimere incolumitatem.
 In eo collegio quantum breui profecerit indicio est eius monasterij præse-
 ctura post paucos annos eius fidei commendata: cum Adeodato defuncto,
 qui post Helladium, Iustum, Richilam, eius monasterij Abbas fuerat, mo-
 nachi non alium sibi præferendum gubernatorem iudicarent. Quo tem-
 pore in prædio Debiensi sua impensa virginum collegium fundauit atque
 constituit, parentibus interea defunctis. Ecclesiæ mox Toletanæ cura sus-
 cepta in omni virtutum genere secum ipse certare, maiorque conditio-
 ne mortali visus est. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque co-
 pia instructus existet, vt Illesonsi laudibus commemorandis par esse possit?
 Quis tali futurus ingenio est, qui Illesonsi actiones ita mādare litteris possit,

R 2

vt facta

ut facta non ficta esse videantur? Quis tanta animi facilitate, ut quæ verissima sunt, ijs fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidij insaniæ scintillas in Hispania exsuscitare cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuò virginitatem retinuisse. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora cresceret malum, sibi Illesonfus impugnandum sumpsit cominus disputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrocinium suscepit. Ea diligentia erroris semina dissipata, compressisque nefarij eorum impostorum conatus. operæ nauatæ merces vestis de cælo allata fuit. Cùm enim ad nocturnas preces persoluendas contenderet mensē Decembri, ipsa nocte quæ festum Annunciationis diem nuper à Patri-
 bus institutum præcedebat: templum maximum visum est maiori fulgore micare, quàm ut oculi mortales ferrent. tunc cæteris aliò atque aliò dilapsis præ terrore, ad aram ipse progressus, cùm nixus de more genibus preces funderet, in cathedra vnde is ad populum concionari erat solitus, astantem beatam Virginem in augustiori quàm pro humano habitu specie vidit, his cum verbis compellantem: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, nostræque virginitatis defensæ præmium erit ex cælesti thesauro munus allatum. Inter hæc verba vestem suis manibus capiti inseruit, hac inquit, filij mei, meaq;, quæ toto anno recurrunt festa celebrato. Comitibus receptis à pauore animis cùm ad Præsulem accurrissent, toto iam spectaculo ex oculis sublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluserat, oculi tantùm in lacrymas solueantur: quòd neque pares beneficio gratias agere posset, neque Virginem alloquio morari. Sic nimirum susceptas pro pietate actiones consuevit diuinum numen munerari. Cixila Illesonfi successor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Urbani Archiepiscopi item Toletani, atque Euantij Archidiaconi accepta, quibus per ætatem licuit rei gestæ miraculo interesse. Lapis vbi beata Virgo vestigio constitit, in ipso templi Toletani aditu monstratur, clatris ferreis inclusus, rei tantæ monumentum. Accidit præterea, aut eodem anno ut Cixila sentire visus est, aut ut alij malunt proximo, nono Decembri die, qui dies virginis Leocadiæ memoria sacer est, ut ad ipsum Leocadiæ tumulum, Rege præsentate, atque Præsule sanctissimo sacris operante, sepulcri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentissimi homines loco mouere potuissent sponte sublato, tumulo egressa Leocadia, manum Illesonfi tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illesonse per te viuisti domina mea. Tum vniuerso populo metu exanimato, Illesonfus in Leocadiæ virginis laudes effusus, vrbis ei atque Regis patrocinium commendauit: cupidusque rei tantæ ad posteritatem certo testimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de causa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priusquam se reciperet in sepulcrum abscidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in sacro Toletani templi ærario conseruatur & visitur. His prodigijs perpetratis, quantum auctoritatis Illesonfo accesserit, de suo sensu quicquid existimabit, quam ipse perpetuo

virtutum

virtutum tenore studiose confirmabat, ac præsertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit, ut mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiscopi ædium ea parte, quæ templo coniuncta est, Illesonfi institutum esse credatur. (Et erat à maioribus susceptum, ut à Patriarchis qui ijdem Primates sunt, duodecim pauperes mensè adhiberentur quotidie). Ex ijs decem scemina sunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam sacris in ara maxima operatus, sacra precatione pauperum mensam lustrare, & ne quid inopibus desit, diligenter considerare consuevit. Duas res natura pugnantibus, lenitatem & grauitatem ita temperabat, ut neque seueritas de suauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Cùm ecclesiam gubernasset nouem annis, ac mensibus ferme duobus vitam immortalitate mutauit, Reccesuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulum, ad Eugenij decessoris pedes, in vastatione Hispaniæ fanesta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migravit: vbi dicato tumulo in Petri Apostoli templo magna populi religione colitur. Vestis de cælo allata simili casu iactata, Oueti seruatur in obserata arca ab oculis subducta mortalibus, eoque maiori religione culta.

20 *Reccesuinthi obitus. Cap. XI.*

20 **L**LESONSO superstitie Emeritæ conuentus habitus est ad octauum Idus Nouemb. salutis anno sexcetesimo sexagesimo sexto. Duodecim Lusitani Episcopi in eam urbem conuenientes, viginti tribus decretis disciplinam ecclesiasticam sanxerunt, quæ ut hic referantur non est visum, ac ferme de ratione precum ecclesiasticarum disceptatio suscepta erat, temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahometanæ sectæ arma impunè volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahometis post tres priores successor, Africam prouinciã eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præsente ingenti prælio superato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritanæ Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo consuetudine retinebant, Septem præsertim atque vicinos agros, reliqua victori barbaro cesserunt, quam latè Mediterraneï maris littora parent. Ex eo tempore nouum imperium est constitutum in Africa. Reges, penes quos tum de republica tum de rebus sacris gentis instituto arbitrium erat, Miramamoli vocati sunt, quæ vox credentium principem significat, nam in Asia eius nationis principes & rectores supremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa verò, cùm angusti freti faucibus dirempta sit, Hispaniæ vniuersæ innuere videbantur. Solis deliquium, quo dies obscurissima nocte mutatus est, Reccesuintho Rege, ut Rodericus Præsul est auctor, hæc mala orbi denuntiassè creditum est. In Hispania Vascones bello domiti Reccesuinthi Regis ductu atque virtute, cùm correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruissent. Pace parta Gotthorum leges, quæ temporis

R 3

iniuria

Miramamolin.

iniuria vitiatæ erant, per otium castigatæ: ex veteribus multæ detractæ no-
uæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio est, in quo
Reccesuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum sanctiones mul-
titudine superant. Tantis rebus perfectis Regem nobilissimum bello pa-
ceque, mors oppressit. Obijt Kal. Septembris mane, salutis anno sexcentesi-
mo septuagesimo secundo. Regnavit, ex quo quidem à patre consors impe-
rij factus est, annis viginti tribus, mensibus sex, diebus vndecim. Solus autem
annis vno & viginti, mensibus vndecim. Extat à municipio Vallisoletto (Pin-
ciam nonnulli vocant) octo passuum millibus dissitum oppidum Vvamba
nomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum To-
leto profectus se contulerat, eum lethali morbo oppressus est. nimirum cæli
mutatione, atque natiui aeris salubritate (erat enim familiæ gentilitium)
afflictam valetudinem restituere habebat in animo. In eius oppidi templo
Reccesuinthi Regis sepulcrum nostra etiam ætate monstratur. vnde alio tem-
pore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem tumula-
tus est ad aram maximam, Alfonsi Regis eo nomine decimi iussu atque di-
ligentia. sic vulgò persuasum est. Nam quo tempore Philippus. I I. Hispani-
æ Rex, salutis anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto, con-
iuncta Reccesuinthi & Vvambæ mausolea vetusti operis, se præsentè aperiri
mandavit: nullæ litteræ sunt repertæ: ossa tantum bombycinis implicata
pannis, inclusaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua suspicaban-
tur viri eruditi magis quàm certo argumento confirmabant, Reccesuinthi
Regis ossa dextram templi partem occupasse. Extat præterea prope Don-
nias, quod municipium supra Vallisoletum ad Pisoricam flumen situm est,
Ioannis Baptistæ nomine vetusti operis, atque ad eò Gothicæ structuræ ima-
ginem repræsentans, templum lapide iaspide atque marmore varium. In eo
templo inscriptio seruatür sex versibus comprehensa: vnde intelligitur Rec-
cesuinthi impensa ab imo totum extructum salutis anno sexcentesimo sexa-
gesimo primo, ad iudicium gentilitiæ ditioris: quam ijsce locis duos hos
Reges obtinuisse viri docti non immerito suspicantur.

Bellum Narbonense Vvamba Rege. Cap. XII.

MPERIVM Orientis per hæc tempora Constantinus co-
gnomento Pogonatus obtinebat. Ecclesiam Romanam Ponti-
fex Adeodatus, is cuius extat epistola ad Gratianum Archipræ-
sulem in Hispania (Gordianum Hispaniensis ecclesiæ Episco-
pum, Gothicus AEmiliani codex habebat) coniugia soluentis
eorum qui ob legum incitiam proprios filios de sacro lauacro susceperant.
In Gothici imperij ea parte, quæ Galliæ Narbonensis finibus continebatur,
noui grauesq; motus excitati: regnandi ambitio omnia naturæ iura peruer-
tere solita magnorum imperiorum labes rem Gothicam pulcherrimè stan-
tem, cum externi hostes deessent, intestinis dissidijs afflixit. Etenim Recce-
suinti Regis funere procurato, cum prole careret, & defuncti fratres tantis
rebus

rebus impares essent ob imbecillam ætatem, Vvambam præcipuum dignita-
tis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea bello strenuum, consi-
lioque bonum, continuò collatis suffragijs Regem renunciarunt. tametsi
rerum gerendarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excusabat, om-
nibusque precibus, quibus lacrymæ addebantur, grauissimum imperandi
onus deprecabatur. Nimiram vir prudens animo prouidebat multitudinis
voluntates vt vehementes, sic mobiles esse, plerunque etiam inter se contra-
rias. Neque prius destitit deprecari, quàm ex Gotthis proceribus Dux qui-
dam gladio districto, ni morem gereret mortem minitari ccepit. An vnus
(inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati commu-
nem omnium salutem posthabeas? Nimirum magnò æstimas paucos annos
quot in hanc ætatem cadunt. Ego verò nisi continuò pareas vitam ipsam, cu-
ius conseruandæ studio impositum onus excutere cupis, hoc ipso gladio eri-
piam: & graui documento sanciam, neminem præposteræ modestiæ specie
suam ipsius tranquillitatem publicis commodis debere potiorè arbitrari.
Ijs minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati celsit, vt sacræ vn-
ctiois cæremonia inaugurari prius quàm Toletum ventum esset, omnino
detrectarit. vbi Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cu-
piebat aut studia suorum mutari, aut totius prouinciæ, ne dissidij occasio es-
set, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kal. Octobris cum To-
letum ventum esset, Quirico Præsule Toletano, qui Illesonso successerat, sa-
cræ cæremonia Antistite Rex inunctus est in Petri & Pauli templo, quod
prætório vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legesq; iu-
ratus. Miraculo habitum est, cum ex Regis capite columnæ specie vapor ex-
citari, apisque sublimè volare visa essent. Ludibria sæpe oculorum à populo
pro veris prædicantur dices: rectè, ni id etiam Iulianus Episcopus Toleta-
nus confirmaret, in proprio commentario de bello Narbonensi Vvamba Re-
ge. Proceres sacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus
defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrantur: Græcum natione, quod
alij existimant, nominis coniectura & fidei inconstantia declarant. Erat
Vvamba natus in Lusitaniæ parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi op-
pidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumque prope, vbi fons quadrato
lapide inclusus emanat Vvambæ nomine. Locorum incolæ ducta ex anti-
quo opinione id prædium in Vvambæ possessionibus fuisse habent persua-
sum. Sub initia regni Vasconum motus extiterunt, quibus imperij nondum
satis firmati rationes despectui erant, & nouarum rerum studio tumultuandi
occasiones sæpe captare videbantur. hoc bello Regem implicatum in Canta-
briæ finibus, quò delectu suorum habito validas copias duxerat, ne videlicet
prima negligendo serperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia
Gothica cura sollicitauit. multi quorum ex sententia res non erant & par-
tium infecti studio Vvambam Regem nolebant, deficiendi consilia animis
agitabant. Rebellandi initium Hilpericus Nemausi Comes fecit, locorum
longinquitate confusus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis
finitimæ Præsul Gumildus, præterea Remigijs Abbas in partes attracti.

Solutio materiam
de susceptione
pro proprio filio
in baptismo.

Aregius Nemausi Episcopus cum nullis artibus adduci potuisset ut fidem falleret, loco motus, atque in interiorem Galliam ablegatus est, Remigio in eius locum substituto. Aguntur omnia raptim, atque turbatè, neque quid legibus liceret pensi habent: usq; dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulsi, auxiliares sint vocati. Paulus à Rege aduersus coniuratorum conatus continuò præmissus, magnò vir ingenio, magnoque rei militaris usu, copiarum tantum adiunctum, quantum satis esse videbatur ad rebellium vires frangendas debilitandasq;. Ille tempus venisse ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus inclusam animo tenuerat, lento itinere progrediens occasionem hosti dedit sese viribus confirmandi, defectionis ipse consilia cum Gotthorum proceribus communicans, atque mora temporis expectans rei benè gerendæ opportunitatem. Ranosindum Tarraconensem Ducem & Hildigisum Gardingum (nomen id Magistratus erat atque potestatis) factioni conciliauit. horum ope atque consilio Barcino, Gerunda, atque Ausa in ipso Hispaniæ aditu in potestatem redactæ. Ijs aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hilderico copijs, regiæ potentiæ sperabant sese haudquam fore impares. Argebaudus Narbonensis Metropolitanus initio quidem conatus suæ vrbs portas rebellibus claudere, cum eorum celeritate esset præoccupatus, à Rege tandem deficere visus est, magis cum non satis animi esset ad resistendum, quam quòd proditorum causam probaret. In eà vrbe Paulus concione tum ciuium, tum militum aduocata, Archiepiscopi primum temeritatem accusauit, qui ciues de republica optimè meritos, neque quidquam mali cogitantes, vrbs aditu prohibere tentasset: causas deinde explicuit cur iure Christiano putaret fas æquumq; esse Vvambæ imperium deirectare, neque legibus neque auspiciò, sed paucorum temeritate constitutum quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum consilium viget, sed vis & libido dominatur. Denique postulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti respicerent, cuius consilio & virtute Vvambæ conatus viresque frangeret. Fabulam Ranosindus apud ipsum argumenti auctorem peragens, palàm magnisque vocibus ut cuncti audirent, negat se quenquam regio nomine digniorem ipso Paulo arbitrari. Idem cum turbæ ex composito confusi plerique factiosi clamassent, reliqui quorum melior sententia erat, in tanta rerum colluione silerent, Paulus Gotthorum Rex pronunciatu est. Corona capiti imposta, quam Reccaredus Rex Felici martyri Gerundeni dono dederat: factionis videlicet studio non modò publicas & priuatas fortunas expilabant, sed ne à sacris quidem templorum ærarijs sacrilegas manus temperabant. Hildericus primus defectionis auctor facilè in partes attractus, & Galliæ Gothicæ vrbes omnes sub iugum missæ. præterea Hispaniæ Tarraconensis non exigua pars Ranosindi auctoritatem sequebatur. Eo rerum successu Paulus animo ferocior Regem Vvambam contumeliosis litteris prouocare non dubitauit, siue linguæ intemperantia elatus, siue noui regni auctoritatem sancienti cupidus, ad multitudinem inani verborum sonitu in fraudem allici solitam. Ex his conuitijs, atque partium studijs natam arbitror opinionem vulgi, quæ Vvambam affirmat rusticanum hominem fuisse

fuisse ex aratro atque ligone ad scèptra vocatum: cum esset ex præcipua Gotthorum nobilitate, & præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud superiores Reges occuparet. Vvamba Rex Pauli perfidia cognita, aduocato procerum concilio, sententias rogauit: num commodius fore putarent continuò in Paulum mouere, ut proditorum hominum furorem, priusquam adolesceret, in ipsis incunabulis extinguere: an retro conuerso itinere præstare Toleti se nouis auxilijs & maioribus copijs confirmare. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quibus plus inerat audaciæ, omnem moram exitialem disputare, qua proditorum vires crescerent, confirmarentur animi: militum ardorem pugnam expetentium restingui magna parte necesse esse. Quid enim receptus habeat præterquam cautionis speciem turpissimæ fugæ significationem? famæ quanta in bellis momèta sint, quis ignoret? opinione potius, hominum, quam virtute victoriam stare, superiorum temporum varijs & mirabiles bellorum euentus testantur. Pars fore consultius disputabat aliquanto temporis spatio noui regni statum confirmari, ne deserta Hispania à tergo maior belli moles instaret. Pauli proditione documentum datum, multorum ad defectionem arrectas esse voluntates. Exercitum præterea nouis delectibus confirmandum videri, cuius imbecillitatem Vascones nondum domiti satis indicarant. Magnis Imperatoribus sæpe exitiale fuisse popularis auræ flatu moueri, atq; opinioni hominum terga dare. Vvamba auditis procerum sententijs, atque viriusque partis rationibus expensis. Præuenire, inquit, hostiles conatus factus arbitror, & gliscenti malo priusquam confirmetur remedium afferre: ne elapsam occasionem, quæ momento temporis vertitur, dolere necesse sit. Imperij auctoritatem victoria de hostibus sanciet: quam diuini numinis præsidio optimam protecturi causam, & vestra virtute mihi certo polliceor. Militarem ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeritate, quam mora debilitare æquum est: cum ira mora languescat, festinatione accendatur. Cuius verò animum non moueat vrbs amicarum calamitas, agri vastati, fortunæ expilata, quæ mala nostra cessatione indies augeri necesse erit? Quis vestrum, nisi forte generosus ille sanguinis ardor refrinxit, & pristina Gotthorum soboles obsoleuit, non grauius morte ipsa ducat, amicos & propinquos hostium crudelitati permittere, atq; cunctatione ijs animos facere, qui scelerum conscientia stimulat, conspectum vestrum ferre non poterunt? Maturemus ergo & Deo duce, cuius potissimum causa agitur, de scelerato hominum genere vindictam sumamus, priusquam intelligere possint eorum nos vires formidare. Exercitum neq; tam debilem habemus, ut vestrum quidam disputarunt: & eo gloriosior victoria erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parata. Regis oratione omnium animi confirmati sunt: tantusq; belli gerendi ardor excitatus, ut Vascones gens bellicosa gloria ferox, intra septimum diem domiti fuerint. Hæc initia ad futuri belli omen spectare cum exercitus haberet persuasum, nihil aliud quam hostem expetebat: vnam moram victoriæ fructum tardare. Mota quamprimum castra per Calagurrim & Oscam in Catalauniæ fines incredibili festinatione est peruentum: inde copie trifariam diuisæ, pars Castrolibyæ Ceretanorum

caput, tenere iussa est: pars in Ausetanos missa: tertium agmen secundum maris littus, obuios agros, & oppida depopulari mandatum. Rex ipse cum valido agmine subsequens præcedentium vestigia obseruabat. De nonnullis militibus more militari supplicium sumptum, quod miseros homines iniuria vexallent, virginum pudicitiam violassent, quorum præputia amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frænandæ. Nimirum prudens & pius Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat persuasum, quam sceleribus vindicandis: neq; irritari vehementius, quam innocentium iniurijs dissimulandis. Inter hæc cum Barcinonem esset peruentum, ea vrbs Cataluniæ facilè princeps, facilè in potestatem redacta est. defectionis auctores Regis iussu ad supplicium seruati. Gerunda continuò capta, vrbs tradente Amatore Episcopo. ad quem paulò ante Paulus litteras dederat, quibus sui eum aduentus spe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atque ei vrbs tradere hortatus, qui prius cum exercitu venisset. Ijs lectis litteris Vvamba Rex non irridiculè: Paulus, inquit, de nobis nostroque aduentu vaticinatus est. Ijs in locis bidui quiete exercitus recreatus: mox Pyrenæi iuga atque angustia superata sunt nullo prohibente. In eo itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Castrum libyæ oppida vi expugnata. præda omnis militi cecit. Clausura oppidum in ipsis Pyrenæi faucibus, vt nomen declarat, per duces vi captum. In eo Ranosindus, Ildigifus, alijque factiosorum principes capti. Vvittimirus ex Sordonia, quam præsidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbone ad occasionem rei bene gerendæ intentum: si fortè moliendo audendoque Vvambæ impetus retardare posset. Verùm cum se viribus imparem cerneret hosti rerum successu validiori, eius vrbs cura Vvittimiro concredita, Nemausum se contulit, quo propediem Gallorum Germanorumque copias auxilio venturas sperabat. Pyrenæo monte transceso Rex in planicie castrametatus biduo constitit, dum copiarum omnes diuersis itineribus, vt erat imperatum, in eundem locum confluerent. Cum copiarum parte missi duces quatuor Narbonem: vt nobilissimam vrbs, atque in ipso prouinciæ aditu constitutam, aut vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari præterea instructa classis eius vrbs expugnandæ causa. Terrestres copiarum cum se priores in conspectum dedissent, ciuesque ad deditionem inuitassent, arroganti Vvittimiri responso & contumelia irritate in vrbs impetum faciunt: & ignominia dolore his faciente animos, illos si victi essent salutis desperatione aciente, tribus horis acerrimè pugnatum est. Postremo regij lapidum nimbo murorum coronam propugnatoribus nudant, vrbs portas succendunt, admotis scalis muro succedere conantur. Vtrinque in vrbs irrumpitur. Vvittimirus re desperata in templum aufugiens, ad Virginis aram captus, constrictusque vinculis, Regis arbitrio plectendus seruatur. Capti præterea Argemundus Præsul, & Primicerius Galtricia, & in furore militari verberibus pulsati. Capta Narbone factio despectui & odio esse cœpit in causa, quam iudicia hominum & fortuna belli damnant. & Vvambæ rebus fauebatur, quod mitissimo imperio eius atque legitimo repudiato, necessaria arma cepisset. Eodem victoriæ cursu vi capta Magalona,

galona, Agatha, & Beterris. In his oppidis factiosorum principes nonnulli in potestatem venerunt, atque in ijs Nemausensis Præsul Remigius. Magalonæ Episcopus Gumildus de rerum summa diffidens, longinqua fuga se texit: Nemausumque se ad Paulum recepit, vrbs ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & munitione nulli cedentem in Narbonensi Gallia. multa veteris nobilitatis monumenta & tunc extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro coniunctum erat, arcis firmissimæ præbebat vsum. Duces quatuor ab Vvamba præmissi tantis rebus gestis feroces, quamuis earum rerum ignari quæ ad vrbs expugnationem vsui esse solent, moræ impatientes quamprimùm in eius vrbs conspectum ventum est, sublato totius exercitus clamore, in quo triginta milia homines erant, in munitiones impetum faciunt. Pugnatum vtrinque acriter. indignantur hi toties victam perfidiam resistere: illos desperatio nisi vicissent agebat in rabiem. Pugnantes nox diremit, neutro victoria inclinante. obsessi, quod victi non essent, regijque loco cessissent, se pro victoribus ferebant. In ipso pugna ardore miles quidam insultabundus regijs denunciavit, validas Germanorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuique affore: quorum multitudine atque virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros scilicet haud dubiè, minabatur. Parua sæpe momenta in bello magnas inclinationes faciunt, nihilque prætermittendum quod contemptu exitum afferat. eaque consilia saluberrima, quæ cautissima. Eas ergo voces continuo Regi non procul tendenti denunciant, nouas supplementi causa copias mitti postulant, in vna celeritate victoriæ spem esse. Ad decem hominum millia Duce Vvandemiro missa. Ij continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ardor, priusquam consequentis diei pugna conferta esset, in suorum castra perueniunt. Tantæ multitudinis conspectu Paulus exanimatus, atque ex hesternæ pugnae comparatione intelligens, quantum periculi superesset si instaurata oppugnatione fessis integri succederent: metu tamen dissimulato suos pro concione hortatur, ne dimittant animos, ne hostium multitudine frangantur, virtute non numero victoriam pari. Regem cum copijs omnibus adesse, quas si vicissent, nihil superesse amplius: sibi ingentes copias prope diem venturas auxilio: tantisper modò moenium munitione spem sustentarent, fortique animo hostilem impetum propulsarent: certò existimantes non cum Gotthorum inuicto sanguine rem esse, sed ex plebis colluione, nulla militari disciplina, nullo vigore animorum hostium exercitum constare. Itaque magnis vtrinque animis certamen instauratur. pugnatur acriter ad multam diem. obsessis defatigatis, regij muro succedunt. pars ignem inicit portis, pars vectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in vrbs penetratur. Ciues & Franci Hispanorum, qui cum Paulo erant, prodicione vrbs captam existimantes, quod nimirum gratiæ aditus ad victorem Regem esset, in rabiem acti præsidarios milites magno numero peremerunt. in his è Pauli domesticis vnum in ipsius oculis lateri adhærentem, ferro trucidarunt. Cum ergo à fronte regij, à tergo ciues vrgerent cæde promiscua captæ ciuitatis plateæ sternerentur. tetra re-

rum facies erat. nihil præter cadauera in suo sanguine volutantia obijcie-
 batur oculis. morientium gemitus, clamores foeminei, infantium eiulatus lo-
 cis omnibus exaudiebantur. Paulus ipse tantorum malorum caussa, errore
 cognito: Errasse, ait, nos confitendum est, at semel, at vna in re? immo omnia
 quò diligentius sunt excogitata eò facta sunt imprudentius. Simul paluda-
 mento deposito ad theatrum loci firmitate confusus cum suorum peculiari
 manu se recepit, mori certus, aut honesta aliqua conditione deditioem fa-
 cere. Obseruatum est, eodem die euoluto anno, nempe Kal. Septembris regni
 insignia Paulum posuisse, quo procerum suffragio Vvambæ fuerant delata.
 Urbis parte in potestatem redacta, eo & sequenti die ab impugnatione cessa-
 rum, dum Regis aduētum morantur, penes quem confecti belli laudem fore
 æquum erat. Fortassis etiã erga afflictos atq; prostratos ciues & propinquos
 victorum animis successerat humanitas, atque innocentem multitudinem
 Regis clementia impetrata seruare cupiebant. Itaque ex captiuorum nume-
 ro Argebaudus Narbonensis Præsul communi consilio Regi obuiam mitti-
 tur, veniæ deprecator. Is ad quartum ab vrbe lapidem aduenienti Regi oc-
 currens, ex equo quo vehebatur descendens, genibus nixus inter singultus &
 lacrymas toto ore manantes: Tui ciues, inquit, Rex clementissime, si tamen
 eo nomine digni sunt qui patriæ caritatem exuerunt, exilioque & diminu-
 tione capitis ius ciuium amiserunt, in tua clementia salutis spem ponentes,
 non veniam scelerum orant: quamuis te Rege hæ preces non inuerecundæ
 videri possent, sed promeriti supplicij modum aliquem deprecantur. Est om-
 nino difficilium animum in victoria continere, quàm hostes in bello supera-
 re sed alijs. Animi magnitudo nulla re magis perspicitur, quàm miserorum
 ærumnis subleuandis, illa laus communis cum milite est, hæc magnorum Re-
 gum præcipua. Præcul absentes contemplari oculis nequis: sed finge animo
 lacrymis & squalore scædatis pedibus tuis aduolutos, caussam suam tibi com-
 mendare, homines vel mentis inscitia, vel communi temporum calamitate,
 vel insuperabili vi fatorum in hæc flagitia prolapsos. Quo grauiora delicta
 sunt, eo maior tibi clementissime Rex gloria erit miseris conseruasse: furo-
 reg; suo extinctos, quasi ad vitam reuocasse. Venissent ad te inermes, laqueis
 colla implicati, vt vel ea specie ad misericordiam flecterent, vel morte obita
 quod se promeruisse fatentur, vitæ finem simul atque ærumnis pariter face-
 rent: sed veriti sunt si ad extremam veniæ petendæ spem conditionemque
 descenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis videri, quàm qui
 posset nisi extremis remedijs mitigari. Pauci relictis sumus, tuique omnes.
 noli tua manu perire, quibus belli crudelitas pepercit hæctenus. Atque illud
 caue, ne dum vindictæ indulges deletis ciuibus nobilissimam Galliæ ciuita-
 tem, atque Gotthorum imperij propugnaculum excindas. Erat Vvamba
 bellicis artibus cuius veterum Regum æqualis, sed imperatoriam laudem be-
 nignitate, clementia, & mansuetudine superabat. Itaque perpauca locutus,
 hanc summam orationis habuit: Tuis, inquit, precibus flexus, vitam fontibus
 dono. ne tamen absolutio improbitatis, lex impunitatis esse credatur:
 supplicium quod ad retinendam imperij dignitatem necessarium fore arbi-
 tros

tror, penes coniurationis capita stabit. Episcopo verò integram veniam
 pergente flagitare, Rex aliquanto iratior redditus: An non satis, ait, esse vi-
 detur, vitam facinorosis concessam? an vultis vt supplicia ad delictorum men-
 suram expendamus? Tibi Argebaude Præsul bono sit à nobis quod explora-
 tum habemus, inuitum defecisse, ne veniã dimidiata cõcedatur: reliqui quid-
 quid de ignominiosa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, no-
 stræque acceptum ferant benignitati:

Coniuratorum supplicium. Cap. XIII.

RE G E M in urbem aduenientem instructæ copiæ roburq; exer-
 citus triumphis specie sequebantur. belli reliquæ confectæ erant
 vniuersa ciuitate contradita: cuius ille superiorem partem, quæ
 Franciæ obiecta erat, militari præsidio muniendam curauit ad-
 uersus Germanorum & Francorum impetum, quos obsessis auxilio superue-
 nire, iamque affore erat nunciatum. Paulus vitæ dulcedine illectus, nulla
 honesti cura continuò deditioem facit. cum eo Gumildus Episcopus, V vit-
 timirus, alijque proceres coniurationis capita amplius viginti in potestatem
 venerunt. Vincula omnibus sunt iniecta. Duo Duces equis insidentes me-
 dium Paulum toto inspectante exercitu peditem cæsarie vtrinque appren-
 sa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conspectum cingulum ponit: qua cæ-
 remonia veteri maiorum instituto omni militari honore spoliabatur. capti-
 uis ad Regis pedes prostratis, cum pro diuino munere gratias numini egis-
 set, coramque coniuratorum amentiam increpasset, ita vitam supplicibus do-
 nauit: vt custodiri fontes ab exercitu mandaret, supplicij modum maturiori
 consilio volens decernere. Franci atque nonnulli Saxones, qui aut obsidum
 loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus sociarant, conserua-
 ti donatiq; liberaliter, impunè in patrias sedes dimissi. Ita magnarum initia
 rerum, quæ occupatione regni & Galliæ defectione sollicitum Vvambam ha-
 bebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitiosis punien-
 dis Dei numen apparuisse videbatur, cum templorum thesauros expilassent,
 quos inde mouere religio erat. Eos Vvamba eius religionis exoluendæ caus-
 ta quæstione habita pristinis locis reponi mandauit: vrbs belli iniuria quas-
 tata moenia instaurata: cadauera ne tetra odore urbem inficerent sepulturæ
 mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in sublimi loco
 sedente in rebelles sententia pronuntiatur. Eorum colla Rex ipse pedibus
 primum calcavit: deinde ex Paulo quæsitum, num aliqua iniuria læsus, im-
 pium in Regem & patriam facinus consciuisset? negauit ille. contra ma-
 gnis & multis honoribus abs Rege cohonestatum, temerè in ea mala præci-
 pitasse. Mox ex scripto concepta sacramenti forma, qua in Vvambæ verba
 iurarat, coram pronuntiata: iurandi præterea formula recitata, quod Pau-
 lus cum regni nomen inuasit à popularibus exegit. Demum quibus suppli-
 cijs rebellium conatus plectendi essent, ex conciliorum legibus cognitum
 est: & secundum eas mortis ignominiosæ sententia in Paulum & socios pro-
 nunciata.

nunciata, bona fisco addicta: additumque, ut si forte Regis benignitate vita esset condonata, luminibus certe priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares sibi conciliare, ponere cæsariem, qua olim nobilitatis insigne continebatur, & decaluari satis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine secundum nunciatum erat propediem cum copijs affore. eius aduentum in castris cum quatuor dies frustra expectasset, satis se ad victoriæ fructum, & ad nominis existimationem tuendam tantis rebus cōfessis profecisse iudicans, & ne vltro lacessendo Francos, fœdus quod inter vtranque gentem diu steterat violasse prior videretur, Galliæ rebus compositis in Hispaniam redire parat. Cum interea nunciatur Lupum Ducem 10 quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vastare. Verum Rege cum copijs aduentante, hostes viribus impares montium iuga captare constituunt. fugæ similis profectio visa est, relictis impedimentis in planicie, & ex strage rerum in itinere relictarū. Regij sine vulnere hostium spolijs ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex composito redierunt. vnde exercitus pars per Galliæ præsidia distributa. Iudæi nouo edicto Gothicæ ditionis finibus prohibiti. reliquus exercitus Canabæ, quod oppidum in agro Narbonensi erat, pro concione laudatus, missioneque donatus est. Rex ipse conuerso in Hispaniam itinere, Toletum urbem Regiam sexto 20 mense ex quo inde discesserat, tantis victorijs clarus, atque triumpho simillima pompa inuectus est. Rebelles barba & capite rasis, nudis pedibus, atque pannosi in camelis præibant. Paulo ludibrii causa corona ex nigro corio capiti imposita. regij milites sequebantur in splendidis vestibus, atque omni lætitiæ significatione. agmen præeunte curia Rex ipse claudebat, ipsa canicie & tantis rebus gestis regni maiestatem augens. Vniuersa ciuitas, quæ se portis obuiam effuderat, ad eius spectaculi insolentiam attonita, senem Regem faustis acclamationibus prosequatur. peracta pompa fontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliqua Vvamba actiones. Cap. XIII. 30

V A M B A E virtute ac perpetuo labore, Hispania domi quidem pacis diuturnæ bonis florebat, foris autem pristinam dignitatem recuperabat. Itaque Rex animo ad pacis consilia conuerso, Regiam urbem spatijs amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Isidori suburbium ad vtrunq; pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum urbem altissimis coercitum ripis per saxa præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & angustiori prius muro cincta erat, cuius vestigia ad venale forum & ad ferream portam extant. nunc Vvambæ 40 diligentia suburbijs intra urbem inclusis, quod difficilior expugnatio esset, inferior murus est additus. Operi perficiendo lapides vndecunque conuecti, ac ex Romanæ structuræ ædificio marmora, in quibus rotæ aut rosæ similitudine sculptæ imagines sunt pluribus in locis. Vulgus Vvambæ Regis insignia

signia esse persuasum habet: ipsi lapides resistunt huic opinionioni nullo ordine positi, sed temerè vt conuehebantur. Gemina carmina, vt magni auctores testantur in nonnullis turribus incidi curauit, rei gestæ monumentum: quæ tametsi rudia sunt nimirum eius ætatis, subijci placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus urbem

Vvamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In summis præterea turribus Sanctorum statuas ex candido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronosque ciuitas adoptarat, his additis versibus.

Vos Domini Sancti, quorum hîc præsentia fulget,

Hanc urbem & plebem solito seruate fauore.

Vtrosque versus temporum longinquitate iniuriaque obliteratos euersas statuas, Philippi. I. Hispaniæ Regis nostra ætate cura restituit. Vrbe munita, intermissa consuetudo ecclesiasticos conuentus celebrandi reuocata est, Vvambæ Regis cura. Itaque regni anno quarto, salutis sexcentesimo septuagesimo quinto, ad septimum Idus Nouembris, in D. Mariæ æde conuentus est habitus. Pauci Episcopi, nimirum septendecim, ac ferme ex Carthaginiensi 6 7 5 prouincia conuenerunt. septem præterea Abbates, in quibus Auila numeratur monasterij Agaliensis sancti Iuliani nomine Abbas, nisi locus est vitiat. postremum inter Patres locum Gundila occupauit Archidiaconus sanctæ Mariæ de sede: vnde intelligitur templum in quo concilium est habitum, primum & maximum eius urbis fuisse: eodem autem loco situm quo cernitur nostra ætate retento nomine structura mutata, lapis indicio est, quem de cælo lapsa Virgo mater vestigijs pressit, Illesonso Præsule, vt est superius demonstratum. In eo conuentu secundum Deo & Regi gratias actas ob instauratum morem veterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum spatio intermissus erat, sedecim canones sunt editi: sancitumq; quotannis concilia prouincialia Episcoporum in ecclesia Metropolitana agitari. Eodem anno Bracaræ in Lusitania tertium concilium, inter ea quæ in 30 illa vrbe celebrata sunt, est habitum. Sancitum ne Episcopi, vt erat moribus receptum, Martyrum reliquias è collo appensas in sellis ipsi sublimes succolantibus Diaconis, sed Diaconi in thesibus gestarent. Sacerdos sacris operaturus nisi oratio vtrunque humerum teget, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit in eo conuentu Isidorus Alturicensis Episcopus, Valerij eius æqualis qui sancti Petri Montensis Abbas fuit, humanarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: vt eius ingenij monumenta testantur, præsertim is liber, cui titulum fecit, De vana seculi sapientia. Alios præterea Episcoporum conuentus Vvamba Rege esse habitos, & si publica conciliorum acta sileant, res ipsa loquitur, recensq; instaurata lex de concilijs habendis. ac Toletum ex vniuersa ditione 40 Præsules conuenisse certò credimus: cum magni auctores tradant, Vvamba Rege, atque in concilio Toletano singulis diocæsis Episcoporum, fines descriptos. neque putamus in causa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque sententijs fuisse disceptatum, sed vniuerso gentis concilio

concilio stetit. in quo præterea additum, vt sacerdotes ad normam in D.
 Isidori regula præscriptam, vitam vniuersi conformarent. Nouæ diœceses
 Episcoporum cõstitutæ. Exiguum oppidum quod Pimenij confessoris sepul-
 cro celebre erat, alijsq; pagi & vici, ad hæc Petri & Pauli Prætoriensis ædes,
 quæ in Toleti suburbis erat, ac ferme vbi nunc nosocomium S. Crucis no-
 mine, Episcopatus iure donata: vtrunque Regis obsequio magis datum, quam
 ad antiquam legum ecclesiasticarum rationem expensum: quibus vetitum es-
 se constat, tum in vna vrbe duos Episcopos constitui, tum in exiguis oppidis
 novos Episcopos creari. quod Regis pio sanè sed imprudenti studio viola-
 tum, proximi concilij Toletani, quod duodecimum est, decreto antiquatum 10
 est, Rege etiam leuitatis accusato. vt rebus mutatis plerunque quò fortuna
 eò fauor hominum inclinat, destituit alios. Nonnullæ leges ab Vvamba la-
 tæ sunt, quibus rei publicæ statum multis labefactatum partibus temperauit.
 disciplinam militarem reuocare curauit, omnes cum delectus haberentur ad
 signa conuenire sanciens, præter senes, pueros, & imbecilla valetudine impe-
 ditos: seruitia armare minimum quæque decimam suorum partem, quibus
 armorum genus à cæteris discretum designabatur. Ipsi Episcopi virique sa-
 crati in repentino hostium incursum collecta suorum manu obuiam prodire
 iussi ad centesimum lapidem. Hac Vvambæ diligentia, victoria naualis de
 ingenti Sarracenorum classe Gotthorum virtute parta est. Etenim vni-
 uersa ferme Africa, quam latè nostri maris littora à Nili ostijs vsq; ad Hercu-
 lis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hispaniæ littora flam-
 ma ferroque vastabant ingenti classe, in qua ducentæ & septuaginta naues
 erant. quam vniuersam Gotthi noua classe comparata, partim ceperunt, par-
 tim incenderunt: cum expedito consilio Rex, atque in omnes rei publicæ
 partes peruigil hostium conatus continuo comprimendos iudicaret, ne la-
 tius serperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite suspicantur eam classem
 in Hispaniam euocatam odio Vvambæ & ambitione regnandi. Erat enim
 Ardebasti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres au-
 thoritate: quam ipse ingenij dexteritate, & accommodatis ad tempus officijs 10
 vehementer augebat. Animus mortalium inexplebilis est præsentis fortunæ
 muneribus, semperque ad vltiora contendit. Ergo cum neque Vvamba su-
 perstite fore se voti compotem speraret, neque defuncto si procerum liberis
 suffragijs res ageretur, propter Theodesfredum Reccesuinthi fratrem, quem
 superioribus comitijs ob imbecillam ætatem prætermisum fuisse monstra-
 tum est: sibi spem nullâ regni nisi in scelere ratus primùm Saracenorum clas-
 sem in Hispaniam immisisse creditur. Deinde cum hæc nõ successisset, Regi
 clam aquam, vbi spartum erat maceratum, præbendam curauit. Eo veneni ge-
 nere cum venis conceptum esset, repente Rex morbo grauissimo implicatus,
 sacris Christianis atq; pœnitentia Quirici Toletani Præsulis cura expiatus, 40
 sub primam noctis horam cum iam videretur animam agere, posita coma,
 atque in sacerdotis morem detõsus, monachi ritu cucillum induit. Eo vide-
 licet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. vtrunque Eruigij
 suasu (sic creditum est) quò nimirum regnandi spe, si maximè superuieret
 penitus

penitus caderet, vt in concilio Toletano sexto cautum erat. Additum præ-
 terea, vt interorientibus vocibus, menteque vi veneni alienata, Eruigium
 ipsum successorem diceret: idque extemporaria syngrapha atque diplo-
 mate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus Octobris, die Dominico,
 Luna quintadecima. vnde intelligitur Vvambam anno salutis sexcentesi-
 mo octogesimo regno fuisse spoliatum. Nam cum sequenti luce morbo 680
 tantisper remittente ad se rediens consideraret, ex potenti paulò ante Re-
 ge monachum repente factum, mutare noluit: siue animi magnitudine rur-
 sus spernentis, quæ alij per ignes ferrumque petunt: siue desperatione re-
 10 gnum recuperandi, cum Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem
 corona suscepta. tametsi inunctionis cæremonia in proximum diem Do-
 minicum reiecta est. Itaque Vvamba in Pampligæ monasterium, quod
 nonnulli suspicantur in Mugnonij valle fuisse situm, se contulit: vbi septem
 annos & menses tres (alij diutius tradunt) purissimo religionis studio vitæ
 reliquum propagauit. Regnavit annis octo, mense vno, diebus quatuorde-
 cim. Ex eo monasterio Alfonso Regis iussu, cui cognomen Sapiienti fuit,
 defuncti corpus Toletum deductum est, Ioannis Martini ex monacho Fran-
 ciscano Episcopi Gaditani diligentia: atque in D. Leocadiæ, quæ ad ar-
 cem sita est, ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præsul,
 20 siue ætatis grauitate pressus, per idem tempus defunctus est: siue tædio
 animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici successorem con-
 stat Vvambæ permissu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more posi-
 tum, inunxisse.

Nomina Episcopatum Vvamba Rege. Cap. XV.

30 **V**ETERE S vrbium sedes, extinctaque varijs casibus oppi-
 da, & post excidium renata alijs sæpe nominibus, ex Vvam-
 bæ Regis diœcesum diuisione cognoscere non erit incom-
 modum: & quibus Metropolitanis singuli Episcopatus con-
 tributi essent, explicare vniuersim operæpretium fore arbi-
 tror. nam de singulorum finibus, quibus descripti erant, laborare non at-
 tinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. To-
 letano Præsuli Oretanus Episcopus subiectus erat. extat Oreti vestigium,
 octo passuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris sacellum
 cognomento Oretanæ, atque ex eo loco Almagrum translati lapides Oreti
 nomine inciso. Biatia, quæ hodie Baeza. Mentefa, quæ nostra ætate Monti-
 zon nuncupatur versus Casorlam sita, & à Duce olim Mauro excisa, auctore
 40 Roderico, quo tempore à Mauris euerfa est Hispania. Acci, hoc est, Guadi-
 xium. Basti, Baza. Vrci, quibusdam hæc Almería, alijs Murcia fuisse cre-
 ditur. Bagasta: huius vrbis nullum vestigium extat, tantum versus Orihue-
 lam sita fuisse putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magastri no-
 mine, quæ in ea vrbe est, indicio. Illici, Helche. Setabis, Xatiua. tum no-

men retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgò Valera cremata dicitur. Segobrica, huius vrbs vestigia ab Vrceſia octo paſſuum millibus in oppido, quod Græci caput vocatur, extare eruditiores habent perſuaſum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos ſimilitudo miſit in errorem. Arabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum ſita fuit, fortaliſis quæ Prolemæo Percabica eſt. Præterea quarum appellationes notæ ſunt Complutum, Segontia, Vxama, Segobia, Palentia. Itaque Toletum ſacræ diſtionis fines ultra Carthaginenſem prouinciam, cui propriè præfecta erat, Gotthorum etiam ætate extendebat: nam hæc omnes vrbes atque earum Episcopi à Toletano Præſule ſacræ petebant. Ab Hiſpalenſi autem Metropolitanano, Italica, quæ hodie Hiſpalis vetus eſt, ab Hiſpali ſex paſſuum millibus diſita. Aſſidonia, quæ quibuſdam Medina Sidonia eſt, ex ſimilitudine appellationis argumento probabili: alijs Cæſarianum, in dicio templi, quod in ea vrbe eſt B. Virginis Siduegnæ nomine. & Rasis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla ſiue Niebla ſit, ſiue Lepe. Malaca, Eliberris, quæ olim vrbs ſupra Granatam octo paſſuum millibus poſita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Aſtigi, hæc eſt Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgò eſt Egabrum. tum Tuſci, hoc eſt, Martus. Atque hiſ finibus Hiſpalenſis Præſulis ditio deſcripta erat. Emeritæ Metropolitanus ſubiectis vrbibus & earum Episcopis iura dabat: Paci Iuliz, (hodie Begia eſt in Luſitania,) Oliſiponi, quæ Gotthis Oliſibona fuit, vrbs noſtra ætate diuitijs & amplitudine nulli Europæ ſecunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudenſis Talaueram eſſe dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditus Eſtombar hodie eſſe creditur, prope Silues conſtituta. Igeditaniz, oppidum in Luſitania extat Idaniz veteris nomine. Conimbricæ, cuius veſtigia octo millibus paſſuum à noua Conimbrica monſtrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viſeum & Lamecum. præterea Caliabriz, quam vrbem Tudenſis & Marinæus Montangium eſſe ſuſpicantur, coniectura haud ſatis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiz, hoc eſt Caray. Abulæ, Cauriz. atque hæcenus de Emeritenſi prouincia. Bracaræ hæc vrbes contributz erant, Dumium, quod hodie monaſterium extat prope Bracaram: Portucale, quæ ſe Durius euoluit in mare, vnde Portugaliz nomen ipſi vrbi primùm, deinde toti prouinciæ ab oppido Gale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen eſt Iria Flauia, in eodem numero ſunt. præterea Lucus Auguſti, Brittanica, ſiue Bretonia, quæ Lucum præter & Aſturicam ſita erat: hodie à Mindoniënſi vrbe octo millibus paſſuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hæc Aſturica, & Legio, quæ vrbes vulgò notæ ſunt, & antiquis aſſinia nomina retinent. Tarraconenſis Metropolitanæ auctoritatem ſubiectæ vrbes ſequebantur Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quæ vrbs præter Barcinonem & Gerudam olim ſita fuit. atq; hiſ locis finitima Gerunda. tum Emporia,

poria, & Aufona, quæ hodie in Catalaunis Vique dicitur cõgnomẽto Oſona. Vrgelia, Ilerda, quæ duæ vrbes notæ ſunt. & cuius ſedes prorfus ignoratur Hiſtoſa. Superioribus adiungebantur Dertuſa, Cæſaraugulta, Oſca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calagurris (Gotthis Calaforra,) Turiaſo (Gotthis Tirafona,) Auca, cuius vrbs veſtigia ſupra Burgos monſtrantur, vnde & Aucæ montes dicti. atq; hæcenus Tarraconenſis Metropolitanæ ditioſis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona,) ſubiectis Episcopis & vrbibus iura dabat, legesque ſacrorum: primùm Beterri, hoc eſt, Beſiers, quæ vrbs Pliniõ quidem Bliteræ eſt. deinde Agathæ, quæ hodie ciuitas ſiue Agde eſt, ſiue Mompellerium in Gallia Narbonenſi. Magalonæ, quod nomen hodie retinet villa Episcopi Mompellerij. Nemaufõ, Latebæ (hodie Lodebe,) & quæ nomen retinet Carcaſoni. præterea Helenæ, quæ hodie in agro Ruſcinonenſi Euna eſt. Sunt qui Tudenſem, Lucenſem, & Legionenſem Episcopos aſſerunt, ſiue Vvambæ beneficio, ſiue ex antiquo ducta conſuetudine, ſui iuris fuiſſe, neque vllius Metropolitanæ imperium & auctoritatem reſpexiſſe, haud ſatis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in conſeſſo eſt, plura Episcopatum nomina in vetuſtis conciliorum actis extare, quæ in Vvambæ diuiſione deſiderantur. fortaliſſe rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monimenta & ſchedæ multis in locis vitata ſunt, Epagrenſis, Carthaginenſis, Caſtulonenſis, Fiblarienſis, Eliocrocenſis, Eminienſis, Immonticienſis, Lamibrenſis, Ebotanus, Magnetenſis, Laberricenſis. Quæ nomina noſtra ætate ignota ſunt, ac ne vrbiũ quidem omnium, earum ſedes vbi eſſent, prorfus exploratum eſt: neque deeſſet diligentia ſi in rebus tam dubijs qua ſe via certa panderet ad inueſtigationem veritatis.

Constantini diuiſio Cap. XVI.

QUOD ante ſumus polliciti, neque hæcenus præſtitum eſt, Episcopatum in Hiſpania factam diuiſionem à Constantino Magno, vti Rasis Arabs eſt auctor, eius ſententia noſtris verbis ſubiicimus Latine, poſt diuiſionem Vvambæ. Constantinus, inquit, multis vrbibus Episcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hiſpaniæ cum eſſet renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Chriſtianorum numeroſa multitudine, Episcopos non habere: conſilio communicato, optimum fore iudicauit ſex Episcopos dare, qui metu omni ſublato, liberè religionem Chriſtianam & ſacræ populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad ſe vocatis, ciuitates ad hunc modum diſtribuit. Primo Narbo deſignata eſt, aliæque ſeptem vrbes cum poteſtate iura ſacræ populis dandi, moresque caſtigandi. earum hæc ſunt nomina. Beterri, Tolofa, Magalona, Nemaufum, Carcaſo. in hac vrbe D. Mariæ glorioſæ ædes eſt, ſeptem argenteis aris inclyta, frequentia populi religioſa, præſertim ſemel in anno maiori concurſu multitudinis, ſed & alijs temporibus celeberrima. Barcinone diſtat S 2 decem

decem dierum itinere. Præter has Luteba & Helena, Narbonensi Episcopo sunt data. Alteri Episcopo Bracara celsit: Dumio, Portucale, Auria, Oueto, Asturica, Britonia, Iria seu Compostella, Aliubra, Issa, Tude contributis. Proximus Tarraconensis Episcopus creatus est. Barcino, Auca, Morada (fortassis Gerunda,) Beria (fortassis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Derusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo, Calagurris sunt additæ. Quartus Carthagine Episcopus institutus est. Toletum, Oretum, Serabis, Segobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biata, Castulo, Monto- gia, Baſta, Begena (forte Bigastra,) adiunctæ. Quinto Emerita data est vrbs primaria. subiunctæ Pax Iulia, Olisipo, Egitanía, Conimbrica, Lamecum, Eborá, Cauria, Lampa (quid si Salmanticam legas? aut Lamam nunc contributam Miobrigæ Lamasi nomine.) Postremum Hispalis Episcopum habuit. Hispali iura petere iussæ sunt Italica, Seritium, Alsidonia, Niebla (Romanis Elepla,) Malaca, Eliberris, Astigi, Egabrum. Sic Hispania omnis à Constantino Augusto in sex Episcopatus tributa est. Quo maior esset auctoritas, religionique suum caput constaret, imperandique potestas: ipse quidem Constantinopolim concessit, seque ut priores Romæ, eius vrbs Regem dixit: sanciens præterea, ut Romæ domino ceteri Christi cultores obtemperarent: quem ipsi dominum Christianorum eorum qui è sacro ordine erant, & sanctum vocare soliti erant, ob acceptam à Petro Apostolo potestatem, quam illi Christus crediderat. Hæc sic Maurus ait. Conuenit auctor historiæ, quæ Alfonso Castellæ Regis cognomento Sapientis nomine circumfertur, diuisionem Episcopatum in Hispania factam à Constantino Magno eodem ordine, quibusdam modò vrbiū nominibus commutatis: vnde & ex Vvambæ diuisione atque ex coniectura deprauatas haud dubium in Mauro nonnullas voces castigauimus, sententia conseruata. Archiepiscopos vocare non sumus ausi, quos Maurus Episcopos vocat, religionis nostræ, & graduum distinctionis ignarus scilicet, adnuisse sit satis.

Eruigius Rex. Cap. XVII.

ELAVIVS Eruigius regnum malis artibus quæsitum rectè & prudenter administravit. Ac primum memor rerum humanarum haud diu eodem vestigio stare, potentiam scelere partam inuidia sæpe opprimi populari: omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Regem fraude ipsius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare, regni stabiliendi cura, ingenium in omnes partes versat. optimum visum est, religionis speciem obtendere: quod ab alijs sæpe Regibus tentatum non incommodè cesserat. Itaque Toletum ex vniuersa ditione Præsules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quintum Idus Ianuarij mensis, salutis anno sexcentesimo octogesimo primo, conuentus est habitus, quod in concilijs Toletanis duodecimum est. In eo conuentu duæ res ad memoriam insignes sancitæ

sancitæ sunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum sententia confirmatum: arma tenenti, qui negarent quod petebatur? non constantia id, sed temeritas fuisset. Gotthorum proceres sacramenti religione exoluti, quo Vvambæ obstricti erant, abdicatione Vvambæ, & capitis diminutione sublatis. sic putabant. Præsuli Toletano creandi tota ditione Episcopus ius datum, Rege ad quem ea res peruetusto Hispaniæ more spectabat procul constituto: præsentem confirmandi, quos Rex creasset, concessa potestas. Ea prærogatiua quoniam Toletani Primatus in cæteras ecclesias Hispaniæ fundamenta ponebantur, Patrum decretum adscribi placuit. Illud quoque collatione mutua decernendum nobis occurrit, quod in quibusdam ciuitatibus, decedentibus Episcopis proprijs, dum differtur diu ordinatio successoris, non minima creatur officiorum diuinorum offensio: dum tractu terrarum impeditur, celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præsulis obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari. Placuit ergo omnibus Pontificibus Hispaniæ, atque Galæciæ, saluo priuilegio vniuscuiusque prouinciæ, ut Toletano deinceps Pontifici ius sit in quibullibet prouincijs, quoscunque regalis potestas elegerit, & iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos esse probauerit, præficere Præsules: & decedentibus Episcopis eligere successores. Actis concilij Iulianus Hispalensis, Iulianus Toletanus, Liua Bracarenſis, Stephanus Emeritenſis subscripserunt. Et fortassis Hispalensis Toletano Præsuli de dignitate noluit quidquam concedere, cum in subsequenti- bus concilijs, primum inter Patres Toletanus locum pro iure concessæ auctoritatis occuparit. Toto deinde biennio euoluto, rursus Eruigij Regis iussu, Episcopi triginta octo, Vicarij Episcoporum viginti sex, Abbates nouem, proceres præterea non pauci in vrbs Regiam conuocati, in Petri & Pauli Prætorienſi æde, concilium Toletanum tertiumdecimum celebrarunt pridie Nonas Nouembris, salutis anno sexcentesimo octogesimo tertio, qui annus Eruigij regni quartus erat. In eo conuentu Pauli sectatoribus Rege concedente, Patrumque decreto venia concessa. & cum fides esset angustior, neque debita regio fisco soluerentur, ad nouorum motuum metum procurandum vestigalia, quorum grauitate prouinciales fessi erant, imminuta, & quæ eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ & liberalitatis laude, quæ maxima vitia sæpe obruunt, occupati regni maculas delere Eruigius satagebat. Præterea cum ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irreperent, & Gotthorum nobilitas confuso cum plebe sanguine, magna ex parte extincta contaminataque esset, ei malo occurri mandatur. Ad extremum in Regis gratiam, lex à Patribus promulgata, quæ Regiæ Liubigotonæ atque filiorum, si quid humanitus Regi accidisset, præsidium continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immeritò metuebatur, Eruigij posterii deflagrarent. Mandatumque Episcopis, ut ad Paschatis festum, quo die Christi ad vitam reducis memoria instauratur, cum Rege celebrandum venirent quicunque moniti essent. Extant Iuliani Toletani Præsulis ad Idalium Barconenssem Episcopum litteræ, inter eos amicitiam iniram significantis, cum is Episcopus ad celebrandum Pascha in curiam venisset. Subscribunt

13. Concilium Toletanum.

683

de vestigalia imminuta

de nobilitate respicienda

14. Concilium Toletanum

Iulianus Toletanus, Liua Bracarenſis, Stephanus Emeritenſis, Floreſtinus Hiſpalenſis. Multa concilia celebrandi laudem quæſiſſe Eruigi-
 detur: nam anno proximo quartumdecimum Toletanum concilium habi-
 tum eſt ad octauumdecimum Kalen. Decembris, Leonis. XI. Romani Pon-
 tificis iuſſu & auctoritate: vt ſexti concilij generalis, quod nuper Conſtan-
 tinopoli à ducentis & nonaginta Epiſcopis habitum erat, acta Hiſpaniæ
 Præſulum aſſenſu rata eſſent. Epiſcopos omnes conuenire iſtantis hyemis
 rigor non permisit: & plerique ſumptus, quos ſuperioribus concilijs cele-
 brandis tolerare neceſſe fuerat, excuſarunt. Itaque Epiſcopi ſeptendecim,
 ac ferme omnes ex Carthaginenſi prouincia, Vicarij Epiſcoporum decem,
 in quibus Tarraconenſis, Narbonenſis, Emeritenſis, Bracarenſis, atque
 Hiſpalenſis procuratores erant, Conſtantinopolitani concilij actiones &
 decreta probarunt: illudque proximè poſt Chalcedonenſe concilium ponend-
 um iudicarunt. Nimirum eius ſeculi vitio, Africa, atque Illyrici exemplo,
 quintum concilium generale, quod Iuſtiniano Imperatore habitum erat, re-
 pudiant: quod & Iſidorum Hiſpalenſem feciſſe, eius ſcripta non vno loco
 teſtantur. Iſta Edeſſeni, Theodori Mopſueſteni, Theodoriti Cyrenſis ſcri-
 pta in eo cõuentu Patres improbaſſe, accuſabatur paſſim, quos concilij Chal-
 cedonenſis auctoritas excuſabat. haud ſatis intelligebant non idem ſemper
 de hominibus & de eorum opinionibus iudicium eſſe. Monotheliæ ergo ſi-
 ue Apollinaris geminam in Chriſto negantes eſſe voluntatem, Hiſpaniæ
 Præſulum iudicio, quod Conſtantinopoli factum erat damnati. miſſaq; à Pa-
 tribus ad Romanum Pontificem per Petrum quendam Romanæ eccleſiæ
 Regionarium apologia aduerſus hæreticos, in qua catholiçæ religionis ſum-
 ma capita continèbantur, Iuliani Toletani Præſulis vt erat excellenti erudi-
 tionis opinione opus. In quo Leone. XI. interea defuncto, Benedictus Leo-
 nis ſucceſſor nonnulla cenſuræ digna iudicauit, atque in his quod de ſacra
 Triade differens dixiſſet: ſapientiam ex ſapientia procedere, voluntatem
 ex voluntate: quomodo catholica eccleſia aſſeruat, Deum de Deo, lumen de
lumine: quas loquutiones non eſſe extendendas Pontifex diſputabat. Illud
 præterea offendebat, quod Chriſtum ſeruatorem ex tribus ſubſtantijs conſta-
 tum eſſe aſſeruat. Dum hæ controuerſiæ Romæ atque in Hiſpania agitan-
 tur, Eruigiſ Rex tametsi religionis ſpecie ſatis profeciſſe videbatur, vt regnū
 ſe ſuperſtite ſtaret: ne defuncto tamen alienata multitudine, inimica no-
 bilitate populare odium filios opprimeret cura ſolicitabat. optimum viſum
 eſt, Egicam arçta cognatione Vvambæ ſanguini annexum generum ado-
 ptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in primis Regina ſocrus,
 atq; filiorum eius commoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par erat,
 curaturum: neq; permiſſurum patre defuncto in orphanorum fortunas quen-
 quam impune graſſari. His rebus ex ſententia cõſtitutis, cum Vvambæ leges
 nonnullas, quæ paulò acerbiores videbantur, & ab illorum temporum condi-
 tione abhorreſcere, propter corruptos gentis mores antiquaſſet, ac nominatim
 legem de delectibus militaribus, quæ paulò ſeuerior erat, mitigaffet, in
 viuſ eſſe deſijt Toleti ex morbo defunctus. i. 7. Kal. Decembris. qui dies Veneris
 erat,

Monotheliæ hæretici

Leone 2

f. 279

Impariter eorum
ſuæ euentus
indicanr. f. p. 279

erat, ſalutis anno ſexcentefimo octogefimo ſeptimo. regnauit annos ſeptem, 6 8 7
 dies quinque & viginti, ad poſteritatis memoriam, non tam honeſtus, quàm
 clarus. Hoc Rege fame grauiſſima vexata eſt Hiſpania. Emeritæ pons &
 moenia noua diligentia inſtaurata, opus curante vrgenteque Sala (vt perue-
 ruſta carmina indicant inter Eugeniſ Toletani Pontificis epigrammata)
 noui atque magnificentiffimi ædificij ſpeciem repræſentabant.

Egica Rex. Cap. XVIII.

ERGICA pridie mortis ſuæ Egicam generum ſucceſſo-
 rem designauit, proceribus ſacramento ſolutis, quo ipſi obſtri-
 cti erant, vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctio-
 nis cæremonia more per hæc tẽpora vſitato, poſt diem nonum,
 qui dies Dominicus erat, octauo Kal. Decembris, Luna quarta-
 decima, in Petri & Pauli Prætorienſi æde peracta. Rerum potitus Egica
 odium in Regem ſocerum compreſſum animo, continuo deprompſit. Et ferè
 iniuriæ quàm beneficij memoria diuturnior eſt. Itaque regnum de manu
 ſocero acceptum, præclaro videlicet inirio, ab eius vindicta auſpicatus, vxo-
 rem Cixilonem, ex qua Vvitiza natus erat, in odium patris repudiauit. Repu-
 dij ſuaſor auctorque Vvamba, vt nonnulli auctores tradunt, cum pietatis
 ſpecie veteris odij ſemina ſcintillasque foueret ad extremam vſque ætatem.
 De nonnullis proceribus ſupplicium ſumptum: nimirum quorum opera
 Vvambam in fraudem impulſum, atque de rerum culmine deiectum eſſe
 conſtabat. Quod niſi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformaffet,
 facile cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artibus
 peræquè inſtructus fuit, prudentiæ atque manſuetudinis laude in primis cu-
 mulatus. Religionis amplificandę ſtudio, & ſuperiorum Regum æmulatione
 prouocatus, concilium Toleta. quintumdecimum haberi curauit, atq; perfe-
 cit, ab Epiſcopis ſex & ſexaginta, eius ſeculi anno octogefimo octauo, Idibus
 Maij, in Petri & Pauli Prætorienſi æde. De Sacramenti forma atque vi po-
 tiſſimum ſuſcepta eſt diſputatio: quo Eruigiſ ante annos aliquot Egicam
 ſucceſſorem & regni proceres implicarat, adegeratque viduæ Regina, &
 filiorum eius præſidium incolumitatemque iurare. Ij cum temporum per-
 turbatione, qua multi tota prouincia promiſcuè bonis euerſi ſunt, plurima
 per iniuriam occuparent tanquam certo iure poſſeſſa: quærebat an iura-
 menti religione prohiberentur, tum ij qui iniuriam pertuliſſent res ſuas
 iudicio repetere, tum Rex ſecundum eorum iura & merita pronunciare.
 Patrumque ſententia ſtatutum, iuriſiurandi ſanctitatem haudquaquam ſce-
 leri patrocinari: exoluique potius religionem calamitatibus hominum
 ſubleuandis æquitate ſancienda. Præterea Benedicti Pontificis crimina-
 tiones & maculæ, quibus ſuperioris concilij acta inuſerat, noua diſpu-
 tatione deterſæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate
 ſancitum, nihil cum videri aduerſus Chriſtianam pietatem committere,
 qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere aſſeruat: Chriſtumque
 Deum

iniuria quàm beneficij memoria diuturnior eſt. f. 279.

15. Concilium Toletanum

Iuramentis sanc- tatem ſceleri

f. 278.

Deum ex tribus substantijs conflari. cum substantiæ nomen in naturæ, essen-
tiæque significatione usurpari consueverit, & abstractæ voces nempe for-
mas significantes, sæpe pro concretis veterum scriptorum abusu sumantur.
Eam Iuliani disputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea
defuncto, magnis laudibus celebravit, vt Rodericus Præsul est auctor: nobis
aliquanto liberior visa est, quàm vt Iuliani modestiam erga Romanum Pon-
tificem, summum ecclesiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenij laude,
qui cuiquam concedat rarus est, & in ardore disputandi modum tenere dif-
ficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri
testantur: ac præsertim opus quod Prognosticum seculi venturi nominauit, 10
liberq; De sex ætatibus: qui libri ad nostram ætatem conseruati sunt, alij
iniuria temporum desiderantur. Fuit ex Iudæorum sanguine prognatus, Eu-
genij tertij discipulus: cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia
coniunctus: Quirici Toletani Præsulis successor, ingenio facili, copioso, sua-
ui: probitatis opinione singulari. Obijt Egica Regē, octauo Idus Martij, hu-
ius seculi anno nonagesimo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum: vitæ
sanctitas cælestium numero inseruit fastisque, vt Martyrologia testantur. In
eius locum Sisbertus successit, homo audax & temerarius, ingenio malo pra-
uoq;: qui vestem Illesonso Præsul de cælo dono allatam, & prædecessorum
religione eatenus intactam contrectare, eaque indui non dubitauit. Vnde in 20
maiora mala præcipitauit. Et ferè humani animi excæcantur, cum diuina vi-
tio insequitur, neque aciem suam retundi vult. Iraque vasto animo immoder-
ata nimisque alta cupiens, ac rerum nouarum studio elatus, in Regis caput,
cuius beneficio auctus erat, rebellauit personæ quam gerebat immemor.
Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem, neque lingua, neque au-
toritas deerat. appellare, tentare, sollicitare nouerat. & cum prouincia per
eam ætatem in factiones scissa esset, multi ex nobilitate & plebe in partes at-
tracti. vnde intestini belli materia excitata, externa præterea arma moue-
bantur: vtrunque (sic credimus) Sisberti suasu. Ter cum Francis signa à Got-
this collata sunt, aduersa semper fortuna belli. Verum iniuria temporum ne- 30
que pugnantium neq; cadentium numerus proditus est: ac ne quibus in locis
se pugnatum. Illud constat, Regis diligentia intestini belli, quod maiora ma-
la minabatur, in initia compressa. Sisbertus Regis primum, deinde Patrum sen-
tentia anathematis ignominia notatus, exilioq; mulctatus, ac de gradu deie-
ctus est: eorum qui Toletum iussu Regis conuenientes, numero vnus & sexa-
ginta in Prætorienti Petri & Pauli, sexto Nonas Maij, salutis anno sexcente-
6 9 3 hmo nonagesimo tertio concilium Toletanum sextumdecimum celebrarunt.
In eo conuentu Christianæ religionis formula de scripto concepta promul-
gataque est. In qua superioris concilij auctoritate atque instituto, voluntatem
ex voluntate, sapientiam ex sapientia, essentiam ex essentia in Deo procede- 40
re, Christumque ad inferos descendisse expressis verbis affirmatur. Iudæi,
qui sincero animo Christiana sacra complecterentur, nobilitate atque ve-
tigalium immunitate donati. Gotthicæ leges maiori diligentia sunt casti-
gata: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius salute, ad om-
nia

*Iulianus Eps Toletanus
& Iudæorum sanguine*

16. Concilium Toletanum

Iudæi nobilitate

nia templa, vota diebus omnibus suscipiantur: ad certam verborum formam
oratione concepta à Patribus. quod institutum ab hoc initio susceptum in
nostros mores nostramque ætatem emanasse credimus, paucis in ea oratione
verbis commutatis. Cuius deprecationis ea summa capita erant: Vt desi-
deria in eis bona quotidie multiplicentur: aduersantium eorum conamina
virtute suæ dexteræ (hoc est Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à
sua misericordia conferatur: vt suæ potentia defensione protecti antiqui ho-
stis decipula euadant: & caritate & vitæ longæuitate pollentes adire merean-
tur post transitum sidereas mansiones: quæ sunt omnia verba Patrum. In
10 Sisberti locum Felix Hispalensis Præsul Toletanus est factus. Faustinus Bra-
carenensis Episcopus Hispalim in Felicis locum migravit. Præterea Maxi-
mus Emeritensis, & Vera Tarracōnensis concilio interfuerunt. Cum his Me-
tropolitanis Felix in Faustini locum ex Portucalensi Episcopo Bracarensis
Præsul, & alij Patres, tametsi numerus ignoratur, proximo anno Toleti in
Leocadiæ templo suburbano nouum conuentum, cuius acta inter concilia
Toletana postremum occupant locum, agitarunt Nouembris septimo die.
Galliæ Gotthicæ Episcopi venire non potuerunt, pestis contagione impedi-
ti, quæ per hæc tempora grassabatur: & belli malis impliciti, cum finitimi
Franci in ea Gotthici imperij inclinatione de finibus sæpe lacerarent. Actū
20 referente Rege de Iudæorum natione supplicij omnibus extirpanda: quam
procedendæ Hispaniæ atque aduersus Christianorum imperium rebellandi,
cum Iudæis Africanis consilia communicasse, ex oblato Patribus codicillo
Rex conquirebatur: latius opinione dessemnaturum id malum, obscureq; ser-
pens manasse per vniuersam Hispaniam, omnesque eius prouincias occu-
passe, neque tamen Pyrenæos montes transcendisse, in Galliamq; penetrasse.
Id opprimi sustinendo ac dissimulando nullo pacto posse, neque fas esse.
Proinde celeriter quid optimum factu foret in re presenti iudicarent.
A Eternæ seruituti Iudæi omnes Patrum sententia mancipati, bona publicata,
vt animi & corporis cruciatus egestatis malum aueret. sancitumque in po-
30 sterum, vt filij eorum septennes à parentibus abstracti, Christianis homini-
bus educandi instituendique traderentur. Lex præterea promulgata, qua Ci-
xilonis Regiæ, quamuis à Rege repudiata, & filiorum Rege ipso defuncto
præsidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæ-
saraugustano lege vniuersim de Reginis viduis lata sanxerunt, defuncto Re-
ge ne cuiusquam libidini atque contumeliæ opportuna esset, veste mutata in
40 regij palatij vestigia atq; parietinæ, quod Vvitiza oblectandi animi causa
extruendum curauit: cum in ea vrbe regni sedem collocasset à prouido patre,
ne videlicet consortium potestatis pacem publicam, vt fieri solet, turbaret,
ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum potestate able-
gatus. Vnde ad reliquas Gotthico imperio subiectas prouincias defuncto
S 5 patre,

*An Iudæi esse
extirpandi;*

*Decretum contra
Iudæos.*

*Lex lata de
viduis Reginis*

7 • I patre, quinto post anno vocatus est. Obijt enim Egica Toleti ex morbo, saluti anno septingentesimo primo, mense Nouembri. cuius mensis die quintodecimo, septimodecimo Kalen. Decembris Vvitiza recepto more Gotthorum Rex inunctus est.

Vvitiza Rex. Cap. XIX.

VITIZAE regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit, crudelitate immane, præcipua impietate, aduersa ecclesiæ leges insigne. Res Hispaniæ peccatis gentis vrgentibus ad exitum festinabant. Et inest rebus omnibus quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur. Initio quidem cum intelligere videretur, Regum officium esse tueri innocentiam, coercere improbitatem: exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illustrius esset, honores etiam & magistratus, quibus apud patrem functi fuerant, reposuit. In procerum conuentu schedas publicas, quibus delicta continebantur, atque infamiæ notæ non paucis in ea temporum perturbatione inuictæ, comburi mandauit. Ab his initijs cum iusti & optimi principatus specimen præbuisset, mox omnia in ludibrium vertit. cesserunt prima postremis: vt est difficile in lubrica atque iuuenili ætate summam potestatem & rerum omnium licentiam ratione virtuteque frænare. Se ipse primùm assentatoribus, quorum magnus in aulis Principum numerus alitur, corrupendum tradens, in omnes libidines præceps effudit: quas malè coercitas, qualiscunque patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iustarum loco cultuque habuit: lege lata vt id cunctis liceret, tum promiscuo populo & proceribus, tum viris sacratis, quod illi libenter factitabant: vt vitia Principum imitari, genus obsequij ducitur. & propemodum necesse est sensibus hominum placeant, quæ cum turpitudine cõiuncta sunt, & vitæ humanæ fructum vitiorum licentia atque improbitate definiunt. Romani Pontificis, cuius auspicijs hæctenus religio steterat, & Gotthicæ res auctæ, & bonis omnibus amplificatæ erant, imperium abrogatum. Vtraque lex vt communi prouinciæ consensu & iudicio sanciretur curatum. Ea re Toleti Episcoporum conuentus octauusdecimus Gunderico eius vrbis Episcopo, est habitus in Petri & Pauli suburbano templo, vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat. Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata nõ sunt: ne conuenit quidem, cum legibus ecclesiasticis essent contraria. Iudæis redeundi atque habitandi in Hispania, contra quàm antiquis legibus cautum erat, facultas concessa. Conuersa ex eo prouincia, & malis omnibus scædata, cum multorum inuidiam excitasset, eorum qui antiquis legibus stari mallebant, & multi ad Chindasuinthi sobolem spectarent: quod superstitie patre cõperat, vt eorum sanguine manus scædaret, idem sibi rerum potitus faciendum iudicauit. Erant ad hanc ætatem superstites duo Chindasuinthi filij, Reccesuinthi Regis fratres, Theodofredus, & Fauila. Theodofredus Cordubæ Dux

bæ Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro suburbano, sese loci amœnitatē oblectandi cupidus: cum regiæ inuidiæ declinandæ studio, curia abstineret, atque aula haberet præiudicatum. Fauila Dux Cantabriæ erat, & quo tempore Vvitiza Calæciæ regnum obtinuit, eius lateri adhærens, cohorti prætoriæ præfectus est: (Gotthi Protospatarium vocabant, voce eo seculo nota). Hunc Vvitiza vt eius vxore liberius frueretur (sic nonnulli suspicantur) stipite percussum interfecerat, eius Pelagij patrem, qui deinceps res Hispaniæ collapsas restituere cœpit, & tunc apud Vvitizam pro patre vicarius Protospatarij honore fungebatur. Verùm cum sublato patre se in Cantabriam recepisset, & Iulianus Comes, qui Vvitizæ sororem in matrimonio habebat, in eius locum substitutus esset, hoc tempore tum in ipsum Pelagium, tum in patrum Theodofredum odium depromptum: quod diu Vvitiza conceptum animo habuerat. Theodofredum luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga est elapsus. Ne Pelagium quidem quamuis vestigijs omnibus inquisitum capere potuit: cum Cantabrorum fide munitus esset, & regij furoris vitandi causa religionis specie Hierosolymam petiisset, vt per manus ducta eius prouinciæ persuasio haberet. In Arratia Cantabriæ oppido diu Pelagij & comitis baculi, quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vsi sunt, monstrabantur. Eo actionum tenore, cum ad totius vitæ prauitatem crudelitatem adiunxisset, commotos prouincialium animos, quia sapari non poterant, frænandi studio, ne res nouare cupientibus locus esset vbi factionis vires confirmarent, plerasque vrbes tota Hispania mœnibus & munitione nudauit. Paucæ Regis imperium euaserunt: in his Toletum, Legio, Asturica, siue obsequium detrectantes, siue quod earum fidei Vvitiza res suas credere non dubitaret. Arma quibus reipublicæ salus & præsidium continetur, easdem ob causas (sic nonnulli tradunt) conflata. Tantis molitionibus honesta species prætendebatur, pacis publicæ conseruatio, regniq; tranquillitas. Re vera tyranni vbi semel prauitas eorum animos occupauit, ipsa præsidia metuunt: & quos neque pudor à turpitudine, neque metus ab immanitate, neque à temeritate ratio reuocat: ij dum propriæ incolumitati studere videntur, maiori periculo metuque implicantur. Gundericus Felicis successor Toletanam ecclesiam per hæc tempora gubernabat, præcipua probitatis laude, si satis animi habuisset ad reprimendos regios conatus, improbitatem arte & ratione sanãdam: vt sunt multi, qui peccare magis nolint, quàm quod satis magnum animum habeant ad scelera vindicanda. Erant præterea præfici moris sacerdotes, qui superiorum temporum memoria sanitatem retinentes, Vvitizæ actiones probare non poterant: quos omnes Gunderici successor Sinderedus exagitandos atque omni suppliciorum genere vexandos suscepit, Principis obsequio delinitus, temporique seruiens. Vsq; eò vt Oppam Vvitizæ fratrem (an) filium faciunt) ex Hispalensi ecclesia, cui præfectus erat, Toletum migrare concesserit, vnius ecclesiæ duobus gubernacula procurrantibus: quod pietas Christiana, & prisca leges ecclesiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruersitati Regis exitus consentaneus fuit, tamen non vna de eius obitu opinio est. Rodericus Præsul Ruderici ait coniuratione, cum

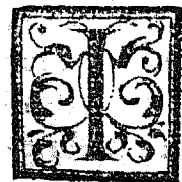
cum se & factionis studia Romanorum, ad quos excæcatò patre, sui que periculi metu aufugerat, auxilijs copijsque confirmasset, regno spoliatum, luminibus patris exemplo vindictaque priuasse: Cordubanque mississe, ubi vitæ reliquum exegit, æternis tenebris vinculisque mancipatus. Numero tamen & diligetia potiores historici Vvitizam ex morbo Toleti obiisse affirmant, decimo regni anno, salutis septingentesimo vndecimo, gemina prole relicta, Eba & Sisebuto. quorum partes dum plerique sequuntur, resistunt alij, respublica in supremam calamitatem præcipitavit & maximam.

Horum Regum progenies. Cap. XX.

ES ipsa hortari videtur, quoniam ex fatali gentis dissidio res Gothicæ ad exitium per hæc tempora properabant, diuisis prouinciæ studijs inter Chindasuinthi Regis posteritatē, & Vvambæ cognatos, cum vtrique se legibus ad regnum niti putarent, vtriusque familiæ stemma breui narratione explicare. Chindasuinthus ex Reciberga vxore hos filios reliquit, Reccesuinthum successorem, Theodesfredum, atque Fauilam, & filiam vnam. Reccesuinthus nullam prolem suscepit, quare procerum suffragio Vvambam successorem habuit. Chindasuinthi filia Ardebasto Comiti nupsit. erat is Græcus natione, & Constantinopoli relegatus, cum ingenium industriamque Chindasuintho probasset, ab eo gener est adoptatus. Ex hoc coniugio natus est Eruigius, magnorum motuum origo caussaque, cum Vvamba circumuento regnum per fraudem occupare visus esset. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis, qui Vvambæ propinquus erat, vxor. Eo enim coniugio, quoniam vtriusque familiæ sanguis miscebatur, pax publica dissidio sublato coitura rursus providebatur. Ex hoc coniugio Vvitiza natus est, præterea Oppas Hispalensis Præful atq; filia, quæ Iuliano Comiti nupsit, vt magni auctores testantur. Vvitizæ filij fuerunt Eba, & Sisebutus, vt est paulò ante monstratum. Theodesfredus alter Chindasuinthi filius ex Ricilone vxore, quæ ex regio Gotthorum sanguine nata erat, Rudericum genuit, Hispaniæ facem & pestem. Ex Fauila, qui & ipse Chindasuinthi proles erat, Pelagius is natus est, cuius virtute collapsæ penitus atque profligatæ Christianorum res in Hispania Ruderici temeritate, resurgere ex aliquanto interuallo cœperunt. Ad hunc Hispaniæ Reges nunquam intercisa serie, cum semper aut parentibus filij, aut fratribus fratres successerint, clarissimum genus referunt,

Ruderici Regis initia. Cap. XXI.

SERAT rerum status in Hispania, quo tempore Rudericus Rex Vvitizæ filijs prætermisissis, regnum Gotthorum suscepit procerum suffragio, vt multorum opinio est: vt neque pace coalescere scissa principum & plebis studia, atque infecta partibus possent, neque bellum defendere sicunde illatum esset. Externis

ternis præsijs nudati, atque vitiorum assuetudine non minus corporibus eneruati, quam ægri animis, accubantes in conuiujs, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti stupris vitam infamem Principum exemplo eruditi plerique e populo transigebant, seditionibus concitandis idonei, inepti externorum hostium armis propulsandis. virtute partum imperium opulentia perdidit, & opulentia affecta voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extrin xerat, qua nihil est disciplinæ militari exitialius. nihil vt Hispaniæ moribus ea ætate corruptius esset, neque ad irritandas illicientasque immodicas voluptates instructius. Mihi Gotthicum imperium per hæc tempora multò maximè miserabile fuisse videtur, cuius virtute cum magna orbis terrarum pars peragrata victorijsque illustrata esset, domi rerum omnium copia atq; diuitijs redundaret: fuere tamen qui partium studio se atque rempublicam obstinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes plerosque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidem nouo Regi magna animi & corporis bona, neque adumbrata solùm, sed expressa atque illustria maximarum signa virtutum. corpus laborum patientia duratum: inedia, vigilia, frigoris atque æstus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenij ad versandos hominum animos, & magnarum rerum tractatione præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cum primum ad regnum accessit ingentibus vitijs exæquauit: iniuriarum memoria, libidinis intemperantia, atq; actionum imprudentia Vvitizæ propior quam patri maioribusque. Extat numisma Ruderici nōmine percussum, expressa facie armati atque ferocis hominis similitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis IGEDITANIA PIVS. Temporum assentatione, vt arbitror, magis quam quod ijs in locis aliquid egerit, vnde eo cognomine cohonestari meruit. Palatium à patre Theodesfredo prope Cordubam in locis suburbanis ædificatum, vt paulò ante dictum est, nouis operibus magnisque molibus exornandum, augendum, muniendumque curauit. Vnde tempore consequentia Mauris Ruderici palatium vocatum est, vt Isidorus Pacensis est auctor certissimus historiæ horum temporum scriptor. Pelagium patruelem sanguinis propinquitate coniunctum fortunæ similitudo amplius conciliauit. Itaque continuo ad se ab exilio reuocatum cohorti prætoris præfecit: quo magistratu ea tempestate secundum Regem honos supremus & maximus continebatur. Odium quod in Vvitizam Regem longo tempore hauserat, in eius filios profundere velle visus est: vsque eò vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur prouocati, atque maioris mali metu percussi, curia abstinere atque Hispaniæ finibus excedere, tutissimum fore iudicantes, in Asticæ Tingitanæ partem illam, quæ Gotthorum imperio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum potestate Requila Comes præfectus, Iuliani Comitis (sic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hispaniæ parti, quæ freto Herculeo adiacet, vnde breuissimus in Africam traiectus est. ad Confaburōnem autem multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hispaniæ principum conferri poterat, Regi ipsi

ipſi formidabilis eſſe debuit. atque hæc prima fatalis diſſidij ſemina iacie-
bantur: nam Vvitiæ filij priuſquam in Africam traicerent, rebellandi con-
ſilia inter ſe & cum alijs viris principibus communicarunt, grauiffimas in-
iurias conqueſti, quibus indices à Rege petebantur. aderant iuuenibus Op-
pæ Præfulis ſtudia, qui regio ſanguine & multis clientelis potens erat. ad-
erant alijs, pars vindictæ ſtudio, non paucis ſpes ex nouis rebus petebatur. Hæc
ſemina cum diſſipari arte atque comprimi debuiffent, nouo atque exitiali
facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad ma-
turitatem perducta ſunt. vnde malè cogitantibus occaſio eſt ſuppeditata,
ſummum ſcelus, quod incipere eatenus formidarant, honeſti ſpecie velandi.
Erat in more politum vt principum Hispaniæ liberi in aula regia educa-
rentur. Filij quidem ad cuſtodiam regij corporis, & priuata obſequia adhi-
bebantur, inter epulas miniſtri erant: venantem Regem, quibus per æta-
tem licebat comitabantur, & ad bellum proſequebantur armati. magnorum
Præſectorum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filia autem
in gynæceo Reginæ miniſtrabat: vbi Mineruæ artes, pſallere & ſaltare,
quantum neceſſe eſſet ſceminis, docebantur. Moris omnis cum ætate gna-
ræ viris principibus connubio iungebantur. In his Iuliani Comitum filia,
Caua nomine, in obſequijs Reginæ Egilonæ erat, excellenti formæ digni-
tate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cum magna ex parte nu-
daſſet, Regis animum forte fortuna clam ex fenestra proſpicientis vehemen-
ter perculit: atque ita vt rebus omnibus contemptis vnã deperiret, cuiusque
ſpecies animo identidem obuerſaretur. Alebatur in medullis amoris obſcœ-
ni flamma, atque intima præcordia depaſcebatur: & frequenti aspectu vn-
de animum inuaſerat, quotidie magis morbi vis augebatur. Ita opportu-
nitatem nactus, quam neque gratia ſectere, neque blanditijs allicere, ne-
que minis & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem
vitiauit. Regem nimirum alijs flagitijs foedum libidinis impatientia in præ-
cepſegit. Erat Iulianus à Rege in Africam eo tempore de rebus magnis
legatus. Filia doloris impatiētia, atq; ignominia dedecore in furorem acta,
hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ô vtinam, pater, terra mihi de-
hiſceret, ne his te litteris interpellare neceſſe eſſet, & atroci nuncio dolo-
rem tibi ſempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lacrymis & ſin-
gultibus hæc ſcribam hæc lituræ indicio ſunt: ſed niſi continuo facio non
corpus tantum foedatum eſſe, ſed & animum ſempiternam concepiffe ma-
culam ſuſpicaberis. Aut quis noſtris malis exitus erit? Quis te inſcio noſtræ
ignominia & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod in arcano
hactenus deliteſcit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modò ſuſti-
nemus in probrum & infamiam vertatur, qua non grauioſam morte? Pu-
det ſcribere quod ſilere non licet. O turpem & miſeram vitæ noſtræ con-
ditionem. Vno verbo dicam: filia tua, tua proles, Gotthorum Regum agna-
ta ſoboles, à Rege Ruderico, cuius cuſtodia à te permiſſa erat, nimirum ouis
lupo, incredibili & maximo ſcelere violata eſt. Vos ſi viri eſtis, facietis vt
gaudium quod noſtro ex dedecore hauſit, peſtiferum illi ſit: neque impunè
noſtro

*Caua epla ad
Comitem Iulium
patrem.*

noſtro ſanguini & familia illuſiſſe videatur. Hæ litteræ quantum dolorem
iniecerint patris animo, quibus de ſuo ſenſu æſtimare poteſt. Omnino faces
ſubdiderunt ad proditionem maturandam, cuius paulò ante initia iacta
erant. Itaque continuo quaſi rebus in Africa compositis, redit in Hispa-
niam: & vt erat audax, verſutus, varius, cuiuſlibet rei ſimulator, & diſſimu-
lator, rerum à ſe geſtarum commemoratione & accommodatis ad tempus
officijs, Regis animum amplius deuinxiffe videbatur. ad omnia iura fami-
liaria & conſilia Regis intima, de ſupremis reipublicæ rebus admittebatur.
quæ omnia non tantum eius meritis, ſed etiam amori filia dabantur. Dat
conſilium, vt quoniam immota pax ſtaret in Hispania, Mauri ſæpe & Fran-
ci de finibus laceſſebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, ad-
uerſus externos hoſtes in Africam atque Galliam mittendum videri. In quo
ſpecie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præſidijs nudatus iniuriæ
opportunos eſſet. His rebus ex ſententia peractis, fingit vxorem, quam in
Africam reliquerat, morbo implicitam eſſe graui atque diuturno: nullaque
re leuari poſſe, niſi filia, quam vnice amabat aspectu. Id per litteras, tum
ipſam tum domesticos ſignificaffe. Neceſſaria re, & quoniam propediem re-
dituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quam flexus (& for-
taſſis copia ſatidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ,
quæ vrbs infero mari alluitur, porta viſitur Caua nomine. Ea parte egreſſam
Iuliani filiam, nauim conſcendiſſe, ducta ab antiquo hominum perſuaſio
habet. Interea Regem ex tantis ſcleribus celo & hominibus inuiſum ratio
ipſa & prudentia deſerere videbatur: fatali palatio, quod Toleti erat aper-
to, vt Rodericus ſcribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora mu-
niebant, adituque prohibebant, ne referatum, excidium Hispaniæ afferret:
quod in fatis eſſe vulgò homines, ſed & primores gentis perſuaſum habe-
bant. Rudericus ingentes theſauros ſuſpicatus ſuperiorum Regum prou-
dentia in eo palatio ſeruari, & alioqui indagandi curioſus animus, quamuis
diſſuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, ſeras perfringendas
curauit: vt ſunt vehementes & inuictæ in eo quod ſemel propoſuerunt Re-
gum voluntates. Nulli theſauri reperti. Arca tantum extabat, & in ea lin-
teum, quo explicato inſolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ
apparuerunt cum inſcriptione verbis Latinis, quæ Hispaniæ excidium ſi-
gnificabant inſtare ab ea gente quam pictura demonſtraret. Mauricis ſimi-
les veſtes atque habitus viſi ſunt: vnde ex Africa tantum malum inſtare Re-
gi & proceribus qui aderant perſuaſum eſt: ſeraq; pœnitentia ſubiit nullo
fructu, magno periculo gentis arcana perſcrutatos eſſe, quæ tanta eatenus
religione ab omnium oculis ſubducta fuerant. Huius narrationis fidem non-
nulli eleuant. ex ingenio quiſque ſuo in vtramuis partem ſtatuat: nobis ne-
que confirmare argumentis neque refellere animus erat.

*fatale palatium
Toletanum.*

Primus Maurorum aduentus in Hispaniam.

Caput. XXII.

SARA

ARACENORVM arma hac ætate impunè toto orbe volitabant. in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primùm mortales illius nouæ religionis specie, orientis deinde Solis partes cum occupasset, Australesque regiones peruasisset, vsque ad vltimas occidentis Solis oras non longissimo spatio temporis peruenit. Heraclius quidem Imperator Cosroe Persarum Rege deuictò, Asiaque domita, nascentem pestem in ipsis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana castra sequi voluit honoris specie: re vt obsidum loco essent, ne nouos motus vt cœperant in prouincijs concitarent. ij militarem vestem ex Iustiniani, quæ adhuc extat, lege poscentes cum repulsam tulissent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperij sæce, fisci præfecto dicente: Quid reliqui est Romano militi quod dari his canibus possit? ea effœminati viri voce irritati, ad suos continuò facto agmine reuertuntur, propinquas Romani imperij vrbes carpunt: A Egyptum occupant: Persas nuper à Romanis deuictos debilitatosque viribus, ipsi integri ferocesque domant, compelluntque Mahometis sacra & Saracenorum nomen suscipere, Syria vniuersa capta: Africa sæpe tentata bellorum euentu vario, successu tandem ipsis prospero. Ab imelechi Regis ductu Carthago magna capta euerisque. à Ioanne Præfecto prætorij, cum res in ea prouincia gereret, repulsi Africæ finibus maiori mole bellum parabant. Aduersus eorum conatum Ioannes supplementum à Leontio Cæsare petiturus Constantinopolim nauigat, salutis anno circiter septingentesimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum studio, Tiberium Apfimarum ciuem Constantinopolitanum Imperatorem salutatum, ad rempublicam capessendam Constantinopolim prosequuntur. Ea ex re Saraceni vacuum Africæ possessionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritanias ad Oceanum vsque Atlanticum, quæ finis est orbis terrarum. Vlt vniuersæ genti præerat Miramamolinus (supremi imperij ea vox erat). Eius nomine Muza Africam gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, consilio bonus. Iulianus impetrata à Rege discedendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, singulos appellare, polliceri tabulas nouas, opes suas, imparatum Regem docere, præcipua & maxima victoriæ præmia polliceri. Non procul Cōsaborone mons ostenditur ab incolis Calderinus nomine. ea voce quoniam Arabica lingua proditiōnis mōs significatur, vulgò homines accepta à maioribus opinione persuadent, in eo monte prodendæ Hispaniæ Mauris cōsilia à Iuliano & socijs agitata. Apulsus autem in Africam Muzam extemplò adit, iniuria se à Rege violatum conqueritur: Vvitzæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes sine lare familiari vagari: non deesse prouincialium studia. Quo in statu res Hispaniæ sint, explicat: venisseque tempus Hispaniæ imperium occupandi, atque aded totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti. vna celeritate opus esse ad præoccupandos factionis aduersæ conatus. seque si pauci iuarent non dubitaturum clientum opibus, & quoniam prouinciæ aditum

Ult Miramamolinus
Muza Africae

aditum vtrinque ad fretum obtineret, Ruderici vires tentare, regnum euertere. Oblatam occasionem non despiciebat barbarus. Christiani tantum hominis fidem suspectam habebat. Re ergo cum Miramamolino communicata, modicis primùm copijs Hispaniæ vires tentare, Iulianique fidem experiri, an verbis facta responderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latissimæ prouinciæ moderatione, multisq; ex eo & magnis negotijs implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impositi sunt missi. Ijs vicinas freto insulas & littora tentantibus diripientibusque, cum ex voto res succederent, & plerique Hispani ad illos confluerent, denuò agente Iuliano, Tariffio Duce qui altero oculo captus erat, cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quò res occultior esset, transuecta sunt in Hispaniam. Ijs copijs cum Calpe mons primùm esset occupatus, Heraclea vrbs illi monti imposita Gibraltar nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem significat, nomine duplicato. ab eodem Duce Tariffiæ nomen vicino oppido est factum, vt plerique arbitrantur, cum olim Tarteßus diceretur. Hos Iuliani & Mauroorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, sobrinum suum Sanctium (ali) Enecum vocant) continuò obuiam misit. Ex eo initio de belli summa omen est factum. vt erat ex colluione plebis & subitario delectu exercitus conflatus, non vigor corporibus inerat, non ardor animis: lentum & deforme agmen, fluxa arma, segnes equi, impatiens Solis, pulueris, ac tempestatum, nulla disciplina militaris. Itaque cum primùm castris collata sunt castra, leuib; initio prælijs, aduerso semper Marte, deinde totis vtrinque viribus dimicatum est. Victoria penes Mauros stetit: & Sanctio cadente Gotthorum exercitus partim cæsus, partim fuga dissipatus est. Barbari victoria elati, Bæticæ & Lusitaniæ agros depopulati, non pauca oppida eo tractu, ipsamque urbem Hispalim, vt erat mœnibus & munitione nudata, facile suæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in annum eius seculi tertiumdecimum. Quo anno Sinderedus Præsul Toletanus rerum summæ diffidens, an Ruderici iniurias & insolentiam non ferens, relicta Hispania Romam abiit: vbi post aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranensem conuentum cum alijs Episcopis habuit. Ecclesiæ Toletanæ præcipui sacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prætermisso, quem legibus repugnantibus constabat ad eum honorem vocatum, Vrbanum prisca moris virum, morum sanctitate excellentem, Præsulem crearunt. Fuerat is Toletanæ ecclesiæ Primicerius, seu primus cantor. & quoniam Sinderedo superstite electus est, neque electionem probarunt ijs, quorum intererat, à veteribus vt indicio sunt peruetusti codices, vbi eorum Episcoporum nomina continentur, in nullo Præsulum Toletanorum numero ponebatur.

Ruderici Regis mors.
Cap. XXIII.

T TANTIS

ANTIS rebus peractis Tariffius & Iulianus Comes in Africa redeunt: nouas Saracenorum copias supplementi causa in Hispaniam mitti Muzam postulant: relictoq; apud eum obsidis loco Requila Comite, impetrant multo maiorem quam ante equitum ac peditum numerum. atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus conflagere non dubitarent. Is enim suarum rerum periculo pro-uocatus & ignominia, que accepta erat delenda cupiditate inflammatus, ex vniuersa ditione, quorum ætas idonea erat, ad signa magnis propositis supplicijs nisi parerent, vocauit. Ea denunciatione numerosa hominum multitudo conuenit. qui minimum supra centum millia hominum fuisse aiunt. Verum ex diutino otio ad bella suscipienda, vt vulgus consuevit alacri ac prompto animo, molli ac minime resistente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantum & sudibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Beticam profectus, hostemq; nactus ad Cæsarianum in planicie, quam Lethes amnis interfuit, castra locauit. Ardebat vterq; exercitus pugnandi cupiditate. Mauri tot victorijs & proximo belli successu elati: Gotthi pro salute & libertate, patria, liberis, coniugibus, vitam discrimini offerre non dubitabant. Tametsi plerisque, moestum silentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis iam præfagientibus animis imminentis mali esse solet. Regem curis anxium ac solitudine, ostenta insomnijsq; perturbasse memorantur. Octo continuis diebus iisdem vestigijs dimicatum est: septem, leuibus prælijs, vt arbitror, cum vtrique quantum virtutis in hoste esset, quantum in suis experiri cuperent, priusquam totius certaminis aleam subire necesse esset. Die octauo, qui dies Dominicus erat, Xauelis Arabum mensis nono die, tertio Idus Nouembris, ipso Martini festo die, vti ex Aluendensi Chronico colligimus, atque salutis anno septingentesimo quartodecimo, totis vtriusque viribus & copijs pugnatum est. vtriusque acies pro castris ad pugnam instructæ. Rex curru eburneo sublimis, & intertexta auro veste conspicuus, vt erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priusquam ad manus deuotum esset, hanc ad suos orationem habuit: Lætor milites venisse tempus vindicandi iniurias, religionem expiandi aduersus hominum genus cælo æque & hominibus iniustum. Quæ enim illis est causa pugnandi, nisi vt vobis, liberis, coniugibus, & patriæ æternam seruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant evertantq; quod in alijs prouincijs & Hispaniæ parte fecerunt, & quorum ruentium fragor & rudera penè in oculis atq; auribus vestris versantur. Sentiant hæcenus cum eunuchis bellum gessisse, nunc cum inuicto Gotthorum sanguine. Superiori anno minima virium parte cum hoste pugnauimus. eo successu elati (Deus illis mentem eripuit) eò penetrarunt vnde receptus esset nullus: quod nimirum tot nefaria scelera suo suorumq; sanguine luerent. sic speramus auguramurq;. Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repellebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. prohi facinus nefasq;, vel ipsa morte procurandum. hæc sunt humanarum rerum vices. Quod nisi victoriæ spes esset vt exploratum habemus, vindictæ certe studium debet stimulari, tot cognatis & necessarijs in acie trucidatis. tanta agrorum

agrorum & oppidorum cum nostra ignominia vastitate. Quod mearum fuit partium exercitum comparavi, quem planicies vix capit, commeatus prouidi, locum idoneum elegi, Ducibus munia distribui, subsidijs aciem firmaui: alia præterea arcano comparata ad salutem, quæ nunc sileri satius est. in ipsa pugna nihil me reliqui ad victoriam fecisse sentietis. Cætera in vestra potestate sunt, audete modò vincere, plenique humana diuinaque spe in hostes irruite, memores patriæ auitæque virtutis, memores Gotthorum sanguinis, memores religionis Christianæ, cuius auspicijs militamus. Econtrario Tariffius certus copiam pugnandi facere, postquam copias in aciem produxerat, hanc summam orationis habuit: Terrarum finis Oceanus hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterraneum mare: non de gloria, sed de salute pugnandum est. nullus receptui locus, dextris atque virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet. In morte securitas erit, in victoria gaudium. ignominiosa vita nihil turpius. sed Asiæ domitores atque Africæ, ad subigendam Hispaniam non meo magis ductu, quam vestra sponte profecti inueteratæ virtutis meminisse debetis. non Africæ solitudines & tescua, sed optima Europæ spolia offeruntur: nam quis ad superiores victorias Gotthorum gente compressa virtuti vestræ resistet? Inermem credo aciem, & ex vulgi sæce temere raptimq; conflata suomet fluctuantem timore, multitudine impeditam formidatis? quam sine gladio vel vmbonibus propelleris. Qui se tutari viribus suis integris & illibatis non potuerunt, an nunc imminuti superiore clade metuq; exanimati victoriam reportabunt? quam igitur nunc video in vobis alacritatem, certum victoriæ omen: eam in aciem ferte freti virtute felicitateque vestra & fortuna fatisque. Irruite Deo duce, Mahumete auspice, in hostes prædam non arma gestantes. Aspera montium iuga, nudosq; colles & perpetuo æstu deformes Africanas casus ditibus Hispaniæ campis vrbibusq; mutate. In dextris vestris imperium, salutem, præsentis lætitiæ, spem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugna signum expectabant. Gotthi ad tubæ sonitum in hostem feruntur. Mauri tympanis æreis certamen more gentis accendunt. Ingens vtriusque clamor editus. primum fundis, iaculis, & omni telorum genere pugnatur, deinde gladijs res geritur. Vtrique acriter dimicant. ad multam diem prælium anceps fuit, neutro victoria inclinante. Paulum modò Mauri virtute nostris cedebant, locoque moti fugam respectare videbantur: cum Oppas incredibili scelere, eatenus dissimulata perfidia cum suorum manu, vt arcano conuenerat, in ipso ardore pugnae ad hostes transfugit: & Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmen ducebat, nostros ab aperto latere aggressus, victoriam hosti peperit. Regij enim perculsi improuisa suorum prodicione, & continenti totius diei pugna fessi fractique animis, recentem impetum non tulerunt. et cum omni parte ingenti cæde sternerentur, terga verterunt. Tametsi Rex cum fortissimo quoq; in prima acie pugnans, non Ducis magis, quam militis partes implebat, laborantibus succurrens, pro faucijs substituens integros, cedentes à fuga retinens propria nonnunquam manu. Ad extremum desperatis rebus veritus, ne viuus in hostium

potestatem veniret, ex carru desiliens, in equum Oreliam nomine, quem paratum habebat ad omnes casus conscendit, seque subducit e pugna. Eo nudati præsidio Gotthi qui in acie perstabant, pars trucidati, pars fuga salutem quæsierunt. Castra & impedimenta momento temporis capta. caesorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hispaniæ ornamenta abstulit. ibi Gotthorum nomen extinctum, ibi virtus bellica, ibi præteriti temporis fama, ibi spes futuri deleta: imperiumque, quod trecentis amplius annis steterat, à feroci gente & immani compressum est. Ruderici Regis equus, paludamentum, corona, calceique gemmis distincti ad Lethis ripam inuenta: & cum nulla præterea fugæ indicia extarent, occisus in fuga, aut mersus in flumine creditus est. Post ducentos ferme annos in Lusitaniæ templo quodam vrbe Viso hac inscriptione lapis est repertus: HIC REQUIESCIT RUDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuisse delatum. Milites qui cladem effugere poterunt, tantæ calamitatis nuncij, deformesque testes, vicinas vrbes petiuerunt. Pelagius (quem quidam suspicantur prælio interfuisse) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam suæ ditionis prouinciam se continuò recepisse videtur: alij Toletum affirmant. Hostibus haud incruenta victoria fuit, sedecim ferme millia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat superius biennium frugibus aduersum, desertoque propter bella agrorum cultu, fame & peste laboratum erat. Quibus malis debilitati prouinciales processerunt in aciem: sed vitijs potissimum ac libidine vigor extinctus erat, & scelerum pœnis agentibus in eam præcipitatum est cladem.

Christiani in Astures proficiscuntur. Cap. XXIII.

ROMANAM ecclesiam Constantinus Pontifex obtinebat, Orientis imperium Anastasius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuque vniuersa Hispania repleta erat, non præsentis tantum dolore mali, sed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cum per omnes ordines ætatesq; victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoso illo prælio mortem euadere potuerunt, Altigim petierunt, urbem neque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum ijs ciues confusi, atque inter se hortantes sui capitis periculo vniuersæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas si possent iniurias vindicare: cum victore, qui vestigijs omnibus Gotthorum reliquias persequebatur, rursus dimicare non dubitarunt. Eadem prælij fortuna fuit. rursus Gotthi à Mauris cæsi fugatique sunt. qui cladi superfuerunt in varia loca dilapsi. vrbs omni præsidio nudata, atque in victoris redacta potestatem à Mauris euerfa est. Iuliani deinde Comitibus consilio & hortatu, copiæ bifariam diuisæ: pars Maguedo Duce, qui Christiana

stiana olim sacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cordubam petijt. & quoniam nobilissimi eius vrbs ciues commune periculum veriti Toletum auferant, haud ægerrimè expugnata est, pastoris cuiusdam ductu, qui aditum quæ facillimè penetraretur in mœnium ea parte monstrauit, quæ ponti coniuncta est, silentio noctis, custodijsque interfectis. Vrbs Præfectus templi munitione, cui D. Georgio nomen fuit, defensu tribus mensibus obsidionem tolerauit. deinde e fuga retractus in Maurorum potestatem venit. focij per vim expugnato templo ad vnum interfecti sunt. Cum copiarum parte alia Tariffius reliquam Bæticam incendijs & direptionibus vastabat. Prope Giennium, vt Rodericus est auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Mentela vi capta soloque æquata est. Malacam, Eliberrim, Granatam præsidij occupauit. Murcia Præfectus, quæ vrbs ea tempestate Oreola vocabatur (sic aiunt) homo militaris & sagax, cum à Mauris acie victus esset, fœminis in veste virili per muros vrbs dispositis cum magna multitudinis speciem præbisset: ad honestas condiciones victores Mauros adduxit, priusquam vrbs deditorem faceret. Iudæi Mauris confusi, Cordubam, Granatamque habitandas susceperunt: Christiani ciues alio atque alio dilapsi. Toletum reliqua erat in Hispaniæ umbilico posita, situ inexpugnabilis: vnde Urbanus eius vrbs Præsul in ea rerum inclinatione, haud satis loci munitione confusus abierat in Astures, sacrasque sanctorum reliquias, ne hostibus nominis Christiani ludibrio essent, secum asportarat: nominatim vestem Illelsonso Præfule de cælo allatam, arcamque reliquijs sacris refertam, quæ varijs iactata casibus Hierosolymam delata Toleti constitit: libros præterea sacros, ac sanctorum virorum ingenij monumenta Isidori, Illelsonsi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vastantis perirent, auro & gemmis pretiosiores thesauri. Urbani iter Pelagius prosequutus est præsidij causa, quod à magnis auctoribus affirmatum inuenio. Cælestes thesauri in extrema Hispania, vt tutiores essent ab iniuria, in subterraneo specu conditi, octo millibus passuum ab eo loco vbi postmodum Ouetum vrbs ædificata est. ab ea re loco Montis sacri nomen factum, ductaque ab antiquo consuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quorannis, die præsertim Magdalensæ memoria sacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Urbani & Pelagij exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quisque ac nobilissimus vt longissimè à belli discrimine essent, seque & suos ad meliora tempora seruarent, urbem deseruerunt. Vacuam ciuitatem Gothici sedem imperij, Mauri ex varijs partibus, vbi res prosperè fluebant, ad obsidionem conuenientes, Tariffio Duce haud ægerrimè redegerunt in potestatem. Tametsi de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudæos ait, qui in vrbe perstiterant belli spectatores sine discrimine rerum suarum, siue vincerent, siue victi essent Hispani, præterea odio Christiani nominis, continuò victori portas aperuisse: atq; quod Granatæ & Cordubæ factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitadum suscepisse. Tudentis munitione ait, confisos ciues, tametsi exiguo numero fractiq; animis erant, menses aliquot obsidionem tolerasse, ac tandem Dominico Palmarum

die, quo die Christi à Iudæis cruciati memoria recurrit, Christianis ad Leocadiæ suburbanum templum de more supplicationem agentibus, hostes à Iudæis aditu monstrato in urbem admissos, ciues ad vnum occisos, aut in captiuitatem redactos. In rebus tam incertis in alterutram partem certò pronunciare temerarium esset: ipse eorum opinionibus accedo, qui post diurnam obsidionem, urbem à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe discedere sine fraude res suas efferrent: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, septemque ea de caussa ex Christiano ritu sacrata in vrbe templa: Iustæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebastiani, & Mariæ Virginis suburbanum. Vectigalia penderent, quæ Gotthorum Regibus consueuerant, noua imperandi sublata Mauris potestate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ipsorum numero iudices darentur. Per hunc modum Toletum à Mauris occupata est, reliquæ Hispaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quò quemque metus agebat, in varias partes dissipabantur. Legio cum annonæ difficultate laboraret, fame cõpulsæ est deditioem facere. Caraca in Carpetanis capta, in Celtiberis oppido quod nostra ætate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus est auctor, ex lapide smaragdo, vt ego interpretor viridi marmore portentosæ magnitudinis & pretij mensa reperta: vnde oppido Medinæ Talmeidæ, quod nomen mensæ urbem significat, appellatio facta. In Vaccæis Amaia fame, quæ indies maior inualescebat, coacta imperata facere. Urbis huius spolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confisi eò se & opes omnes suas contulerant. Is tractus ea tempestate Campi Gotthorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hispaniæ parti facta ad nostram ætatem manauit. In Calæcia Asturica incensa euersaque, muris structuræ firmissimæ stantibus. In Asturibus Gegio oppidum, terrestri marinoque situ firmissimum in Maurorum potestatem venit. Militaria præsidia locis competentibus disposita: ne se commouendi nouique imperij iugum excutiendi prouincialibus esset facultas. Tantis totius Hispaniæ spolijs Maurorum agmen graue, Tariffio Duce, quo Imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus esset, atque inde velut ex arce in reliquas Hispaniæ partes despicerent, reductum est, eius seculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuisse occupatam. variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene gestæ examinum instar sese in varias imperij Gotthici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga dissipati, pars metu percussi, iuandæ patriæ consilia haud satis explicabant. nulla manus numero aut viribus insignis coibat. vrbes tantum singulæ rebus suis priuatim consulentes Præfectos creabant: penes quos cum bello paceque suprema rerum omnium potestas esset, nullius imperium respicerent, à quibusdam historicis Reges nuncupantur.

Muza venit in Hispaniam.

Caput. XXV.

HAEC

HAEC in Hispania: ex Africa autem nunciabatur Muzam varijs cogitationum fluctibus æstuare. gaudebat nobilissimam prouinciam subiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat sua cessatione factum vt expugnatæ Hispaniæ non præda modò, sed & laus ad Tariffium pertineret. Itaque auaritia æquè atque inuidia agitatus pessimis consultoribus bello paque, trajicit in Hispaniam recenti Maurorum manu stipatus, in qua duodecim armatorum millia fuisse aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, nisi rebus omnibus oppressi essent, afflictique Hispani. nam quòd rebus perditis accidit, consilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum sumere singuli recusabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui suaderent, vt iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum susceperant. Vicit sententia eorum, qui cum Christiani essent, tempori potius quam religioni seruietes, ad reliqua perficienda Muzæ suam operam pollicebantur: auctoresque erant, vt suis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes subiugaret. qui cursus barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi studio, & liberalioris militiæ spe, an Tariffij odio incertum: & solent patriæ proditores, vt sunt ingenio turbulento & inconstanti, minori gratia primùm esse, deinde odio propter sceleris memoriam, & quia tanquam creditores aspiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiarum expositæ erant, Afsidonia primùm itum est. ciues aliquãdiu obsidionem tolerarunt, suaque virtute, & vrbs munitione confisi, non semel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticiæ quondam firmissima vrbs, eodem belli impetu tentata. Barbarus diebus aliquot multis laboribus frustra consumptis, Iuliani arte delusam ciuitatem cepit, cum defectioe ille à Mauris, pugnaque simulata, intra mœnia esset admissus, ea porta, cui olim à Corduba nomen fuit. Rasis Arabs postquam Muza & Tariffius Toleti congressi sunt, hæc contigisse tradit: & Iuliani Comitibus milites, ait, haudquaquam simulatione fugæ, sed mercatorum specie arma Carmonam intulisse, ea quibus capta est. Nos his rebus commemorandis Roderici Præfulis auctoritatem sequebamur. Hispalis, quò se Gotthorum numerosa multitudo contulerat, cum ingruentem barbarorum vim repellere non sperarent, ciuibus occultè fuga elapsis denuò est capta. Iudæis, qui remanserant, vt cum Arabibus confusi eam domicilio obtinerent, tradita à victore est. Eadem fortuna fuit Pacis Iulianæ in Lusitanæ finibus sitæ, quò ciues Hispalenses se contulerant. Cæterum vi an deditioe barbarorum armis cesserit, incertum: nisi quod satis constat magnam Christianorum multitudinem diu in ea vrbe post hanc calamitatem vixisse. Non procul ijs locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempestate inter Lusitanæ vrbes nobilissima, antiquæque amplitudinis & maiestatis haud obscura vestigia retinens. tamen multis bellorum iniurijs deformata erat, ac postremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hispaniæ fortunæ omnes euerse sunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui su-

T 4

pererant

pererant animis fracti aduenienti hosti obuiam processere. tumultus per-
 milis pugna fuit, multique vtrunque ceciderunt, ac Emeritenses tandem
 cum numero vincerentur, & rebus omnibus inferiores essent, intra moenia
 compulsi. Tum Muza quatuor tantum comitibus stipatus, antiquissimæ vr-
 bis situm & maiestatem oculis contemplatus, dixisse fertur: Ex toto orbe
 ad hanc urbem fundandam homines conspirasse arbitror, felicem qui eius
 imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiusque, di-
 ligenter urbis expugnandæ rationes considerans, fortè animaduertit lapi-
 cidinam veterem vrbi coniunctam, ob depressionem loci insidijs parandis
 fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immitte, 10
 ciues denuò prælij fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Id
 cum sequenti luce esset factum, obsessi irruptione facta in insidias præcipi-
 tantes, à fronteque & à tergo ab hostibus circumuenti, multis cadentibus,
 reliqui facto cuneo ægregièque propugnantes vix in urbem euaserunt. Ea
 clade audacia castigata, pugna abstinere consilium fuit, atque urbis tantum
 moenibus & munitione hostium vim propulsare. Obsidio ducebatur: Mu-
 zaque quietis impatiens, opera omnia comparabat, quæcunque expugnan-
 dis urbibus idonea ea tempestate habebantur. ligneæ turres extructæ, vi-
 neæque, quibus tecti milites muro succedentes lapidum compages dola-
 bris distrahere, atque in urbem aditum patefacere moliebantur. Obsessi lo- 20
 cis omnibus adesse, hostiumque conatus virtute ac diligentia cludere. Erant
 numero immixti ciues, & commeatus angustia cœperant laborare. ergo ne-
 cessariò de deditioe agunt, ijs tamen cõditionibus quas victor Muza, vt erat
 vasto animo repudiavit. Re infecta legati in urbem redeuntes, vnam salutis
 spem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix superuicturum om-
 nibus sermonibus prædicare, quousque vrbs esset expugnata. Barbarus re in-
 tellecta, barbaram & comam infecit. Legati rursus de eadem re facta ipsum
 conueniendi potestate perculli animis, & miraculum interpretati effece-
 runt, ciues vt seruo de deditioe faciendâ cogitarent, ei homini qui natu-
 ræ etiam leges superasse videretur. Deditioe condiciones fuerunt. Vt 30
 ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obsidione defuncti erant, bona victo-
 ri cederent. Ecclesiarum redditus, & sacrorum instrumenta ex auro & ar-
 gento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res suas retinerent: qui disce-
 dere, ijs quocunque vellent migrandi facultas esset. De tempore quo Eme-
 rita barbaris cecidit, non satis constat. Rodericus Præsul intra eundem men-
 sem ait, quo Muza venit in Hispaniam: eodem an sequenti anno non ex-
 plicat. Et constat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ ciues nouum imperium nondum
 satis firmatum euerti posse cogitantes, correptis armis Hispalim occupasse,
 Maurorum præsidio magna ex parte cæso. Intempestiua audacia exitio fuit,
 maloque coacti sunt iugum impositum perferre. Abdalasisius Muzæ filius, 40
 patris iter profecutus venerat in Hispaniam. Is per otium aliquando cum
 patre exoptulans, quod eius indulgentia nihil ea ætate suoque animo di-
 gnum gessisset, facile impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, vir-
 tutis specimen daret. In Valentia fines irruerat, ibique cum eius tractus
 incolis

Muza stratagemas

incolis prosperè acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihue-
 lam, atque Ortam, ijs in locis ceperat ciuium deditioe ea lege: Vt à tem-
 plorum sanctitate abstineret, & religionis Christianæ cultus deinde nemi-
 ni fraudi esset. Res suas cuncti retinerent vectigali representato: quod ma-
 gna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius seculi anno sextode- 7 1 6
 cimo, Hispalim petens breui eam urbem in potestatem redegit, cæsis omni-
 bus quicunque superioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem
 animi ardore Ilipula capta, vbi magna strages hominum fuit: fortassis etiam
 vt magnitudo supplicij terreret alios, solo æquata: nam ex valida vrbe no-
 10 stra ætate exiguum oppidum euasit Pennasfloris nomine Cordubam inter
 & Hispalim. Rasis Arabs Emeritæ præsidium cæsum ait, Hispalensesque
 cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conspirasse. Emerita Toletum Muza
 abiit. Tariffius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis processit obuiam
 honoris gratia. Ad Tietarem amnem, qui Aragnueli agros interfluit, con-
 gressi sunt, magna vtrunque lætitiæ significatione: tamen animis auersi pe-
 nitus erant. Muzam inuidia stimulabat: Tariffium metus amittendæ pote-
 statis. Accusabat enim Muza, quòd bello gerendo eius præceptis haudqua-
 quam obtemperasset. fortunæ temeritate potius quàm pugnandi scientia,
 atque ex militari disciplina vicisse. Verùm hæc apud vulgus non probabat,
 20 audacia consilia ex euentu æstimare solitum. Inter has contentiones vbi
 Toletum ventum est, ad rationes Tariffius compulsus, eorum quæ in bello
 expensa, quæque victoriæ cursu capta erant. quam ille siue iniuriam siue acer-
 bitatem dissimulanter ferendo, accommodatisque ad tempus officijs, senis
 animum lenire satagebat. Omnino vtrunque conciliatis animis Cæsaraug-
 ustam petierunt, eamque urbem armis virisque potentem ceperunt. deniq;
 multis urbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac plerisque exercitu
 incruento, vniuersa ferme Hispania domita Maurorum armis videbatur,
 non toto triennio euoluto, ex quo Maurorum exercitus primùm ex Africa
 venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri non poterant
 30 nisi magna difficultate. Iuga montium, densæ syluæ, inaccessæque rupes, ple-
 rasque Hispaniæ partes sepiunt. Vlt Miramamolius tantis victorijs nun-
 ciatis, quas ne discordia Ducum labefactaret verebatur, vtrunque ad se ve-
 nire iussit. Muza discedendi certus, & ne se absente turbaretur prouincia,
 consensu procerum, quorum consilio vti voluit, Abdalasisium filium, cu-
 ius ea virtutis documenta recenti memoria extabant, pro se substituit His-
 pania moderatorem. Cuncti ordines in eius verba iurare adacti. Ipse
 & Tariffius antea magni atque clari, nunc tantis rebus peractis maio-
 res atque clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos the-
 sauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia iam
 40 longo tempore congefferat.

*Primum discors
 cessigata*

De annis Arabum.

Cap. XXXVI.

T 5 CVM

V M imperio mores prouinciæ, leges, institutaque mutata. Omnia colligere longum esset: quod præsentis loci est & ad cognoscendam consequentium temporum historiam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgò Hispani utebantur in actionum formulis, publicis tabulis, historiaque conscribenda,

à Christi ortu, aut Era Cæsaris ducto principio numerandi: noua ferè inuenta est, qua gens Maurica vitur, quam latè per orbem terrarum fusa est. Mahumetes prauæ superstitionis conditor felicibus armis, Heraclij Imperatoris ignauia, Damasci, quæ Syriæ vrbs nobilissima est, imperium gentis arripuit, regiaque insignia desumpsit. quo maior esset auctoritas, leges quasi cælo delatas numinisque instinctu inflatuque acceptas subditis populis promulgauit. Nihil in speciem fallacius est, quàm praua religio, vbi diuinum numen sceleribus prætenditur: nihilque potentius ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem significat. Quo id salutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo consequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda historiæ, atque antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantum ingenio & diligentia consequi poterimus: paulòque altris disputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zodiaci signa percurrens diebus trecentis sexaginta quinque & quadrante. mensem Luna auctu senio labore describit, idem spatium circumagens diebus viginti nouem, horis duodecim. Tempus in annos tribuere receptum est omnium gentium more, annum in menses. vnde vniuersa difficultas existit, quoniam Lunæ & Solis conuersiones multum inter se discrepantes exæquare dierum numero promptum non est, quamuis multis ingenijs & temporibus in ea inquisitione consumptis. Annum antiquissimi Romani ad Solis numerum, lationesque accommodarunt, varia inconstantique ratione in decem menses explicatum: è quibus sex tricenum essent dierum, quatuor tricenis & singulis complerentur, Martius, Maius, Quintilis, October. totus annus diebus quatuor & trecentis descriptus erat. Principium, mensis Martius, vti aliorum mensium nomina indicio sunt, Quintilis, Sextilis consequentium. Rudi seculo ingenijsque nulla eruditione expolitis in quæ incommoda incurreretur non considerabant, æstatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum, quæ maxima perturbatio est. Arabes vnde gens Mahumetana hausit, annis describendis ad Lunæ tantum conuersiones respexerunt, duodecies per signa Zodiaci circumactæ: vnde duodecim menses conflati, sex dierum viginti nouem, triginta sex alij. vniuersus annus diebus trecentis quinquaginta quatuor descriptus. Quod institutum inter Romanos Reges Numma Pompilius imitatus est, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus adiectis, geminoque mense, Ianuario atque Februario. Sed eueniebat longiori quidem quàm antea tempore, certissimò tamen, vt frigus æstiuis mensibus, calor hyemalibus proueniret. In quod incommodum vt gens Maurica incurrat necesse est, antiquo rudique instituto ad hanc

ætatem

ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omnisque labor, Lunæ Solisque conuersiones exæquato dierum numero inter ipsas comparare: vnde omnis inconstantia varietasque corrigeretur, magno ingeniorum labore, successu impari. Græci octatio quoque anno euoluto dies nonaginta, in tres menses tributos effluere sinebant. Idem eorum exemplo fecere posteriores Romani, paucis rãtummodo commutatis. Hebræi & Aegyptij vti erant cælestium rerum omnium præ cæteris cognitione præstantes, hanc speciem emendationis quam Intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis nouendecim, quo spatio omnis Lunæ conuersionis varietas consumitur, septem menses certis interuallis intercalantes. Iulius Cæsar Romana republica oppressa ad aliquam suæ prouidentia partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos perturbata erat, acriori studio emendare. Sofigenes mathematicus rerum cælestium peritissimus, Marcus Fabius scriba rerum Romanarum in consilium adhibiti. ijs adiutoribus annus quidem ad Solis numerum trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante descriptus est: eoque singulis quatuor annis dies vnus consumitur ad sextum Kalend. Martij, quem ob id Bissextum nominarunt. Lunæ ratio atque inconstantia omnis Aureo numero comprehensa est: quem ab vnitæte procedentem vsque ad nouendecim Kalendario Romano adiecerunt, decem & nouem annis septem Lunas Aegyptiorum instituto intercalantes. Ratio tunc commodissima visa est vt certus temporum status perseveraret: sed progressu temporis ob quasdam minutias non satis describenda anni ratione consideratas, deprehensum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Christiana, quæ ex Iulij imitatione quoad statuas quidem ferias solarem, quo ad conceptiuas autem lunarem annum sequebatur, se multum à proposito aberrare deprehendit. neq; anni initium in idem tempus incidere, neque Aureo numero, qua caussa institutus erat, Lunæ exortum designari deprehendique. Eoque Gregorius. XIII. Pont. Max. salutis anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunque errorem correxit, Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atque in eius locum maiori numero substituto, quem Epactas nominauit. Præterea ex mense Octobri ineunte decem dies detracti eo quidem anno sunt: quo anni solaris initium ad competentem à veteribusque descriptam sedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Bissexti intercalatione certis interuallis omittenda prudenter excogitatum, atque prouisum. Verum de ijs rebus subtilior accuratiorque disputatio ad astrologos ableganda est. quod præsentis loci, atque ex vsu historiæ fore putamus, annum Mauri, vt paulò ante dictum est, vndecim diebus & quadrante nostro anno minorem faciunt: quod plerique scriptores non considerantes eius computationis initium, non vno loco designarunt, ab anno salutis quingentesimo nonagesimo secundo vsque ad annum sexcentissimum vigesimum septimum mirabili ac pudenda varietate inerrantes. Cuius discrepantiæ eam extitisse causam arbitror: quod alijs atque alijs temporibus annos Arabum cognoscentes, neque considerantes eos annos minores

Gregorij supputata

Aegyptiorum supputata

Annis Iulij Cæsaris

Calendarium

Gregorianum

Annis Mauri

Egira.

Annus Romanus
10. mensium, et
304. dierum

Annus Arabicus
12. mensium

nones nostris esse, retro conuersa ratione diuersa numerandi principia designarunt posteriores priora. Nobis in tâta varietate, quid potissimum sequeretur in ambiguo diu fuit. Id tamen verisimile maxime videtur, Arabum computationem inchoandam esse salutis anno sexcentesimo vigesimo secundo, Idibus Iulij, die Iouis, vti Annales Tolerani testantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Consentunt lapidum inscriptiones, & incorrupta vetustatis monumenta. Quamuis Roderico Præsule, & Isidoro Pacensi discrepantibus, atque eius computationis initium salutis anno sexcentesimo octauodecimo designantibus, hoc est, septimo Heraclij Imperatoris anno: plerisque in quo maior peruersio est, atq; confusio, vtriusque nationis annos exequantibus, quod fieri non debuit.

Abdalasisij res gesta. Cap. XXVII.

COMMENDATAM à patre prouinciam Abdalasisius prudenter gessit. Ex Africa noui imperij stabiliendi studio multi à victoribus euocati, vt latissimam prouinciam bellorum iniuria incolis vastam domicilio obtinerent. Ijs agri sedesque ad habitandum datae. Hispalis delecta Maurici imperij sedes, atque firmissima arx, vnde vniuersæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas singularis. Ipse ergo barbarus aspectu continuo captus, blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudescente, atque ex superioris fortunæ memoria animo exulcerata, lacrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, scire cupis, cuius calamitatis fama totum orbem terrarum peruasit, eo acerbioris, quò cunctis nationibus est testata? Felix paulò ante Regina, imperij fines vltra Hispaniam proferebam: nunc summa iniquitate fortunæ rebus omnibus spoliata, in numero captiuorum sum, eo grauiori casu deiecta, quo eram in sublimiori fastigio collocata. prorsus vt Hispaniarum calamitatum obliti, meam vnius vicem gemitu & lacrymis prosequantur, grauioremque malis omnibus ducant. Tu si vt generosos animos decet, Regum calamitate tangeris, in hac tua felicitate gaude venisse tempus cum regio sanguini benefacere possis. Mihi nullum maius dare beneficium potes, quam si pudicitiam nostram, hoc est, Reginæ atque matronæ, vt magnanimi Duces solent, tuearis: neque permiseris nostram fortunam cuiquam ludibrio esse. Alioqui tua sum: de captiua quodcunque fert animus statuas. Ego si minus rebus, quoniam res ita tulerunt, perpetua certe beneficij memoria, tuæ voluntati obsequi, tibi que gratificari nunquam desistam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus est: atque adeò vt officijs omnibus & blandimentis delinitam, sibi eam connubio iungere non dubitauit. Pactam Christianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum

VIXIT

vixit honore habuit. Erat enim forma insignis, & florentissima ætas, eaque prudentia, vt eius auspicijs rem publicam regeret, consilio, vt maior auctoritas esset, regiam coronam imponeret capiti suo. In Antequeræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mons surgit Abdalasisij nomine, fortassis appellatione à Mauro Principe mutuata. quemadmodum nonnulli suspicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditiois militum Diui Iacobi. Causam explicant, vicinum fontem extitisse, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua Alma dicitur, libenter utebatur. Nec dubium est cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confusionem. nouas vrbes condendi, aut veteres suis nominibus appellandi gloriam Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam est: nisi quòd æternis supplicijs viuum mortuumque mactatum esse sceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exijt nullo satis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septensi turri in ora Africæ datum præcipitem: ipsum perpetuæ custodiæ in Oscæ agris arce Loarri Maurorum iussu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide sepulcrum extra arcis templum monstratur. Occisum ac bonis omnibus spoliatum, Rodericus Tudensisque aiunt, ipsum & Vvitzæ filios. Rerum status per hæc tempora planè erat miserabilis. Mauris vniuersa ferme parebat Hispania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Christiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremijs parentum: pretiosa vestis atque ornamenta maiorum diligentia congesta impunè auferebantur. Prædiorum fructus multò quàm antea maligniores erant, irato cælo, atque agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrabant. Cæsa incolarum corpora passim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi forisque fletu & gemitu personabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hispaniam: scilicet violatas religiones numinis vindicta improborum sed & innocentium supplicijs expiabat. Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vasconum atque Aragoniæ, Astures & Calæciæ partem multò maximam retinebant Christiani, magis quia non impugnabantur ob locorum sterilitatem asperitatemque, quàm quòd ad resistendum satis animi esset. In eas partes ex reliqua Hispania Christiani passim dilabebantur: vbi nonnulla reipublicæ forma retenta, proceres & sacrorum Principes res profligatas gubernabant. Christiani qui Maurorum imperio parebant, cum Mauris confusi essent, tunc mixti Arabes, nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Mazarabes dicti sunt, tum ipsi tum eorum posterii. Ij religionis Christianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Christiano sacrata, virginum ac monachorum collegia: tamen plerique Episcopi ne videlicet in tanta rerum colluuiatione nominis maiestas ludibrio esset, in Calæciam aliasque regiones se receperunt. Iriæ Flauie Episcopus multis ex eo numero ad se confugientibus, redditus vnde viuerent, & decumas agrorum liberaliter suppeditauit, vt Ordonij Regis eo nomine secundi diploma declarat,

*causæ, a. 1111. incepta
C. a. salu. h. 602.*

*Alma, arab. Alma
& aqua.*

Iuliani comitis filius

Mazarabes

clarat, Compostellanæ ecclesiæ concessum, salutis anno nongentesimo ter-
tiodecimo. Per hunc modum cecidit Hispania: sic nobilissimum Gottho-
rum regnum extinctum est. Scilicet cum cælo vertuntur res humanæ. Qua-
rum initium, earum & finis sit, necesse est. Orta intereunt, auctaque senes-
cunt. Mihi sanè eò cecidisse videtur Gotthorum regnum & gens, ut ex se-
pultæ cineribus noua, iusta, & suis viribus nitens nasceretur Hispania, ca-
tholicæ religionis hac tempestate præsidium & columnen: quæ ex suis om-
nibus partibus, quasi membris in vnum corpus reuocatis compacta impe-
rium latissimum, quale hodie cernimus, Orientis atque Occidentis
vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore commenta-
bamur, Philippus secundus Hispaniæ Rex potentissimus, Lu-
sitaniæ accessione, quod felix, faustum, propriumque
fore speramus, perduellionibus semel & iterum
acie superatis auctus erat: & latissima pro-
uincia post tot annorum spatia sub
vnius Regis imperium reuocata,
Christiani nominis hosti-
bus esse cœperat mul-
tò amplius quàm
antea for-
midabi-
lis.

Libri Sexti Finis.

HISTO.

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER SEPTIMVS.

Pelagij in Mauros rebellio. Caput. I.

NONDVM totum biennium abierat, ex quo furor
ille Africanus bellum impium Hispaniæ atque nefari-
um indixit: cum ingens barbarorum exercitus trans-
censis Pyrenæi montis iugis, quò ab Hispania Gallia
dirimitur, in eam prouinciam ferro penetrauit: ut quæ
pars Gotthorum imperio tenebatur, victricibus ar-
mis cederet. Et opportuna occasio sese dabat, quam spe
complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atque occupandæ, Regum so-
cordia, atq; inutuli otio marcescentium, non minus quàm paulò ante Hispania
fecerat, intestinis disidijs fluctuantis atque in occasum inclinatæ. Pipi-
nus senior, & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, à martia vir-
tute cognomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc est, Austras-
iæ Duces, regiæ Francorum Procuratores, cum rempublicam vniuersam
bello paceque administrarent, ad regnum cuius solum nomen penes legitimos
Reges Pharamundi sobolem erat, haud obscure nitentur, magna mul-
torum inuidia atque obtreccatione. Familiam vnam in Gallia plus legibus
& Regibus posse, plus reliqua nobilitate, pleriq; agrè ferebant. Eudo Aquitania
Dux, Austrasianorum conatibus obuiam eundo, vniuersam prouin-
ciam in factiones diduxerat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Got-
thorum reliquiæ, qui ex calamitoso atque teterrimo communis patriæ nau-
fragio, in Astures, Calæcos, atque Cantabriam euaserant, & locorum muni-
tione magis quàm armis freti, summis se montium iugis tutabantur, occasio-
nem nactæ sunt de recuperanda pristina libertate aliquando cogitandi. Fi-
lios & vxores clam inter se conquebantur in seruitutem abactos impo-
tenti dominorum libidine seruire ipsos quod extremum in calamitate erat,
expertos non publico tantum imperio premi, sed iustum propemodum ser-
uitium singulos pati: omnes sanctitates tota prouincia violatas: diuorum
domicilia, quæ belli furore incensa euersaque, quæ post victoriam Mauricæ
superstitionis sordibus contaminata: sacrarum instrumenta direpta: barba-
ræ crudelitatis atque perfidiæ expressa vestigia locis omnibus extare. In
Munusa, in quò præsidij aliquid esse debuit propter communem religionem
(erat is Gegione præfectus à Mauris) neque hominis quicquam esse, præter
figuram & speciem; neq; Christianæ religionis, præter nomen & externum
habitum.

habitum. præstare semel mori, quàm in tanta indignitate vitæ que acerbitate tandiu versari. non iam de veteri gloria, quæ temporis momento obscurata esset cogitare: neque de pristino gentis imperio, quod auersa numina extinxissent laborare: tolerabilem aliquam seruiendi rationem requirere: atque vitæ non acerbissimæ conditionem supremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quàm vires deerat, qui sui capitis periculo exemploque virtutis, reliquos per Hispaniam Christianos ad præclare audendum conandumque prouocaret. nam vt est ingenium multitudinis omnes audacter loquebantur: periculum suscipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Gotthorum procères tot bellorum oppressi casibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius vera Gotthorum Regum soboles, tametsi tot aduersis casibus iactatus erat, præcipua pollebat animi magnitudine atque constantia, neque id prouinciales ignorabant: coeperatque iam ante, ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, substituerant etiam animis speciem corporis amplam atque magnificam. Commodò reipublicæ accidit per idem tempus, vt is è Cantabria, quò se post Hispaniæ cladem receperat, veniret in Astures: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, sicunde se lumen ostenderet, occasionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli disceptabant. nam tres ea tempelitate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In hunc continuò omnium oculi animique coniecti, remedium aliquod tantis malis, atque opem eo Duce afferri posse non omnino desperantium, induceret modò in animum rerum summæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas plerosque conturbabat: nam furori simile videbatur fore, nouo conatu, haud magna spe, denuò victricia barbarorum arma lacessere, imitare animos. Verùm quod metu facere detrectabant, casus in necessitatem vertit. Erat Pelagius soror atate florentissima, eximia venustate. Munus Gegione pro Mauris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam sibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, repente nobilis secundas res sustinere non poterat, neque animi libidines ratione virtuteque frænare. Ergo cum Pelagij voluntate desperaret vnquam se voti compotem fore, simulata beneuolentia, per speciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariffius erat magni nominis Dux, cum nondum redijisset in Africam. Pelagij discessu, facile optato coniugio potitus est. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione reuertisset, ex compressæ sororis ignominia, suæque familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundiæ flammis arserit, de suo sensu quiuis æstimare potest. nec iniuriæ magis magnitudo vrebatur, quam quòd in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, sumendæ parem fore se non sperabat. Cogitationem in omnes partes versanti optimum fore visum est, dum se comparat, & vindictæ occasio sese offert, silentium tenere, doloremque comprimere: & lætitia ad tempus simulanda, fraudem fraude eludere. Itaque recepta sorore in finitimos Astures aufugit, vbi studia gentis erant, & propensæ vniuersæ prouinciæ voluntates. Munus rei nouitate percussus, veritusque ne à paruis initijs latius serperet

serperet rebellionis malum, Pelagij conatus Tariffio renunciat. missi Corduba milites, Pelagium nondum viribus satis confirmatum facile cepissent, ni periculum indicio factò, celeri fuga euassisset: admissoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranasset, aquis inundantibus rapidum: quod illi saluti fuit, hostibus qui iisdem vestigijs insequerentur eo facto delusis: cum certissimum vitæ periculum adire, Pelagij capiendi causa tanti non esset. Ad Canicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euasit. Ijs in locis egentium & profugorum delectus habitus vndique confluentium ad spem recuperandæ libertatis. nam hostes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant: tanta erat cupiditas Pelagio auspice, pro patriæ salute suaque libertate certandi. Plerique meru hostium suorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, siue vincerent, siue vincerentur Hispani, ne alterutris prædæ essent, necessitate arma induunt. Astures ferme omnes in sententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vt magno animo communis causæ patrociniū suscipiant, priusquam barbarorum imperium vetustate amplius confirmaretur in Hispania, quod ipsa sua nouitate nutabat. Celeritate, inquit, & audacia opus est, vt qui causa superiores sumus, hostes virtute vincamus. Ciuitates singulæ modo dico Maurorum præsidio tenentur: ciuium multitudo nostra est, omnesque viri fortes tota Hispania nauare nobis operam & studium cupiunt: nemoque erit (quem quidem Christianum nominare fas sit) qui non continuò in nostra castra se conferat: tantisper modò sustentemus, & recuperandæ libertatis spem in nostrorum animis audacia & virtute alamus. Hostium exercitus in varias manus dissipatus est, pars multò maxima in Galliam abiit. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris & religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis, & necessarijs, qui indigna & grauissima seruitute premuntur. Eorum calamitates, nostrasque ipsorum ærumnas & pericula memoria repetere graue est, oratione recensere, prosequi lacrymis vanum: opem aliquam & remedium adhibere salutare. tantum vos viros esse ostendite ex nobilissimo Gotthorum sanguine prognatos. Secundæ res voluptatesque debilitarunt, & iniuriæ opportunos præbuerunt: nunc asperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue est? at multò illa grauiora, liberos, coniuges in seruitutem abstrahi, immensæ hostium libidini seruire, (ò magnum atque intolerandum dolorem, ò grauem acerbamque fortunam) vos ipsos interfici, quod sit necesse victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otij cupiditas tenet? erratis si reipublica oppressa singulorum fortunas stare posse putatis. Incendij vis, mihi credite, velut ex continentibus tectis in alia traijciendo cuncta pariter vastabit. An locorum munitione confiditis? sed neque desides & otiosos hæc motium claustra tuebuntur. nec si maximè hostes cessabunt, tantam multitudinem quanta se in hæc loca recepit, solum sterile, & rebus omnibus indigens alere potest. An paucitas nostra despectui est? sed præteriti temporis memoria,

ria, & ancipites bellorum casus victoriam non numero stare, sed virtute satis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc placatum confidimus, facile est numerosas hostium copias paucorum armis prosternere. Tolerabili fortasse conditione, vt in malis hosti seruire consilium fore putatis? quasi perfido hominum generi vlla foedera sancta sint, fideique constantia sit à barbara gente expectanda. Cum hominibus enim crudelibus nobis res est, an cum feris & immanibus belluis? Ego quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maximum, suscipiam tamen pro communi salute libentissimè: & dum vixero hostis ero, non barbaris magis, quàm si quis ex nostra gente arma conferre & sacram militiam suscipere recusabunt: nobiscumque aut vincere aut mori non malint, quàm in tanta vitæ acerbitate, ignominia, & calamitate versari: & suppliciorum magnitudine sanciam, ne hostes maximè metuendi ignauis esse videantur. Hæc dicentem singultus & gemitus eorum qui aderant sæpe interturbarant. præsentium impendentiumque malorum imagines ante oculos inerrabant. mœrori par metus. Verùm cum ex aliquanto spatio respirassent, animosque ad nonnullam spem melioris fortunæ reuocassent, sanctissimo iureiurandò bellum in Mauros sanciant. Nullum periculum communis salutis causa recusaturos pollicentur. profitenturque principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus suffragijs Pelagius ipse belli Dux, atque Hispaniæ Rex creatur, salutis scilicet anno septingentesimo sextodecimo, tamen nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio ipso tempore, quo impietas armata per vniuersam ferme Hispaniam impunè vagabatur, furor & audacia passim volitabant, & res communes propemodum desperatæ erant: notium regnum in Hispania auspiciò in perpetuum fundatum est, signumque ad bene sperandum afflictis & oppressis prouincialibus sublatum. Tanti nonnunquam est non deesse fortunæ, & oblata casu sapienter flectere ad consilium. Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Septentriones alluit, & locorum asperitate Asturum exemplo confisi, libertatem magna ex parte retinebant, ad belli societatem adiuncti sunt. Missæ præterea occultæ legationes, vrbes quæ in Maurorum ditioe erant sollicitatum obtestatumque ne communi causæ deessent: suorumque potiùs conatus, rebus & consilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis in Pelagij castra dilapsi sunt, communem belli fortunam rursus subire atque tentare certi. Plerique noui Regis despectu, metuque maioris mali, citra discrimen rerum suarum belli spectatores esse mallebant quàm pars, ex fortuna consilium sumpturi. Pelagius haud ignarus quanto in periculo res essent, primisque euentibus considerans metum aut fiduciam gigni, cupidusque noui imperij sancienti auctoritatem: de Mauris prædas agere, locis omnibus instare, vrgere, carpere hostes, & trucidare, oppida & vrbes Asturum inuisere, suaque præsentia & oratione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ subsidio essent conferre

conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quò susceptam semel regij nominis maiestatem inter suos tueatur, & aduersus barbaros, quos continuò tanquam ad restinguendum incendium affuturos minimè dubitabat. Inerat animo vigor, atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque corporis non cultu conspicua, sed virilis verè atque militaris.

Mauri vincuntur à Pelagio. Cap. II.

10

ALCHAMA Mauricæ militiæ Magister, magnique in ea gente nominis Dux, ex Africa cum Tariffio venerat, quo primum tempore transmissum est in Hispaniam: & superioribus bellis omnibus virtutis specimen dederat singulare. Is Asturum motibus nunciatis, Corduba accurrit ad seditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & dissimulatione vires fumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iustus exercitus sequebatur ex viraque gente conflatus scilicet. Oppas Hispalensis Præsul socius adiunctus: vt pro ea sacerdotij, qua fungebarur auctoritate, & pro ea necessitudine, quæ illum inter & Pelagium erat, temerè tumultuantes arte & ingenio, quo valebat maximè, ad sanitatem reuocaret. vanam sine viribus esse audaciam doceret: suo quemque periculo furere, viros prudentes admoneret non tam belli initia quàm exitus considerare concussisse: si quæ Munusæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præstare legibus iureque agere apud Mauros rerum dominos, qui quod iustum fasque esset nulli vnquam denegassent. Arma sumere, vimque importunè intentare, conatu temerarium esse: euentuque haud dubium fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentu ingens animos Christianorum militum metus incelsit. & vt fit, audacissimi ante discrimen, in ipso discrimine ignauissimi omnium esse videbantur. ex superiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem formidabant, & seruatorum in morem vix videbantur hostium conspectum latari. Venerat in periculum summa rerum. verùm deserta omnia sine præsidio, sine viribus, sine consilio, diuinum numen, diui tutelares Hispaniæ, Pelagij virtus atque prudentia tutata sunt. Inermem enim aciem & ipso fluctuantem timore, hosti tantis victorijs ferocienti obijcere cum temerarium fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca dissipatis, delectos tantum ex omni copia mille viros retinet. cum ijs in Ausenæ montis speluncam locis spatiosam se condit, cui hodie speluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen est. Comparat indies multos commeatum, arma telæque comportari vt si latebræ patefactæ essent, obsidionem tolerare, & si casus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoste posset. Mauri Pelagij fuga consilioque indicato, fugientis vestigijs insistant. Breui ad speluncæ aditum ventum est. Concordiæ viam tentare primum placuit, ne cum

desperato hominum genere in locorum angustijs pugnare. necesse esset. Oppas Præsul rei perficiendæ curam sumit, factaque inter se colloquendi potestate, ex mulo quo vehebatur, cum prope accessisset, in hunc modum allocutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, nostræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras, & hoc tempore à me commemorari superuacaneum esset. Magnam orbis partem armis peruagati, quondam Romanis rerum dominis abstulimus Hispaniam: nationes feræ & barbaræ virtute nostra subiugatæ sunt. Maurorum ipsi armis nuper victi concessimus: & ad exemplum inconstantia humanæ felicitatis, è rerum fastigio in quo paulò ante eramus collocati, in supremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi sumus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci latronum in morem inclusi estis, & tanquam feræ indagine cinctæ tenemini, numerosum hostium exercitum, in quo sexaginta millia homines sunt nihilominus, atteri posse speratis? Obcecat nimirum animos Deus nostræ nationis sceleribus irritatus, sanguineque necdum satiatus, quod præliorum euentus illis prosperi, nostris aduersi nisi satis declarassent, importuni isti conatus docere potuerunt. Quin istam mentem abiicitis: & dum clementiæ aditus interclusus non est, dum veniæ spes superest, armis continuò positis ignominiam, seruitutem, interitum temeritatis scilicet mercedem, honoribus & præmijs, quæ vobis polliceri possum maxima mutatis? & vniuersæ potius Hispaniæ iudicium & exemplum sequimini, quàm animi sine ratione impetum, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Tibi, inquit; & Vvitzæ fratri, eiusque liberis diuina vltio metuenda est: tametsi ad breue temporis spatium res ex sententia fluant. Vestris sceleribus diuinum numen irritatum est: omnes tota prouincia sanctitates contaminatæ. leges ipsa vetustate sacrosanctæ refixæ. Ab his gradibus eo furoris progressi estis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in Hispaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Christiani sanguinis effusum est. Pro quibus sceleribus, si quidem res humanas Deo curæ esse arbitramur, viui mortuique pœnas grauissimas dabit. Tu omnium maximas, qui personæ quam gerebas oblitus, horum malorum præcipuus & maximus auctor fuisti: & modò impudenti oratione hortari ausus es, vt denuò seruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc est, vt ego interpretor, superiores acerbitates & mala, quibus vexati sumus, denuò subeamus. Hæc, hæc illa præmia sunt magnifica, hi honores ad quos nostros milites inuitabas. Nos Oppa neque tam auersas diuinas aures, & animum à rebus nostris esse putamus, vt tuis pollicitis fidendum sit: & Deum supplicij acerbiter speramus, vt solet, continuò commutaturum benignitate. Quod si nondum satis pœnarum datum est, supplicesque & præsidio indigentes periculo eripere noluerit: stat sententia morte obita præsentis calamitates redimere, & durissimam seruitutem senipiterna (sic speramus) felicitate mutare. Pelagij oratione intellectum est obfirmato animo,

aut

aut moriendi aut vincendi obsessos esse: quando omnibus circumuenti malis, præterea Oppæ verbis vltro prouocati deditioem facere recusabant. vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne genus & lapidum procella quassatur. in quo vis numinis apparuit nostris propitij, infensi hostibus. Sagittæ & lapides missi reflecti in iacentes visunt: ipsosque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare trucidareque. Tanto miraculo hostes attoniti. Christianis cum spe victoriæ pugnandi ardor incessit. Erumpunt ex latebris pauci numero, eluue corporum foeda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus persimilis dimicatio fuit. Hostes incussa diuinitus formido debilitauit, continuòque in fugam versi. cæsi supra viginti millia. reliqui ex Ausenæ montis fastigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanensem agrum delati ad Deuæ fluminis ripam prope prædium, cui ab euentu (sic arbitror) Causegadiæ nomen fuit, montis vicini parte sponte conuulsa ab imo atque lapsa in subiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque olsium ijs in locis effossæ retectæque, quo præsertim tempore hibernis pluuijs augentur aquæ, ripasque exedunt, diu cædis indicio fuisse memorantur. Pauci cladi superfuere. Alchama in pugna periit. Oppas Hispalensis Præsul in potestatem venit: de quo more militari supplicium fuisse sumptum, tametsi historici sileant, scelerum magnitudo indicat, & de rebus ipsius deinceps silentium in historia. Munus tantæ victoriæ nuncio percussus animo, & Gegionis munitione diffusus ob alienatas ciuium voluntates, fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit. Eius cæde non publicæ tantum iniuriæ vindicatæ, sed etiam priuatus Pelagij dolor ex accepta ignominia mitigatus: nihilque de victoriæ lætitia diminutum, si cuius crudelitate irritati arma ceperant incolumis euassisset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo octauodecimo. Quo tempore in Africa Muza criminibus à Tariffio æmulo apud Miramamolinum circumuentus, & ad accepti expensique in bello Hispaniensi rationes adductus, cum ingenti pecunia multatus esset, ignominia dolore obiit. Abdalasisius eius filius cum Hispaniam annos tres pro Mauris gubernasset, inuidiam prouincialium & suæ gentis incurrit: quod principum filias magno numero vitiafferet. Itaque in ipsis templi adytis, vbi ex ritu gentis precibus vacabat, suorum ferro periit anno septingentesimo nono. Fama tenuit Egilonæ coniugis insidijs circumuentum, cum tæderet conditionis, atque præ alijs quas vir amabat contemptui se haberi cerneret. Eius suasu, vt tradunt alij, regia insignia suscepta malo fuere, & cultui corporis vitæ fastus & actionum superbia consentanea. Cædis præcipuus auctor Aiub genere propinquus rempublicam gessit in Hispania mense vno, Calataiubæ conditor, vti Rodericus Præsul ait, quod est in Celtiberis municipium præclarum. Successit Miramamolini Zulemani iussu (is vlti fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat,) Alahor in Abdalasisij locum subrogatus Hispaniæ bello paceque gubernator, homo ferus & barbarus in Mauros æquè ac Christianos: ciues

V 3

enim

Oppæ ad Pelagij orationem.

Miraculum.

Oppas captus.

Responsionem Pelagij.

7 1 8

Muzamor.

7 1 9

Calataiubæ.

enim Cordubenses bonis evertit: rapinarum cupido idonea ipsi iniuriæ faciendæ causâ videbatur. de Mauris quæstiones habitæ, qui primi venerant in Hispaniam, & deuictæ gentis spolijs se contaminasse interpretabatur. Hunc memorant Hispali sedem imperij Maurici Cordubam transtulisse: atque cum Iuliani & Vvitzæ filiorum fraude, cladem in Asturibus acceptam suspicaretur, bonis eos spoliatos omnibus peremisse. mercedem nimirum actionibus consentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

Reliquæ Pelagij actiones. Cap. III.

SERAT Christianæ rei cursus in Hispania, vt in bonis aduersus, vt in tantis tenebris tantaque aduersariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modò in Asturibus imperium firmavit, vbi eatenus se tenuerat: verum in subiectam planiciem delatus, Mauricæ ditio-
nis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctusq; indies viribus, nam multi rerum gestarum fama permoti in eius confluebant castra, Legionem urbem ad montium radices positam, eorum qui à Calæcis Astures dirimunt, vi expugnatam suæ ditio-
nis fecit eius seculi anno vigesimo secundo. Quo ex tempore se Legionis Regem dixisse nonnulli arbitrantur: resistunt alij, cognoscendæ antiquitatis studio maiori, quibus veteres pris-
corum Regum tabulæ fauent, confirmantq; priores Principes Pelagium & posteros Oueti tantum Reges fuisse nuncupatos. Fauent vetera horum Regum sepulcra Oueti, alijsque in Asturibus locis constituta, ante Hordonium eo nomine secundum, qui primus se Legionis Regem dixit: & in ea vrbe templum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, sepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legione capta, prisca Gotthorum Regum insignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quo-
cunque ab initio susceptum, in morem certè abiit ad vsque nostram ætatem: & est idem lingua Hispanorum vernacula Legionis & Leonis nomen: vnde erroris occasio viris arma tractantibus à litterarum studijs abhorrentibus. Res Christianorum ad hunc modum resurgentes, multum iuuit Alfonso virtus, eius cui regnum a deo Catholico cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobilissimo Reccaredi Regis sanguine satus erat. Præterea Egica & Vvitzæ Regibus ordines duxerat iunior: & nunc reipublicæ iuuandæ studio incensus, relicta patria patreque, suo aduentu piorum animos auxit viresque, cum Cantabrorum valida sequeretur manus. Omnino Ormisinda Pelagij filia Alfonso nuptui data: eoque connubio amplius vtriusque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vnde Hispaniæ in posterum Regibus origo generis, perpetuæ propago, & tunc breui maius operæ pretium factum. Gegio loci natura & munitione firmissima, Asturica, Mansilia, Tineus, aliaque in Asturibus & Calæcis oppida Mauris

Mauris erepta (inde Pelagium & posteros Gegionis Reges dictos suspicamur, alijsq; occasionem extitisse hos Reges Legionis vocatos existimandi, vnius permutatione litteræ): Incolæ cum religionis Christianæ cultores essent, & Pelagij rebus naturæ impulsu fauerent, cæsis pulsisque Maurorum præsidijs, erectique passim ad spem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidissime dedebant. Accidit magno rei Christianæ commodo, Mauros in diuersa Hispaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex alijs aliena aptaque excitabantur, implicatos teneri: ne iusto comparato exercitu Pelagij conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izi filij Vviti, ex patris adoptione Maurorum latè patens imperium Asiæ, Africæ, atque Hispaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud scio an satis probabili, exæquata duorum potestate. Homarus intra primum imperij annum ex morbo defunctus est. Izi solus rerum potitus, Zamam præfecerat Hispaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vsu, neque minori quàm superiores auri cupiditate. noua & grauiora quàm antea vectigalia captiuis vrbebus imperata. Narbone in Gallia militare præsidium constitutum. Tolosa Gotthici olim imperij in ea prouincia sedes circumfessa. In ea obsidione, Eudonis Aquitaniæ Ducis superuentu, barbarus acie victus & cæsus est. exercitus in prælio fugatque magna ex parte trucidatus. qui superfuerunt cladi, obsidione cõtinuò soluta, dum ex Africa nouus Præfectus veniret, Abderrahmanum in occisi Ducis locum cooptarunt domi militiæque clarum: qui tantisper res inclinatas, virtute & prudentia sustentaret. Missus quamprimum aduerso gentis casu nunciato Aza (alij Adham scribunt) Mauricam reipublicam in Hispania Izi Miramolini vicarius suscepit gubernandam. Hic prouinciam tantis fessam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quàm antea acriora imperata. exhaustis prouidebatur scilicet populis, ne ad rebellandum facultas esset, quibus studium erat & cupiditas rerum nouarum. prorsus vt oppidis & vrbebus, quæ per vim superioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuum omnium partem, in regium ærariam inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditio-
ne in Maurorum potestatem venerant. Ea conditione Christianis incolis datam prædia & possessiones pristinas quasi mancipij iure retinere. Rasis Arabs a Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegisse, specie quidem pauperum, quorum erat tota ditio-
ne innumera multitudo, inopiam subleuandi: re vt viribus debilitati, haudquaquam se commouendi facultatem haberent. Cordubæ pontem edificandum curauit. Hispaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppressit, (nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant) Turiasonem vi captam solo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menses sex in prouincia perfectis ferro suorum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex insidijs Dertusæ occubuit, Ambiza, Odra, Iahea, successoribus, vt Rodericus Præsul est auctor: vt ego interpretor, Hispaniam eodem tempore tripartito, cum in nullum vnum totius gentis voluntates conspirarent, aliquandiu gubernarunt: aut singulorum imperium paucorum mensium fuit.

*re ma gotthorum
mutata*

*aut sic
stc*

*Magna Mauri
Vectigalia.*

Conuenit Izito Imperatore in Asia defuncto, Iscamum eius fratrem in imperio successisse ea lege, ut Abulit Iziti filium successorem ipse, ut fecit, adoptaret. Maurorum imperium obtinuit salutis anno septingentesimo vigesimo quarto, imperij Arabum centesimo septimo, iuxta Roderici Præfulis computationem in historia de Arabibus, utrosque annos Christianorum atque Arabum, quod faciendum non fuit, exæquantis, uti alio loco monstratum est. Tenuit autem imperium vno de viginti annis, merito rerum gestarum ac perpetua felicitate, ipsaque ditionis amplitudine clarissimus: nisi cæteras virtutes congerendæ vndique pecuniæ audivitas immensa scedasset: vnde maiores opulentia vicit, subditorum odium incurrit grauissimum. Rerum 10
potiente Iscamo, Odayfa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps eius iussu, fama non eadem Hispaniam pro Mauris gubernarunt. singulorum vix annum imperium fuit: Mahomadis bimestre tantum. Nam salutis anno septingentesimo trigesimo primo Abderrahmanus subsecutus est, fortassis ille de quo paulò ante commemoratum est. Huius Præfecti res gestas, quoniam maiori fama celebrantur, & prospero tandem nostris exitu ad memoriam iucundæ sunt: compendio explicare operæpretium fore arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam ætatem instructior Dux fuit. immite tantum ingenium, imperiumque graue, non magis Hispanis, quam genti suæ temporum licentia vitijs omnibus deprauatæ. Ea res odium illi multorum conciliauit: Munizio viro acri atque præpotenti inter Mauros, occasionem suppeditauit nouorum motuum. Gallia Gothica longinquitatis opportunitate vsa, & acerbitate Præfectorum prouocata, Munizij auctoritatem secuta est. in Hispania ad Pyrenæi montis iuga Ceretani. Eudo Aquitanix Dux, cum Francorum æquæ ac Maurorum arma fatigarent, in foedus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & strenuum atque sapientem virum comperio: nisi quòd religione prohibebatur, nefasque Christianorum legibus semper est habitum, partium studio, vincendi cupiditate, Munizio filiam suam connubio iunxisset, icti scilicet foederis confirmandi causa: quod illi coniugium non 30
ignominiosum tantum fuit sed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizij conatibus cognitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hispaniæ fines mouit: circumfessumque hostem in Ceretania vrbe, cum neque fuga euadere liceret, neque salutis spes esset si in hostis potestatem viuis venisset, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti ætate, formaque lectissima, occisique viri caput in Africam missa: grata nimirum summo Maurorum Imperatori munera. Munizij casu plerique interpretabantur, iniurias vindicatas in religionem Christianam, multusque gentis Christianæ sanguis barbara immanitate effusus: ac nominatim, quòd Anabadum Episcopum in ætate vigente prisca moris virum, igne combussisset. Abder- 40
rahmanus ex ea victoria animo elatior factus in Galliam irruit, belli terrorem Gotthis & Francis circumferens, quam latè nobilissimæ prouinciæ fines patent, secundum Mediterraneum mare Rhodanum vsque progressus. Arelatum urbem eo tractu primariam obsedit. ad eam urbem cum Eudone qui

qui obuiam processerat, signa collata. Vicere barbari. nostrorum cædes tanta, ut nulla ea ætate maior. Ofsium cumuli diu ad eam urbem extantes, cladis quanta esset indicio fuerunt. Conuerso deinde in læuam itinere, magnamque Gallix partem emensus victricibus armis, in Aquitaniam irruit. & Garumna transmissa, Burdigalam ad Oceanum mare incenso agro, dirutis templis euastat. Ijs in locis rursus ab Eudone, cum vires reparasset, dimicatum aduersus communem Christiani nominis hostem. Eadem prælij fortuna fuit, nostris aduersa, Mauris secunda. Engolismenses, Petragorij, Sanctones, Pictonesque eadem belli flamma vexati. Vertebarur in eo bello discrimen rerum Christianarum. quis enim domitores Asiæ atque Africae, & Gotthorum nuper imperio deleto formidabiles, æquare viribus posset? Quis aude- 10
ret certaminis aleam subire? cum inuicto barbarorum robore pugnare? Ipsa nominis fama, atque rerum gestarum claritate, percussæ cæteræ nationes erant, ac propemodum subiugatæ. Communi periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francorum ea tempestate Magister, magnis delectibus habitis Germaniæ, Austrasiæ, & Gallix numerosam pubem armat: multi sponte nomina dant tanti incendi, restinguendi studio inflammati. Cum his copijs hosti procedit obuiam pugnandi certus. Turones peruentum, urbem D. Martini fano nobilem, lætissima cæli agrique facie, vbi spirant identidem 20
Fauonij atque Austri, & tunc Aquitanix contributam. Ligerim fluuium, ad quem est sita trajciunt, ut pro munimento à tergo esset: ne hostium multitudine circumueniri possent, qua superabantur: vincebant ipsi causa, virtute, & scientia pugnandi. Ijs in locis castra posita. Eudo simultate, quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata, & est timor externus maximum concordix vinculum, cum Francis vires & copias iunxerat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci scriptores Maurorum copias Eudonis accitu, quò nimirum Martello æmulo ægrè faceret, in Galliam tam longè penetrasse affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euastassent nullo foederis respectu, mentem mutasse. historici Hispani silent: gratiæ aut odio nationis Hispanicæ alterutrum datum interpreta- 30
batur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potissimum in re dubia sequeremur incerti: nisi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertasse monstratum est, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immissam eam gentem, contra quam fama obtinuit, suspicari libet. Barbarorum aduentu, totis vtrinque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Gallix fertilitate cum vxoribus & liberis, ut est genus hominum vagum, ad mutandas sedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter se acies, pugnatur vtrinque acriter, consistunt agmina. diu anceps victoria 40
fuit. demum Christianorum virtute hostium multitudo victa est. Trecenta septuaginta quinque millia ex eorum exercitu cæsa. Abderrahmanus ipse inter occisorum corpora repertus victoriæ lætitiæ auxit. ex nostris mille quingenti desiderati, pauci quidem & minor quàm pro tanta victoria numerus: verum promptissimi quique, factisque & generis nobilitate clarissimi.

Caroli martelli

375. V. Maurorum
cæsa.

mi. Hic dies lætissimus Christianis illuxit, non tam victoriæ præsentis fru-
ctu, et si clarissima fuit: quàm quòd esset documentum datum, inuictam ea-
tenus gentem nostrorum virtute superari posse. In eo prælio Eudonis ma-
ximè virtus Martelli etiam confessione enituit: qui in ipso pugnae ardore
ut erat ante constitutum, cum expeditis aduolans prius pene hostem cir-
cumuentum à tergo adortus est, quàm eius agmen conspici posset. Pugna-
tum est salutis anno septingentesimo trigesimo quarto. agebaturque vige-
simus primus, ex quo amissa erat Hispania. Quo tempore Orientis impe-
rium Constantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad
Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique secundum dicuntur
nos in ratione annorum Isidorum Pacensem huius ætatis scriptorem se-
quimur) litteris Romæ cæsorum numerus cognitus. additumque tres spon-
gias, ut pro amuleto essent, sacra Pontificis precatone iustratas, missasque
ad Eudonem, cum dissectæ & inter milites distributæ essent, ad vnum om-
nes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere
perstitisse: quod miraculi instar est habitum. Abdelmelicus in Abderrah-
mani locum subrogatus, pro Mauris Hispaniam quatuor annis proximis
gessit, nulla re præterquam sæuitia memorabilis: & quoniam reflorescen-
tem rempublicam quæstui habuit: quod non modò turpe est in Principi-
bus, & multitudinem gubernantibus, sed sceleratum atque nefarium. Gal-
liam tentare iussus ad Pyrenæi montis iuga multis suorum amissis, retrò re-
dire compulsus est. Quo tempore atque adeo eius seculi anno trigesimo se-
ptimo, Pelagius Hispaniæ Rex annis grauis, rebus gestis clarissimus: Cani-
cæ defunctus est. in S. Eulaliæ Velaniensis, Canicensis agri, quam ipse ædem
exædicandam curarat, extincti funus illatum. vbi & vxor Gaudiosa nomine
sepulta est. Pelagij filius Fauila, à patris obitu regnum nemine repugnante
obtinet, regnavit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis no-
bilis quàm clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cum tantum belli esset
in manibus, nouumq; regnum imbecillitate magis hostium & perturbatione
quàm nostrorum virtute stare: reipublicæ curam negligere visus, priuatasq;
voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vrsu. quem inter venan-
dum auidius insequeretur, dilaniatus est, nulla neq; vitæ neq; mortis gloria:
in Sanctæ Crucis tēplo, quod in Canicensi agro extruxerat, tumulatus est: vbi
& Froleuæ vxoris sepulcrum olim extabat. Iulianus quidam diaconus natio-
ne Græcus, in vtriusq; linguæ cognitione non impar, antiquitates Hispaniæ
atq; Pelagij res gestas, per hæc tēpora Toleti litteris illustrabat. auctor est. nõ
nemo. Urbanus Toletanus Præsul in extrema & præcipiti ætate, Euatius eius
Ecclesiæ Archidiaconus, Fredoarius Accitanus Episcopus, viri præstantes
atq; præclari in ea rerum omnium caligine, velut stellæ inter obscuræ noctis
tenebras, morum sanctitate, & sapiētiae laude micabant. His æqualis Ioannes
Hispalensis Præsul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriusq; nationis
saluti cōsulens: quoniam Arabicæ linguæ multus vsus erat Christianis. æquè
atque Mauris, Latina passim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad
nostram ætatem conseruata sunt, extantq; non vno loco in Hispania.

Alfonfus

Alfonfus cognomento Catholicus. Cap. IIII.

A V I L A sine prole defuncto Alfonso & Ormisinda, ut erat
postremis testamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges re-
nunciati sunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Al-
fonfus belli & pacis artibus peræquè instructus, animi constan-
tia rebus aduersis, & perpetua rerum gestarum felicitate admi-
randus, religionis cultor eximius: vnde Catholicus cognomen accessit. quod
Reccaredo olim Regi, quo tempore vniuersam Gotthorum gentem repu-
diatis Arii opinionibus, in catholicæ ecclesiæ castra reuocauit, in Toletano
Episcoporum conuentu acclamatum, intermissumque multis ætatibus, Iu-
lius eo nomine secundus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hispaniæ
Rege instaurauit, effecitque ut consequentibus Regibus proprium hæredi-
tariumque esset. Florebat quidem eo tempore Hispania pacis opimæ bonis,
quantum Africa & Gallia bellis ciuilibus æstuabant. Eudonis fato functi
principatum in Gallia, Carolus Martellus armis præsidijque occuparat.
defuncti filij Aznar, Hunnoldus, & Vaiferus paternæ simultatis hæredes,
suzque ipsorum iniuriæ vindices, arma necessariò corripunt. Aznar in His-
paniæ partem illam profectus, quæ Vasconibus finitima erat, Iaccam vr-
bem, multas præterea arces atque oppida Mauris eripuit, Aragonum regni
& gentis parens & conditor. Aragoniæ nomen Arago fluius effecit per
ea loca decurrens, seseque Egæ iunctus confundens Ibero, uti alio loco est
explicandum. Hunnoldus & Vaiferus suorum opibus subleuati, transmissio
Rhodano, vniuersæ Galliæ terrorem incutiunt, non viris, non mulieribus,
non pueris, non senibus parcitur: ut ferme subditorum periculo Principes
peccant. Allobroges præcipuè vexati. Vienna ægrè defensa est. interior
Gallia cis Rhodanum bello tentata. Mauri sua sponte ad delendam ignomi-
niam præteriti temporis, iniuriasque vindicandas, præterea Mauritij Mas-
siliensis Comitibus, Hunnoldi & Vaiferi accitu, quò nimirum Martello &
Francis egrè facerent, Galliam armis repetit. Aucupa per idem tempus rem
Mauricam in Hispania gerebat, cum Abdelmelicum reipublicæ malè ge-
stæ reum postulatum, ex vinculis causam dicere compulisset: præcipua vir
nobilitate inter suos, suæque superstitionis æmulator maximus, magna ut
seueritate peccata in religionem commissa vindicaret. Is Mauritij ope
Auennionem Cauarum vrbe, quam Rhodanus alluit, in primis amplam
& nobilem armis occupat. cætera circa incendijs, ruinis, & direptionibus
scædata: atque hæc quinquennio postquam ad Turones pugnatum est gesta
sunt salutis anno septingentesimo trigesimo nono, qui annus Alfonsi re-
gni primus fuit. Fœda rerum facies erat, & colluies malorum miserabilis:
verum res Gallica Martelli virtute stetit. reiecti hostes in Hispaniam. Auen-
nio atque Narbo in potestatem redactæ: pene ut Gotthis atque Mauris ni-
hil esset residuum in Gallia. Maiori tumultu atque animorum pertinacia
mota Africa arma. Belgius Abembexius magui inter Mauros nominis
Dux, aduersus Ifcamum Miramamolinum populares concitauit. causæ pro-
ditæ

734

Spongiae bndite
vni miraculi

737

Pelagij Regis
mors. et
sepultura

Cognomen Catholicus

Aragonis non

734

ditæ memoriæ non sunt. cupiditas dominandi iusta plerisque inferendi belli causa esse creditur. Multa prælia commissa in Africa. Belgius sæpe victor in Hispaniam transmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo gubernabat, è vinculis ad imperium eductus (Aucupæ æmuli iussu cum ex morbo ipse animam ageret) magno suo malo. Nam Belgij aduentu, paulò post quam ad reipublicæ gubernacula est reuocatus intra Cordubam à Duce Abderrahmano, quem Belgius cum valida manu præmiserat, captus atque omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem est, eius seculi anno quadragesimo tertio: quo anno Iscanus Miramamolinus obiit. Iziti filius Alulit cognomento Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis spe maxima, successu non eodem. Belgij arma sollicitabant in Africa, & motæ Hispaniæ cura Dorano impulsore, qui Belgij partes sequebatur. Africæ motus explicare nostri instituti non est. In Hispaniam Albulcatar ab Alulito ipso imperij initio cum potestate missus rebus trāquillitatem reddidit, cum factiosos magna ex parte supplementi specie mississet in Africam: ipse paulò post Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis socius præcipuus coniurationis auctor Hispaniam occupat. Alulit Imperator altero regni anno, qui eius seculi quadragesimus quartus erat, defunctus est, Ibrahemo fratre successore. Neque hic meliori successu regnavit. Maroanus enim gentilis ex Humeia Maurorum familia nobilissima, fauore gentis continuo imperium inuasit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, altero anno ex quo ceperat imperare, rerum solus potitus est. Hoc Imperatore, Toba Hispaniam pro Mauris gessit: eoque intra primum annum defuncto gentis consensu Iuzephus ex Africa missus rem Mauricam gessit in Hispania, in ætate longæua, libidinis potens & audus: quam ignominiam, rebus præclare superiori ætate gestis & militari laude compensare videbatur. Hoc governatore in Asia quidem, Abdalla ex Alauecinorum familia inter Mauros nobilissima, Maroanum Miramamolinum facta gentis conspiratione sustulit, anno Christi septingentesimo quinquagesimo: alienæque proditionis & crudelitatis non vindex sed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem ut in sua gente firmaret, Humeiæ posteritatem, vnde priores Reges prognati erant, à stirpe penitus tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In Hispania autem anno Christi septingentesimo quinquagesimo tertio, tres Cordubæ Soles visi. magno id terrori fuit, rudi seculo ignorantium scilicet, in nube æquabili densitate tanquam speculi obiectu, multiplicis Solis speciem repræsentari. nouæ præterea formæ oculis fingebantur, pompæ instar præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque formidinem, grauis per id tempus consecuta fames. Interea Alfonso Rex ex intestina Maurorum discordia, & rerum omnium perturbatione, rei bene gerendæ occasiones captans, regni fines quod angustis regionibus descriptum erat, armis amplificabat. Et erant Christianorum animi Maurorum imperio fessi, conuersique ad studium refarciendæ veteris calamitatis. In Calæcia Lucas, Tuda, Asturica receptæ. in Lusitania Portus Cale ad Durij ostium, qua se parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viseum, Flauia, Bletisa,

Bletisa, & Senticæ, quæ duæ postremæ vrbes hodie Ledesma, & Zamora sunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Orospedæ montis Duratoni fluuio impositam, loci natura munitissimam: olim Segobriga dicta est, deinde Sepuluega: sic enim in sui fori legibus appellabatur, cum municipium quoddam amplissimum, & maximæ auctoritatis esset. Præterea felici victoriarum cursu, locis remotos Viruescanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere comprehensam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emissus in Iberum decurrit, insigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vasconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen est, in potestatem redegit: tamen si bellis alternantibus harum ciuitatum pleræque consequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cum Cordubense Maurorum imperium magno Christianæ rei incommodo per hæc tempora, ut paulò post explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hispania atque amplificatum est. Captis ciuitatibus Alfonsi cura, vetus Episcoporum dignitas longo ex interuallo restituta est. dati Præsules syluescentes Christianorum mores repurgabant contagionibus malorum, quæ ex consortio Maurorum profectæ manarant latius. subditos populos nouis institutis & legibus, atque diuinorum librorum explicatione excolebant. Christiana templa, vbi diruta erant, instaurabantur: & quæ Mauricæ superstitionis fordes fœdarant ex Christiano ritu expiata. Sacrorum instrumenta restituta, quantum gentis inopia, & regij ærarij tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præsentibus, & maioris ad futurum spei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarum descriptores in Cantabria collocarunt, parte ea quæ Oceano mari adiacet: historiæ Hispaniæ auctores paulò antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiquitatis in Vaccæis Castellæ veteris parte. Ex ea opinione & quoniam magna Castellæ pars priorum armis celsit, nouus plerisque error natus persuasit, Alfonsi armis vniuersam Cantabriam subiugatam, ereptamque Mauris esse. cum ex verioribus monumentis ostendere liceat, Maurorum arma haudquaquam ultra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgò nomen est, vnquam penetrasse. Rex tot rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo, ætatis septuagesimo quarto, regni nonodecimo. Quinque liberos reliquit, ex Ormisinda quidem Froilam, Bimaranum, Aurelium, atque Vsendam. ex impari autem matre atque adeo serua stupro genitum Mauregatum. Defuncto iusta peracta non magis apparatu exequiarum, quam verisimilis totius gentis lacrymis celebrata, & cælestibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantium: Tollitur iustus nemine considerante, ablatum est a facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. ad D. Mariæ coenobium Canicæ Alfonso & Ormisinda vxor sepulti sunt. Alfonso Froila frater fuit, Aurelio & Veremundo filijs magis quam alia re clarus felixque. Ad Maurorum res quoniam cum nostris cõsulæ sunt reuocetur oratio: & fatalis disidij semina, initia incrementaque explicetur, vnde nouum in Hispania regnum eius gentis cõstitutum est.

Ledesma,
Zamora.
Sepulueda

7 5 7

Mors alfonsi reg

Dua

Fras Solas Visi.

Dux inter Mauros principes familia. Cap. V.

MAHV METANORVM armis, nostrorum cessatione, maxima nobilissimaque orbis terrarum pars victa concessit Christiani nominis hostibus diris ferisque: quibus nefarium execrabileque esse creditur quidquid nobis sanctum est. Vnum initio habuerunt summum Principem & rectorem, qui vniuersæ genti imperaret. ad hunc summa rerum consiliorumque redire solita erat. huius imperium cuncti respiciebant. is iura dicebat populis. ab eo factorum leges petebantur. In historijs Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione successor est: nunc Miramamolius, hoc est, credentium princeps. Sub principia quietæ res erant nouæ factionis studio: deinde, vt necesse erat in tam longè latèque fuis opibus, seditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium dissidiorum causas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium est, duarum familiarum, quæ inter Mauros nobilissimæ habitæ sunt, & quarum discordia maximi motus hac tempestate extiterunt, originem atque progressum indicare non incommodum fore arbitratus sum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ superstitionis auctor, cum belli terrorem prospero semper successu multis prouincijs incussisset, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda simulatione sanctitatis, qua nihil est in speciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas sibi pollutis coniugijs atque nefarijs toro iunxerat, tres filias tantum reliquit, nullam masculam prolem, (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim, atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterum Mahumete defuncto, eius soceri Abubacarus prius, deinde Homarus, rerum summæ in eius locum præfecti sunt, quasi filiarum vicarij neptumque. post hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni successionem meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit. hinc Alauecinorum familia exorta, opibus & clientelis potentissima. Atumano successit, non sine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familiæ conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis sit & causa clam est. Moabiæ sanè Iziti filius, & Maula nepos, is qui tertiam tributorum partem genti remisit, ex ordine sunt suscepti. Maulæ obitu, Mauri in factiones diducti. pars Maroanum secuta est, pars Abdallam, quem ex Alauecinorum familia fuisse arbitror: licet enim coniecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certè militiæ Magister Rege Moabia, multisque ex eo copijs & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, solus rerum potitus est. eo verò defuncto, imperium ad Maulæ filium Abdelmelicum redijt, eum qui Africa vniuersa deuicta, gentis imperium firmavit maxime: sibi & posteris peperit memoriam nominis sempiternam. Romanorum Principum dissidia Maurorum incrementis occasionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum vasa-

Calipha. i. successor

miramamolius. i. credentium princeps.

igo familia Alauecinorum.

igo familia Benhumeiarum.

niam. sed præstat ab his cogitationibus animum auocare, quarum recordatio velut morsu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto substitutus est filius Vlit, is cuius auspicijs Tariffij ductu Hispania, Ruderico Rege cæso, vniuersa Maurorum imperio subiugata est. In Vliti locum frater Zuleima primum, deinde Homar & Izit filij Vliti ex patru adoptione exæquata duorum potestate cooptati. post hos Iscamus vtriusque germanus frater. Iscamo filius Iziti Alulit in imperio successit. Alulito Ibrahimus eius frater gentis consensu, & Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahimique noui Regis despectu. Horum dissidia Alauecinorum genti, & posteris Fatimæ se opportuna præbuerunt, vt ipsi viribus integri diuisos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio, animi vigore maximo, Maroanum inter vtriusque gentis studia destitutum occidit atque Fatimæ posteritati imperium tandem restituit, vt est superius indicatum. Quod vt posteris firmaret, propriumque faceret, Humeiam gentem extirpandam curauit, nullo alio scelere, nisi quod imperium, quia tenuerant, sperare ambireque credebantur, eaque solitudine leuare animum tyranno erat propositum: vnde eius nomini inuidia in præsens, in futurum ignominia grauis ab immanitate conflata. Abderrahmano Abenhumeiæ necessitudo est imposita, vt carnificinæ quæ in suos gentiles exercebatur, se subduceret fuga euadendi in Hispaniam: vbi vulgo Mauri veteri Humeiæ familiæ imperio fauebant, multis & magnis beneficijs ab ijs Principibus deuincti. Horum studio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hispania Maurorum regnum fundatum est Corduba sede: vnde reliquæ ciuitates iura peterent, sui iuris proprijsque viribus nitens, neque Africæ contributum, neque Asiæ Caliphis, vti mox est explicandum.

Froila, Aurelius, & Siso Reges. Cap. VI.

AL F O N S I morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuo piorum in Hispania rempublicam gubernandam suscepit, salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo. Regnavit annis vndecim, mensibus tribus: fama inter bonum & malum alternante, ingenio aspero, morum seueritate maxima, in sæuitiam propensior quam humanitatem. & ferè Principes in summa rerum omnium licentia, ingenio indulgere malunt, quam imperare. assentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus est, affinia virtutum nomina vitijs affingendo, prauitatem semel susceptam alunt, nemine contra obistere & vera prædicare auso. Laudatur in Froilæ actionibus, quod Ouetum in Asturibus urbem primariam & nobilem fundavit primus atque constituit. Quidam conditæ eius vrbis laudem ad Alfonso patrem ablegant, nullo idoneo satis, neque testimonio neque argumento. Conditæ ciuitati ius & honorem Episcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iussu dirempta. quæ consuetudo Vviticæ olim lege suscepta, & Græciæ deinde

Ouetum conditum

Sacerdotum sublata coniugia

deinde exemplo firmata, in mores abierat. vnde irritato numine (sic saniores interpretati sunt) tantum ærumnarum accersitum, tantum poenarum & supplicij datum. Eo facto, quantam ad bonos gratiam iniuit, tantum magnæ partis populi, & sacerdotum offendit animos. Nam plerique veteribus itari malunt, & peccandi libertas multitudini gratissima est. Ex ea seueritate inuidiæ pars maxima illi conflata est, qua viuens flagrauit: & mortui nomen ad posteritatem ignominia nota scdatum est, maioris quam pro meritis. (sic libet suspicari) nam ad cæteras virtutes militari laude paterna exempla æmulari visus est. Iuzephum enim Hispaniæ Præfectum pro Mauris veteranum Ducem, cum numero exercitu Calæciæ fines ingressum, cunctaque belli clade euastatem ingenti prælio superauit altero regni anno. cæsa quinquaginta quatuor hostium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque magis ex rei Christianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuor annis Abderrahmani armis, cum ad spem regni ex Africa profugus in Hispaniam venisset, & Humeiarum factione fatigatum, opportunum supremæ calamitatis præbuit. Nam Corduba fugiens, & æmuli diligentia Granatæ captus, Toletique quo demum tanquam ad præsidium aufugerat eius vrbs munitione confusus, suæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo factu cupientis gratificari. Quo ex tempore nimirum salutis anno septingentesimo quinquagesimo nono, imperij Arabum centesimo quadragesimo secundo, Mauri omnes in Hispania sub vnus imperium reuocati, nouumque regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adahil deinde cognomen est factum, conditore: imperijque iugum excussum, quod Syriæ Caliphæ, Africæ Miramamolini, captæ primùm Hispaniæ imposuerunt. Vna Valentia Edetanorum in Hispania Tarraconensi vrbs, in fide veteri præstans Abderrahmani armis & obsidione fatigata, tandem noui Regis iugum subiit. Christiani eius vrbs ciues, barbari victoris metu, & ne religio ludibrio esset hostibus nominis Christiani, Vincentij Martyris ossa, quem tanquam Deum adorabant, & miraculorum fama celebris erat (sic Rasis Arabs loquitur homo Maurus) secum fugientes asportarunt in extremæ Lusitanie partem eam, qua promontorium Sacrum excurrit in mare. Eos Allibohazes Phutensis dum venationi studet, repertos occidit: pueros captiuos abduxit: quorum indicio, vbi sacra ossa relicta essent, post modum est demonstratum. Loco certè ab ea re, promontorij D. Vincentij nomen est factum. Rex barbarus tantis victorijs & tam prospero rerum successu insolentior factus, Calæcos bello tentauit. Pacem Iuliam quæ hodie in Lusitania Beia est, circumsedit. vtrinque Froilæ virtute, & armis reiectus est: & Christianæ ditionis fines, non modò aduersus victricia barbarorum arma, sed etiam aduersus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati. Calæcorum motus compositi, quos suspicor ob vxores sacerdotibus detractas, temerè ea ætate tumultuosos esse. Vascones imperio rebellantes armis ad officium pertracti salutis anno septingentesimo sexagesimo primo. In ea expeditione Meninam Rex Froila (alij Momeranam scribant) Eudonis Aquitaniæ Ducis filiam sororem Aznaris, fratris concessu vxorem duxit.

quo

quo ex coniugio Alfonso, cui deinde Casto cognomen fuit, atque Semena Bernardo olim Carpenfi filio felix, nobilis stupri foeditate, nati sunt. Eo actionum tenore in magnis Principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia corporis dignitate atque morum candore studia populi conciliantem, suis ipse manibus impiè, equè ac crudeliter iugulasset. Affectu regni suspicio malo fuit. & fortassis scisso vt sit in partes populo ob Regis seueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere satagebat, vt Ducem se præberet rebus nouandis. Neq; enim existimo Froilam temerè, nullaque re prouocatum, tantam crudelitatem designasse. tamen si suscepti parricidij nulla idonea caussa esse potuit: & ipse inuidiam ex eo facto succensam restinguendi studio, Veremundum occisi fratris filium regni successorem adoptauit, fructu nullo. Cum cælo æquè & hominibus inuisus esset, & in alia ex alijs mala præcipitaret, suorum an Aurelij coniuratione Canicæ peremptus est. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpora sepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis & vita clarus est habitus: tum Petrus Toletanus Præsul Vrbanus successor cognomento Pulcher, cuius libellus de ratione Paschatis celebrandi ad Hispalenses ciues, quoniam in ea re hallucinabantur, magno ingenio conscriptus extabat. Petro successit Cixila, is qui D. Illesonli vitam scripsit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extant (tamen si Egilam eum vocat) diebus sabbathi carnibus vesci Hispanos, more scilicet è Græcia translato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt intestina & extremæ animalium partes hoc tempore in vsu sint, & præcipue ijs diebus honore mensarum. Quod alij putant susceptum anno Christi millesimo ducentesimo duodecimo, cum ad saltum Castulonensem Mauri insigni prælio à nostris superati sunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres schedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina sunt, non tantum Vrbanum, sed & Petrum eo numero eximunt: substituunt alios Sunieredum atque Concordium Cixila priores. nobis in tantis tenebris hædere necesse est aliquando, non secus atque ignorata via, vbi in plures vna diffunditur, cum nulla repudietur nulla placet. Aurelius Froilæ Regis interfecto, Bimarani vindex, vtrique frater germanus (alij patruelem faciunt, Froila natum Alfonsi Regis fratre) gentis consensu regnum obtinuit anno septingentesimo sexagesimo octauo, Alfonso Froilæ filio ob ætatis imbecillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermisso. regnauit annis sex, mensibus sex, nulla neque domi neque militia gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarsit, cum serui studio libertatis incensi & temporum perturbatione confisi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem foedere cum Mauris inito foedasse visus est: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributum nomine, prohi nefas, erant Mauris repræsentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem nostrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Christianam sua imbecillitate & partium dissidio fluctuantem, ferox ipse & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minimè otium, quo tunc fenescere videbatur, diutius

*Froila regis mori**Sabado di a de
grossura*

768

*Caspacia de la
Doncella.*

X

diutius

diutius laturus. Adosindam sororem Siloni viro principi cum spe successio-
nis connubio iunxit, ipse prole destitutus: ac ne uxorem quidem habuisse sa-
tis est exploratum. In valle Iagueia (quam saniores Canicam vallem inter-
pretantur) æde S. Martini nomine sepultus est: alij S. Michaelis affirmant
in oppido Iangua (quibus maior nominum similitudo fauet) vbi antrum
subterraneum extat Andreæ nomine dicatum, & coniuncta duorum Re-
gum sepulcra (sic apud populum fama obtinuit) Aurelij nempe & Faulæ
tempore scilicet consequenti, vtriusque sepulturæ veteri loco mutato. In
Aurelij locum Silo sororis vir, Praviæ cum Adosinda uxore regno est inau-
guratus. regnavit annis novem, mensē vno, die vno. Calæcos sub initia tu-
multuantēs ad Ciperium montem, nostris Cebrerum, compescuit. eius bel-
li causæ non sunt proditæ. Silo tamen grauior annis, siue ingenij socordia,
non militaribus solum sed ciuilibus etiam muneribus abscedere certus, nam
se imposito oneri imparē sentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonso
Froilæ filium consortem regni fecit, summa bello pacēque auctoritate con-
cessa. Fuit hæc horum temporum calamitas, vt cum maximè turbata repu-
blica sæuæ tempestatis fluctibus, viro & gubernatore opus esset, tunc ad gu-
bernacula sederent plurimum Reges inutiles & ignaui. Ex eo consortio Al-
fonso Regis nomen accessisse, indicio est diploma vetus, atq; quo nullum in
tabularijs Hispaniæ antiquius extat, Valpuestæ ædi D. Mariæ nomine, vbi
hodie collegium Canonicorum est, olim monachorum cœnobium, concess-
sum: vbi Regis liberalitate multa prædia illi templo donantur Era octingē-
tesima duodecima, nempe salutis anno septingentesimo septuagesimo quar-
to, regni Silonis anno primo, nisi fortasse numeri vitiatī sunt. neq; enim eo-
rum opinioni accedimus, qui ad Alfonso Catholicum id diploma ablega-
re malunt, ratione temporum haud magna aliqua de causâ vehementer per-
turbata. Est autem ad memoriam insignis ijs in litteris contenta execratio,
qua eius donationis violator iubetur esse anathema, Marrano, & excōmuni-
catus. vnde intelligitur Marrani vocem vulgarem nō à Mauris quasi Mau-
rani, vt quidam suspicantur, factam in Italia Frederici A Enobarbi tempore:
cum Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo, passim eiurata quam
susceperant religione violarent: sed potius ex Syriaca voce Maranathâ de-
ductam, qua anathematis ignominia execratioq; in diuinis litteris continetur.
De Silonis sepulcro non vna opinio est, quibusdam Oueti affirmantibus
in Saluatoris æde, vbi sepulcrum eius nomine cum proluxa inscriptione ex-
tat: alij Praviæ in S Ioannis Euangelistæ, quod ipse templum à fundamen-
tis ædificandum curauit. quo loco Adosinda certe vxor tumulata est.

Alfonso, Mauregatus, Veremundus Reges. Cap. VII.

SILONIS funere procurato regnum ei, penes quem reipu-
blica procuratio erat, Alfonso procerum voluntate confirma-
tum est anno septingentesimo octogesimo tertio. Paterni odij
memoria resederat, & virtutis specimen quod interea dederat
singulare

singulare, cunctorum ordinum voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Al-
fonso patruus, tamen stupro genitus erat, fratrum exemplo qui deinceps re-
gnarant, iniuriam factam querebatur Alfonso prælato sibi, quem arctiori
cognitionis gradu defunctos proximè Reges attingere constabat. neque de-
erant factiosi homines, qui studio rerum nouarum eius conatus adiuuarent,
corruptores, vaniloqui, vt sunt plerique Principum asseclæ. His auctoribus,
quoniam parum præsidij in gente erat, ad Maurorum opem supplex confu-
git, ignominiosq; Christiano nomini fœdere impetrauit quinquaginta vir-
gines natalibus nobiles, & parem ex plebe numerum pactus tributū nomine
10 quotannis. & sunt ante omnes nationes Mauri effusi in venerem. Itaque his
illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorum Abderrahma-
no concedente, Mauregatum secuta est. Inerat præterea dignitas, cum Chri-
stianorum gentem vctigalem haberent, Regem beneficiarium. Eius exerci-
tus impetum Alfonso viribus impar, neq; satis confirmato regno vt susten-
tare posset veritus, æmulo fortunæq; cedens, in Cantabriam aufugit: vbi ma-
gnæ clientelæ erant, multi propinqui & necessarij Eudonis, ad quem mater-
num Alfonso genus referebatur. viginti quinque annos natus erat, cum sub
ipsa initia regno spoliatus est. Regnavit Mauregatus annis quinque, mensibus
20 sex, nulla re nobilis præterquam ignauiā, actionum turpitudine, atq; scelere
nefario, quod prodenda patria suscepit. Praviæ sepultus est in D. Ioannis, vt
chronici quod Alfonso Magni nomine vulgatum est, Ouetense exemplum
habet. Obijt anno septingentesimo octogesimo octauo: quo anno Abderrah-
manus Maurorum Rex cum regnasset annis vno de triginta, Cordubæ de-
functus est. Quam urbem extructa arce, atque hortis institutis, quibus Raza-
phæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante biē-
nium ex belli manubijs templum est inchoatum: quod hodie Episcopi Cor-
dubensis cathedra insigne, ipso structuræ genere, multitudine, & varietate
columnarum quibus moles incumbit, cernentibus pro miraculo est. Reliquit
30 filias nouem, filios vndecim. ex his Zulemam natu maximum, quem viuens
cum fauorem gentis præfens occupasset, regnum à morte patris occupatum
virtute & armis tutatus est, primū aduersus Zulemam, qui acie victus in
Contestanosq; vbi Murcia sita est, fuga pulsus, pretio sexaginta millium au-
reorum regni ius fratri relinquens secessit in African: deinde Abdallam fra-
trem alterum nouarum rerum studio tumultuantem, fœdere cum eo facto, in
African expulit. rerum potitus est annis septem, mensibus septem, diebus
septem. Mauregato quidem Veremundus successit cognomento Diaconus,
quod in eum ordinem lectus esset, & ex ritu Christiano sacratus in minori
ætate. De Veremundi patre variant historici: nec facile est aut opinionem
40 opinioni, aut auctorem auctori præferre. nominum similitudine vitiatam
memoriam arbitror. quidam Bimarani filium putant, eius qui Froile fratris
manu cecidit: alij Alfonso Catholici fratre Froilæ natum affirmant. Cui ego
potius opinioni accedo, viros maiori antiquitatis Hispanicæ eruditione
secutus, chroniconque Alfonso Magni Regis nomine compositum. regnavit
X 2 annos

7 8 8

annostres, menses sex: & gemina prole auctus Ramiro & Garfia ab vxore Nunilone seu Vſenda, quam contra fas æquumque sibi iunxerat, famoſi conſilio deinceps per totam vitam abſtinuit. Cætera modoſto quidem ingenio, & otij cupidior quam reipublicæ ſtatus ferret: non animo, non armis, non vigore aut viribus corporis, non arte belli inſtructus temere ad regnum acceſſit. Eò digniſſimus laude, quòd optimo publico Alſonſum Froilæ patruelis filium Mauregati armis ſpoliatum, pulſumq; in Cantabriam, ad regni conſortium reuocauit, eius ſeculi anno nonageſimo primo, duodecimo Kalen. Auguſti, vt Iſidorus Pacenſis huius ætatis ſcriptor eſt auctor. Regnauit is deinceps annis quinquaginta duobus, menſibus quinque, diebus tredecim, perpetua rerum geſtarum felicitate, bellicis artibus, clementiæ, religionis & liberalitatis laude ſuis carus, externis formidabilis. Inclinata Hispaniæ res vnus maximè virtute ſteterunt. Suſceptam regni auctoritatem & fauorem gentis vehementer confirmauit victoria, quam de Maurorum Duce Mugaio retulit ampliſſimam, tertio anno ex quo in regnum fuerat reuocatus. cum enim virgines, vt erat in Mauregati foedere cautum, barbaris repræſentare ignominioſum eſſe Chriſtiano nomini iudicaret: numeroſum exercitum ea cauſa belli iniurijs Chriſtianoſum oppida & agros longè latèque vaſtantem Aſtutes vſque magno damno prouincialium luctuque, Alſonſus hoſti obuiam factus ad Ledos oppidum acie vicit. Inſigne prælium fuit. ſeptuaginta hoſtium millia caſa: atque duriffima ſeruitute reſpublica liberata, tandem reſpirare viſa eſt. Mauri enim viribus debilitati & nouis bellis impliciti, acceptam ignominiam clademque vlciſci non potuerunt. & conſtat ea ætate ad extremam Hispaniam, qua parte Pyrenæi montes ſunt, Vaſconum Regum armis, & Caroli Magni virtute, cuius præcipua & maxima inter Chriſtianos Principes auctoritas erat, rerum geſtarum celeberrima fama, multas vrbes & oppida Mauris erepta. Quæ res Iſemum Cordubensem Regem impulit, vt Abdelmelicum magni nominis Ducem cum iuſto exercitu mitteret ad conatus Chriſtianoſum compeſcendos. Gerunda in Auſetanis, Narbo in Galliæ aditu à Mauris occupatæ. vnde templi Cordubensis ſtructuræ perficiendæ, Chriſtianoſum humeris terram comportatam Rodericus Præſul eſt auctor. Res proſperæ, quæ ſæpe moderatos homines de ſtatu mentis immutant, barbaros natura feroces inſolentiores effecerant. Pons alter Iſemum iuſſu Cordubæ extructus ad arcem. Prætoriani milites adhibiti præſidij cauſa ex externa gente, quod primus Maurorum Regum vſurpauit tria millia Chriſtiani religione abiurata impij. Eunuchorum duo millia aulam domeſtici ſcilicet miniſterij cauſa ſequebantur. Obijt ſalutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo quinto, Alhaca filio ſucceſſore, qui regnauit annis viginti ſex, menſibus decem, diebus quindecim: prudentiæ, æquitatis atque liberalitatis laude fama que vt in ea gente celebratus.

Elipandus Toletanus Præſul.
Caput. VIII.

AD

AD CAPTIVITATIS mala, quæ ſi extrema fuiſſent nimium erant graua, grande de religione diſſidium acceſſit. mali auctores præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præſul, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiſcopus Toletanus, non inſulſo viri ingenio neq; eruditionis experti, vt in tantis tenebris, tantaque malorum omnium colluue: in qua non offendere, non ſcedari miraculi inſtar eſſet. Quis enim in grauiffima ſeruitute litteris locus? cum oppreſſi veſtigialibus vitæ neceſſaria ſubſidia comparare cogebantur. ſilabant eccleſiaſtica concilia, quibus diſciplinam eccleſiaſticam aſtringere & reipublicæ vulnera ſanare, veteri inſtituto ſuſceptum erat. Proceres & populus pro ſe quiſque vt collibitum erat, ita vitam inſtituebant, atq; de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate, proq; arbitrato ſinguli ſentiebant. quæ magna pernicies eſt. Ex impiæ gentis vſu prauas ſæpe opiniones in Chriſtianoſum gentem redundare propemodum erat neceſſe. Neſtorij placita concilij pridem Ephesine diligentia ſopita, quaſi veteris incendiij ſcintillæ in Hispania, ijs auctoſibus ſuſcitatae ſunt, Chriſtum affirmantibus qua parte certè homo eſt Dei filium adoptione eſſe, contra fas, contra auſpicia, contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Quis enim natura & adoptione filius ſimul idem eſſe poſſit? cum adoptione filius patris tantum benignitate, nulla neceſſitudine ſit quaſi ad alieni iuris hereditatem admiſſus. quòd qui aſſerat Chriſti geminam hypoſtaſim fateatur opus eſt. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hispaniæ partem Gallorum arma annis ſuperioribus penetrarunt, Gallum natione fuiſſe vulgò nonnulli ſuſpicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipſorum auctoſitas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illeſonſum, Iulianum. multis præterea diuinarum ſcripturarum locis ad parrocinium abutebantur: quibus Chriſtum qua homo eſt, minorem patre dici ſatis conſtat. Et vt erant ardenti ingenio, miſiſ in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus ſuſceptas opiniones inſtillare fucata oratione, atque perſuadere ſatagunt. Ad Aſtutum & Calæcorum Epicoſos Elipandus pro ea auctoſitate quam in alias eccleſias obtinebat præcipuam & maximam, litteras dat: ac nominatim Adoſindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti erat neceſſe, ſui iudicij eſſe negat de controuerſia pronunciare: remq; integram ad Epicoſos deſert & ſacerdotes, ſanctiſſima & prudentiſſima femina: in quo numero erat Beatus preſbyter, & Heterius Vxamensis Epicoſus. quorum extat aduerſus Elipandum diſputatio non inelegans, opusque ſpiſſum, ope-roſum & vaſtum: ſed quoniam validis argumentis mendacium arguit, bene eſſe operam collocatam lectores iudicabunt. Controuerſia agitata, & quoniam conatibus par ſucceſſus non erat, Elipandus quidem Tolecto proſectus Aſtutes & Calæcos obuiit, ijsque in locis multos praua opinione inſecit peſtifero oris aſſatu. Felix Vaccæos primùm in Hispania, & Septimaniam in Galliæ aditu aggreſſus eſt: deinde reliquam Galliam atq; Germaniam nullo opere præſidio: cum paſſim ſummi, medi, infimi, ad inſolentiã

X 3 nouæ

nouæ vocis exhorrescerent, & errorem cum auctoribus palam detestarentur. Concilia Episcoporum ijs in regionibus habere promptum erat. Itaque inuenio apud Reginum Baiariæ ciuitatem coram Carolo Magno Francorum Rege in Episcoporum conuentu Felicem damnatum salutis anno septingentesimo nonagesimo secundo. inde Romam missum, coram Hadriano Pontifice abdicasse, simulato certe animo. Qua de causa nouum Episcoporum conuentum haberi Francofurti in Germania necesse fuit anno septingentesimo nonagesimo quarto, præsentè Carolo Magno. Missi Roma legati Theophilactus & Stephanus Episcopi: ex Hispania Beatus & Heterius Vixamensis Episcopus pro catholicis legati. Neque se mali auctores deserunt in periculo: Carolo ipsi libellum supplicem offerunt, postulantes vt præsens in ea controuersia disceptaret: & multorum potius iudicium sequeretur, quam se paucorum dolis circumueniri fineret. Re discussa, praua opinio cum auctoribus reprobata est: ac nisi mutarent Felix & Elipandus sacrificijs interdicti. Felix, vt Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni nunquam errore deposito extremum vitæ diem clausit. sic opinio hominum fuit. vsque aded difficile est fixam perperam de religione sententiam mutare, imbutamque praua persuasione mentem traduci ad sanitatem. Quid Elipando contigerit clam est: ac credam potius sententiæ Patrum obtemperasse, prauaque opinione deposita mutasse, neque ex Hispania extulisse pedem, neque Reginum, Romam, aut Francofurtum adijisse, persuasum habeo. Veteres Eugenium, Illesonsum, Iulianum Carolus quidem accusat ijs litteris, quas ad Elipandum & cæteros sacerdotes Hispaniæ scripsit: neque mirari se ait, filios patribus similes existere. Heterius negat in eorum scriptis simile quippiam extare. Ex Felicis sanè schola aliquanto intervallo Claudius Taurinensis Episcopus homo Hispanus, versatusque aliquandiu cum nonnulla ingenij laudè in Ludouici Augusti cognomento Pij aula, ad priorum commenta, tum alia, tum imagines diuorum è templis Christianis exturbandas esse affirmavit. quem Ionas Aurelianensis æqualis, de scripto diligenter atque accuratè impugnavit.

Alfonsi Casti initia. Cap. IX.

DE R idem tempus Veremundo morte sublato, Ouetique sepulto, ubi eius & vxoris sepulcra monstrabantur: solus Alfonsus reum potitus est. Purioris vitæ studio à Bertæ vxoris cõplexibus per totâ vitam abstinuissè fama fert: vnde illi Casti cognomen. Religionis amplificandæ studio templum Oueti, Saluatoris nomine præcipuum & maximum ab imo totum extruxit: tametsi inchoatæ fabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonsum fama tenuit. Extructi iam templi cum exornandi cura sollicitaret pij Regis animum, duo Angeli aurificum specie, crucem auream gemmis distinctam, auroque fulgentem elegantî forma perfecerunt. Opinionem ad populum euentus confirmavit, cum perfecta cruce nusquam comparuissent. Rodericus Præsul Regem ait, à Leone.

Leone. III. Romano Pontifice impetrasse, vt Archiepiscopi cathedra templum à se nuper extructum honestaret: cum constet id tempore Alfonsi Magni factum esse. Alfonsi gloriam à præclaris initijs auspicantem domestica calamitas sugillasse visa est. Semena soror Sandiæ seu Sancti Saldaniæ Comiti nupsit, nullo fratris respectu. Ex eo coniugio clandestino scilicet, Bernardus infans natus est, cui deinde Carpenli nomen fuit, & rerum gestarum fama ab Hispaniæ scriptoribus vnus maximè per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem cum per speciem comitorum Legionem venisset, maiestatis lege postulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus est: vbi vitæ reliquum in tenebris & squalore propagauit. Semena soror in virginum sacratarum collegium compulsa. Infans in Asturibus auunculi Regis iussu, non secus ac si ex ipso genitus esset, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patri cum eatenus se in Africa tenuissent (tametsi auctorem habeo qui Abdallam Francorum opem implorasse affirmat, & Ludouicum Caroli Magni patris iussu Abdallæ iuuandi causa cum exercitu in Citeriorem Hispaniam, Oscam vsque penetrasse,) hoc sanè tempore noui Regis despectu, priusquam se in regno confirmaret, in Hispaniam transmiserunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio, prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema postmodum euocatus est à fratre ad spem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ: finitimi agri omni belli iniuria vastati. Ab his initijs eò audaciæ progressum est, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit, multumque in ea sanguinis effusum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euasit. & cum toties eius conatus fortuna destituisse visa esset, pacata consilia turbulentis potiora fore arbitratus, sedere cum Rege factò arma posuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, vnde vitam principalem in ea vrbe sustentaret. Pace inita firmanda filij ad Regem missi sunt: quos ille benignè acceptos apud se habuit eo loco & cultu, qui patruelibus consentaneus esset. eorum vni sororem connubio iunxit. Atque hæc gesta sunt imperij Arabum anno centesimo octogesimo quarto, iuxta Roderici Præsulis computationem. qui annus quintus erat ex quo Alhaca regnare cœpit. Maurorum bella intestina rei bene gerendæ opportunitatem Alfonso Regi præbuisse videntur: multi enim auctores, externi scilicet, (nam nostratibus magnum de eare silētium) Alfonsi virtutè aiunt Olisiponem urbem Lusitaniæ principem Mauris eripiam, missamque ad Carolum Magnum honestissimam legationem ex Hispania: cuius legationis principes Fruela & Basilicus captæ vrbs spolia Regis iussu detulerunt, equos, arma, captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentorium Mauricum. Excepere intestini tumultus motusque graues, quibus vitandis Regem in Abeliense monasterium ex fuga compulsum locis præruptis situm in Calæcis, Theudij viri principis opes regno reddiderunt clariorem effectum post calamitatem. Cæterum Alfonsi regnum nulla re mihi felicius illustriusque visum est, quàm D. Iacobi Apostoli corpore,

Bernardo del Casp.

Olisipo Mauri eripia.

*ux angelica
reteris.*

quod per hæc tempora Compostellæ inuentum est, ad omen maioris quàm vnquam futuræ Christianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum est.

D. Jacobi Apostoli corpus inuentum. Cap. X.

LORVERAT vt si qua in Hispaniæ parte maximè in extrema Galæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia sita est, cultus religionis Christianæ. Verùm sæua procella in Christi cultores excitata, quo tempore nondum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iussu, piorum corporibus excruciantis tormenta omnia consumebantur, ijs in locis penitus extincta est. Quo factum, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gotthis rerum potentibus in Hispania B. Jacobi Apostoli sepulcrum vbi esset exploratum haberent. temporis iniuria atque vetustatis locus dumis & vepribus obsitus erat, ignotusque omnibus, vsque ad Theodomiri Iriensis Episcopi ætatem. Myrus quidem Sueuorum Rex, de quo est superioribus libris memoratum, ex Romanæ ecclesiæ instituto formaque, Episcoporum in sua ditone dioeceses certis finibus descripsit. Andream Iriensem Episcopum constituit, cui ordine successerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leosindus siue Theosindus, Enula, Romanus, Augustinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademq; ignorationis caligine reliqui omnes qui successerunt inuoluti essent, nisi Jacobi luce, quæ breui totum orbem peruasit, illustrati essent. Theodomiri enim, qui Hindulpho successit, diligentia nuru numinis tantus thesaurus repertus est. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina sæpe inter noctis tenebras micare in vicino nemore testes oculati renunciabant. Sanctus Præsul ne ludibria oculorum essent suspicatus, studioque rem vniuersam, cuius fama percrebuerat, vestigijs omnibus explorandi, ijs luminibus locum omnem coruscare videt. nemo perferatur omne. effosso terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua sacrum sepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apostoli corpus eo sepulcro contineri cognitum est, memoriæ non sunt prodita: sed nisi magna de causa eam opinionem susceptam nõ arbitror. antiquitatis scilicet vestigia excussa, genijque quos passim occurrisse memorant, rem ita habere nunciant. Præsul visa nunciaturus Regem continuo arrepto itinere abiit. Is vt flagrabat religionis amplificandæ studio, rem omnem præsens lustrat: lætusque successu, D. Jacobi nomine eo loco templum extruendum curat, ex temporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. sacerdotia instituit, reditusque vnde sacrifici viuerent templo attribuit, quantum regij fisci tenuras per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Christiano dissipata, D. Jacobi religio vehementer aucta & amplificata est. Nunquam in Hispaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex pro-

ex propinquis, & vltioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad sepulcrum Apostoli edita sunt, religionem auxere: vanamque non fuisse eam opinionem cunctis nationibus demonstrarunt. Leo III. Romanam Ecclesiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonsi Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam ea potissimum de causa legationem (de qua dictum est) susceptam arbitror, impetratum cum Episcoporum & procerum Hispaniæ voluntas accederet, vt Præsul Iriensis sedes retento nomine, & Bracarenis Metropolitanus, cui subditus erat iure retento, Compostellam migraret loci cohonestandi causa. Tamen si Bracara per id tempus cum esset à Mauris euersa, habitatoribus vasta erat. vtraq; lege post ducentos septuaginta quinque annos, Compostellana Ecclesia soluta est: cum Pontificum Romanorum indulgentia, Regum Hispanorum opera, veteribus Emeritæ vrbis quondam Metropolitanæ iuribus in eam Ecclesiam translatis aucta est. Accessit eius municipij principatus agro attributo, quantum tria millia passuum circum sepulcrum occuparent, vt Alfonsi diploma declarat, quod in eius templi schedis conseruatur, designata etiam causa inuenti suo tempore corporis sancti.

Carolus Magnus venit in Hispaniam. Cap. XI.

CAROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non semel venisse in Hispaniam, fama fert veterum scriptorum constanti fide fundata. primùm post initia regni quod defuncto patre suscepit, Ibnabalæ Mauri precibus sollicitatus ad spem Hispaniæ Mauris eripiendæ, qua parte Vascones sunt Pyrenæo monte transcensu circumsessam Pompelonem, ciuium deditioe facta redigit in potestatem. CæsarAugustæ de manu Ibnabalam Regem dedit, veltigali multatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompelonem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Christianorum imperium sæpe alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi angustijs Vasconum armis, impedimentis exutus thesaurisque direptis omnibus deformatus in Germaniam redijt. Gerunda & Barcino post aliquot annos, Mauris dedentibus in Caroli postestatem venerunt. Inde Barcinonensium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ: cum Cathelauni populi ad Tolosam vrbem in Gallia Narbonensi latè fusi, ad nouas scilicet sedes in Hispaniæ partem eam penetrassent. nam qui ex Gotthis & Alanis Catalauniæ vocem duplicant, aut à Catalone quodam Aquitanæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata est, Eudonique filijs erepta, vt antea dictum est, deriuant, nulli erudito suam opinionem probarunt. Thomichus eius gentis scriptor Carolum denuo ait, post aliquantum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hispaniam irrupisse: tractumque illud adiecisse imperio, cui Catalauniæ veteri nomen est ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen est factum. Addunt alij inuento Jacobi corpore, cum in amplificandæ religionis curam incumberet,

Catalaunica origo.

beret, venisse in Hispaniam, ut quæ fama prædicabat, præsens oculis iustret. Re certa in reliquis Hispaniæ ecclesiis eo agente ius & auctoritatem Primatis Composteliano Præsuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potius ut repudietur tanquam falsum, multæ rationes mouent, quas explicare non est necesse, cum se nullo indicante commentum prodat. Post discessum ex Hispania Romam certè abiit, Leonis eo nomine. I I I. Pontif. Max. quem ab inimicis iniuria pulsum suspicabatur, restituendi tuendique cura. In Vrbe cum ad cognoscendam causam consedisset, Episcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas esse acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipse de suggestu obiecta crimina iureiurando diluit. Accusatores primùm capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantùm mulctati sunt. nullo tempore, neque res Romana liberior visa est, neque pontificia dignitas augustior. Præmissæ fuerant ad Carolum clauis confessionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificem se in eius potestatem contradere: quoniam parum opis in ea temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum resurgere & confirmari considerabant. Itaque quod absenti decreuerant, vrbis Romæ imperium præsentem delatum. Octingentesimus primus salutis annus agebatur, cum Leo in æde Petri sacris operatus, Carolum Augustum appellatum, imperij insignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Augusto, Magno, & pacifico, vita & victoria. Factus Imperator ex Germania quo se contulerat, in extrema ætate venit in Hispaniam, ut consensus ferme scriptorum est, hac occasione. Alfonso annis grauis fessusque bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quàm successu, Carolum cogitauit in Hispaniam euocare, breui sperans totam prouinciã eius armis barbaris eripi posse. Prole ipse carebat. nauatæ operæ mercedem commodum visum est, regni successionem proponere. non abiecit conditionem Carolus. Verùm ætate ipse grauis, neque Alfonso minor, imperijque amplitudine clarissimus: Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum destinans, Hispaniam petere constituit. Sequebatur inuictum copiarum robur. prope confecta omnia erant: cum re prodita (neque enim magnorum Principum conatus & fœdera, cum per alios conditiones ferantur, diu latere possunt,) vtriusque Principis conatus disturbati sunt. Procures Hispaniæ ægrè ferre Francorum imperio subdi, gentis insolentis (uti ipsi loquebantur) & feræ. non Maurorum seruitutem depelli, sed grauiori prope modum seruitute mutari. Hæc pro se quisque, hæc in circulis, hæc plebs, & optimates conquerebantur. Sumere arma, Regisque voluntati obistere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpenis ætate & spe ferox ægris animis subdebat faces, Ducemque se præbebat ijs qui se sequi vellent. & Alfonso, ut sunt Regum voluntates incertæ, sui iam consilij poenitebat. Marcellus Casaraugustæ Rex Maurus, cui pulsi ab eo Ibnabalæ causa Carolus iratus erat, in partes attractus. Ex vtraque gente iustus exercitus conflatur. Franci equitatu valent. optimum ergo visum est Pyrenæi saltus angustias occupare,

3. P. iureiurando
urgat
factores
demantur
moderatione
impetrat
satis.

occupare, Francosque si possent aditu Hispaniæ prohibere. Externi scriptores Carolum aiunt vltius penetrasse, nec antè ex hostico decessisse, quàm prælio victor agros prouinciæ longè latèque vastasset. in reditu cum hostium copijs ad Pyrenæi angustias pugnatum. Nobis nostrorum scriptorum fides potior visa est, negantium Carolum in interiora prouinciæ penetrasse: sed in ipso aditu ad Rocidam vallem, quæ in saltu Vasconum est, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britaniæ Comes, Anselmus & Eginardus viri primarij. locus erat minimè aptus copijs explicandis. Nostri ergo ex superiori loco impressione in hostes facta, multos priuquam se ad pugnam compararent, instruere quæ acies possent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipse, de cuius virtutè & rebus gestis multa & incredibilia in vtraque gente vulgò homines fabulantur. Carolus suorum trepidatione strageque cognita, conatus inclinatam aciem restituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quàm turpe sit Francorum arma triumphis trophæisque nobilissima, Hispanorum egentibus populis & diuturna seruiendi consuetudine oppressis cedere, me silente res ipsa loquitur. Nomen imperij nostri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, piè ac feliciter gestas, veltram nobilitatem, maiorum decus ad animos reuocate: & qui deuictis tot prouincijs leges magnæ orbis parti dedistis, ab inermi hostium genere, qui latronum more æquo campo congregi recusarunt, vinci ipsa morte acerbius iudicate. Fugæ locus non est in tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præsidium petere, abijcere arma? tantum superi dedecus auertere: neque patimini milites tantum ignominia inuri nomini Franco. virtute & audacia ex his locis euadendum. Viribus, opibus, generositate, robore, numero, delectu præstatis: hostes inopia, illuue, squalore deformes: exercitus ex vtraque gente cõflatus, quibus nec idem mos est, & legibus, institutis, religione discrepant. vobis vnus animus est, mens eadem, pro vita, pro patria, pro nostra gloria necessitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numerosas hostium copias me Duce, ipsam temporum & locorum sæpe naturam superastis: eadem nunc (nisi forte virtutis pristina veterani milites obliuiscitis) minores quæ sese offerunt vincite difficultates. Mox buccina signum datum, pugna magno ardore instaurata, multum effunditur sanguinis. Francorum promptissimi & nobilissimi cadunt. Et erat Hispanorum exercitus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello potest, Gallorum animos fregit, cum in ipso ardore pugnae nunciatum esset Mauros locorum notitia aduolantes, per occultos tramites circumuenisse Francos, & iam à tergo instare. Nullus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spiritus sepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipsius morte quæ breui consecuta est contigisse arbitror. Aquilgrani defunctus, & sepultus est anno Christi octingentesimo quartodecimo: Rodericus Alfonso Regem ait prælio interfuisse. Vascones Fortunium Garliam Regem Suprarbis magnam victoriæ fuisse partem affirmant. Gallicæ historiæ non nostra virtute victos Francos, sed Galalonis cuiusdam prodicione cladem illatam. studio

Pugna Rocidæ

Rollandi mors

Caroli magni mors

dio & simulatione vtriusque gentis confusam memoriam arbitror: vsque eò vt ne Eginardus quidem, qui Carolo Magno à secretis fuit, in eius vita vllam de hac pugna mentionem faciat: quod ex malitia detractum crederem, nisi idem contigisse Alfonso Regi Legionis considerarem, cui Magno cognomen fuit, in eo chronico quod Sebaltiano Salmanticensi Episcopo paulò post hæc tempora nuncupauit. Atque de Caroli Magni expeditione ignominiaque hæctenus. de re tota liberum iudicium lectori ex aliorum scriptis esto. ad intermissa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonso Regis gesta. Cap. XII

SECUNDVS Alfonso regno sine vlla ferme offensione rei Christianæ cursus erat, constans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, quam pacis artes & religionis amplificandæ studium. Templum enim quod Oueti Saluatoris nomine præcipuum & maximum sub initia ædificandum curauit ad culmen perductum, à septem Episcopis quò maior videlicet loci religio esset, ex ritu Christiano sacratum est, anno octingentesimo secundo. Mariæ Virgini in eadem vrbe ædes extracta, illique coniuncta domus humanis comparata Regibus. tertia Thyrsi Martyris nomine elegantissima. quarta Iuliani. præterea palatium regium rebus omnibus instructum. Ea enim erat Alfonso animi magnitudo, vt in priuata re frugali victu contentus tenuiq; cultu, omnia ad imperij dignitatem, gloriam & splendorem reipublicæ reuocaret, eiusque vrbs ornamentum: quam Regum primus sedem regni fecit, vti Alfonso cognomento Magnus est auctor. Interea Toletani aduersus Regis sui imperium tumultuabantur. copiæ & otium, vnde malis omnibus origo, in causa erant: nullaque magna ciuitas diu quiescere potest: si foris hostis non est, domi nascitur. Alhaca Rex vt erat ingenio calido facile tacere, celare, dissimulare, insidiari assuetus, Ambrocius Osee Præfectum, idoneum hominem nactus, cum Toletanis ciuibus gratus esset, cum litteris mittit, culpam rebellionis in Præfectorum insolentiam reijcit. Illi, vt sunt ferè eius vrbs incolæ minimè mali, nullam suspicati fraudem, eum in vrbem admittunt. post aliquantum tempus regijs iniurijs prouocatum simulat seditionis participem esse velle. vrbe ad omnes casus munienda quo loco nunc D. Christophori ædes est, vt arcem ædificarent sic auctor: & vt præsidij causa militum manus in vrbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo simili fraude per speciem initi foederis in vrbem arcemque admissis, primarij ciues ad quinque millia conuiuij simulatione inuitati, à militibus obruncati sunt salutis anno octingentesimo quinto. Clarum noxæ simul & pœnæ exemplum plebem quidem Toletanam in officio continuit: Cordubenses autem qui suburbium obtinebant, haudquaquam deterruit, quò minus à Regis imperio rebellarent. Missus Abdelcarinus, qui obfessa paulò ante Calagurri vrbe, agrisque & oppidis circum euastatis, in magna

magna gloria esse cœperat, tumultuantes compefcuit. Minor ciuium strages fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis suspensi. atque hæc Mauri. A Christianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartitò in Calæciæ fines inuaserant, bellicæ terrorem circuntulerant, reiecti cum clade, delerique sunt anno octingentesimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus Beneuenti obsidionem Alfonso aduentu soluere coactus. Alcama Maurus Pacis Augustæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circumsederat, repulsus est. Neq; multò post Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondam ciuis, Abderrahmani metu, qua causa incertum, sed vim tamen veritus cum suorum manu Alfonso fidei se credidit. in Calæcia locus ad habitandum concessus Regis benignitate. Octauo post anno studio nimirum suæ genti gratificandi cum correptis armis rebellasset, occupato Sanctæ Christinæ oppido, (quæ arx à Luco vrbe octo passuum millibus distita cernitur) Regis celeritate eius conatus sunt præoccupati. summa vtrinque contentione ijs locis dimicatum. caesa ad quinquaginta hostium millia. Mahumetes ipse obruncatus. grauique documento sancitum temerè patriæ proditoribus, atque opinionibus de religione discrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alhaca Cordubæ Rex obiit, anno imperij Arabum ducentesimo sexto, regni vigesimo septimo, salutis octingentesimo vigesimo primo. Filios decem & nouem reliquit, filias vnam & viginti. Abderrahmanus annos natus quadraginta vnum successit in regno. regnavit annis vno & triginta. Bernardi Carpenis virtus vnus maximè enituit bellis omnibus, quæ hac tempestate gesta sunt. Is à Regis auctoritate defecit, palàm missione impetrata. æquissimi postulati, vt ipsi videbatur, repulsa alienauit animum: cum patrem, quem tandiu in vinculis teneri iniquo ferebat animo, è carcere emitti neque suis meritis, neque Reginae precibus à severo Rege & auunculo impetrasset. Saldaniam ditionis paternæ oppidum concessit non obscure iratus Regi, & vindictæ cupiditate incensus licunde se daret occasio: neque destitit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohibente: cum Rex in senili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis impar esset, proceres Bernardi causæ fauere viderentur. Sanè Alfonso Bernardi defectione prouocatus, cum vitæ exitum vrgere cerneret, & ex morbo lethali decumberet, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis filium regni successorem designauit. Peracto demum vitæ suæ spatio, ad vltimam cum processisset senectutem, & octogesimum quintum ætatis annum compleisset: regnasset annos quinquaginta duos, menses quinque, dies tredecim, (alij Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnavit, quasi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adijciunt) Oueti defunctus est, & ad D. Mariæ sepultus anno octingentesimo quadragesimo quarto ineunte, in quo ab Alfonso Magni ratione parum discrepamus: sed Compostellani catalogi auctoritatem secuti, cæteris monumentis historix consentaneam.

Ramirus Rex. Cap. XIII.

RAMIRI

*V. cirium in con-
iuis a mauris
obrupta 803
leij.*

*Mahumet's Mau
pcedia.*

*Bernardi Carpen
a Rege defecit.*

AMIRI regnum tempore breue, gloria rerum gestarum celeberrimum fuit, grauisimo seruitutis iugo è priorum ceruicibus depulso, compressaque insolenti Mauricæ gentis audacia, quod enim stamus, Hispaniæque antiqua dignitas restituta est, vnus Ramiri virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur necesse est. Foris clarus fuit, domi admirandus, nec bellica gloria quàm pacis artibus maior. Magica sacra cantionesque ignis supplicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iustissima pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo tempore Alfonso defunctus est. Locorum longinquitate Principisque mutatione inuitatus Nepotianus Comes, in Asturibus regnum armis inuasit, gratia, opibus & auctoritate validus. Diuersæ voluntates gentis erant, neque sententia vna. prauo & inquieto homines ingenio factioni fauebant: saniores silebant, neque se in tanta colluione tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinque copijs ad Narceiæ fluminis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à suis desertus atque victus acie est. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmariensi tractu, vincuntque: coque tradito, à victore gratiam ineunt. Et est iustissima perfidiæ merces, vt perfidia compensetur: ac ferme cui fortuna aduersa est, eum hominum studia destituunt. Capto Regis iussu effossis oculis & in monasterium compulso idem vitæ & ærumnarum terminus fuit. Intestinos regni motus nouum aduersus Mauros bellum excepit initio formidabile, successu lætissimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo nomine secundus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum gestarum felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentia regnandi spera sumpserat, fugato sub initia regni, & post fugam defuncto, Barcinoque Christianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipse, copijs & gloria maiores exæquasse videbatur. Itaque legatione ad Ramirum missa, centum virgines ex foedere olim cum Mauregato Rege inuito, repræsentari tributi nomine flagitabat: quo postulato haud dubium nisi pareret, noui belli denunciatio continebatur. grauis metus, sed maior ignominia. Legati continuo extrusi, ne violarentur ius gentium valuit. Tametsi foedum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpissima fuisse interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditioe arma induere compulsi, paucis exceptis agrorum cultui destinatis: ne cum fame simul & hostibus pugnare necesse esset. Ipsi Episcopi & viri sacri castra secuti. magna totius gentis expectatio erat. In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditioe erat: & Rex amplissimum pulcherrimumque ducebat gloriæ seruire, tueri nominis existimationem bello hostibus prouocatis. & quod necesse erat, sponte fecisse videri cupiebat. Abderrahmanus contra magnos delectus habere: arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcunque ex vsu belli futura arbitrabatur, certus nostrorum copijs obuiam prodire. Ad Aluendam castra castris collata, oppidum ea tempestate munitum, deinde etiam monasterio insigne, quod D. Martini olim nomine

Sanctius

Sanctius Rex Vasconum ædificandum curauit: nunc ad casas ferme redactum cernitur. Monasterij reditus & bibliotheca in paucis nobilis in D. Maria Rotundæ consequenti tempore commigrarunt Lugrunium: vnde Alueda distat octo passuum millibus. Ijs in locis pugnatum vtrinque totis viribus ac copijs: atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempestate maior. collectius nostrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribus & industria. Ducum diligentia, cum partibus omnibus adessent, inclinata restetit. noctis superuentu, cum prospectum tenebræ abstulissent, cessatum. Nox interposita salutis nostris fuit: vt in bello nihil tam paruum est, quod non interdum magnæ rei momentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinum collem subduxit. victum esse ea re confiteri visus est. loco munito pro tempore & vulneratis cura adhibita, in suprema rerum desperatione & luctu, omnes vt fit in vota & preces conuersi. Regem mœrore oppressum & de rerum summa sollicitum somnus complexus est. Dormienti Iacobi Apostoli species obiecta augustior quàm pro humano habitu, bono animo esse iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certò affuturam proxima luce speraret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusque nuncio, cum ex stratis se corripuisset, Præsules & magnates ad se vocari iubet. Cum conuenissent hac sententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præstantes, quo loco res nostræ sint, iuxta mecum vos omnes considerare. Hesternæ pugna tantum non victi sumus. non nostra virtute, sed noctis beneficio euasimus, numero imminuti, debilitati viribus, oppressi metu. hostilis exercitus ante validus, nostra calamitate robustior euasit. Neque pugnae repetendæ facultatem esse videtis, neque incundæ fugæ locum. diutius in his locis esse, si maximè cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam patietur. Duram & ancipitem sortis nostræ necessitatem præsidio humano & viribus destitutam, tantumque non malorum pondere pressam, diuinum numen quod certò vobis polliceor, facellat modò metus, neque animi auribus officiat quo minus nostris dictis fidem adiungatis, restituet atque sustentabit. Temeritas in asseuerando turpis est, præsertim cum iudicandum est quantum rebus diuinis religionique tribuamus: cum sit periculum, ne aut ijs neglectis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur. Iacobus Apostolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus est. Erigite animos, mœrorem omnem deponite. Vana non esse quæ dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo pleni bona spe, in hostes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi salute certate. Licuit nobis cum summa turpitudine seruire Mauris. hæc quia intoleranda videbantur, arma corripuistis. pulcherrimi incepti & pristinae virtutis memores, Christianæ religionis ignominiam, vestraeque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auspice propulsate. Hæc vbi dixit, aciem instrui & signa canere iubet. Nostri magna alacritate in hostes impressionem faciunt. D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes. quod ab hoc initio susceptum in morem abiit, vt Hispanis militibus sit pro tessera militari. Barbari nostrorum audacia, quos victos esse putabant commoti, & cælitus

furum pœna.

apparitio s. Iacobi.

litus iniecta formidine percussis, nostrorum impetum non tulerunt. Iacobus, uti erat Regi pollicitus, in equo candido niuem vexillum præferre visus est, quod rubræ crucis figura distinctum erat. Eius aspectu nostris vires au-
ctæ, barbaris animi concidebant. foeda fuga fuit, neque minor cædes: sexa-
ginta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum esse hoc ipso
8 4 6 Mauris ereptæ. Anno salutis octingentesimo quadragesimo sexto, Ramiri
regni secundo pugnatum est. Victor exercitus secundum Deo gratias actas
pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præsidio victoria constiterat, Compo-
stellano templo voti ream vniuersam Hispaniam fecit: tametsi pars maxima
in ditioe Maurorum erat, ex singulis iugeris agri vineæque modium sin-
gulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices votum,
nonnulli deinde ratum habuerunt, uti ipsorum litteræ indicio sunt. Rami-
ri Regis diploma Calagurri est cõcessum, mensis Maij die quinta, Era octin-
gentesima septuagesima secunda: malle octingentesima octogesima quar-
ta, ut ratio temporum quam constantissimam sequimur, hac etiam parte
conueniret. Additum præterea, ut hostium spolijs diuidendis, lege in om-
ne tempus lata Iacobus Apostolus pro vno milite esset: quod longa de-
suetudine antiquatum est. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pen-
dunt. Ex belli manubijs ædes Mariæ Virginis nomine, secundo ab vr-
be Oueti lapide in latere Naurantij montis ædificata, structuræ genere
& totius operis maiestate in paucis elegantissima extat, propeque altera
Michaelis nomine, eiusdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nonnul-
li Vrracam vocant alij Maternam, vnde Ordonius & Garfias nati sunt)
quidquid laboris poterat impendi detrahique ex cultu domestico, solita exor-
nandis Iacobi alijsq; tota ditioe diuorum templis conferre. Minor quam
pro victoria successus ut esset, bellum improuiso aliunde illatum per idem
tempus effecit.

Nortmanni vexant Hispaniam. Cap. XIII

NONDUM Maurica seruitus depulsa erat, quam ex Austro
profecta gens barbara inuexerat, cum noua ex Septentrione
clades Hispaniam afflixit. Nortmanni gens fera & barbara,
atque Christi Dei sacris nondum susceptis impia, ex Dacia
Nortuegiaque profecti, quod nomen ipsum declarat Septen-
trionales fuisse, vitæ sustentandæ necessitate, an potius nocendi studio pira-
ticam faciebant Rholone Duce. Frisiæ littora primùm tentarunt: deinde
Galliæ, qua parte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infestiore
continentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quam vllus vnquam iu-
stus hostis fecerat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuio alluuntur Turo-
num Pictonumque depopulati: Robertoque Andium Comite acie victo,
terrorem omnibus circum populis intulerunt. In Neustria demum constite-
runt, quæ hodie Galliæ pars à gente Nortmannia nuncupatur. Ludouico.
II. Impe-

II. Imperatore, & Carolo Crasso concedentibus, quoniam publicè detre-
ctabant imperium, ea lege ut Nortmanni Principes Francorum Regum be-
neficiarij essent. Ex Gallia validæ classis per hæc tempora missæ mariti-
mas Hispaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt. ac primùm Calæciæ
oram vniuersam infestam reddentes, & ad Brigantinum portum appulsi,
Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti sunt. septuaginta naues
quæ captæ, quæ submersæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præsul. nume-
rus vix fidem facit. Nam qui cladi superfuerunt Nerio promontorio supe-
rato, ad Tagi ostium inuecti Olisiponem vrberem, quæ ad Maurorum ditio-
nem redierat, omni belli iniuria fatigarunt: & sequenti anno, qui fuit
eius seculi quadragesimus septimus, aucti classe & viribus Hispalim obse-
derunt: Gaditanos agros & Afsidonæ fines vastarunt. hominum & pe-
corum prædæ abactæ. Mauri tribus prælijs magno numero cæsi. ad extre-
mum cum diutius ijs in locis consedissent, nunciatumque esset Abderrah-
manum Regem nouam classem comparare, magna gloria parta, spolijsque
onuisti ex Hispania decesserunt. Excepere intestini motus inter Christia-
nos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps
contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis causæ me-
morizæ proditæ non sunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Al-
deredus luminibus captus, Piniolus & septem filij perempti Ramiri iussu,
regni eius anno quinto. Qui cum septem totis annis reipublicæ præfuisset,
Oueti defunctus est, atque in D. Mariæ tumulatus ipse & vxor Paterna. Ex-
tat Ramiri Regis cippus Oueti cum inscriptione hac. OBIIT DIVAE
MEMORIAE RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRVARII.
OBTESTOR VOS OMNES QVI HAEC LECTVRI ESTIS, VT
PRO REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & fra-
ter Garfias sepultus fuisse creditur. neque quid præterea de rebus eius me-
morizæ mandatum. Ramiro Rege Theodomirus Iriæ Episcopus defunctus
est. Ataulphus in eius locum successit. Quidam ad hæc tempora militiæ D.
Iacobi nomine, rebus gestis clarissimæ initia referunt nullo neque auctore
idoneo, neque argumento satis probabili. sed studio eius ordinis illustran-
di (quod minimè opus fuit) afficta monumenta vetustatis, maiori eruditio-
ne viris probari non potuerunt. Ramiro Ordonius filius successit principio
anni octingentesimi quinquagesimi primi.

Multi Martyres Corduba occisi. Cap. XV.

40 **S**AEVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla
extitit, Cordubæ per hæc tempora in Christianæ pietatis cul-
tores exercebatur. Ignis, candentes laminæ, cruciatus cæteri
in eorum corporibus consumpti. Fides Christo seruata, &
synceræ religionis cultus grauissimum crimen erat: sed alia
facinora obtenta, ne sancitum olim foedus de retinenda Christiana religione
Y violari

violari videretur. Abderrahmanus eo nomine secundus Cordubæ Rex, & Mahomad eius filius callido homines ingenio, rem superis æquè & hominibus gratam facturos se existimabant, Christianorum reliquijs à stirpe excindendis: & ad stabiliendi imperij rationes pertinere in primis iudicabant, si religionis dissidio sublato, vno societatis vinculo subditi omnes constringerentur. Nostris quidem, quo primùm tempore occupata à barbaris & oppressa est Hispania, concessa à victoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, sacræ virgines insigni veste discreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonsi in publico conspiciebantur, tum alijs locis, tum præsertim Cordubæ, quò propter amplitudinem vrbs, & quoniam in ea sedes imperij Maurici fixa erat, numerosa piorum multitudo confluerat. Multa erant tum monasteria tum templa ex Christiano ritu sacra. Aciscli Martyris vnum, Zoili Martyris alterum, tertium Fausti, Ianuarij, & Martialis: præterea Cypriani, Genesij, Eulaliæ, singulæ singulorum nominibus ædes sacræ. atque hæc intra urbem. Extra vrbs moenia octo monasteria: vnum Christophori nomine trans flumen, in vicinis montibus alterum Mariæ Virginis Cateclarense vulgò dictum, tertium Tabanense, quartum Pilemellariense Saluatori sacrum, quintum Armilatense Zoili nomine: ad hæc tria alia, Felicis, Martini, atque Iusti & Pastoris. Ex his omnibus locis ære plebs rei diuinæ caussa nullo vetante conuocabatur. Mahometem tantùm impiæ gentis conditorem primum, maledictis publicè aut priuatim incessere capitale erat. Maurorum templa intrare vetitum. ea modò seruantur nostri, cætera suis legibus viuere sinebantur: ac ferme pristinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat seruiendi conditio: nam & Comitum dignitatem inter captiuos Christianos retentam inuenio, nisi ab his inijs nostrorum calamitates Indies auctæ essent. vestigalia in primis, quæ initio modica erant, grauiora miseris imperata: quorum magnitudine urgente, finem aut modum orabant: & cum non impetrarent, morte ipsa vitam duriorē propagabant. Hinc veteris odij semina ad maturitatem perducta. nostri grauisimum iugum depellendi consilia comunicabant. Mauri ad Christianorum nomen exhorrebant, seque vel ipso vestium contactu contaminari ac pollui habebant persuasum. piorum sermones obseruare, vultum habitumque notare, contumelijs & probris initium rixæ quærere. Neque Christiani dubitare tam multis iniurijs prouocati, legem & instituta Maurorum palàm execrari. Hinc Regibus impijs & Magistratibus occasio Christianorum nationem insectandi: eo grauioribus malis, quòd è nostris non pauci à Mauris stare vult sunt, & nostrorum audaciam criminari: negareque palàm qui in certamine occubissent Martyrum honore dignos esse. Quòd nulla eorum virtute ederentur miracula: quòd nulla necessitate defendendæ religionis sed propriæ voluntatis obstinatione & audacia se in discrimen obtulissent, conuictaque in aduersarios haudquaquam necessariò iactarent: cum religionis patriæ retinendæ concessa facultas esset. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubissent haudquaquam incorrupta seruari, vt

veris

veris olim Martyribus contigérat numinis argumētō certissimo. sic illi prædicabant, quàm aptè non disputamus. Reccaffredus Episcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitandis, & piorum conatibus comprimendis se duces præcipuos præbuerunt. Homines honestissimi, nullo ætatis aut sexus discrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Episcoporum conuentus Cordubæ habitus est. Patrum sententia iniuriarum damnati, quicumque iceti olim cum Mauris foederis conditiones violassent. Acerbam vitæ conditionem, spectaculum miserum ac tetrum, ludibrio esse Christiani nominis gloriam: qui propugnare atque resistere parabant, vno tempore à fronte quidem à barbaris, à tergo autem vrgeri ab alijs, quorum vocibus & exemplo excitari potius atque erigi consentaneum erat: atque vtriusque nationis calumnijs & conuictijs vexari intolerandum. Quid agerent? quòd se verterent? multos profectò debilitari animis atque concidere necesse fuit. Alij numine pleni in acie perstiterunt. Multi toto decennio, ex quanto tempore clades defæuijt maximè, pro Christiana religione vitam & sanguinem profudere. Primo anno Perfectus presbyter Cordubensis, atque è plebe Ioannes quidam occubere. Anno altero Isaac monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus presbyter Astigitanus, Vvalabonfus diaconus Ilipulensis, Sabinianus, Vvistremundus, Habentius, Hieremias monachi, Sifenandus diaconus Pacensis, Paulus Cordubensis, & Vvalabonfi Martyris soror Maria Ilipulensis perempti. Quo anno maximè Reccaffredus Episcopus in Martyres defæuijt, multisque vincula iniectis. In his Eulogio Abbati Sancti Zoili, qui hæc omnia ad posteritatis memoriam litteris commendauit vir ea ætate clarus eruditione, ac moribus sanctus. Anno tertio interfecti Gumesindus Tolertanus presbyter, & Deiseruus monachus: præterea Aurelius & Felix cum vxoribus Sabigothone & Liliofa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenses, monachi tres Christophorus Cordubensis, Leuigildus & Rogellus Eliberritani: ad hæc Seruideo monachus Syrus. Ipso anno nimirum eius seculi quinquagesimo secundo Abderrahmanus decessit repentina vi morbi oppressus: pij cælestem vindictam interpretati sunt effusi Martyrum sanguinis. Confirmauit opinionem, cum qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo sanieque diffluentia è sublimi palatij parte contemplatus, igne torrere mandassèt, inter astantium manus collapsus, mutusque effectus, eadem nocte obiisset incunte regni anno trigesimo secundo. reliquit filios quadragesima quatuor, filias duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide strata: ex montibus aqua copiosa in urbem per plumbeos tubos deriuata. primus inter eos Reges sanxit lege certa, vt propinquis cæteris prætermisissis, quod in iure controuerso catenus fuerat, filijs patribus succederent. Itaque in eius locum Mahomad subrogatus est, qui lux gentis regnum obtinuit annis quinque & triginta, mensibus sex. Hic pios omnes aula exegit initio regni: & cum nihil de constantia mutarent, consequenti anno recrudescente sæuitia, restaurataque cæde Fandellam presbyterum & monachum Accitanum, Anastasium mo-

Y 2

nachum

nachum & presbyterum, Felicem monachum Complutensem, Dignam virginem Deo sacram, Benildim matronam, Columbam & Pomposam virgines ad Christum morte transmisit. Annus consequens vnum tantum Martyrem fecit Abundium presbyterum. proximus quatuor, Amatorem adolescentem Taccitanum patria, Petrum monachum Cordubensem, Ludouicum Cordubensem ciuem, Vvitesindum Egabrensem. Anno septimo Helias presbyter Lusitanus, monachi tres Paulus, Isidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Martyrum soror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occisi sunt. Nonus incruentus fuit. Postremo atque decimo persecutionis anno, ipse Eulogius qui cæteros voce & exemplo incitabat occubuit, sabbatho quinto Idus Martij: & quarto post die Leocritia virgo Cordubensis. Eulogij vitam Aluarus Cordubensis eius familiaris & necessarius scripsit: vbi asserit, paulò ante mortem in Vvestremiri locum Toletanum Archiepiscopum summa cleri & populi voluntate electum fuisse. Extat Eulogij ipsius epistola anno octingentesimo quinquagesimo primo data ad Vvitesindum Pompelonensem Episcopum, atque in ea Vvestremiri præclarum eulogium in hæc verba: Post quintum, inquit, diem Toletum reuer-
 ti: vbi adhuc vigentem sanctissimum senem nostrum, faculam Spiritus
 sancti, & lucernam totius Hispaniæ Vvestremirum Episcopum comperi:
 cuius vitæ sanctitas totum orbem illustrans, hæctenus honestate morum, cel-
 sisque meritis catholicum gregem refouet. multis apud eum diebus degi-
 mus, eiusque angelico contubernio hæsimus. Ex eo contubernio ciues
 Toletani quem fama virtutum celebrem reddiderat, de facie cognitum
 probare amplius & amare cœperunt: pastoremque destinare in Vvestre-
 miri locum, si vita suppeteret. Cordubæ sanè in Eulogij locum Samsor
 presbyter consequentibus annis Sancti Zoili Abbas susceptus est, vir do-
 ctus & subtili ingenio: vt Apologeticum opus ostendit aduersus Hosti-
 gesium Malacitanum Episcopum, qui eum in concilio Cordubensi hæreticu-
 cum cum conuitio vocarat.

Ordonius Rex. Cap. XVI.

I VSTIS Ramiro Regi solenni ritu peractis, Ordonius filius regium insigne, nomen, potestatem, animumque suscepit, miti ac tractabili ingenio, suauissimis moribus, ac per totam vitam actionum modestia singulari: vnde populi & procerum studia promeruit. cunctorum animos sibi deuinxit: nullius vt memoria gratior esset ea tempestate & consequentibus annis. Iusti æquique tenax fuit: necessaria quidem virtus, sed fraudi obnoxia in magnis Principibus, nisi impetum animi prudentia regant, neque se dolis circumueniri sinant præuorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo est, eorum auribus insidiantium, bonorumque innocentia, seque & suos alieno sanguine saginantium: & qua re Principes maximè moueri intelligunt, ea in-

ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor ecclesiæ Compostellanæ serui Ataulphum Episcopum, præcipua & maxima vitæ sanctitate virum, grauisissimi criminis reum apud Regem postularunt. vir sanctus in curiam ad dicendam causam euocatus venit. priusquam aulam adiret sacris operatus, vt erat infulis ornatus in vesteque sacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius concitauit. siue criminis quod imponebatur detestatione, seu iniuriam interpretatus quòd ad se contumò non venisset: taurum indomitum, telis, canibusque irritatum in Præ-
 10 lem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita causa quemquam sup-
 plicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis signo se munit. Taurus posita ferocitate demisso capite accedit. cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui aderant miraculo in eius manibus hæserunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia perspecta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cum negaret recuperata sua dignitate ignominiaque procurata, se vnquam commissurum, vt cum ea quæ per iniuriam ablata erat, nominis existimatio reddita esset, Christiani hominis officij oblitus videretur, & virtutem animi non habere, quam nunquam perdidisset. Sunt qui anathematis execratione delatorum caput deuouisse affirmant. Depulso sanè periculo cum Pontificatum abdicasset, in Astures se contulit: vbi secretam ab hominum congressu vitam sanctissimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maximi Ouetensis suspensa, diu rei gestæ monumento fuerunt. atque hæc sub initia Ordonij regni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gothorum quidem sanguine ortus, cæterum professione Maurus, à multo rerum vltu & militari arte præclare instructus, vtriusque nationis in se vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubensi palam deficiens Toletum, Cæsaraugustam, Oscam, Valentiam, Tudelam incredibili celeritate occupauit. Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum
 20 Duces obuiam factos cepit: tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Francorum Rex, muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex successu continuæ felicitatis rerum humanarum inconstantia oblitus, vltiusque prouectus Ordonio Regi bellum intulit: cum se duobus tertium Hispaniæ Regem annumeraret. Alueldam in Riuogia Christianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonsi Regis Chronicon ædificasse ait, & Albaidam nominasse. Ea iniuria Ordonius prouocatus copias contrahit: cum parte Albaidam circumsedit: partem alteram in hostem ducit, quem in Laturso monte castrametatum esse cognouerat. Magno clamore infestis signis
 40 ab vtraque parte concurritur. telis omnibus consumptis, gladijs res geritur. Nostri pristinae virtutis memores, pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu. victoria demum à nostris sterit. decem barbarorum millia perempta. in his promptissimus quisq;, genere rebusq; nobilissimus. ipse tyrani gener Garseas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix euasit:

*Ataulphus Eps
 tauri indomito
 obrectus, miraculo
 seruatus est.*

17mo Cætilorum

euasit: ex quibus tamen deinde defunctum esse arbitror. Maurorum spolia ditissima, castraque à nostris direpta. Quo tempore Mahomad Cordubæ Rex suarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hostem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæterosque suo exemplo ut idem facerent prouocarat, primum peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toletum pater præfecerat, accepta ad Alueldam suorum clade castigatus, & maioris belli metu Ordonium sibi iuncto fœdere conciliat. Ab eo, Garsia fratre Duce Asturum & Vasconum validæ copiarum missæ in auxilium. Mahomad virtute diffusus, ingenio ad artes conuerso, cum castra propius urbem promouisset, in Cæleti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam, & locus idoneus erat) alueo collocatis insidijs ipse cum exiguo militum numero in urbis conspectum se dat. quorum paucitate despecta, Toletani portis se continuo effundunt solutis ordinibus nulla militari disciplina, quasi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in insidias præcipitatum: & cum à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægrè per confertos hostes in urbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Christiani ad octo millia, in ea pugna desiderati. loci munitione factum est, ne continuo territa urbs aduerso casu, victori cederet. Consequenti anno, & tertio Tolernus ager hostium irruptione vastatur: messes & fructus omnes corrupti, Toletani vindictæ studio Talaueram vsque progressi: verum à Præfecto eius oppidi male mulctati in patriam reiecti sunt: ac tandem omnibus malis fatigati, fractique animis Mahomadi deditioem fecerunt salutis anno octingentesimo quinquagesimo septimo. Quo anno Nortmanni cum sexaginta nauium classe in nostra littora appulsi oram maritimam, quam late Hispania patet ad utrumque mare, depopulati sunt. Atque utramque Balearem insulam ferro incendioque deformarunt: Mauris præcipue infensi, cum nostræ gentis consuetudine ad religionem Christianam propensi essent. Tecta, templa, agri, oppida continuo latrocinio vastata. In Africam etiam transmissum, ubi non minorem cladem Mauris intulerunt. In Hispania Vascones, ubi Pompelo sita est, & Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen est, Mahomadis irruptionibus vexati sunt, nullo præterea euentu memorabili. Emerita mœnibus nudata, quod ab imperio & auctoritate Regis Mauri rebellasset. Interea Ordonius ad pacis artes conuersus, vrbes superiorum temporum & bellorum iniuria habitatoribus vastas, euersasque tempestatis iniuria, magna diligentia & sumptu instaurabat: Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam quam Alfonso Chronicon Amagiam Patritiam vocat. Coeperat Maurorum gens post superiores motus bellaque intestina in factiones diduci. nonnulli urbium Præfecti, suo mallebant quam alieno nomine imperare: & cum nullius imperium respicerent, Reges passim vocabantur. Ex usu id Christianæ reipublicæ accidebat: debilitati enim viribus, numero imminuti per partes carpebantur, qui viribus integri iniuriam omnem depulissent. Gaurium obtinebat Reith, Talamacam (Salmanticam alij scribunt) Mozerus.

Mozerus. vterque ab Ordonio acie superatus. vtraque urbs in potestatem redacta. milites ad vnum interfecti. reliqui omnes viri & sceminae & pueri sub corona venditi. Magnarum rerum initia hæc incrementaque erant: cum in medio cursu Regem vita destituit, regni anno vndecimo: cui numero plerique addunt annos sex. ex neruorum dolore, cui erat obnoxius, defunctus est Oueti, & ad D. Mariæ tumulatus ædem Regum bustis ea tempestate destinata nobilemque. Continuatæ felicitatis successum, vna amissi ad Toletum exercitus ignominia fœdasse visa est: eaque calamitate expiatum peccatum, quod susceperat viro sancto Ataulpho iniuria temere & præcipitanter exagitando. Ex vxore Munia principi loco scemina Alfonso natu maximum, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam suscepit. Sunt qui sexto Kalen. Iunij defunctum esse tradant anno certè eius seculi sexagesimo secundo, vti indicio est crucis aureæ, quam Alfonso Ordonij filius eximia pulchritudinis, materiamque arte superante, Ouetensi ædi donauit, inscriptio subiectis verbis concepta. SVSCEPTVM PLACIDE MANEAT HOC IN HONORE DEI. QVOD OPERVNT FAMVLVS CHRISTI ADEFONSVS PRINCEPS, ET SCEMENA REGINA. QVISQVIS AVFERRE HAEC DONARIA NOSTRA PRAESVMPSERIT, FVLGINE DIVINO INTEREAT IPSE. HOC SIGNO TVETVR PIVS. HOC SIGNO VINCITVR INIMIGVS. HOC OPVS PERFECTVM EST. CONCESSVM EST SANCTO SALVATORI OVETENSIS SEDIS. ET OPERATVM EST IN CASTELLO GAVZON. ANNO REGNI NOSTRI. XVII. DISCVRENTE. ERA. DCCCC. XVI. Idem Alfonso cum Compostelle esset, patris diploma, quo ei templo agrum tribus millibus circum urbem antea descriptum ad sex millia passuum proferebat, ipse pro regia potestate ratum habet Era nongentesima, hoc est anno Christi octingentesimo sexagesimo secundo. Verum ad Alfonso actiones transeamus.

Alfonsi Magni initia. Cap. XVII.

ALFONSVS cui præclaræ animi & corporis dotes illustresque de hostibus triumphis, Magni cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neque enim morienti affuit) quamprimum Ouetum regiam ea tempestate urbem contendit, studio parentandi ut par erat, patris manibus atque ut regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuam debitum, propensissima omnium ordinum voluntate deferrebat. Tametsi minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alij quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum accessisse suspicabar. Indole animi suis maioribus æqualis fuit, in procerò corpore, eximia vultus dignitate, morum suavitate præcipua: nec magis bellica laude insignis, quam beneficentia in pauperes, quos asperæ res exagitabant. Opes enim sua virtute partas, ipsosque à pa-

tre relictos thesauros, non ad priuatum compendium retulit, sed ad subleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimèque eorum fama promanat, ad religionis Christianæ cultum. Templum Compostellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuisse monstratum est, ipse ex lapide quadrato, columnis marmoreis distinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarij inopiam. Regnauit annis quadraginta octo, vt Sampyrus Asturicensis est auctor, atque sub initia aduersæ fortunæ fluctibus exagitatus est. Froila Veremundi filius Calæciæ Comes, atque ex eo opibus & clientelis potens, pueri scilicet Regis despectu in Calæcia regnum armis inuadere parat. fortassis cum ex regio sanguine prognatus esset, sui iuris factum caussabatur. Rex viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens, in eam Cantabriæ partem se contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc est, sed finibus aliquanto quàm modò latiori. Tyrannus cum regiam potestatem per vim occupatam non ad populi salutem referret, sed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouëtensium coniuratione peremptus est. Alfonso continuo in Astures profectus, eximiaque omnium ordinum voluntate receptus, regni statum composuit, de fontibus supplicium sumptum. Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen esse dictum est, ea tempestate Regum Ouëtensium imperio tenebatur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitanix Ducis sanguine prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is siue regni perturbatione confusus, siue Zenonis armis, ab Alfonso auctoritate defecit, qui motus Regem compulerunt, vt delectu suorum habito, expeditionem maturaret. Legione profectus breui sine sanguine prouinciam tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipse captus atq; Oueti custodiæ mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminum habuit. Zenon Cantabriæ Princeps non multo post, cum & ipse nouarum rerum studio rebellasset, victus prælio captusq; in eundem carcerem inclusus est. Hinc duas filias reliquisse memorant, Todam Eneci Aristæ Vasconum Regis uxorem, atque Enecam quæ Zurix Cantabriæ Principi nupsit: vnde pleriq; arbitrantur veteres eius prouinciæ regulos, quo tempore nondum Castellæ Regibus cesserat, generis originem ducere. vtriusque calamitate documentum datum cæteris, Regis ætatem despectui habendam non esse: perfidiam ipsis auctoribus esse exitialem. Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Castellæ principatum Didacus Comes obtinebat, cognomento Porcellus. Regni Alfonso anno primo hæc gesta sunt. Quo in proximum euoluto maior belli moles extitit: Imundarus & Alchama Duces Mauri Legionem urbem obsidione premebant. Hos Rex ingenti copiarum strage multatos in patriam reiecit: simul Christianæ ditionis fines proferendi vlciscendæ gentis effera & barbaræ cupiditate cum Vasconibus & Francis foedus iectum: cuius vt maior constantia esset, ex regio Francorum sanguine uxorem sibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenæ appellatione mutatum est. Ex eo coniugio, Garfias, Ordonius, Froilaque deinceps Reges nati sunt: præterea

templum Compostellanum restauratum.

dux comes Porcellus Castellæ princeps.

præterea Gundisalvus Archidiaconus olim Ouëtensis. Rei benè gerendæ opportunitatem Maurorum intestini motus suppeditabant. Toletani urbis munitione confisi, & Cordubensium Regum seueritate, quæ in crudelitatem degenerarat, prouocati denuo arma corripunt. Vani sunt multitudinis conatus, nisi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupus Regis nomine rebus præfectus. maiori expectatione metuque quàm successu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubensis armis domiti, captæ urbi obsides imperati, missiq; Cordubam. Lupus & fratres fuga euaserunt. eos quoniam ex vsu belli Maurici fore putabat Alfonso, in fidem amicitiamque recepit, omnibusque officijs coluit. mox ijs adiutoribus, atq; Francorum, Vasconum, Cantabrorumque auxilijs auctus in fines Maurorum irruit. Ager incensus, oppida vastata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus spolijs Mauricis grauis, diuesque dimissus est. Consequenti anno, qui annus à Christi ortu octingentesimus septuagesimus quartus erat, Toletani nimirum studio se Regibus Cordubensibus probandi in Christianorum ditionem populabundi Durium vsque penetrarunt. Ad Puluerariam oppidum, iuxta flumen cui nomen est Urbicus, improviso Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. similique clade Cordubensium agmen, quod à tergo sequebatur oppressum: nisi quod cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti sunt. Sequebantur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubensis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ij suorum cæde cognita, Sublancia oppido vbi Rex erat deuitato intempesta nocte, fugientium in morem retrò redierunt. Abuhalito qui superioribus bellis à nostris in Calæcis captus, atque datis obsidibus in patriam dimissus fuerat, eoque amicus esse cœperat, interprete atque annitente de compositione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurso contractis Alfonso copijs in Maurorum ditionem irrupit: Tagoque transmissis Emeritam vsque latissimè populationes fecit: nulla denique iusta manu obuiam prodeunte, sese spolijs Mauricis lætus in patriam retulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maximè virtus enituit. Eius enim virtute potissimum in tam tenera Regis ætate respublica stare visa est. Ita cum tantis rebus peractis Regem Ouëtum profectus esset, denuo de patris liberatione Regem interpellare ausus est. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel senis diuturna calamitate & squalore moueri, vel filij meritis paternam noxam condonare. si neque propinquitatis respectu, neque fidelis obsequij constantia moueretur: frustra maiora præmia sperari, cum in æquissima causa preces non essent auditæ. Iusta petere Bernardum plerisque videbatur: æmulorum tamen (sic arbitror) sententia vicit: cum ad Regis dignitatem pertinere disputarent, læsæ maiestatis dedecus vindicare, maiorum sententiam haudquaquam cuiusquam ad preces mutare. Noua repulsa Bernardi animus irritatus curia cessit, multisque prosequentibus, duodecimo ab vrbe Salmantica lapide, quibus locis Alba sita est, Carpium arcem ædificauit, vnde illi Carpenis cognomentum factum. Ex ea ar-

Carpium edificauit a Bernardo,

ce incursionibus identidem regiam ditionem inuadere, prædas agere, vastare agros atq; diripere. Mauri à Bernardo euocati Christianorum fines cum depopularentur, Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi murata sententia Bernardi postulatis annuere decretum, modò arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obiisse in carcere. Itaque cum neque pater redderetur, & arce spoliatus esset, per Galliam & Vascones errabundus reliquam vitam in luctu scilicet & incero peregit, vt plerique auctores sunt. Refellunt alij sepulcri indicio, quod in Aquilaria Campestri hodie etiam nomine Bernardi monstratur: putantq; constanti animo fortunæ iniurias tulisse, diligentemq; & strenuam Regi operam dum vixit nauasse. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila, quibus iniurijs prouocatus non constat, sed in fratris tamen Regis caput cum coniurasset, in potestatem eius redactus, atque luminibus captus est, addictusque vinculis. Idem supplicium Nunnius, Veremundus, & Odoarius communes vtriusque fratres, quòd cum Froila sentirent, Regis iussu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occasio. Veremundus enim è carcere euadens, factionis opibus Asturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis signis cum Rege dimicare ausus, acie victus ad Maurorum ditionem confugit. Quæ causa extitit vt Alfonso maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præsertim crebris excursionibus vsque eò molestus fuit, vt post aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti. quod Regi gloriosum, barbaris ignominiosum accidit.

Concilium Compostella & Oueti celebratur. Cap. XVIII.

ATAVLPHVS Compostellanus Episcopus per hæc tempora ætate in multos annos producta in secessu obiit. Sifnandus successit magnorum spirituum vir, magnisque virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Atalphum criminati erant, obsequijs Compostellani templi seruorum instar manciparentur, nouo exemplo atque crudeli, aliena peccata aliorum supplicijs sui, nisi sceleris magnitudo acerbiter excusaret. Defuncti corpus Compostellam transtulit. Templi Compostellani structuram nouis ipse operibus auxit. præterea D. Martini nomine sua impensa Benedictinis monachis in ea vrbe domicilium constituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Compostellani sacerdotes, quos senectus debilitaret & vacatione digni esse viderentur, impetrata missione quasi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetensis ecclesia Metropolitanæ iure dignitateq; aucta est. Templum Compostellanum, quod magnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauissima cæremonia ab Episcoporum conuentu sacratum est. Euocare Episcopos ad concilium, nisi Romani Pontificis permisso, ecclesiæ leges verabant. Seuerus & Desiderius presbyteri abs Rege legati, à Ioanne eius nominis. VIII. diploma abstulerunt, quo Ouetensem eccle-

ecclesiam Metropolitanam constituit, subiecta sententia & verbis. IOANNES EPISCOPVS seruus seruorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis, beati Petri Apostolorum Principis sempiterna prouidentia effecit successores: ea Domini nostri Iesu Christi constringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apostolum quadam voce priuilegij monuit dicens: Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni cælorum: & reliqua. Huic rursus imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis inquit: Ego pro te rogavi vt nõ deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoq; quia vestræ notitiæ fama, per hos fratres limina Apostolorum lustrantes per Seuerum & Desiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata: paterna vos adhortatione commoneo, inceptis bonis operibus gratia Dei duce perseuerare: quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri & nostra protegat benedictio. Et quotiescunque, filij carissimi, ad nos venire quilibet vestrum aut transmittere uoluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Galaciæ finibus cui vos præter me Dominus rectores constituit, tanquam iure filios nostros vos colligimus. & ecclesiæ Ouetensi, quam vestro consensu & assidua petitione Metropolitanam constituimus, omnes vos subditos esse mandamus & concedimus. Etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quilibet fideles iuste obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, firmum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litterarum nostrarum, omnes hortor, vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus regijs legatis tertius à Pontifice adiunctus, missusq; in Hispaniam nomine Rainaldus. huic aliæ litteræ ad Regem datæ Iulio mensis officij amorisque paterni plenissimæ, hoc exemplo. IOANNES EPISCOPVS seruus seruorum Dei dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galæciarum. Litteras deuotionis vestræ suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga nostram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus, Dominum exorantes, vt vigor regni vestri abundet, de inimicis vestris victoriam vobis concedat. Nam vos filij carissimi sicut petistis, sedulas preces Domino fundimus, vt regnum vestrum gubernet: vos saluum faciat, custodiat, & protegat, & super omnes inimicos vestros erigat. Ecclesiam autem beati Iacobi Apostoli ab Hispanis Episcopis consecrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem gloriose Rex, sicuti vos à paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: sed omnipotens Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram & animum deprecamur, vt quia vt diximus, valde à paganis opprimimur, aliquantos vtilis & optimos Mauricos cum armis, quos Hispani Caballos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portitorem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene valete dilectissime filij & clarissime Rex. Pontificijs litteris

*Mos Bernardi
de Carrago.*

*Alphonse Magnus
Rex Christianissimus*

*Rex Io. 8. P. P. a
rege Alphonse*

litteris perlectis, dies Episcopis tota ditione dicta, ad quam vtriusque rei perficiendæ causa conuenirent. Compostellam primum frequentes, omnino quatuordecim numero confluerunt: pars ijs vrbibus Prælati, quæ in Regis ditione erant: pars quæ obtinebantur à Mauris, minuti scilicet & paulo amplius quam solo nomine Episcopi. & erat moribus ea tempestate receptum, vt vtrarumque vrbium Episcopi essent, ac earum præsertim, quæ vel ereptæ Mauris paulo post ad eorum ditionem redierant, vel sperabatur breui eripiendas fore, Christianique iuris futuras: in eamque spem mortuis sufficiebantur viui. Templum ergo Compostellanum ijs Episcopis procurantibus, solenni cæremonia sacratum Nonis Maij, die Lunæ, Luna vndecima, tertio Aureo numero, vt Sampyrus Asturicensis est auctor, hoc est anno octingentesimo septuagesimo sexto: in quem cæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris, dextra læuaque duæ aræ, prior Petri & Pauli nominibus, posterior Ioannis Euangelistæ dicatæ. Nam quæ tegebat Iacobi Apostoli ossa, quoniam persuasio erat à septem eius discipulis dicatam esse, sacrari denuo non placuit. hostia sacra in ea sacrificatum. In vicino monte, Sebastiani Martyris nomine ædes eodem tempore consecrata. His ex rebus Compostellana religio per se sanctissima vehementer aucta est. Post vndecim menses iussu Regis ijdem Episcopi Ouetum conuenere: vt quod à Pontifice erat impetratum, communi consensu Ouetensem Archiepiscopum constituerent. Ermenigildus omnium suffragijs electus, qui eo honore fungeretur, & cæteris præesset omnibus. Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari, qui bis annuatim Synodos cogent, omniaque constituerent tanquam Deo rationem reddituri: obirentque singulas dioceses, monasteria, & parochias inuiserent. Additum præterea vt Episcopi qui ditione carerent, Ouetensi Præsuli vicariam operam exhiberent, cura in multos partita, eiusque retribus alerentur: ijs alijsque tota ditione Episcopis in Ouetensi vrbe & diocesi singulæ ecclesiæ darentur, quarum retribus viuerent, cum conuentus ecclesiastici haberentur, & fortunarum domicilium esset propter frequētes barbarorum irruptiones. Sedecim Episcopis templa duodecim designata attributaque, partim ditione spoliatis, partim integris, Legionensi, Asturicensi, Iriensi, Vlcensi, Britoniensi, Auriensi, Bracarensi, (hic Archiepiscopatus erat) Dumisiensi, Tudensi, Columbriensi, Portucalensi, Salmanticensi, Cauriensi, Cæsaraugustano, Calagurritano, Turiasonensi, Oicensi. Quorum Episcopatum nomina, & numerus ex ipsis concilij actis adscripta sunt, in eorum gratiam, qui antiquitatis studio sunt dediti. Inde certè effectum est vt ea tempestate Ouetum Episcoporum ciuitas vulgò diceretur. Ouetensis ecclesiæ fines Regis voluntate descripti, magnisq; retribus & possessionibus, vt ea ferebant tempora, amplificati sunt. Vtroque loco Rex, Semena Regina, filij Regis & proceres affuerunt: rebusq; omnibus ex sententia compositis conuentus solutus est.

Reliqua quæ Alfonso regno contigere.

Cap. XIX

INTEREA

INTEREA Maurorum arma quiescebant. Nam diurno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hispaniam venerant, extinctus erat, obsoleuerat martia maiorum indoles. neque quid interea accidit ad memoriam insignis. Anno tantum eius seculi octogesimo primo, vniuersa Hispania terra mouit, multa concussa ædificia. Mahomade Rege Cordubæ ex ritu gentis sacris in templo operante, fulmen repente dilapsum vnum & alterum ex ijs qui prope erant interfecit: vnde magnus genti terror, neque vlla piacula cælestibus placandis ommissa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toletò aufugisse dictum est, accepti beneficij immemor, ingenioque ad perfidiam conuerso, hostilia in gentem nostram moliri cepit: redintegrataque cum Cordubensi gratia, palam arma mouere. Inuidia in præceptis agebat in patruos cõcepta, quibus Alfonso impense fauens Ordonium filium, quasi muræ fidei pignus educandum instituendumque tradiderat. grauem Christiani nominis ignominiam, sed tanti ea tempestate Maurica amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles consecuta est. collectis Abdalla suorum copijs in Alfonso ditionem inuasit. Latissimæ populationes fuerunt, timor magnus, spes non minor. ad Gilloricum oppidum Maurus acie superatus à Pancoruo, quod oppidum tentare ausus fuerat, cum clade repulsus. Legio in quam se Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonso valido præsidio obtinebat, deuitata: nullaque re alia memorabili traiecto Astura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemque ipsam alluit, per fines Lusitanæ Cordubam reditum. Abuhalitus Maurorum castra sequebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonso Regem obses pro patre erat, eius rogatu patri est redditus. Autumno hæc præcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerso, Abdalla duos Zimæles patruum, fratremque tumultuaria pugna cõmissa locis natura asperis, qua in Hispaniæ parte memoriæ non est proditum (in Carpetanis suspicor) magna cæde superauit, captosque Beccariam in arcem vinctos misit. Eodem impetu Cæsaraugusta Abdallæ armis capta est. Quæ res vtriusque nationis in eum vires, armaque conuertit: tametsi missa ille legatione apud Cordubensem Regem factum excusarat: & quoniam non recipiebatur, ad Alfonso amicitiam receptum, missis identidem legatis captare non desistebar. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quasi in communem Christiani nominis hostem arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubensis filius, & Abuhalitus Corduba missi Cæsaraugustam omnibus copijs & viribus obsederunt. Frustra conatus erat, vrbe munitissima atque frequenti, Abdalla ex rebus gestis feroci. Verso impetu Cantabriæ atque Castellæ fines vastati. affuerunt Vigila & Didacus Comites, Maurosque ditione omni arcuerunt. Legionensis Rex prouisa tempestate, contractis vndiq; copijs sese ad Sublanciam tenebat ad omnem occasionem intentus, acieque dimicare paratus si Mauris animus esset: quod illi certamen detrectantes in patriam redierunt, Facundi & Primitiuu monasterio in Vaccæis celeberrimo, solo æquato, quæ magna clades est habita. Nonnulli Mauri ab Abuhalito occultè missi ad Alfonso. his interpre-

Archidiaconi.

Uniuersalis susp.

Ordonius obses apud Mauros. ab Alfonso missus educat.

interpretibus de pace constituenda actum est: simul ab Alfonso Rege Dulcidius Tolertanus presbyter eo studio Cordubam legatur sine anni octingentesimi octogesimali tertij. Dum ea legatione tempus extrahitur classis Cordubæ atque Hispali comparata, Calæciæ littora tentare iussa est: ubi multa oppida mœnium munitione nudata, iniuriæ opportuna esse cognitum erat. aduersis ea tempestatibus iactata est atque submersa. Dux Abdelhamirus & paucissimi ex naufragio euaserunt. Interea agente Dulcidio induciæ sexennes cum Mauris pactæ sunt: corporaque Eulogij & Leocritiæ Martyrum concedentibus Christianis Corduba Ouetum delata. Consecuta est mors Mahomadis imperij Arabum ducentesimo septuagesimo tertio, salutis octingentesimo octogesimo sexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud insulso ingenio vir: eius enim illa vox fuit cum in hortis deambulet ad militem, quàm pulchrum viridarium, quàm illustris dies, quàm lætum seculum dicentem si mortem daretur euadere: immo inquit, si mors non esset, haudquaquam ipse regnarem. Successit Almundar filius: cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Cordubensibus vectigal, quod ex decima pendere consueuerant, condonauit. Illi beneficij immemores ab eius auctoritate continuò defecerunt. In ipso belli apparatu Regem mors oppressit, nondum integro biennio elapso ex quo regnare cœperat. sex filios & septem filias reliquit. Successit suffragio militari Abdalla defuncti frater, anno octingentesimo octogesimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fere. Homarus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, ab imperio rebellauit. Olisipo, Astapa, Hispali, aliaque oppida eius partes sequebantur. Graues motus facilem habuere exitum. seditionis auctor uenia impetrata Regi cõciliatus est. Ea facilitas animos fecit vt rursus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas factiones distracti, Humeias & Alauecinos, vt antea monstratum est. in eo dissidio res nouare cupientibus studia populi deesse non poterant. Abdalla vestigijs omnibus Homarum insequitur, eoque redegit, vt ad Christianos confugiens eiurata patria superstitione, nostra sacra susciperet haud syncera fide, vt tempus quod omnia detegit, declarauit. Contra Alfonso Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Zenonis gener & sua sponte & prouincialium studijs prouocatus arma sumpsit: Ordoniumque à patre Rege missum ad eos tumultus sedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde loco nomen quod sanguinolentos lapides significare afirman linguæ Cantabricæ periti, cum antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottorum Regum sanguine Zuriam progenerum esse vulgò Cantabri persuadent, verò an falso non satis constat. quominus filij iniurias Rex pater vindicaret locorum asperitate factum arbitror, atque ipsius ætate ingrauescente. Quo tempore ad pacis artes conuersus, & reipublicæ exornandæ studio, tota ditione diuis templa, hominum præsidio arces, oppida, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Cæaque prope Legionem, Gauzo arx ad maris oram Ouetum inter & Gegionem rupibus imposita: deinde Portus Cale, Bracara, Viseum, Aquæ Flauie

Flauie (nunc Chiaues) Auca, instauratæ: quæ vrbes à multo tempore vastæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Senticæ perpeffa erat. pari Alfonso Regis munificentia ædificata est Zamoræ nomine. sic Mauri vocabant à cyano lapide (turcicum alij dicunt) qui Arabum lingua Zamora est, & in eo agro reperitur. Tauri vrbes ædificandæ Garfiæ filio cura demandata, quæ veteribus Sarabis fuit. Conimbrica in Lusitania, Septimancæ, Dominæ, vniuersique Gotthorum campi in Vaccæis Mauris erepti: cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen facere. Ijs in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio sumptu monasterium magnificum, quod Mauri euerterant, instauratum atque extructum est Benedictinorum ordini, quo nullum in Hispania, diuitijs, amplitudine, maiestate illustrius olim fuit: nostra ætate in paucis nobilissimum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarij tenuitas tot bellis, tantis sumptibus exhausti impar erat. noua tributa imperata: quod nisi in suprema reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, si salui esse volunt, parendum necessitati, sine periculo non vsurpatur. sic rerum euentus declarauit. Alienati enim ea ex re subditorum animi erant. Semena Regina alieno & ipsa in virum animo, faces subdebat: filioque Garfiæ suauis vt in patrem arma sumeret. Rex quamuis in affecta ætate pristinæ virtutis memor Senticam aduolat: filium in potestatem redactum in Gauzone arce vinculis constringit. non restitere, vt ferme fieri consueuit, in vno gradu commotæ semel populi voluntates. Nunnus Fernandus Castellæ Comes opibus & clientelis potens Garfiæ socer erat. eius conatus cum vincti mater & fratres iuuarent, rursus in Regem tumultuatum est. toto biennio bellum vario successu gestum, exitu tandem coniuratis prospero. Rex calamitate victus seu tranquillitatis studio regnum abdicauit, & Garfiæ filio de manu tradidit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus est factis anno nongentesimo decimo. Quo anno decurso cum Compostellam religionis ergo inuisisset, & concedente filio in Maurorum fines denuò populabundus irrupisset, operæ pretio facto Zamoræ obiit. Asturicæ primum tum ipse tum vxor Semena sepulti sunt: deinde Oueti in D. Mariæ tumulo composito. Quo tempore Abdalla Cordubensis Rex, cum filios reliquisset vndecim, filias tredecim, ætatis anno septuagesimo secundo Cordubæ obiit. Quid Abdallæ Lupi filio contigerit clam est: neque deesset industria si monumenta suppetere. nunc coniecturis standum. ac putem ope Regum Ouetensium Cæsaraugustæ principatum retinuisse: ab eoque eius vrbes Reges perpetua serie deriuasse: de quibus longo interuallo sermo recurret. Cordubæ imperium suscepit Abderrahmanus Abdallæ ex Mahomade filio nepos, nouo exemplo vt in Maurorum imperio nepotes præferrentur filijs. Viginti tres annos natus erat: cum ad regnum accessit, & quinquaginta annis regnauit. Almanfor Ledim Alla vocatus est, hoc est defensor legis Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem credentium significat. & ferme imperijs inclinantibus magnifici tituli vsurpantur: ignauiaque ornamentis extrinsecus additis fucatur. Tametsi Abderrahmanus in magnis Regibus

*noua tributa
communis hispa
niam.*

gibus numerari debet, domi militiæque clarus. dum vixit in vnam curam dissidia gentis pacandi, factionumque studia quibus populares æstuabant, sedandi maximè incubuit: æquissimè populis iura dabat. Castrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia munificentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illustraque sunt. Regnum cepit anno Arabum trecentesimo, iuxta Roderici etiam Præfulis computationem, hoc loco à vera non discrepantem.

Garfias, & Ordonius Reges. Cap. XX.

POTENTIA scelere quæsitæ, haud solet esse diuturna. Garfias regnum per vim occupatum, tribus annis, & mense vno tenuit. Quo tempore noua expeditione suscepta in Maurorum fines irruit, & agris circum longè latèque vastatis, direptis oppidis, Aiolam Maurorum regulum obuam prodire ausum, acie quidem victum cepit: verùm in reditu ad Tremulum oppidum, custodum culpa in patriam fuga euasit. Rex Zamoræ defunctus est, atque Ouerti sepultus salutis anno nongentesimo tertio decimo. Ordonius nunciata fratris morte, quoniam sine prole decesserat, ex Calæcia, vbi res gerebat, continuò ad regnum aduolauit, bonus & moderatus Princeps si extrema cum primis contexuisset, neque innocenti Castellæ Comitum sanguine manus foedasset. Regnauit annis nouem, mēsis sex. Sub initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, si illustri aliquo facto Maurorum spiritus fregisset, delectu suorum habito in Carpetanos irrupit. Talaueram soli cælique lætissima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & moenium ex secto plurimum lapide munitione nobile circumfedit, victisque acie Mauris, qui à Rege Cordubensi auxilio obsessis missi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit: neque enim circumfusis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum multis alijs captus est. exercitus Mauricis spolijs grauis in patriam reductus. Cordubæ Rex ex eo euentu de rerum summa coniciens, veritusque præferocis Regis arma, suorum viribus diffusus, Mauritanæ Tingitanæ Regem supplex sollicitat, vt ex Africa supplementi causa nouas Maurorum copias transmittat. Annuit ille gentis periculo permotus, & studio religionem Christianam opprimendi, quæ indies maiora incrementa suscipiebat. Valida Afrorum manus missa Duce Almotarapho est, ijs copijs regius exercitus Maurorum adiunctus. Auolalpasus rei summæ Præfectus in Christianorum fines irruens, ad Durij ripam prouectus est. ad Castrum Sancti Stephani Gormatij nomine, Rege obuam facto dimicatum est. non aliàs maiore mole concursum, neque dubio magis euentu. ad extremum vtroque Duce Mauro cadente, cæsi magno numero hostes, reliqui in fugam compulsi. Christianorum animi magna sollicitudine liberati, reputantes quantum noui periculi accessisset ex Africa, vix tolerantibus Maurorum Cordubensium potentiam. quo maior victoriæ fructus esset, victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Lusitanæ

fitanæque agros & oppida quàm longè ad Anam vsque patet, Emeritæque & Pacis Augustæ fines victoris exercitus incurfione depopulari: tanto ex his rebus incolarum terrore, vt in iungendi foederis voluntatem vehementer incumberent: & ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint coacti, Ordonij regni anno quinto, salutis nongentesimo octauo decimo. Rex tantis rebus perfectis redijt in patriam, & triumphantis in morem Legionem inuectus est. Urbem eam ea ætate principem, locorum opportunitate inuitatus, regiam constituere cogitabat. Nouis itaque ædificijs illustrare, locis amplificare parans, primùm omnium templum Petri & Pauli nominibus sacrum, & Episcopi cathedra insigne, quoniam extra murorum ambitum erat & periculo proximum, in regium palatium transtulit (quod in thermarum vsum olim à Mauris magna amplitudine, & præcipua totius operis maiestate extructum fuerat) Mariæ Virginis nomine. tamen si duæ aliæ templi partes, Saluatoris altera, Ioannis Baptistæ nomine altera sacrata est, Fruminio Legionensi Episcopo totius ceremoniæ Antistite, cui vndecim alij Episcopi ex vniuersa prouincia ad id euocati aderant. Auxit noui templi maiestatem, cum Rex nouo exemplo de manu eius Pontificis regni coronam capiti suo imponendam curarit. Eo ex tempore Ouertensis Regis nomen Legionensi mutatum. Verùm ab hoc initio Ouertum vrbs eò ignobilitatis dilapsa est, vt progrediente tempore Archiepiscopatus honore detracto, nostra demum ætate, ne suffragij quidem ius in comitijs regni habeat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis quàm Regum inuidia. Itaque inter huius ætatis diplomata, Hispanicæ antiquitatis eruendæ studiosi, in quibusdam Ordonium Ouertensem Regem dici considerant, in alio quodam Legionem regnare: nimirum appellatione cum rebus & temporibus alternante. Mindoniensem urbem iure Episcopatus donasse Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate spoliata. Tamen si alij magis existimant Mindonienses Episcopos præcis temporibus Vallibriensibus fuisse nuncupatos. Interea Rex Cordubæ Abderrahmanus Almanfor ex re malè gesta dolore exæstuans, & vindicandi iniurias cupiditate ardens, vniuersas regni vires & copias in vnum contrahit: atque per Lusitanæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi Rondonia sita est, Mindoniam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriusque nationis castra posita. acie pugnatum ardore animorum singulari, virtute non impari. multi ab vtraque parte ceciderunt. exæquata clade noctis tenebris certamen diremptum. neutri manifestè victores. Tamen si eius prælij ea fama fuit, vt vtraque pars se vicisse prædicaret: nostri quoniam hostem Calæciæ finibus discedere compulissent: barbari cum toties victi ad noctem vsque certamen sustinuissent. pugnatum est anno nongentesimo nono decimo. Neque multò post Cordubæ Rex superioris victoriæ opinione ferox, viribus reparatis, auctusque auxilijs ex Africa, Christianorum finibus euastatis in Vascones & Cantabros penetrauit. Ordonius Rex & sua sponte ad bellum incitatus, & Sanctij Garfias (is Vasconum Rex erat cognomēto. Abarca) periculo permotus, sollicitatus precibus, in Mauros

9 2 1 mouit. Ad vallem Iuncariam (Iunqueram hodie dicimus) Vasconum & Legionensium copijs cum Mauris dimicatum anno nongentesimo vigesimo primo. non minor quam in Calæcia animorum contentio, non minor strages fuit, neque minus dubia victoria. hoc superiores Mauri, quod Garsias Aznarius (malleum Fortunius Semen eius filius) Aragoniæ Comes in eo conflictu perijt: & secundum eam pugnam Cantabriæ pars illa, cui Alauæ nomen est, Maurico imperio cecidit. Capti in prælio Episcopi Dulcius Salmanticensis, Tudensis Hermogius. pacto pretio redempta libertas, dum aurum appenditur obsides dati. Pro Hermogio sororis filius Pelagius in ipso ætatis flore, venustate eximia barbari Regis animum, alio- 10 qui in libidinem procliuem vehementer inflammavit. augebatur impuri atque nefarij amoris flamma. adolescens & suapte natura ad modestiam compositus, & in plena sapientiæ ac sanctitatis domo educatus, de turpitudine identidem appellatus repugnauit primùm: deinde cum precibus vincere non posset & vis adhiberetur, procaci Regi pugnos in faciem infregit. Animi constantia, & pudicitæ cultus exitum attulit. ferreis forcipibus lanatus, membratimque dissectus, Regis impij & immanis iussu in Bætim fluuium iactatus est die Dominica, qui dies Iunij mensis vigesimus sextus fuit, nimirum salutis anno nongentesimo vigesimo quinto. Defuncto honores 10 tanquam Martyri habiti cultusque decretus: corporis partes in D. Genesij, caput in Sancti Cypriani cœmeterio sepulta. Eo maiori gloria dignus, quod quatuordecim nõ amplius annos natus erat, minus mensibus sex, cum id virtutis & constantiæ specimen edidit. Rhosuita virgo Saxonica Pelagij Martyris mortem Heroico carmine hac ipsa ætate, sed paulò aliter cecinit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorum Regibus, Zanellus presbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hispaniam legatus est hac occasione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruagata, atque Sisnandi Compostellani Episcopi virtutum celebri fama, Pontifex missò cum litteris idoneo homine preces communicari petijt: vt propitiato Apostolo sancto opem eius viuus moriensque impetraret. Sisnandus 30 Zanello in Italiam amandato obsequium Pontifici defert. Rex etiam litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris onustus in Hispaniam euoluto integro anno redit: præterea à Pontifice legatus factus cum potestate cognoscendi quæcunque ad religionis statum pertinebant. Persuasum Romanis ab antiquo, in ratione precandi Gotthica multa deprauata esse, insolentes sacrorum ritus atque opiniones de religione discrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumbendum iudicans, libros ecclesiasticos cum cura conquisitos diligenter excussit, atq; in ritu quamuis diuerso, contra quam suspicabatur, omnia religioni consentireprehendit: Romamque rediens Pontifici visa cognitaque re- 40 tulit in magno Patrum confesso. Gratias illi pro diuino munere agentes, libris comprobatis illud modò sanxere, in sacratori secretaque sacrificij Christiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirum alia mystica verba, quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen sententia proferebant,

rebant, ad hunc modum: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. HIC est calix noui testamenti in meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus verbis ne nostra quidem ætate ij vtuntur, qui ritu Gotthorum sacrificant diuina hostia permisso Pontificum. Hunc exitum ea tum controversia habuit, multis deinde seculis reperita: donec Hispanorum siue constantia, siue contumacia victa est, atque Gotthica precandi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum est. Ex eo tempore sanè, quo ad Iuncariam pugnatum est, belli fortuna conuersa videbatur. Ordonius Rex decori tenax, breui re- 10 parato exercitu, qua parte Vasconum fines erant, ipso Vasconum Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiæ oppida, pagos, agros, belli flamma consumpsit: & cladis acceptæ ignominia vindicata Zamoram redijt. Nullum in rebus humanis gaudium est syncerum & constans. quod tunc vsuuenit. Munina Eluira Regina lectissima foemina extincta morbo est, filijs Sanctio, Alfonso & Ramiro, præterea Garsia Semenæque. Eluiræ funere curato, Rex Argontam duxit principi loco in Calæcis: neque multo interiecto tempore in suspicionem adductam repudiavit, temerè scilicet & immeritò: vt rerum euentus & Regis pœnitentia comprobarunt. Sanctiuam Garsia Eneci Regis Vasconum filiam in eius locum substituit, Sanctio 20 fratre concedente. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rursus irruptione facta, Anagarum, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam: vbi Gotthorum regno conuentus iuri dicundo fuisse creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque hætenus ita Ordonij res erant, vt in eius regno laudari multa possent iure, accusari pauca, qualia Regibus libenter condonantur. Difficile est & miraculo proximum in summa licentia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Castellæ Comitum cædes Ordonij iussu alienissimo tempore perpetrata, in quibus tantum præsidij erat aduersus Maurorum arma, superiorem omnem gloriam corrupisse visa est. quod qua ratione contigerit, & quibus ex causis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori principio repetendum. & nonnulli noui principatus in Hispania, quæ initia incrementaque habuerint, noua narratione explicandum.

Libri Septimi Finis.

Z 2 HISTO.

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER OCTAVVS.

Regni *Navarrici* initia. *Caput. I.*

POST memorabilem atque funestam cladem, qua victa oppressaque vniuersa à Mauris ferme Hispania est: ex Gothici imperij casu quasi ex magnæ structuræ ruderibus cum euersa est, plures extitere principatus minuti initio, finibus angusti, atque viribus infirmi: tempore consequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac prostratæ reipublicæ instauratores præclari. Quorum exortum atque progressum omnium explicare ardua res esset, & longioris disputationis quam pro suscepti operis modo. Insignium maximè & præ cæteris nobilium initia, incrementa, successusque breui narratione attingere: quoniam cum Legionensium Regum rebus deinceps conexi consuliq; sunt, necessarium fore sum arbitratus: Vasconum, Aragonum, Barcinonis atque Castellæ, cui Veteris nomen est. Etenim ex communi Hispaniæ incendio atq; vastitate, pulsæ sedibus Hispanorum reliquæ pars in Astures confugere, vnde Legionense regnum constitutum, de quo superiori libro commemoratum est: pars Pyrenæi montis iuga claustraq; occuparunt, vbi Cantabri & Vascones siti sunt. Lacetani præterea, Ilgeretes, atq; Ceretani (quibus in locis nunc Ripagorfa, Suprarbe, Urgelia, Cerdaniaque visuntur) eorum locorum præsidio atque munitione non modò libertatem turati sunt, sed iuandæ etiã reliquæ Hispaniæ consilia inter se communicarunt viri præstantes, maioriq; quam pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduersus tantas difficultates ratione prouidere non poterant. Occasio non maxima. Ioannes quidam homo religiosus, tranquillioris vitæ studio succensus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium constituerat, adiunctumq; diuinæ rei procurandæ causa, sacellum Ioannis Baptistæ nomine sacrum. Sanctitatis eximie opinio fama que cum per ora hominum volitaret, quatuor se illi socij adiungere, vitæ generis quod sequebatur æmulatores. multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendiq; causa sancti viri precibus: quem omnibus officijs cultum dum vixit, extinctum exequiarum honore prosecuti sunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenuæ conditionis viri sexcenti, siue ex composito cõuenientes, siue secessus opportunitate inuitati, quò res occultior esset, in commune de reipublicæ salute, de Maurica seruitute

seruitute pellenda consultare aggressi sunt. Locorum præsidium animos faciebat, & Francorum auxilia præclare conantibus haud defutura sperabant. Asturum exemplum prouocabat, qui Pelagio Rege creato iuandæ rei Christianæ consilia explicare, & Maurorum arma irritare veriti non erant. quod initio temerarium visum est, euentu salutare fuit. Re diu multumque agitata, optimum fore visum est ex suo numero aliquem deligere, cuius imperio & auctoritate deuincti in eam causam iuandæ patriæ ingrederentur. *Garsias* Semenus omnium suffragijs delectus, nullo quidem gradu contingens Gotthorum Regum familiam, quod nomen ipsum declarat Hispanum magis quam Gothicum sonans, haud dubiè autem nobilissimus, magna que & veteri prosapia, Ameseuæ regulus atque Abarsusæ. vxor Eneca pari nobilitate. De tempore auctores in diuersum trahunt, ac ne de appellatione quidem regni satis constat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum putant, alij Nauarræ seu Vasconum: neutri argumentis euidentibus. Et est omnis antiquitas obscura, præsertim Hispanica: quippe magnorum fluminum decursus noti sunt, obscuræ origines primæ fontesque vnde derivantur. Insigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura distincta. nonnulla oppida hoc Rege Mauris erepta: in his Insa, Suprarbis princeps municipium. Sacellum quod Ioannis cura & sumptu extructum erat, locis amplificatum auctumque redivitibus in regij ædificij amplitudinem & maiestatem sensim excreuit: Regum veterum bustis nobile, præsentis numine ipsaque vetustate religiosum. Semen Rex & successores eum locum sepulturæ delegere. Obijt anno septingentesimo quinquagesimo octauo. Successit *Garsias Enecus* (ab utroque parente eius appellatio conflata est) Princeps verè magnus, insigni felicitate. Nam huius virtute Vascones, qui inter Asturum, Maurorum & Francorum arma imperiumque identidem alternabant, bello domiti in horum Regum ditione stabili possessione constiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ nomen est, arma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum intia hoc Rege extiterunt. Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis Magni in ea loca delatus, quæ Aragone & Subordano fluminibus alluuntur: cum quædam oppida Mauris eripuisset, Rege *Garsia* concedente se Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vasconibus contributæ, deinde sui iuris, vti competenti loco est explicandum. Aznarij filius Aznarius alter fuit, nepos Galindus: de quorum rebus gestis nihil est ad memoriam insigne litteris proditum. Galindo defuncto filius successit Semen Aznarius. Barcinõ autem Ludouici deinceps Imperatoris, & tunc patre superstite armis occupata: Bernardusque natione Francus illi vrbi cum potestate præfectus anno octingentesimo primo, inde origo Barcinonensis principatus. Quo anno in sequentem euoluto, *Garsias Enecus* defunctus est. Successit *Fortunius Garsias*: de cuius rebus gestis Vascones historici magna ac penè incredibilia fabulantur. Ac illud constat ad Rocidam vallem prælio illi memorabili interfuisse, in quo Francorum nobilitas nostræ gentis armis trucidata est, Carolo Ma-

Garsia Ximenis

ANVA...

7 3 8
Garsias Enecus

8 0 1

Fortunius Garsias

gno Imperatore; Duceque acie victo. De eius victoria lætitiã non parum
 diminutum est Semen Aznarij Comitis Aragoniæ interitu in eo prælio
 desiderati: cum ostentandæ virtutis studio in confertos hostes irruisset
 contemptu mortis ferocior. Eò maior luctus fuit, quòd sororem eius Teu-
 dam Fortunius Rex vxorem habebat. Successit Semeno Comiti Seme-
 nus Garsias eius patruus, Endregoto defuncti fratre, qui meliori iure
 niti videbatur prætermisso. causæ clam sunt: fortassis curis grauioribus
 idonea ætas non erat. Obijt Fortunius Rex anno octingentesimo quin-
 todecimo, Sanctio Garsia quem ex vxore genuerat successore. Hoc Re-
 ge Roncalenses ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immu-
 nitate donati: vt eius ætatis atque Regis diploma declarat. Bernardus
 Barcinonensis Comes (nonnulli Marchionem faciunt) criminibus appe-
 ritus, ab ijs qui teneram eius Bernardi ætatem gubernabant, qui Caroli
 Magni nepos erat ex Pipino filio, quasi adulterij consuetudine cum Augu-
 sta Ludouici Imperatoris coniuge, læsæ maiestatis reus esset, calumniæ do-
 lore actus, ex Gallia quòd se contulerat, in Hispaniam redijt: vbi præcipua
 auctoritas erat, multæque clientelæ, quas superiori tempore sibi adiunx-
 rat. Obijt anno octingentesimo trigesimo nono. Vvifredus eo nomine
 primus Barcinonensis Comes Ludouici Pij beneficio, eo principatu au-
 ctus est, nondum hæreditario iure, sed ex Imperatoris voluntate, annorum
 numero aut vitæ spatio vt in cæteris præfecturis præscripto. Garsias Az-
 narius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris Se-
 meni Aznarij successor. Omnino Sanctij Regis armis Vascones, qui vltra
 Pyrenæi fastigium ad Galliam fusi Francorum imperio parebant, vexatis
 neque prius quiescere permisi, quàm perpetuam cum Suprarbis Regibus
 amicitiam iurati. Muzæ bello, eius quem aduersus Mahomadem Cordu-
 bæ Regem rebellasse superius monstratum est, occisus fuisse traditur, ni-
 mirum annum circiter octingentesimum quinquagesimum tertium. Post
 Sanctium Regem, Semenum Garsiam quidam numerat auctor defuncti
 filium: de quo in monumentis eius cœnobij, cui S. Saluatoris Leiren-
 sis in Vasconibus ipso Pyrenæi montis complexu nomen est, memoria
 propagatum, eo loco cum vxore Munia esse tumulatum, nihil præterea.
 Ijs monumentis, cum certiori historiæ lumine careant, quantum fidei sit
 adhibendum, ex suo iudicio quisque statuatur. nobis in alterutram partem
 pronunciare consilium non erat. His sanè Regibus defunctis, cum stirps
 regiæ familiæ consumpta esset, quatuor annorum interregnum secutum
 est. Quo tempore prius quàm provinciæ voluntates in vnum aliquem
 conspirarent, quem Regem creatum reipublicæ rectorem imponerent:
 plerique Vasconum scriptores affirmant, re cum Romano Pontifice, ni-
 mirum Leone eius nominis. IIII. cum Francis & Longobardis communi-
 cata, ex eorum consilio ea ex illarum gentium legibus delibasse, quæ ad li-
 bertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicaru-
 ne vnquam Reges cõcessa potestate abuti possent ad oppressionem reipubli-
 cæ. Leges scriptæ, quas forum Suprarbis vulgò vocat: quarum vis in eo potis-
 simum

simum & summa erat, vt quoniam ditionem à Mauris partam ipsi de ma-
 nu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid accepta potestate maioris rei nisi
de consilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de causa deligendi
erant, decernere fas esse crederet: neque ius libertatis minueret: & quæ Mau-
ris essent erepta cum proceribus optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata
 essent medium magistratum creari placuit, tribunitiæ potestatis ad instar,
 vulgò hoc tempore Aragoniæ Iustitia nominatur: qui legibus, auctoritate,
 & populi studijs armatus, hætenus regiam potestatem, ne nimia efferretur,
 certis sinibus inclusam tenuit. ac proceribus præsertim datum, vt fraudi
 non sit, si quando inter se tuendæ libertatis causa in scio Rege conuentus ha-
 buerint. His ita constitutis Bigorræ seu Bigerrionum in Aquitaniæ parte
 Comes Enecus Sanctius, à velocitate cognomento Arista, trecentorum pro-
 cerum suffragio ad regnum vocatus est: atq; Pompelone in S. Victoriani iu-
 raturus iura subditorum, leges, atque libertatem, rempublicam gubernandam
 suscepit. Illud additur: fecisse subditis potestatem, si datam fidem violasset,
 Regem externum siue ex Mauris siue ex Christianis in auxilium pacæ li-
 bertatis euocandi. quòd de Mauris quoniam turpitudinem continebat, fe-
 runt à populo repudiatum. Atque hæc quæ verissimè memoria propagata
 esse vulgò homines, sed & doctrina expoliti nonnulli existimant, alij fabu-
 læ similia esse arbitrantur: ac Aristam potius patri in regno successisse sta-
 tuunt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique instituendi ma-
 gistratus causa extitit satis idonea? aut qui potuerunt cum Longobardis
 consilium communicare? quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia op-
 pressa extinctaque erat, diuinare in re tam dubia non iuuat. fortassis enim,
 quod Semeni primi Suprarbis Regis electione factum est, vulgò historici
 ignorance temporum ad Aristam, quem primum in his Regibus esse cre-
 diderunt, falso ablegarunt. Illud constat Enecum per hæc tempora in Pyre-
 næi montis iugis regnum tenuisse. vxorem habuit: Enecam Gonsalui Comi-
 tis filiam, ex Ouerenium Regum sanguine. Præterea Teudam duxit Zeno-
 nis Cantabriæ Ducis filiam, vt est alio loco indicatum. filium vnicum, quo
 ex coniugio incertum, sed Garsiam tamen Enecum genuit, regni successore.
 S. Saluatoris Leirensis monasterium in Pyrenæi iugis constitutum lo-
 ci religione, ædificij maiestate, opimisque redditibus celeberrimum, Ari-
 stæ opus esse creditur. Nunilonis & Alodiæ virginum corpora non ante
 multos annos Boscæ p̄t̄p̄e Anagarum (Oscæ in Bassetanis dicunt alij) pro
 religione occisarum, in eo monasterio seruantur. Tamen Bononia Gal-
 liæ Cisalpinæ vrbs eorum sibi possessionem arrogat. Aristæ Regis diplo-
 ma refellit, quod in eius cœnobij schedis seruatur: & locorum vicini-
 tas vbi interfectæ sunt, huic opinioni suffragatur. Regni fines Arista Re-
 ge prolati, & Vasconum planities veteri ditioni adiecta: cum priores
 Reges se montibus tenuissent. Pompelo & Alaua quoniam temporum
 iniuria ad Mauros redierant, Aristæ armis expugnata: vnde se Pom-
 pelonis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio sunt. Quo
 tempore Vvifredus alterius Vvifredi filius cognomento Villusus, Bar-

Iustitia Aragon

cinonensem comitatum Caroli cognomento Crassi Imperatoris munere factum hæreditarium, retento tantum iure ad se prouocandi obtinuit, anno 884 octingentesimo octogesimo quarto: cum eam urbem Salomon Cerdaniæ Comes decem & nouem annis gubernasset iussu Ludouici secundi Imperatoris propter teneram Vvifredi infantis ætatem. Per idem tempus Gasias Aznarius Aragoniæ Comes defunctus est. successit eius filius Semen Gasias. De anno quo Arista obiit auctores variant, neque quid certi sequamur habemus: suspicamur tamen, quod ratio temporum videtur exigere, Alfonso Ouetenensis regno, cui Magno cognomen fuit, esse defunctum anno octingentesimo octogesimo octauo. Successit Gasias Enecus ætate minor (nam decem & septem annos natus erat) animi magnitudine & rebus bello pacisque gestis cuius priorum Regum par. Confirmata is ætate suscepti regni auctoritatem tuebatur, multis victorijs de Christiani nominis hostibus relictis quas vt sigillatim recensamus operæ non est, neque institutæ breuitatis. Vxorem habuit Vrracam Fortunij Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam aut sororem: variant enim scriptores vsque eo, vt quidam Fortunij propinquam scribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum à patre præreptum diximus) Galindi neptim fuisse. omnino ex eo coniugio Fortunius & Sanctius cognomento Abarca nati sunt, tum Sanctius, quæ Ordonio Legionensi Regi in senium præcipiti & binis nuptijs perfuncto tertia vxor accessit, vt est superiori libro demonstratum. Ad vallem Ayuarem (Rodericus Larumbem ait) in tumultuario conflictu à Mauris peremptus est, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ studio excursiones in Mauros identidem facit, anno nongentesimo quinto, vt ex schedis Aluendensibus intelligitur. Successere deinceps Fortunius, atque Sanctius, quo Rege ad Iuncariam male fuisse pugnatum sine superioris libri dictum est. Gasias Eneci Regis sepulturam Leirensis monasterium sibi arrogat, defendunt D. Ioannis Rupensis sacerdotes, argumento sepulcri quod eo loci inter alia priorum Regum busta Eneci Regis inciso nomine cernitur. Litis diiudicandæ neque facultas erat neque animus. multis locis constituta Regibus cenotaphia, vt in quemque benefici extiterunt, opinionum varietati occasionem præbuisse arbitror. De Vasconum regni initijs pro re præsentari satis dictum est.

Castella Comites. Cap. II.

ACCÆOS ferè Romani olim vocitabant Hispaniæ incolas ea parte cui Castellæ veteris nomen à hostibus inditum est, Per Carrionem, Pisoricam, Heuam & Regamonem fluuios descriptæ, secretæque à Legionensi ditione/ altera ex parte Asturum, Cantabriæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Austrum montes, vbi Segobia & Abula sita sunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini generosi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cælo terraque maior aliquanto aquarum copia,

copia, quàm in reliqua Hispania. homines miti magnoque ingenio, minime mali, salubri corpore, venusta facie, patientes laborum. In ea prouincia (tametsi initio vniuersam non obtinuerunt) reguli opibus & clientelis præpotentes, Christianæ ditionis fines armis & virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabantur Regum nimirum Ouetenlium permissu, in principatus tamen, an in præfecturæ tantum significatione incertum. parendi certè necessitas iniuncta erat, siue regni conuentus agerentur, siue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouinciarum Præfectos honestare moris fuit, annorum numero quibus præesse deberent præfinito. consequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita maneret cœpit esse proprius: demum ad posteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis vitigia in Hispania retinentur, cum proceres Hispani non prius paterni principatus à parentum obitu nomen vsurpant, neque Ducis, Marchionis, aut Comitis titulos ascribunt, quàm Rege denuo annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato contra facere à Regibus est concessum. Atque cum hæc explorata sint, tum illud incertum, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Castellæ ditionem obtinuerint: nisi quod fidei proximum est, eorum principatum eadem initia incrementaque quæ reliquos toto Christiano orbe habuisse, quibus neque amplitudine cedit neque admodum verustate. Comitum enim Castellæ mentio satis vetusta est: atque in eo numero Rodericum primum ponere licet ex antiquis priorum Regum diplomatis, Alfonso Casti cœtaneum. Nam de annorum numero laborandum non est, quem in plerisque antiquitatis monumentis vitiatum esse certa ratione constitui. Post Rodericum in Castellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis Hispanicæ eruendæ diligentia eruditioneque præstantes, Roderici filium. sic Alueldense Chronicon ait. Hic Alfonso Magni Regis Ouetenensis tempore vixit, quantum ex schedis veteribus licet conijcere. Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio iunxisse traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo D. Iacobi inuisendi cupidus venerat in Hispaniam, vbi rei Christianæ promouendæ studio, affinitate cum Iacobum Comitem sibi conciliasset, cõmunibus cum eo opibus & auspicijs Burgos nobilissimam Hispaniæ & ditissimam urbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ dissipati viuebant, in vnum ciuitatis corpus formamque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi enim Germanis pagi sunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alij Castellæ Comites, nempe prouincia in plures partes distracta. Ferdinandus Ansurius, Almondar cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnus Fernandus principem auctoritatis & potentia locum occupabat: vsque eo vt filiam, Gasias Ordonij Regis fratris vxorem dederit, & ipsi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfonso cognomento Magnum, eius Gasias patrem armis compulerat abdicare, maiores spiritus gerebat scilicet quàm vt æquo animo Ordonius ferret omnis insolentiæ impatiens. Delatores præterea Regis animum in inuidiam in-

flammabant, quales in principum aulis multi viuunt, nulla propria virtute præstantes, melioribus tantum prosternendis ad summa euadere soliti: quæ pessima ars nimium prosperis multorum successibus creuit. His inuidiæ stimulis percitus Rex Comites euocat: velle se simulat de republica & summis totius regni rebus consilia cum illis communicare. Locus colloquio delectus oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramque ditiorum spatium die dicta Comites affuerunt nullo satis idoneo præsidio militari, venturi securi. conscientia probè gestorum metum excludebat. Per fidem tamen colloquij Regis iussu capti, vinculisque constricti, atque Legionem amandati sunt. Ex ea re Castellæ vrbes & oppida incredibilem animis dolorem conceperunt. auctusque, mœror & desperatio, cum paucis post diebus nunciatum esset Comites impiè & crudeliter fuisse trucidatos. Nouos motus veritus Ordonius, cum ad arma gentem eam consternatam esse videret, dum arma, equos & milites comparat, in ipso belli apparatu Zamoræ ex morbo extinctus est salutis anno nongentesimo vigesimo tertio. in S. Mariæ Legionensi, quod ille templum dedicandum curauit, vti superius indicauimus, tumulatus est. iusta exequiarum more regio magnificè facta. Quo tempore Sifnando Compostellano Præsule defuncto Gundesindus successit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obscurasse visus est. Gundesindo defuncto Hermigildus successus est, in pari nobilitate haud dissimili vitæ genere ad posteritatem deformatus. Ex Belchide & Didaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Rasura & Gustius Gonsaluus nati sunt. Nunnius Ferdinandi Gonsalui Castellæ Comitis, quem nostrates historiæ laudibus ad cælum ferunt ob multas res bello paceque præclare gestas, auus fuit. Ex Gustio Laræ reguli, quos vulgò historiæ Laræ Infantes vocant, nati sunt. Ita Iacobi Porcelli sanguis regniæ familiæ insertus, vti loco competenti explicandum est, per multas præterea procerum Hispaniæ domos diductus atque vagatus est, nunquam extincta nepotum sobole vsque ad nostram ætatem.

Froila eo nomine secundus. Cap. III.

XTINCTO Ordonio, Froila eo nomine secundus defuncti frater, nulla domi militiæve laude clarus, nullo procerum suffragio, neque legibus, neque auspiciò regnum inuasit armis: in quibus plerumque iura regnandi sunt. Initijs exitus consentanei fuerunt. haud diuturnum regnum, nempe mensium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crûdelis cognomen factum. metuat multos necesse est quem multi timent. præsidium Regum in ciuium amore est, exitium in odio. Olmundi viri principis filios pereunt nulla idonea causa. eorum frater Fruminius Legionensis Præsul solum vertere compulsus est. Inijcere manus viro sacro religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonso, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam stupro patrem Pelagij cognomento

mento Diaconus: eius cui Alfonso (vulgò Aldonsam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrici neptis olim nupsit. Legionem sepultus est, lepræ morbo ex quo obiit non magis deformis, quam totius vitæ ignauia & Castellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbat. Is dolor nouis iniurijs cumulabatur, cum Legionenses iudices iuris repetendi causa adire necesse erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat, defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occasio suppeditata est. palam Regum imperium repudiatum. Reipublicæ constituendæ moderandæque, causa ex vniuersa nobilitate duo proceres delecti, penes quos bello paceque rerum arbitrium esset, vitæ necisque potestas. Iudicum nomen est datum. alia principatus nomina repudiata: ne speciosæ appellationis prætextu, concessa potestate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Rasura & Lainus Caluus iudices creati, par hominum ea tempestate longè nobilissimum & potentissimum. Lainus ætate iunior erat. Nunnij filiam Nunniam Bellam sibi toro iunxerat. vigor animi ætati consentaneus. rem militarem curare iussus. Nunnio quem ex multo rerum vsu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandæ cura imposita est, concedente collega. iura populis plerumque solus dabat Burgis, vbi multi esse consueuerunt, vrbe primaria, sed & alijs tota prouincia oppidis. Octo ad Medinam Pomariam milibus passuum oppidum extat Biudicum nomine, & in eo tribunal vetusti operis: vnde incolæ ducta per manus opinione persuadent, ab his iudicibus leges promulgatas esse, iuraque data disceptantibus: ex vetusto scilicet iudicum libro, in quem veteres Castellæ leges collatæ erant, & cuius frequens mentio reperitur in schedis & monumentis huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonso, cui Sapienti cognomen fuit, antiquatus est, nouo legum volumine promulgato, quod in septem partes tribuitur. Hi iudices quanto tempore vixerunt, exploratum non est: ac ne res quidem eorum satis explicatæ, memoriæ proditæ sunt. Ex vtriusque certè genere nobilissimi & fortissimi viri procreati. nam Lainus Caluus Roderici cognomèto Cidi auus quintus fuit. Nunnij Rasuræ filius Gonsaluus Nunnius paternum magistratum gessit, non minori gloria quam pater. Erat enim ingenio facili, morum suauitate atque actionum omnium elegantia singulari. Ad hæc nobilium liberos in aula sua educandos instituendosque suscepit: magnorum id virorum bello paceque seminarium. Ipse ex ea liberalitate curaque, magnam à prouincialibus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnij Ferdinandi Comitis filiam, eius qui ab Ordonio Rege inter alios Castellæ Comites peremptus est. Ex eo coniugio Ferdinandus Gonsaluus natus est, virtutum gloria & in summa varietate fortunæ præcipua constantia cuius procerum heroum æqualis. Verùm de Ferdinando mox. ad Reges sese conuertat oratio.

Sanctius Abarca Vasconum Rex Cap. IIII.

MVLTIS

MULTIS commentis Vasconum historiam foedatam esse ne-
mo mediocri antiquitatis cognitione poterit ignorare. eius
enim gentis historici peruulgato affectui indulgisse mihi vi-
dentur, narrationem illustrandi portentosis rerum incredibi-
lium mendacijs. Vnde historia, cuius potissima virtus est veri-
tas, ijs libris persimilis euasit, qui ab otiosis hominibus in iuuentutis gra-
tiam ex fabulis, nugisque compositi passim circumferuntur. quod cum in re-
liqua historia cernitur, tum per hæc tempora maximè: cum Garsia Eneco
Vasconum Rege, vt paulò superius dictum est, à Mauris in conflictu truci-
dato, fingunt eundem casum vxorem Vrracam pertulisse, siue eodem tem-
pore, siue diuerso: vt mirari magis possis discrepare auctores in mendacio,
quàm quid veri sit discernere. Conuenit tamen Sanctium quemdam Gueua-
ram, cum explorandi causa superuenisset, infantem è Regina mortuæ ve-
ro, per vulnus quod acceperat, brachium efferentem vitæ argumento, ex-
tractum exenterata matre, clam domi suæ ad iustam ætatem aluisse: quo
res occultior esset (nam nescio quas laruas formidabat) cultu rusticano, pro
calceis perones gestasse, quos vulgò Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cog-
nomen factum, Gueuaris Latronum nomen, quod latenter Regem aluif-
sent. Demum elapso decem & nouem annorum interregno, in eo habitu
ad conuentum, vbi de Rege deligendo suscepta deliberatio erat, deductum:
& cum fides esset facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum prom-
ptissima voluntate, lætissimo omine: ex tantis periculis vnde seruatus erat,
reputantium inijt exitus haud dissentientes fore. Verùm hæc quæ specio-
se dicta sunt, plerique repudiant maiori prudentia & eruditione viri: neque
antiquitatis monimenta consentiunt, neque ratio temporis patitur, post
cædem patris Sanctium Abarcam esse natum: quando Alfonso & Rama-
rum Legionenses Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam
prouecta iam ætate virum, à patris morte regnum suscepisse: tametsi ex
schedis Leirensis monasterij Fortunium Sanctij fratrem, natu maiorem ali-
quandiu imperium tenuisse ante ipsum confirmant eius monasterij sodales,
verò an falso haud facile dixerim: sed contendunt tamen regio cultu abie-
cto, in eo monasterio (pertæsum videlicet erat rerum humanarum) vestem
mutasse. Sanè Sanctius ex vxore Teuda, Garsiam Sanctium maiorem, &
post eum Ramirum, Gonsalum, Ferdinandum genuit: filias quinque Vrra-
cam, Therasiam, Mariam, Sanctiam & Blancam (quam nonnulli nupsisse
affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alij refellunt, nominis coniectura,
quòd nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ principatum te-
nuit). Neque magis numerosa prole felix fuit, quàm bellica gloria clarus:
Sanctij enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripa-
gorfa amissa erant, Mauris erepta sunt. quin veteris ditionis fines vehe-
menter amplificati, Cantabriæ principatu adiecto, secundum Iberi ripam,
flexumque vsque ad eius ortum, Aucæque montes: versus Occasum vsque ad
Tudelam, Oscamque. Ipsam adeo Cæsaraugustam victoriarum cursu pene-
trasse indicio est arx prope Cæsaraugustam urbem Sanctij Abarcæ nomi-

ne. neque contentus Hispaniæ finibus, transcens Pyrenæi iugis, eam Vas-
conum partem sub iugum misit, quæ in Galliæ latere eorum Regum impe-
rium longo tempore agnouit. Hoc bello Regem implicitum Mauri propter
anni tempus hibernum existimantes auxilio haudquaquam venturum, Pom-
pelonem obsederunt. Sanctius periculo nunciato milites peronibus contra
frigoris iniuriam munitos, montes traduxit. Inde verò Abarcæ cognomen
factum. quod in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non absi-
milli causa contigisse exploratum est. Facile fuit ei qui naturam vicisset, ho-
stes prælio, vt fecit, superare: victosque compellere vt obsidionem soluerent.
His omnibus bellis profligandis Centulli Ducis virtus vnus maximè cele-
bratur. Sanctij Regis clarissimum nomen euaserat, nisi partam gloriam cõ-
uerso in Castellam bello contaminare magna ex parte voluisset: quod illi
malo fuit, vt paulò post demonstrabitur.

Alfonsus & Ramirus Legionenses Reges. Cap. V.

ALFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus
regnum iniuria à Froila interceptum post eius obitum recepit,
anno nongentesimo vigesimo quarto. Tametsi Froilæ filium 9 2 4
Alfonsum fuisse Tudensis est auctor. resistunt alij maiori dili-
gentia & auctoritate, confirmantque Ordoniò potius eo no-
mine secundo fuisse genitum. Hoc Rege Ioannes Toletanus Præsul Vve-
stremiri & Boniti successor, illustre exemplum veteris sanctitatis decessit,
anno nongentesimo vigesimo sexto. In defuncti locum nullus alius subro-
gatus est, barbaris scilicet vetantibus aliquem præfici, qui in ea temporum
fere rem Christianam inclinatum sustentaret. Curioni tantum D. Iulæ cæ-
teri sacerdotes pacis & concordie faciendæ studio primas Toleti defere-
bant: eiusque iussis obtemperare moris erat. Quo tempore Ferdinandi Gon-
sali Comitis Castellæ illustris fama erat. Comitis honore cum pater Iudi-
cis tantum magistratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus sit. incer-
tum: an quod magis videtur, subditorum voluntate excellentes tanti viri
virtutes admirantium, æquitatem, mansuetudinem, religionis studium, ma-
gnam in re militari usum. Quo virtutum præsidio non modò veteres di-
tionis fines tutatus est, sed etiam Legionensium Regum ditionem ultra Pi-
foricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppida eripuit. Vasconum inso-
lentiam Regis Sanctij Abarcæ eade mulctauit. cum enim populandi Ca-
stellæ fines modus non esset, & legatos damna reposcentes acerbo respon-
so violasse visus esset, minis adiunctis, quibus belli denunciatio contineba-
tur: Comes omnis insolentiæ impatiens in Vasconum ditionem popula-
bundus inuasit. Ad Gollandam oppidum vtrinque vires & copix collatz.
multis cadentibus à neutra parte victoria stabat. ad singulare Ducum cer-
tamen ex prouocatione vêtum. hastis concurritur. ambo ex equis ad terram
prostrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauius fauciatus, sed citra
vitæ periculum. Ex ea re Castellæ militibus animus auctus, breuique victo-

ria parta. Fusi fugatique Vascones à Tolosæ Comite qui auxilio superueniebat, in aciem reuocati. Rursus prælium redintegratum. idem successus fuit. Comes cum Comite singulari certamine pugnavit. Tolosano cæso in ea dimicatione, victi prorsus, & fugati sunt Vascones. Regis & Comitum corpora Ferdinando concedente, à suis in patriam relata funeris honore non caruerunt. Sanctij Abarcæ sepultura Rupens D. Ioannis, & Leirenses D. Saluatoris Monachi gloriantur. Litem diiudicare nostri instituti non est. existimo tamen Sanctium Abarcam sub initia Alfonsi Regis extintum salutis anno nongentesimo vigesimo sexto: cum viginti totos annos regnasset. Successit in regno Garcias Sanctius eius filius: quem inuenio Regem se Pompelonis & Anagari dixisse. regnauit annis quadraginta. vxor Therasia. Hæc in Vasconibus. Alfonsus autem moribus Froilæ quam patri similior fuit. nulla virtus, nulla dignitas, nulla bello subacta & ad ditio- nem adiuncta prouincia: prorsus vt gentis inuidia flagraret & ferum gerendarum mole oppressus fratri Ramiro, cum Zamoram euocatus esset, regnum de manu tradiderit anno nongentesimo trigesimo primo, cum annis sex & mensibus totidem regnasset, vitam principalem mutare certus, cum priuata atque monastica. in S. Facundi monasterio, quod ad Cææ fluminis ripam cernitur, in Monachi cucullati morem detonsus est, otij cupidior, quam pietatis, vt euentus declarauit: nulla neque decoris cura, neque Ordonij filij, quem ex Vrraca Semena Sanctij Abarcæ scilicet Vasconum Regis filia genitum, in tenera ætate præsidio destitutum, opportunum iniuriæ relinquebat. Vrracæ soror Therasia Ramiro nouo Regi cõnubio iuncta fuit: vnde Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura suscepta, Mauricum continuò bellum reperijt. Intelligebat vir prudens nulla re studia gentis parari, & diuinam beneuolentiam promereri magis quam Christiani nominis hostibus vindicandis. In ipso armorum apparatu Alfonsi leuitas præclaros conatus repressit, temerè susceptum vitæ genus pari inconstantia repudiantis. Legionem arma conuersa. Alfonsus diu intra urbem eam obsessus, fame & rerum omnium inopia victus, necessario deditioem fecit, dedito vincula iniecta, custodiæque intra eandem urbem locus designatus. Nihil præterea tum quidem atrocius decretum: nam Froilæ Regis eo nomine secundi filij in Asturibus tumultuantes, eo necessario vocabant. tumultuandi causa præferebatur non vna Ducibus & genti. Froilæ filij conquerebantur à Rege fuisse contemptos, cum ad comitia regni vocati non essent, ea quibus Alfonsus spontè regno abierat. Asturum arma incenso in Alfonsum studio mota erant, quo tempore regni recuperandi consilia agitabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, supplicij magis metu, quam cupiditate aut successus spe Froilæ filios sequebantur. mitti tamen ad Ramirum legatos placuit, paratos se imperata facere renunciantes, urbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modò induceret in animum, sine exercitu, sine maleficio venire. id placati animi fore indicium. Ille fraudem subesse ratus, siue minus ex regia dignitate fore cogitans, à subditis leges vt accipiant dici, cum validis copijs irrupit,

irrupit, belloque hostes domuit. multitudo conseruata. de fontibus pœnz sumptæ. Froilæ filij cum in potestatem venissent, luminibus orbari sunt. Idem supplicium Alfonsus Regis frater pertulit. Non procul Legionem vrbe, monasterium D. Iuliani nomine extabat huius Ramiri impensa extructum. in eo monasterio vsque ad vitæ exitum asseruati, atque post mortem sepulti sunt, tum hi omnes, tum Semena Alfonsi vxor. Magni motus, quorum expectatione suspensi erant prouincialium animi, faciliorem opinionem exitum habuere. Mox arma vt fuerat ante propositum, in Mauros reuocata. In Carpetanos impetus factus. Madritum eo tractu princeps municipium uicatum, direptum, incensum. mœnia euersa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vndique collectis copijs, in Christianorum fines irruerunt: ac primùm in Castellæ agros inuadunt. Comes ex superiori bello viribus debilitatus, & rei Christianæ ignominia prouocatus, Ramirum obsecrat missa legatione, ne quam contumeliam remanere in republica Christiana, ne ve barbaros inultos abire patiatur. se in Regem socerum arma necessario sumpsisse, variam & commutabilem belli fortunam esse. Debere eum reipublicæ iniuriam, si qua esset violatus, condonare. beneficij memoriam nunquam se animo deponiturum. Commune periculum regum animum flexit. Affuit continuò Ramirus operæ nauandæ studio. Ad Vxam prælio dimicatum. barbari magno numero cæsi. reliqui in fugam acti. milites Christiani auro, argento, & veste pretiosa onusti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam suspicantur, Castellæ Comites rursus in fidem atque clientelam Legionensium Regum concessisse. quæ enim aiunt, Rex decori tenax arma contulisset, veteresque & recentes iniurias condonasset, nisi iure pristino recepto? Subsecuta est noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimendi Mauros studio ardens, Cæsaraugustam duxit: vbi Abenaia regulus infirmis viribus Abderrahmani Cordubæ Regis beneficiarius principatum obtinebat. expeditionis socius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriusque Principis armis veritus vt par esset, Ramiri Regis se vectigalem constituit. Eo foedere redempta ab hoste pax est, ab armisque discessum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque nostrorum discessu, simul Abderrahmani metu, quem expedire arma nunciatum erat, nouo inter vtramque Principem Maurum foedere facto, in Christianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vsque penetratum est. ægerrimè ferebant Mauri Christianos victis leges imponere, à quibus ante accepissent. Rex continuò obuiam barbaris factus. Prælio insigni, & quo ea ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæsi barbari triginta millia. (alij septuaginta aiunt) multa spolia relata. magnus captiuorum numerus. ipse Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugæ beneficio euasit. temerè effu- seque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de causa incertum, sed fugientes tamen non minori clade mulctauit. Documento est diploma ea de causa S. A. Emiliani monasterio, quod ad Aucæ montem situm est, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando concessum, accepti beneficij partæque victoriæ monumentum.

Notum sancti
Emiliani

Eo diplomate præterea Castellæ oppida & vrbes singulo quoque anno iussa sunt, boues, triticum, vinum, lineam vestem pro cuiusque agri prouentu, in eius monasterij vsus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiscens nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabriæ parte, ea cui Alauæ nomen est, auxilia Regi affuisse. Geminos angelos equis candidis vectos, in prima acie curasse, atque eorum ope victoriam constituisse publicè persuasum: quod neque contingere, neque fingi, nisi clarissimis victorijs solet, qualis illa fuit. summus Maurorum Antistes (Alfaquinum ipsi vocant) in Comitibus Ferdinandi potestatem est redactus. Ex magna formidine respirasse prouincia visa est, quam incusserat Maurorum apparatus belli, sed & prodigia in cælo visa. Nam eodem quo pugnatum est anno, eius seculi trigesimo quarto (alij quatuor annos adijciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garzia Sanctio Pompelonis, deliquium Solis decimoquarto (decimoquinto mensem) Kalendas Augusti, feria sexta, hora integra, secunda post meridiem, densa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris, feria quarta, Solis lumen pallido colore est mutatum. hiatus in cælo visus. stellæ inusitata specie ad Austri plagam cadentes. exultæ terræ occulta siderum vi. aliaque numinis iracundiam portendentia. Hæc Ferdinandi Comitibus diploma ait. alij ipso quo pugnatum est die defecisse Solem confirmant, octauo Idus Augusti, Iusti & Pastoris festo die, qui dies Lunæ fuit. Ex his sanè rebus anxiam mortalium mentes, hostium cladem portendi post factum intellexere. eo publica lætitia maior formidine procurata. Myro interea decesserat Comes Barcinonensis. tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum successorem, Oliuam cognomento Cabretam, cui Besaluni & Ceretaniæ principatus datus est, Myronem annis consequentibus Gerundæ Episcopum Comitibusq; rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius patrum Vrgeliæ Comitibus diu fuit: qui gradus exitit posteris principatus occupandi. Omnino Seniofredo patruo rempublicam gubernante, anno nongentesimo quadragesimo, conuentus Episcoporum est habitus ad oppidum, cui Fonti cooperto nomen est, in agro Narbonensi. In eo conuentu controuersia inter Episcopos Antigisum Vrgelitanum, & Adulphum Pallariensem agitata de finibus. ac verò de tota ditione Pallariensis, quam ad Vrgelitanos Præsules pertinere Antigisus disputabat. Patrum sententia, Adulpho mortuo sancitum, vti Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præsule sacra peteret: quod certissimis documentis probabatur olim in vsu fuisse. Actionum Præsules Arnustus Narbonensis, Tarracone à Mauris occupata: cuius Præsulis partes fuissent controuersias inter vicinos Episcopos componere, iuraque ijs populis dicere. Seniofredo Barcinonensi Comite defuncto, nulla ex se prole relicta, tamen vxorem habuerat Mariam Sanctij Abarcæ Vasconum Regis filiam, Borellus Vrgeliæ Comes, Seniofredi alterius filius Barcinonensem principatum armis iniuriaq; occupauit. Nam si iure cur Oliua defuncti frater exclusus? Borello Armegaudus frater fuit, sanctitatis opinione præcipua: eoque merito cælestium numero adscriptus, dicatusq; templis. Verùm hæc aliquanto post. Ramirus Rex ætatis flexu, ad pacis artes & religionis cultum conuersus,

conuersus, ex Maurici belli manubijs Virginum cœnobium Legionæ constituit Saluatoris nomine: vbi Eluiram filiam vnicam, virginem sacrari ex ritu Christiano curauit. alterum monasterium Andreæ nomine. tertium Christophori ad Cææ ripam. ad Durium quartum Matri Virgini sacrum. aliud denique in Ornenli valle S. Michaeli Archangelo. His rebus occupatum Regem noui atque intestini motus ad arma reuocarunt. Ferdinandus Gonsaluus & Iacobus Nunnus viri principes, nouarum rerum studio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eius auctoritate defecerunt. parum præsidij in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce, quem Tormes interfuit Salmanticæ agrum vastant. Alia in parte Roderici armis (quem conuerratis adhæsisse arbitror) Amaix fines & pars Asturum vexabantur. Non satis constabat cui primùm malo occurrendum esset, in incipiti periculo vicit sententia Mauros, quoniam publicè hostes erant, bello persequendos esse. In finibus reiecti cum magna suorum strage. Præterea seditionis auctores in potestatem venerunt: haud multo tamen post è vinculis, quibus Legionæ cōstricti asseruabantur, sine alia mulcta dimissi: tantum sacramento adacti denudò in Regis verba, leuioris noxæ argumentum, an regix in victoria modestiæ singularis. Eo bello confecto Asturum motus vltro confecisse arbitror: præsertim cum Regis clementia ad sanitatem inuicaret. Castellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat. magni referebat ad felicem rei Christianæ cursum, foedus inter vtramque nationem inuiolatum stare. neque id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmandæ studio, Ordonio filio, quem regni successorem designabat, Vrracam connubio iungendam curauit haud inuito eius patre. sub vitæ finem noua expeditione suscepta, Talaueram vsque in Carpetanis penetrauit. Maurorum copias obsessis opitulatum aduenientes prælio vicit. hostium duodecim millia cæsa. septem in feruitutem redacta. Ex ea victoria cum se satis ad auctoritatem nominis tuendam, quæ cum ætate consensescere consuevit, profecisse iudicaret, exercitum spolijs Mauricis locupletatum reduxit in patriam. Ipse religionis ergo Ouetum profectus, propter eius vrbs sanctitatem corpora sanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauib; lethali morbo concepto, cum Legionem reductus esset, rebus domesticis compositis, abdicato regno, filioque de manu tradito, pœnitentia & Eucharistia ex Christiano ritu ab Episcopis & Abbatibus, qui animam agenti aderant, procuratus supremum diem obiit, anno nongentesimo quinquagesimo, quinto Ianuarij die. regnavit annos decem & nouem, menses duos, dies quinque & viginti. funus in Saluatoris cœnobium, quod ipse construxerat est illatum. Fuit hic annus insignis multis oppidis aut recens constitutis, aut denuo instauratis, Vxama, Roa, Riassa, Clunia in Areuacis, (quæ nunc Corugnia dicitur). Sepulcedam constituerat locis munitis Ferdinandus Gonsaluus Castellæ Comes, cuius maximè virtute res nostræ ea tempestate nitabantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius.

Capit. VI.

A 2

RAMIRO

RAMIRO vita functo Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adeptus est: magno vir animo, magna rei militaris scientia, domi prudentia singulari. vitæ breuitas, nam quinque annis tantum & mensibus septem regnavit, & domestica calamitas effecit, ne diu præstare posset qualem promiserat Regem. Sub initia enim Sanctius frater regnandi ambitione corruptus, aut quod veropropius est, iniuria aliqua prouocatus, Garfiaz Sanctij auunculi Regis Vasconum, sed & Ferdinandi Castellæ Comitis arma, quos præsens adiit, in Ordonij exitium concitauit nullo fraternæ caritatis sensu. imperandi cupiditas, dolor iniuriæ, vtrunque impotens malum. In Legionensis regni fines, iun-
 ctis Vasconum & Castellæ copijs impetus factus. Ordonius regni statu nondum firmato, neq; in intestina discordia suorum voluntati confusus, locis natura aut arte munitis se tenere cõstituit, neq; totius dimicationis copiam facere. hostes ardore cum quo venerant sedato, & aliena spe suo periculo tandiu arma gerere stultum iudicantes, haud magno operæ pretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciscendi studio, qui nullo propinquitatis respectu cum fratre & auunculo in suam perniciem arma sociasset, cõtinuò Vrraca Comitis filia repudiata, Eluiram duxit (sic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus natus est, is cui ex aliquanto annorum interuallo, rebus mutatis regnum paternum obuinit. Calæcorum motus, Sanctij videlicet studio concitati, Ordonij armis & diligentia breui pacati. & quo maius operæpretium esset, in eam Lusitanæ partem, quæ Maurorum imperio parebat, immissæ copiæ militares. longè latèq; populationes factæ. Olisiponem vsq; penetratum. inde in patriam reditum. Interea Ferdinandus Castellæ Comes in Maurorum fines inuectus, Carransum castrum Maurico præsidio depulso occupauit. Abderrahmanus Cordubæ Rex, quamuis ætate inclinata, omnis insolentiæ impatiens ingenti exercitu conflato, in quo octoginta millia homines numerabantur, Alhagibo Almanfiori magni nominis Duci mandat, in Christianorum ditionem magno impetu inuadere. Comes ex vniuerso imperio omnes, quorum ætas idonea erat, ad bellum cõuocat: & cum minoribus vires copiæque essent quam pro imminente periculo, anxius de belli exitu, in concilio procerum Munione (id oppido nomen est) de rei summa deliberat. Variæ dictæ sententiæ: vt in graui metu quisq; ferè pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat: pars cõmeatu in loca munita collato sustinere, dum barbarorum vires, qui impetu valent, mora consenescerent. Gonsaluus Diacius inducias etiã à Mauris pretio redimendas disputabat nulla honestatis, quam metus non recipit, cura. Quid, inquit, an tãtis copijs & tam exercitis exiguum nostrorum numerum obijciemus, temeritateq; in certum exitum ruemus? an non sentis in vnius prælij euentu discrimen rei Christianæ verti? Nimirum in tua ditione bellum geritur, si vicerimus parum vtilitatis accedet; si victi erimus prouinciam viribus nudatam, metu oppressam in hostium venire potestatem, quod horret animus, necesse erit. Vide ne turpe sit vrbes & oppida tot seculis & tam multo Christianorum sanguine parta, vno puncto vnoq; momento amittere: quod posteri

posteri non virtutem, sed temeritatem interpretentur. vt ferè audacia consilia ex euentu famam habent. Atque illud considera, maioris sæpe virtutis esse animum ratione compescere, quam hostes ferro superare. In hoc magnam sibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus est. Quid verò magis temerarium quam sacra, patriam, vxores, liberos, penates inani laudis cupiditate in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito, etiam ego nullum salutis periculum tuo iussu subire recusabo: meo tamen consilio nunquam cum tanto reipublicæ discrimine totius certaminis aleam subibis. Comes haudquaquam ignorabat eam orationem ex ore Gonsalui à multis missam. vicit tamè laudis studium. Itaque cum de suorum virtute, de diuino præsidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipsa grauius arbitrabatur, longa oratione disputasset, reliqui aut verò aut simulatè sententiam laudarent: votis ritè nuncupatis obuiam hosti Laram vsque progressum, vbi Maurorum castra erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi causa venatum egressus, dum aprum insequitur à socijs diuulsus est. In vicino monte sacellum operis vetusti erat hedera contectum: & Petri Apostoli nomine erecta ara. Vir sanctus Pelagius nomine, & socij duo, vitæ tranquillioris genus consecrantes locum domicilio delegerant. ascensus difficilis erat, arcta via. fera tanquam ad asylum in sacellum se recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem abstinuit, nixusque genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præsto adest Pelagius: & quoniam dies in noctem inclinabat, tenui cœna exceptus, in precationibus & lacrymis noctem transigit. Cum luce Pelagij oraculo de belli successu edoctus hilaris ad suos redit, de ipsius salute sollicitos. re omni exposita, incallescunt militum animi ad pugnam, qui timore suspensi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Christianorum numero numerosa hostium multitudo prostrata est. Dux cum ijs qui ex clade euadere potuerunt, fugæ beneficio seruatus. Ea victoria res Christiana, quæ inclinata esse videbatur, restituta est. nostri læti & hostium spolijs onusti domos redierunt. Pelagio viro sancto prædæ pars celsit: & procedente tempore Ferdinandi impensa, ad ripam Assanciæ fluminis monasterium magnificentè bellorum manubijs excitatum S. Petri nomine: vbi Gonsalui patris oïa tumultata sunt. cui monasterio Pelagij sacellum in vicina rupe eminenti coniunctumque, nostra etiam ætate monstratur. Vincentij Martyris corpus dempto tantum capite, atque Sabinæ & Christetæ Vincentij sororum habere se eius cœnobij Benedictini monachi gloriantur: alij eam possessionem ad alios ablegant. Garfiaz certè quondam eius monasterij Abbatis, quem in sanctorum numero reponunt, sepulcrum eo loci monstratur. Mauri post superiorem cladem haudquaquam animis fracti, denuò de Cassella cogitabant. Et Ordonius Rex Lusitanica expeditione defunctus, & vindictæ studio ardens, bellum in Ferdinandum Comitem comparabat. Magno in periculo res erat. Verùm Ordonij animus vt erat ad modestiam compositus, legatione Comitis facile mitigatus est, omnibus precibus veniam deprecantis: quæ fecisset non sua quidem sponte, sed eorum

potius fraude perpetrata, qui ipsius facilitate abusi essent. paratum se impetrata facere: nouisque officijs præteritam offensam compensare. Ingentes Maurorum copias in Christianorum perniciem comparari debere eum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Christiani causam potiore habere. Ea legatione non Rex conciliatus modò, sed tantum copiarum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non sine maleficio procefferant, propulsandum. pugnae euentus nostris prosper fuit: magna barbarorum strages. Ordonius Rex tantæ victoriæ nuncio lætus bonaque spe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cum Zamoræ morbo lethali oppressus est anno nongentesimo quinquagesimo quinto. Corpus Legionis ad D. Saluatoris, vbi pater tumulatus erat, in sepulcrum illatum regio funere atque apparatu.

Sanctius cognomento Crassus Legionensis Rex. Cap. VII.

R DONIO superstiti, vbi gentium Sanctius frater fuerit, & an vllam reipublicæ partem attigerit incertum est: ac ne illud quidem constat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuò inimicitia vigerit. pudenda scriptorum huius ætatis incuria, luce sæpe destituatur historia necesse est. Conuenit, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediante Legionis imperium suscepisse. Crassi cognomen à multo abdomine factum. corpore erat rebus gerendis inutili, ingenio minimè malo, præstanti animi indole, & rebus aduersis admirabili constantia. Altero regni anno, qui fuit eius seculi quinquagesimus sextus, alienato exercitu atque tumultuanti ob studia partium nondum penitus restincta, ad auunculum Regem Vasconum confugere compulsus est, regnumque relinquere suspensis incertisque amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorum studia in Ordonium propensa erant eius Alfonso filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctij discessu Ordonius facile regno potitus est: & quò maior esset auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente vxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cum impotenti naturæ frenos daret, quod semper in summa potestate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occasionem regni recuperandi non despiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuandi causa auunculi Regis consilio profectus est Cordubam: vbi excellentes medicos esse, ac nominatim eius morbi sanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benignè accepit. cura adhibita, cuiusdam herbæ (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum est. Quò maior esset gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum restitueretur, adiuncta. Gloriosum Regi barbaro erat rerum pace & bello arbitrum esse videri. Sanctij aduētū, æmulus ne tentata quidem defensione in Astures fugit (tātus repente Ordonium timor inuasit) inde pari desperatione ad soceri Comitis ditionem. Miseros omnium studia

studia destituunt. in quo præsidium esse debuit, ab eo propter ignauiam exosus vxore ablata finibus Castellæ pulsus est. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus est. Eodem tempore Castellæ arma mota sunt, intestinique tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigilæ nepotibus, quem Alauæ principatum tenuisse dictum est, ijs locis atque in finitima Castellæ parte latè dominabatur. Is ætate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Castellæ Comitem Ferdinandum Gonsaluum arma sumpsit. Comes vti erat omnis insolentiæ impatiens, Vigilam & socios victos, omnibusque vestigijs insegurus, ac nullo loco consistere sinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quæ res magnorum motuum occasio exitit. Alhagibus Almanfor, an horum precibus prouocatus, an præteritæ ignominie sanandæ cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Castellæ fines excurrit, formidabilis æquè ac infensus nomini Christiano. Ferdinandus delictu suorum habito, Pelagij inuisendi cupidus, ex itinere eius domicilium adiit. decessisse inuenit. sollicito de belli euentu ac dormienti Pelagij oblata species indicat victorem fore. numine fretus progrediretur ad bellum venturi securus, prælio, primo quoque tempore decerneret. Ad Petram Hitam concursum est tanto animorum ardore, quanto nusquam ante. barbari multitudo confidebant. nostri causa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hostium multitudine: quadringenti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. triduo continenter pugnatum memorant, nisi quantum nox temporis curandis corporibus dedit. postremo die D. Iacobus in acie visus victoriam peperit. Hostes maiori quàm vnquam clade oppressi in pugna & in fuga: biduo enim fugientes persecuti sunt nostri. Hoc bello profligato ex vniuersa Castella legati principes ciuitatum, sed & externarum gentium gratulatum Comiti pro diuino munere venerunt, vnius virtute contentium periculo in præsens, in futurum metu magno & grauissimo rem Christianam ereptam. Legionis Rex Sanctius nobilissima legatione missa, secundum gratulationem postulabat, vt quoniam ex vniuerso regno concilium euocare cogitaret de maximis rebus, venire Legionem ne recusaret. Graue id Comiti postulatum visum est, in officij simulatione insidias verito, ne per fidem cõuentus ab astuto Rege circumueniretur iniuriarum memori. nulla tamen detrectandi imperij honesta causa sese ostendebat. venturum dixit. affuit die dicta, magno procerum comitatu prosequente. Rex ipse honoris causa venienti obuiam progressus est. Conuentus habitus est anno nongentesimo quinquagesimo octauo. In eo quid fuerit constitutum clam est. tantum memorant generosum equum & accipitrem pari nobilitate, Regi expetenti cum dono accipere noluisse, ingenti pretio abs Comite fuisse venditos: adiecta lege, vt nisi ad certam diem optima fide appensum esset, singulo quoque die summa vsuris conduplicaretur. Præterea Therasiæ viduæ Reginæ astu, cum patris vlciscendi cupiditate æstuarer, Sanctia eius soror Comiti pacta est. Vrraca Comitis vxor defuncta erat: Sanctia apud Garsiam fratrem Vasconum Regem.

Regem. vi parum processurum sperabant. Sanctius fidem aperte fallere recusabat. insidias Comiti tendere, & Vasconum perfidia pro armis uti parant. Foederis ignarus Garfias Sanctius irruptione facta per causam superiores iniurias vindicandi, Castellæ terras populandi finem non faciebat. Comes cum redisset in patriam, per legatos monere damna quæ illata erant refarciret: si negligeret res suorum sibi curæ fore. Ea legatione quoniam bellum denunciare videbatur, ad arma concursus est. Breui, commisso prælio, Comes victor euasit. quo in bello Lupus Diacius Cantabriæ regulus, ut historiæ eius gentis memorant, Comiti affuit, Eneco Ezquerra genitus, Zurix Cantabriæ olim Principis pronepos. Secundum eam victoriam pace facta, Ferdinandus Comes in Vascones abiit, ut ad nuptias inermi turma stipatus in pompæ modum. Res lætitiæ & securitatem magis quàm formidinem ostentabat. Ab infido Rege, qui armatus venerat, comprehensus est. Sanctiæ arte cuius amore in eam calamitatem præcipitatum erat, è vinculis liberatus, cum ea fugit in patriam. Affuere ad Castellæ limites in Riugiæ ea parte agri, vbi postmodum Villoradum situm est, Castellani milites iurati non prius se domum redituros, quàm Comes in libertatem esset vindicatus. Magna vtrinque gratulatio, lætitiæ significatio singularis. Burgos urbem cum ventum esset, nuptiæ celebratæ sunt. Rex Vasconum fororis arte delusus bellum comparat, neque Comes recusat. ad confinia vtriusque ditionis dimicatum est. Rex victus in hostis potestatem redactus est, anno nongentesimo quinquagesimo nono. Quo anno, Arabum imperij trecentesimo quinquagesimo, Abderrahmanus Cordubæ Rex in extrema senectute decessit: ad quem sub vitæ finem Sanctius Legionis Rex honestissima legatione missa, cuius legationis Velasco Legionensis Episcopus princeps erat, pro iure initæ olim amicitiae petijt Pelagij Martyris corpus ad se mitti. id munus magni beneficii loco habiturum. Quod Abderrahmanus facere detrectauit, ab eius filio & successore Alhaca, qui à morte patris sedecim annis regnavit & duobus mensibus, non multo post est impetratum: pacis enim studio, cui deditus erat, vicinis Principibus gratificari cupiebat. Garfias Rex Vasconum cum Burgis tredecim mensibus in custodia esset detentus, libertati redditus est. Sanctiæ lacrymæ & principum preces infensum Comitis animum peruicere. Therasia Regina impotentis animo foemina, quoniam fraus in Castellæ Comitem concepta parum successerat, nouas insidias comparare constituit: ac Sanctio filio Legionensi Regi persuadet, Comitem ad generales regni conuentus, quibus de supremis reipublicæ rebus deliberandum erat, euocare. Venit ille inuisus, quia dolum suspicabatur. Rex neque obuiam progreditur, ut ante fecerat, & in genua incumbentem, manum regiam de more osculaturum contumeliosis verbis reiectum, custodiæ mancipari mandat. Ex ea re moror & luctus subditorum animos occupauit. Sanctia virili animo foemina, ingenio calido, viri liberandi causa fingit se Compostellam religionis ergo adire velle. Legionem vbi Comes victus erat, iter erat. Rex nobilissimæ & propinquæ foeminae (erat enim matertera) aduentu nunciato factus obuiam,

obuiam, benignè accipit hospitio. Illa humillimis precibus inuisendi virum petit facultatem. Nulla neque honestior petitio esse poterat, neque iustiori de causa, quàm viri calamitatem subleuandi. Datum à Rege ut ea nocte apud eum maneret. luce dubia Comes vxoris vestibus indutus è custodia emissus est: quoque qui ad eam rem paratus erat in patriam euasit. Sanctia mariti vicaria è carcere Regi nunciat aufugisse Comitem. ne quidquam in foeminam regiam & propinquam sanguine statuat. viro nullum periculum denegare fas esse putare. quæ fecisset ea de causa, si non laude certè venia digna esse: apud Regem præsertim, cuius præcipua virtus subleuandis calamitosis oppressisque cernitur. Rex dolere primum sua se spe delusum: deinde animi impetu ad rationem reuocato, regis foeminae pietatem admirari, animique constantiam. Demum cum multo verborum honore collaudatam ad virum splendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes successu lætus, tametsi Rex commisisse videbatur ut hostis loco esset, quod pro equo & accipitre pretium pactus erat, Regem postulat. Summa vsuris immensum excreuerat. cum solutio differretur, agros Legionensium euasit. neque prius malis finem facit, quàm abs Rege quæstores missi sunt ut pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentum regios thesauros soluendo pares non esse. Conuenit ut debiti compensatione, Castella sui iuris esset, neque amplius Legionensium Regum imperium respiceret. Quod foedus factum affirmant à partu Virginis anno nongentesimo sexagesimo quinto. Quo anno Maurorū validæ copis in regni fines inuectæ Legionem obsederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præsidio erant, & ciuium virtute repulsi sunt. Ex Oceano maligno nimirum stellarum cõkursu excitata vis flammaram ingens, in terras finitimas effusa & Zamoram vsque perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garfias Sanctius Vasconum Rex diem obiit anno nongentesimo sexagesimo sexto. Reliquit ex Therasia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermesildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam est. In Leirensi monasterio quidam suspicantur. Aluendenses schedæ in castro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vasconum Sanctius cognomento Garfias post patrem adeptus est: & cum eo Ramirus frater, exæquata duorum potestate an diuisa ditione incertum. decem amplius annis regnasse Ramirum ex Alueldensi conciliorum libro hac ipsa tempestate descripto satis constat: cælibem & sine prole decessisse magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui se Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, ut vetusta diplomata declarant, regnavit annis viginti septem, nulla re memorabilis propter incuriam eius ætatis scriptorum: nisi quod satis cõstat Cantabriæ ducatum Vasconum regno adiecisse: Triciumq; eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrigi imperij sedem ea tempestate religioni amplificandæ deditum fuisse, Leirensiq; S. A. Emiliani ad Anagarum, D. Ioanis Rupensis monasterijs agros & oppida insigni liberalitate donasse. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garfias Sanctius natus est cognomento Tremulus, quod initio pugnae vehementius commoueri toto corpore solitus esset, quàm is armorum vsus regiaq; dignitas postulare

videretur. quod tamen naturæ vitium, præclaris factis compensare in ipso prælio solitus erat: nullumq; aut prudentis Ducis, aut strenui militis officium prætermittere. Noui motus in Calæcia extiterunt, prouincia in factiones ducta haud idoneo tempore, cum Maurorum arma lacefferent. de causa non constat. Regis diligentia tumultus breui compositi, quibusdam factionis malè mulctatis. alij in Lusitaniæ partem eam pulsi sunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonsaluus nomine, ingenio prauo, pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrocinium vt susciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem sumpsit, atque ad Durij ripam progressus est. Ibi cum virtute diffideret, ab ingenij calliditate præsidium petens, humillimis precibus eorum quæ comissa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura assuetus. In pristinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo gustato veneni vis per venas diffusa vitalia sensim occupare cœpit. Legionem deduci se curat. desperata salute prope eam urbem, tertio die ex quo venenum hauserat, extinctus est anno nongentesimo sexagesimo septimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnavit annis duodecim.

Ramirus eo nomine tertius, Legionensis Rex. Cap. VIII.

RERASIAM Sanctio Regi nupsisse exploratum est: Ramirumq; quinque annos natum ex ea à patris morte relictum, regnum obtinuisse annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Geloiram alij scribunt) amitam erat, lectissimas foeminas prudentia singulari: tametsi sexus & ætatis despectu magni motus excitati sunt. Hermigildi successorem Sisnandum Compostellanum Præsulem, cum nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitis filius, Gundesindi Episcopi propinquus) ecclesiasticos redditus & facultates turpiter consumeret, Sanctius Rex exauktoratum carceri manciparat: Rodesindo Cellæ nouæ Benedictino monacho in eius locum substituto. erat is regio ex sanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Sisnandus hoc tempore è custodia elapsus, armis Compostellanam ecclesiam occupat, successoremque ultimi supplicij metu perfusum abdicare cogit: redireque in monasterium suum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubensi Rege initum extabat: nouisque officijs confirmatum erat, cum Pelagij corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubensis Rex concessisset: quod in monasterio Sanctij Regis impensa Legionem extractum collocatum est: vti ipsi in animo fuerat, sacris exuuijs Martyris ædem augustiorem facere. Id cœnobium Ioannis Baptistæ atque Pelagij olim nomen prætulit, nunc D. Isidoro sacrum. Ea pax hac occasione est violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugisse monstratum est, quotidiano conuitio Mauri ad arma contra Castellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Alhaca Rex tametsi pacis quàm belli cupidior erat, suorum vocibus prouocatus, numero-

so exercitu conflato in Castellæ fines inuasit. Sepulueda, Gormatium, Septimancæ, Donniæ expugnata: & rerum successu faciente animos fœdere contempto in Legionensium fines penetratum est. Zamora in eo tractu uicincta, soloque æquata. Quibus malis victus Ferdinandus Comes anno altero, salutis nongentesimo sexagesimo octauo supremum diem obiit Burgis. Sepultus est ad Assanciæ ripam in D. Petri monasterio: vbi inscriptiones, eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis monstrantur. Funus non magis apparatu suorum celebre fuit, quàm iustissimis vniuersæ prouinciæ lacrymis, optimi atque fortissimi Principis, quo Duce tandiu Christianorum res steterat, interitum deplorantium. Ex duabus vxoribus filios genuit Gonsaluum, Sanctium, Garsiam cognomento Fernandus: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut immatura morte sublatis, aut posthabitis, Garsias Fernandus patri successit: in quo indoles erat, & magnarum virtutum semina, quæ breui ad frugem peruenerunt. reliquit præterea Vrracam filiam, de qua paulò superius non semel mentio facta est. Eodem tempore Nortmanni, qui in parte Galliæ confederant, cui olim Neustriæ nomen nunc Nortmanniæ, Heruei Remensis Pontificis opera ante aliquot annos facti Christiani, cum Hispaniæ littoribus affueuissent, comparata instructaque numerosa classe, in Calæciæ oram excursiones faciunt. vicos, castella, oppida incendunt. multi mortales cum alia omnis generis præda capti. biennium ea calamitas tenuit. Rex ob teneram ætatem, prouinciæ defendendæ non satis cogitationes explicabat. Sisnandus Compostellanus Præsul, homo armis quàm infulis aptior, rapinam collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hostem consecutus, in tumultuaria pugna sagitta fauciatus perijt ad quartum Kalen. Aprilis, anno nongentesimo septuagesimo nono. vitæ exitus consentaneus fuit. illud in reliqua vanitate laudatur, quod Compostellæ mœnibus extruendis, ne hostium iniuriæ loci sanctitas opportuna esset, diligenter operam nauauit. Cæterum Nortmannos præda graues, & impedito agmine procedentes, Gonsaluus Sanctius Comes ei bello delectus Dux, ad mare improviso adortus ingenti cæde prostrauit. cecidit Dux ipse Gunderedus. præda & captiuu erepti. naues ad vnam captæ, incensæque. magno periculo & sollicitudine Hispania liberata est. Cordubæ per idem tempus Alhaca Rex defunctus est anno nongentesimo septuagesimo sexto, Arabum trecentesimo sexagesimo sexto. Quo anno Rasis Maurus commentarios de rebus Hispaniæ Arabicè à se conscriptos Balharabo misit Miramamolino Africæ, eius hortatu ad scribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; adeo pueros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuersia permessa est, cum Mauri in Hispania voluntatibus discreparent, successit Hissemus annos natus decem & menses quatuor. regnavit annos triginta tres, menses quatuor nomine tenuit: cum rerum potestas penes Mahomadem esset virum industrium, qui Alhagibus, hoc est, Prorex initio dictus est, regni modò procuratione consensu procerum eius fidei concredita: deinde Almanfor, id est, victor, cum sæpe de hostibus victoriam reportasset. Hinc intesti-

ni motus nati sunt, Rege in ignavia, otio atque voluptatibus desidente, alijs eius nomine imperantibus. Vberimis Hispaniæ agris, mitissimo celo, clementibus accolarum ingenijs multum de animorum ferocia mutatum erat, de viribus corporis detractum. neque prius dissidia constiterunt, quam Hissemus paterno regno spoliatus est. Haud multo meliori loco res nostræ erant. molli educatione, vt inter foeminas Regis mores deprauati erant, animi vigor laxatus. Vrraca vxor, quam duxit anno nongentesimo octogesimo primo, viri potens erat. matris & amitæ Eluiræ virginis sacræ, quarum aliqualis reuerentia vitia comprimebantur, consilia repudiata. Aditu difficilis, verbis procax Galæcos proceres irritauit maximè, feroci homines ingenio. 10 Ab his gradibus suis cõtempui esse cœpit. malè cogitantibus rempublicam cõturbandi occasio suppeditata est. A Calæcis, vti necesse erat, initium rebel- landi factum. Veremundus Regis patruelis, Ordonij Regis eo nomine ter- tij filius, tumultuantibus ducem se præbuit spe paterni regni, quod iniuria ablatum erat, armis recuperandi. Ramirus suo periculo à torpore excitatus tandem, hostibus occurrit. vno & altero anno, vario successu bellum geritur, scissis regni studijs in ambos: ad extremum æquo Marte pugnatum ad Portellam Arenariam (id oppido nomen prope Monterrosam est). multi vtrinque cadunt. à neutris victoria stetit. ab armis ita secundum præ- lium discessum, vt Galæcia in Veremundi potestate maneret, Compostella 20 noui regni sede. Pelagius Lucensis Episcopus, eius vrbs Veremundi ex vo- luntate Pontifex creatur, natus Roderico Comite, prauis moribus. Itaque loco excidit. Petrus Mansorius monachus Abbasque virtute spectata, in Pe- lagij locum subrogatus est. hoc Pontifice templo Compostellano restituta sunt quæcunque iniuria superiorum temporum erant ablata. Rodericus Comes filij restituendi causa, Mauros in prouinciam euocat. miserabilis re- rum facies, & ludibrium religionis Christianæ. barbarico impetu atque ar- mis Galæcia vehementer infestata. Compostella ipsa capta, templi paries ad terram prostratus. ab Apostoli sepulcro temperatum, qua de causa incer- 30 rum: nisi quod satis constat, suam sedem suumque templum Iacobum Apo- stolum esse tutatum, & illatæ iniuriæ graua exegisse piacula. corruptis in- testinis dissenteriae morbus toto exercitu vagatus, magnam partem cum in- genti dolore consumpsit. Almanzor ipse, tantæ cladis æqua causa esse vi- deretur ex quodam percontanti cum esset responsum: vnum è discipulis fi- lij Mariæ loco sepultum, arrepta fuga redire in patriam contendit. Verum in Celtiberis ad Medinam Celinam nobile oppidum, simili fato consum- ptus est. Alia parte repetitis expeditionibus Mauri multa oppida nostris eripere Gormatium prope Vxamam, atque Atiensam, in Vaccæis Septi- mancas longa obsidione fatigatis incolis victoque acie Ramiro Rege, cum ad dissipandam obsidionem accurisset. nunquam maiori in periculo res 40 Christiana fuit ex quo resurgere cœperat in Hispania, nostris discordia scis- sis, Alhagibo magni nominis Duce cuncta pro Regibus Cordubæ admi- nistrante, implacabili odio nominis Christiani. Compostellani quidem templi paries discedentibus barbaris Veremundi Regis, & Petri Mansorij Pontif-

Pontificis diligentia instauratur, & Mauricæ superstitionis sordibus procu- ratis, templum ex Christiano ritu, solenni cæremonia expiatur. Petro in eius ecclesiæ episcopatu Pelagius Diacius successit, ex iudice profano re- pente Episcopus factus, malis artibus vique. & hoc deiecto, quoniam inso- lentes mores erant, superbæ aures, frater Vimara suffectus vita simili, siue casu siue prodicione in flumine Minio periit. Vitio illorum temporum mores sacerdotum in leuitatem incubuerant maximè, non in Hispania tan- tum, sed in alijs etiam orbis terræ partibus. Romaque ipsa, quæ caput & domicilium sanctitatis esse consuevit, grauissimo schismate exagitabatur, 10 Bonifacio, Benedicto, & Ioanne per hæc tempora, de pontificatu contem- dentibus. Morum prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinensi Diaco- no, qui visa in historiam retulit, cognoscere licet. Vimaræ alius ex eadem fa- milia successor est datus, cuius nomen memoriæ proditum non est (Isqua- riam nonnulli codices habent suspicor falso). Is duobus consanguineis, ni- hilo sanior cum esset, Regis iussu carceri est mancipatus. Ad Ramirum re- deamus, quem otium & ignavia exitiale in Principibus malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obijt Legionem anno nongentesimo octogesimo secun- 20 do. Sepultus est in Deltrianæ monasterio, quod in Orneni valle. S. Mi- chaelis nomine à Ramiro auo extractum fuisse monstratum est. vnde Fer- dinandi eo nomine secundi iussu, post ducentos circiter annos in Asturi- cæ templum maximum migravit. Sampyrus Asturicensis Episcopus, vnde pleraq; mutuati sumus, hîc finem scribendi fecit. Progreditur Pelagius Oue- tensis Episcopus, qui Alfonso Imperatore vixit. vtriusque fidem, quoniam plerisque rebus interfuerunt, certissimam arbitramur, Sampyri maiorem.

Veremundus Podagricus Legionensis Rex. Cap. IX.

30 **R**AMIRI obitu, regni successio ad Veremundum eo nomine secundum deuoluta est, tum lege, cum defuncti sine liberis Re- gis Veremundus patruelis esset, tum necessitate: quoniam re- gni partem armis occupatam obtinebat. regnavit annis septen- decim, neruis æger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priscas leges Got- thorum nouo edicto sanxit: & Pontificum Romanorum responsa, vt secun- dum ea ius redderetur, sanctissima lege statuit. Verum priusquam huius Regis res gestas ordine explicare incipimus, ad Garsiam Fernandum Ca- stellæ Comitem reuocanda narratio est. A quo satis constat iniri principa- tus initio, cum Mauris ad Gormatium oppidum, ipsamq; Durij ripam acie dimicatum. cæsi profligatique hostes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio, quod memoriæ prodendum esse videtur, vt Ferdinandus Antolinus 40 vir nobilis & religionis cultui deditus, rei diuinæ procurandæ causa, quod semper ante pugnam facere consueuerat, maneret in templo dum ab alijs dimicatum est. Numini quàm grata eius viri pietas esset, miraculo indi- catum. ipso in templo primum, deinde domi ignominie metu residen- te latitanteque, eius specie quidam, Genius scilicet bonus, inter primos for- titer

titer pugnare visus est: ut eius diei victoria Antolino potissimum tribueretur. recentia vulnerum vestigia, & sanguinis maculæ in equo & in armis inuenta miraculum confirmarunt: reque omni prodita, Antolini innocentia virtusque illustrior euasit. Garsias Comes hoc profligato bello, duas uxores duxisse memoratur, priorem Argentinam nomine, formæ dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compostellam religionis causa, ipsam & matrem ducebat. Sexto à nuptijs anno, cum vir ex morbo decumberet, initi coniugij tædio, an patriæ cupiditate procerem quemdam Francum è Compostella redeuntem in Galliam secuta est. Sic nostrates historiarum affirmant. Garsias Comes Egidio & Ferdinando viris principibus, reipublicæ procuratore demandata, in eam Galliæ partem mutata veste contendit, ubi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomine Sanctia, ex priuata, ut fit, contentione nouercæ infensa. Ab hac spe nuptiarum iniecta, siue fœminei ingenij leuitate, Comiti aditus in ædes præbitus. Argentina & adultero in strato obruncatis Garsiam in Hispaniam secuta est. Nuptiæ magno apparatu & gratulatione Burgis celebratæ. Plerique totius huius narrationis fidem eleuant, & Garsias uxorem Oniam dictam affirmant. S. Saluatoris Oniæ argumento, quod monasterium de uxoris nomine memorant à Garsia Fernando Comite Castellæ constitutum. alij Abbam, ut sepulcrorum ad Assanciam & Cardeniam vestutæ inscriptiones ostendunt. verum quis certò dispiciat? nos tantam varietatem admirari magis, quàm quid potissimum sequeremur habebamus. Neque multò maiori fide traditur Maurorum irruptione, quo tempore Comes absuit, cum Burgos vsque progressi essent, S. Petri Cardeniæ monasterium euersum, monachos trucidatos: quod alij ante centum annos contigisse ponunt. nisi fortassis bis eadem calamitas exitit. In Riugia oppido Bosca, Nunilo & Alodia sorores germanæ, ob fidei constantiam ferro occubere. corpora Bononiam, quæ vrbs in Galliæ Cisalpinæ parte est, translata fuisse nonnulli affirmant: resistunt alij, uti ante dictum est. Præterea Victor in oppido Cereso Burgensis agri natus, & Eurosia virgo simili supplicio consumpti. Eurosiæ corpus ad Iaccam urbem in Lacetanis, Victoris sepulcrum in municipio Villorado colitur anniuersarijs sacris. Barbari enim hac tempestate, non cum hominibus tantum bellum gerere, sed cum cælo etiam, & Christiana sanctitate dimicare videbantur. Neque deerant viri, fœminæ præstanti magnitudine animi, qui se pro religione patria in certamen offerrent, suoque sanguine veritati susceptæ darent testimonium præclarum. Effræ gentis immanitatem atque arrogantiam seuerissimis supplicijs diuinum sæpe numen vindicabat. et ferme ubi impietatis exemplum, ibi animaduersionis documentum deterrendis impijs, pijs confirmandis extabat. uti Alcorrexi Hispalensi Regulo accidit eadem tempestate. Is Ordonio Rege per Lusitanæ fines in Calæciam inuectus, Compostellam urbem euertit in Calæcis primariam augustamque ipsa loci sanctitate. impij ausus continuo cælitus vindicati. Morbi lues repente exorta grassataque omnem exercitum consumpsit. perpauci incolumes redierunt

dierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, testes deformes acceptæ calamitatis. Eo periculo sublato nouæ calamitates extiterunt: atque adeò ut nullæ maiores ex quo resurgere cœpit Hispania. Væcordi Principum dissidio Ordonij Regis & Garsias Comitis, in quibus præsidium esse rebus asperis debuit, in ea mala præcipitatum. Gordubæ Mahometes Alhagibus Ilemi Regis nomine, arbitrato suo rem Mauricam administrabat, magni nominis Dux, bello paceque prudentia singulari. Erat is studio incensus nominis Christiani opprimendi. graue erat piorum imperium in Hispania proferri, vires Mauricas consensescere, ludibrioque gentis nomen esse. ægro animo atque incenso faces addebat Vigila, is quem Ferdinando Gonsaluo Comite ad Mauros profugisse monstratum est, nulla patriæ religionis cura, præ vtilitate priuata, præq; studio vindictæ. Contractis Maurorum copijs, adiunctaque Christianorum manu, quæ Vigilæ auctoritatem secuta erat, in Christianorum terras inuadit. Durioque transmissio, qui fluuius vtriusque nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremaduræ nomen in aliam partem consequenti tempore deriuatum) ad Asturæ fluminis, quò Legio in Asturibus alluitur, ripam castra posita. Veremundus viribus impar raptim collecto exercitu, improuisò in hostes impetum facit, neglectis custodijs, & omnia magis quàm nostrorum aduentum expectantes. irrupitur in castra. tumultus persimilis pugna fuit. plerique inermes cadunt. Ut quemque fors conglobauerat, Maurorum turma pro castris aut interimpedimenta dimicabat. alij fugere, alij arma capere. magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rem inclinatam & periculo proximam Maurus Dux prudentia restituit. in diuersa parte aciem suorum instruit. inducitque in Christianos. Hostium illi impetum non tulerunt totis castris palantes, exiguo numero, & longo pugnae labore defatigati. Conuersa repente belli fortuna qui vicisse videbantur, fugæ se mandant. Insistunt barbari fugientium tergis. pauci integri, magna pars confecti vulneribus Legionem tenent: venissetque ea vrbs in hostium potestatem, ni propter anni tempus hibernum frigoris & pluuiarum iniurias ab obsidione recedere cõpuli essent magna gloria parata, spolijs & præda onusti, certique bellum repetere cum primùm se anni tempus aperuisset. Veremundus Rex periculo permotus, neque satis vrbs munitione confusus, Sanctorum reliquias, Regumque corpora, ne hosti ludibrio essent, Ouetum transferenda curauit. Ipse eodem se contulit: Legionis muniendæ defendendæque Guillelmo Gonsaluo Comiti cura demandata. pugnatum ad Asturam est anno nongentesimo octogesimo quarto. Quo anno Myro Gerundensis Episcopus, Myronis Comitis Barcinonensis filius supremum diem obiit. Maurorum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tantus belli ardor incefferat) Borellum Myronis patruelem ad Moncadam arcem acie superarunt. è nostris supra quingentos desiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem sese ex fuga receperunt. Proximus annus nongentesimus octogesimus quintus insignis fuit duorum principum vrbiũ casu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalen. Iulij, feria quarta, Indictione tertia, à Mauris obfessa, ijs qui

qui Borellum acie vicerant, capta est eius mensis die sexta. plerique ciues Cordubam in seruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Christianorum ditionem reuocata est, cum Borellus priusquã caperetur ex ea vrbe elapsus, ad colligenda auxilia Minoresæ & vicinis locis delectu habito, iustum exercitum conflasset. Supremum diem octo post annos obiit, Raymundo & Armengaudum ex duabus vxoribus Ledgardi & Aymerudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum testamento legauit: Armengaudum Vrgeliæ Comitum esse voluit, Armengaudorum nobilissimæ familiæ in Catalaunis conditorem: quæ bello spectatos Duces consequenti tempore haud exiguo numero dedit. Legionem Mahomad Alhagibus numerofo conflato exercitu denuo petijt, propositi tenax, & superioris belli successu ferocior quàm antea. Annum ferme circumfessa ea ciuitas est. muris continenti ictu machinatum quassatis, ad Occasum & Meridiem aditus ab hoste patefactus est. Quantum in vnus viri virtute præsidij sit, Guillelmi Præfetti exemplo cognitum est: qui continenti tot mensium labore, viribus fractus ex morbo cum decumberet, periculo renunciatu lectica se ad eam muri partem deferri iussit, vbi maximè laborabatur. Suos hortatur vt magno animo resistent: fugæ locum ne ignauis quidem fore: armis salutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Nisi defensa vrbe, quæ spes irritatis continenti labore hostibus, nullo perugio? Sæpe à paucis æquo campo Christianis impiorum multitudinem profligatam. Cælitum opem inuocarent. idoneo tempore haud dubiè affuturam. His verbis confirmati milites triduo hostes aditu prohibuere. postquam ijs diebus exactis captam vrbe Præfetus, seque cum paucis relictum videt, memor virtutis pristinæ, memor nominis Christiani, in confertissimos hostes rapitur, ibiq; pugnans cadit. barbari suorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis neque sexus discrimine in multitudinem sæuierunt. Vrbs direpta, euerseque mœnia, & propugnacula ad terram prostrata. Eandem calamitatem Asturica passa est, Valètia Campestris, S. Facundi monasterium, Gordonium, Alba, Luna, aliaq; oppida & pagi, quæ incensa euerseque, quæ vi capta atq; direpta. Eodem belli impetu in Castellæ finibus Vxama, Valeránica, Atrièsa expugnata, incendio & direptionibus deformata. Neque resisti poterat. tantus furor Christianorum animos inuaserat, vt cum tantum externi belli esset, cõuerso in se ferro vacordes atq; amentes rem Christianam intestinis dissidijs conferent. Nam sequenti mox anno septem nobilissimi fratres Laræ reguli (vulgò Laræ Infantes dicimus) Roderici Velasquij perfidia perierunt, nullo propinquitatis respectu: erant enim ex ipsius sorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Castellæ Comites & Didacum Porcellum referebant, ex cuius filia, vt superius est demonstratum, & Nunnio Belchide, præter Nunnium Rasuram Comitum Garsia Fernandi proauum, Gustius Gonsaluus natus est. Ex hoc Gonsaluus Gustius Salarum Laræ regulus, pater horum septem fratrum, qui septem fratres non magis in Hispanica historia virtutis fama, quàm infelici exitu nobiles fuerunt. Eodem die à Garsia Comite militiæ honore donati sunt, more & cæremonia per ea secula inter Christianos

nos solenni. Accidit vt Rodericus Velasquius Byllareni regulus vxorem nomine Lambram ex Viruescano tractu duceret, principi loco sceminam. nuptiæ Burgis celebratæ. affuit Garsias Fernandus Comes, & septem fratres cum patre Gonsaluo Gustio. Exarsit non magna de causa rixa inter Gonsaluum natu minimum inter fratres, & Lambræ propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: nisi quòd Lambræ ea iniuria violatam se esse interpretata, ad Barbadillum oppidum, quò honoris gratia deducta à fratribus erat, vindictæ studio mandauit seruo vt cucumerem sanguine delibutum in Gonsaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hispanorum more continebatur. Seruus in ipso Lambræ sinu trucidatus. Rodericus Velasquius de tota re factus certior, nam aberat reipublicæ procurandæ causa, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio fatigatus, de vindicandis fratribus cogitare cœpit. Optimum visum est in pacis & beneuolentiæ simulatione, quo nihil est exitius, insidias tendere. In primis Gonsaluus Gustius Cordubam legatur, per speciem pecunias exigendi, quas Rex barbarus erat pollicitus: vt vt procul à patria interficeretur: quod litteris Arabicè scriptis Regem vt faceret deprecabatur. Ille viri caniciem miseratus, an humanitatis respectu, ab innocentis cæde abstinuit, carceri mancipare satis habuit. liberior custodia erat, & Regis sorori ad vincitum patebat aditus: ex qua consuetudine Mudarram Gonsaluum natum memorant, Manricorum familiæ in Hispania nobilissimæ parentem auctoremque. Gonsalui calamitate haud satis ferrox Roderici animus mitigatus est. ad Almenaram in Arauiantæ campis ad Cauni montis radices, quæ forsitan Antonino Barbariana fuit, in dispositas Maurorum insidias septem fratres per speciem Maurorum fines inuadendi, secutos inducit, vt nullo tali metu securos. Tamen Nunnius Sallidus, quo institutore educati erant, fraudem subodoratus, in exitium festinantes morari conatus est, frustra cum fata vrgerent. ducenti equites sequebantur, impar Maurorum numero manus. Itaque ab hostibus circumuenti, cum multos ipsi peremissent, atque illud in primis cauerent ne inulti animam ponerent, neu capti superiorem gloriam & generis nobilitatem seruitute foederent: fortium virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam barbaris reliquere. ipsi ad vnum cecidere cum Sallido pedagogo. Cæforum capita fratrum Cordubam missa, gratum Regi barbaro manus, seni patri triste spectaculum: cum fluentia tabo oculis explorare & cognoscere iussus esset. nonnullo vt in malis commodo: successit enim ex ea re Regis humanitas, dimissusque in patriam est. Stupro genitus Mudarra, cum quartumdecimum ætatis annum natus, agente matre ad patrem abiisset, Roderici nece fratrum iniuriam vltus est. Lambræ penes quam maior culpa erat, lapidibus obruta igneque consumpta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ noueræ, & verò gentilium suorum gratiam promeruit, vsque eo vt paternæ ditionis hæres fuerit institutus, addita etiam Sanctiæ noueræ adoptione, cuius hic ritus fuit, rudis quidem sed insignis. Quo die nostra sacra suscepit, & balteo militari donatus à Garsia Fernando Comite Castellæ est, noueræ amplissimi indusij manica acceptus, collari etiam indusij capiti inserto, additoque

ditoque osculo in familiam transijt. Ex eo more vulgare prouerbum manauit, Ingressus manica, collari tandem egreditur: de eo qui ad familiaritatem admissus maiora sibi indies sumit. Mudarræ filius Ordonius fuit, nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonsalui filij, vt patriam perduellionis crimine liberarent, quasi publico consilio Rex Sanctius à Vellido Araulpho venabuli ictu confossus esset, ex prouocatione dimicauerunt. Iacobi Ordonij filius fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ regulus, vnde Manricorum gens, & Regum Lusitanorum maternum genus, Malfada Amaliarci filia, Alfonsi Lusitanæ Regis eo nomine primi coniuge. Verum de his aliquanto post sermo recurret. Ad D. Petri Allantiæ intra monasterij septa, Mudarræ sepultura monstratur. de septem fratrum tumulo, eius cœnobiij, & S. A. Emiliani Cucullati monachis lis est, nullo arbitro qui litigantes componat. Quiescebat festina malis Hispania, magisque facultas deerat, quàm voluntas tumultuandi. tandiu quies steterit, donec septimo demum anno ex quo Laræ fratres interempti sunt, salutis nongentesimo nonagesimo tertio, Mauri noua expeditione suscepta, Lusitanæ terras vastarunt: atque ea parte in Calæciam inuesti, Compostellam urbem vi expugnarunt incenderuntque. ne ab ipso quidem Iacobi Apostoli sepulcro impia sæuitia temperasset, ni repentinus fulgor excitatus diuinitus impios conatus repressisset. templi tamen campanæ, vt de superatis Christianis trophæi instar essent, Cordubam ablata, diu in summo Maurorum templo lampadum vsum præbuerunt. Consecuta mox diuina vindicta, quâ dissenteria morbo, quâ pestis lue, quâ Veremundi gladio consumpti nouissimum agmen carpentis, & locis omnibus in reditu prementis pauci in patriam incolumes redierunt. vniuersæ etiam expeditionis ductor euasit Mahomades Alhagibus: qui toties impunè Christianorum fines inuaserat. Eodem anno Rex Vasconum Sanctius Garsias defunctus est. Successit Garsias Sanctius cognomèto Tremulus, vt est superius indicatum. Regnavit annis septem, laudè bellica clarus, ingenio liberali, ac verò in largitiones profuso: quarum nisi modus adsit, in perniciem vertuntur fonte ipso, publico ærario exhausto (vti Sanctio accidit) & necessitudine imposita eius supplendi causa, noua vectigalia imperandi. In S. A. Emiliani tabularijs huius Regis diplomata extant: quibus quanta fides tribuenda sit, quisque ex suo iudicio statuatur. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuisse Gosaluum, & cum Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuisse. quæ si vera sunt, aut temporarius principatus fuit, aut eo sine prole defuncto ad fratrem & posteros imperium redijt. Omnino Veremundus Legionensis Rex clade Maurorum lætus, atque ex superiori successu cogitans si Christianorum arma, quorum ex discordia tantæ calamitates natae erant, in vnum scædus & quasi corpus conspirarent, rem Mauricam opprimi posse: missis legationibus, Vasconum Regem, & Castellæ Comitem Garsiam ad sociandas vires sollicitauit. Debere eos communi Christiani nominis periculo moueri, & iniurias, si quæ priuatim existerent, patriæ saluti condonare. Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindicarent. Ijs legationibus atque postulatis iustissimis uterq;

Princeps

Princeps facile annuit. magnis delectibus ex tribus nationibus, numerosus exercitus collectus est. Rex Vasconum absuit, noui scilicet regni rebus componendis districtus. Veremundus Rex, tametsi neruis æger erat, lectica delatus, & cum eo Garsias Comes, aduersus Mauros profecti sunt. quos superioris cladis sanandæ causa, nouas copias conscribere, atque Corduba egressos esse nunciatum erat: & Calæciæ agris vastatis, direptis oppidis in Castellam impetus vertebatur. Ad oppidum Calacanasorium ad Castellæ & Legionis confines situm, castra castris collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna est. multi ex vtraque parte ceciderunt, dubia victoria nisi quòd Mauri per occultam tesseram sequenti nocte profectioe denunciata, peiora tulisse, ac verò nostrorum virtute esse superatos confessi sunt, cum fugæ similis profectio esset: quòd spolia in castris relicta & strages rerum festinandi studio, toto itinere abiectarum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei malæ gestæ dolore, in valle Begalcoraxo obstinata inedia vitam finiisse feratur anno nongentesimo nonagesimo octauo: cum rem Mauricam procurasset pro otioso Rege & ignauo totis viginti quinque annis. vir acer, minimèque otium patiens bis & quinquages in Christianorum ditionem armis inuasit, sæpe victor. Qua die ad Calacanasorium pugnatum est, quidam piscatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripam tanta locorum longinquitate, cecinisse fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hispanica lingua modos mutando: Ad Calacanasorium amisit Almanfor tympanum. vnde in specie hominis à genio malo victoriam euulgatam suspicati sunt: præsertim inter manus effugiente umbra, cum ciues Cordubenses tenere conarentur. Corpus defuncti Medinam Celinam delatum. Successit anno Arabum trecentesimo nonagesimo tertio, ipso quo defunctus est pater, in regni procuratione filius Abdelmelicus: tenuitque gentis principatum sex annis & octo mensibus. Quo ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute steterat (tantum in vnius viri capite opis plerumque situm est) in occasum aperte cœpit inclinare. inrestina dissidia magnorum imperiorum labe, exitio fuere. Abdelmelicus oij quàm belli cupidior, fatalis discordiæ semina, quæ comprimari debuissent negligere visus est. aggressus quidem à morte patris bello Christianos lacessere, magnum terrorem incusserat: Legionemque quidquid ex superiori excidio remanserat, aut noua cura instauratum erat, Abdelmelici impetu disturbatum. lætior tamen principijs, quàm exitu ea Mauris expeditio fuit. Garsia enim Comitibus aduentu terga vertere compulsi sunt: atque numero immunito in patriam exacti. Tanta deinde desperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potiente cessatum fuerit. Nostris rei bene gestæ fructus syncerus non fuit, annonæ angustia, quam pluuiarum malignitas attulit grauissimam. Gudesteus Ouerensis Episcopus, tertio iam anno in vinculis erat iussu Regis, nimirum credulas aures præbere soliti prauorum hominū criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur viri sancti, innocentis Episcopi calumniam interpretabantur præfenti malo luri: & nisi mutarent, pestis luem futuram ominabantur. res ad

B b

fedi-

9 9 9 feditionem spectabat. Nam multitudo religione imbuta facilius sacerdotibus quam regibus parat. emissus ergo Gudesteus è carcere est. Annum qui à Christi ortu fuit nongentesimus nonagesimus nonus, annonæ caritate foedum, Veremundi etiam Regis obitus insigniuit. ad Beritium oppidum podagræ doloribus, quibus diu obnoxius fuerat, oppressus est. sepultus in Villabona, inde Legionem post annos viginti tres in Ioannis Baptistæ æde tumulatus est. Duas uxores habuit, Velasquitam & Eluiram. Velasquitam licentia illorum temporum magis, quam ex Christianæ legis permisso, repudiavit, suscepta ex ea filia Christina. ex Eluira Alfonso genuit & Therasiam. Junior ex duabus sororibus stupri cōsuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam. 10 Christina filiorum Ordonij natu maxima Ordonio nupsit, cui cognomen Cæco fuit, ex regio sanguine. Ex hoc coniugio Alfonso, Ordonius & Pelagius nati sunt, præterea Alfonso vxor Pelagij cognomēto Diaconi. Pelagius Froilæ Regis eo nomine secundi nepos fuit ex filio notho Froila. Ex Pelagio & Alfonso Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnus, atque Therasia prognati: vnde Carrionis Comites bello spectati Duces, domi atque militiæ clari prodierunt, quod alio loco explicandum est. ad rationem temporum redeamus. Pelagius Ouerensis, Lucasque Veremundo tribuunt, quæ de Ataulpho Compostellano Episcopo superius commemorata sunt, ferocitaurō obiectum, incolumem euasisse. nobis Compostellanæ historiæ potior 20 fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Ataulphum nomine per hos annos Compostellæ Episcopum fuisse.

Alfonfus eo nomine quintus Legionensis Rex. Cap. X.

1000 **A**LFONSI minorem ætatem Melendus Gonsalvus Calaciæ Comes, eiusque vxor nomine Maior, Veremundi patris iussu gubernandam susceperant, regijsque moribus imbuendam. Alumno cum quinque annos natus esset, Rege renunciatō, rem publicam eximia fide procurarunt: sic pater moriens testamēto mandauit, sic omnes regni ordines sanxerunt. ætate confirmata quo maior esset auctoritas, & operæ pretium æducationis tutelæque constaret, eorum filia nomine Eluira Regi connubio iuncta est: vnde Veremundus & Sanctia nati. Regnavit annis viginti nouem. Altero regni anno, qui ab ortu Christi secularis maximus fuit, Sanctio Tremulo Vasconum Rege defuncto, successit filius ex Semena vxore (hallucinantur qui Cōstantiam, Eluiram, aut Stephaniam dicunt) patri cognominis Sanctius: quem Sanctius Leirensis Abbas in minori ætate optimis præceptis excoluit, & omni liberali doctrina informavit. Regnavit annis quatuor & triginta, ijs virtutibus insignis, quæ illi Maioris cognomen pepererunt. præcipua felicitate vniuersam Hispaniam, 40 quam latè Christianæ ditionis fines extendebantur, sub vnum ferme imperium reuocauit. tametsi non optimo consilio, tributum in partes maiestate & viribus imminutis, filijs reliquit. Vtriusque Christiani regni quantum quietæ res erant, eorum prouidentia qui ad reipublicæ gubernacula sedebat, tan-

tantopere Castellæ arma primùm hac tempestate mōta sunt, deinde Mauro-rum. gens vtraque intestinis dissidijs tumultuata agebatur in præceptis. Sanctius Garsias ab auctoritate patris Garsie Fernandi Comitē discelsit, incertum qua de causa. prauo homines ingenio nunquam desunt alternis criminationibus discordiæ flammam excitantes. Fortè Sanctius paterni imperij diuturnitate fessus, tantum facinus est aggressus, graue arbitratus paucos annos, quot in illam ætatem cadere poterant, expectare. Ad arma ventum: scissisque gentis studijs inter patrem & filium, vires imperij debilitatæ sunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciam esse in armis, diuisam nobilitatem, diuisum populum, suas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum quam vt pars cum parte confingeret. id ne accideret Maurorum aduentu factum. Eo impetu, Abula tardis principijs ab excidio resurgens, euerfa denud est. Clunia & Gormatium in Vxamensi agro eandem cladem pertulere. In magno periculo res erant: neque externo tamen metu commota factionis studia remittebant. Garsias Fernandus clade suorum prouocatus, cum parte hosti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit. victus Comes in hostium potestatem venit, ijs acceptis in pugna vulneribus ex quibus obiit. tenuit Castellæ principatum octo & triginta circiter annos: rerum gestarum magnitudine & gloria patri non impar. fortuna vitam eripuit, nominis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti summa redemptum in Cardeniæ monasterio D. Petri tumulatum. pugnatum est anno millesimo sexto. Garsie filia fuit, Vrraca nomine in Cosmæ & Damiani monasterio ad Couarruias municipium virgo sacra. Id monasterium à patre Garsia sua impensa ab imo totum extructum, amplissimis prædijs, optimis redditibus locupletatum, multaque veste pretiosa exornatum ea lege est, vt si quæ virgo ex ipsius posteritate nuptias respueret, eius monasterij redditibus vitam sustentaret. Sanctius Garsie filius, extincto patre in principatu successit, hac vna iniuria, quod à patre defecerit, & acceptæ cladi occasionem præbuerit, infamis. cætera pius, magnisq; corporis & animi virtutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmelicus Alhagibus obiit. successit in magistratu Abderrahmanus, ingenio prauo ignauoque: quem ignominie causa vulgò Santiolum vocare soliti erant. hoc intra quintum mensem sublato, Mahomad Almahadius correptis armis Hissenum Regem otio torpentem, sagina inutilem, neque sua virtute sed aliena ope stantem cepit: & occisum prædicans alio ei simillimo iugulato, regnum inuasit Arabum anno quadragesimo. Almahadium, Hissemi propinquus Zulema ex Africa veniens factionis copijs, & Sanctij Castellæ Comitē viribus adiutus, prælio ad Cordubam vicit. quinque & triginta Maurorum millia ceciderunt, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceptis 40 coepit: Sanctij Comitē virtute & industria potissimum victoria constitit. Almahadius intra urbem inclusus, quod ad supremos casus remedium prouiderat, Hissenum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem produxit, hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præferrent. Præoccupati metu ciuiam animi, hortationes eius & monita

Bb 2 respue-

respuebant. Itaque vrbe relicta æmulo, Toletum fuga abiit. pro Almahadio, Almaharius Alhagibus constitutus erat. Is aduersus Christianorum vires, Christianis auxilia petiturus, Catalaunos supplex adiit. Omnibus precibus, vt vires conferant orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus Barcinonensis & Armengaudus Vrgeliæ Comites cum valida suorum manu barbari fidem secuti, se ijs copijs adiunxerunt, quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis conscripserat numerosas & validas. Nouem Christianorum millia sub signis erant, Maurorum quatuor & triginta. ad Acanatalhacaram quadragesimo ab vrbe Corduba lapide (nunc Albacarum oppidum, decem & sex passuum millibus Corduba distat) castra castris collata. graue & anceps prælium fuit. vtraque cornua vice-
 10 runt. Zulema & Sanctius initio multos ex hostium numero peremerunt. In his Arnulphus Aufæ, Aetius Barcinonis, Otho Gerundæ Pontifices, quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros sacros bellum gerere, in primo conflictu ceciderunt. ipse Vrgeliæ Comes peremptus est. Almahadius rem suorum inclinam virtute restituit, victoriamque hostibus de manu eripuit. Victus Zulema Asafam primùm aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga se tegere constituit. Anno Arabum quadragesimo quarto, salutis millesimo decimo, regnum Almahadio
 20 celsit: tametsi Alhamerij ex voluntate cuncta procedebant, belli pacisque consilia. haud diuturnum imperium fuit. Nam Raymundo Barcinonensi in quo præsidium erat, profecto Alhamerij prodicione occubuit. Hissemus tot annorum Rex in regnum restitutus. Alhamadij caput ad Zulemam missum (ad Citauam oppidum, quorsum res motæ euaderent, expectantem) si fortè hoste sublato, Hissemi Regis, pro quo arma suscipere visus erat, imperium agnosceret. Verùm is regnandi ambitione exæstans, cuius dulcedinem prægustarat, fallax bonum, blandaque specie ingentia regens mala, vires vndique contrahebat, prædasque identidem de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propensa, Hissemi opprimendi consilia agitabat. fecissetque ni indicio facto infidæ vitæ essent. Zulema ea spe deiectus, à Sanctio Comite pro iure inuitæ olim amicitie auxilia submitti postulat. cauior ille suam operam licitatus, vnde maior spes ostendebatur, cum Hissemo fœdus fecit ea lege: vt sex arces, superiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Christianis ereptas redderet. quod ille necessaria re compulsus fecit, ne in eo rerum discrimine conceptas spes corrumpere, simul Christianorum arma viresque in suum caput prouocaret. Interea Almahadij filius Obeydalla factionis ope, Toleti eius vrbs Rex dictus est: Abdallam vocant alij, & Therasiam Alfonso fratre Legionis Rege cœcedente (immane facinus) vxorem habuisse affirmant. prouidebatur eo cōiugio vt vtriusque regni vires alterna ope firmiores
 40 euaderent. volente virgine (nam promouendæ religionis occasio erat Mauro nostris sacris initiato, quod velle se facere simulabat) Toleti, quo deducta erat, nuptiæ principali apparatu celebratæ. ludis festisque epulis conuiuium ad multam noctem productum. remotæ mensæ. virgo toro geniali imposta.

adest Maurus incensus cupiditate explendæ libidinis. Illa, Apage inquit, tantum nefas, tantam fœditatem. duarum rerum optio datur: aut nostra sacra suscipe tu tuique, nostroque amore frueri: aut nostri corporis contactu abstinere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimesce nostram ignominiam non neglecturis: vindictam numinis Christianorum sanctitatis & castimonie vindicis certissimi. Vtrinque exitium capiti tuo imminere vates denuncio. luxuria ne pestis blanda te in præceps agat. Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occlusæ erant. eluctatus desponsæ virgini vitium affert. simul grauisimo morbo implicitus, salute desperata Therasiam cum amplis muneribus ad fratrem remittit. Illa Legionem in D. Pelagij veste mutata, reliqua ætate pietatis studijs, cultuque religionis, acceptam ignominiam solabatur. Obeydallæ haud diuturnum regnū fuit. Hissemi copijs victus, in eiusque potestatem redactus est. fœda rerum Mauricarum colluies erat, mota in omnes partes republica. Christianis lætissima occasio sese dabat impiæ gentis opprimendæ: si iunctis viribus, suis potius auspicijs malissent bellum gerere, quàm Maurorum controuersijs seruire. Verùm hæc fuit omnium temporum calamitas. rebus communibus priuati affectus potiores sunt, nihilque minus mouet quàm religionis studium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur, quàm fame grauisima, deserto tandem agrorum cultu. Zulema Sanctij ope destitutus, Cæsaraugustæ & Caracæ regulos euocat. Ijs adiunctis Cordubam expugnat, Hissemoque in Africam elapso rursus in regnum inuehitur. Inter Hissemi sectatores Haitanus principem auctoritatis & potentie locum obtinebat. Is Orihuelam ciuium deditione occupat ad Mediterranei maris oram: & loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hissemo Præfectum, regni spe attrahit in Hispaniam. Zulema vtriusque viribus impar, & ad Cordubam prælio victus, ciuiumque deditione captus, ipsius Halis manu, cum verborum contumelia, quasi primus in legitimum Regem arma cepisset, trucidatus est. nulla fides regni socijs. Haitanus ergo conquestus pacta conuenta ab Hali nouo
 20 Rege non seruari, cum Mundaro filio Hyaie Cæsaraugustæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commissa cum conatus non processissent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propensus: quoniam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem natus est Halis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progressum, ad Accim in balneo lauante, eunuchi oppresserunt Arabum anno quadragesimo octauo. Successit militari suffragio Halis frater Cazinus Hispali euocatus, vbi ea tempestate morabatur. regnum tenuit annis tribus, mensibus quatuor, diebus viginti sex, haud tranquillum: cum Almortada Haytano & Mundaro adiutoribus, Regis nomine suscepto, Murcia & vicinam oram occuparet. Aures superbas habebat, difficiles aditus: à quibus erat in regnum euectus, eos quasi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam suorum coniuratione, reque cum eius vrbs regulo communicata peremptus est. Cazinus, Almortada sublato, tum sibi regnare visus est. Nam & eius beneuolen-

tia promerendæ causa occisi æmuli spolia missa à Granatensibus erant. Breui tamen ea lætitia vana euasit, & noua sollicitudine mutata est. Cordubenses ciues, vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu resistunt, Cazino Hispalim profecto, Hyaia eius propinquum, mirum fratris filium, Regem dicunt, ingenio miti, atque munifico: qua vna re maxime populi studia excitantur. Verùm hoc Malacam, quam antea vrbem imperio obtinuerat, discedere, Cazinus Cordubam armis recepit anno Arabum quadringentesimo quartodecimo. Nouum eius vrbis imperium breue fuit, omnino mensum septem, dierum trium. Cordubensi enim seditione excitata, cum militum insolentiam ciuitas non ferret, fugatus Hispalim est. neq; ibi diu constitit: cum gentis fauorem regni æmulus præoccupasset, tandiuq; incertis sedibus vagatus est, donec in Hyaia potestatem redactus, carceri macipatur. Erant pleriq; horum Reges ex Alaecinatorum factione, viribus & auctoritate eo tempore potentissima. Aduersæ factionis ciues reparatis viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fratrem, eius qui contra Hissimum (sic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent, paritate intra secundum regni mensem sublatus est, acerbum imperium & gentis inconstantia, motusq; exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum subrogatus regnum tenuit anno vno, mensibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium cõiuratione periit. Halis filius Hyaia ex aduersa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacæ periit. regnavit mensibus tribus, diebus viginti. Idrinius Halis frater Hyaia patruus ex Africa, vbi Septim imperio obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hispalis, Almeriæ atq; vrbium finitimarum: mediterranea, penes Hissimum erant, quem post Hyaia cædem Cordubenses rebus præfecerant. Principum periculo sæpe ipsorum præfecti peccant: vti Idrinij exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus acerbè imperabat: publica & priuata bona domum auertere, alienasq; calamitates suum compendium facere solitus. Ex ea re commota ciuitas. Alhagibus occisus est. Rex spoliatus imperio. In ea rerum colluie, Humeia quidam iuuenum glorio aditus, in arcem irrumpit: se Regem dici à militibus postulat. Excusant illi ciuium perfidiam, tēporum calamitatem. alieno exemplo documentum datum haud impune similes conatus cedere. Ad hæc ille. Hodie, inquit, Reges dicite, cras perimite. vsq; ad eò est impotens libido dominandi, imperij dulcedo tanta. Vno tempore ciuium imperio Humeia & Hissimus vrbe exacti. præterea Humeia factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnu vrbe pulsi. Hissimus varia fortuna agitatus Cæsaraugustæ demum constitit, benignè exceptus ab eius vrbis Rege Zulema Abenhuto, data arce Alsuela: vbi vitam priuatam vsque ad obitum exegit. Ex hoc Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmum steterat in Hispania, in plures toparchias abiit, singulis præfectis, prout in quoq; erat auctoritatis plurimum, commissarum vrbium imperia regio nomine occupantibus. neq; in ea rerum Mauricarum perturbatione quisquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaq; deinceps Reges extiterunt, Cordubæ Iahuar, Hispali Albucazinus & filius Habeth. Toleti

Toleti Haytanus, Halis scilicet Regis Cordubensis adiutor primum, deinde aduersarius. Hissimus filius. nepos Almenon. tamen si alij Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs sæpe à Regum Cordubensium auctoritate deficere conata est principem sibi locum inter Hispaniæ ciuitates arrogans) antiquiorem originem repetere conantur. In vrbibus alijs noui Reges emerferunt, quorum numerum vt ineamus operæpretium non est, ac ne faciendi quidem facultas. Quæ imperia tandiu steterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentissima ex Africa in Hispaniam venerunt Iuzepho Tesephino ductore & Rege, Arabum anno quadringentesimo octogesimo quarto. Quod alio loco commodius explicandum est. ad Sanctij Comitis & Alfonsi Regis res gestas sese conuertat oratio.

Reliqua qua Alfonso Rege contigerunt. Cap. XI

SANCTIVS Castellæ Comes paternæ necis vlciscendæ studio, adiunctis Legionensium & Vasconum copijs, cum quibus ictum superiori tempore foedus stabat, Toletanæ vrbis fines igne ferroq; vastauit. Eandem calamitatem Cordubensis ager pertulit: cum nostri studio elati eò vsque populabundi prorupissent. Vtrinque hominum pecorumq; prædæ abactæ: tantusq; belli terror Maurorum animos occupauit. (nam scissi in partes & ex intestinis dissidijs republica labefactata vix consistebant) vt pacem à victore Comite magno redimere compulsi fuerint, imperij maiestate fugillata, paulò ante Christiano nomini formidabiles. Garsia patris corpus, quod eatenus apud Mauros fuerat, ex foedere traditum, atque in Petri Cardenia monasterio tumulatum est. Sepulueda ad vtriusq; ditionis fines situm municipiū in potestatem redactum. Vxama, Gormatium, aliaque ijs locis oppida, quæ superiori bello amissa erant, ad Christianorum ditionem iusque reuocata. Quo ex tempore Castellæ nobilitati datum, vt plerique auctores sunt, ne suis sumptibus prædæ tantum spe militiam tolerare cogentur: quod ante facere cõsueuerant, sed stipendio constituto, vt cæteris nationibus solenne erat, receptumq; moribus. Ex his rebus quantam suorum sibi beneuolentiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere superiorem gloriam materna cede scedasse visus est. Erat illa Mauri cuiusdam Principis amore capta, quem potētissimæ libidinis esse cognouerat. verùm illi nubere dubitabat, filij iustum dolorem, atq; ex dolore iracundiam verita. Itaq; necato filio scelestis nuptijs vt locum pararet, venenum temperare constituit. quod ille indicio facto matrem honoris specie quamuis inuitam & recusantem præbibere compulsi. Vnde nonnulli suspicantur morem illum inter Hispanos quibusdam locis receptum frequentemq; manasse, vt sceminæ viris præbiant. Tanti facinoris expiandi causa, & vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret, virginum monasterium extruxisse memorat, & de matris nomine Oniense nuncupasse. quod consequenti tempore Sanctius Rex Vasconum cognomento Magnus monachis Gluniacensibus attribuit, & nostra ætate principem locum obtinet. inter

reliqua eo tractu cœnobia. Nati sunt Sanctio ex Vrraca vxore Garfias filius, præterea Nunnia, Therasia, atque Tigrida. duæ priores viris principibus coniuges datæ, Tigrida Oniensi monasterio Præfecta. Nouum iter per idem tempus Compostellam ad D. Iacobi templum Sanctij Comitum impensa apertum atque constratum, per Vascones scilicet, Riuogiam, Viruescanos, agrumque Burgensem: cum prius angustis Christianorum finibus, ex Gallia peregrini per Cantabros & Asturum montes, loca aspera atque impedita, iter facere magno labore consueuissent. Interea Alfonso Rex, & ipse diuturnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum dissidia, fœdusque inter Christianos Principes sancitum constansque, ad pacis artes conuersus, On-
 10 ti generales regni conuentus agitabat salutis anno millesimo vigesimo. In eo conuentu prisce Gotthorum leges reformatæ. Mox Legio vrbs, quæ Maurorum iniuria ad casas redacta erat, Regis diligentia sumptuque instaurata: templumque extructum D. Ioannis Baptistæ nomine ex luto & latere compactum, in quod Veremundi patris, aliorumque Legionensium Regum ossa Maurorum metu locis errantia, illata sunt atque stabili sepulcro sedeq; collocata. Pelagij monasterium instauratum, vbi Constantia soror Regis virgo Deo sacra vitam diu egit. Vigilæ (alij Velam nominant) conatus aduersus Castellæ Comites, quibus ex priuata contentione iniuriaque infensus fuerat, quanti extiterint superius est explicatum. Huius filij tres Rodericus,
 20 Iacobus, & Enecus à Sanctio Comite in gratiam admissi, atque ad paternos honores restituti sunt. breui tamen ad ingenium redeuntes & veteres iniurias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonso Regem abierunt: nam in Mauris parum præsidij esse poterat in tanta rerum colluue & Principum inconstantia. Ab Alfonso benignè accepti, atque ditione non exigua vnde vitam principalem sustentarent, in submontanis donati aliquando quiescere visi sunt. re nouæ perfidiæ depromendæ idoneum tempus expectabant, vt euentus declarauit: quod breui euenit. Alfonso Rege defuncto ad Viseum urbem Lusitaniæ, quam cum Mauris cuperet eripere, obsidione premebat, atque dum incautiùs detractis armis, lustrandi
 30 studio muro succedit, sagitta ex vrbe emissa interfectus est. funus procurantibus Episcopis, qui Regem ad bellum secuti erant, obsidione soluta corpus Legionem delatum: atque in D. Ioannis, vbi patris & matris sepulcra ipse constituerat, tumulatum est, salutis anno millesimo vigesimo octauo. Filios reliquit Veremundum regni successorem & Sanctiam in minori ætate. Quo tempore Attilanus Legionensis Episcopus, & Florianus presbyter diuini verbi præco eximius, in magna sanctitatis opinione erant: eoque merito cælitum numero adscripti sunt. Barcinonis principatum Raymundi filius Berengarius de aui nomine cognomento Borellus, iam vndecimum annum obtinebat, otio & ignauiâ ad posteritatem magis, quàm vlla virtute
 40 insignis. Huius socordia rem Christianam in eo Hispaniæ tractu inclinatam Bernardi Talliaferri Comitis Besaluni virtus eximia, magna ex parte tutata est. & hoc in Rhodano merso, cum in Galliam iter faceret, Vvifredus Cordaniæ Comes Mauros de finibus laceffentes, ex ea prouincia malè mul-

ctatos reiecit. Berengarij filij Raymundus Barcinonis, Guillelmus Minoris & Comites, & Sanctius Benedictinus monachus, patri superstites fuerunt.

Veremundus, III. Legionensis Rex. Cap. XII.

VEREMUNDVS eo nomine tertius ætate puer patre defuncto sumpsit regium insigne, regni proceribus atque Episcopis præsentibus eius seculi anno vigesimo octauo. Quo anno Sanctij Castellæ Comitum mors accidit, cum genti viginti
 10 duobus annis iura dixisset. In Oniensi monasterio, quod eius impensa extructum fuisse dictum est, ad aræ maximæ læuam tria sepulcra cum inscriptionibus monstrantur, Sanctij Comitum, vxoris Vrracæ, Garfias filij, qui patre defuncto Castellæ principatum obtinuit maxima spe propter virtutum specimen singulare, successu non eodem: cum intra primum principatus annum fuerit extinctus summa eorum perfidia, quorum minimè oportebat, in ipsa nuptiarum lætitia. Erant Garfias duæ sorores, Nunnia & Therasia. Nunnia (alij Eluiram nominant, alij ab ætatis vt arbitror prerogatiua Maiorem) Sanctij Vasconum Regis certè vxor fuit: vnde nati erant Garfias, Fernandus, atque Gonsaluus. Therasia aut patre concedente, aut statim
 20 ab eius obitu Legionensi Regi Veremundo vxor data est: vnde Alfonso susceptus, breuis æui infans futurus. Garfias Castellæ Comiti impuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi soror pacta est. His affinitatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Christianos Principes ictum, & pax publica, cum qua res communes & priuatæ resurgere videbantur, immota staret. Ijs nuptijs celebrandis Legio vrbs designata est. Garfiam Principem splendidus tum ex vniuersa ditione, tum ex Vasconum regno procerum comitatus prosequeretur. Ipse Rex Sanctius cum Garfia & Fernando filijs eò profectus, quo maior lætitia esset, sequebatur militum multitudo iusti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum non procul Palentia situm, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando
 30 Gutterio Comiti, qui noui atque adolescentis Principis despectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem pristinam restituta. Ipsi Ferdinando, quoniam voluntate deditioem fecerat imperata facere paratus, venia concessa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, procedebatur. Garfias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidum relicto, ipse cum paucis citatò se ad sponsam cuius inuisendæ flagrabat studio, proripuit. Vigilæ filij tempus venisse arbitantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comite illatas esse, inique scilicet conquirebantur, vt erant à multo rerum vsu callidi, quos idoneos
 40 arbitrabatur eos in sceleris societatem asciscunt, in beneuolentiæq; simulatione insidias comparant. Itaque aduenienti Principi, quasi officij gratia obuiam procedunt: & procumbentes nixique genibus veniam postulant, & manus osculum petunt, solenni inter Hispanos cæremonia. Quis in supplicii habitu coitionem & dolum suspicaretur? fallaces & incertas hominum

voluntates, lætitiã nunquam synceram. culpam in decus vertere venia
 impetrata cum properare debuissent, noua perfidia cumularunt. Principem
 que, vt erat candido animo, venturi securum & in ipsa nuptiarum lætitiã
 haud satis cautum, impetu factò peremerunt ad S. Saluatoris ædem ipsam
 que templi ianuam, quo nimirum rei diuinæ procurandæ causã conuene-
 rat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipse inter fratres natu ma-
 ximus, quem de sacro fonte infantem susceperat, nefarius parricida, pri-
 mum ferire ausus est. reliqui coniurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius
 vidua quam vxor atroci nuncio exanimata, cum spiritus quem continue-
 rat dolor, in præcordia esset reuocatus, in occisi amplexus ruens cælum, ter-
 ras eiulatibus complet. miserabilis rerum facies, cum summa lætitiã gra-
 uissimo luctu repente mutata esset. vix contineri potuit quin sponsi tumu-
 lum viuens subiret. Occisus est tertio decimo die Maij, ipso quo pater de-
 functus est anno. In D. Ioannis extemporario sepulcro conditus, deinde in
 Oniensi monasterio, quod vtrouique Garsiæ sepulcrum monstratur. Ver-
 sus ex eo reipublicæ status. Sanctius Rex Vasconum, qui castrorum in mo-
 dum in Legionis suburbij se erectis tentorijs continuerat, Castellæ princi-
 patu auctus est, Comitum honore atque nomine regijs insignibus atq; appel-
 latione commutatis: vnde eius potentia Legionensi Regi suspecta & for-
 midabilis esse cœpit. Parricidæ ex fuga Montionem sunt delati: forsi-
 tan sperantes Ferdinandum Guterrum ob erepta oppida Garsiæ & San-
 ctio Principibus infestum, facile coniurationi assensurum, approbaturum
 facinus. Verum siue eo prodente siue diligentia Sanctij Regis, cum vesti-
 gijs omnibus fugientes insequeretur, in potestatem redacti igne combusti
 sunt: seueroque supplicio sancitum perfidos conatus haud impune proce-
 dere. Interea Veremundus paternæ cædis exemplo à bellis abhorrens, &
 noua Garsiæ Principis calamitate humanarum rerum inconstantiam edo-
 ctus, ad religionis studium & pacis artes animum conuertit. Ac primum
 quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licentia, mali-
 tia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia constituta, leges ordinatæ: ne-
 que minori diligentia latrocinia tota ditione sublata: & suppliciorum ma-
 gnitudine sancitum ne quisquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces,
 atque in ijs Diuorum immortalium templa, quæ bellorum iniuria euersa
 erant, publico sumptu instaurata. His actionibus magnam à prouinciali-
 bus gratiam inierat, & pacis optimæ bonis florere videbatur: quam Sanctius
 Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremundus prole
 carebat, & regni successio legibus ad Sanctiam sororem reditura putaba-
 tur: quod ne ad externum Principem per eam deuolueretur summa cura pro-
 uidebatur. Votum id erat Regis, & prouincialium, quod Sanctio Regi Vas-
 conum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex bellis serendo Reges
 ferè magni euadunt: vnaque & ea præcipua causã bellandi est praua impe-
 rij & diuitiarum cupido. Itaque ex vtraque ditione, valido exercitu consti-
 to, in regiam Veremundi ditionem populabundus irruit, eiusque fines ultra
 Cææ fluminis ripam submouit: videbaturque cunctam prouinciam, cursu
 victo:

victoriarum secundo subiugaturus. Veremundus ijs incommodis castiga-
 rus, hortatu procerum, qui pacem quam bellum mallebant, ad faciendum
 foedus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando
 Vasconum Regis filio (is natu secundus erat) nubito. Dotis nomine Ve-
 remundus dato in præsentia quidquid armis eo bello esset detractum, in
 posterum regni successorem denunciato. Castellæ is regnum concedente
 patre post eius & matris obitum obtineto. Eo foedere pax stabilis Christia-
 nis tota Hispania reddita est, vniuersa ditione quam latè Christianorum
 in ea imperium patebat, ad vnius familiæ ius & potestatem redacta. Con-
 iunctis temporibus gemini principatus Castellæ atque Legionis, quod ma-
 gnopere mortales detestari solent, externi imperij iugum pertulerunt, dua-
 bus sceminis ad vtriusque successionem admissis, quod Legionis regno sæ-
 pe antea vsurpatum erat exemplo salutari sæpe: sed quod cæteris per orbem
 nationibus haud satis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vasconum. Cap. XIII.

SANCTIVS ætate prouecta erat cum Castellæ principa-
 tu auctus est, & Ferdinando filio ad Legionensis regni suc-
 cessionem patefecit aditum, rebus in omni vita gestis, domi
 militiæque clarissimus: vnde non tantum Maioris cognomi-
 ne honestatus est, sed etiam Imperator Hispaniæ vulgò dictus.
 vt solet populus haud magna de causã suis sæpe Principibus splendor
 affigendo titulos assentari. Omnino urbem Anagarum domicilio delegit:
 in eaque, quoniam in vtriusque ditionis confinio sita erat, imperij sedem
 constituit. Ita pacis artes coluit, vt belli curam nunquam dimitteret. Ac pri-
 mum arma in Mauros conuertit, qui intestinis dissidijs tumultuantes iniu-
 riæ opportuni fore maximè videbantur. Inerant milites superioribus bel-
 lis exercitati, & prouisi ante commeatus. latæ populationes factæ. Cordu-
 bam vsque penetratum. nullus obuiam prodire ausus. Regem tamen terro-
 rem belli circumferentem, Maurorumque oppida, agros & arces vastantem,
 diripientemq; domestica calamitas retrò reuocauit. Proficiscens in bellum,
 generosum equum, ac quo nullus erat nobilior, Reginæ sollicitè commen-
 dauit: nihil enim ea tempestate equorum armorumque possessione carius
 erat Hispanis. Garsiæ Regis filius natu maximus à matre Regina equum si-
 bi dari petijt: neque illa abnuebat, ni molestum id Sanctio fore Petrus Ses-
 sius nobili loco vir regio stabulo præfectus denunciasset. Garsiæ ex repul-
 sâ dolore in furorem actus, siue verò interpretatus, haud leui de causã plus
 Petri preces, quam ipsius postulatam valuisse: siue simulatò, vt dolorem vl-
 cisceretur, adulterij crimen matri imponere constituit. nec iuuenili impe-
 tu rem executus est: quo maior fides esset, solerter Ferdinandum fratrem
 ad sceleris societatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus visum est
 primum: deinde commento ita conuiuere, vt tragediæ spectator neutri se
 parti adhæsurum iureiurando polliceretur. Garsiæ criminatio Regis ani-
 mum

mum vehementer perculit. Hinc Reginæ celebrata pudicitia, & integra
 semper fama mouebat: illinc filius, quem nisi magna de causa in eam caus-
 sam ingressum esse existimare non poterat. Ferdinandus sententiam roga-
 tus accipiti responso, patris animum vehementius conturbauit: atque ita
 ut Reginam custodiæ mæciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum
 conuentu de re tanta disceptari placuit. omnium communi sententia statu-
 tum, ut nisi esset qui iure, armis ve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœ-
 nam subiret. Erat Regi filius ex impari matre, quam alij Vrracam, alij Ga-
 iam nominant principi in Vasconibus loco, Ramirus nomine. Is innocen-
 tis nouercæ vicem miseratus, atque Garfiæ fratris fraudem odoratus singu-
 lari certamine, quod ea tempestate inter Hispanos erat vsitatum, profite-
 tur se depulsurum calumniam, quæ innocentia obtendebatur. magnum Re-
 gi ex ea prouocatione parabatur malum vtrauis parte vincētē, victaue. Ve-
 rum eam omnem procellam viri sancti diligentia discussit. qui multa mo-
 nendo hortandoque, cum diceret dedecus Reginæ non ad ipsam tantum
 pertinere, sed ad Regem etiam, ipsosque, atque adeo Hispaniam vniuersam:
 viderent ne criminando matrem, quam etiam fontem tueri debuissent, diui-
 nam vindictam in suum caput prouocarent, grauisissimaque supplicia, quibus
 impios ausus Deus vindicare consueuisset: eo perduxit regios fratres, ut ca-
 lumniam confessi primum, deinde ad patris pedes prouoluti veniam de-
 precarentur. Rex negat, nisi Regina placata se eis tantum scelus condonatu-
 rum. Sicine, inquit, tantum facinus in nos regiamque nostram suscipere
 animis atque designare ausi estis, nefarij sceleratique filij? si eo digni estis
 nomine, grauisima iniusta macula nostro generi atque sanguini. Tueri ma-
 trem quamuis fontem erat consentaneum, manifesta que sceditati vitam &
 sanguinem velum præterdere: nunc innocentem de turpissimo crimine
 postulasse quantum nefas? Parcite superi. in hoc scelere omnia insunt scele-
 ra, impietas, crudelitas, furor. tolerabilem aliquam vindictam sumite. Parci-
 te mortales, in vno crimine summi, medijs, infimi violati estis. Externæ na-
 tiones parcant ad quas tantæ nequitia fama peruenerit, neque ex ea de no-
 stris moribus coniecturam faciant. Parce ô sanctissima coniux non magis
 filijs quam patri. Vix lacrymas teneo, vix me contineo, quin parentum re-
 uerentiam vestris capitibus sanciam. In ira tamen quid nobis potius sit di-
 gnum, quam quid ipsi sitis promeriti considerabo. neque ut in luctu veteri
 nouus exoriatur luctus committam. Detur id ætati, detur temeritati vestra.
 Nimia te Garfia fili indulgentia corrupit, ut princeps impietatis auctor fra-
 trem in fraudem impelleres. Neque pœnas in præsentem expeto, neque in po-
 stærum veniam do. Matri vestrae sanctissimæ innocentissimæque de vobis
 arbitrium permitto. quod illa sanxerit, id ius fasque esto. & ipse meæ facili-
 tatis credulitatisque veniam per omnia numina deprecabor. Sic filij à pa-
 tre repulsi sunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis
 victa veniam hac lege dedisse traditur: ut Ramiro pretium operæ atque de-
 fensæ innocentia merces esset Aragoniæ regnum: in quo natalium vitium
 eximia virtus & fides compensarent. Garfiæ penes quem potissimum eius
 tragediæ

tragediæ culpa fuerat, maternæ ditionis atque imperij ad quod legibus voca-
 batur, hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedente factum. Ta-
 met si nonnulli huius narrationis fidem eleuare conantur: ac potius Sanctij
 testamento & voluntate ditionem inter filios partitam fuisse arbitrantur,
 exemplo quod Ferdinandus filius Sanctij alio tempore est imitatus. Nobis
 neutrum pro magnitudine satis compertum est. Conuenit quidquid hoc
 fuerit ante annos aliquot contigisse: Garfiæque siue delicti procurandi
 causa, siue voti reum Romam abiisse.

Sanctij Regis obitus. Cap. XIII.

ACE rebus reddita & domestica calamitate mitigata, San-
 ctius animum ad religionis cultum consequenti tempore con-
 uertit. Celebris erat ea tempestate Cluniacensis monasterij so-
 dalium, quod in Burgundia situm est, fama sanctitatis. Laxatam
 iniuria temporum D. Benedicti disciplinam seuerioribus legibus astrin-
 gendam curabant. Inde coloniæ in varias Gallia & Hispaniæ partes mitte-
 bantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirensē monasterium, quod
 olim veterum Regum munificentia exstructum erat, id genus monachos
 euocauit. Idem in Oniensi monasterio præstitum virginibus, quibus attri-
 butum erat, Baylenum oppidum ablegatis: Ei cœnobio Garfiæ primum
 præfectus est: qui cum alijs monachis ex Gallia venerat: deinde Eneus,
 quem in Aragoniæ montibus secretam à conuictu hominum vitam exigen-
 tem Rex compulit noui collegij curam suscipere. Defuncti corpus, quem in
 cœlitum numero ponunt, Onienses monachi anniuersarijs sacris colunt.
 D. Ioannis cœnobium, quod prope Iaccam constitutum fuisse docuimus, ve-
 terum Regum Suprarbis sepulcris nobile, ijsdem Cluniacensibus monachis
 incolendum est datum. Et ne tantam multitudinem, quantam necesse erat
 tot domicilijs occupandis euocare ex Gallia necesse esset, prouidus Rex Pa-
 ternum sacerdotem & duodecim socios in Galliam dimiserat, ut Clunia-
 censis collegij moribus informati, ex culti institutis eam vitæ rationem tra-
 ducerent in Hispaniam. Neque in eo tantum optimi Principis cogitatio-
 nes restiterunt: verum cum animaduertit temporum perturbatione fa-
 ctum, ut in iura ecclesiarum & possessiones prophani homines, qui vi pluri-
 mum poterant inuasissent, ea in libertatem asseruit. Extatque Sanctij diplo-
 ma, quo Ioanne. X I X. Romano Pontifice concedente, monachis Leirensi-
 bus facta potestas est salutis anno millesimo trigesimo secundo, Pompelo-
 nensem Episcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequen-
 tes barbarorum incursiones Pompelonenfes Episcopi in Leirensē mona-
 sterium sedem transtulerant: ut quoniam in Pyrenæi iugis situm est, loco-
 rum munitione ab iniuria tuti essent. Nunc Sanctij virtute pace parua, Epi-
 scoporum conuentus Pompelone habitus est. Conuenerunt Pontius Oue-
 tensis Archiepiscopus, Garfiæ Anagari, Nunnus Alauæ, Arnulphus Ripa-
 gorsæ, Sanctius Aragoniæ, hoc est, Iaccæ, Julianus Castellæ, hoc est, Aucæ
 Præsules.

Præfules. In eo concilio nihil prius actum est, quam ut Sanctio Leirensi Abate & Pompelonenſi Episcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magister fuerat, obtinebat, prisca sedes Episcopo Pompelonenſi redderetur: quod in præſenti dilatatum, ſucceſſoris demum Petri Rodæ tempore executioni eſt mandatum. Nam fere veteribus vulgò homines stare malunt, & noua inſtituta cum paſſim repudientur, ægrè à populis ſuſcipiuntur, neque facilè in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam urbem inſtaurandam curauit haud magna aliqua de cauſa. bellorum iniuria multo tempore euerſa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera ſtragesque lapidum, priſcæ ſtructuræ ædificiorumque veſtigia: præterea 10 vetuſti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otij tempora ferarum venatione tranſigere ſolitus, ne nihil videretur agere, & eſt venandi ars bellicæ meditatio, ijs in locis aprum inſectatus eſt ad ipſum uſque templum, quo fera confugit, ſeu fortè fortuna, ſeu quia in ea vaſtitate in ferarum luſtra verſum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli icſtu tranſigere parabat: cum fortè animaduertit brachium repentina torpedine dirigiſſe, con- 20 cidiffe vires. Vindictam eſſe numinis interpretatus, quaſi loci ſanctitati honorem non habuiſſet, & ex ea re religione obſtrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inſcitiam admiſſum erat, veniam 20 precatur. ſentit mox brachium priſtino reſtitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæſaque ſylua, urbem denuo exædificandam curat, exornatq; ædificijs. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis ſplendoriſq; locum reſtituit, inſtauratae urbis nouo Episcopo designato. Tragedias ſcribere video & fabulas: ſed ipſis Hispaniæ hiſtorijs non quaſi commentitia ſed facta eiufdem generis multa memoriæ ſunt comen- 30 data. nos fidem neq; adiungimus, neq; detrahimus: quam res meretur ex ſelectores ſtatuant. Tantis rebus Sanctius bello paceq; peractis, magnam ſibi gloriam pepererat, amplam poſteris ditionem. Hæc nomen eius vehemèter illuſtrabant, illa magis: actionum grauitas, conſtantia & magnitudo animi, 30 probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo triſtior fuit. Ouetum feſtinabat cupidus inuiſendi ſacra ſanctorum corpora, quorum poſſeſſione ea ciuitas religioſa ſemper eſt habita, plenaq; præſenti numine, ex inſidijs in itinere interfectus eſt. Res proſperè geſtæ multorum illi & magnorum Principum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum eſt quis fuerit, neq; tunc fortè cognoſci potuit. Corpus Oueti tumulatum. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filij Caſtellæ Regis cura inde poſt aliquot annos Legione in D. Iſidori templum illatum. Octobris 10 3 5 die octauodecimo occiſus eſt, ſalutis anno milleſimo trigèſimo quinto, importuna regni diuiſione filijs magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: ut ferè Principes ſubditorum periculo debacchari con- 40 ſueuerunt, maloque publico peccare.

Libri Octauæ Finis.

HISTO.

HISTORIAE

DE REBUS HISPANIAE.

LIBER NONVS.

Rerum ſtatus in Hispania. Caput. I.

ONSEQUENTIVM temporum calamitates motusque graues, & diſſidia inter fratres & neceſſarios, documento erunt bonæ poſteritati regni hæreditatem, præſertim cum modica eſt neque latiſſimis regionibus patet, indiuiduam eſſe debere. Pulcherrima opinio & rebus humanis maximè ſalutaris, poteſtatis naturam eſſe incommunicabilem: ambitionem regnandi impotens malum eſſe, impium, ſuſpicioſum, inquietum, fallax: nullo neq; 20 amicitia neq; propinquitatis reſpectu frenari, quo minus omnia permisceat atq; peſſundet. Gentem quidem nullam video, neq; tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immanem, apud quam hæc perſuaſio non peruaſerit: & video tamen pleroſque ab omni memoria, indulgentia videlicet paterna victos, aut præpoſtera cautione perſuaſos, imperium in plures diuiſiſſe. quos perperam atque ineptè feciſſe triſtiſſimi plerunque rerum euentus declararunt: neq; tamen deterruerunt alios, ne maiorum errorem imitarentur. Nimirum abolitæ opiniones ſæpe recurrunt: dum humani ingenij vitio præterita præſentibus commodiora fore putantur, & ſue quiſque ſpei nimium indulget. quod Sanctio Regi, cuius actiones & vita ſuperiori libro explicatae ſunt, & Sanctij poſteris accidit. Cum enim res Chriſtiana, quam late piorum imperium in Hispania patebat, ſub vnus ferme imperium eſſet reuocata non abſque diuino munere, ut Maurorum imperium, quod in præcipiti erat, opprimeretur tandem, ditionem in plures partes diuiſit. Igitur quoniam rerum nouam ſyluam ingredimur, & vberior atque copioſior ſcriptio deinceps futura eſt, commodum fore arbitror ſub lectoris conſpectum ponere rerum ſtatum, qui Sanctij Regis morte in Hispania eſſe coepit. Inter Sanctij filios paternum regnum ita diuiſum eſt. Gaſtias natu maximus Vaſconum regnum obtinuit, atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vrbe Anagaro uſque ad Aucæ montes 40 pertinet. Ferdinandus ætate proximus Caſtellæ principatu, patre ſuperſtite & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitibus appellatione in Regis nomen mutata. Gonſaluo eſt tribus Nunnia Regiæ filijs natu minimus, ſuperbe data eſt, atque Ripagoſa, Loharij & S. Emeterij arces. Ramiro, quem ex impari matre, præcipuæ tamen nobilitatis genitum fuiſſe docui- 50 mus,